

શ્રી જૈન શુદ્ધાહાર વિચાર

પંડિતવર્ય સુમિત્રી ગણપૂર્ણાચાર્ય મહારાજ

— ગુજરાતી અનુવાદક ૧૯૨૭ —

શાંતિ ના. શાહ (સત્યમ) બી એ (ઓનર્સ)

૧૧, સુભાષનગર, અમદાવાદ. ૪

વિક્રમ સવત ૨૦૦૮ સને ૧૯૫૧ વીર સવત ૨૪૭૭

કિંમત ૪-૮-૦

— પ્રકાશક —

ભૂરાભાઈ નાગરદાસ શાહ

ગમનગર, સાબરમતી, અમદાવાદ ૫

પ્રકાશક -

ભૂરાભાઈ નાગરદાસ શાહ
ગમનગર, સાબરમતી, અમદાવાદ

વિક્રમાબ્દ ૨૦૦૮

ખ્રિસ્તાબ્દ ૧૯૫૧

ત્રયમાવૃત્તિ

પ્રતસખ્યા ૧૦૦૦

(સર્વ હક્ક પ્રકાશકને સ્વાધિન)

આભાર દર્શન

(સુભાષનગર અને ગિરધરનગર) શ્રી સ્થાનકવાસી
સંઘે ૧૨૫ પુસ્તકો ખરીદી લીધા છે તેથી તેમનો
અત્રે આભાર માનું છું

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું —

(૧) ઇશ્વરલાલ એન્ડ કું.

બેગમપુરા, પાણીની ટાંકી સામે-સૂરત

(૨) શાહ એચ. બી. એન્ડ કું.

૨૧૫/૧૭ કંવેરીબજાર મુંબઈ ૨

મુદ્રક —

શાહ મણીલાલ જગનલાલ
ધી નવપ્રભાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,
લીકાટા ગેડ, — અમદાવાદ

અર્પણ

બાલ બ્રહ્મચારી, ચારિત્રાડરમવિહારી, સાધુશુભધારી,
શાન્ત, દાન્ત, તત્ત્વવેત્તા, શાસ્ત્રજ્ઞાતા, આસુકવિ, પડિતરત્ન,
પૂજ્ય મુનીશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજશ્રી આપના
ચરણાવિન્દમા ભક્તિપુરસ્સર 'સમર્પણ.'

શુરુદેવ ! આપશ્રીએ મારા પર અમિત ઉપકાર કર્યોઃ
પ્રાકૃત, સસ્કૃત, આદિ ભાષાતુ, વ્યાકરણ સહિત જ્ઞાન
કરાવ્યું ન્યાય, તર્કશાસ્ત્રનો રસાસ્વાદ ચખાડ્યો કાવ્ય, કોષ,
સાહિત્યનો મર્મ સમજાવ્યો સાથે સાથે ચારિત્રમા ગમણ
કરવાના હેતુથી, મારો સ્વભાવ સુધારવામા અથાગ પરિશ્રમ
લીધો મને મર્વ પ્રકારે યોગ્ય બનાવવામા આપે આપના
અત્યુત્તમ સમયનો મહાન હોગ આપ્યો અને એમ કરીને
આપે મને જ્ઞાનરશ્મિ આપીને બહાર મૂક્યો આ બધા
ઉપકારોથી હું આપનો સદા આભારી છું આપના એ
ઋણનો બદલો વાળવા હું પ્રત્યેક શ્વાસોચ્છવાસમા ભાવના
સેવી રહ્યો છું હું આપના આ શુભ ઋણમાથી ક્યારે મુક્ત
બનું એ જ ઇચ્છા મનમાં સેવી રહ્યો છું મારા માટે એજ
મહાન કલ્યાણ છે

આપે મારા અન્ત સ્થલમા પ્રગટાવેલ જ્ઞાનવાટિકાતુ
આ "જૈન શુદ્ધાહાર વિચાર" નામક પુસ્તક એક પરિણામ
છે તે રત્નરૂપ પુષ્પ હું આપને સમર્પણ કરું છું આપ
તેનો સ્વીકાર કરી મને અ-ભારી કરો

આપનો વિદ્યાર્થી શિષ્ય

“જૈનભિક્ષુ ગજપૂલાલજી વિહારસ્થળ

વીરસવત ૨૪૭૮ માગશર } શ્રીમાન નવનીતલાલ અમુલબ-
વદ ૧૦ શુક્રવાર } રાયનો બગલો,
તા ૨૩-૧૧-૫૧ } સુભાષનગર-અમદાવાદ-૪

અનુક્રમણિકા

૧ મ ગલાચરણુ	૧
૨ જૈનધર્મની મૌલિકતા	૨
૩ પગમસુખ આપનાર ધર્મ	
કોને કહેવો	૯
૪ તપસ્યમનુ મહત્ત્વ	૪૯
૫ સાધુત્વ	૫૭
૬ પ્રતિજ્ઞા	૭૦
૭ શુદ્ધ આહાર મોક્ષનુ	
કારણુ છે	૮૪
૮ નિર્દોષ આહાર	૯૩
૯ સર્વાવગ્રથમા ત્યાગ	૧૧૦
૧૦ શૈલક ગજર્ષિ અને	
કડરોડ	૧૨૬
૧૧ જૈનગૃહસ્થ માંસાહારીનથી	૧૩૧
૧૨ અકલ્પનીય ભોગવનુ	નહિ
	૧૫૫
૧૩ માંસાહાર કરનારની	કર્મ
ગતિ ?	૧૬૩
૧૪ ઉપદેશ	૧૭૭
૧૫ મદિગના દોષ	૧૮૫
૧૬ ભગવાન મહાવીરનુ	નિર્દોષ
જીવન	૧૯૧
૧૭ સશયનુ કારણુ	૨૧૮
૧૮ અશય કેમ હશે ?	૨૨૫

૧૯ ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંત	
અચળ છે	૨૨૯
૨૦-૨૧ તપશ્ચર્યાના નિયમો	૨૩૯
૨૨ આચાર્યગ મૂત્રનો પાઠ	૨૫૮
૨૩ વિધિપૂર્વક ભોજન કરવુ	૨૭૧
૨૪ દશવૈકલિક મૂત્રનો પાઠ	૨૭૮
૨૫ પ્રાચીન પ્રમાણુ	૨૮૬
૨૬ ૬૩૦ નબળા મૂત્રનો	
ખુલાસો	૩૦૬
૨૭ ફેફડો દેવા ચોગ્ય પદાર્થ	૩૧૦
૨૮ નિષેધાર્થમા	૩૧૫
૨૯ શ્રમણુ	૩૧૯
૩૦ મહાવીર સ્વામીએ બીજોગનો	
પાક લીધો	૩૨૭
૩૧ માસાર્થ નથી	૩૪૦
૩૨ જ શબ્દોની ચર્ચા	૩૫૧
૩૩ માંસ રોગને વધારે છે	૩૭૧
૩૪ પૂ ગુલાબચંદ્રનુ	
મતગ્ય	૩૭૬
૩૫ ખોટી આશકા	૩૮૦
૩૬ માંસ દુર્લભ બન્યુ	૩૮૬
૩૭ જૈન ઉપાસકને ત્યાં માંસ	
ન હોય	૩૯૯
પગિજી	૪૦૫

પ્રયોજનનું નિમિત્ત

હું સૌરાષ્ટ્રથી વિહાર કરી ખાનદેશ જતો હતો જ્યારે સૂરત પહોંચ્યો ત્યારે “જૈનમિત્ર” જોવા મળ્યું તેમા બૌદ્ધ-નુયાયી ધર્માનંદ કૌશામ્બીજીએ કરેલ, ‘જૈનશ્રમણો માટે માસાહાર’ આશ્લેષની ચર્ચા વાંચી એ અસત્ય દોષારોપણથી દિલ ખિન્ન બન્યું ખિન્ન કેમ ન પામે? જેનું દિલ પથ્થરનું હોય એજ, સત્ય સિદ્ધાંત અને સત્યાચરણને દૂષિત થતું જોઈને, કોઈ પ્રતિકાર કરવાનો પ્રયત્ન ન કરે !

સપ્ત ૨૦૦૧ની સાલની શરૂઆત હતી તે સમયે મહાકલ્યાણિક વીગ જયતીનો શુભાદિન આવ્યો. ચૈત્ર સુદ ૧૩ને દિન, નદરખારમા અખિલ જૈન શ્રીમધના ઉત્સાહને લીધે વીગ જયતીનો એક સમારોહ સ્વરૂપ એક મહાન સભાનું આયોજન કરવાનું નક્કી થયું મને તેમા ભાગ લેવાનું નિમત્રણ મળ્યું મારી ફરજ છે કે શાસકનાવિક વીગ વર્ધમાન સ્વામીના શુભોનો પ્રચાર કરવો ને એમના શાસનની સેવા કરવી ચાહું ભાષણમા કૌશામ્બીજીના અસત્ય આશ્લેષની ચર્ચા ગળવામા આવી તેમા પ્રસ્તાવ કરવામા આવ્યો કે કૌશામ્બીજીનો, જૈનશ્રમણો પરનો માસાહારનો

આક્ષેપ, જેન ધર્મને દોષિત સાબિત કરવાના હેતુથી કહેવામા આવ્યો છે. એ આક્ષેપ ખિલકુલ અસત્ય ને મિથ્યા છે જેન શાસનમા કોઈ પણ જગાએ એવું વિધાન નથી કે, જેન શ્રમણોને માટે ધૃષ્ટિ ને નિદિત માસાહાર ગ્રાહ્ય છે. બધી જગાએ એક જ વિધાન છે કે, માસાહાર સદા સર્વત્ર અગ્રાહ્ય છે

ખીજો પ્રસ્તાવ એમ હતો કે જે ધર્માનદણ ચર્ચા કરવા ઇચ્છતા હોય તો સભા કૌશલખીજીને આહ્વાન કરે છે અને કહે છે કે, આપનું આ વિષયનું મતવ્ય તર્કન અસત્ય છે અને આપ જે તૈયાર હો તો શ્રી જેન શ્રમણ સધ તરફથી, આપની સાથે ૫ મુનિશ્રી ગણ્ધારીલાલજી સપ્રમાણ ચર્ચા કરવા તૈયાર છે, ઇત્યાદિ

અભાના આ પ્રસ્તાવોને કંઈ મૂર્ત સ્વરૂપ મળ્યું નહિ. પરંતુ મારા હિલમા એક વાત ઘર કરી ગઈ કે, આ વિશે મારે તલસ્પર્શી, અભ્યાસપૂર્ણ લખવું.

ભાવના દિવસે દિવસે પ્રબળ બનવા લાગી વિચારોને મૂર્ત સ્વરૂપ મળે એવો પ્રમગ ઉપસ્થિત થયો ૨૦૦૧ની સાલનું ચોમાસુ અમલને (૫ જાનદેશ) મા નક્કી થયું.

અમે ચાર માધુ (મુનિશ્રી ગણ્ધારીલાલજી, મુનિશ્રી બહેચાદમલજી તથા છોટેશ્રી ચાદમલજી અને શ્રી હરિદાનજી) ચાતુર્માસ માટે અમલને આવ્યા થોડા સમય બાદ, ‘અભા શ્રી તથા જેન ડોનકરન્સ ઓફિસ, મુબમ્બઈ માનદ મત્રી શ્રી ખીમચદ મગનલાલ વડોગનો પરિપત્ર મળ્યો કે

આપ બૌદ્ધાનુયાયી ધર્મીનદ કૌશામ્બીજીએ કરેલ અમત્ય
આક્ષેપના પરિહારાર્થે લેખ લખો—ઈત્યાદિ

અમલનેર શ્રી સઘના અગ્રગણ્ય શ્રાવકોની પ્રાર્થના
અનુસાર લખવાનું શરૂ કર્યું એનું પરિણામ આ ‘શ્રી જૈન
શુદ્ધાહાર વિચાર’ છે આપની સામે તે ધરતા મને ઘણોજ
હર્ષ પામ્યો છે

પ્રકાશનની ઢીલનું કારણ

અમલનેરના શ્રી જૈન સઘે મારા હસ્તલિખિત લખાણ
પરથી, એકે વિદ્વાન-કાવ્ય ન્યાય વેદાન્ત તીર્થ-લક્ષમણ
વાસુદેવ માડવગણ પાસે સંપાદન કરાવ્યું અમલનેર જૈન
સઘ તે વખતે પ્રસ્તુત પુસ્તકનું પ્રકાશન કરી શક્યો નહિ,
દરમ્યાન સુબઈ કોન્ડરન્સ તરફથી, પત્રોની હારમાળા ચાલુ
હતી કે જલ્દીથી તમારું લખાણ મોકલો જેથી મેં તેમને
મારું હસ્તલિખિત પુસ્તક મોકલ્યું

સુબઈ કોન્ડરન્સની ઑફિસમાં આ પુસ્તક પહોંચ્યા
બાદ, કોણ જાણે શું બન્યું તે આ પુસ્તક ઑફિસના દફ-
તરમાં જ બે વર્ષ એમને એમ પડ્યું રહ્યું કોન્ડરન્સની નિષ્ક્રિ-
યતાના કારણે પુસ્તક અગ્રગટ જ રહ્યું

પ્રકાશન કેમ થયું ?

સ ૨૦૦૩ની સાલમાં ઘાટકોપર ચોમાસુ હતું મેં
તે વખતે કોન્ડરન્સની ઑફિસમાંથી મારું પુસ્તક પાછું

આક્ષેપ, જૈન ધર્મને દોષિત સાબિત કરવાના હેતુથી કહેવામા આવ્યો છે એ આક્ષેપ બિલકુલ અસત્ય ને મિથ્યા છે જૈન શાસનમા કેઈ પણ જગાએ એવું વિધાન નથી કે, જૈન શ્રમણોને માટે ઘૃણિત ને નિદિત માસાહાર ગ્રાહ્ય છે. બધી જગાએ એક જ વિધાન છે કે, માસાહાર સદા સર્વત્ર અગ્રાહ્ય છે

ખીજે પ્રસ્તાવ એમ હતો કે જો ધર્માનુદાતા ચર્ચા કરવા ઇચ્છતા હોય તો સલા કૌશમ્બીજીને આહ્વાન કરે છે અને કહે છે કે, આપનું આ વિષયનું મતવ્ય તદ્દન અસત્ય છે અને આપ જો તૈયાર હો તો શ્રી જૈન શ્રમણ સઘ તરફથી, આપની સાથે ૫ મુનિશ્રી ગણ્ધૂલાલજી સપ્રમાણ ચર્ચા કરવા તૈયાર છે, ઇત્યાદિ

સલાના આ પ્રસ્તાવોને કંઈ મૂર્ત સ્વરૂપ મળ્યું નહિ. પરંતુ મારા દિલમા એક વાત ઘડ કરી ગઈ કે, આ વિશે મારે તલસ્પર્શી, અભ્યાસપૂર્ણ લખવું

લાવના દિવસે દિવસે પ્રખળ બનવા લાગી વિચારોને મૂર્ત સ્વરૂપ મળે એવો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો ૨૦૦૧ની સાલનું ચોમાસું અમલને (૫ ખાનદેશ) મા નહીં થયું.

અમે ચાર સાધુ (મુનિશ્રી ગણ્ધૂલાલજી, મુનિશ્રી ખડેચાદમલજી તથા છોટેશ્રી ચાદમલજી અને શ્રી હરિદાનજી) ચાતુર્માસ માટે અમલને આવ્યા થોડા સમય બાદ, 'અ. ભા. શ્રી સ્થા. જૈન કોન્ફરન્સ ઓફિસ, મુબઈથી માનદ મંત્રી શ્રી ખીમચંદ મગનલાલ વહોરાનો પરિપત્ર મળ્યો કે

આપ બૌદ્ધાનુયાયી ધર્મીનદ કૌશામ્બીજીએ કરેલ અસત્ય
આક્ષેપના પરિહારાર્થે લેખ લખો—ઈત્યાદિ

અમલનેર શ્રી સઘના અગ્રગણ્ય શ્રાવકોની પ્રાર્થના
અનુસાર લખવાનું શરૂ કર્યું એનું પરિણામ આ ‘શ્રી જૈન
શુદ્ધાહાર વિચાર’ છે આપની સામે તે ધરતા મને ઘણોજ
હર્ષ થાય છે

પ્રકાશનની ઢીલનું કારણ

અમલનેરના શ્રી જૈન સંઘે મારા હસ્તલિખિત લખાણ
પરથી, એક વિદ્વાન-કાવ્ય ન્યાય વેદાન્ત તીર્થ-લક્ષમણ
વાસુદેવ માડવગણ પાસે સંપાદન કરાવ્યું અમલનેર જૈન
સંઘ તે વખતે પ્રસ્તુત પુસ્તકનું પ્રકાશન કરી શક્યો નહિ.
દરમ્યાન સુબઈ કોન્ફરન્સ તરફથી, પત્રોની હારમાળા ચાલુ
હતી કે જલ્દીથી તમારું લખાણ મોકલો જેથી મે તેમને
મારું હસ્તલિખિત પુસ્તક મોકલ્યું

સુબઈ કોન્ફરન્સની ઑફિસમા આ પુસ્તક પહોંચ્યા
બાદ, કેણે જાણે શું બન્યું તે આ પુસ્તક ઑફિસના દફ-
તરમાજ બે વર્ષ એમને એમ પડ્યું રહ્યું કોન્ફરન્સની નિષ્ક્રિ-
યતાના કારણે પુસ્તક અગ્રગટ જ રહ્યું

પ્રકાશન કેમ થયું ?

સ ૨૦૦૩ની સાલમા ઘાટકોપર ચોમાસુ હતું મે
તે વખતે કોન્ફરન્સની ઑફિસમાથી મારું પુસ્તક પાછું

મગાવી લીધું. લડાઈ વગેરે કારણોથી તે પુસ્તકનું પ્રકાશન શક્ય બન્યું નહિ.

તપસ્વી મુનિશ્રી રેખચન્દ્ર મહારાજની પ્રેરણાથી અમદાવાદના ઉપનગર સમાન ગિરધરનગરના શ્રી શ્વે. સ્થાનકવાસી સઘના અગ્રગણ્ય શ્રીમાન્ શેઠશ્રી હરિભાઈ ગોસલિયા, શ્રીમાન્ શેઠ અમૃતલાલ તથા શ્રીમાન્ શેઠ નવનીતલાલ, શ્રીમાન્ મણિભાઈ આદિ શ્રાવકગણ સાબરમતી આવ્યો અને વિનંતિ કરી કે આપ આપના બે મુનિઓને ગિરધરનગર મોકલવા કૃપા કરો જેમના અધ્યક્ષતા નીચે, પર્યુષણ પર્વનું શાસ્ત્રશ્રવણ આદિ ક્રિયાનુષ્ઠાન અમે કરી શકીએ આ વિનંતિ અનુસાર મુનિશ્રી ચન્દ્રમલ મહારાજને ગિરધરનગર મોકલ્યા અને પર્યુષણપર્વની ઉજવણી તથા સારી થઈ શ્રી સઘનો ધર્મોત્સાહ પૂર્ણ રહ્યો

સાબરમતીવાસી શ્રીમાન શેઠશ્રી ભૂરાલાલ નાગરદાસ-ભાઈને પ્રસ્તુત ઉપયોગી માલમ પડ્યું. તેમને જણાયું કે આનો પ્રચાર થાય તો લવ્યાત્માઓના આત્મકલ્યાણના કાળ્પરૂપ પ્રસ્તુત પુસ્તક બને તેમ છે

પુસ્તક લઈને તેઓ ગિરધરનગર આવ્યા ચાલુ વ્યાખ્યાન સભામાં પુસ્તકની ઉપયોગિતા અંગે ચર્ચા કરી. જેની વિશેષ પૂર્તિ મુનિશ્રી રેખચન્દ્ર મહારાજે સમજાવી પરિણામે ગિરધરનગર શ્રી સઘના ભાવમાં અભિવૃદ્ધિ થઈ અને પુસ્તક પ્રગટ કરવાનો નિર્ણય લેવાયો તદનુસાર તેના પરિણામરૂપ આ પુસ્તક પ્રકાશન પામે છે

મારા સહાયક

એ તો સર્વ વિદિત વાત છે કે ગુરુ વિના જ્ઞાન નહિ ને જ્ઞાન વિના મુક્તિ નહિ કર્મ મુક્તિથી પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે

મને મનુષ્ય તરીકેનો અવતાર મળ્યો તો પણ મારુ જીવન પાશવિક હતું કેમકે અનાદિ અજ્ઞાન, અવિદ્યા, મોહ, મિથ્યાત્વનો મને પટ લાગ્યો હતો એ કારણથી મનુષ્ય-રૂપેણ મૃગાશ્ચરન્તિ મનુષ્યના રૂપમાં પશુઓ ફરે છે-એ ન્યાય મને પણ લાગુ પડતો હતો મૃગ (પશુ)ને આ જીવનમાં ગમે તેટલા સંસ્કાર આપવામાં આવે તો પણ મનુષ્ય-માનવ બનતા નથી, પરંતુ મનુષ્યને જો યોગબીજ આપવામાં આવે, જ્ઞાન સંસ્કારનું સિંચન કરવામાં આવે તો જરૂર તે મનુષ્ય માનવતાસહિત જ્ઞાની, ધ્યાની અને પરમાત્મા પણ બની શકે આ નિર્વિવાદ સિદ્ધાંત છે કે સફળગુની પૂર્ણ કૃપાથી આ બધું બનવું શક્ય છે

મારા પરમોપકારી સફળગુરુ પરમપ્રભાવક સચ્ચારિત્ર ચૂડામણિ શ્રીમન્મૈનાચાર્ય પૂજ્ય શ્રી શ્રીલાલજી મહારાજ છે તેમની કૃપાથી મને આત્મબોધ થયો છે તેના અશરૂપે આ નાનું ફળ છે આમાથી આપ જિજ્ઞાસુઓને અને મુમુક્ષોને જે કંઈ રસાસ્વાદ મળે તે એ ગુરુદેવની પ્રસાદીને જ આભારી છે તેનું જો ચર્ચણ કરવામાં આવશે તો અવશ્ય આત્મકલ્યાણ પ્રાપ્ત થશે

લેખન કાર્યમાં સહાયક અને અવકાશદાતા મારા ગુરુ-

બ્રાતા સેવાલાવી મુનીશ્રી શ્રીચાહમલજી મહારાજ છે. એ સિવાય અનેક મુનિઓની તથા લેખકોલિખિત શાસ્ત્રગ્રંથોની સહાય છે. તેનો ઉદ્દેશ પરિશિષ્ટ પ્રકરણમા જોવાથી મળી રહેશે. આ બધાનો ફરી એક વાર આભાર માનુ છું.

લાઇશ્રી શાતિલાલ શાહે (સત્યમ) ઘણા જ ટૂંક સમયમા મારા હિંદીમા લખાયેલ પુસ્તકનું 'ગુજરાતી સંસ્કરણ' કરી આપ્યું તે બદલ ને નવભારત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસના માલિક શ્રી મણિલાઇએ જે ત્વરાથી આવું સુદર સુદ્રણ કરી આપ્યું તે બદલ તેમના નામનો ઉદ્દેશ કરવો અત્રે ઉચિત છે.



પ્રસ્તાવના

આત્મા સદા સ્વસ્વભાવમા પરિણુમનશીલ છે જ્ઞાતા દૃષ્ટા એ તેનું અસ્ખલિત લક્ષણ છે સન્નિગવશાત્ આહાર અને વિચારને પણ જોવામા આવે છે

આહાર વિચાર વૃત્તિનો આધાર છે, વૃત્તિ જ્ઞાનાનુસારિણી અને કર્મોનુસારિણી હોય છે.

વૃત્તિ જ્યારે જ્ઞાનાનુસારિણી હોય છે ત્યારે તેમા બહારના આહારનો વિચાર હોતો જ નથી કર્મોનુસારિણી વૃત્તિને આહાર વિચાર હોય છે

કર્મ શુભાશુભ આદિ અનેક લેહવાળા હોય છે શુભ-કર્મથી શુભવૃત્તિ અને અશુભ કર્મથી અશુભ વૃત્તિ થાય છે તદનુસાર આહારવિચાર પણ થાય છે

આહાર, ભૌતિક દેહનું નિર્માણ અને તેને પુષ્ટ બનાવવામા પૂર્ણતયા મહદગાર બને છે અને વિચાર દૃશ્યમાન જગતનું ઘડતર કરે છે શાસ્ત્રકાર, વૃત્તિને 'લેશ્યા' પણ કહે છે લેશ્યા છ પ્રકારની છે કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો, પદ્મ અને શુકલ

આદિની ત્રણ લેશ્યા—અધર્મ, અશુભ ને અપ્રશસ્ત છે, આકીની છેલ્લી ત્રણ લેશ્યા ધર્મ શુભ ને પ્રશસ્ત છે

આ છ લેશ્યા જીવાત્માઓને સસારમા ટકાવે છે ને સસાર (જન્મ, જરા, રોગ, શોક, ભય ને મરણ) ને વધારે છે.

લેશ્યાના વિષયમા અનુભવી એવા શાસ્ત્રકારોએ વિચિત્ર ને રમ્ય વિવેચન કર્યું છે.

નામ, વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, પરિણામ, લક્ષણ, સ્થાન, સ્થિતિ, ગતિ, આપ વગેરેથી લેશ્યા સમજી જાય છે અને લેશ્યાવાનના લક્ષણ પણ સમજ્યા જાય છે. આહાર વિહાર વિચાર આદિ કર્તવ્યથી પણ લેશ્યા સમજી જાય છે.

જેમ લૌકિક શાસ્ત્રકારો ત્રણ ગુણ માને છે. તમોગુણ, રજોગુણ અને સત્તોગુણ—એ પરથી પ્રાણીનો આહાર, વિહાર ને વિચાર આદિ ભાવ સમજ્યા જાય છે

શ્રીમદ્ભગવત ગીતામા આહાર વિચારના ત્રણ પ્રકાર બતાવ્યા છે તે પરથી તેની ગતિ, મતિ, ધર્માધર્મ સમજાય છે લેશ્યાનો સમન્વય ગુણની સાથે કરવામા આવે તો તો મોટે ભાગે તે ઠીક બને છે શુકલ લેશ્યા સત્ત્વગુણ, તેજો-લેશ્યા રજોગુણ, કૃષ્ણલેશ્યા તમોગુણ પ્રત્યેક ગુણ જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ તથા સામાન્ય વિશેષ રૂપથી કોઈ નીલ, કાપોત તમોગુણમા ગણાય છે, તેમ પણ લેશ્યા તેજો લેશ્યા કોઈવાર સત્ત્વગુણમાં જણાય છે આ એક વૈજ્ઞાનિક

વિષય છે તેના પર સ્વતંત્ર વિચાર કરવામા આવે તો તે વિશે એક મોટો નિબંધ લખી શકાય

લેશ્યાવૃત્તિથી જ આહારનો વિચારનો વિવેક સમજાય છે.

પ્રસ્તુત અથનુ નામ (શ્રી જૈન શુદ્ધાહાર વિચાર રાખવામા આન્યુ છે.

જૈન શ્રમણનો આહાર પ્રશસ્ત લેશ્યાથી તથા વિચારથી જ હોય છે

અર્થાત્ સત્ત્વગુણમયી આહારથી વિચાર હોય છે. વિચારનો અર્થ તત્ત્વજ્ઞાન પણ થાય છે આમા જીવ અજીવાદિ તત્ત્વ તથા સાધુ અસાધુતાનો વિચાર કરવામા આવ્યો છે પુસ્તકના નામ પરથી જ માલમ પડશે કે આહાર વિચાર જૈનત્વને પુષ્ટ આલેખન આપે અને આત્મશુદ્ધતા પ્રતિ લઈ જાય આહાર વિચાર મહાત્મા, સજ્જન સાધુઓને ગ્રાહ્ય છે, અન્ય તમસાદિ ગુણુપેષક આહાર વિચાર ત્યાજ્ય છે.

આ પુસ્તકે વાચક વર્ગે જે ધ્યાનથી વાંચે તો તેને નીચેની વસ્તુઓ મળી રહેશે જુઓ પ્રકરણ.

પ્રકરણ ૧૬ મગલાચરણ—આ શિષ્ટ, પુરુષોદ્ધાર આચરિત, અંધર્મ તરફથી ખેતીને ધર્મમા લગાડનાર, પાપનાશક પુણ્યમય મગળ છે પદાર્થ પ્રતિપાદનાત્મક ૨ નમસ્કારાત્મક, ૩ લાવસ્તુત્યાત્મક, એ ત્રણ સ્વરૂપથી મગલાચરણ જોવાય છે એમા અહિંસા, સયમ તપ સ્વરૂપ ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મગળ કહીને પદાર્થ પ્રતિપાદનાત્મક મગલ અને

‘તસ્મૈ નમો ભગવતે પ્રમવે જિનાય’ એમાં નમસ્કારાત્મક અને શેષ પદ્મભાવસ્તુત્યાત્મક મંગલાચરણ છે. તેમાં વક્તા, શ્રોતા વાચક વર્ગની કલ્યાણ કામના વ્યક્ત પણ થાય છે જૈન ધર્મની મૌલિકતા—તેમાં વિચારણીય છ દ્રવ્ય છે તેમાં મુખ્ય જીવ ને અજીવ છે જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોનું રહસ્ય અને મર્મ જ્યારે હાથ લાગે છે ત્યારે આ છ દ્રવ્યો પ્રત્યે શ્રદ્ધા કરવાથી ધર્મમર્મ સમજાય છે

પરમ ઉત્કૃષ્ટ, દુ ખરહિત આત્મન્ટિક સુખ આપનાર આચરણીય ધર્મ, અહિંસા, સયમ અને તપ છે પ્રાણીઓનો પ્રાણુ વિયોગ નહિ કરવો અને પ્રાણીઓની રક્ષા કરવી તે અહિંસા કયા ધર્મ છે એના આચરણની પહેલા જીવ-અજીવના લેહ પ્રલેહ અવશ્ય જાણવા જોઈએ

કર્મથી બધાયેલ આ સસારસ્થ જીવ અને કર્મ-બંધનથી મુક્ત જીવ પરમાત્મા—ઈશ્વર છે જીવના જ્ઞાનાદિક ભાવ પ્રાણીના રક્ષાનો ભાવ નિશ્ચય કયા અહિંસા છે મૂલ ચાર પ્રાણુ તથા પ્રાણુની રક્ષા દ્રવ્ય અને વ્યવહાર કયા-અહિંસા છે

સત્ય સ્વરૂપની પ્રાપ્તિને ધ્યાનમાં રાખી ઇદ્રિયોના વેગને, શબ્દાદિક વિષયો તરફથી રોકીને, અન્તર્મુખ થવું તે સયમ છે માનસિક-વાચિક, કાયિક અને આધ્યાત્મિકના લેહથી સયમ અનેક પ્રકારનો છે સુખાર્થીને માટે તે અવશ્ય આચરણીય છે

આમા હિંસા, અસત્ય, ચૌર્ય, અગ્રહચર્ય, પરિગ્રહનું

વર્ણન હૃદયગમ છે તે જ પ્રમાણે ક્રોધાદિક આન્તરીય શત્રુનું સ્વરૂપ સમજીને સદા સર્વત્ર વર્જનીય છે.

તપ આન્તરીય ઇચ્છા તથા ગ્રાહ્ય મોહ મમત્વના કારણજૂત લોભોપલોભનો પરિત્યાગ, વાસના વિકારનો ત્યાગ કરવો તે તપ સર્વ કર્મક્ષય કરવાનું કારણ તપ સયમ જ છે જ્ઞાનપૂર્વક તપ સયમનો આરાધક-પાલક સાધુમુનિ-ઋષિ ગણાય છે

સાધુત્વને માટે જે સત્યોપદેશ છે તે જ વાસ્તવિક ઉપદેશ છે અને એના પાલનથી જ સાધુત્વ મળે છે. સુખાર્થી મોક્ષગામી જગત કલ્યાણી સાધુઓની કેવી પ્રતિજ્ઞા હોય છે, એ સમજવું જોઈએ અને તેનું આચરણ કરવું જોઈએ મહાવ્રત અને મહાવ્રતના સ્વરૂપનું સુંદર વર્ણન આપવામા આવ્યું છે તેમા મહાવ્રતધારી સાધુ-સ્વપરના કાર્યની સાધનાવાળા હોય છે આ પ્રતિજ્ઞા પ્રકરણનો સાર છે.

શુદ્ધ આહાર મોક્ષનું કારણ છે ભવભજન લોભન વિવેક શાસ્ત્રીય પ્રમાણથી બતાવ્યું છે

તપસ્યમની વૃદ્ધિ અર્તે લોભન કરવામા આવે તો તે મોક્ષનું કારણ બને છે નિર્દોષ લોભન એ ગણાય છે કે જેમા દાતા અને પાત્રકનું કલ્યાણ સમાયેલું હોય અહિંસા સત્ય, અસ્તેય, પ્રદાયર્ય અને અપરિચ્છન્ના નિયમ ઉપ-નિયમનું સરક્ષણ હો.

‘તસ્મૈ નમો ભગવતે પ્રભવે જિનાય’ એમાં નમસ્કારાત્મક અને શેષ પદ્મભાવસ્તુત્યાત્મક મગલાચરણ છે તેમા વક્તા, શ્રોતા વાચક વર્ગની કલ્યાણ કામના વ્યક્ત પણ થાય છે. જૈન ધર્મની મૌલિકતા—તેમા વિચારણીય છ દ્રવ્ય છે તેમા મુખ્ય જીવ ને અજીવ છે જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોનું રહસ્ય અને મર્મ જ્યારે હાથ લાગે છે ત્યારે આ છ દ્રવ્યો પ્રત્યે શ્રદ્ધા કરવાથી ધર્મમર્મ સમજાય છે

પરમ ઉત્કૃષ્ટ, હુ ખરહિત આત્મન્ટિક સુખ આપનાર આચરણીય ધર્મ, અહિંસા, સયમ અને તપ છે પ્રાણીઓનો પ્રાણુ વિયોગ નહિ કરવો અને પ્રાણીઓની રક્ષા કરવી તે અહિંસા દયા ધર્મ છે એના આચરણની પહેલા જીવ-અજીવના ભેદ પ્રભેદ અવશ્ય જાણવા જોઈએ.

કર્મથી બધાયેલ આ સસારસ્થ જીવ અને કર્મ-બંધનથી મુક્ત જીવ પરમાત્મા—ધર્મિય છે જીવના જ્ઞાનાદિક ભાવ પ્રાણીના રક્ષાનો ભાવ નિશ્ચય દયા અહિંસા છે મૂલ ચાર પ્રાણુ તથા પ્રાણુની રક્ષા દ્રવ્ય અને વ્યવહાર દયા-અહિંસા છે

સત્ય સ્વરૂપની પ્રાપ્તિને ધ્યાનમા રાખી ઇદ્રિયોના વેગને, શબ્દાદિક વિષયો તરફથી રોકીને, અન્તર્મુખ થવું તે સયમ છે માનસિક-વાચિક, કાયિક અને આધ્યાત્મિકના ભેદથી સયમ અનેક પ્રકારનો છે સુખાર્થીને માટે તે અવશ્ય આચરણીય છે

આમા હિંસા, અસત્ય, ચૌર્ય, અગ્રહણ્ય, પરિશ્રંક

વર્ણન હૃદયગમ છે તે જ પ્રમાણે ક્રોધાદિક આન્તરીય ચતુરુ
સ્વરૂપ સમજીને સદા સર્વત્ર વર્જનીય છે.

તપ આન્તરીય ઇચ્છા તથા ગ્રાહ્ય મોહ મમત્વના
કારણબૂત ભોગોપભોગનો પરિત્યાગ, વાસના વિકારનો ત્યાગ
કરવો તે તપ સર્વ કર્મક્ષય કરવાનું કાળુ તપ સયમ જ
છે જ્ઞાનપૂર્વક તપ સયમનો આરાધક-પાલક સાધુમુનિ-
ઋષિ ગણાય છે

સાધુત્વને માટે જે સત્યોપદેશ છે તે જ વાસ્તવિક
ઉપદેશ છે અને એના પાલનથી જ સાધુત્વ મળે છે
સુખાર્થી મોક્ષગામી જગત કલ્યાણી સાધુઓની કેવી પ્રતિજ્ઞા
હોય છે, એ સમજવું જોઈએ અને તેનું આચરણ કરવું
જોઈએ મહાવ્રત અને મહાવ્રતના સ્વરૂપનું સુંદર
વર્ણન આપવામા આવ્યું છે તેમા મહાવ્રતધારી સાધુ-
સ્વપરના કાર્યની સાધનાવાળા હોય છે આ પ્રતિજ્ઞા પ્રક-
રણનો સાર છે

શુદ્ધ આહાર મોક્ષનું કારણ છે લવલજન ભોજન
વિવેક શાસ્ત્રીય પ્રમાણથી બતાવ્યું છે

તપસ યમની વૃદ્ધિ અત્રે ભોજન કરવામા આવે તો
તે મોક્ષનું કારણ બને છે નિર્દોષ ભોજન એ ગણાય છે કે
જેમા દાતા અને યાચકનું કલ્યાણ સમાયેલું હોય અહિંસા
સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિચિન્તા નિયમ ઉપ-
નિયમનું સરક્ષણ હો

એમા ભિક્ષુકની ભિક્ષાનો દોષ, અને ભક્ષણના દોષને વિવેકથી સમજવા જેવા છે દાનનું વાસ્તવિક ફલ ચાહનાર દાતા અને મોક્ષાર્થી મહાત્મા મુનિઓએ અવશ્ય તેનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ તે માટે આ પ્રકરણ ઉપયોગી છે

મદિરા માસ અને સદોષ ભોજન મોક્ષાર્થીને માટે સદા સર્વત્ર ત્યાજ્ય છે, કેમકે એ ઘૃણિત, નિદિત છે ને અહિંસા, સયમ, સત્ય ધર્મ તથા નિત્ય શુદ્ધ વિચારને માટે ધાતક છે, જે માટે મહર્ષિ શૈલ મહર્ષિ મહાત્માની ઘોર તપસ્યાનું ઉદાહરણ વિચારણીય છે

જૈન ધર્મમા તત્ત્વને સમજ્યા તે પહેલા પ્રથમ ગૃહસ્થ માસાહારી પણ હોઈ શકે અને નરહત્યાદિ ઘોર પાપ કરનાર પણ હોઈ શકે પરંતુ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનની શ્રદ્ધા કરનાર, ગૃહસ્થ, યોગ વ્રત નિયમ ઉપનિયમોને પાળનાર માસ મદિરાનો ત્યાગી છે કોઈપણ હાલતમા શ્રાવક માસાહારી થઈ શકતો નથી

નામધારી શ્રાવકનું આત્મકલ્યાણ થઈ શકતું નથી, કિન્તુ ગુણધારી જૈન આત્મકલ્યાણ કરી શકે છે આ પ્રકરણમા જૈન ગૃહસ્થના ગુણ કર્મ વિશે વિવેચન આપવામા આવ્યું છે

જૈન સાધુ સાધ્વીના ભૌતિક જીવન નિર્વોહના સાધન આહારપાણી વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધાદિ, આ બધા પરાશ્રિત છે ગૃહસ્થને ત્યાથી વિધિપૂર્વક ચાચન કરી લાવવામા આવે છે

જૈન સાધુ સાધ્વીને કદિ કોઈ સાધુધર્મના અનજન ગૃહસ્થ સાધુના પાત્રમા અકલ્પનીય, અપેય, અભક્ષ્ય નાખી દે

અથવા સાધુના પ્રાત્રમા એ આત્મી જાય તો તેવી હાલતમા તેને ભોગવવા નહિ પણ તેને વિધિપૂર્વક નાખી દેવા ભેદએ.

માસાહારી, જે જીવનમા કોઈ પણ વ્રતનો નિયમ થઈ જાય ન કરે, માસાહારનો ત્યાગ ન કરે અને કૃત માસ-ભોજનનું પ્રાયશ્ચિત્ત કે પશ્ચાત્તાપ ન કરે તો તે માસાહારી મરકે આદિ દુર્ગતિને પામે છે, એવો ત્રિકાલિક જ્ઞાની મહા-રમાનો અનુભવપૂર્વક જ્ઞાનનિર્ણય છે

શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતામા પણ કહ્યું છે કે માત્ર મદિરા-દિક ભોજન તમોશુણી હોય છે તમોશુણીની ગતિ દુર્ગતિ પ્રતિ હોય છે આર્ચ ધર્મમા જોડલા શાસ્ત્રઅથાદિક છે-તે બધામા માસમદિરાનો ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ કરેલ છે માસમદિરાથી ભયકર દોષ થાય છે ને તેનું પશ્ચિન્નામ આત્મશુણી હાનિ કરી દુર્ગતિ પ્રાપ્ત કરે છે આ પુસ્તકના ૧૪ તથા ૧૫મા પ્રકરણમા પણ આ જ ઉપદેશ કરવામા આવ્યો છે

ખીબ્ધ ઘણા પથવાળા, જેન ધર્મના' ૨૪ મા તીર્થકર ભગવાન મહાવીરનું તત્ત્વજ્ઞાનથી તથા તેમના જીવનથી અપ-રિચિત છે અપરિચિતમાન કૌસામ્બી વિદ્વાન છે, છતાં પણ તેઓ ઉપરોક્ત વસ્તુથી અબજુ હોઈને તેમનો આક્ષેપ ખોટો છે પ્રસ્તુત ગ્રંથના ૧૬ મા પ્રકરણમા બતાવવામા આવ્યું છે કે ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું જીવન નિર્દોષ છે તેમા ભગવાનનો અપૂર્વ ત્યાગ, તપ, સચમ, આહાર, વિહાર, વગેરેની નિર્દોષતા, અતિ ઉત્તમ પ્રમાણિક શાસ્ત્રનો

આધાર લઈ સાબિત કર્યું છે તેમનું જીવન બધાને અનુકરણીય છે.

પ્રકરણ ૧૭મા સશય થવાનું કારણ દર્શિ છે મિથ્યા-દર્શિથી ધર્મ, ધર્મતત્ત્વ, ધર્માચરણ, વ્યક્તિવિશેષ તથા સમષ્ટિ વિષયને જોવાથી વિપરીત સશય પેદા થાય છે મિથ્યાત્વ એ એક ખાસ પ્રકૃતિ છે તે તીવ્ર મોહમાથી પેદા થાય છે. સત્સિદ્ધાંતનું વાચન નહિ કરવાથી ને સત્સંગ નહિ કરવાના પરિણામથી આવે છે જૈનશાસ્ત્રમા તેના રૂપ લેહ બતાવ્યા છે

સશય દૂર કરવાનું સાધન સત્સંગ, સત સમાગમ, અને સદ્વિચાર છે આ બધા પુણ્યોદયથી આવે છે તે વિષયનો વિચાર પ્રકરણ ૧૮મા આપ્યો છે

જૈન ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાલ, જીવના લક્ષણ આદિ તત્ત્વ અચલ છે તેમ ધર્માચરણ, ધર્માચરણના નિયમ અચલ છે અહિંસામા ધર્મ ને હિંસામા અધર્મ છે તેથી વિપરીત અહિંસામા અધર્મ ને હિંસામા ધર્મ તે પુણ્ય થઈ શકતું નથી આ નિયમ પણ અચલ છે આ જ પ્રમાણે મહાત્માનું આચરણ પણ અચલ છે .

ખૌદ્ધશાસ્ત્રમા તથા ભગવાન જીવના જીવનચત્રિમાં જૈનશ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની તથા તેમના અનુયાયી સાધુઓની મહાન તપસ્યાનું વિધાન છે અને ખાસ ભારપૂર્વક કહેવામા આવ્યું છે કે જૈનશ્રમણ માસ, મત્સ્ય,

મહિરા ગ્રહણ કરતા નથી, એવા પ્રકારનું આચરણ પણ કરતા નથી.

પ્રકરણ ૨૨મું - જૈન દર્શનના પ્રથમ અગસૂત્ર આચાર્ય સૂત્રનો સાર અને વિવાદ અસ્ત સૂત્રનો પૂર્વાપર સૂત્ર પર માધ્યસ્થ દષ્ટિથી વિચારપૂર્વક વિવેચન છે આ ખુલાસાને કોઈ પણ વાદી જો ધ્યાનમાં લે તો તેની ભ્રમણા નાશ પામે છે.

પ્રકરણ ૨૩મું હરેક વિધાયક શાસ્ત્રના નિયમ, ઉપનિયમ, ક્રિયાનુષ્ઠાન વિધિપૂર્વક કરવામાં આવે છે. વિધિથી કરેલ કાર્યો વાસ્તવિક ફલ આપે છે અવિધિથી કરેલ કાર્યો સુદર પરિણામ કયાથી આપી શકે ?

જૈન સાધુ સાધ્વીએ ભિક્ષા નિર્દોષ વિધિથી ગ્રહણ કરવી, તેનો વિધિ દેહેવામાં આવ્યો છે

૨૪ મું પ્રકરણ દશવૈકાલિક સૂત્ર સાધુઓ માટે મૌલિક આચાર્ય શાસ્ત્ર છે કલ્પનીય, અકલ્પનીય, આશ્રમ ભિક્ષા, અશ્રમ ભિક્ષાનો ભેદ બતાવે છે આમાં દશવૈકાલિક સાર, શાસ્ત્રનો સાર અને વિવાદિત સૂત્રનું સમાધાનપૂર્વક સ્પષ્ટિકરણ આપેલ છે ૨૫મું પ્રકરણ સ્વમત ને પરમ તના માનનીય આગમ તથા ગ્રંથોનું બીજા પ્રમાણ આપેલ છે તે પ્રમાણોથી, માસાહાર, મચ્છી, હાડકા પારાવત આદિ

આધાર લઈ સાબિત કર્યું છે તેમનું જીવન બધાને અનુકરણીય છે.

પ્રકરણ ૧૭મા સશય થવાનું કારણ દર્શિ છે મિથ્યા-દર્શિથી ધર્મ, ધર્મતત્ત્વ, ધર્માચરણ, વ્યક્તિવિશેષ તથા સમષ્ટિ વિષયને જોવાથી વિપરીત સશય પેદા થાય છે મિથ્યાત્વ એ એક ખાસ પ્રકૃતિ છે તે તીવ્ર મોહમાથી પેદા થાય છે. સત્સિદ્ધાંતનું વાચન નહિ કરવાથી ને સત્સંગ નહિ કરવાના પરિણામથી આવે છે જૈનશાસ્ત્રોમાં તેના રૂપ લેદ બતાવ્યા છે

સશય દૂર કરવાનું સાધન સત્સંગ, સત સમાગમ, અને સદ્વિચાર છે આ બધા પુણ્યોદયથી આવે છે તે વિષયનો વિચાર પ્રકરણ ૧૮મા આપ્યો છે

જૈન ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાલ, જીવના લક્ષણ આદિ તત્ત્વ અચલ છે તેમ ધર્માચરણ, ધર્માચરણના નિયમ અચલ છે અહિંસામા ધર્મ ને હિંસામા અધર્મ છે તેથી વિપરીત અહિંસામા અધર્મ ને હિંસામા ધર્મ તે પુણ્ય થઈ શકેતું નથી આ નિયમ પણ અચલ છે. આ જ પ્રમાણે મહાત્માનું આચરણ પણ અચલ છે .

બૌદ્ધશાસ્ત્રમા તથા લગવાન બુદ્ધના જીવનચરિત્રમાં જૈનશ્રમણ લગવાન મહાવીર સ્વામીની તથા તેમના અનુયાયી સાધુઓની મહાન તપસ્યાનું વિધાન છે અને ખાસ ભારપૂર્વક કહેવામા આવ્યું છે કે જૈનશ્રમણ માસ, મત્સ્ય,

મદિરા ગ્રહણ કરતા નથી, એવા પ્રકારનું આચરણ પણ કરતા નથી

પ્રકરણ ૨૨મું જૈન દર્શનના પ્રથમ અંગસૂત્ર આચાર્ય સૂત્રનો સાર અને વિવાદ અસ્ત સૂત્રનો પૂર્વાપર સૂત્ર પર માધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી વિચારપૂર્વક વિવેચન છે આ ખુલાસાને કોઈ પણ વાદી જો ધ્યાનમાં લે તો તેની ભ્રમણા નાશ પામે છે

પ્રકરણ ૨૩મું હરેક વિધાયક શાસ્ત્રના નિયમ, ઉપનિયમ, ક્રિયાનુષ્ઠાન વિધિપૂર્વક કરવામાં આવે છે વિધિથી કરેલ કાર્યો વાસ્તવિક ફલ આપે છે અવિધિથી કરેલ કાર્યો સુદર પરિણામ કયાથી આપી શકે ?

જૈન સાધુ સાધ્વીઓ ભિક્ષા નિર્દોષ વિધિથી ગ્રહણ કરવી, તેનો વિધિ કહેવામાં આવ્યો છે

૨૪ મું પ્રકરણ દશવૈકાલિક સૂત્ર સાધુઓ માટે મૌલિક આચાર શાસ્ત્ર છે કલ્પનીય, અકલ્પનીય, આદ્ય ભિક્ષા, અઆદ્ય ભિક્ષાનો ભેદ બતાવે છે આમાં દશવૈકાલિક સાર, શાસ્ત્રનો સાર અને વિવાદિત સૂત્રનું સમાધાનપૂર્વક સ્પષ્ટિકરણ આપેલ છે ૨૫મું પ્રકરણ સ્વમત ને પરમ તના માનનીય આગમ તથા ગ્રંથોનું બીજા પ્રમાણ આપેલ છે તે પ્રમાણોથી, માસાહાર, મચ્છી, હાડકા પારાવત આદિ શબ્દ વનસ્પતિ અર્થના જ છે, વાદિ વાસ્તવિક સુધી પહોંચી શક્યા નથી તેથી જૈન શ્રમણો પર તેમનો આક્ષેપ ખોટો

છે તેમણે ઉપરોક્ત શબ્દોનો વિપરીત અર્થ કર્યો છે, તે આધારભૂત શાસ્ત્રોના પ્રમાણોથી સિદ્ધ કર્યું છે

૨૬ મું પ્રકરણ આચાર્ય સૂત્ર ન ૬૩ નો વિશેષ અર્થ બતાવ્યો છે. નિર્ગન્થે (શ્રમણ) ધર્મને બાધક પદાર્થ ફેંકી દેવો પણ તેને રાખવો નહિ આ બધુ ૨૭ માં પ્રકરણમાં છે

૨૮ મું પ્રકરણ નિષેધાર્થ પદાર્થના વિષયમાં મૂલ આગળના પ્રમાણ સ્વરૂપ સૂત્ર બતાવેલ છે.

આ પુસ્તક, ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીના આલેખના ઉત્તર રૂપે લખાયું છે જૈન સિદ્ધાંતોનો વાસ્તવિક અભ્યાસ નહિ હોવાથી જ લેખકના મનમાં આવી જૈન શ્રમણોના બારામાં આવી શ્રમણા ઉત્પન્ન થઈ તે ૨૯માં પ્રકરણમાં જણાવાયું છે

કૌસામ્બીજી આજે હયાત નથી, પરંતુ તેમનો શ્રમણાત્મક લેખ મોજૂદ છે અને તેમના જેવી શ્રદ્ધાધરાવનાર અન્ય વ્યક્તિઓ પણ મોજૂદ છે તેમને આ પુસ્તક ઉપયોગી થશે. અમે ઈચ્છીએ કે તેઓ મિથ્યા માન્યતાને દૂર કરી, સમાધાનની સમ્યગ્ દૃષ્ટિથી આ બધું વાચશે તો જરૂર તેમની શ્રમણા દૂર થશે

લગવાન મહાવીર સ્વામીએ પોતાના પિત્તજ્વર (દાહ જ્વર)ની બિમારીની શાંતિ માટે બીજોગનો પાક લીધો હતો ને શરીર બનાવ્યું હતું

૩૦ મું પ્રકરણ બિમારીની ઉત્પત્તિ ને ચિકિત્સા અંગે

વૈદક ઋથોના પ્રમાણ આદિનો ઉલ્લેખ છે લગવતી સૂત્રના વિવાદગ્રસ્ત પાઠનો અર્થ માસ નહિ પણ વનસ્પતિ અર્થ જ આ વિષયમા બહુ સમજણપૂર્વક તે લખવામા આવેલ છે અને છ શુદ્ધોની વ્યાખ્યા ન્યાય દૃષ્ટિથી કરવામા આવી છે તે માટે ૩૧ ને ૩૨ પ્રકરણો લખવામા આવ્યા છે.

પ્રકરણ ૩૩ કેટલાક માસાહારી માસ, મચ્છી, ઇંડા વગેરે અભક્ષ્ય પદાર્થને બલપ્રક ને રોગનાશક માને છે પરંતુ તેમની માન્યતા મિથ્યા છે લોભુપતાના કારણ ને યથાર્થ જ્ઞાનના અભાવે જ તેઓ આમ જોલે છે વસ્તુતઃ જોઈએ તો માસ રોગવર્ધક છે તે વસ્તુ બતાવેલ છે

કૌમાર્યીએ એક બ્રમણાત્મક વાત લખી છે કે પૂર્વ-કાલમા માસ ઘણું જ મળતું હતું કેમકે યજ્ઞો તથા દેવ-દેવીઓને ઘણા પશુઓનો ભોગ ધરાવાતો હતો તેવી હાલ-તમા શ્રમણોની બિક્ષામા અન્નાહાર કયાથી સભવી શકે ? લેખકનું આ અનુમાન સાવ અસત્ય છે કારણ કે ઇતિહાસ ને જૈન શ્રમણના આચારવિચારથી તેઓ અજ્ઞાત છે પાત્રીસમા પ્રકરણમા જૈન શ્રમણોનો શુદ્ધાહાર વિચારના ઉદાહરણો આપેલ છે તેમા શ્રવણો તેમના નિયમો પ્રમાણે, અસણુ, પાણુ, ખાઈમ સાઈમ મળે તો લે છે ને નિયમ પ્રમાણે ન મળે તો ‘તલોત્તિ અદિયાસપ’-‘તપદ્વ્યાધિપદ્વેષ’ આ પ્રકારના આત્મબળ પર રહીને આત્મકલ્યાણ કરે છે આનો સર્વ ઉલ્લેખ પ્રકરણમા આપેલ છે

પૂ. શ્રી ઘાસીલાલજી મ કૃત

(૧) દશવૈકલિક (સટીક છાયા લાપાન્તર)

લા ૧-૨ કિમત ૫-૦-૦

(૨) નિરિયાવલિકા કિમત ૫-૦-૦

(૩) આવશ્યક સૂત્ર „ કિમત ૫-૦-૦

(૪) અતગડ સૂત્ર કિમત ૫-૦-૦

(૫) અનુત્તરોવવર્ધ સૂત્ર કિમત ૨-૮-૦

દરેક શાસ્ત્રો પર શ્રી જૈનધર્મ દિવાકર સાહિત્ય

રત્ન, જૈનાગમ રત્નાકર પરમ પૂજ્ય શ્રદ્ધેય

જૈનાચાર્ય શ્રી આત્મારામજી મહારાજનું

સમ્મતિ-પત્ર

મે આચાર્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મ નિર્મિત ‘અનગાર-ધર્મામૃત વર્ષિણી’ ટીકાવાળા શ્રી જ્ઞાતા ધર્મકથાડગ સૂત્રનું મુનિશ્રી રત્નચદ્રજી પાસેથી અધોપાન્ત શ્રવણ કર્યું

નિસ્સદેહ કહેવું પડશે કે આ ટીકા આચાર્યશ્રી શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજે ભારે પરિશ્રમથી લખી છે તેમા પ્રત્યેક શબ્દનો પ્રામાણિક અર્થ અને કઠિન સ્થળો પર સાર-પૂર્ણ વિવેચન આદિક વિશેષતાઓ છે મૂળ સ્થળોને સરળ બનાવવાનો ઘણો પ્રયત્ન કર્યો છે એમા સાધારણ તથા અસાધારણ બધા સંસ્કૃતજ્ઞ પાઠકોને લાભ થશે એમ મને લાગે છે તેમના બધાજ પુસ્તકો વિશે આવા અભિપ્રાયો આવેલા છે

લુધિયાના

પ્રેષક

તા ૪-૮-૫૧

—ચારેલાલ જૈન—

‘આનંદધન ચોવીસી યાત્રે અધ્યાત્મ પરમામૃત’

વિવેચક - મરુધર પંડિત મુનિશ્રી ગળ્ખુલાલજી મહારાજ
પ્રકાશક - મોહી કેશવલાલ હરીચ દદામનગરવાળા-સાબરમતી
પુસ્તક વિશે અનેક વિદ્વાનોના મળેલા અભિપ્રાયો.
શ્રીજ્ઞનાયાર્ય બા. બ્ર. પૂ. શ્રી હસ્તીમલજી મ.
સા. નો અભિપ્રાય.

(ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાંતર)

પંડિત મુનિશ્રી ગળ્ખુલાલજી મહારાજકૃત ‘અધ્યાત્મ
પરમામૃત’ પુસ્તક એક દ્વિતીય અવલોકન મુનિશ્રીએ આન-
દધનજીની ચોવીસી પર સ્પષ્ટ વિવેચન કર્યું છે આધ્યાત્મિક
ગૂઢ પદોને સરળ બનાવવામાં પ્રશ્ન સનીય કામ કર્યું છે
શબ્દાર્થ તથા દરેક પદનું વિવેચન સરળ કર્યું

(સહી) જોહરીલાલ ઓસ્તવલાલ-મેડતાસીટી
દ. સં ના બા. બ્ર. પ. મુનિશ્રી ભાઈચંદ્રજી મ.
સા. નો અભિપ્રાય,
(કલોલ)

આનંદધન ચોવીસી ઉપર પ મુનિશ્રી ગળ્ખુલાલજી
મ ના વિવેચનો રૂપ અધ્યાત્મ પરમામૃતની એક પ્રત મળી
શબ્દાર્થ તેમજ વિવરણ વાચતા સહેજે પ્રભુ ભક્તિમાં મન,
પ્રેરાય છે. આત્માર્થી સુમુક્ષુઓ માટે મનને પ્રભુ ભક્તિમાં
એકાગ્ર કરવા માટે પુસ્તક ઘણું જ ઉપયોગી છે

ન્યાય સાહિત્ય વિશારદ પં. મુનિશ્રી પુબ્કરમુનિજીનો
અભિપ્રાય (સાદડી)

જૈન સમાજમાં જ નહિ પણ અધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં
'આનંદધન ચોવીસી યાને અધ્યાત્મ પરમામૃત'નું સ્થાન
સર્વાત્કૃષ્ટ છે

કવિવર્ય પં. મુનિશ્રી નાનચ દ્રજી મ. નો અભિપ્રાય
(ભાવનગર)

‘ અધ્યાત્મ પરમામૃત ’ પુસ્તક મળ્યું. એક દર મુનિ-
શ્રીએ અધ્યાત્મરસનું અવગાહન કરતી સુદૃઢ વિવેચના કરી
છે એમ લાગ્યું છે આવા પુસ્તકની જરૂર હતી તે મુનિશ્રીએ
પૂરી પાડી ઘણું પ્રશસનીય કાર્ય કર્યું છે

પ. મુનિશ્રી હીરાલાલજી મ. તથા શ્રી પ્રતાપમલજી
મ. નો અભિપ્રાય (દિલ્હી)

દુકા સમયમાં પુસ્તક એક દષ્ટિથી અવલોક્યું આ
પુસ્તક ભવ્ય જીવો માટે બહુ જ ઉપયોગી છે

—કપુરચંદ મુરાના. સેક્રેટરી, સ્થા. જૈન સંઘ-દિલ્હી
૫. મુનિશ્રી હજારીમલજી મ નો અભિપ્રાય

“ પુસ્તક કા પ્રકાશન સુદર હૈ પુસ્તક કો સુદૃઢ બનાને
મે મુનિશ્રીને અચ્છા પ્રયત્ન ક્રિયા હૈ ”

કેવળચંદ કોઠારી, બ્યાવર
બોટાદ સ. ના પૂ. શ્રી માણેકચંદજી મ સા નો
અભિપ્રાય— (ભોગવરનગર)

આપના તરફથી પુસ્તક મળ્યું આનંદધન ચોવીસી

ઉપર સુધામૃત ટીકા લખીને મુનિશ્રીએ ખરેખર સમાજને એક સુદર અધ્યાત્મગ્રંથ આપ્યો છે

કચ્છ આઠ કોટી મોટી પક્ષ સં ના પૂજ્યથી નાગચ દ્રણ મ નો અભિપ્રાય (ભૂજ)

આનંદધન સ્તવનાવળીના મૂળ સ્તવનો, શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ આપી પડિત રત્ન અધ્યાત્મગ્રંથી શ્રી ગણુલાલજી અધ્યાત્મ મહાગને ઉચ્ચ કોટીનો પ્રયાસ કરી આ પુસ્તક લખ્યું છે તેરસિક મુમુક્ષુ-જગાસુ આત્માઓને ઘણું જ ઉપયોગી અને હિતકર છે

સ્થાનકવાસી સમાજમા આવા પુસ્તકનું પ્રકાશન પહેલું જ ગણાય લેખક મુનિશ્રીને અમે હાર્દિક ધન્યવાદ આપીએ છીએ આવા પુસ્તકો મુનિશ્રીના હાથે વિશેષ લખાય એમ ઇચ્છીએ છીએ

૫ મુનિશ્રી ડુગરશી મહારાજનો અભિપ્રાય (લખતર)

પુસ્તક રોચક અને સર્ગ ભાષામા લખાયેલું હોવાથી સાધારણ વર્ગને પણ વિશેષ રુચિકર થાય તેવું છે સાધુ મુનિવરો તથા શ્રાવક શ્રાવિકાઓને આ પુસ્તકના વાચનથી ઘણો લાભ થશે

શ્રી ધીરજલાલ કે તુરખીયાનો અભિપ્રાય (ગ્યાવર)

‘આનંદધન ચોવીમી’ પુસ્તક મળ્યું શબ્દાર્થ, ભાવાર્થ અને વિવેચન ખરે જ સુદર અને ઉપયોગી છે વ્યાખ્યાન વાચસ્પતિ ૫ મુનિશ્રી સૌભાગ્યમંદ્રણ મ નો અભિપ્રાય (મુબાઈ)

૫ મુનિશ્રી ગણુલાલજી મ કૃત અધ્યાત્મ પરમામૃત

અથવા આનદધન ચૌવીસી દેખી ઔર દેખકર ખડા સંતોષ હુવા મુનિશ્રીને ‘આનદધન ચૌવીસી’ કા સરળ ભાષા મેં શાસ્ત્રાનુસાર જો વિવેચન ક્રિયા હૈ વહ અવશ્ય પઠનીય બન ગયા હૈ મુનિશ્રી કા યહ પ્રકાસ સ્તુત્ય હૈ

પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી સ સા નો અભિપ્રાય

(ધોરાજી)

શાસ્ત્રોદ્ધાર સમુદ્ભાવક પંડિત મુનિશ્રી ગણપુલાલજી મ કૃત વિવેચન સહિત આનદધન ચૌવીસીકા અવલોકન કરકે વિવેચના ઈસ પ્રહાર હૈ.

યહ વિવેચના બહુત સુદર હુઈ હૈ આનદધન કૃત ગભીર અતુર્વિશતિ સ્તવનકા યહ ભાષ્ય સ્વરૂપ હૈ ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય કે ગ્સ આદિસે ભરપુર હૈ યહ વિવેચના જૈન-સિદ્ધાન્ત કે અભિલાષીયો કે લિયે અત્યંત ઉપયોગી હૈ ઈમ વિવેચના કા શ્રવણ, મનનકર ભવ્ય જીવો ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યમે પરિપૂર્ણ હો, ઈસ હસ્તર સ સાગ-સમુદ્રકો અનાયાસ હી તીર જાયે ગે ઈસલિયે ભવ્ય પ્રાણી ઈસકા નિયમિત શ્રવણ મનન કરે (અહીંથી અધુરું પાના ૩૨૦ ઉપર)

શુદ્ધિપત્ર

પાત્ર	લીટી	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૫	૫	પંસર્ણ	દંસર્ણ
૭	૭	મયમજ્જ	માયમજ્જ
૧૭	૧૮	અપર્યાપ્તિ	અપર્યાપ્તિ
૧૭	૧૮	નાડમા	નાકમા
૧૯	૮	અપર્યાપ્તિ	અપર્યાપ્તિ
૨૦	૨૧	દોસિય	દોસિયં
૨૩	૧૫	સર્ગ	સત્ય

२४	१८	समञ्चलाप	समिच्चलोप
२६	१८	चारित्तण	चारित्तेण
२७	७	सुरध्वहे	सुहावह
२८	११	अपञ्चयकारक	अपच्चकारकं
३३	१६	परिजणसीहा	पारजण
४६	८	तिरोधस्तप	निरोधस्तप
५०	१६	साहुमालवे	साहुमालवे
५१	७	वहेहि	वहेहि
५४	५	सूखे	सूरे व
५४	८	सप्पमलं	रुप्पमलं
५४	८	गोइणा	जोइणा
५५	१४	अममा	अममा
५५	१४	विजाणुगथा	विजाणुगया
५५	१५	चंघिमा	चंघिमा
५५	१८	जही	जहा
५५	३	वण्हे	वण्हेण
६१	२	पक्खालज्जा	पक्खालेज्जा
६१	१२	अलोह	अलाहे
६१	१३	घर	घा
६१	१३	गपण	मपण
६२	१४	काहाओ	कोहाओ
६३	५	सणणुजाणइ	समणुजाणइ
६३	११	इणं	इद
६५	८	घातोण जाईण	घातोणं नाईणं
६६	२४	अगुदिर्स	अणुदिसं
६८	१	सरिण	सहिण
६८	१	जेय	सेवं
६८	४	लहुत्ति	लुहेत्ति
६८	५	वेभि	वेमि
७१	५	मरव्वण	महव्वण

७१	२२	चिह्न	चिह्न
७३	२३	रुक्वे	दुक्चे
८१	१४	पाद्यमेव	पायमेव
८१	१८	कलियकम्	अकलियकम्
८६	१०	सामिह	समिह
८६	१३	असुभत्येसु	असुभत्येसु
८४	३	पडिलमे	पडिलामे
८४	२२	सि	कि
१२०	१७	निगगाणं	निगगाणं
१२४	६	कयभोयणेइ	कडभोयणेइ
१४८,	१६	भवणवासिसु	भवणवासिसु
१५७	४	निगगिरस्स	निगगथस्स
१६७	३	विसयागिद्धे	विसयागिद्धे
१६८	६	गंभीरलोभ	गंभीरलोभ
१८०	२२	वहेथो	देहथोः
१८५	२	मान्ते	भ्रान्ते
१८८	३	मज्जग	मज्जग
१९४	१६	चकित्ता	चइत्ता
२०१	२३	पाकिज्जणो	पकिखणे
२०७	१०	विद्यते	विद्यते
२१०	२१	राओवशय	राओवराय
२१२	५	द्रणमु	प्रणमु
२२०	४	सगपरि	समपरि
२८५	७	बहुकटय	बहुकाटय
२९२	१७	यामि	वमि
२९७	१४	कफापहा	कफापहा
२२०	१८	सम्मज्जुयं	सम्मसुय
३४६	४	ब्रह्मापि	ब्रह्मापि
३८६	२२	सोमी	सामी

પ્રકરણ : ૧ હુ

મગલાચરણ

નાનાવિધાન્ પરિષહાન્ વિગણય્ય ચેન
સંસાધિતા સ્વલ્લ સતી મવજન્ત્વહિંસા ।
સંસ્થાપિતા ચ જગતીતલજીવમાત્રે
તસ્મૈ નમો મગવતે પ્રમથે જિનાય ॥ ૧ ॥

ધમ્મો મગલમુક્કિટ્ઠં, અહિંસા સંજમો તવો ।

દેવા વિ ત નમસતિ, જસ્સ ધમ્મે સયા મણો ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અહ-
નિંશ, આવેલા નાના પ્રકારના પગિષહ ઉપસર્ગોને સમ્યક્
સમતાભાવથી સહન કરીને, સર્વ પ્રકારના સર્વ જીવાત્માઓના
આત્મકલ્યાણ કરવાવાળી ભગવતી અહિંસાને, પોતાને માટે
પૂર્ણ રીતે સાધીને, તથા જગતના તમામ જીવોના કલ્યાણ
માટે આ અહિંસા ભગવતીની સ્થાપના કરીને અર્થાત્ સ પૂર્ણ
સુખદાયી અહિંસા ભગવતીના ધર્મોપદેશ દ્વારા લબ્યજીવોના
અતસ્તલમા અહિંસા ભગવતીની સ્થાપના કરીને, સિદ્ધ
થયેલ એવા શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી (પ્રભુ) ને
મારા નમસ્કાર હો !

અહિંસા, સચમ, અને તપરુપ ધર્મ, સર્વ મગળ-
પદાર્થોમા ઉત્કૃષ્ટ મગળ છે, ઉક્ત ધર્મમા જેનું મન સદા
તલ્લીન છે, તેને તમામ પ્રકારના દેવ તથા ચક્રવર્તી વગેરે
નમસ્કાર કરે છે, આથી હું પણ એ અહિંસક, સચમી અને
તપસ્વી ધાર્મિક મહાન આત્માઓને નમસ્કાર કરુ છું

७१	२२	चिह्न	चिह्न
७३	२३	रुन्वे	दुन्वे
८६	१४	पाद्यमेव	पाद्यमेव
८६	१८	कलियकम्	अकलियकम्
८८	१०	सामिह	समिह
८८	१३	असुभत्येसु	असुभत्येसु
८४	३	ण्डिलमे	ण्डिलामे
८४	२२	सि	कि
१२०	१७	निग्गयाणं	निग्गथाणं
१२४	८	कयमोयणेइ	कडमोयणेइ
१४८	१८	भवणवासिसु	भवणवासिसु
१५७	४	निग्गिगंस्स	निग्गथस्स
१६७	३	विसयागिद्धे	विसयगिद्धे
१६८	८	गंभीरलोभ	गंभीरलोम
१८०	२२	देहेश्रो	देहेश्रोः
१८५	२	भान्ते	भान्ते
१८८	३	मज्जग	मज्जग
१८४	१६	खकित्ता	खइत्ता
२०१	२३	पाक्खिणो	पक्खिणे
२०७	१०	विद्यते	विद्यते
२१०	२१	राभोवशय	राभोवराय
२१२	५	द्रणमु	प्रणमु
२२०	४	सगणहि	समणहि
२८५	७	बहुकटयं	बहुकाटय
२८२	१७	यामि	वमि
२८७	१४	कफापहा	कफावहा
२२०	१८	सम्मचुयं	सम्मसुय
३४८	४	ब्रह्मापि	ब्रह्मापि
३८८	२२	सोमी	सामी

પ્રકરણ : ૧ હું

મગલાચરણ

નાનાવિધાન્ પરિષદાન્ વિગણય્ય યેન
સંસાધિતા સ્વલ્લ સતી મવજન્ત્વહિંસા ।
સસ્યાપિતા ચ જગતીતલજીવમાત્રે
તસ્મે નમો મગવતે પ્રમથે જિનાય ॥ ૧ ॥

ધમ્મો મગલમુક્કિટ્ઠં, અહિંસા સજમો તવો ।

દેવા વિ તં નમસતિ, જસ્સ ધમ્મે સયા મણો ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અહિં-
ન્શિ, આવેલા નાના પ્રકારના પશ્ચિહ ઉપસર્ગોને સમ્યક્
સમતાભાવથી સહન કરીને, સર્વ પ્રકારના સર્વ જીવાત્માઓના
આત્મકલ્યાણ કરવાવાળી ભગવતી અહિંસાને, પોતાને માટે
પૂર્ણ રીતે સાધીને, તથા જગતના તમામ જીવોના કલ્યાણ
માટે આ અહિંસા ભગવતીની સ્થાપના કરીને અર્થાત્ સ પૂર્ણ
સુખદાયી અહિંસા ભગવતીના ધર્મોપદેશ દ્વારા ભવ્યજીવોના
અતસ્તલમા અહિંસા ભગવતીની સ્થાપના કરીને, સિદ્ધ
થયેલ એવા શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી (પ્રભુ) ને
મારા નમસ્કાર હો !

અહિંસા, સયમ, અને તપરૂપ ધર્મ, સર્વ મગળ-
પદાર્થોમા ઉત્કૃષ્ટ મગળ છે, ઉક્ત ધર્મમા જેનું મન સદા
તલ્લીન છે, તેને તમામ પ્રકારના દેવ તથા ચક્રવર્તી વગેરે
નમસ્કાર કરે છે, આથી હું પણ એ અહિંમક, સયમી અને
તપસ્વી ધાર્મિક મહાન આત્માઓને નમસ્કાર કરું છું

ભગવાન મહાવીર સ્વામી વગેરે અસખ્ય જીવોએ તેનું
યથાર્થ આચરણ કરીને અક્ષય, અનંત, અવ્યાબાધ સુખ
પ્રાપ્ત કર્યું છે

ધર્મ શબ્દની વ્યાખ્યા

ધર્મ શબ્દની વ્યાખ્યા બતાવવી એ અપાર સાગરને
ગાગરમા સમાવવા બરોબર છે એથી કરીને હું પ્રામાણિક
શાસ્ત્રકારોની વ્યાખ્યા આપની સમક્ષ રજુ કરીશ

“ દુર્ગતૌ પતન્તમાત્માનં ધારયતીતિ ધર્મઃ ”

પાઠકો ! ઉપરોક્ત વ્યુત્પત્તિમા આવેલા વાક્યો પર
જરા સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરો. “ ધર્મ ” નો સામાન્ય અર્થ
શાસ્ત્રકારોએ એવો પણ કર્યો છે કે, “ વસ્તુસહાવો ધર્મો ”
“ વસ્તુસ્વભાવો ધર્મઃ ” આ ચાલુ પ્રકરણમા વસ્તુરૂપનો
અર્થ જીવાત્મા કરવો આ જીવાત્માના સ્વભાવને, નીચે
જણાવ્યા મુજબ પ્રમાણથી જોઈએ

જીવો ઉવઓગલકચ્છળો ।

‘ જ્ઞે આયા સે વિજ્ઞાયા । જે વિજ્ઞાયા સે આયા ।
જેણ વિજાણતિ સે આયા । ત પહુચ્છ પરિસચ્ચાયા एस
આયાવાદી સમિયાए परिआए विआहिये त्ति वेमि ’

આ. પ્ર શુ. અ ૬ ઉદ્દે ૫ સૂત્ર ૩૨

ભાવાર્થ — જે આત્મા છે તે સ્વપરને જાણવાવાળો
છે, જે સ્વપરને જાણવાવાળો છે તે આત્મા છે અથવા જે
જ્ઞાનથી જાણવામા આવે છે, તે જ્ઞાન પણ આત્મા છે જ્ઞાન
અને આત્માનો અવિનાશાવ-કથ ચિત તાદાત્મ્ય સ અર્થ થવાથી

જ્ઞાનસ્વરૂપી આત્મા બને છે આ પ્રમાણે જ્ઞાન અને આત્માને
જે એકત્વ માને છે તે જ સાચો આત્મવાદી છે અને એ
પુરુષોએ જ ચથાર્થ સચમાનુષ્ઠાન કહ્યા છે

‘ નાળેણ દંસણેણં ચ, સુદ્દેણ ય દુદ્દેણ ય ।

નાળં ચ પસણ ચેવ, ચરિતં ચ તવો તહા ॥

વોરિય ઉવઓગા ય ણય જીવસ્સ હક્કણ ।’

૩ અ ૨૪ ગાથા ૭૦-૭૭

ભાવાર્થ — ઉપયોગ “ સ્વપર પ્રહણપરિણમઉપયોગ. ”

જ્ઞાન દર્શનનો સામાન્ય વિશેષ વ્યાપાર, જીવાત્માના લક્ષણ છે.

ઉપયોગની ઓળખ — જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, દુઃખ,
વગેરે વ્યાપારોથી થાય છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય, તપ,
વીર્ય, ઉપયોગ એ બધા જીવાત્માના વિશિષ્ઠ લક્ષણો છે

દુર્ગતિમા પડનાર જીવાત્માને રોકીને સદ્ગતિ પ્રાપ્ત
કરાવવી તે કામ ધર્મનું છે

ચૈતન્ય ગુણુમા જે જીવે તે જીવ છે, “ જીવતીતિ
જીવ ” અથવા જ્ઞાનાદિ ગુણુમા નિરતર જે ચાલે છે તે
આત્મા છે—“ સતતમતતીતિ ગચ્છતીતિ આત્મા ”

પ્રશ્ન—દુર્ગતિ શું છે ?

ઉત્તર—વિભાવ દશા વિભાવ દશા એ જીવાત્માનો
વિપરીતભાવ (લક્ષણ) છે વિપરીત પર્યાય છે જેવા કે
રાગ, દ્વેષ, મોહ, અજ્ઞાન (કુજ્ઞાન) ઇત્યાદિ ગગ, દ્વેષ, મોહ,
અજ્ઞાન, આદિ આચગુણથી એનું પગિણુમ (ક્રૂણ) ભોગવનાર
સામારિક જીવાત્મા પર્યાય સ્વરૂપ, પરદ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ,

ભાવને દુર્ગતિ કહે છે અર્થાત્ નરક, તિર્યચ, મનુષ્ય, દેવ-
યોનિની ગતિ જાતિ શરીરાદિક દુર્ગતિ છે

‘ નરય તિરકલ્લજોણિયમાણુસ્સ દેવ દુગ્ગઈઓ ’

૩ અ. ૨૧ લો ૬

સારાંશ—જીવાત્માના સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શનાત્મક મૂળ-
સ્વભાવથી વિપરીત દ્રવ્ય વગેરે દુર્ગતિ છે

હવે પ્રશ્ન એ રહે છે કે, જીવાત્મા દુર્ગતિમા કયા
કારણથી પડે છે ? કારણ કે કર્તા ને કર્મણુ વિના ક્રિયા થતી
નથી પૂછવાનો મતલબ જ એ છે કે જીવાત્મા કેના મારફત
દુર્ગતિમા પડે છે ?

આના સ્પષ્ટિકરણમા આપણે માનીએ છીએ કે “જીવા-
ત્માની સાથે સ યોગ સ બધના ચાર કરણ છે” ૧ મનયોગ,
૨ વચનયોગ, ૩ કાયાયોગ, ૪ કર્મકરણ આ ચાર કરણ
(સાધનો) મારફત જીવાત્મા દુર્ગતિમા પડે છે

પાઠકો ! અત્રે ખાસ રીતિથી બતાવવું અસ્થાને
(અયોગ્ય) નથી કે, આ ઉપરોક્ત ચાર કરણ, શસ્ત્રોની જેમ
અયોગ્ય કાર્ય કર્યા કરે છે, જેમ એક જ શસ્ત્ર તલવાર
દુશ્મનનું માથું પણ ઉડાવી શકે અને એ જ તલવાર વક્ષણ
પણ કરી શકે. જ્યારે તલવારને પૂર્ણ વિવેકથી, પૂરા ભાનથી
વાપગવામા આવે તો માણસ પોતાનું વક્ષણ કરીને દુશ્મનનું
માથું કાપે છે જ્યારે વિવેક રહિત તેનો ઉપયોગ કરવામા
આવે છે ત્યારે દુશ્મન જીવતો રહી જાય છે અને તલવાર
આપણને જ નુકશાન પહોંચાડે છે આ પ્રમાણે આપ સમજી

શકશે। કે મન, વચન, કાયા અને કર્મ મારફત જીવાત્મા તેનું ઇષ્ટ પશુ કરી લે છે અને અનિષ્ટ પશુ કરી લે છે જો જીવાત્મા સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યગ્ દર્શનમા સ્થિર રહીને મન, વચન, કાયાનો વ્યવહાર કરે તો અવશ્ય વાસ્તવિક સુખ સ્વરૂપ સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકે શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે—

‘ સવસમેણ હણે કોહ, માણ મદ્વચા જિણે ।

મ.યમજ્જવમાવેણ છોમં સંતોસઓ જિણે ’

૬ અ ૮ ગા ૩૨

જોગ ચ સમણધમ્મમ્મિ, જુજે અનલસો ધુવ ।

જુતો અસમણધમ્મમ્મિ અદ્ધ લહર્હ અણુતર ॥

૬ અ ૮ ગા ૪૩

વહણે વહ માણસ્સ કતાર અદ્ધત્તર્હ ।

જોગે વહમાણસ્સ, સંસારો અદ્ધત્તર્હ ॥

૬ અ ૨૭ ગા ૨

ભાવાર્થ—સ્વશુભ પરશુભા પ્રીતિનાશક ક્રોધને ઉપશમ (ક્ષમા) થી જીતો, વિનય, નમ્રતા શુભોના નાશક અભિમાનને મૃદુતા (કેમળતા) થી જીતો, જ્ઞાનાદિ શુભોના અવલબ્ધ વિકાસ સ્વરૂપ મિત્રતાની નાશક માયાને સરલ-ભાવથી જીતો અને સર્વ શુભોના નાશક લોભને સતોષથી જીતો અહીં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, અશુદ્ધ કર્મકરણ છે તો ક્ષમા, મૃદુતા, સરળતા, સતોષ એ અશુદ્ધને જીતીને શુદ્ધ કર્મકરણ છે અશુદ્ધ કરણ સસાગની વૃદ્ધિ માટે

છે અને શુદ્ધ કરણ સસારનો નાશ કરવા માટે છે

(આ ગાથાનો સારાશ માત્ર છે. દશ વૈકા. અ ૮ ગા ૩૬)

આળસ રહિત નિશ્ચલતાથી મન, વચન, કાયાના, યોગને ક્ષમાદિ શ્રમણ ધર્મમાં જોડે લગાવે શ્રમણ ધર્મમાં ઉક્ત યોગને જોડવાથી પરમ-અર્થ વાસ્તવિક સુખ પ્રાપ્ત થાય છે આ જગાએ મન, વચન, કાયાના યોગને શુભ, અશુભ કરણ બતાવ્યો છે અશુભમાં હું ખમૂલક સસારની વૃદ્ધિ થાય છે અને શુદ્ધના લક્ષ્ય બિહુની સાથે, શુભકરણથી સસારનો નાશ થાય છે અને અક્ષય, અનંત, વાસ્તવિક અનુત્તર સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે [દશવૈકા અ ૮ ગા ૪૩]

જેમ ગ્થ વગેરે વાહનમાં, યોગ્ય વહન કરનાર બળદ વગેરે જોડવાથી, ગ્થવાળો મહા વિકટ અટવી (વનમાર્ગ) ને સગળતાથી પાર કરી શકે છે, તે જ પ્રમાણે મન, વચન, કાયાના યોગોને સચમમાં જોડવાથી, જોડવાવાળો સાધક અનંત, અપાર, હું ખ સ્વરૂપ સસાર અટવીને પાર કરી શકે છે આથી આપણે ખાસ સમજી લેવું જોઈએ કે, મન, વચન, કાયાના યોગરૂપ કરણ, વિભાવિક ગુણોની સાથે વહન કરવાથી સસારમાં જીવાત્માને નીચે ઉતારે છે અને સ્વાભાવિક ગુણોની સાથે-વહન કરવાથી સસારને પાર કરી મોક્ષ સુધી પહોંચાડે છે (ઉત્તરાધ્યયન-અ ૨૭ ગા ૫)

ઉપરોક્ત કથનથી આપ સમજી ગયા હશે કે દુર્ગતિમાં પટકવાને રૂપ મન, વચન, કાયા, કર્મ કરણ છે

પ્રકરણ ૩૪

“પરમ બુદ્ધ આપનાર ધર્મ” કેને કહેવો ?

“અહિંસા સજમો ત્વો” “અહિંસા સંયમસ્તપઃ”

અહિંસા-આનો અર્થ એટલો ગભીર, ગહન અને વિશાળ છે કે એનો અતઃ જલ્દીથી કોઈ લઈ શકે નહીં, કેમકે એની સંપૂર્ણ આરાધના કરનાર જ સર્વ સુખનો સોકતા બની શકે છે અને એના વિના દુઃખમય મસારતુ ઉલ્લસન પણ કરી શકાતુ નથી એથી જ એમ કહેવાયુ છે કે “અહિંસામતા મુખ્યા શેષસ્તુ વૃત્તવિસ્તર” મોક્ષમાર્ગ માટે અનેક મત પવર્તે છે એમા પ્રધાન પદ અહિંસા ધર્મનુ જ છે અન્ય વૃત્ત આનો જ વિસ્તાર છે, અથવા એમ કહો કે તેની રક્ષા માટે જ છે આનો અર્થ બે રીતે થઈ શકે ૧ ન હિંસા=અહિંસા, હિંસા નહીં તે અહિંસા, ૨ હિંસા વિરોધી રક્ષા-દયા અહિંસા ‘પ્રમત્તયોગાત્ પ્રાણવ્યપરોપણ હિંસા’ (તત્ત્વાર્થ ચ ૭) અર્થાત્ પ્રમાદ યોગથી પ્રાણીઓના પ્રાણનો વિયોગ કરવો તે હિંસા છે પ્રાણીના વિપર્યાસને હિંસા કહે છે

“પંચેન્દ્રિયાણિ ત્રિવિધં વલ્લ ચ ઉચ્છવાસનિશ્વાસમથાન્યદાદુઃ ।
પ્રાણા દશૈતે મગવદ્ઘ્રિસ્ત્રાસ્તેપાં વિયોગોકરણ તુ હિંસા ॥

(જપદેશ પ્રસાં ૧)

છે અને શુદ્ધ કરણ સસારનો નાશ કરવા માટે છે

(આ ગાથાનો સારાશ માત્ર છે દશ વૈકા અ. ૮ ગા ૩૬)

આગસ રહિત નિશ્ચલતાથી મન, વચન, કાયાના, યોગને ક્ષમાદિ શ્રમણ ધર્મમાં જોડે લગાવે શ્રમણ ધર્મમાં ઉક્ત યોગને જોડવાથી પરમ-અર્થ વાસ્તવિક સુખ પ્રાપ્ત થાય છે આ જગાએ મન, વચન, કાયાના યોગને શુભ, અશુભ કરણ બતાવ્યો છે અશુભમાં હુ ખમૂલક સસારની વૃદ્ધિ થાય છે અને શુદ્ધના લક્ષ્ય બિહુની સાથે, શુભકરણથી સસારનો નાશ થાય છે અને અક્ષય, અનંત, વાસ્તવિક અનુત્તર સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે [દશવૈકા અ ૮ ગા ૪૩]

જેમ રથ વગેરે વાહનમાં, યોગ્ય વહન કરનાર બળદ વગેરે જોડવાથી, રથવાળો મહા વિકટ અટવી (વનમાર્ગ) ને સંજ્ઞતાથી પાળ કરી શકે છે, તે જ પ્રમાણે મન, વચન, કાયાના યોગને સચમમાં જોડવાથી, જોડવાવાળો સાધક અનંત, અપાર, હુ ખ સ્વરૂપ સસાર અટવીને પાર કરી શકે છે આથી આપણે ખાસ સમજી લેવું જોઈએ કે, મન, વચન, કાયાના યોગરૂપ કળ્મષ, વિભાવિક ગુણોની સાથે વહન કરવાથી સસારમાં જીવાત્માને નીચે ઉતારે છે અને સ્વાભાવિક ગુણોની સાથે-વહન કરવાથી સસારને પાળ કરી મોક્ષ સુધી પહોંચાડે છે (ઉત્તરાધ્યયન-અ ૨૭ ગા ૫)

ઉપરોક્ત કથનથી આપ સમજી ગયા હશે કે દુર્ગતિમાં પટકવાને રૂપ મન, વચન, કાયા, કર્મ કરણ છે.

પ્રકરણ ૩૬

“પરમ સુખ આપનાર ધર્મ” કોને કહેવો ?

“અહિંસા સજમો તવો” “અહિંસા સંયમસ્તપઃ”

અહિંસા-આનો અર્થ એટલો ગભીર, ગહન અને વિશાળ છે કે એનો અતઃ જલ્દીથી કોઈ લઈ શકે નહીં, કેમકે એની સંપૂર્ણ આરાધના કરનાર જ સર્વ સુખનો ભોક્તા બની શકે છે અને એના વિના દુઃખમય મસારાનું ઉલ્લઘન પણ કરી શકાતું નથી એથી જ એમ કહેવાયું છે કે “અહિંસામતા મુખ્યા લેષસ્તુ વૃત્તવિસ્તર” મોક્ષમાર્ગ માટે અનેક મત પવર્તે છે એમા પ્રધાન પદ અહિંસા ધર્મનું જ છે અન્ય વૃત્ત આનો જ વિસ્તાર છે, અથવા એમ કહો કે તેની રક્ષા માટે જ છે આનો અર્થ બે રીતે થઈ શકે ૧ ન હિંસા=અહિંસા, હિંસા નહીં તે અહિંસા, ૨ હિંસા વિરોધી રક્ષા-દયા અહિંસા ‘પ્રમત્તયોગાત્ પ્રાણવ્યપરોપણ હિંસા’ (તત્ત્વાર્થ અ ૭) અર્થાત્ પ્રમાદ યોગથી પ્રાણીઓના પ્રાણનો વિયોગ કરવો તે હિંસા છે પ્રાણીના વિપર્યાસને હિંસા કહે છે

“પવેન્દ્રિયાણિ ત્રિવિધં વલ્લ ચ ઉચ્છવાસનિશ્વાસમથાન્યદાહુઃ ।

પ્રાણા દશૈતે મગવદ્ઘ્રિસ્ત્કાસ્તેપા વિયોગીકરણં તુ હિંસા ॥

(નપદેશ પ્રસા૦ ૧)

શ્રુત, ચક્ષુ, ઘ્રાણ, રસ અને સ્પર્શ એ પાંચ ઇન્દ્રિયોના બલપ્રાણ, મન વચન કાયા એ ત્રણ યોગોના બલપ્રાણ, શ્વાસોચ્છવાસનું બલપ્રાણ, અને આયુષ્ય બલપ્રાણ, આનો પ્રમાદ યોગથી વિયોગ કર્યો તેને હિંસા કહે છે પ્રાણ બે પ્રકારના કહ્યા છે ૧ દ્રવ્યપ્રાણ, ૨ ભાવપ્રાણ, આ પ્રાણથી પ્રાણી કહેવાય છે

ભાવપ્રાણ ૪ છે-૧ જ્ઞાન, ૨ દર્શન, ૩ સુખ (નિગ્રાહ્ય સુખ) ૪ શક્તિ (વીર્ય), દ્રવ્યપ્રાણ દસ છે તે ઉપર જણાવી દીધા છે જીવાત્માના મૂળસ્વભાવને ભાવપ્રાણ કહે છે, અને યોગ તથા કષાય વૃત્તિમાથી, પ્રાણ યોગ્ય પુણ્યલ લઈને જે જન સાધારણની પિછાન જેનાથી થતી હોય તેને દ્રવ્યપ્રાણ કહે છે

દ્રવ્યપ્રાણના કષાયની સાથ, વિકૃત સ્વરૂપને પ્રમત્ત કહે છે તેનાથી થતા વ્યાપાર વિશેષને યોગ કહે છે સાગશ કે કષાયસહિત પ્રાણોની પ્રવૃત્તિ (વ્યાપાર વિશેષ)ને પ્રમત્ત યોગ કહે છે

“મજ્જ વિષયકસાય, નિદ્ધા વિગદા પંચમી મણિયા ।

एए पंच पमाया जीवा पाडेति संसारे” ॥ ૯ ॥

જાતિમદ, કુલમદ, બલ, રૂપ, લાલ, તપ ગાન્ધ અને ઐશ્વર્ય, પાંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીસ વિષય, ત્રોળ કષાય, નવ મોક્ષકષાય, નિદ્રા પાંચ પ્રકાર, વિકૃત સાત પ્રકાર, આ બધા પ્રમાદના પ્રકાર છે આ પ્રમાદોનું એવન કરનાર ચતુર્ગતિ રૂપ મસારમા પડે છે

પ્રેરક-એ પાત્ર પ્રમાદોમા મિથ્યાત્વનો સમાવેશ થાય છે કે નહિ ?

પરુપક-કેમ નહિ ? મિથ્યાત્વનો કષાયમા આવર્ય સમાવેશ થાય છે-કષાય, રાગદ્વેષમાથી ઉત્પન્ન થાય છે અને રાગદ્વેષની તીવ્રતાથી મિથ્યાત્વ આવે છે, એ પચીસ પ્રકારના છે

પ્રેરક-જીવનો અર્થ બતાવતા આપે કહ્યું કે-ભૂતકાલમા જીવ્યો, વર્તમાનકાળમા જીવે છે અને ભવિષ્યકાળમા જીવશે, કોઈ પણ રીતે જીવ મરી શકતો નથી તો હિંસા કઈ રીતે ?

પરુપક-પ્રમાદ યોગથી પ્રાણોનો વિયોગ કરવો એ હિંસા છે

જીવાંજીવ વિમર્તિ, મુણેહ મે ઇગમણા ઇચ્છો ।

જં જાણિડળ મિક્સુ, સમ્મ જયડ સંજમે ॥

૩ અ ૩૬-૭

ભાવાર્થ-હિંસાથી બચનાર સચમીને માટે જીવ અને અજીવ તત્ત્વને યથાર્થ જાણ્યા વિના હિંસાથી બચવું શક્ય નથી, અને અહિંસાનું પાલન થઈ શકતું નથી અહિંસા વિના ધર્મ થઈ શકતો નથી, ધર્મ વિના વાસ્તવિક સુખ મળી શકતું નથી આથી કરીને સર્વજ્ઞ પગ્માત્માએ કહ્યું છે કે “જીવ, અજીવનો ભેદ હું કહું છું તે એકાચ મનથી સાંભળો ” એ સમજીને કર્મશત્રુનો નાશ કરવાની ઇચ્છાવાળા ભિક્ષુક, સમ્યક્ પ્રકારે સચમમા ઉપયોગપૂર્વક ઉદ્યમવત બને છે ”

અજીવનો ભેદ-પાઠકોને આ જગાએ અજીવનો ભેદ સંક્ષિપ્તરૂપથી બતાવવામા આવશે પહેલા, અજીવ દ્રવ્યનો

લેદ બતાવતા જણાવવામા આન્યું હતું કે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય અને કાલ એ ચાર અરૂપી અણુવ છે, એમા કાલ સિવાય એકેકમા ત્રણ ત્રણ લેદ રહેલા છે જેમકે ધર્માસ્તિકાય રૂકન્ધ, દેશ, પ્રદેશ, એ પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાયના ત્રણ લેદ છે ત્રણેના નવ અને દસમો કાલ એ દસ લેદ અણુવના છે અને ધર્માસ્તિકાયના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ અને ગુણથી પાચ લેદ થાય છે આ પ્રકારે-ધર્મા, અધર્મા, આકાશા, અને કાલ એ પ્રત્યેકમા પાચ પાચ લેદ હોવાથી કુલ વીસ લેદ થયા દસ પ્રકાર પહેલાના મળીને અરૂપી અણુવના કુલ ત્રીસ લેદ થયા

પુદ્ગલાસ્તિકાયના મૂલ ચાર લેદ છે-રૂકન્ધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ પુદ્ગલ. એના ઉત્તર લેદ પાચમો ત્રીસ છે વર્ણ પાચ છે-૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ પીળો, ૪ લાલ ૫ અફેદ ગંધના એ પ્રકાર-૧ સુગંધ, ૨ દુર્ગંધ, રસ પાચ પ્રકારના છે-૧ તીજો, ૨ કડવો, ૩ કષાય, ૪ ખોટો ૫ મધુર સ્પર્શના આઠ લેદ છે-૧ ટર્કશ, (ખરખચડો) ૨ મૃદુ, (લીસો) ૩ ગુરુ, (ભારે) ૪ લઘુ, (હળવો) ૫ શીત (ઠંડો) ૬ ઉષ્ણ (ઉનો) ૭ સ્નિગ્ધ (ચીકણો) ૮ ઝક્ષ (લુખો) અસ્થાન પાચ પ્રકારના છે-૧ પશ્ચિમ ડગ (વલયાકાર) ૨ વૃત્ત (લાડુ આકાર) ૩ ત્ર્યસ (ચતુસ્ર અને આચત) એના ઉત્તરલેદ પાચમો ત્રીમ થાય છે જાસુને વધારે જાણવાની ઇચ્છા હોય તો ઉત્તરગ્રંથચતુ ૨૬ સુ પ્રકરણ, પ્રજાપના સૂત્ર, જીવાલિગમ સૂત્ર આદિ જોવાથી આ વસ્તુ માલૂમ પડી આવશે

‘સ્તો જીવવિમર્તિ, બુચ્છામિ ઘણુપુવ્વસો’

૩ અ ૩૬ ગા ૪૭

ભાવાર્થ—હવે અહીંથી અનુક્રમે જીવનો ભેદ કહું છું, તે એકાગ્ર મનથી સાલણ, નિશ્ચયથી જીવ દ્રવ્ય એક છે, પર્યાયથી જીવના અનેક ભેદ છે, મુખ્યતાએ ત્રિવિધ અને સાસારી છે પૂર્ણરૂપથી અહિંસા, સચમ અને તપ, રૂપ ધર્મ માન્દ્રત જે સિદ્ધ થયા છે તે પદ્મ પ્રકારથી થયા છે

૧ તીર્થ ૨ અતીર્થ ૩ તીર્થકર ૪ અતીર્થકર ૫ સ્વય-
જીવ ૬ પ્રત્યેક જીવ ૭ જીવબોધી ૮ ત્રિલિંગ, ૯ પુરુષલિંગ
૧૦ નપુ સકલિંગ ૧૧ સ્વલિંગ ૧૨ અન્યલિંગ ૧૩ ગૃહલિંગ
૧૪ એક સમયમા એક સિદ્ધ થાય તે એક સિદ્ધ, ૧૫ એક
સમયમા અનેક સિદ્ધ થાય તે અનેકસિદ્ધ

યથાર્થ મોક્ષમાર્ગ લઈને આ સાધનાના માર્ગમા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, ‘તીર્થ’ કહેવાય છે એમા જે સિદ્ધ તે તીર્થસિદ્ધ તીર્થમાથી અતિરિક્ત જાતિસ્મરણ આદિ જ્ઞાનથી મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરી જે સિદ્ધ થાય તે અતીર્થ છે ઋષભાદિક મહાવીર તીર્થકર સિદ્ધ થયા તે તીર્થકરસિદ્ધ એમના ગિણ્ય પ્રશિષ્ય સિદ્ધ થયા તે અતીર્થકર સિદ્ધ છે. પૂર્વજીવના પૂર્ણ સરકારથી વિશિષ્ટ જીવના જ્ઞાનથી યથાર્થ તમામ પદાર્થોનો બોધ થયો તેઓ સ્વયંજીવ સિદ્ધ કોઈ પદાર્થનું નિમિત્ત મળવાથી, એનો યથાર્થ વિચાર કરી જેને બોધ થયો તે પ્રત્યેક જીવસિદ્ધ છે ગુરુ પરપરાથી બોધ થયો તેઓ જીવબોધી સિદ્ધ છે કામ ક્રોધાદિની વાસનાથી રહિત રૂપાકાર, પુરુષાકાર, નપુ સકાકાર, (લિંગ)થી જે

વિકાસ ક્રમાનુસાર એની પાંચ ઇન્દ્રિય (સ્પર્શ, રસના, દ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રુતેન્દ્રિય-કાન) છે આ પાંચ સહી અને પાંચ અસહી એમ બે લેદ, અને એથી કુલ દશ લેદ બને છે. એ પણ પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિના લેદને લીધે વીસ લેદ બને છે આમ તીર્થંચ પચેન્દ્રિયના ૨૦ લેદ છે.

જેના મનનો વિકાસ થયો છે તે સહી જીવ છે, અને જેના મનનો વિકાસ નથી થયો તે અસહી જીવ છે સહી તીર્થંચ પચેન્દ્રિયમા પર્યાપ્તિ ૬ છે (આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છવાસ, લાષા અને મનપ્રાણ) એમા પ્રાણ દસ (પાંચે ઇન્દ્રિયોના પાંચ બલપ્રાણ, મનબલપ્રાણ, લાષા બલપ્રાણ, કાયાબલપ્રાણ, શ્વાસોચ્છવાસ બલપ્રાણ અને આયુષ્યબલપ્રાણ) છે અસહી તીર્થંચ પચેન્દ્રિય જીવમા પર્યાપ્તિમાં પાંચ પર્યાપ્તિ છે, એક મન પર્યાપ્તિનો અભાવ છે અને પ્રાણોમાથી નવ પ્રાણ છે, એક મનબલપ્રાણનો અભાવ છે

૨૨ એકેન્દ્રિયનો, ૬ વિક્લેન્દ્રિયના, અને ૨૦ તીર્થંચ પચેન્દ્રિયના, આ પ્રકારે તીર્થંચના કુલ ૪૮ લેદ છે માસ લક્ષણ કરનારની ગતિ નરક હોય છે. તેથી તે જીવોને નારકી (જીવ) કહેવામા આવે છે સાત સ્થલ લેદથી એના સાત લેદ છે અને પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિ હોવાથી નારકીના ૧૪ લેદ થાય છે એમા છ પર્યાપ્તિ છે અને દસના દસ પ્રાણ છે,

જીવાત્માની વિનયાદિ પ્રકૃતિથી મનુષ્યગતિ થાય છે. મનુષ્યના ત્રણસો ત્રણ લેદ હોય છે

(અસિ) તલવાર આદિ શસ્ત્ર (મસિ) કલમ આદિથી વ્યાપાર, (કસી) કોદાળી આદિ ખેતીકામના ઓળંગ અસિ, મસી, કસીથી વ્યાપાર કરનારને કર્મભૂમિ મનુષ્ય કહેવામા આવે છે પાચ ભરત, પાચ ઐરાપત, અને ૫ મહાવિદેહ એમ ૧૫ દેવ લેદથી પદર કર્મભૂમિ મનુષ્ય છે અસિ, મસી, કસીના વ્યાપાર રહિત મનુષ્ય છે તેઓને “અકર્મભૂમિ” કહે છે પાચ હેમવચ, ૫ હરન્યવચ, પાચ હરિવાસ, પાચ રમ્યકવાસ, ૫ દેવકુરુ, ૫ ઉત્તરકુરુ આ ત્રીસ દેવલેદમા પેદા થવાને લીધે ‘ત્રીસ’ અકર્મભૂમિ કહેવામા આવે છે સવણસમુદ્ર સાથે જોડાયેલ ચૂલ હિમપર્વત અને શિખરી પર્વતની દાઢ રુપ (ખેટ) દ્વીપોમા પેદા થયેલ હોવાથી તે મનુષ્ય અન્તરદ્વિપ કહેવાય છે એના છાપન લેદ છે ૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦અકર્મભૂમિ, ૫૬ અતરદ્વિપ, એ માતાપિતાના સયોગથી ગર્ભદારા ઉત્પન્ન થયેલ હોવાથી ગર્ભજ, સગી, ૫ એન્દ્રિય મનુષ્ય કહેવાય છે વિકાસક્રમ મુજબ પાચ ઇન્દ્રિયો છે, દસ પ્રાણ છે, છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થવાથી એ ૧૦૧ પર્યાપ્ત અને છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થવાથી એ ૧૦૧ અપર્યાપ્તિ કહેવાય છે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ૨૦૨ મનુષ્ય સગી (ગર્ભજ) ૫ એન્દ્રિય છે એમા મળમૂત્રાદિમા પેદા થનાર અસગી (સમૂર્ચ્છિમ) ૫ એન્દ્રિય મનુષ્ય કહેવાય છે આ સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમા છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ ન હોવાથી ૧૦૧ અસગી સમૂર્ચ્છિમ ૫ એન્દ્રિય મનુષ્ય કહેવાય છે ૨૦૨ ગર્ભજના, ૧૦૧ સમૂર્ચ્છિમના કુલ ૩૦૩ લેદ મનુષ્ય ૫ એન્દ્રિયના છે મનુષ્યોની વિષામા, મૂત્રમા, કફમા, નાડમા, શ્લેષ્મમા, વમનમા, પિત્તમા, લોહીમા, પૂતિમા, વીર્યમા, સુકુવીર્ય ફરીવાર લીનું પડે થવાથી નર

વિકાસ ક્રમાનુસાર એની પાંચ ઇન્દ્રિય (સ્પર્શ, રસના, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રુતેન્દ્રિય-કાન) છે આ પાંચ સહી અને પાંચ અસહી એમ બે લેદ, અને એથી કુલ દશ લેદ બને છે. એ પણ પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિના લેદને લીધે વીસ લેદ બને છે આમ તીર્થંચ પચેન્દ્રિયના ૨૦ લેદ છે

જેના મનનો વિકાસ થયો છે તે સહી જીવ છે, અને જેના મનનો વિકાસ નથી થયો તે અસહી જીવ છે સહી તીર્થંચ પચેન્દ્રિયમા પર્યાપ્તિ ૬ છે (આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છવાસ, લાષા અને મનપ્રાણ) એમા પ્રાણ દસ (પાંચે ઇન્દ્રિયોના પાંચ બલપ્રાણ, મનબલપ્રાણ, લાષા બલપ્રાણ, કાયાબલપ્રાણ, શ્વાસોચ્છવાસ બલપ્રાણ અને આયુષ્યબલપ્રાણ) છે અસહી તીર્થંચ પચેન્દ્રિય જીવમાં પર્યાપ્તિમા પાંચ પર્યાપ્તિ છે, એક મન પર્યાપ્તિનો અભાવ છે. અને પ્રાણોમાથી નવ પ્રાણ છે, એક મનબલપ્રાણનો અભાવ છે

૨૨ એકેન્દ્રિયનો, ૬ વિકલેન્દ્રિયના, અને ૨૦ તીર્થંચ પચેન્દ્રિયના, આ પ્રકારે તીર્થંચના કુલ ૪૮ લેદ છે માત્ર ભુક્ષણ કરનારની ગતિ નરક હોય છે. તેથી તે જીવોને નારકી (જીવ) કહેવામા આવે છે સાત સ્થલ લેદથી એના સાત લેદ છે અને પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિ હોવાથી નારકીના ૧૪ લેદ થાય છે એમા છ પર્યાપ્તિ છે અને દસના દસ પ્રાણ છે,

જીવાત્માની વિનયાદિ પ્રકૃતિથી મનુષ્યગતિ થાય છે. મનુષ્યના ત્રણસો ત્રણ લેદ હોય છે

(અસિ) તત્તવાર આદિ શસ્ત્ર (મસિ) કલમ આદિથી વ્યાપાર, (કસી) કોદાળી આદિ ખેતીકામના ઓળંગ અસિ, મસી, કસીથી વ્યાપાર કરનારને કર્મભૂમિ મનુષ્ય કહેવામા આવે છે પાચ ભરત, પાચ ઐરાવત, અને ૫ મહાવિદેહ એમ ૧૫ ક્ષેત્ર ભેદથી પદ્મ કર્મભૂમિ મનુષ્ય છે અસિ, મસી, કસીના વ્યાપાર રહિત મનુષ્ય છે તેઓને “અકર્મભૂમિ” કહે છે પાચ હેમવય, ૫ હરન્યવય, પાચ હગ્નિવાસ, પાચ રમ્યકવાસ, ૫ દેવકુરુ, ૫ ઉત્તરકુરુ આ ત્રીસ ક્ષેત્રભેદમા પેદા થવાને લીધે ‘ત્રીસ’ અકર્મભૂમિ કહેવામા આવે છે સવણસમુદ્ર સાથે જોડાયેલ ચૂલ હિમપર્વત અને શિખરી પર્વતની દાઢ રુપ (ખેટ) દ્વીપોમા પેદા થયેલ હોવાથી તે મનુષ્ય અન્તરદ્વિપ કહેવાય છે એના છપ્પન ભેદ છે ૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦અકર્મભૂમિ, ૫૬ અતરદ્વિપ, એ માતાપિતાના સયોગથી ગર્ભદ્વારા ઉત્પન્ન થયેલ હોવાથી ગર્ભજ, સગ્ની, ૫ ચેન્દ્રિય મનુષ્ય કહેવાય છે વિકાસક્રમ મુજબ પાચ ઇન્દ્રિયો છે, દસ ગ્રાણુ છે, છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થવાથી એ ૧૦૧ પર્યાપ્ત અને છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થવાથી એ ૧૦૧ અપર્યાપ્તિ કહેવાય છે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ૨૦૨ મનુષ્ય સગ્ની (ગર્ભજ) ૫ ચેન્દ્રિય છે એમા મળમૂત્રાદિમા પેદા થનાર અસગ્ની (સમૂર્ચ્છિમ) ૫ ચેન્દ્રિય મનુષ્ય કહેવાય છે આ સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમા છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ ન હોવાથી ૧૦૧ અસગ્ની સમૂર્ચ્છિમ ૫ ચેન્દ્રિય મનુષ્ય કહેવાય છે ૨૦૨ ગર્ભજના, ૧૦૧ સમૂર્ચ્છિમના કુલ ૩૦૩ ભેદ મનુષ્ય ૫ ચેન્દ્રિયના છે મનુષ્યોની વિદ્યામા, મૂત્રમા, કફમા, નાડમા, શ્લેષ્મમા, વસનમા, પિત્તમા, લોહીમા, પૂતિમા, વીર્યમા, સુકુવીર્ય ફરીવાર લીનુ ૫૩ થવાથી નર

નારીના સભોગમા, મૃત કલેવર (શબ)મા, ગટરમા સર્વ અશુચિસ્થાનમા, પશુ, પક્ષી, મનુષ્યના માંસમા, માંસ જેવા રંગ, ગંધ, સ્પર્શ હોય તેવા જ રંગ, રસ, સ્પર્શ આકૃતિવાળા અસખ્ય અસંખી પચેન્દ્રિય જીવ પેદા થાય છે માંસ પાકુ હોય કે કાચુ હોય, મીઠું મરચુ વગેરેથી વધારેલ હોય કે ન હોય, તો પણ તે તમામ પ્રકારના માંસમા અસખ્ય પચેન્દ્રિય જીવ પેદા થાય છે, એ જ પ્રમાણે ભીનું હાડકું નસ વગેરેમા પણ અસખ્ય સમૂર્ચ્છિમ પચેન્દ્રિય જીવ પેદા થાય છે આથી કરીને કોઈપણ જૈન, અહિંસાનું આગ્રહન કરનાર, કોઈપણ હાલતમા, કોઈ પણ પ્રકારે માંસ ભક્ષણ કરી શકતો નથી.

સરાગ સયમ આદિ વૃત્તિથી દેવગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. દેવના ૧૯૮ ભેદ છે નીચેના લોકમાં, ભવન આદિ વગેરેમા પેદા થવાથી ભવનપતિ કહેવાય છે તેના ૨૫ ભેદ છે પદ્મ પરમ આધર્મિક હોવાથી તે પરમાધર્મિક કહેવાય છે તે નરકના જીવોને દુઃખ આપવા તત્પર હોય છે અસુરકુમારોદિ ૧૦ ભવનપતિના નામથી પ્રસિદ્ધ છે વનોમા ઉત્પન્ન થઈને પ્રાય તીર્થો લોકમા રહેનાર વ્યતર જાતિના દેવ કહેવામા આવે છે તેના ૧૬ ભેદ છે તિર્યંગ લોકમા ઉર્ધ્વભાગમા રહેનાર દેવોને ‘ જ્યોતિષી ’ કહેવામા આવે છે ચંદ્ર સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્ર, અને તારા પાત્ર અઢાઈ દ્વીપમા ચાલવાના સ્વભાવવાળા હોવાથી તેમને “ ચલજ્યોતિષી ”, અને અઢાઈ દ્વીપની બહાર એ પાત્રે જાતિના જ્યોતિષી નહિ ચાલવાથી “ અચર ” કહેવામા આવે છે આથી જ જ્યોતિષી દેવના

દસ ભેદ છે ઉર્ધ્વ લોકમા વિમાનોમા પેદા થવાથી “વૈમાનિક દેવ ” કહેવામા આવે છે બાર દેવલોક, ત્રણ કિલ્દિખષી દેવ છે નવ લોકાતિક દેવ છે નવ ધ્રુવેચક દેવ છે પાચ અનુત્તરવિમાન દેવ છે આ બધાની સખ્યા ૩૮ છે

૨૫ ભવનપતિ, ૨૬ વ્યન્તર, ૧૦ જ્યોતિષિક, અને ૩૮ વૈમાનિક કુલ વ્યતર ૯૯ ભેદ થયા

દેવમા છ પર્યાપ્તિ હોવાથી એ પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. અને છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ ન હોવાથી અપર્યાપ્તિ કહેવામા આવે છે. આમ કુલ દેવના ૧૯૮ ભેદ થાય છે

૧૪ નરકના, ૪૮ તિર્યચના, ૩૦૩ મનુષ્યના, ૧૯૮ દેવતાઓના, કુલ ૫૬૩ ભેદ સ સારી ભાવના થાય છે

‘ इय जीवमजीवे य, सोच्चा सद्विऊण य ।

सव्वनयाणमणुमए, रमेज्ज सजमे मृणी ॥ ’

૩ અ ૩૬-૨૪૭

ભાવાર્થ—સુ બાલિલાખીઓને ઉચિત છે કે, ઉપરોક્ત જ્ઞાની કથિત જીવ અને અજીવના તમામ ભેદ, પ્રભેદને બરાબર સમજે અને સમજીને, એના પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા દઢપ્રતીતિ લાવીને સર્વ નય (દ્રવ્યાર્થિક, પર્યાયાર્થિક, નિશ્ચય અને વ્યવહાર) નિષ્કેપ (વિચારોનું વર્ગીકરણ) ને બરાબર સમજી સચમમા મુનિ રમણ કરે એનું આ બહુ જ સક્ષિપ્ત વિવરણ કર્યું છે કેહવેલું જિજ્ઞાસુને વિશેષ વિસ્તૃત રૂપ જાણવાની ઇચ્છા હોય તે ઉત્તરાધ્યયન, અવાભિગમસૂત્ર, પ્રણાપનાસૂત્ર, ઠાણાગ, સમવાયાગ, ચ દ્રવ્યજ્ઞપ્તિ, સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ,

જમ્બૂદ્વીપ પ્રસન્નિત, ઈત્યાદિ અનેક આગમોમાથી ગુરુ આગળથી જાણી લે તો જીવાજીવનો સમસ્ત બોધ થાય અને ‘અહિંસા પરમો ધર્મ’ એ સૂત્રનું રથાર્થ પાલન થાય. ઉપગ્રેક્ષ્ત સસારી જીવોના મન, વચન, કાયાથી પ્રાણોનો વિયોગ કરવો તે હિંસા છે તેમની ન હિંસા-અહિંસા છે, અથવા તેઓનું રક્ષણ કરવું તે અહિંસા છે દ્રવ્યપ્રાણો અને ભાવપ્રાણો જે સ્થિતિમા હોય તે સ્થિતિમાથી વિપરીત ન કરવા એ અહિંસા છે અને આ અહિંસા ધર્મ વાસ્તવિક ધર્મની પ્રાપ્તિ કરવામા પરમ સાધનભૂત છે. આ પ્રકારે અહિંસાનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમા બતાવવામા આવ્યું છે. વિશેષ સ્વરૂપ આચાર્યગ, દશવૈકાલિક, ઉત્તરગદ્યચન, સૂત્ર-કૃતાગ, પ્રશ્ન વ્યાકરણ આદિ જૈનાગમમાથી જાણીને આત્માનું કલ્યાણ કરો.

અહિંસાનો મૂળસિદ્ધાંત

હે પાઠકો ! હવે અત્રે હું અહિંસાના મૂળસિદ્ધાંતોનો ઉલ્લેખ કરવા ચાહું છું કેમકે-જનકલ્યાણને માટે તીર્થંકરોએ ‘અહિંસા પરમો ધર્મ’ નું મૌલિક વિધાન કર્યું છે અને સાધક સુમુક્ષને ખાસ પ્રથમ જીવનમા અહિંસાનું જ પાલન કરવું પડે છે એના વિના જીવ, દેહ કેલેવર ખરોખર છે. અહિંસામય જીવન જ સાચું જીવન છે.

‘તત્ત્વિમ પદમ ઠાણ, મહાવીરેણ દોસિઅં ।

અહિંસા નિહાણા દિદ્ધા, સન્નભૂરસુ સજમો ॥ ૧ ॥

જાવતિ લોષ પાણા, તસા અદુવ યાવરા ।

તે જાણમજાણ વા ન હોયે જો વિધાયણ ॥૧૦॥

સઘ્વે જોવા વિ ઇચ્છતિ, જીવિહ ન મરિજ્જિહ ।

ત્ત્વ્હા પાણિવહ ધોર નિમ્મયા વજ્જયતિ ણ ॥ ૭૭ ॥

દશ ઘેકા અ ૬

ભાવાર્થ—જિનશાસનમા સાધકોને માટે મહાવીર
હેવે સર્વ પ્રથમ અહિંસાનું સાધન બતાવ્યું છે સર્વ ભૂતોમાં
પ્રાણી સાથે સયમપૂર્વક વર્તવું, એ જ ઉત્તમ પ્રકારની
અહિંસા છે અહિંસાનો ઉપાસક સયમી ન રહે તો તે
આ અહિંસાનું યથોચિત પાલન કરી શકતો નથી આપણા
મન, વચન, કાયા પર જ્યાં જ્યાં સયમનો રગ ચઢતો જાય
છે ત્યાં ત્યાં સાધક અહિંસામા આગે ને આગે પ્રગતિ
સાધતો જાય છે એવા અહિંસાના સિદ્ધાંતને એવનારને,
ભગવાન મહાવીરે પ્રભુ અનુભવી કહ્યો છે ૯

અહિંસાનો સાધક તમામ (ત્રણ લોકમા) ત્રણ
પ્રાણીઓની અને સ્થાવર પ્રાણીઓની, તમામ પર્યાયોને
જાણ્યતા કે અજાણ્યતા, હિંસા કરે નહિ, ન ખીજાની પાસે
હિંસા કરાવે કે ન હિંસા કરવાવાળાને અનુમોદન આપે (૧૦)

હિંસા શા માટે ન કરવી ? તેનું યથાર્થ કારણ બતાવવામાં આવે છે નાના મોટા બધા જ પ્રાણીઓ જીવવાનું
ચાહે છે, કોઈપણ જીવ મરવા ઇચ્છતો નથી આથી કરીને
પ્રાણીઓની હિંસા કરવી એ ભયંકર પાપ સ્વરૂપ છે આથી
નિર્ગથ પુરુષ હિંસાનો પરિત્યાગ કરે અને સપ્રભુ રીતે
અહિંસાનું પાલન કરે, એમ કરી પોતાનું જીવન
અહિંસામય બનાવે જેથી કરીને વાસ્તવિક સુખ મળે

‘एवं खु णाणिणो सार, ज न हिंसइ किंचणं ।

अहिंसा समयं चेव, एतावत विद्याणिद्या ॥ १० ॥

સ પ્ર અ ૧૧.

ભાવાર્થ—જ્ઞાનતત્ત્વ, પાપમાથી નિવૃત્તિ કંવાનુ શીખવે છે એથી જિનશાસનમા નિશ્ચયપૂર્વક કહેવામા આવ્યું છે કે જ્ઞાની લેશમાત્ર પણ સ્વપરની હિંસા કરતો નથી આ જ મોટામા મોટો સાર છે. અહિંસાને, સર્વજોએ મોક્ષ માટે, પ્રથમ ધર્મ ગણ્યો છે, તેમણે કહ્યું છે કે—

“ . णिज्झाडत्तो पडिलेहित्ता पत्तेय

परिणिब्बाणं सव्वेसि पाणाणं सव्वेसि भूयाण, सव्वेसि जीवाणं

सव्वेसि सत्ताण परिणिब्बाण महम्मय, दुःख ति वेमि ’

આ પ્ર અ ૭૩૬

ભાવાર્થ—સર્વજ પદ્મમાતમા કહે છે કે—અહો ભવ્ય આત્માઓ ! હું પૂર્ણ અનુભવથી કહું છું કે બે દ્રિયાદિ સર્વ પ્રાણી, વનસ્પતિ આદિ સર્વ ભૂત, પથ્થેન્દ્રિયાદિક સર્વ જીવ અને પૃથ્વી આદિ સર્વ સ્ત્રવ, એ બધાને સુખ પ્રિય છે, દુઃખ અશાતા અપ્રિય છે એમની હિંસા એ મહાભય કરવાવાળી છે આથી આલોચના, વિચાર કરી, બેઠ સમજીને કોઈ, કોઈ પ્રકારની હિંસા કરે નહિ જે કોઈ છ કાયની, કોઈ પ્રકારે (પોતાના આયુષ્યના નિર્વાહના માટે, યશ, મહિમા, પૂજાને માટે, સત્કાર, મન્માન માટે, જન્મ મરણના દુઃખને મિટાવી મુક્ત થવા માટે, શારીરિક, માનસિક કષ્ટ નિવારણ માટે) હિંસા કરે છે, બીજા પામે હિંસા કરાવે છે

કે હિંસાના કાર્યને અનુમોદન આપે છે, તેને માટે (છ કાયની હિંસાના આરભથી) કોઈ દી' કોઈ પણ પ્રકારનું હિંત થતું નથી, પરંતુ અહિંત થાય છે અને હિંસા એ એને માટે અબોધનું કાળુ છે (ભાવિમા તે સહજ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી) એટલું જ નહિ પરંતુ ‘પસ સ્વલુ ગયે પસ સ્વલુ મોહે, પસ સ્વલુ મારે, પસ સ્વલુ ણિરયે”

આ પ્ર અ ૩૭ ।

હે સખ્ય! હિંસા એ આ આઠ કર્મોની થયે છે મોહ, માર, અને નરકનો સખધ ધરાવે છે એથી ઉપરોક્ત કથન નિશ્ચયથી લાગુ પડે છે એથી શાસ્ત્રકારોને (પસસ્વલુ) શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે

‘ત પરિણાય મેહાવી જેવ સય છજ્જીવણિ કાય-સત્થ સમારંમેજ્જા, જેવન્નેહિં છજ્જીવણિકાયસત્થ સમારમાવેજ્જા, જેવન્ને છજ્જીવણિકાયસત્થ સમારમંતે સમણુ જાણેજ્જા; જસ્સેતે છજ્જીવણિકાય સમારમા સત્થ પરિણાયા મવતિ સે હુ મુણી પરિણાય કમ્મેત્તિ ચેમિ’

આ પ્ર અ ૧ ૩ ૭

ભાવાર્થ — સર્વજ્ઞ પ્રભુનું ઉપરોક્ત કથન બુદ્ધિપૂર્વક સમજી જાણીને, તે પર શ્રદ્ધા કરીને, આ છ જીવની હિંસા સ્વરૂપ આરભ, સમારભનો, શસ્ત્રો દ્વારા હિંસા કરો નહિ, ન કોઈની પાસે કરાવો કે હિંસા કરનારને સારો ગણો નહિ, તેજ હિંસાથી દૂર રહેનાર શુદ્ધ સયમી સાચો સાધુ છે,

તે જ સંપૂર્ણ તત્ત્વોને જાણવાવાળો છે. અને તે જ વાસ્તવિક સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

“જાતિ કાલસસ જાગમો, સન્ને પાળા પિયાડયા,
સુહસાયા, દુઃસ્વપદિકૂલા, અપ્પિયવહા, પિયજીવિણો,
જીવિતકામા, સન્નેસિં જીવિયં પિયં”

આ પ્ર અ ૨૩-૩.

ભાવાર્થ—સર્વજ્ઞ ભગવાન ક્રમભાવે છે કે જીવનમાં કાળ અવશ્ય આવશે જ એથી જ્યાં સુધી આયુષ્યનો અંત ન આવે ત્યાં સુધી સર્વ જીવો પ્રત્યે દયા સેવા, કેમકે સર્વ પ્રાણીઓને સુખ ઘણું પ્રિય છે, તેઓ તેને (સુખને) ચાહે છે હું જ અપ્રિયકારી અને પ્રતિકૂલ છે, એથી કાંઈ તેને ચાહતું નથી તેની હિંસા-વધ થાય તે તેને ગમતું નથી. પોતાનું જીવન પોતાને પ્રિય છે.

‘સે વેમિ જે ય અતીતા, જે ય પહુપન્ના, જે ય આગચિસ્સા, અરહંતા ભગવન્તો, તે સન્ને વિ એવમાડકલ્લતિ, એવં માસંતિ, એવ પણ્ણવેતિ, એવ પરુવેંતિ સન્નેભૂયા, સન્ને જીવા, સન્ને સત્તા, જા હંતન્વા, જા અજ્જાવયેન્વા, જા પરિ વેતન્વા, જા પરિતાયેન્વા, જા કિલામેયન્વા, જા ઉદ્ધવેયન્વા, એસ ધમ્મે, સુદ્ધે, જિતિણ, સાસણ સમચ્ચલાણ ચેયન્નેહિ પવેદણ’

આ પ્ર શ્ર અ ૪૩. ૧.

ભાવાર્થ—શિષ્યને ગુરુદેવ કહે છે કે અતીત અને ત કાલ પહેલાં અરિહંત ભગવાન થયા એમણે, વર્તમાનકાળમાં

પણ અગિય ત ભગવાન છે તે પણ, ભવિષ્યમા પણ અનતકાલ સુધી અગિય ત થતા રહેશે તે, સર્વેએ નિસશય થઈને કહ્યું વ્યાખ્યાન આપ્યા, ભાષણ કીધા, પ્રરૂપણ કર્યું: હે ભવ્યજીવો ! સર્વ પ્રાણ, ભૂત, જીવ સત્ત્વને મારો નહિ. તેમના પર પ્રહાર કરો નહિ, ઘાત કરો નહિ, પરિતાપ આપો નહિ તેમને રજ ઉત્પન્ન કરો નહિ અથવા તેમને કોઈપણ પ્રકારે ઉદ્દેગ આપો નહિ આજ “ અહિંસા પરમો ધર્મ ” સત્ય છે, શુદ્ધ છે, નિત્ય છે, શાશ્વત છે, લોકના હૃદયને યથાર્થ મમજીને, કદને જાણીને ઉપરોક્ત કથન સર્વજે કહ્યું છે

‘ અજ્ઞાત્ય સન્વજો સન્વં, દિસ્સ પાણે પિયાથણ ।

ન હજે પાણિણો પાણે મયવેરાઓ ઉવરણ ॥ ૭ ॥ ’

ક જ દ

ભાવાર્થ—આપણા આત્માની ખરોખર સર્વ જીવોને માનીને (અર્થાત્ જેમ આપણને આપણો પ્રાણ પ્રિય છે, તેમ બીજાઓને પણ તેમનો પ્રાણ પ્રિય છે, એમ સમજીને) ભય તથા વેરથી વિરક્ત આત્મા કોઈ જીવની હિંસા કરે નહિ, કરાવે નહિ અને હિંસા કરનારને પણ સારો ગણે નહિ

‘ ઇમ વ સન્વજગજીવરક્કવણદયકુયાણ પાવયણ મગ-
ચયા સુકહિય, અજ્ઞોહિય પથામાવિય, આગમેસિ, યદં
સુદ નેયાઉય અકુદિલ અણુત્તર સન્વપાવાણ વિઉસમણં ॥ ’

પ્રશ્ન વ્યાકરણ અ ૬ સૂ ૭

ભાવાર્થ—આ અહિંસા ભગવતીનું, સર્વ જગતના

જીવોની ગ્ધાને માટે, ભગવાન મહાવીર પ્રવચન (દ્વાદશાંગી) કર્યું છે એથી આત્માનું સર્વ પ્રકારે હિત થાય છે. જન્મ, જન્માન્તરે ભડ કદ્યાણુ થાય છે અહિંસા સર્વદોષ ગહિત, અકુટિલ, સરલ, સર્વમા પ્રધાન અને અનેક પ્રકારના હું ખો આપનાર પ્રાણાતિપાતાદિ પાપને નષ્ટ કરવાવાળી છે.

સ ચમ અસ ચમ

સ ચમ અને અસ ચમનું યથાર્થ સ્વરૂપ એટલું વિશાળ છે કે એને આ નાના લેખમાં લખવું, એ સાગરને ગાગરમાં સમાવવા ખરોખર છે તો પણ સક્ષિપ્તમાં જણાવું છું

સ ચમ—“ યમ ઉપરમે ” યમ ધાતુ ઉપરમણુ અર્થમાં વપરાયો છે મુમુક્ષ મોક્ષાર્થીને માત્ર આત્મતત્ત્વમાં રમણુ કરતા ગ્રંથે, એ અવસ્થાનું નામ સ ચમ છે, અર્થાત્ આત્મ તત્ત્વ સિવાય અનાત્મ તત્ત્વમાથી વિરમણુ કરીને (નિવૃત્ત થઈને) આત્મામાં ચાલવું, એ સ ચમ શબ્દનો પર્યાય શબ્દ ‘ ચરણ ’ ચાન્નિ છે ચારિત્રનો અર્થ પણ આજ થાય છે કે બહિઃગતમામાથી નીકળીને અ તગતમામાં ચાલવું, કહ્યું છે કે—

‘ ઇયં ચયરિત્તકર, ચારિત્ત હોઈ આહિય ’

૩ અ ૨૮ ગા ૩૩

‘ ચારિત્તણ નિગિળાઈ ’

૩ અ ૨૮ ગા ૩૫

સારાશ—ચારિત્ર

}

ચય—કર્મસંગ્રહ

રિત્ત—ખાલી

કર—કરો

એટલે કે કર્મ ખળનો ખાલી કરો, આત્મસ્વરૂપમાં

રમણ કહે અસયમ ભાવથી પ્રતિસમય નવા કર્મોનો જન્મો આવ્યો જાય છે એને રોકવાવાળું ચારિત્ર છે, સયમ છે એ માટે ભગવાને જે એનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તેને વિસ્તારથી પૂરેપૂરું અહીં બતાવવું અશક્ય છે તો પણ અહીં માત્ર ચારિત્રના (સયમના) ખામ મુદાઓ બતાવવા ઉચિત છે.

‘ચરણવિદિં પચક્રસ્વામિ જીવસ્સ ડ મુરાવહે ।

જ ચરિત્તા બહુજીવા તિણ્ણા સંસાર સાગર ॥૧॥

ઉત્ત અ ૩૧ ગા ૭

ભાવાર્થ—જીવાત્માને આત્યાતિક સુખ આપનાર ચારિત્ર (સયમ) નું, સમ્યક્ ભાવથી આચરણ કરીને અનેક જીવાત્મા સસાર સાગરને ખાર ગયા છે તે ચારિત્રની વિધિ કહું છું તે ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો.

સયમની વિધિ અને પ્રકાર ઘણા છે જાસુઓને એ બધું જાણવાની ઇચ્છા હોય તો દશવૈકાલિક, ઉત્તરાધ્યયન, ભગવતી વગેરે સિદ્ધાંતો ગુરુ સમક્ષ ભણે, જેથી એ વસ્તુ બરાબર સમજાશે એમ કરવાથી સાચી વસ્તુ સ્પષ્ટ થશે.

અહીં તો માત્ર અહિંસા સહિત અનિવાર્ય સયમને થોડા સ્વરૂપમા બતાવવા માણું છું.

‘પચાશ્રવવિરમણઃ, પચેન્દ્રિયનિગ્રહઃ, ચતુઃકષાયજયઃ
દળ્ઢત્રયવિરતિશ્ચેતિ સપ્તદશમેદઃ ’

પ્રિય પાઠકો ! ઉપરોક્ત સચમનુ, મોક્ષાર્થીઓ માટે જે વિધાન બતાવવામા આવ્યું છે તે એટલું તો રોચક ને વિશાળ છે કે જેનું સંપૂર્ણ ધ્યાન કરવું એ અમારા જેવા સત્ત્વહીન ને અલ્પજ્ઞો માટે સુશકેલ છે, તો પણ પ્રકરણની પૂર્તિ માટે હું થોડું લખું છું

પ્રથમાશ્રવહિસા—

‘ પાણચઢો નામ एस निच्च जिणेहिं मणिओ पावो,
चढो, ण्हो खुढो, साहसिओ, अणारिओ, निग्घिणो,
निस्संसो, महब्भओ, अतिमयो, वीहणओ, तासणओ,
अणज्जो, उन्वेणउय, गिरय, वयकखो, गिद्धम्मो, गिप्पि-
वासो, गिक्खुणो, गिरयवासगमण, निघणो, मोह महभय,
पयट्ठओ, मरणवेमण सो पढम अहम्मदारं ’

પ્રશ્ન વ્યાકરણ, પ્ર. આશ્રવ ચ ૧

ભાવાર્થ—શ્રી જીનેશ્વર ભગવાને આ પ્રાણવધ આશ્રવને હું મેશા પાપકારી ગણાવ્યો છે અર્થાત્ પ્રાણવધ રૂપ આશ્રવના કર્તાને પાપ પ્રકૃતિનું બંધન થાય છે. ચંડ, ક્રોધનું કાગળ રૌદ્ર, ભયકર, ક્રુદ્ધ, દ્રોહકર્તા, સાહસિક, વિચાર વિહીન કાર્ય કરનાર, અનાર્થ સ્વેછાદિ વગેરેની પ્રવૃત્તિ કરનાર, નિઘૃણુ પાપની દુર્ગન્ધા વિનાના, યશ-કૂર અથવા સૂગન્ધિત મહાભયકારી, પ્રતિભય-અન્ય પ્રાણી-ઓને ભય ઉપજાવનાર, અતિભય મગ્ધાતિક ભય કરનાર, ભયાનક પ્રાણિમાત્રને ભયનું સ્થાન અન્યાયકારી ઉદ્દેગ

કરનાર, પરલોક પ્રત્યે અપેક્ષા રહિત, શ્રુતચારિત્રાદિ ધર્મથી રહિત, આત્મસુખની પિપાસા સ્નેહ રહિત, દયા કડુણા રહિત, અતમા-નરકમા લઈ જતા, મોહ અને મહાભયના કેતો, પ્રાણુ ત્યાગરૂપ દીનતાના ઉત્પાદક, આવા આવા અનેક દુર્ગુણવાળા આત્માની સાથ, વિભાવિક અનાત્મના તત્ત્વોના આગમનરૂપ પ્રથમ આશ્રવનો ત્યાગ સાધકને માટે આવશ્યક છે એને હિંસાશ્રવરહિત સચમ જાણવો.

‘વિતિય ચ અલિયવયણ, લહુગ, લહુચચલમણિય ।

મયંકર, દહકર, અયસકર, વૈરકર, અરતિ-રતિ-રાગ દોસ મળસે કિલેસ વિચરણં અલિય નિવહિસાતિ જોય
 બહુલ નીયજણં નિસેવિય, નિસંસ, અપચ્ચયકારક, પરમ સાહુગરહણિજ્જ, પરપીઠાકારક, પરમકળ્હેસાસહિય,
 દુગતિવિણિયાય, વટ્ટૂણં ભવ પુણ્ણમવકર, ચિરપરિચિત-મણુગય, દુરતકિત્તિયં, વિતિય અધમ્મદારં ’

પ્ર વ્યા ૨ દ્વાર

ભાવાર્થ—શ્રી જીનેશ્વર ભગવાને, આ મૃધાવાદ આશ્રવનો સાધકે પરિત્યાગ કરવો, એમ કહ્યું છે કેમકે આ અસત્ય વચન, મૃધાવાદ, ગુણ અને ગૌરવરહિત હોવાથી સદા નાનો છે, અપલ (તોછડા) પુરૂષ જોલે છે, ભયકારક છે, દુ ખકારક છે અને અપયશ દેવાવાળો છે, આત્મધર્મમા અરતિ (આનંદ નહિ તે) અનાત્મક અધર્મમા રતિ (આનંદ અપાવનાર) માનેલા ઈષ્ટ પ્રત્યે રાગ, માનેલા અનિષ્ટ ઉપર

દ્રેષ ઉપજાવે છે મનને મકલેશકારી છે શુભ ફલરહિત અને માયાના (ખીજાને ઠંગણ) આવરણરૂપ છે. અર્થાત્ દોષ છુપાવનાર, અવિશ્વાસના સ્થાનક વ્યાપાર છે નીચ પુરૂષોએ એનો સ્વીકાર કર્યો છે દુર્ગંધા અર્થાત્ ઘણા રહિત છે, અપવિત્ર છે, અપ્રતીત કરનાર છે, ઉત્કૃષ્ટ નિદાને પાત્ર છે, સાગ સાગ માધુસતોથી નિંદ્ય છે પરમ પીડાકારક છે ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણલેશ્યાથી યુક્ત છે, દુર્ગતિમા લક્ષ જનાર છે ભવ પુનર્ભવ ઉત્પન્ન કરનાર છે અર્થાત્ સસારમા પરિભ્રમણ કરાવનાર છે લાખા સમયથી પરિચિત તથા પરપરાથી ઘણા વખત સુધી આવવાવાળો છે અન્તે હુ ખરૂં પરિણામ ઉપજાવનાર છે આવા અનેકાનેક દુર્ગુણોના, આત્માની સાથ, વિભાવક અનાત્મ તત્ત્વોના આગમનરૂપ ખીજા આશ્રવનો ત્યાગ સાધકને માટે આવશ્યક છે આને મૃધાવાદનો આશ્રવરહિત સચમ જાણવો.

‘ જમ્બુ ! તતીય ચ અદત્તાદાન, હરદો દહમવક લુસં ભાસણ પરસત્તિ, ગહિજ્જ લોમમૂલ કાલ્લવિસમસસિય અહોત્તિયણ તમ્હા પરત્થાણ પત્થો અક્રીત્તિકરણં અણિજ્જં છિદ્ધમત્તરં વિધુરવસણં મગ્ગગહસ્સવમત્ત પમત્તા, પસૂત્તવચ્ચળ-ક્વિચ્ચળ ઘાયણં પરણિહુય પરિણામત્તકરજ્જણ વહુમયં અકલ્લણ રાયપુરિસ રક્વિચ્ચ, સયા સાહુગરહણિજ્જં, પિયજણ, મિત્તજણ, મેદવિપ્પોત્તિકારગ, રાગદોસવહુલ, પુણો ચ ઓપુરસમર સંગામદમરકલ્લિકલહવહકરણં, દુગ્ગતિ ત્રિ ણિ-

વાયવદ્દુળમવપુળમવકર ચિગ પરિચય અણુગય દુરંત
તદય અહમ્મદાર ’

પ્ર ૨ દ્વાર

સાવાર્થ—શ્રી જીનેશ્વર ભગવાને આ અદત્તાદાન
(ચોરી) આશ્રવને, સાધકોને માટે પશ્ચિયાન્ય કહ્યો છે
કેમકે—અદત્ત, વસ્તુના માલિકે નહિ આપેલી વસ્તુને ગ્રહણ
કરવી તે સતાપ ઉપજવનાર, ચિત્તને દાહ આપનાર, મરણ
ભય, ત્રાસને પેદા કરનાર, પાગકા ધન પ્રત્યે લાલચુ બના-
વનાર, લોભના મૂળ સમાન, કાળ મધ્યરાત્રીમા ભ્રમણ
કરાવનાર, પર્વતાદિકમા ભમાવનાર અધોગતિમા લઈ જનાર,
સતોષ શુણ્ણ વગેરે પેદા ન થવા દેનાર, વારવાર અહિત
કરાવનાર, અપકીર્તિ કરાવનાર, અન્ય દુષ્ટ જનોના પણ
છીદ્ર જોનાર, તે દુષ્ટોનું કર્તવ્ય છે અપાયકારક, ઉન્માર્ગની
ખોજ કરાવનાર, ઈદ્ર મહોત્સવાદિકમા મત્ત, પ્રમાદી અને
સૂતેલાની ગફલતી જોનાર, પિશુનતાના (ચાડી) કારણુ ઠગાઈ,
આક્ષેપ, ચિત્ત વિગ્રહના કારણુરૂપ ધાત, ચપલતાને કષાય
આદિનું કારણુ ને અનુત્તમ થનાર દયા રહિત કાર્ય-
વાળાની (સાથે સબધ ધગવનાર) રાજપુરુષોથી રક્ષિત, સાધુ-
પુરુષોથી નિદિત, પ્રિયજનોમા ભેદ કરાવનાર, વિપરીત કારણુ
લાવનાર, રાગ દ્રેષની વૃદ્ધિ કરનાર ઘણા લોકોના મૃત્યુ
થાય તેવા યુદ્ધોને ઉભા કરનાર, આડખર બતાવનાર કલેશ,
મહાકલેશ કરાવનાર, પશ્ચાતાપ કરાવનાર, દુર્ગતિમા નાખીને
પરિભ્રમણુ કરાવનાર, ભવભ્રમણુ વધારનાર, બહુ સમયથી
આચરણુ કરાયેલ, અને હું ખરૂંપ હોવાથી પાર જવાનું

મુશ્કેલ બનાવનાર છે આવા આવા અનેકાનેક દુર્ગુણોવાળો, આત્માની સાથે વિભાવક અનાત્મક તત્ત્વોના આગમનરૂપ ત્રીબ્ધ આશ્રવનો ત્યાગ સાધકો માટે આવશ્યક લેખાયો છે આ અદત્તાદાન આશ્રવથી ગહિત સયમ જાણવો

‘ જનુ ! અવમ ચત્તથ સ દેવ મણુયાસુરસ્સ લોગ-
સ્સ પત્થિણિજ્જ, પકપણગપાસજાલભૂયત્થોપુરિસનપુસગ
વેદચિન્હ, તવસજયવમચેરવિગ્ધ ભેદાયતણ વહુપ્પમાયમૂલં
કાયરકાપુરિસસેવિય સુયણજણવજ્જણિજ્જં ઉદ્ધુ નરયતિ-
રિયતિલોગપડિટ્ઠાણ જરામરણરાગસોગવહુલ વહવંધવિધાય-
દંસણચરિત્તમોહસયહેહભૂય ચિરપરિચયમણુગય દુરંત ચત્તથ
અહમ્મદાર’

પ્રશ્ન વ્યા૦ આશ્રવદ્વાર-૪

સાવાર્થ—શ્રી જીનેશ્વર લગવાને આ અપ્રહાયર્થ
આશ્રવને સાધકો માટે પરિત્યાજ્ય કહ્યો છે, કારણ કે આ
અપ્રહાયર્થ (મૈથુન) છે વૈમાનિકદેવ, જ્યોતિષદેવ, મનુષ્ય,
અસુર કુમારાદિ લવનપતિદેવ, વ્યતરદેવ વગેરે એને અધીન
છે અર્થાત્ સ સારમા ઇન્દ્રાદિકદેવ, દાનવ, એને જીતી શકતા
નથી તો પછી મનુષ્યનું તો કહેવું જ શુ ? આ અપ્રહાય
પંક (કાદવ) કર્દમ જેવા કામી પુરુષને ફસાવનાર છે પનગ
(સેવાળ) ફૂલણની જેમ માણસને ફાંપી દે તેવું ચીકડું
છે જાળની જેમ ફસાવનાર છે સ્ત્રી, પુરુષ, નપુસકના ચિહ્ન
રૂપ છે તપ, સયમ, પ્રહાયર્થરૂપ ધર્મમા વિષ્ણુ ઉત્પન્ન કર-
નાર છે ઉપરોક્ત ગુણોના ઉચ્છેદકરૂપ છે મહાન વિષય
કથાય નિદા અને વિકથારૂપ પ્રમાદના મૂળરૂપ છે એનું

સેવન કાયર પુરુષ જ કરે છે. શૂરવીર પુરુષ તેનું સેવન કરતા નથી સજ્જન લોકો તેને નિત્ય વચ્ચે ગણે છે. નીચા લોક, અર્ધલોક અને તિર્છલોક ત્રણેમાં એનું સ્થાન છે તેની પ્રતિષ્ઠા પણ છે જરા, (વૃદ્ધાવસ્થા) મૃત્યુ, રોગ, શોકની વૃદ્ધિ કરનાર છે વધ, બધન, બ્યાધાત, મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરનાર છે આમ હોવા છતાં પણ કામી પુરુષોની લાલસા શાત થતી નથી દર્શન (સમ્યક્ત્વ) મોહનીય, અને આરિચ્ચ મોહનીયને વધારવામાં મોટા કારણરૂપ છે ધણા સમયથી તે પરિચિત છે પરપરાથી ચાલી આવનાર છે તેનો અત અત્યંત કષ્ટદાયક છે. આવા આવા અનેક દુર્ગુણોવાળા આત્માની સાથે વિભાવિક અનાત્મતત્ત્વોના આગમન રૂપ ચતુર્થ આશ્રવનો ત્યાગ, સાધકો માટે અનિવાર્ય છે

આ અબ્રહ્મચર્ય (મૈથુન) આશ્રવથી રહિત સયમને આણવો

‘જમ્બુ ! પત્તો પરિગ્રહો પચમો નિયમાણાના-મણિ કણગ-રયણ-મહારિય પરિમલ સપુત્તદાર પરિજનસીદ્ધા દાસિ દાસમયગપ્પેસગહયગયગોમહિસઢઢઢઢ અયગવેલગ સઘઢરઢજાણજુગસદણસયણાસણવાહણ કુવિયઘણધણપાણ મોયણ અચ્છાયણગઘમફલભાયણમવનવિંદિતેવ વહુવિંદીય મરહે નગનગર’ નિગમજણવયપુરવરદોણમુદ્દસેદકવદમદવ સયદ્ પટ્ટણ સહરસમદ્વમદ્વિયયિમિય મેથનીય ઇગચ્છત્ત-સસાગર મુંજિઉણવસુદ્ધ અપરિમિય-મણત્તત્તપ્પમણુવાય મહિચ્છસાર નિરયમૂલો લોમકલિકસાયમદ્દકવધો, વિન્તા

સય નિચિય ત્રિપુલમાલો મારવ પવિરેલ્લિયગાવડવો
 ગિયડિતયા પત્તપલ્લવધરો પુષ્કફલ જસસ કામમોગો
 આયાસાવસૂરણાકલહપક પિયગ્ગસિહરો નાવડ સંપૂજિતો
 વહુજણસસ દિયપદર્ડો ડમસસ મોક્કવર મોત્તિ મગ્ગસસ
 ફલિદ્ધભૂતો ચરિમં (પંચમ) અહમ્મદારં '

પ્ર૦ ઘ્યા૦ બા૦ દ્વાર ૬

સાવાર્થ—શ્રી છનેશ્વર ભગવાને આ પરિશ્રુ (મમત્વ
 મૂર્છારૂપ) આશ્રપને સાધકને માટે ત્યાગ્ય કહેલો છે—કેમકે—
 સર્વ કર્મોમાથી મુક્ત થવા માટે જે નિર્લોભ સ્વરૂપ માર્ગ
 છે, તે માર્ગમા આ પરિશ્રુ આર્ગળા અને વૃક્ષરૂપ છે
 પરિશ્રુને વૃક્ષની ઉપમા આપીને તેનું વધુ સ્પષ્ટીકરણ કર-
 વામા આવેલ છે વિવિધ પ્રકારના મણિ, સુવર્ણ, રત્ન, મહા-
 મુલ્યવાન પદાર્થો, પુત્ર, સ્ત્રી, પરિજન, દાસી, દાસ, નોકર,
 પ્રેષક, વગેરે મનુષ્ય, ઘોડા, હાથીઓ, બળદો, ભેંસો, બીટો,
 ગધેડાઓ, બકરાઓ વગેરે પશુ, શિખિકા, ગાડા, રથ,
 પાલખી, વાહન, સગ્રામ (એક પ્રકારનો રથ) વગેરે વાહન,
 ઘરના ફર્નિચર સામાન વગેરે ભાજન; ધન, ધાન્ય, પાણી,
 ભોજન, આચ્છાદન, વસ્ત્ર વગેરે કપૂરાદિ ગધ, માળા કુભાદિ
 ભાજન, ભવનમા વિવિધ પ્રકારની સ્થાવર મિલ્કત (પરિશ્રુ)
 બહુ પ્રકારના પર્વત, નગર, નિગમ, જનપદ (દેશ) પુર,
 દ્રોણ મુખ (વાદરો) ગેડ કર્વટ, મહા, આશ્રમ, પાટણ
 વગેરે સહિત પૃથ્વી, પૃથ્વીમા એક જ રાજા હોય, અપરિમિત
 લક્ષ્મીનો ભોક્તા હોય, અનંત પ્રાપ્ત થયેલા દ્રવ્યની રક્ષા

અને અપ્રાપ્ત દ્રવ્યની ઇચ્છામા ઉન્નત બનવું આવા અનેક પ્રકારની તૃષ્ણા પેદા કરનાર પરિશ્રુને શાસ્ત્રકારોએ ભારરૂપ અને નરકના મૂળ સમાન લેખ્યો છે પરિશ્રુ એ નરકના મૂળભૂત વૃક્ષરૂપ છે તેના રૂક ધરૂપ લોભ, કલેશ કષાયો છે. પ્રાપ્ત થયેલા દ્રવ્યની વૃક્ષ કરવાની ચિંતા એ એની શાખા રૂપ છે ઋદ્ધિગર્વ, રસગર્વ, સાતાગર્વ, એત્રલુ ગર્વ, વિસ્તારવાળી પ્રતિશાખાઓ છે માયા કરવી (પરવચકતા) એ એની છાલ છે પાપ ઇદ્રિયોના ૨૩ વિષય, ૨૪૦ વિકાર, કામ-લોભ એ અતુકમે પાદડા, પલ્લવ અને પુષ્પો રૂપ છે શારીરિક માનસિક દુઃખ, કલેશ, અન્યને ૦૪ યમાડવો એ કપાયમાન શિખર છે આવા મહા પરિશ્રુ રૂપ વૃક્ષની મહાન રાજ્યો પૂજા કરે છે તે ઘણા લોકોને અત્યંત પ્રિય છે આ મહાપરિશ્રુ વૃક્ષ મોક્ષપથમા વિદ્ય કરનાર છે. અર્ગલા સહિત કપાટ સમાન છે આ પાપમો પરિશ્રુ અધર્મ, પાપસુ આશ્રવદાર છે આવા આવા અનેકાનેક દુગુણોવાળા, આત્માની સાથ વિભાવિક અનાત્મ તરવોના આગમનરૂપ પાપમા પરિશ્રુ આશ્રવનો પરિત્યાગ સાધકોને માટે આવશ્યક છે આ પરિશ્રુ આશ્રવરહિત સયમને બાણવો

ઉપરના પાપે આશ્રવને માત્ર સૂચનારૂપે સંક્ષેપમા જ વર્ણવ્યા છે જે જીસાસુઓને વધુ બાણવાની ઇચ્છા હોય તેમણે પ્રશ્ન વ્યાકરણાદિ જૈનાગમોમા તે વિશે જોઈ લેવું

“ પચ નિગહ્યા ધીરા ”

ભાવાર્થ — પાચ ઇન્દ્રિયો (કાન, આંખ, નાક, શ્રુતિ અને ચામડી) નો નિશ્ચય કરનાર ધીર, સચમી, નિર્ઘેય મુનિ થાય છે. જે જીવાત્મા પાચ ઇન્દ્રિયોના કાણુ નીચે પડેલો છે, તે સમય સમય પર રાગદ્વેષની વૃદ્ધિને પામે છે. અને રાગદ્વેષથી સંસારનો ક્રમ આગળ ચાલે છે સંસારી જીવને વાસ્તવિક સુખ મળતુ નથી, એથી શ્રુતાદિ ઇન્દ્રિયોના સચમી મુનિને, વીતરાગી કહેવામા આવે છે.

“ જે ઇન્દ્રિયાણ વિસયા મણુન્ના,
 ન 'તેસુ ભાવનિસિરે કયાઈ ।
 નયામણુન્નેસુ મણ પિ કુજ્જા,
 મમાહિકામે સમણે તવસ્સી ॥

ઉત્ત અ ૩૨ ગા ૨૬

ભાવાર્થ — મમાધિના ઇન્દ્રિયક તપસ્વી મુનિએ અવશ્ય ઇન્દ્રિયોનો નિશ્ચય કરવો જોઈએ ઇન્દ્રિયોના મનોરૂપ વિષયોમા ચિત્તને દોડાવવુ જોઈએ નહિ એના પર રાગ (પ્રેમ) કરવેદ જોઈએ નહિ અને અમનોજ વિષયો પર દ્વેષ કરવેદ જોઈએ નહિ

“ ચક્રુસ્સ રૂવં ગઠણં વયન્તિ,
 તં રાગહેઉં તુ મણુન્નમાહુ ।

તં દોસહેઉ અમણુન્નમાહુ.

સમો ય જો તેસુ સ વીયરાગો ॥

ઉત્ત અ ૩૨ ગા ૨૨

ભાવાર્થ — કૃણુવર્ણાદિ રૂપ એ ચક્ષુ ઇન્દ્રિયનો વિષય છે એમા જે રંગ મનોરૂ છે તે રાગતુ કારણ છે, અને જે અમનોરૂ છે તે દ્રેષતુ કારણ છે આ બન્નેમા (મનોરૂ-અમનોરૂમા) જે સમભાવ રાખે છે તે મહાપુરુષ વીતરાગી કહેવાય છે, આમ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે સમભાવ રાખવો એને ચક્ષુ, ઇન્દ્રિયનો નિશ્ચય ગણવામા આવ્યો છે અને ચક્ષુનો નિશ્ચય કરવો એજ સયમ છે.

સૌચસ્સ સદ્ ગદ્ગણ વ્યન્તિ,

ત રાગદેહં તુ મણુન્નમાહુ ।

ત દોસદેહં અમણુન્નમાહુ,

સમો ય જો તેસુ સ વીયરાગો ॥

ઉત્ત અ ૩૨ ગા ૩૫.

ભાવાર્થ — શબ્દ એ શ્રોત્રેન્દ્રિય (કાન) નો વિષય છે. મનોરૂ મધુરાદિ શબ્દ રાગતુ કારણ છે અમનોરૂ કઠોર, શબ્દ દ્રેષતુ કારણ છે જે છવાતમા આ બન્નેમા સમભાવ રાખે છે તેજ વીતરાગી છે, એમ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે. સમભાવ રાખવો તેને શ્રોત્રેન્દ્રિય નિશ્ચય ગણવામા આવ્યો છે અને એનો નિશ્ચય કરવો તેજ સયમ છે

ઘાણસ્સ ગન્ધ ગદ્ગણ વ્યન્તિ, ત રાગદેહં તુ મણુન્નમાહુ ।

ત દોસદેહં અમણુન્નમાહુ, દોસસ્સ દેહં અમણુન્નમાહુ ॥

ઉત્ત અ ૩૨ ગા ૪૮.

ભાવાર્થ — ગંધ એ ઘ્રાણેન્દ્રિય (નાક) નો વિષય છે.

મનોજ્ઞ સુગંધાદિક રાગનુ કારણ છે. અમનોજ્ઞ દુરભિ ગંધ (દુર્ગંધ) એ દ્રેષ્યનુ કારણ છે. જે જીવ આ બંનેમા સમભાવ રાખે છે તે વીતરાગી છે, એમ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે. સમભાવ રાખવો તેને ધ્રાણેન્દ્રિયનો નિગ્રહ માનવામાં આવ્યો છે અને ધ્રાણેન્દ્રિયનો નિગ્રહ કરવો તે સચમ છે.

जिबमाए रसं गहणं वयन्ति, त रागहेउं तु मणुजमाहु ।
तं दोसहेउं अमणुजमाहु, समो य जो तेसु स वीयरगो ॥

उत्त अ ३२ गा ६१

ભાવાર્થ—તિકતાદિ (તીખો રસ) રસ રસનેન્દ્રિય (જીભ)નો વિષય છે. જીભ રસને ગ્રહણ કરવાવાળી છે, રસ જીભેથી ગ્રહણ કરી શકાય છે મનોજ્ઞ રસ રાગનુ કારણ છે. અમનોજ્ઞ રસ દ્રેષ્યનુ કારણ છે. એ બંને પર જે સમભાવ રાખે છે તે વીતરાગી છે. એમ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે. સમભાવ ગાળવાથી રસનેન્દ્રિયનો નિગ્રહ થઈ શકે છે. અને રસનેન્દ્રિયનો નિગ્રહ કરવો તે સચમ છે.

कायस्स फासं गहण वयन्ति, त रागहेउ तु मणुनमाहु ।
तं दोसहेउ अमणुजमाहु, समो य जो तेसु वीयरगो ॥

उत्त अ ३२ गा ६४

ભાવાર્થ—ઠકઠકશાદિ સ્પર્શ એ સ્પર્શેન્દ્રિય (ત્વચા)નો ગ્રાહ્ય વિષય છે સ્પર્શેન્દ્રિય સ્પર્શની ગ્રાહક છે મનોજ્ઞ સ્પર્શ રાગનુ કારણ છે, અમનોજ્ઞ સ્પર્શ દ્રેષ્યનુ કારણ છે. એ બંને પર જે સમભાવ રાખનાર સાચો વીતરાગી છે,

એમ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે. સમભાવ રાખવાથી સ્પર્શેન્દ્રિયનો નિગ્રહ શક્ય બને છે સ્પર્શેન્દ્રિયનો નિગ્રહ તે સયમ છે. પાંચે ઇન્દ્રિયોનું ત્રેરક મન છે મનને પણ નો ઇન્દ્રિય ગણવામા આવે છે મનનો નિગ્રહ કરવો તે સયમ છે

મળસસ માવ ગદ્ગળ વ્યન્તિ, ત રાગહેઝ તુ મણુન્નમાહુ ।

ત દોસદેહ અણુન્નમાહુ, સમો ય જોતેસુ સ વીયરાગો ॥

સુત્ત અ ૩૨ ગા ૮૭

ભાવાર્થ—શબ્દ, સ્પર્શ, રુપ, રસ, ગંધ વગેરેનું અત્યાર સુધી વર્ણન કરવામા આવ્યું છે એ બધા ભાવ, મનના વિષય છે મન એમને ગ્રહણ કરનાર હોવાથી મનથી ગ્રાહ્ય કહેવામા આવ્યું છે મનોગ્ન ભાવ એ રાગનું કાગ્ધ છે અને અમનોગ્ન ભાવ એ દ્રેષ્ણુ કારણ છે આ બન્ને પરત્વે સમભાવ રાખનાર સાચો વીતરાગી છે, એમ મહા પુરુષોએ કહ્યું છે સમભાવ રાખવાથી મનનો નિગ્રહ રાખી શકાય છે મનનો નિગ્રહ કરવો તે સયમ છે

एविन्दियत्या य मणस्स अत्था,

दुक्खस्स हेउ मणुयस्स रागिणो ।

ते वेव थोव पि कयाइ दुक्खं,

न वीयरागस्स करेन्ति किंचि ॥

સુત્ત અ ૩૨ ગા ૧૦૦

ભાવાર્થ—ઇન્દ્રિયોને માટે કે મનને માટે વિષયનું સેવન કરનાર રાગી છવ માત્ર હુ બનુ જ કારણ બને છે.

આ વિષય, વીતરાગી જીવાત્માને લેશ માત્ર હું ખ આપી શકતા નથી—અથવા આપી શકશે પણ નહિ. આથી જીનેશ્વર ભગવાને કૃપામાળ્ય છે કે પચેન્દ્રિય અને મનનું સમભાવથી નિગ્રહ કરવો આવશ્યક છે અને નોઈન્દ્રિયનો નિગ્રહ એ સયમ છે “ચતુ કષાયજ્ઞય” ક્રોધ માન, માયા, અને લોભ, એ ચાર કષાયોને જીતવા તે સયમ છે કેમકે—ચાર કષાયોનું પરિણામ જીવાત્મા માટે ઘણું ભયકર ને હું ખદાયક છે જીનેશ્વર ભગવાને કહ્યું છે કે—

કોહો અ ઘાળો અ અણિગઢીઆ,
માયા અ હોમો અ પવટ્ટમાણા ।

ચત્તારિ ए कसिणा कसाया,
सिंचति मूलाइ पुणन्मवस्स ॥

શ્રવણ ચૈ ૩ મ ૮-૪૦

ભાવાર્થ — વૃક્ષ જેમ પાણીના સિંચનથી વધે છે તેમ હું ખમય સસારરૂપ વૃક્ષ પુનર્ભવરૂપ વધે છે અને તેના સિંચનરૂપ ચાર કષાયો ગંભીરવામા આવ્યા છે અનિચ્છિત ક્રોધ, માન તથા પ્રવૃદ્ધમાન માયા અને લોભ એ સંપૂર્ણ ચાર કષાય પુનર્ભવ (જન્મ-મરણ) ના સિંચનરૂપ છે અર્થાત્ ચારે કષાયોના સેવનથી જીવાત્મા હું ખમય સસારની વૃદ્ધિ કરે છે વાગવા તે જન્મ મરણરૂપ હું ખોનો અનુભવ કરે છે

કોહવસટ્ટેણં જીવે આરય વજ્જાઓ સત્તકમ્મપગઢીઓ
સિદ્ધિલવધણવધ્ધાઓ, ઘણિયવવળવદ્ધાઓ, પકરેડ

હસ્તકાલઠિડ્યાઓ દીઠકાલઠિડ્યાઓ, પકરેઈ, મન્દાણુ-
માવાઓ તીન્વાણુમાવાઓ પકરેઈ, અપ્પપણ્ણસગ્ગાઓ, વહુપ્પ-
ણ્ણસગ્ગાઓ પકરેઈ, આઝયંચ ણ કમ્મંસિય વયઈ સિય નો
વયઈ, અસ્સાયાવેયણિજ્જચણં કમ્મ મુજ્જો ઉવચિણઈ;
અણાઈયચણં અણવયમ્મં દીઠમદ્દં ચાઉરતસંસારકંતાર અણુ-
પરિયટ્ઠં એવ માણમાયાલોમે વિ ॥

મગ ૦ શ ૦ ૧૨ ઉદે ૧

સાવાર્થ — હે શ ય ! (હે ગૌતમ) જીવાત્મા, કોધને
વશ થઈને, આયુષ્યકર્મને છોડીને, શિથિલ બધથી બધાયેલ
સાત કર્મોની પ્રવૃત્તિઓને મજબુત બધથી બાધવાનો પ્રારભ
કરે છે અલ્પકાલની સ્થિતિવાળી, દીર્ઘકાળની સ્થિતિ લાવ-
નાર યોગ્ય પ્રારભની શરુઆત કરે છે, અલ્પપ્રદેશવાળી
ખુદ્ધ પ્રદેશવાળી કરનાર પ્રારભની શરુઆત કરે છે અને
આયુષ્યકર્મ કોઈવાર બાધે છે, કોઈવાર નથી પણ બાધતો
અસાતા વેદનીય કર્મને વારવાર એકઠા કરેછે તથા અનાદિ
અનંત દીર્ઘ માર્ગવાળા, ચાગ ગતિવાળા સંસારરૂપી અરણ્યમા
પથંટણુ કરે છે આ પ્રકારે માન, માયા, લોભમાં ફસાયેલની
સ્થિતિ પણ જાણવી જોઈએ

આથી જૈન સાધકોને માટે ચારે કથાયો પર વિજય
મેળવવો જરૂરી છે એમના પર વિજય મેળવ્યા વિના સયમ
પૂર્ણ થઈ શકતો નથી અને જ્યાં સુધી સયમ અપૂર્ણ
હોય ત્યાં સુધી વાસ્તવિક સુખ કયાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે ?

આથી જૈન સાધુઓનું સ્વરૂપ બતાવતા જીનેશ્વર ભગવાને કહ્યું છે કે—

પરિક્ષમાસી સુસમાદિશિદિષ, ચઢકસાયાવગણ અણિસ્સિષ ।
સ નિદુષ્ણે ધુત્તમલ પુરેકડ આરાહણ લોગમિણ તહા પરં ॥

દશ૦ ઘ૦ અ ૭ ગા ૫૭

ભાવાર્થ —આત્માને દુષિત કરનાર અને આત્માને નિર્દોષ કરનાર, વચનોની પરીક્ષા કરીને અદુષિત વચન બોલનાર સમસ્ત ધન્દ્રિયોને પોતાને વશ રાખનાર, સમાધિવન્ત, ક્રોધમાન, માયા અને લોભથી રહિત, અનાસક્ત સાધુ, સચમદ્વારા આવતા નવીન કર્મોને રોકે છે. તથા પૂર્વ સચિત પાપકર્મરૂપ મળને પણ દૂર કરે છે. અને તે શુદ્ધ આચરણ દ્વારા બંને લોકોને સિદ્ધ કરે છે.

“ ચઢકસાયાવિવ્વમુક્કા ” જૈનમુક્તિ ચારે કષાયોમાથી (ક્રોધ, માન, માયા લોભ) વિમુક્ત બને છે

સવસમેણ હણે કોહ માણ મદ્દવયા જિણે ।

માયમજ્જવભાવેણ, લોભ સતોસઓ જિણે ॥

દશ ઘ૦ અ ૮-૩૯

ભાવાર્થ —સ્વશુભ પરશુભા પ્રીતિનો નાશ કરનાર ક્રોધને ઉપશમ (ક્ષમા) થી જીતે છે વિનય (નમ્રતા) શુભનો નાશ કરનાર અભિમાનને મૃદુતા (કોમળતા) થી જીતવું જોઈએ જ્ઞાનાદિ શુભોના અવલંબન વિકાસ સ્વરૂપ મિત્રતાનો નાશ કરનાર માયાને સરલભાવથી જીતવી જોઈએ અને સર્વશુભોનો નાશ કરનાર લોભને સતોષથી જીતવો જોઈએ.

અક્રોધભાવ, અમાન, અમાયાભાવ અને અલોભ ભાવથી જ ચારે કષાયોનો અભાવ થાય છે વાસ્તવિક સુખ આપનાર આ સયમ છે

“ક્ષણ્ણયવિરત્તિશ્ચત્તિ” જીવાત્મા નરકાદિ ચતુર્ગતિ ચોવીસ વિભાગો (દહક) માં મન, વચન, કાયારૂપ દહથી દહાવે તેને દહ કહે છે મન વચન કાયાનો દહ પણ આ પ્રકારે હાનિકર્તા છે (જેવી રીતે આશ્રવેન્દ્રિય કષાય કરે છે) એ માટે સાધકે અવશ્ય ત્રણે દહોને તજવા જોઈએ એ છોડ્યા વિના સાધના પૂર્ણ થઈ શકતી નથી અને જે સમય સુધી સાધના પૂર્ણ થતી નથી તે સમય સુધી જીવાત્મા વાસ્તવિક સુખ કયાથી મેળવી શકે ? આથી જીનેશ્વર ભગવાને જૈનમુનિઓને માટે ખાસ ફરમાવ્યું છે કે—

“દદાણ ગારવાણ ચ, સલ્લાણ ચ તિય તિય ।

જે મિકલ્લુ ચયઈ નિચ્ચ સે ન અચ્છઈ મણ્હલે ॥૪॥

વસ્ત. અ ૩૭

ભાવાર્થ—મન, વચન, કાયારૂપ ત્રણે દહ, માયાશલ્ય નિહાન (છંદા) શલ્ય અને મિથ્યાદર્શન શલ્ય તથા ત્રણ ગર્વ ૧ રિદ્ધિનો ગર્વ ૨ રસનો ગર્વ ૩ સાતાનો ગર્વ, આને જે ભિક્ષુક છોડી દે છે, તેને આ સસારમાં પરિભ્રમણ કરવું પડતું નથી

જીવાત્માની કષાયસહિત પ્રવૃત્તિ, દહતું રૂપ ધારણ કરવાથી મન, વચન કાયાને દહ કહ્યા છે કષાય, આશ્રવ

પ્રવૃત્તિ રહિત મન, વચન કાયાના યોગને શ્રમણધર્મ (આત્મભાવ)માં જોડવો તે સચમ છે અને તેથી જીવાત્માને અનુત્તર અર્થ (સુખ)ની પ્રાપ્તિ થાય છે

જોગ ચ સમણધમ્મામિ જુજે અનલસો ધુવં ।

જુત્તો અ સમણધમ્મામિ, અદ્દં લહ્હ અણુત્તરં ॥

દશ વૈ ૦ અ ૮ ગા ૪૩

ભાવાર્થ—આજસ વિના નિશ્ચલતાથી મન, વચન, કાયાના યોગને, શ્રમણધર્મમાં જોડવો જોઈએ. ઉક્ત યોગને શ્રમણધર્મમાં જોડવાથી જ પરમ વાસ્તવિક સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે આ રીતે દુઃખની વિરતિ કરવી તેને સચમ જાણવો.

: તપ :

પ્રિય પાઠકો ! તપની આવશ્યકતા કેમ ? અને કેટલી છે ? એ પ્રથમ બતાવવું જરૂરી છે

રાગો ય દોસો ત્વિ ય કમ્મવીયં, કમ્મ ચ મોહપ્પમવ વયન્તિ ।
કમ્મં ચ જાડમરણસ્સ મૂલ દુકખં ચ જાડમરણ વયન્તિ ॥
દુકખં હયં જસ્સ ન હોઈ મોહો, મોહો હઓ જસ્સ ન હોઈ તણ્હા ।
તણ્હા હયા જસ્સ ન હોઈ લોહો, લોહો હઓ જસ્સ ન કિંચણાહ ॥

ઉત્ત અ ૩૨ ગા ૭-૮.

ભાવાર્થ—રાગ અને દેવ બન્ને કર્મના ખીજ રૂપ છે કર્મ મોહમાથી ઉત્પન્ન થાય છે કર્મ એ જ જન્મ

મરણનું મૂળ કારણ છે અને જન્મ મરણ જ સર્વ હું ખાતર કારણ છે, એમ જ્ઞાની પુરુષોએ કહ્યું છે

જેણે મોહ કર્યો નથી એનું હું ખ નાશ પામ્યું છે એ પ્રમાણે જેના હૃદયમાં તૃષ્ણાનો દાવાનલ ખુબાર્ધ ગયો છે તેનો મોહ નાશ પામ્યો છે અને જેને કોઈ વસ્તુનું પ્રલોભન નથી તેની તૃષ્ણા નાશ પામી છે જેનો લોભ નષ્ટ થયો છે તેના માટે આત્મક્રિયા જેવી કોઈ વસ્તુ નથી

જગતના પ્રાણી હું ખ માત્રથી ડરે છે, પણ હું ખના કારણથી ડગતા નથી હું ખ નાશ કરના પ્રયત્ન કરે છે, ઉપાય ચોજે છે, પણ હું ખના કારણનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી જ્યાં સુધી કારણનું અસ્તિત્વ છે ત્યાં સુધી કાર્ય અસ્તિત્વમાં હોય જ છે આથી જીનેશ્વર ભગવાને કહ્યું છે કે, હું ખનું કારણ જન્મમરણ, જન્મમરણનું કારણ કર્મ, કર્મનું મૂળ કારણ મોહ, મોહનું મૂળ કારણ રાગ-દ્વેષ અને રાગદ્વેષ ઇચ્છા અધ્યવસાયથી પેદા થાય છે આથી રાગદ્વેષ જ સમસ્ત સંસારનું કારણ છે રાગદ્વેષથી મગ્ન થયેલા પાપ કર્મોનો નાશ, તપથી થાય છે તપ જ જીવાત્માને વાસ્તવિક સુખ આપવામાં એક મોટા સાધન રૂપ છે અહિંસા, સચમ વિશે ચર્ચિત વર્ણન કરવામાં આગ્ય છે હવે થોડું વર્ણન તપની ખાખતમાં કરીએ

જીન ભગવાને દર્શાવેલા તપના માર્ગનું ચોખ્ખું આરાધન કરવામાં આવે તો જીવાત્માને અનંત સુખ મળે, પછી

તેને કોઈ પ્રકારની સાધના કરવાની આવશ્યકતા રહેશે નહિ, કેમકે સયમનુ કાર્ય, પેદા થતા નવા કર્મોને રોકવાનું છે “તવેણ પરિસ્તુજ્ઞઈ” “તપેન પરિશુદ્ધિતિ” તપથી આત્માની સંપૂર્ણ શુદ્ધિ થાય છે

અથવા “તવણાપ ક્રમેણ સોસણા મવે” “તપનેન ક્રમેણ શોષણા મવેત્” તપથી ક્રમવાર કર્મના પરમાણુનું શોષણ (નાશ) થાય છે

“ઈચ્છા નિરોધસ્તય” આ તપનું લક્ષણ શાસ્ત્ર-કારોએ નક્કી કર્યું છે રાગદ્વેષ સહિત સસારી જીવોની અનાત્મત્વો તરફ પ્રતિક્ષણ ધર્યા થાય એનો, ધર્યાનો નિરોધ કરવો, તે તપ છે. જ્યારે ધર્યાનો નિરોધ થાય છે ત્યારે તમામ અનાત્મતત્ત્વ દ્રવ્યોમા તૃષ્ણા રહિત જીવાત્મા પરમ સુખસમાધિયુક્ત બને છે

“ઈચ્છાનિરોહ ગણ ય ન જીવે સર્વદંબ્વેષુ વિનીયતળ્હે સીડમૂળ વિહરઈ ॥ ૧૩ ॥

ઉત્ત અ ૨૨

“ઈચ્છાનિરોધગતશ્ચ જીવ સર્વદ્રવ્યેષુ વિનીયતૃષ્ણ-શીતીભૂતો વિહરતિ”

એનો ભાવાર્થ ઉપર બતાવ્યો છે.

જહા ચ પાવગ કમ્મં રાગદોસસમજ્જિય ।

ચવેઈ તવસા મિક્કસૂ તમેગગમણો સુણ ॥ ૧ ॥

,ઉત્ત અ ૩૦

ભાવાર્થ—રાગદ્વેષથી એકઠા થયેલા પાપકર્મોને લિધુ જે તપ વડે ક્ષય કરે છે તેનું હું વર્ણન કરૂ છું તે ધ્યાન-પૂર્વક સાંભળો તપનું બાહ્ય ને આભ્યંતર એમ બે મુખ્ય ભેદ છે બાહ્ય તપનો પ્રભાવ પહેલા શરીર ઉપર પડે છે; ત્યારબાદ આત્મ વૃત્તિઓ પર પડે છે તપનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પહેલા કહેવામાં આવ્યો છે કે આત્માને અપ્રમત્ત (પ્રવૃત્તિ-મય) રાખવા તપની ખાસ જરૂર છે બે સ્થૂલ શરીરાદિ અવયવ પ્રમાદી હોય તો તેની પ્રવૃત્તિઓ અવશ્ય પાપ તરફ ઢળતી હશે અને પાપમય જ રહેશે આમ હોવાથી શરીરાદિ સાધક હોય તો પણ જરૂર બાધક નીવડે છે બાહ્ય તપથી શરીરાદિ મિથ્યાવાસના બળી જાય છે ત્યારે આ, આત્મ-સાધનાના અગોમા જરૂર પ્રવૃત્ત થાય છે

આભ્યંતર તપનો પ્રભાવ પહેલા માનસિક વૃત્તિઓ પર પડે છે ત્યારબાદ સ્થૂલ શરીરાદિ પર પડે છે માનસિક કુવૃત્તિઓથી જ શરીરાદિ પ્રમાદી બને છે અને શરીરાદિ પ્રમાદી બનવાથી જ માનસિક કુવૃત્તિઓ વૃદ્ધિ પામે છે. એમની વૃદ્ધિ થવાથી પાપકર્મ પણ વધતા જાય છે આત્મા જ્યારે બાહ્ય તપ ને આભ્યંતર તપનું આગ્રહન કરે છે ત્યારે બંને વૃત્તિઓ કાબૂમાં આવી જાય છે આ રીતે બંને વૃત્તિઓ પર આત્માનું વર્ચસ્વ આવવાથી, બંને તપનું ચરિણામ, શુનેશ્વર ભગવાને એકજ બતાવ્યું છે.

एव त्वं तु दुर्विह, ज सम्म आवरे मृणी ।

સો સ્વિપ્પસવ્વસસારા વિપ્પમુચ્છઈ પડિઓ ॥

સામાર્થ—અણુસણ, ઉણોદરી, ભિક્ષાચરી, ગ્રસપરિત્યાગ, કાયાકલેશ, પ્રતિસલીહનતા, એ બાહ્ય તપના મુખ્ય નામ છે. એ દરેકના અવાન્તર ભેદ ઘણા છે ૧ પ્રાયશ્ચિત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધ્યાન, અને ૬ કાર્યોત્સર્ગ, એ આશ્રય તર તપના મુખ્ય છ ભેદ છે એના પછી અવાતર ભેદ ઘણા છે (આનો વિસ્તૃત શુદ્ધાસો હિતરાધ્યન, ઉવાઈ, ભગવતી વગેરેમાં આપવામાં આવેલ છે).—

પ્રકરણ . ૪થું

તપ સયમનુ મહત્ત્વ

આ પ્રમાણે, બન્ને પ્રકારના તપોનુ ચથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, જે મુનિ તપમાર્ગનુ વિધિપૂર્વક આચરણ કરે છે, તે પડિત સાધક, સમસ્ત સાસારિક બધનોમાથી મુક્ત બને છે અહિંસાપૂર્વક સયમની અને તપની આવશ્યકતાની સાથ તપ સયમ પણ એક એવુ પ્રબળ સાધન છે કે જેના પ્રભાવથી તમામ કર્મ ક્ષય પામે છે તપ સયમ વિના જૈનની સાધના સાધના જ નથી એથી પાઠકો સમક્ષ તપ સયમનુ મહત્ત્વ બતાવનાર કતિપથ ઉદાહરણ રજુ કરીએ છીએ

છનેશ્વર ભગવાન, પૂર્ણ અનુભવ બાદ કહે છે કે—

“સ્વવિત્તા પુલ્લકમાઈ સંજમેણ તવેણ ચ ।

સિદ્ધિમગ્ગમણુપત્તા, તાણો પરિણિવ્વુદા ॥

દશ વૈકા ઝ ડ. ગા ૧૫

સાવાર્થ —સ્વપર આત્માનો રક્ષપાલ, સિદ્ધિમાર્ગમા, પ્રાપ્ત થયેલ તપ અને સયમ મારફત, પૂર્વના બધાજ કર્મોનો ક્ષય કરીને, “પરિણિવૃત્તા” પરમ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરે છે અર્થાત્ કૃતકૃત્ય થાય છે અનતા જીવાત્માઓએ શ્રૂતકાળમા સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરીને સિદ્ધ સ્વરૂપોની પ્રાપ્તિ

રૂપ તપ સયમનુ પરિણામ સિદ્ધ કર્યું, એ બતાવવા ઉપરનું સૂત્ર ટાકયું છે

વર્તમાનકાળમા જે મહર્ષિઓ તપ સયમથી પૂર્વ કર્મોનો નાશ કરે છે અને સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરે છે તેના ઉદાહરણરૂપ એક સૂત્ર બતાવુ છું

‘.સ્વવેત્તા પુન્નકમ્માઈ સંજમેણ તવેણ ચ ।

સન્ન દુકલ્લપહીણઢા, પક્કમન્તિ મહેસિણા ॥

ઉત્ત ૨૮-૩૬

ભાવાર્થ —આ પ્રકારના સયમ અને તપ દ્વારા, સમસ્ત પૂર્વ કર્મોનો ક્ષય કરી, સર્વ દુષ્ટોથી ગઢિત થઈને, મહર્ષિઓ જલદીથી મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત કરે છે

જૈન મુનિઓના વિશિષ્ટ લક્ષણો બતાવ્યા છે તેમા પણ ન્યા ન્યા જોયું ત્યા ત્યા મને, તપ સયમથી જ મુનિપણની પિછાન થઈ ગઈ

નાણ દસણસપન્નં. સંજમે અ તવે રય ।

एवं- गुणसमाउत्तं संजयं साड्डमालवे ॥

દશ વૈ અ ૭-૪૨

ભાવાર્થ —જે, સમ્યક જ્ઞાન, સમ્યકદર્શનથી સપન્ન, અને તપ તથા સયમમા લીન-અનુરક્ત છે તે સયતી સાધુ કહેવાય છે “ચરિતાનુવાદ” મા પણ જગાએ જગાએ આ જોવામા આવ્યું છે કે “સંજમેણ તવલા અપ્પાણ માવ માણે ચિરહદ્ધ” સયમ અને તપથી આત્મભાવની ભાવેના કરતા કરતા (તે) વિચરે છે

આ લોક અને પરલોકમા સુખી થવાનો અને તમામ આત્મ (અદર રહેલ) શત્રુ, દુષ્ટાત્માને જીતવાના પરમ ઉપાયરૂપ સયમ અને તપ બતાવવામા આવ્યા છે

अप्पा चेव दमेयवो अप्पा हु खलु दुद्धमो ।

अप्पा यन्तो सही होइ, अस्सि लोह परत्थ य ॥७६॥

वर मे अप्पा दन्तो सज्जेण तवेण य ।

मोहं परेहि दम्मतो वषणेहि वहेहि य ॥७६॥

उत्त व ९

આવાર્થ—ચૈતન્ય, જ્ઞાતા, દ્રષ્ટા ઇત્યાદિ સુખ્ય ગુણો સિવાય જે કષાયાત્મા (રાગ, દ્વેષ, મોહ, અજ્ઞાન, ક્રોધાદિ વિભાવિક ચૈતન્ય પર્યાયોમા યુક્ત) ને યોગાત્મા (ઇન્દ્રિય, નોઇન્દ્રિય, મન, વચન, કાયા આદિના વ્યાપાર યુક્ત) ના ઉપયોગાત્મા—આત્માના સ્વાભાવિક સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યગ્ દર્શનસથ તથા વૈભાવિક અસમ્યક્જ્ઞાન, અસમ્યગ્દર્શન આદિ, કુમતિ, કુશ્રુતાદિ અજ્ઞાન સહયોગી, આ પ્રકારે ઉપયોગ આત્માના જે વિભાગો (સમજવા માટે) ધ્યાનમા લઇને વૈભાવિક અસમ્યગ્દર્શન, અસમ્યગ્ જ્ઞાનને, જ્ઞાનાત્મા, દર્શન આત્માના પણ જે વિભાગો સમજવા માટે શાસ્ત્રકારોએ બતાવ્યા છે ૧ મિથ્યાદર્શનસ્વરૂપ ૨ સમ્યક્દર્શનસ્વરૂપ આ જે વિભાગોમાથી મિથ્યાદર્શનસ્વરૂપ ચારિત્ર આત્માના પણ જે વિભાગો બાણવા કેમકે મિથ્યા દર્શનની સાથ મિથ્યા ચારિત્ર હોય છે અને સમ્યગ્ દર્શનની સાથ સમ્યગ્ ચારિત્ર હોય છે આ બન્નેમાથી મિથ્યાચારિત્રાત્મક આત્માને

વીર્યાત્મા-આત્માની મૂળ શક્તિના પણ જે વિભાગ સમજવા, આત્માના સ્વરૂપમા પરમોદલાસલાવ એ સમ્યગ્વીર્ય (પડિત-વીર્ય) છે, આત્માથી પરસ્વરૂપમા-અનાત્મપદાર્થતત્ત્વોમા જે ઉદલાસલાવ એ મિથ્યાવીર્ય (બાલવીર્ય) છે એ બન્નેમાથી બાલવીર્યને છૂતવાનું (દમન કરવાનું) શાસ્ત્રકારોએ કરમાવ્યું છે ઉપરોક્ત કાર્યકારણલાવથી, એકજ ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્માના આઠ લેહ જૈનદર્શનકારોએ બતાવ્યા છે શાસ્ત્ર-કારોનું કથન સત્ય છે.

ઉપર બતાવ્યા મુજબ, આત્માના આઠ લેહમાથી કયા (પ્રકારના) આત્માને નિશ્ચયપૂર્વક વશ કરવો મુશ્કેલ છે-દુર્હમ્ય છે? કષાયાત્મા, યોગાત્મા, કષાયસહિત ઉપયોગાત્મા, મિથ્યાદર્શનરૂપ દર્શનાત્મા, મિથ્યાદર્શનસહિત મિથ્યાચારિ-ત્રાત્મા, બાલવીર્યાત્મા, આ આત્માના વિભાવિક પ્રકારોનું દમન કરવું મુશ્કેલ છે જીનેશ્વર ભગવાન ક્રમભાવે છે કે-હે સુખાર્થી ભવ્યો! કષાયાદિ આત્માનું અવશ્ય દમન કરવું જોઈએ કેમકે આ લોક અને પગલોકમા કષાયાદિ આત્માનું દમન કરનાર જ પગમ સુખી છે, બન્યા છે અને સુખી બનશે આ પદરમી ગાથાનો કિંચિત સાગ છે

[નોંધ —ગુણ સ્થાનકદ્વાગની શૈલી સિવાય આત્માના મૂળ શબ્દને નજર સમક્ષ ગળીને પણ વ્યાખ્યા કરવામા આવી છે ગુણસ્થાનક ચારમા દર્શનાત્માથી ચક્ષુદર્શનાદિ સુધી કહેવામા આવ્યું છે અને ચાત્રિઆત્માથી સામાયિકાદિ પાત્ર ચરિત્રાદિ લક્ષમા ગળીને કથન કરવામા આવેલ

છે પાઠકોએ અભ્યાસ બાદ એ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે અપેક્ષાની દૃષ્ટિએ બંને સત્ય છે]

મુમુક્ષોએ પોતાના શ્રેય માટે સયમ અને તપ વડે કષાયાદિ આત્માનું દમન કરવું જોઈએ જો તપ અને સયમ વડે પોતાની બંને આત્માનું દમન કરવામાં ન આવે તો બીજા દ્વારા, બધનથી અને વધથી કસાઈ જશે.

જેઓ સ્વયમસ અને તપથી આત્માના કષાયાદિકોનું દમન કરે છે તેઓ આ લોકને પરલોકમાં કેટલું વિપાકરૂપ નવીન કર્મોથી બધાતા નથી જો તેઓ નવીન કર્મો ન બાધે અને પૂર્વ કર્મોનો ફલ કરે તો આ લોકમાં મ પૂર્ણ કેવળ જ્ઞાન કેવલદર્શન, પરમાનંદ પ્રાપ્ત કરીને કૃતકૃત્ય થઈને સુખી બને છે અને પગલોકમાં પણ શરીરાદિ રહિત બનવાથી હ મેશને માટે વાસ્તવિક સુખ પ્રાપ્ત કરી સુખી બને છે આથી -પગ્મસુખી થવા અને સર્વ કર્મોનો ફલ કરવામાં તપ અને સયમ સાધનરૂપ છે જે પગધીન હુષ્ક અશ્વની જેમ, બીજા વડે બધન ને વધથી દમાય છે તે પુરાણ કર્મોનો નાશ કરી શકતો નથી, તથા નવા જિભા થતા કર્મોને તે રોકી શકતો આથી જ્યાસુધી કર્મની પરપરા મોજુદ છે ત્યાં સુધી આ લોકમાં અને પરલોકમાં જીવ સુખી થઈ શકતો નથી આ કારણથી સયમ, તપનું આચરણ આપણા જીવનમાં અવશ્ય હોવું જોઈએ ઐહિક અને પરલૌકિક વાસ્તવિક સુખની ઇચ્છાવાળા-મુમુક્ષુ સાધુ, સર્વ કામક્રોધાદિ, તથા પૂર્વકાલીન સર્વ કર્મરૂપી શત્રુઓનો નાશ કરવા, સયમ, તપ આદિ હથિયાર લઈ, સતત આત્મ ભગ્વતિ રાખીને,

આ હથિયારોથી (સયમ, તપ) યુદ્ધ કરીને શુત્રો ઉપર વિજય મેળવે છે, અને સદાને માટે આત્મસ્વરૂપ બની જાય છે આ વાત પાઠકોને શાસ્ત્ર માગ્દત બતાવવી એ ઉચિત છે.

“તવં ચિમં સંજમજોગય ચ, સજ્ઞાયજોગ ચ સયા અહિદ્વિષ । સૂરવે સેનાઈ, સમત્તમાવહે, અલયપ્પાણો હોઈ અલ પરેસિ ॥૬૨॥

સજ્ઞાયસુજ્ઞાણરયસ્સ તાઈણો અપાવમાવસ્સ તવે રયસ્સ ।

વિમ્મુજ્જઈ જ સિ મલં પુરેકહં, સમોરિયં સપ્પમલ વ ગોઈણા ॥૬૩॥

સે તારિસે દુકલ્લસહે જિઈંદિષ, સુણ્ણ જુત્તે અમમે અર્કિચણે ।

વિરાયઈ કમ્મધણમ્મિ અવગણ કસિણઠ્ઠમ્મપુઠ્ઠાવગમે વ ચંદિમ ॥ ૬૪ ॥

યશઃ વૈક્રાં અ ૮

ભાવાર્થ—સાધુ (જૈનમુનિ) સયમ, યોગ, તપ અને સ્વાધ્યાય યોગનું સતત અધિષ્ઠાન કરતા ગહે છે આ પ્રકારે જ્ઞાન, સયમ તથા તપશ્ચર્યાના પ્રભાવથી—સયમ તપ હથિયાત્ર વડે, શૂર સેનાપતિની જેમ, પોતાનો તથા બીજાનો ઉદ્ધાર કરવાના કાર્યમાં સમર્થ બને છે. ૩૨

સ્વાધ્યાય તથા સુધ્યાનમાં તલલીન, પરબ્રુવોની સ્વલ્પ તપશ્ચર્યામાં લીન અને નિષ્પાપી સાધુના પૂર્વકાલીન પાપકર્મો

પણ નષ્ટ થઈ જાય છે, જેમ ચાદીનો મેલ અગ્નિમા ભસ્મ થઈ જાય છે ૩૩

ઉપરોક્ત (સયમ, તપ, ક્ષમા દયાદિ) ગુણોના ધ્યાનક, શારીરિક, માનસિક સકટોને સમભાવપૂર્વક સમ્યક્ સહન કરનાર, શ્રુત સિદ્ધાન્ત વિધાને ધારણ કરનાર, છતેન્દ્રિય, મમત્વભાવ અને મમત્વરૂપ પરિગ્રહ રહિત સાધુ કર્મરૂપી આવરણોથી દૂર થઈને, વાદળા વિનાના નિર્મળ આકાશમા ચ દ્રમા જેમ ઝગઝગી ઊઠે, એ રીતે ચ દ્રપ્રકાશ કરતા અનંત ગુણોવાળી તે મુનિની આત્મજ્યોત અનંતકાલ સુધી કર્મમેલ રહિત બનીને પ્રકાશિત બને છે અર્થાત્ આ જ સાધુ આત્મસ્વરૂપ બને છે

“ સ્વર્વતિ અપ્પાણમોહદસિણો, તવ રયા સજમ અજ્જવેગુણે ।
 ઘુણતિ પાવાઈ પુરેકઢાઈ, નવાઈ પાવાઈ ન તે કરતિ ॥ ૬૮ ॥

સઓવસતા અયમા અર્કિચણા, સવિજ્જ વિજાણુગથા
 જસસિણો । ઉવપ્પસન્ને વિમલે વ ચયિમા સિદ્ધિ વિમળાઈ
 ચવેતિ તાણો ॥ ૬૯ ॥

ભાવાર્થ — જૈનમુનિ કેવા છે । મોહ મમત્વરહિત, વસ્તુને યથાર્થ રૂપે જોવાવાળા અને, ઋજુતા (સરલ-ભાયા કપટ રહિત) તપમા તે રક્ત હોય છે આ સાધુ મહાત્મા પોતાના આત્માની હ્રદ પ્રકૃતિ (કર્મપ્રકૃતિ) નો ક્ષય કરી દે છે આ જ નિર્જય મુનિ પૂર્વસચિત પાપકર્મોના બધનોનો પણ ક્ષય કરે છે એને નવા પાપકર્મોનો બધ બાધતો નથી (૩૮)

આ હથિયારોથી (સયમ, તપ) યુદ્ધ કરીને શુત્રો ઉપર વિજય મેળવે છે, અને સદાને માટે આત્મસ્વરૂપ બની જાય છે આ વાત પાઠકોને શાસ્ત્ર માંદ્વિત બતાવવી એ ઉચિત છે.

“તવં ચિમં સજમજોગય ચ, સજ્ઞાયજોગ ચ સયા અહિદ્વિષ । સૂરવે સેનાઈ, સમત્તમારહે, અલયપ્પાણો હોડ અલ પરેસિ ॥૬૨॥

સજ્ઞાયસુજ્ઞાણરયસ્સ તાણ્ણો અપાવભાવસ્સ તવે રયસ્સ ।

વિમુણ્ણઈ જ સિ મલં પુરેકહ, સમોરિય સપ્પમલ વ ગોણા ॥૬૩॥

સે તારિસે દુકલસહે જિહંદિષ, સુણ જુત્તે અમમે અક્કિચણે ।

વિરાયઈ કમ્મધણમ્મિ અવગણ કસિણવ્ભપુહાવગમે વ વંદિમ ॥ ૬૪ ॥

યશઃ વેકાઠ મ ૮

ભાવાર્થ—સાધુ (જૈનમુનિ) સયમ, યોગ, તપ અને સ્વાધ્યાય યોગનું સતત અધિધાન કરતા રહે છે આ પ્રકારે જ્ઞાન, સયમ તથા તપશ્ચર્યાના પ્રભાવથી—સયમ તપ હથિયાર વડે, શૂર મેનાપતિની જેમ, પોતાનો તથા બીજાનો ઉદ્ધાર કરવાના કાર્યમાં સમર્થ બને છે. ૩૨

સ્વાધ્યાય તથા સુધ્યાનમાં તલલીન, પશ્ચાત્તેની વ્ધક તપશ્ચર્યામાં લીન અને નિષ્પાપી સાધુના પૂર્વકાલીન પાપકર્મો

પણ નહ યઈ જાય છે, જેમ ચાદીનો મેલ અગ્નિમા ભસ્મ થઈ જાય છે ૩૩

ઉપરોક્ત (મયમ, તપ, ક્ષમા દયાદિ) ગુણોના ધાન્ડ, શારીરિક, માનસિક સકટોને મમભાવપૂર્વક અમ્યક સહન કરનાર, શ્રુત સિદ્ધાન્ત વિધાને ધારણ કરનાર, હિતેન્દ્રિય, મમત્વભાવ અને મમત્વરૂપ પન્થિહ રહિત સાધુ કર્મરૂપી આવરણોથી દૂર થઈને, વાદળા વિનાના નિર્મળ આકાશમા ચ દ્રમા જેમ અગગી જો, એ રીતે ચ દ્રપ્રકાશ કરતા અનંત શુષ્કોવાળી તે મુનિની આત્મજ્યોત અનંતકાલ સુધી કર્મમેલ રહિત બનીને પ્રકાશિત બને છે અર્થાત્ આ જ સાધુ આત્મસ્વરૂપ બને છે

“ સ્વવતિ અપ્પાણમોહદસિણો, તવ રયા સજમ અજ્જવેણુણે ।
ધુણંતિ પાવાઈ પુરેકઢાઈ, નવાઈ પાવાઈ ન તે કરતિ ॥ ૬૮ ॥

સઓવસતા અમમા અર્કિચણા, સવિજ્જ વિજાણુમથા
જસસિણો । ઉરપ્પસન્ને વિમલે વ ચયિમા સિદ્ધિ વિમળાઈ
ચવેતિ તાઈણો ॥ ૬૯ ॥

સાવાર્થ — જૈનમુનિ કેવા છે ! મોહ મમત્વરહિત, વસ્તુને યથાર્થ રૂપે જોવાવાળા અને, ઋજુતા (સરલ-માયા કપટ રહિત) તપમા તે રક્ત હોય છે આ સાધુ મહાત્મા યોતાના આત્માની હૃદ્ય પ્રકૃતિ (કર્મપદ્ધતિ) નો ક્ષય કરી દે છે આ જ નિર્ગથ મુનિ પૂર્વસચિત પાપકર્મોના બધનોનો પણ ક્ષય કરે છે એને નવા પાપકર્મોના બધ બાધતો નથી (૩૮)

સર્વદા ઉપશાત, મમત્વરહિત, અપરિશ્રદ્ધી, આત્મજ્ઞાન સ્વરૂપ વિદ્યાનુ અનુસંગણ કરનાર સુનિ, શરદઋતુના નિર્મળ ચંદ્રની જેમ, સર્વકર્મ મલથી સર્વથા રહિત બનીને સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે જો તપસચમાદિ સાધનામા ન્યૂનતાના કારણસર સ્વલ્પ કર્મ અવશિષ્ટ (ખખ્યા વિનાનું) રહે તો ઉચ્ચ પ્રકારના વૈમાનિક દેવલોકમા ઉત્તમ કોટિનો દેવ બને છે ત્યાથી ફરીવારના જન્માતરમા સચમ તપથી અવશિષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી, મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત કરે છે (૩૯)

તમામ જૈનવાણી જોવાથી માલુમ પડે છે કે-અહિંસા, સચમ તપથી જ સર્વ સિદ્ધિ થાય છે આ વિષયમા થોડું પ્રમાણુ અત્રે રજુ કરવામા આવ્યું છે જો તેનું કંઈપણ પરિણામ આવે તો પૂર્વ મહર્ષિઓની જેમ અમે પણ કંઈક કલ્યાણકારી બન્યા કહેવાઈશું

પ્રકરણ ૫ મું

સાધુત્વ.

જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આત્મશુદ્ધિ છે ઈહલૌકિક કે પારલૌકિક કોઈ પદ મેળવવું તે ઉદ્દેશ નથી આત્મશુદ્ધિ એ જ એક ઉદ્દેશ જીવનનો છે આ ઉદ્દેશની પૂર્તિમા સાધકને અધ્યાત્મિક મોહ, અજ્ઞાન, અવિદ્યા તથા તન્નન્ન્ય તૃષ્ણાનું મૂલોત્છેદન કરવું પડે છે એ માટે અધ્યાત્મિક જ્ઞાન અને તેની મારફત સારા જીવન વ્યવહારને નિસ્તૃષ્ણ બનાવવો જોઈએ એમા શારીરિક, માનસિક, વાચિક વિવિધ તપસ્યાઓ, તથા અનેક પ્રકારના ધ્યાન, મૌન, યોગમાર્ગોનું અનુસરણ અને પચમહાવ્રતોનું ચાલજીવ અનુષ્ઠાન કરવું એ સાધુત્વ છે જીનેશ્વર ભગવાને આચાર્ય ગ સૂત્રમા જણાવ્યું છે કે જે, આત્મશુદ્ધિમા બાધક મોહ મિથ્યાત્વાદિક આશ્રવોને રોકવા માટે જીનદીક્ષા લે છે તે જરૂર ધાતિકર્મનો ક્ષય કરીને સર્વદર્શી બને છે

“વિષ્ણે તુ સોયં ણિકસ્વર્મ્મ પસમહ અકમ્મા, જાણતિ પાસતિ, પદિલેહાપ્પાવકસ્વતિ, ઇત્થ આગતિ ગતિં પરિ-
ણાય અન્વેતિ જાદમરણસ્સ વટ્ટમર્ગં ણવકસાયરતે ॥૩૨૧॥

ઓ. પ્ર જી બ ૬ ૩૦ ૬

બાવાર્થ—જીનેશ્વર ભગવાન કરમાવે છે કે જે કોઈ પુરુષ (સ્ત્રી) પાપ લાવનાર આશ્રવના પ્રવાહને રોકવા દીક્ષા લે છે, તે મહાપુરુષ ધાતિકર્મ—(જ્ઞાનાવગ્ણીય, દર્શનાવગ્ણીય, મોહનીય અને અતરાય)નો ક્ષય કરી સર્વજ (જડ, ચૈતન્ય તમામ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયને બાણનાર ને જોનાર) સમદર્શી બને છે તે ગુણગ્રાહક ઇદ્રાદિકને પૂજનીય, વદનીય બને છે પણ તે મહાપુરુષ પરમાર્થનો વિચાર કરીને, ઇન્દ્રાદિકે કરેલી પૂજની બાતે ‘મળયા વિ ન પત્યપ’ અભિલાષા ગમતો નથી અને પ્રાણીમાત્રના જન્મમગ્ણના ચક્રમા (અસારમા) પન્નિબ્રમણને બાણીને, જન્મમગ્ણના ચક્રમાથી વિમુક્ત થઈ મુક્તાપુરીના સુખમા જઈને જોમે છે

જીનેશ્વર ભગવાને આત્મકલ્યાણી માધુષ્યોના વિષયમા વાસ્તવિક સાધુત્વનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે એને સંપૂર્ણ રીતે આ નાના લેખમા બતાવવું અમાગ માટે અશક્ય છે તોપણ થોડું બતાવવું એ ઉચિત ગણીને થોડું લખીએ છીએ

અનંત જિનેશ્વરોનો સત્ય ઉપદેશ—

તથા સ્વલુ મગવયા છજ્જીવનિકાયદેહ પન્નત્તા તં જહા-પુઢવીકાણ જાવ તમકાણ । સે જહી નામણ મમ અસ્સાય દહેણ વા, અદ્ધીણ વા, મુદ્ધીણ વા, છેલ્લણ વા, કવાલેણ વા, આરુદ્ધિજ્જમાણસ્સ વા, દમ્મમાણસ્સ, તજ્જિ જ્જમાણસ્સ વા, તારુદ્ધિજ્જમાણસ્સ વા, પરિયાવિજ્જમાણસ્સ વા, કિલ્લામિજ્જમાણસ્સ વા, રુદ્ધવિજ્જમાણસ્મ વા, જાવ

લોમુકરવળમાયમવિ હિંસાકારગ દુઃસ્વં મય પઠિમવેદેમિ ।
 इन्चेव जाण सव्वे जीवा, सव्वे भूये, सव्वे पाणा, सव्वे
 सत्ता दण्ढे वा, जावक्खवालेण वा, आउट्टिज्ज माणा न
 इम्ममाणा वा ताज्जिज्जमाणा वा ताहिज्जमाणा वा परि-
 य विज्जमाणा वा किलामिज्जमाणा वा, जाव लोमુकरव
 णमावमवि हिंसाकारग दुःस्व मय पठिसवेदेन्ति । एव
 निच्चा सव्वे पाणा, जाव सत्ता न हन्तव्वा, न अज्जावे
 यव्वा, न परिघेयव्वा, न परितावेयव्वा, न उद्धवेयव्वा ।
 से वेमि जे य अडया, जे य पडुपन्ना. जे य आगमिस्सा,
 अरिहता भगवता सव्वे ते एवमाइक्खति, एव भासति,
 एव पन्नवेन्ति, एव परूवेन्ति, सव्वे पाणा जावसत्ता, न
 हन्तव्वा, न परिघेयव्वा, न अज्जावेयव्वा, न परितावेयव्वा ।
 एस धम्मे ध्रुवे नीइए सासए समिच्च लोगे लोगं खेयन्नेहि
 पवइए ॥ २४ ॥

સ્ અ ૧૬ સ્ ૨૪:-

સાવાર્થ—પ્રાણીપાતથી કર્મબંધ થાય છે, આથી
 છકાય સ્વરૂપ શ્રી મહાવીર સ્વામીએ હેતુપૂર્વક કહ્યા છે—
 પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેડકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને
 ત્રસકાય, આ છ કાય ગણાવ્યા છે એમને હું બ
 આપવાથી જે વેદના થાય છે તે દ્રષ્ટાતથી બતાવે છે જે -

“ જે રૂમે કામભોગા સચિત્તા વા અચિત્તા વા તે નેવ
સય પરિગિઠ્ઠંતિ નો અન્નેણં પરિગિઠ્ઠિહાવેતિ, અન્ન પરિ
ગિઠ્ઠિ તં પિ ણ સમણુજાણહ, રૂતિ સે મહત્તો આયાણાઓ
ઉવસન્તે ઉવટ્ઠિણ પઢિવિરતો સે મિક્કલ્લુ ॥ ૨૯ ॥

સુ ષ ૭૭

ભાવાર્થ — જે કોઈ પણ પ્રકારના સચિત વા અચિત,
કામભોગને સ્વયં ગ્રહણ કરતો નથી, અન્ય પાસે ગ્રહણ
કરાવતો નથી, કામભોગોને અગિયાર કરનારને સારો ગણતો
નથી તે, આશ્રવથી દૂર રહેનાર સાધુ છે ॥ ૨૯ ॥

“ જે મિક્કલ્લુ જાણેજ્ઞા અસણં વા પાણ વા રૂઆમ
સામ વા અસિં પઢિયાણ ઇગ સાહમ્મિવ સમુદ્ધિસ્સ પાણાહ
મૂયાહ, જીવાહ, સત્તાહં, સમારમ્—સમુદ્ધિસ્સ કીય પામિન્ય
અચ્છિજ્જ અનિસદ્ધં—અમિહઢ આહરુદેસિય ત ચેર્યસિયા,
તં નો સયરુજહ ણો અન્નેણ મુંજાવહ, અન્ન ત્રિ મુંજતં ણ
સમણુજાણહ રૂતિ સે મહત્તો આયાણાઓ ઉવસન્તે ઉવટ્ઠિણ
પઢિવિરપ ॥ ૩૦ ॥

સુ ષ ૯૭

ભાવાર્થ — સાધુને માલમ હોય કે—અમુક ગૃહસ્થને
ત્યા અમુક સાધુને માટે પ્રાણ, ભૂત, છવ, સત્ત્વ, હિંસા
કરીને અન્ન, પાણી મેવા, મિઠાઈ મુખવાસ બનાવ્યા છે,
મૂલ્ય આપીને લીધા છે, ઉધાર લીધા છે, કોઈથી પામેની

બળાત્કાર કરીને છિનવી લીધા છે, માલિકની આજ્ઞા વિના લીધા છે, સાધુની સન્મુખ લાવી દીધા છે, આવા આધાકર્મોદિ દોષોથી યુક્ત, દોષિત આહારને સાધુ સ્વયં ન ભોગવે, બીજાને ન ખવરાવે અને ખાનારને સારો ન બળે. આવા પ્રકારના દોષિત આહારથી દૂર ગહેનાર માણે, સાધુ કહેવાય છે.

“ સે મિલ્લુ અહ પુણેવ જાણેજ્ઞા, ત ત્રિજ્ઞડ તેસિં પરકમ્મે જમ્મસદ્દ તે વેડય સિયા ત જઠા-અપ્પણો સે પુત્તાણ ધૂયાણ સુઘ્ઘાણ ઘાતીણ જાર્ણ રાર્ણ દાસાણ દાસીણ કમ્મકરાણ કમ્મકરીણ આપ્સાણ પુઠો પહેણાણ સામાસાણ પાયરાસાણ સન્નિહીસચયે કજ્જતિ, રૂઢ મે ગેસિં માણવાણ ભોયણાણ, તત્થ મિલ્લુ પરકલ્લ પરણિદ્વિય મુગ્ગમુપ્પાયણે સણામુદ્ધં સત્થાસ્યસત્થ પરિણામિયં અવિહિસિય, एसियं વેસિય સામુદાણિય-પન્નમસણં કારણદ્વા પમાણજુત્તં અક સ્વોવજળવળલેવળમૂય સંજમજાયામાયાવત્તિય ચિલમિવ યન્નગમ્ભૂતેણં અપ્પાણેણ આહારં આહારેજ્ઞા, અન્ન અન્ન-કાલે, પાણં પાણકાલે, વત્થ વત્થકાલે, લેણ લેણકાલે સયણ સયણકાલે ॥૩૨॥

સુ અ ૨૭

સાવાર્થ—એ સાધુએ આ પશુ બાણુવુ કે વિઘ્નમાન આહાર કેને માટે બનાવ્યો છે ? પરાક્રમ કરી જેમના માટે તે બનાવ્યો, તે ગૃહસ્થે પોતાને માટે, પોતાના પુત્ર, પુત્રી, વહુ, ધાવમાતા, જ્ઞાતિજન, રાજા, દાસ, દાસી, નોકર, નોકરાણી અને મહેમાનો માટે (તૈયાર કરેલો છે ?) કોઈ

“ જે રૂમે કામભોગા સચિત્તા વા અચિત્તા વા તે નેવ
સય પરિગિઠ્ઠંતિ નો અન્નેણં પરિગિઠ્ઠિાવંતિ, અન્ન પરિ
ગિઠ્ઠિ તં પિ ણ સમણુજાણઙ્, ઇતિ સે મહત્તો આયાણાઓ
ઉવસન્તે ઉવઠ્ઠિણ પઢિવિરતો સે મિક્કિસુ ॥ ૨૧ ॥

સુ અ ૭૭

સાવાર્થ — જે કોઈ પણ પ્રકારના અચિત વા અચિત,
કામભોગને સ્વયં ગ્રહણ કરતો નથી, અન્ય પાસે ગ્રહણ
કરાવતો નથી, કામભોગોને અગિયાર કરનારને સામે ગણતો
નથી તે, આશ્રવથી દૂર ગહેનાર સાધુ છે ॥ ૨૬ ॥

“ જે મિક્કિસુ જાણેજ્ઞા અનનં વા પાણ વા લાહમ
સાહમ વા અસિં પહિયાણ એગં સાહમ્મિવં સમુદ્ધિસ્સ પાણાહ
શૂયાહં, જીવાહં, સત્તાહં, સમારમ—સમુદ્ધિસ્સ કીયં પામિન્યં
અચ્છિજ્જ અનિસટ્ઠં—અમિદ્ધ આદદ્ધેસિય તં ચેદ્ધસિયા,
તં નો સયંશુંજઙ્ ણો અન્નેણ શુંજાવઙ્, અન્ન વિ શુંજંતં ણ
સમણુજાણઙ્ ઇતિ સે મહત્તો આયાણાઓ ઉવસંતે ઉવઠ્ઠિણ
પઢિવિરણ ॥ ૩૭ ॥

સુ અ ૯૭

સાવાર્થ — સાધુને માલમ હોય કે—અમુક ગૃહસ્થને
ત્યા અમુક સાધુને માટે ગ્રાણ, ભૂત, છવ, સત્ત્વ, હિસા
કરીને અન્ન, પાણી મેવા, મિઠાઈ મુખવાસ યનાવ્યા છે,
મૂલ્ય આપીને લીધા છે, ઉધાર લીધા છે, કોઈથી પામેલી

બળાત્કાર કરીને છિનવી લીધા છે, માલિકની આજ્ઞા વિના લીધા છે, સાધુની સન્ન્યુબ લાવી લીધા છે, આવા આધાકર્મોદિ દોષોથી યુક્ત, દોષિત આહારને સાધુ સ્વયં ન લોગવે, બીબ્બને ન ખવરાવે અને ખાનારને સારો ન બાણે આવા પ્રકારના દોષિત આહારથી દૂર રહેનાર સાચો, સાધુ કહેવાય છે.

“સે મિલ્લુ અહ પુણેવ જાણેજ્જા, તં ત્રિજ્જડ તેસિ પરકમ્મે જન્સદ્ધ તે વેડ્ય સિયા ત જહા-અપ્પણો સે પુત્તાણ ધૂયાણ મુઠ્ઠાણ ઘાતીણ જાર્ણ રાર્ણ દાસાણ દાસીણ કમ્મકરાણ કમ્મકરીણ આપસાણ પુઠો પહેણાપ સામાસાપ પાયરાસાપ સન્નિહીસચયે વજ્જતિ, રહ મે ગેસિ માણવાણ મોયણાપ, તત્થ મિલ્લુ પરકહ પરણિટ્ઠિય મુગ્ગમુપ્પાયણે સણામુદ્ધં સત્થાડ્યસત્થ પરિણામિયં અવિહિસિય, एसियं વેસિય સામુદાણિય-પન્નમસણં કારણદ્વા પમાણજુત્તં અક સ્વોવજનવણલેવણમૂય સજમજાયામાયાવત્તિયં વિલમિવ પન્નગમૂતેણં અપ્પાણેણ આહારં આહારેજ્જા, અન્ન અન્ન-કાલે, પાણં પાણકાલે, વત્થ વત્થકાલે, લેણ લેણકાલે સયણ સયણકાલે ॥૩૨॥

સુ અ ૧૭

સાવાર્થ—એ સાધુએ આ પશુ બાણુવુ કે વિદ્યમાન આહાર કેને માટે બનાવ્યો છે ? પરાક્રમ કરી જેમના માટે તે બનાવ્યો, તે ગૃહસ્થે પોતાને માટે, પોતાના પુત્ર, પુત્રી, વહુ, ધાવમાતા, જ્ઞાતિજન, રાજા, ઠાસ, દાસી, નોકર, નોકરાણી અને મહેમાનો માટે (તૈયાર કરેલો છે ?) કેહ

ખીજને મોકલવા માટે છે ? પ્રાત કાલ, સાયકાલમાં ખાવા માટે છે ? વિનાશક દ્રવ્ય અથવા અવિનાશક દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવાને માટે બનાવ્યો છે ? આ ખીજએ તૈયાર કર્યો છે ? ખીજને માટે તૈયાર કર્યો છે, આમ કરવામાં ઉદ્દગમન દોષો રહિત, ઉત્પાત દોષો રહિત, એષણ દોષોથી રહિત, અચિત અને નિર્જીવ આહાર છે એમ જાણીને, શરીર નિભાવવા જ સાધુ મધુકરવૃત્તિથી સપ્રમાણ ગ્રહણ કરે જેમ ગાડા કે રથને ચલાવવા માટે પૈડામાં તેલ પૂરવામાં આવે છે તેમ સાધુ, શરીર રૂપી ગાડા, રથને ચલાવવા માટે થોડોજ (પ્રમાણ સર) આહાર ગ્રહણ કરે છે, જેથી શરીરને પોષણ મળે તે તે સચમની સાધના કરી શકે જેમ કોઈના શરીરમાં વજન (ઘાવ કે ગુમડું) થાય છે તો તે ગુમડા કે વજનના પ્રમાણમાં જ મલમ આદિનો લેપ લગાડવામાં આવે છે અને તેથી ઘા ફગાઈ જાય, તે જ પ્રમાણે સાધુ એવો આહાર કરે કે જેથી જૂખ વેદનાનું ઉપશમન થાય. જેમ સાપ પોતાના ઘરમાં, અહી તહી જોયા વિના, સીધો પ્રવેશ કરે છે, ઘરમાં જલદી જાય છે, તે પ્રમાણે સાધુએ પણ આહારનો આસ્વાદ નહિ લેતા, લોજન આરોગી લેવું અને આવા લોજનની જરૂર હોય ત્યારે લોજનના અવસર પર લોજન કરે, પાણીના અવસર પર પાણી પીવે, ઉપાશ્રયની જરૂર હોય તો ઉપાશ્રય લે, શયનની જરૂર હોય તો શયનનો અવસરે શયન કરે આ પ્રકારના સચમ જીવનને નિભાવવા લૌકિક ક્રિયા કરતા, સચમ પાળવાવાળો, સાધુ બને છે

“ સે મિક્સૂ માયન્ને અન્નપર દિસં અગુદિસં વા

પદિવ્વને ધમ્મ આફકલે વિમણ્કિદં ઉવદ્દિય્મુ વા અણુવ-
દ્દિય્મુ વા સુસ્સુસમાણેસુ પવેયણ સન્તિ વિરદ્ ઉવસમ
નિવ્વાણ, સોયવિયં અજ્જવિપ્પ, મદ્ધવિય, લાધવિય, અણદ્ધ-
વાડય સવ્વેસિ પાણાણ, સવ્વેસિ ખૂયાણ, સવ્વેસિ જીવાણ,
સવ્વેસિ સત્તાણ, અણુવાદ્ કિદ્દુપ્પ ધમ્મં ॥૩૨॥

સૂત્ર અ ૧૭ સૂત્ર ૩૧

સાવાથ' — પૂર્ણવિવેકી સાધુ પૂર્વાદિ કોઈપણ દિશા,
વિદિશાનો આશ્રય કરીને વિચરતા ધર્મોપદેશ કરે, ધર્મ
સાભળવામા ઉદ્ધમશીલ તથા ધર્મ સાભળવામા અનુદ્ધમ
શીલને તથા ઉત્સુક-અનુત્સુક (બધા પ્રકારના) શ્રોતાઓને
ધર્મનો ઉપદેશ કરે, અહિંસાદિ ધર્મનું ફળ જે ભિન્ન પ્રકારથી
ખતાવે તથા ધર્મ મહાત્મ્યની કીર્તિ કરે, જે ધર્મ કહે, જે
આ પ્રમાણે ધર્મ ખતાવે, શાંતિ, વિરતિ, ઉપશમ, નિર્વાણ,
શૌચ, ઋજુતા, સરળતા, લાઘવતા, મૃદુતા, કૌમળતા, લઘુતા,
અહિંસા, સર્વ પ્રાણી ભૂત, જીવ, સત્ત્વના જીવનનો વિચાર
કરી, એમની કોઈ પ્રકારે હિંસા ન કરે વગેરે એવા ધર્મનું
અતિપાદન કરે એ સાધુ છે ॥ ૩૩ ॥

“ સે મિક્કુ ધમ્મં કિદ્દમાણે નો અન્નસ્સ હેહ
ધમ્મમાફકલેજ્જા, નો પાણસ્સ હેહ ધમ્મમાફકલેજ્જા,
નો વત્થસ્સ હેહ ધમ્મમાફકલેજ્જા, નો સ્થેણસ્સ હેહ ધમ્મ-
માફકલેજ્જા, નો સયણસ્સ હેહ ધમ્મમાફકલેજ્જા, નો
અન્નેસિં વિરુરુવાણં કામમોગાણ હેહ ધમ્મમાફકલેજ્જા,

અગિલાણ ધમ્મમાદકચેજ્જા, નન્નત્થકમ્મનિજ્જરહાણ
ધમ્મમાદકચેજ્જા ॥

મુગ્ધ બ ૧૭ સૂ ૩૪

ભાવાર્થ — ધર્મોપદેશક, ધર્મની કથા કબ્બાર સાધુએ
ધર્મની કથા, અન્નને માટે, પાણીને માટે, વસ્ત્રને માટે, ઉપા-
શ્રયને માટે, શય્યા, સથારા, પાટ કે પાટલાને માટે, તથા
વિવિધ પ્રકારના ભોગોની પ્રાપ્તિ માટે કરવી જોઈએ નહિ.
પરંતુ કર્મનિર્જરાની એકનિષ્ઠાથી અગ્લાનપણાથી કર્મક્ષયણ
કરવા માટે ધર્મકથા કરવી જોઈએ ૩૮

“ ડહ ચલ્હુ તસ્સ મિક્કચુસ્સ અતિણ્ઠ ધમ્મ સોચ્ચા-
નિસમ્મઉદ્દાણેણ ઉદ્દાયવીરા અસ્સિં ધમ્મે સમુદ્ધિયા । જે
તસ્સ મિક્કચુસ્સ અતિણ્ઠ ધમ્મ સોચ્ચા નિસમ્મ સમ્મં ઉદ્દા-
ણેણ ઉદ્દાયવીરા અસ્સિ ધમ્મે સમુદ્ધિયા તે एवं સવ્વોવગયા,
તે એવ સવ્વોવરયા, તે एवं-સવ્વોવસન્તા, તે એવ સવ્વ-
ત્તાણ પરિણિવ્વુદત્તિ વેધિ ॥૩૯॥

મુગ્ધ બ ૧૭

ભાવાર્થ — આ સ મારમા ભવ્યાત્મા-ઉત્તરશુણો સહિત
સાધુ પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરીને સમ્યક્ પ્રકારથી નિશ્ચય કરી
સંયમમા સાવધાન બની, ધર્મભાગમાં કર્મક્ષય કરવા માટે
શૂરવીર બને છે એ અહાર પ્રકારના પાપસ્થાનોથી ઉપશાન્ત
બની, (જીવાત્મા) પરમશાન્ત આત્મસ્વભાવી બને છે. અને
મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરે છે. આમ મે જીનેશ્વર ભગવાનના મુખથી
સંભળ્યું છે. ૩૯

“ एवं ते मिकखू परिणाय कम्मे परिणयमंगे,

પરિણાય ગેહવાસે, ઉવસન્તે સમિષ્ણ સરિષ્ણ, સયાજણ સેયં
 વયણિજ્જં તં જહા સમણેત્તિ વા, પાદ્ધણેત્તિ વા, સ્વતેત્તિ વા,
 દત્તેત્તિ વા, ગુત્તેત્તિ વા, મુત્તેત્તિ વા, ઇસિત્તિ વા, મુણિત્તિ વા,
 કહિત્તિ વા, વિઝિત્તિ વા, મિક્કલુત્તિ વા, લલ્હુત્તિ વા, તીર-
 દ્ધિત્તિ વા, ચરણકરણપારા વિઝિત્તિ વેમિ ॥૩૬॥

સૂચ અ ૧૭

સાવાર્થ — આમ ઉપરોક્ત ગુણધારક જૈનશ્રમણ,
 તત્વાતત્વના યથાર્થ સ્વરૂપને સારી રીતે જાણીને, અનાત્મ
 તત્વનો પરિત્યાગ કરે છે, અને આત્મતત્વમા લીન બને છે
 આત્મતત્વની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ માટે, કર્મને જાણીને, સગને જાણીને,
 ગૃહવાસનો પરિગ્રહ જાણીને, કર્મ અને કર્મજન્ય સગથી
 બનેલા ગૃહવાસને યથાર્થ સ્વરૂપે સમજીને, જ્યાં વાસ્તવિક
 સુખનો અભાવ હોય, એવા ગૃહવાસનો ત્યાગ કરે છે વળી
 ઉપશાત (સાધુ) બનીને શ્રમણ બને છે એ સાધુ મહાત્મા
 હ મેશા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સહિત, સમિતિ ગુપ્તિ, પાત્ર
 ધન્દ્રિયો અને મનને ડાળુમા રાખનાર, ક્ષમાશીલ, પાપના
 પ્રવાહથી આત્માનું રક્ષણ કરનાર, નિર્દોષી, કીર્તિમાન,
 વિદ્વાન, બિશુ, લુક્ષવૃત્તિ, સ સારનો પારગામી, સ પૂર્ણ ચારિત્ર
 ક્રિયાનો પારગામી બને છે એ માટે અનંત દુષ્કર્મવ્યસંચાર
 થી છૂટીને અનંત વાસ્તવિક સુખનો સ્વામી, શ્રમણ ભગવાન
 બને છે, એમ મે જીનેશ્વર ભગવાન પાસેથી સાબળ્યું છે

આ મુજબ મહત્વયુક્ત સાધુતાના મુખ્ય મુખ્ય મુદ્દાઓ
 સંક્ષિપ્તમા દર્શાવ્યા છે જીજ્ઞાસુને જો ઈચ્છા હોય તો જૈના-
 ગમના ગુરુ પાસે અભ્યાસ કરે એમ કરવાથી જીવનમાં
 સાધુત્વ એ વિના વાસ્તવિક સુખની પ્રાપ્તિ થઈ જ શકતી
 નથી એ માટે જેને વાસ્તવિક સુખની ઈચ્છા હોય એણે
 પોતાના જીવનમા સાધુત્વનો સ્વીકાર અવશ્ય કરવો

સિનેહં પુષ્પસુહુમં ચ પાણુત્તિર્ગિં તદેવ ય ।

પણગ વીઅ હરિઅં ચ અંદસુહુમ ચ અદ્દર્મ ॥૧૫॥

વશવૈકાલિક ષ ૮

ભાવાર્થ—હવે અત્ય ત સૂક્ષ્મ જીવોની હયા પાળવાની આજ્ઞા કરમાવે છે કે, સ્વપર (પ્રત્યેક) જીવની પ્રત્યે હયા ભાવ રાખનાર સયમી સાધુએ નિમ્નોક્ત આઠ(નીચેના) પ્રકારના સૂક્ષ્મ જીવોને વિવેકપૂર્વક જોઈને, એમના સપૂર્ણ ખયાવ (રક્ષણ) કરીને જ ઊભા રહેવું, એસવું અને સૂઈરહેવું એવું ગુરુના કહેવા પર શિષ્ય પૂછે છે કે—એ આઠ પ્રકારના સૂક્ષ્મ જીવો કોણ છે ? એ પ્રશ્નનો, વિચક્ષણ અને મેધાવી (બુદ્ધિશાળી) ગુરુ આ પ્રમાણે જવાબ આપે છે—૧ સ્નેહ સૂક્ષ્મ વર્ષા (વગસાદ)નું ગુફા કુહર આદિમાનું જળ ૨ પુષ્પ બહુ નાની કુપળ આદિના ફૂલ, ૩ કુચુવાદિ (ફૂદાઓ વગેરે) પ્રાણી ૪ ઉત્તિંગ સૂક્ષ્મ—ચીટી, દીમક (કરોળિયા) વગેરેના ઘર (ઝાળા) ૫ સૂક્ષ્મ નીલ વગેરે ૬ સૂક્ષ્મ ખીજ-ઘાસાદિ ૭ સૂક્ષ્મ લીલા અકુર વગેરે ૮ અહસૂક્ષ્મ—માખી વગેરેના નાના ઈંડા, આના સિવાય પણ સૂક્ષ્મ જીવો બતાવવામા આવ્યા છે, માસાદિમા પેદા થનાર સમૂર્જિષ્ઠ મનુષ્યાદિક હોય છે. બાદર (બાદગ—નામકર્મ મારફત સ્થૂલ શરીર હોવાને લીધે બાદર જીવ દેખાય) ત્રસ (હાલતા ચાલતા જીવો) સ્થાવર (પૃથ્વી આદિ પાચ કાય, જે સ્થાવર નામકર્મથી સ્થાવર કહેવામા આવે છે)

આ પ્રાણીઓનો અતિપાત-ઘાત કરવો જોઈએ નહિ.

બીજા પાસે ઘાત કરાવવો નહિ, ઘાત કરનારને અનુમોદન આપવું નહિ

શિષ્ય-હે ગુરુદેવ ! જીવન પર્યંત હું ઉક્ત (આપે વર્ણવેલી) હિંસા ત્રણ પ્રકારના કરણ અને ત્રણ યોગેથી (મન, વચન કાયાથી) કરીશ નહિ, કરાવીશ નહિ અને હિંસા કરનારને અનુમોદન આપીશ નહિ પૂર્વકાળમાં (ભૂતકાળમાં) મેં જે કંઈપણ હિંસા કરી છે તેમાથી હું નિવૃત્ત બનું છું મારા આત્માની સાક્ષીએ એ પાપની હું નિંદા કરું છું આપની સમક્ષ હું એની ગર્હણા (ધિકાર) કરું છું તથા આજથી એવા પાપ કર્મથી મારા આત્માને સર્વથા વિરક્ત કરું છું હે પૂજ્ય ! આ પ્રકારે પ્રથમ મહાવ્રતના વિષયમાં હું પ્રાણાતિપાત-જીવહિંસાથી સર્વથા નિવૃત્ત થઈને આત્મસ્વભાવમાં સાવધાન થયો છું આ પ્રથમ મહાવ્રતની સક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા છે ૧

‘ અહાવરે દુઘ્ને મન્ટે ! મહવ્વેર મુસાવાયાઓ વેરમણ । સન્ન મન્ટે ! મુતાવાય પચ્ચકામિ । સે કોહા વા લોહા વા, મયા વા, ઠાસા વા, નેવ સય મુસ વડ્ડજા નેવજ્જનેહિં મુસં વાયાવિજ્જા, મુસ વયતે વિ અન્ને ન સમણુજાણામિ, જાવજ્જીવાણે, તિવિહ તિવિહેણ મણેણં, વાયાણ કાણ્ણ ન કરેમિ, ન કારવેમિ, કરત્ત પિ અન્નં ન સમણુજાણામિ । તસ્સ મન્ટે ! પઢિક્કમામિ નિન્દામિ, ગરિહામિ અપ્પાણ વોસિરામિ । દુઘ્ને મન્ટે ! મહવ્વેર લવટ્ઠિઓમિ સન્નાઓ મુમાવાયાઓ વેરમણ ॥૨॥

ભાવાર્થ.—શિષ્ય—હે ભગવન્ ! બીજા મહાવ્રતમાં શું કરવાનું હોય છે ?

ગુરુદેવ—હે ભદ્ર ! બીજા મહાવ્રતમાં મૃષાવાદ (અસત્ય-સભાષણ) નો સર્વથા ત્યાગ કરવાનું કહ્યું છે

શિષ્ય—હે પૂજ્ય ! હું બધા પ્રકારના મૃષાવાદના પ્રત્યાખ્યાન (ત્યાગ સ્વરૂપ પ્રતિજ્ઞા) લઉં છું.

ગુરુદેવ—હે ભદ્ર ! ક્રોધથી, લોભથી, ભયથી, હાસ્યથી (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વગેરે તમામ મોહનીય કર્મની પ્રવૃત્તિથી) જાતે જુદું બોલવું નહિ, બીજા પાસે અસત્ય બોલાવવું નહિ, અને અસત્ય બોલનારને અનુમોદન આપવું નહિ.

શિષ્ય—હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત ઉક્ત ત્રણ કરણો (કૃત, કારિત અને અનુમોદિત) થી તથા ત્રણ યોગો (મન વચન, કાયા) થી અસત્ય ભાષણ કરીશ નહિ, બીજાને અસત્ય બોલવા કહીશ નહિ અને અસત્ય બોલનારને અનુમોદન પણ આપીશ નહિ પૂર્વકાળ (ભૂતકાળ) માં કંઈ પણ અસત્ય બોલવાથી પાપકર્મ મેં કર્યું હોય તો તેમાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું. મારા આત્માની સાક્ષીએ એ પાપોની હું નિદા કરે છું આપની સમક્ષ હું એમની (એ પાપોની) ગર્હણા કરે છું અને આજથી એવા પાપકારી કામથી મારા આત્માને સર્વથા વિરક્ત કરે છું

હે પૂજ્ય ગુરુદેવ ! આ પ્રકારના બીજા મહાવ્રત અસત્યથી નિવૃત્ત થઈને હું આત્મસ્વભાવમાં સાવધાન થયો છું. (૨૦)

“ અહાવરે તત્ત્વે મન્તે ! મહવ્વણ અદિન્નાદાણાઓ વેરમણં સત્ત્વ મન્તે ! અદિન્નાદાણ પત્ત્તકસ્વામિ, સે ગામે વા નગરે વા, રણે વા, અપ્પં વા, વહું વા, અણુ વા, અલં વા, ચિત્તમંત વા, નેવ સયં અદિન્નં ગિણ્હિજ્જા, નેવન્નેદ્દિં અદિન્ન ગિણ્હાવિજ્જા અદિન્ન ગિણ્હંતે વિ અન્ને ન સમણુ-જાણામિ. જાવજ્જીવાણ તિવિદ્દ તિવિદ્દેણ, મણેણ, વાયાણ કાણં ન કરેમિ, ન કારવેમિ, કરત્ત પિ અન્ન ન સમણુ-જાણામિ । તસ્સ મન્તે ! પઠિકામિ, નિન્દામિ, ગરિહામિ અપ્પાણ વોસિરામિ । તત્ત્વે મન્તે ! મહવ્વણ સ્વઘ્ઠિઓમિ સત્ત્વાઓ અદિન્નાદાણાઓ વેરમણ ॥૩૧॥

સાવાર્થ — હે ગુરૂદેવ ! ત્રીજા મહાવ્રતમા શું કરવું પડે છે ?

ગુરૂદેવ — હે ભદ્ર ! ત્રીજા મહાવ્રતમા અદત્તાદાનનો સર્વથા ત્યાગ કરવો પડે છે

શિષ્ય — હે પૂજ્ય ! હું અદત્તાદાન (વિના હક્કની અથવા દીધા વિનાની વસ્તુનું અહણ) નો સર્વથા ત્યાગ કરું છું

ગુરૂદેવ — ગામમા, નગરમા અથવા વનમા, કોઈ પણ જગા થોડી હોય કે વધારે, નાની હોય કે મોટી, સચિત (પશુ મનુષ્યાદિ સજીવ વસ્તુ) હોય કે અચિત (વસ્ત્ર યાત્રાદિક નિર્જીવ વસ્તુ) હોય, પણ તે કોઈની આપેલી વસ્તુ ન હોય તો તે જાતે અહણ કરવી નહિ, ખીજા પાસે અહણ કરવી નહિ અને અદત્ત વસ્તુ અહણ કરનારને પણ અનુમોદન આપવું નહિ

શિષ્ય—હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત ઉક્ત ત્રણ કરણોથી તથા ત્રણ યોગથી બંતે ચોરી (અદત્તાહાન) કરીશ નહિ, બીજા પાસે કરાવીશ નહિ, ચોરી કરનારને અનુમોદન આપીશ નહિ પૂર્વકાળમાં તે સખધી મારાથી કંઈ પણ પાપ થયું હોય તો હું તેનાથી નિવૃત્ત થાઉં છું. મારા આત્માની સાક્ષીથી હું પાપની નિંદા કરૂં છું, આપની સમક્ષ એની ગર્હણા કરૂં છું આજથી એ પાપકારી ચોરીના કાર્યથી મારા આત્માને વિરક્ત કરૂં છું. પૂજ્ય ગુરુદેવ ! આ પ્રકારના ત્રીજા મહાવ્રત અદત્તાહાનથી હું નિવૃત્ત થઈ આત્મ-સ્વભાવમાં સાવધાન થયો છું

“ અઢાવરે ચડત્યે મન્તે । મહન્વણ મેહુણાઓ વેરમણ । સન્વં મન્તે ! મેહુણં પશ્ચકલ્લામિ, સે દિવ્વં વા, માણુસ્સં વા, તિરિક્કલ્લજોણિય વા, નેવ સયં મેહુણ સેવિજ્ઞા, નેવન્નેહિં મેહુણં સેવાવિજ્ઞા, મેહુણં સેવતે વિ અન્ને ન સમણુજાણામિ, જાવજ્જીવાણ તિવિહ તિવિહેણં, મણેણં વાયાણ કાણેણં ન કરેમિ, ન કારવેમિ કરતં પિ અન્નં ન સમણુજાણામિ । તસ્સ મન્તે ! પહિક્કમામિ નિન્દામિ, ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ । ચડત્યે મન્તે ! મહન્વણ ઉવઢિઓમિ સન્વાઓ મેહુણાઓ વેરમણં ॥ ૪ ॥

જ્ઞાવાર્થ—શિષ્ય—હે ગુરુદેવ ! ચોથા મહાવ્રતમાં શું કરવું પડે છે ?

ગુરુ—હે ભદ્ર ! ચોથા મહાવ્રતમાં મૈથુન (વ્યલિચાર) નો સર્વથા ત્યાગ કરવો પડે છે

શિષ્ય-હે પૂજ્ય ! હું મૈથુન (વ્યભિચાર)નો સર્વથા ત્યાગ કરે છું.

ગુરુ—દેવદેવી સખધી, મનુષ્ય-નારી સખધી તથા તીર્થંચ સખધી કોઈ પણ પ્રકારનું મૈથુન બંતે કરવું બેઠાંએ નહિ, બીજા પાસે મૈથુન કરાવવું નહિ તથા મૈથુન (વ્યભિચાર)નું સેવન કરવાવાળાને અનુમોદન પણ આપવું નહિ.

શિષ્ય-હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત ઉક્ત ત્રણ કરણોથી તથા ત્રણ યોગોથી મૈથુનનું (વ્યભિચાર) સેવન કરીશ નહિ, કોઈ બીજા પાસે મૈથુન (વ્યભિચાર)નું સેવન કરાવીશ નહિ અને મૈથુનનું સેવન કરવાવાળાને અનુમોદન પણ આપીશ નહિ તથા પૂર્વકાળમા તે સખધી માગથી કંઈ પણ પાપ થયું હોય તેમાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું મારા આત્માની સાક્ષીએ, એ પાપની હું નિંદા કરે છું આપની સમક્ષ એ પાપની હું શુદ્ધિ કરે છું અને આજથી એ પાપકારી (મૈથુન-વ્યભિચાર) કાર્યથી મારા આત્માને સર્વથા વિરક્ત બનાવું છું હે પૂજ્ય, ગુરુદેવ ! આ પ્રકારના ચોથા મહામત મૈથુન (વ્યભિચાર)થી નિવૃત્ત થઈને હું આત્મ સ્વભાવમા સાવધાન થયો છું.

“ અઘાવરે પચમે મંતે ! મહાવણ પરિગ્ગહાઓ વેરમણ । સવ્વ મન્તે । પરિગ્ગહ પચ્ચકસ્વામિ । સે અપ્પં વા, વહુ વા, અણુ વા, થૂલં વા, ચિત્તમત વા, અચિત્તમંત વા, નેવ સયં પરિગ્ગહ પરિગિણ્ઠિજ્જા, નેવન્નેહિં પરિગ્ગહ પરિગિણ્ઠાવિજ્જા પરિગ્ગહ પરિગિણ્ઠન્તે વિ અન્ને ન સમણુજાણામિ । જાવ-જ્જીવાણ તિવિહ તિવિહેણં મણેણં ઘાયાણ કાણ્ણ ન કરેમિ, -

શિષ્ય—હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા ત્યાગ કરું છું.

ગુરુ—અન્ન, પાણી (પેય પદાર્થ) ખાદ્ય (મેવા વગેરે) સ્વાદ (મુખવાસ વગેરે) આ ચારે પ્રકારના આહારનો રાત્રીએ સેવન કરવું નહિ, બીજા પાસે રાત્રિ ભોજન કરાવવું નહિ અને રાત્રિભોજન કરવાવાળાને અનુમોદન પણ આપવું નહિ.

શિષ્ય—હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત ત્રણ કરણોથી તથા ત્રણ યોગોથી રાત્રિભોજન કરીશ નહિ. બીજા પાસે રાત્રિ ભોજન કરાવીશ નહિ અને રાત્રિભોજન કરવાવાળાને અનુમોદન પણ આપીશ નહિ. પૂર્વકાળમા રાત્રિભોજન સખધી મારાથી જે કંઈ પાપ થઈ ગયું હોય તેમાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું. મારા આત્માની સાક્ષીએ હું એવા પાપની નિંદા કરું છું અને આપની સમક્ષ હું એ પાપની ગર્હણા કરું છું (ધિક્કાર કરું છું) વળી એ પાપકારી રાત્રિભોજનરૂપ કાર્યથી, મારા આત્માને અલિપ્ત (વિરક્ત) બનાવું છું હે પૂજ્ય ગુરુદેવ ! આ પ્રકારના છઠ્ઠાવ્રત 'રાત્રિભોજનથી નિવૃત્ત બનીને આત્મસ્વભાવમા હું સાવધાન થયો છું આ પ્રમાણે પાત્ર મહાવ્રતો તથા છઠ્ઠું રાત્રિભોજન ત્યાગરૂપ વ્રતને માગ આત્માના હિત માટે (કલ્યાણ માટે) અગીકાર કરીને નિર્ઘ્ન-દ્વંદ્વભાવથી વિચરું છું

આ પ્રકારે જૈનશ્રમણ નિર્ઘ્ન-શુરુ પાસેથી જીવન પર્યંત મહાવ્રતને અગીકાર કરે છે આ વ્રતોનું યથાર્થ પાલન કર્યા વિના, આત્મહિત થતું નથી કેમકે વસ્તુતઃ જો જોઈએ તો માલુમ પડશે કે સમસ્ત મહાવ્રતોનો સખધ

ભૌતિક શરીરની અપેક્ષા, આત્મવૃત્તિથી વિશેષ છે “ મત્ત-
દ્વિયક્રિયાય ” इति वचनात् । મહાવ્રત એટલા માટે કહેવામા
આવે છે કે—અનાદિકાળથી આત્મધર્મની ઉપેક્ષા કરી, દેહ-
ધ્યાસી બની, દેહાદિકને માટે નિરતર દુષ્ટ વૃત્તિનું સેવન
તથા અભ્યાસ હોઈને, આત્મહિતની તરફ દૃષ્ટિ પણ થઈ
શકી નહિ આથી વાસ્તવિક સુખથી વચિત રહેવું પડ્યું છે
અત્યારે સદ્ગુરુદેવ આદિ, કારણોની પ્રાપ્તિથી, નિન્નત્મદૃષ્ટિ
આવે છે ત્યારે આ પ્રતિજ્ઞાઓથી બદ્ધ બને છે આ પ્રતિજ્ઞા-
ધારી સાધક, અપાર ધૈર્ય, સતત આત્મભગવૃત્તિ રાખીને
મહાવ્રતોનું ચતુર્થ પાલન કરી, સ્વયં કલ્યાણકર્તા બને છે.

હો ગુરુદેવ ! મને એક શંકા થાય છે કે—આપે દુરમાત્યા
મુજબ, નાની મોટી બધી વસ્તુઓનો, અપરિગ્રહ મહાવ્રતને
માટે ત્યાગ કર્યો તો, અમલોકો પાસે રહેલ શરીર વસ્ત્રાદિક
વસ્તુને શું પરિગ્રહ ન ગણી શકાય ? એ વસ્તુઓનો ભોગ
ઉપભોગ કરવા છતાં અમે અપરિગ્રહી ગણાઈએ ?

સમાધાન—હો ભવ્ય ! હા, શરીરાદિ તથા વસ્ત્ર-
પાત્રાદિ રાખવા છતાં પણ અપરિગ્રહી થઈ શકાય છે, અને પરિ-
ગ્રહી પણ થઈ શકાય છે બે શરીરાદિ તથા વસ્ત્રપાત્રાદિ પર
મૂર્છા, આસક્તિ, મમત્વ ન હોય તો તે અપરિગ્રહી છે, અને
મમત્વ, મૂર્છા હોય તો તે પરિગ્રહી છે શાસ્ત્રકારોએ પણ
કહ્યું છે કે—“ મૂર્છા પરિગ્રહઃ ” ૧૨ તત્વાં અ ૭ મૂર્છા—
“ સર્વસદ્ધિવેક નાશમૂર્છા ” સત્ય, અસત્યનો નાશ થવો
એને મૂર્છા કહેવામા આવી છે. એ માટે ભગવાન મહાવીર
સ્વામીએ કહ્યું છે કે “ હ્રુવિદ્વા મૂર્છાં પણત્તા, ત જહા ”—

“ પિઞ્જવત્તિયા ચેવ દોસવત્તિયા ચેવ ” મ ૨૩-૮ અર્થાત્ મૂર્છાના બે પ્રકાર છે. ૧ રાગાનુવર્તી ૨ દ્વેષાનુવર્તી રાગ દ્વેષની પાછળ ચાલવાવાળી, મૂર્છાને કહેવામા આવી છે. જિન મુનિઓ, શરીરાદિ તથા વસ્ત્રપાત્રાદિક પોતાની પાસે હોવા છતાં મૂર્છાભાવ ધરાવતા નથી એટલા માટે તેમને પરિશ્રદ્ધી કહેવામાં આવતા નથી-પરંતુ તેઓ અપરિશ્રદ્ધી કહેવાય છે કહેવામા આવ્યું છે કે-

“ જં પિ વત્થં ચ પાયં વા, કમ્મલ પાયપુંછણં ।
ત પિ સંજમલજ્જઠા ધારતિ પરિહરંતિ ચ ॥ ૨૦ ॥

ન સો પરિગ્ગહો વુત્તો, નાયપુત્તેણ તાણ્ણા ।
મુચ્છા પરિગ્ગહો વુત્તો, રૂઢ વુત્તં મહેસિણા ॥ ૨૧ ॥

સવ્વચ્ચુવહિણા બુદ્ધા, સંરક્ષણ પરિગ્ગહે ।
અવિ અપ્પણોઽવિ દેહમ્મિ નાયરંતિ મમાહયં ॥ ૨૨ ॥

દશ વૈ અ ૬

સાવાર્થ—સયમી પુરુષ, સંયમ નિર્વાહને માટે, વસ્ત્ર, પાત્રકાબળ, રત્નોહરણ વગેરે ધર્મોપકરણ રૂપ ઉપાધિ (નિશાની ચિહ્ન)ને સયમ અને લબ્ધ (અનુચિત્તાનુદાન સંવરણાત્મિકાયા ક્રિયામ્—આત્મ વિપરીત અનુદાન (ક્રિયાથી શરમ આવવાથી) ને માટે ધારણ કરે છે-પહેરે છે એનો, જગતજીવોના મહા ઉપકારી રક્ષક જ્ઞાતપુત્ર મહાવીર સ્વામીએ પરિશ્રદ્ધી કહ્યો નથી, પરંતુ તેમા સયમ ધર્મ કહ્યો છે બ્યારે સાધુ વસ્ત્રાદિ વસ્તુઓનો મમત્વ ભાવથી

ઉપભોગ કરે તો તે (વચ્ચાદિ) તેને માટે પરિગ્રહ બને છે, એમ ઋષિવર ભગવાને કહ્યું છે—“સયમોપકરણમૂચ્છંયા પરિગ્રહો ભવતિ।”

આ કારણથી બધી વસ્તુઓ (વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ ધર્મ ઉપાધિ, તથા સયમના ઉપકરણો)નું સ્વરક્ષણ કરવામા અથવા રાખવામા, જ્ઞાની પુરુષ મમત્ત્વ રાખતા નથી, વચ્ચાદિક તો શું ? યોતાની બાત શરીર પર પણ મમત્ત્વ રાખવું જોઈએ નહિ કહ્યું છે કે—

અસં વોસિદ્ધ ચત્તદેહે, અકુદ્દેવરૂપ હ્રસિષ વા પુદ્ધવિસમે
મુળી દ્વિજ્જા, અનિજાણે અકોઠહલ્લે જેસ મિકસુ ॥૧૩॥

દ અ ૧.

ભાવાર્થ—યોતાના શરીર તરફના મમત્ત્વ વિનાનો જે ભિક્ષુ, અનેકવાર કઠોર વચનોથી, પ્રહારોથી, અથવા ત્તાકડીથી કે શસ્ત્રથી માર ખાવા છતા, બાધવામા આવ્યો હોય છતા, પૃથ્વીની જેમ અત્યંત સ્થિર થઈને રહેવાવાળો છે, કુતુહલ વગેરેથી સદા અલિપ્ત, વાસના, ઈચ્છા નિયાણાથી રહિત હોય છે, એને જ સાચો શ્રમણ ભિક્ષુ કહેવામા આવે છે

“મુદ્ધપ્પા મુદ્ધવિષ વોસદ્ધકાણ ય” इत्यादि वचनात्

સ અ ૭૬

“ પિઙ્ગવત્તિયા ચેવ દોસવત્તિયા ચેવ ” ગ ૨૩-૮ અર્થાત્ મૂર્છાના બે પ્રકાર છે ૧ રાગાનુવર્તી ૨ દ્વેષાનુવર્તી. રાગ દ્વેષની પાછળ ચાલવાવાળી, મૂર્છાને કહેવામા આવી છે બિન મુનિઓ, શરીરાદિ તથા વસ્ત્રપાત્રાદિક ચોતાની પાસે હોવા છતાં મૂર્છાભાવ ધરાવતા નથી એટલા માટે તેમને પરિશ્રદ્ધી કહેવામા આવતા નથી—પરંતુ તેઓ અપરિશ્રદ્ધી કહેવાય છે કહેવામા આન્યુ છે કે—

“ જં પિ વત્થં ચ પાયં વા, કમ્મલ પાયપુંહણં ।

ત પિ સંજમલજ્જઠા ધારતિ પરિહરંતિ ચ ॥ ૨૦ ॥

ન સો પરિગ્ગહો વુત્તો, નાયપુત્તેણ તાણા ।

મુલ્છા પરિગ્ગહો વુત્તો, ઇહ વુત્તં મહેસિણા ॥ ૨૭ ॥

સવ્વચ્ચુવદ્ધિણા વુદ્ધા, સંરક્ષણ પરિગ્ગહે ।

અવિ અપ્પણોઽવિ દેહમ્મિ નાયરતિ મમાઇયં ॥ ૨૨ ॥

દશ વૈ ચ ૬

ભાવાર્થ—સચમી પુરુષ, સચમ નિર્વાહને માટે, વસ્ત્ર, પાત્રકાબળ, રત્નેહરણ્ય વગેરે ધર્મોપકરણ રૂપ ઉપાધિ (નિશાની ચિહ્ન) ને સચમ અને લબ્ધ (અનુચિત્તાનુષ્ઠાન સંસ્કરણાત્મિકાયા ક્રિયામ્—આત્મ વિપરીત અનુષ્ઠાન (ક્રિયાથી શરમ આવવાથી) ને માટે ધારણ કરે છે—પહેરે છે એનો, જગતજીવોના મહા ઉપકારી રક્ષક જ્ઞાતપુત્ર મહાવીર સ્વામીઓ પરિશ્રદ્ધી કદ્યો નથી, પરંતુ તેમા સચમ ધર્મ કદ્યો છે બ્યારે સાધુ વસ્ત્રાદિ વસ્તુઓનો મમત્વ ભાવથી

ઉપભોગ કરે તો તે (વસ્ત્રાદિ) તેને માટે પરિગ્રહ બને છે, એમ ઋષિવર ભગવાને કહ્યું છે—“સયમોપકરણમૂચ્છેય પરિગ્રહો ભવતિ।”

આ કારણથી બધી વસ્તુઓ (વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ ધર્મ ઉપાધિ, તથા સયમના ઉપકરણો)નું સરક્ષણ કરવામા અથવા રાખવામા, જ્ઞાની પુરુષ મમત્વ રાખતા નથી, વસ્ત્રાદિક તો શું ? પોતાની બાત શરીર પર પણ મમત્વ રાખવું જોઈએ નહિ કહ્યું છે કે—

અસં વોસિદ્વ ચત્તદેહે, અકુદ્દેવહપ્પ હુસિપ્પ વા પુદ્ધવિસમે
મુળી હવિજ્જા, અનિઆણે અકોઉહલ્લે જે સ મિક્કલ્ ॥૧૩॥

દ અ ૧

સાવાર્થ—પોતાના શરીર તરફના મમત્વ વિનાનો જે ભિક્ષુ, અનેકવાર કઠોર વચનોથી, પ્રહારોથી, અથવા ત્રાકડીથી કે શસ્ત્રથી માર ખાવા છતાં, બાધવામા આવ્યો હોય છતાં, પૃથ્વીની જેમ અત્યંત સ્થિર થઈને રહેવાવાળો છે, કુતુહલ વગેરેથી સદા અલિપ્ત, વાસના, ઈચ્છા નિયાણાથી રહિત હોય છે, એને જ સાચો શ્રમણ ભિક્ષુ કહેવામા આવે છે.

“મુદ્દપ્પા મુદ્દવિપ્પ વોસઠ્ઠકાપ્પ ય” ઇત્યાદિ વચનાત્
સ અ ૭૬

પ્રકરણ ૭ મું

શુદ્ધ આહાર મોક્ષનું કારણ છે

શિષ્ય—ગુરુદેવ ! મને એક વળી બીજી શકા થાય છે કે—આપના કહેવા મુજબ મેં આત્મકલ્યાણને માટે— “ અહિંસા પરમો ધર્મ ” રૂપ મહાવ્રત ધારણ કર્યું—(અર્થાત્ કોઈ પણ નાના કે મોટા, દ્રવ્ય કે અદ્રવ્ય પ્રાણીની હિંસા હું કરીશ નહિ) ને માગ શરીરમાં બધા સુધી જીવ રહેશે ત્યાં સુધી તેનું હું પાલન કરીશ શરીર ધર્મની આરાધના માટે પ્રથમ સાધન છે, મારું શરીર આહાર વિના ચાલી શકતું નથી, અને આહાર (ખોરાક) હિંસા વિના પેદા થઈ શકતો નથી. એથી અમારે સાધુઓએ, આહાર, પાણી આદિ માટે શું કરવું? તો હે દયાનિધિ ! કૃપા કરી, મારી આ શકાનું સમાધાન કરો.

સમાધાન. ગુરુદેવ —હે આયુષ્યમાન શિષ્ય ! એ માટે પરમેશ્વરે, નિર્દોષ આહાર પાણી વગેરેથી સચમનો પૂર્ણ નિર્વાહ કરવાનું વિધાન કરેલું છે તેનું તું ધ્યાનપૂર્વક શ્રવણ કર

શાસ્ત્રકારોએ ફરમાવ્યું છે કે મોક્ષના કારણ ત્રણ છે :
“ સ્વકારણસંજુત્તં ” અર્થાત્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ.

‘આ વાત અથકારોએ પણ કહેલ છે. “સમ્યગ્દશનજ્ઞાન ચારિત્રાણ મોક્ષમાર્ગ ” આ વિના લાખ્યકારોએ પણ કહ્યું છે કે —

“નિવ્વાણ સ્વલુ કજ્જં, નાણાદિ તિમં ચ કારણં તસ્સ ।
નિવ્વાણ કારણાણં, ચ કારણં હોદિ આહારો ॥ ૬૯ ॥

ભાવાર્થ — શ્રમણ, નિર્ઝન્ય, મુમુક્ષોના કાર્ય નિર્વાણ — મોક્ષ છે મોક્ષનું કારણ જ્ઞાનાદિ (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર) છે એ જ્ઞાનાદિ કારણોનું કારણ વિશુદ્ધ આહાર છે દાખલા તરીકે કહેવામાં આવ્યું છે કે—

“જહ કારણં તુ તત્તુ, પદસ્સ તેસિં ચ હોતિ પમ્હાદિ ।
નાણાદિતિગસ્મેવ, આહારો મોક્ષવનેમસ્સ ॥ ૭૦ ॥

ભાવાર્થ — જેમ કપડાનું કારણ સૂતર છે અને સૂતરનું કારણ કપાસનો સૂક્ષ્મ તાર છે તેમજ મોક્ષનું કારણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર છે અને એમનું કારણ વિશુદ્ધ આહાર છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના કારણ વિશુદ્ધ આહાર ૮ પ્રકારે શુદ્ધ હોવો જોઈએ

“પિણ્દે ઉગ્ગમરૂપ્પાયણેસણા સજોયણા પમાણં ચ ।
ઇંગાલ ધૂમ કારણ અદ્ધવિહા પિણ્દ વિસોદી ॥ ”

~ ભાવાર્થ — પિણ્દ “પિણ્દોનામ ચદ્ધનાદિક સમ્પન્ન વિશિષ્ટાઽઽહાર ગુણયુક્ત ષટ્તરસોયેવમિતિ” અન્ન, પાણી, આદ્ય—(મેવા વગેરે) સ્વાદ્ય (મુખવાસ વગેરે) ઉદ્દાવના

આધાકર્માદિ સોળ પ્રકારના દોષોમાથી મુક્ત, ઉત્પાદનના ધાત્યાદિ સોળ પ્રકારથી રહિત, સયોજનાદિ દોષ રહિત, એષણાના શકિતાદિ દસ દોષોથી ગહિત, સયોજના, પ્રમાણ, ઇગાલ ધૂમ કાચુ એ આઠ વસ્તુઓથી વિવેકપુરસ્રનો આહાર વિશુદ્ધ ગણાયો છે આધાકર્માદિ દોષોનું વિશેષ વિવેચન આગળના પ્રકરણમા કરવામા આવશે

“ જાણચરણસ્સ મૂલ, મિક્કસ્વાયરિયા જિણેહિ પળત્તા ।
 एत्थ उ उज्जममाणं, त जाण सु तिव्व सवेग ” ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનું મૂળ, ભગવાન જીનેશ્વરે લિક્ષાયરી બતાવ્યું છે વિધિપૂર્વકની લિક્ષાયરીમા જે ઉદ્યમ કરે છે તે શ્રમણ મોક્ષમાર્ગમા જલદીથી આગે વધે છે શ્રમણ નિર્ઘેશોને માટે ભગવાને ખાસ આજ્ઞા કરેલાવી છે કે—

“ પિણ્ડ સિજ્જ ચ વત્થં ચ, ચત્થં પાદ્યમેવ ચ ।
 अकप्पिअं न इच्छज्जा पट्ठिगाहिज्ज कप्पिअ ” ॥ ૪૮ ॥

છાયા —

“ પિણ્ડં શય્યા ચ વસ્ત્રં ચ, ચતુર્થં પાત્રમેવ ચ ।
 अकल्पिक नेच्छेत्, परिगृहीयात् कल्पिकम् ” ॥ ૪૮ ॥

દશ મ ૬

ભાવાર્થ — ચાર પ્રકારનો આહાર, શય્યા (ઉપાશ્રય-સ્થાનક) વસ્ત્ર (મુખવસ્ત્રિકા, શાટિકા, ચોલપટ્ટકાદિ) તથા પાત્ર (લાકડાનું, માટીનું અથવા તુબડું) એ ચાર કલ્પ્ય

વસ્તુઓનો સચમીએ, સચમની મર્યાદાનું મરક્ષણ કરવા માટે સ્વીકાર કરવો જોઈએ સચમ મર્યાદાનો ભગ કરનાર અકલ્પ્ય વસ્તુઓની ઇચ્છા પણ કરવી નહિ (બ્રહ્મણ કરવાની ઇચ્છા ન કરવી) કલ્પ્ય આહારાદિ શુ છે અને અકલ્પ્ય આહાર શુ છે ? એ સવિસ્તર આચારાગ, દશવૈકાતિક જોવાથી મળી રહેશે કલ્પ્ય અને અકલ્પ્ય વિશે અમે આગળ કહીશું ત્યારે ત્યાં ધ્યાનપૂર્વક તેનો અભ્યાસ કરી સચમનો નિર્વાહ કરવો.

હું આયુષ્યમાન ભદ્ર ! એ ભૂલીશ નહિ કે, ઉપાદેય જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર છે અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની પુષ્ટિને માટે નિર્દોષ આહાર ઉપાદેય છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની ભાવનાથી રહિત કેવળ શારીરિક ધર્મને માટે આહાર ઉપાદેય નથી.

“ एवमेव जम्बू ! जेण अम्ह णिगंथो वा णिग्गथी वा जाव पवत्ति ते समाणे ववगयण्हाणु मद्दण पुप्फगध मल्लालकारे विभूसे इमस्स ओराल्लियस्स स सरीरस्य नो वग्गहेउ वा, रुवहेउ वा, विसयहेउ वा, त विपुल असण पाण खाइम साइम आहारमाहारेति, नन्नत्थ णाणद-सणचरित्तार्ण वहट्ठयाए ॥ ”

જ્ઞાતા અ ૨

ભાવાર્થ — સુધર્મી સ્વામી ક્ષરભાવે છે કે અહો આયુષ્યમન્ જમ્યૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ

ફરમાવ્યુ છે કે અમે શ્રમણુ નિર્ઘન્ય સાધુ, શ્રમણી-નિર્ઘથ સાધ્વી, ખાદ્યાભ્યન્તર પચ્ચિહથી મુક્ત થઈને, દીક્ષિત થઈને સ્નાનગહિત, મર્દન, પુષ્પ, ગંધ, માળા, અલંકાર વિભૂષાનો ત્યાગ કરીને, આ ઔદ્ઘર્મિક શરીરનો (મોક્ષ સાધન યોગ્ય શરીર) વર્ણ (પુષ્ટ ખનાવવા માટે) ને માટે, રૂપને માટે, વિષયો માટે (લોહી, હાડ, માસ ધાતુને વધારવા માટે) આહાર ગ્રહણ કરતા નથી કિન્તુ કેવળ જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રના વહન માટે જ પ્રમાણસહિત, અશન, પાન, ખાદિમ, સાદિમ, એમ ચાર પ્રકારના આહારનું સેવન કરીએ છીએ. વળી તેમણે કહ્યું છે કે—

“સમણાહસો અમ્હં ણિગ્ગયો વા ણિગ્ગંયી વા ઇમસ્સ ઓ રાહિયસરીરસ્ય, વંતાસવસ્સ, પિત્તાસવસ્સ, સુક્કાસવસ્સ, સોણિયાસવસ્સ, અવસ્સવિપ્પજહિયસ્સ, ણો વળ્લહેહ વા, ણો રૂઘ્ઘહેહ વા, ણો વલ્લહેહ વા, ણો વિસયહેહ વા, આહારં આહારેતિ નન્નત્થ ઇમાણ સિદ્ધિગમણં સંપાવણદ્વયાણા

જ્ઞાતા વ ૧૮

ભાવાર્થ — હે આયુષ્યમાન શ્રમણો ! આ ઔદ્ઘર્મિક શરીરનો સ્વભાવ વસ્તુતઃ વતાશ્રવ, પિત્તાશ્રવ, શુક્રાશ્રવ, શોષિતાશ્રવ અથવા સડનપડન વિધ્વસનવાળો છે એ માટે એ ત્યજનીય (ત્યાગ કરવા યોગ્ય) — છે, એમ જાણીને સાધુ સાધ્વીઓએ એનું (શરીરનું) પોષણ વર્ણ, રૂપ, ખલ તથા વિષયોની વૃદ્ધિ માટે કરવું જોઈએ નહિ, પરંતુ સિદ્ધિગમન રૂપ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે અશન, પાણી, ખાદ્ય, સ્વાદ્ય

એ ચાર પ્રકારના આહારથી એનું (શરીરનું) પોષણ કરવું જોઈએ

મોક્ષનું કારણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ છે, એ વાત આગળ જણાવી દેવામાં આવી છે હવે એ સિદ્ધાંતની સાબિતી માટે એ બતાવવું અયોગ્ય નહિ ગણાય કે—સમ્યક્ ચારિત્ર, સમિતિ શુભિ સહિત થાય છે અને એનું પરિણામ પરમેશ્વરે સર્વ કર્મોનો ક્ષય એ બતાવ્યું છે, એ માટે જેમણે મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો છે એમણે આ આઠ પ્રવચનમાતાનું સમ્યક્ આરાધન કર્યું છે

“ ઇરિયામાસેસળાદાણે, ઉચ્ચારે સામિદ્ ડ્ય ।

મળગુત્તી, વયગુત્તી, કાયગુત્તી ચ અદ્દમા ॥૨૮॥

પયાઓ પચ સમઈઓ, ચરણસ્ત ચ પવત્તણે ।

ગુત્તી નિયત્તણે વુત્તા, અમ્મમત્ત્યેસુ સવ્વસો ॥૨૯॥

પઆઓ પવયળમાયા, જે સમ્મ આયરે મુળી ।

સો સિવ્વપ્પ સવ્વસસારા, વિપ્પમુચ્ચઈ પણ્ઢિણ ॥૩૦॥

અર્થ. ૧ ૨૪

જ્ઞાવાર્થ — ૧ ઇયાસમિતિ (માર્ગમાં ઉપયોગપૂર્વક ચાલવું તે) ૨ ભાષા સમિતિ । વિચારપૂર્વક સત્ય, નિર્દોષ તથા ઉપયોગપૂર્વક વચન બોલવા તે) ૩ એપણા સમિતિ (નિર્દોષ અને પરિમિત શિક્ષા તથા અદ્ય વસ્ત્રાદિ ઉપકરણો શ્રદ્ધા કરવા તે) ૪ આદાનક ઉ નિદ્દેપણ સમિતિ (વસ્ત્ર પાત્રાદિક સચમી જીવનને માટે ઉપયોગી સાધન સ્વરૂપ

ઉપકરણોને ઉપયોગપૂર્વક લેવા અને રાખવા) ૫ ઉચ્ચાર પ્રશ્નપણાદિ સમિતિ (મળ, મૂત્ર, વલ્ગમ આદિક એવી ત્યાગ્ય વસ્તુઓ, કોઈને દુ ખ ન પહોચે એવી એકાન્ત નિર્ણય સ્થાનમાં નાખવી) ૬ મનોશુષ્કિ (દુષ્ટ ચિંતનમાં લાગેલા મનને, ત્યાથી ખસેડવું અને ઉત્તમ આત્મોપયોગમાં પરોવવું) ૭ વચનશુષ્કિ (વચનનો અશુભ વ્યાપાર ન કરવો) ૮ કાય શુષ્કિ (કુમાર્ગમાં જતા શરીરને રોડીને સુમાર્ગે લઈ જવું) આ આઠ સમિતિ શુષ્કિને પ્રવચન માતા કહેવામાં આવી છે. ॥ ૨ ॥

ઉપરોક્ત પાંચ સમિતિઓ, ચારિત્ર સચમની જીવન વિષયક પ્રવૃત્તિઓમાં ઘણીજ ઉપયોગી છે. (નવીન કર્મોના પ્રવાહને રોકવો અને પૂર્વસચિત કર્મોનો નાશ કરવો, એ બંને ક્રિયાઓનું નામ જ સમિતિરૂપ સચમ છે) અને ત્રણે શુષ્કિઓ, અશુભ વ્યાપારોથી સર્વથા નિવૃત્ત થવામાં ઉપયોગી છે

આ પ્રકારની આઠે પ્રવચન માતાઓને સમ્યક્ રીતે સમજીને, શ્રદ્ધા કરીને જે કોઈ એની ચથાર્થ ઉપાસના કરશે તે બુદ્ધિમાન મુમુક્ષુ મુનિ જલ્દીથી, સ સારના તમામ બધનોથી મુક્ત બનશે — ૨૭ અર્હન્તમાર્ગાનુસારી તપ મોક્ષનું કારણ છે, અને તપની અન્તર્ગત ભિક્ષાચરી નામક તપનું વિધાન કયું છે એ માટે ત્રિધિપૂર્વક સચમની પુષ્ટિ માટે ભિક્ષાચરી કરવી એ તપ છે

“ ભિક્ષાચર્યા તપો નિર્જરાન્નત્વાત્ અનશનવત્ ”

હે આયુષ્યમન્ ! શ્રી શ્રમણુ લગવાન મહાવીર
સ્વામીએ, આ વાત પ્રત્યે ખાસ લક્ષ દોર્યું છે કે-જગતના
દેહધારી પ્રાણી, આહાર સંજ્ઞાને વશ થઈને, ખાય છે ખાવાનો
સમય થઈ ગયો માટે ખાય છે જ્યારે પારમાર્થિક હેતુને
લક્ષમા રાખીને મુનિ જોરાઈ ખાય છે એમ કરવાથી આત્મ
ધર્મનું ઉલ્લંઘન થતું નથી એટલા માટે શ્રમણુઓએ
પારમાર્થિક હેતુને નજર સામે રાખીને ભોજન કરવું જોઈએ
આ હેતુ એ છે કે—

“ વેચणेवेयावच्चे हरियट्ठाए य सज्जमट्ठाए ।

तह पाणवत्तियाए छट्ठ पुणधम्मचिन्ताए ॥

उत्त २६-३३

ભાવાર્થ — ક્ષુધા વેદનાની શાંતિ માટે, સેવા (વૈયા
વૃત્તધર્મ)ને માટે, ઇર્ષ્યા સમિતિ અર્થે, સયમ પાળવા અર્થે,
ઉત્તમ જીવન નિભાવવા કાળે અને ધર્મધ્યાન, આત્મચિંતન
કરવા અર્થે નિર્ગન્થ સાધુ સાધ્વી નિર્દોષ આહાર, પાણી
શ્રદ્ધા કરે છે ૩૩

સયમી જીવન ટકાવી રાખવા માટે, ભોજન શ્રદ્ધા
કરવાની આજ્ઞા પ્રભુએ કરાવી છે, એ ખાદ્ય પ્રભુએ એ
પણ કરમાવ્યું છે કે-ભોજન કરવાથી કેવળ શરીરની રક્ષા
થાય છે ને સયમ જીવન નાશ પામે છે, (પરમાર્થ બગડે
છે,) એમ લાગે તો જરૂર ભોજન છોડી દેવું આથી
એવું વિધાન કરવામા આવ્યું છે કે—

ઉપકરણોને ઉપયોગપૂર્વક લેવા અને રાખવા) ૫ ઉચ્ચાર પ્રશ્રવણાદિ સમિતિ (મળ, મૂત્ર, વલ્ગમ આદિક એવી ત્યાજ્ય વસ્તુઓ, કોઈને દુષ્કાર ન પહોંચે એવી એકાન્ત નિર્ણવ સ્થાનમાં નાખવી) ૬ મનોશુષ્કિ (દુષ્ટ ચિંતનમાં લાગેલા મનને, ત્યાથી ખસેડવું અને ઉત્તમ આત્મોપયોગમાં પરોવવું) ૭ વચનશુષ્કિ (વચનનો અશુભ વ્યાપાર ન કરવો) ૮ કાય શુષ્કિ (કુમાર્ગમાં જતા શરીરને રોક્ષીને સુમાર્ગે લઈ જવું) આ આઠ સમિતિ શુષ્કિને પ્રવચન માતા કહેવામાં આવી છે. ॥ ૨ ॥

ઉપરોક્ત પાંચ સમિતિઓ, ચારિત્ર સચમની જીવન વિષયક પ્રવૃત્તિઓમાં ઘણીજ ઉપયોગી છે (નવીન કર્મોના પ્રવાહને રોકવો અને પૂર્વસચિત કર્મોનો નાશ કરવો, એ ખન્ને ક્રિયાઓનું નામ જ સમિતિરૂપ સચમ છે) અને ત્રણે શુષ્કિઓ, અશુભ વ્યાપારોથી સર્વથા નિવૃત્ત થવામાં ઉપયોગી છે

આ પ્રકારની આઠ પ્રવચન માતાઓને સમ્યક્ રીતે સમજીને, શ્રદ્ધા કરીને જે કોઈ એની ચથાર્થ ઉપાસના કરશે તે ખુદ્ધિમાન સુમુક્ષુ સુનિ જલ્દીથી, સ સારના તમામ અધનોથી મુક્ત બનશે — ૨૭ અર્હન્માર્ગોનુસારી તપ મોક્ષનું કાળુ છે, અને તપની અન્તર્ગત લિક્ષાચરી નામક તપનું વિધાન કયું છે એ માટે વિધિપૂર્વક સચમની પુષ્ટિ માટે લિક્ષાચરી કરવી એ તપ છે

“ મિક્ષાચર્યાં તપો નિર્જરાક્ત્વાત્ અનશનવત્ ”

હે આયુષ્યમન્ ! શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
સ્વામીએ, આ વાત પ્રત્યે ખાસ લક્ષ દોર્યું છે કે-જગતના
દેહધારી પ્રાણી, આહાર સંજ્ઞાને વશ થઈને, ખાય છે ખાવાનો
સમય થઈ ગયો માટે ખાય છે જ્યારે પારમાર્થિક હેતુને
લક્ષ્યમાં રાખીને મુનિ જોગક ખાય છે એમ કરવાથી આત્મ
ધર્મનું ઉલ્લેખન થતું નથી એટલા માટે શ્રમણઓએ
પારમાર્થિક હેતુને નજર સામે રાખીને ભોજન કરવું જોઈએ.
આ હેતુ એ છે કે—

“ વેચણેવેયાવચ્ચે રિયદ્ધાપ્પ ય સંજમદ્ધાપ્પ ।

તદ્દ પાણવત્તિયાપ્પ હ્હટ્ઠ પુણધમ્મચિન્તાપ્પ ॥

ઉત્ત ૨૬-૩૩

સાવાર્થ — ક્ષુધા વેદનાની શાંતિ માટે, સેવા (વૈયા
વૃત્તધર્મ)ને માટે, ઇર્થા સમિતિ અર્થે, સયમ પાળવા અર્થે,
ઉત્તમ જીવન નિભાવવા કાળે અને ધર્મધ્યાન, આત્મચિંતન
કરવા અર્થે નિર્ઝન્ય સાધુ સાધ્વી નિર્દોષ આહાર, પ્રાણી
પ્રહણ કરે છે ૩૩

સયમી જીવન ટકાવી રાખવા માટે, ભોજન પ્રહણ
કરવાની આજ્ઞા પ્રભુએ કરમાવી છે એ ખાદ્ય પ્રભુએ એ
પણ કરમાવ્યું છે કે-ભોજન કરવાથી દેવળ શરીરની રક્ષા
થાય છે ને સયમ જીવન નાશ પામે છે, (પરમાર્થ બગડે
છે,) એમ લાગે તો જરૂર ભોજન છોડી દેવું આથી
એવું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે કે—

“ નિગંથો ધિમ્નન્તો, નિગન્થી વિ ન કરેજ્જ છર્હિં ચેવ ।
ઠાણેર્હિં ઉ ડમેર્હિં, અણહ્કમણાહ સે હોહ ॥૩૪॥

આયકે ઉવસગ્ગે, તિતિકલયા વમ્મચેરગુત્તિમ્મ ।
પાણિદયા તવહેઉ, સરીરવોચ્છેયણદ્વાર ॥૩૫॥ ”

ઉત્ત૦ અ. ૨૬

ભાવાર્થ — ધૈર્યવાન સાધુ-સાધ્વી, નીચે જણાવેલ
છ કારણોથી આહાર પાણી ગ્રહણ ન કરે તો એમને હાનિ
કરનાર ગણવામા આવતા નથી અથવા તેમને અસયમી
ગણવામા આવતા નથી અર્થાત્ તેમને સયમના સાધક,
મોક્ષ માર્ગના આગધક ગણવામા આવે છે એ છ કારણ
આ છે ૧ આતકાદિ રુઝાવસ્થા (માદગી વગેરે) ૨ કુદરતી
તથા કૃત્રિમ ઉપસર્ગોમા (દેવકૃત, મનુષ્યકૃત, સર્પસિંહ
વગેરે પશુકૃત ઉપસર્ગ આવે તો એ ઉપસર્ગો સહન કરવા
માટે) ૩ બ્રહ્મચર્યની રક્ષા માટે ૪ સૂક્ષ્મ જીવોની ઉત્પત્તિ
થઈ એમ જાણીને એમની દયા પાલન કરવાના હેતુ માટે ૫
તપશ્ચર્યાનું કારણ ૬ શરીરની અતિમ પળ આવી છે એમ
જાણીને, સમાધિમરણની પ્રાપ્તિ માટે સ્થાવર ગ્રહણ કરવા
આહાર ન કરવાથી સયમનું પાલન થાય છે એમ સમજવું
જોઈએ



પ્રકરણ : ૮મું

નિર્દોષ આહાર

અહિંસા, સયમ અને તપોધનવાળા નિર્ઘ્ને માટે પરમેશ્વરે સર્વ સપત્તિકારી નિર્દોષ બિંક્ષાનુ-વિધાન કર્યું છે. એવું જ બિંક્ષાશન લઈને શ્રમણ નિર્ઘ્ને પોતાના મોક્ષ સાધન શરીરનું પોષણ કરવું જોઈએ એમ કરવાથી જ બિંક્ષા લેનાર અને દેનાર બન્નેનું આત્મકલ્યાણ થાય છે. કહ્યું છે કે-

“ દુલ્લાહાઓ મુદાદાઈ, મુદાજીવિ વિ દુલ્લાહા ।
મુદાદાઈ મુદાજીવી દો વિ ગચ્છંતિ મુગદ્ ॥તિબેમિ॥૧૦૦॥

યશ૦ વૈ ૪ ૧

સાવાર્થ—હે આયુષ્યમન ભદ્ર ! ભગવાન કરભાવે છે કે આ દુનિયામાં કોઈપણ પ્રકારના ખદલાની આશા રાખ્યા વગર, કેવળ નિસ્વાર્થ ભાવથી, નિર્દોષ બિંક્ષા આપનાર દાતા, અને કેવળ સયમ નિર્વાહ કરવા માટે, નિસ્વાર્થ ભાવથી બિંક્ષા ગ્રહણ કરનાર, આ બન્ને મળવા મુશ્કેલ છે નિસ્વાર્થ દાતા અને નિસ્વાર્થ બિંક્ષુ બન્ને ઉત્તમાર્થવાળી મુગતિ મેળવે છે વળી નિર્દોષ બિંક્ષા આપનાર દાતા વિશે કહ્યું છે કે-

નિર્ઞન્થ, પૃથ્વી કાયથી માડીને ત્રસકાય પયેતના બધા જીવો પર દયાનો ભાવ દાખવે છે, તથા તે આહાર કરે છે, સર્વ જીવોની દયા પણ પામે છે એ માટે, આ હેતુથી કહેવાય છે કે તે શ્રમણ નિર્ઞન્થ સસાર સમુદ્રને તીર બાંધે છે.—
૩૫-૩૬ માટે હે ભગ્ય ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કર-
માવ્યું છે કે—

“ સમણેણ ભગવયા મહાવીરેણ સમણાણ નિગ્ગન્થાણં
નવ કોઢિપરિમુદ્દે ધિવચ્ચે પન્નત્તે । તં જહા ણ ફણ્ણં । ણ
ફણ્ણાવડ્ઢ, ફણ્ણંત ણાણુજાણડ્ઢ । ન પયડ્ઢ, ન પયાવેડ્ઢ, પયતં
નાણુજાણડ્ઢ, ન કિણડ્ઢ, ન કિણાવડ્ઢ, કિણંતં નાણુજાણડ્ઢ ॥

કા સ્થા. ૯

ભાવાર્થ—શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ શ્રમણ નિર્ઞન્થોને નવ પ્રકારે પરિશુદ્ધ ભિક્ષા લેવાનું કહ્યું છે. શ્રમણ નિર્ઞન્થ (શ્રમણી-નિર્ઞન્થ) છકાય જીવોને હણે નહિ, હણાવે નહિ, હણનારને સારો ગણે નહિ, અગ્નિ વગેરેથી (ચોખા વગેરે) રાધે નહિ, ખીબ પાસે રંધાવે નહિ, અને જે રાધતા હોય તેને અતુભોદન આપે નહિ. કોઈ પણ ખોરાકની, કોઈ વસ્તુ બોધને ખરીદે નહિ, ખરીદનારની પ્રશસા કરે નહિ હવે ભગવાને ભિક્ષા કરવાની (ગોચરીની) તરફીળ બતાવી છે એ આ પ્રકારે છે—

“ જહા દુમસ્સ પુપ્ફસુ, અમરો આવિયડ્ઢ રસ ।

ણ ય પુપ્ફ કિલામેડ્ઢ, સો ય પીણેડ્ઢ અપ્પયં ॥૨॥

પમેણ સમણા, મુત્તા જે હોણ સન્તિ સાહુળો ।

વિહગમા વ પુપ્ફેસુ, દાળમત્તેસણા રયા ॥ ૩ ॥

દશ વૈકા અ ૭

ભાવાર્થ—જેમ બ્રમર વૃક્ષોના ફૂલોમાથી ફૂલનો રસ ચૂસે છે (પીએ છે) એ વખતે તે ફૂલોને લેશ માત્ર પંચ ઈન્દ્રિય-ક્ષતિ, પહોચતી નથી (ફૂલોની આકૃતિ ખગડતી નથી) અને બ્રમર તેમાથી પોતાનું પોષણ (આહાર) મેળવી પોતાની વૃત્તિ કરે છે—બૂખ સતોષે છે, એજ પ્રમાણે પવિત્ર શ્રમણ નિર્ગ્રંથ, સ સારના કારણભૂત ગ્રાહ્યબ્યતર ઉપાધિથી મુક્ત બનીને, આ વિશ્વમા વિદ્યમાન છે તે, ગૃહસ્થોને ત્યા બ્રમરની માફક જઈને સચમના સાધનભૂત, અશન, પાન, આઈમ, ચાઈમ વસ્ત્રપાત્રાદિ ઉપયોગી વસ્તુઓની ચાચના કરે છે. અને વસ્તુઓના માલિક દાતાએ આપેલ નિર્દોષ બિક્ષાને ગ્રહણ કરી તે મોક્ષ માર્ગમા સતુષ્ટ રહે છે—૨

ઉપરોક્ત હેતુને લક્ષમા રાખીને શ્રમણ નિર્ગ્રંથ આ પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે—

“ વયં ચ વિત્તિં છન્નામો, જ ય કોઈ ઉવહમ્મદ્ ।

અહાગદે સુરીયતે, પુપ્ફેસુ મમરા જહા ॥ ૮ ॥

ય વૈ અ ૭

ભાવાર્થ—તે ધર્મિષ્ઠ શ્રમણ નિર્ગ્રંથ કહે છે કે— અમે અમારી આજીવિકા રૂપ બિક્ષા એ પ્રમાણે લઈશું કે જેથી કોઈપણ દાતાને હુ ખ ન પહોચે અથવા એ પ્રકારનું સચમ જીવન ગુણરીશું કે એ જીવનદ્વારા, આજીવિકાને માટે કોઈપણ પ્રાણીને હાનિ ન પહોચે જ્યારે અમારે માટે

આશુવિકાની જરૂરત ઊભી થાય ત્યારે જમરની જેમ અચાનક ગૃહસ્થના ઘેર જઈને, ગૃહસ્થે પોતાના માટે કે પોતાના પરિવાર માટે જે ભોજન બનાવ્યું હશે, તેમાંથી ગૃહસ્થ પાસે ચાચના કરીને, નિર્દોષ ભોજન લઈ, સયમ જીવનનો નિર્વાહ કરીશું અને જે અમારા માટે (તે ગૃહસ્થે) ભોજન બનાવ્યું હશે તો તે અમે ગ્રહણ કરીશું નહિ

શિષ્ય—હે ગુરુદેવ ! તે દોષ કયા કયા છે કે જેનાથી સાધુઓનું આદ્ય ભોજન દુષિત બને છે ?

ગુરુદેવ—હે ભદ્ર ! તે દોષ આ છે સાવધાન થઈને તુ તે સાલજી અને (તે સાલજ્યા બાદ) તે દોષોને દૂર કરીને નિર્દોષ સયમનું પાલન કરી આત્મકલ્યાણ પ્રાપ્ત કર-

“ ગવેસળાણ ગહણે, ય પરિભોગેસળાય જા ।

આહારોચ્છિ સેજ્જાણ, ણણ તિન્નિ વિસોહણ ॥ ૭૭ ॥

ઉગ્ગમુપ્પાયણ પઢમે, વીણ સોદ્દેજ્જ ણસણં ।

પરિભોયમ્મિ ચચક્કં, વિસોદ્દેજ્જ જયંં જઈ ॥ ૧૨ ॥

ક અ ૨૪

ભાવાર્થ —હે ભદ્ર ! એવણા સમિતિનો ઉપયોગ ત્રણ પ્રકારે થાય છે ૧ ગવેષણૈવણા, ૨ ગ્રહણૈવણા, ૩ આસૈવણા (પરિભોગૈવણા) એનો ઉપયોગ કયારે અને કઈરીતે કરવો ? આહાર, પાણી આદિ તથા સયમના સાથમાં રાખવા યોગ્ય વસ્તુપાત્રાદિ અને શય્યા, સ્થાનક, પાટ, પાટલા, વગેરે, આ ત્રણ વસ્તુઓનું શોધન કરવા માટે ત્રીજી સમિતિ છે એટલા માટે ત્રણે વસ્તુના શોધનમાં, ગ્રહણ કરવામાં અથવા ઉપયોગ કરવામાં આ સમિતિનું, સયમધર્મપૂર્વક (યત્નપૂર્વક) આરાધન કરવું જોઈએ

ગૃહસ્થ દાતાના ઉદ્દગમન સખધી ૧૬ દોષો છે એ દોષોથી રહિત ભિક્ષા લેવી જોઈએ. ગૃહસ્થે પણ તે ૧૬ દોષોથી રહિત ભિક્ષા વહોરાવવી જોઈએ. ઉત્પાદન ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરવા માટે ૧૬ દોષો સાધુએ દૂર કરવા જોઈએ અને એ દોષોથી બચીને જ સાધુએ ભિક્ષા ગ્રહણ કરવી જોઈએ. ગ્રહણ એષણના દસ દોષ છે તે સાધુ તથા ગૃહસ્થ બન્નેને જાણુ પડે છે એમાંથી બચવાની જરૂર બન્નેને માટે સરખી છે એ સિવાય પ્રાપ્ત એષણના ચાર દોષો દૂર કરીને સાધુ જોગવન કરે આ પ્રકારની વિધિ કરીને સચમ ધર્મની આરાધના કરે

—ગવેષણા ઉદ્દગમનના ૧૬ દોષ

“અહાકમ્મુદેસિય, પૂર્વકમ્મે ય મીસજાણ ય ।

ઋણા પાહુદિયાણ, પાઓયર કીય પામિચ્ચે ॥ ૧ ॥

પરિયટ્ટિણ અમિહહ, ઉબ્બિન્ન માલોહદે હિય ।

અન્નિજ્જે અણિસિદ્ધે, અજસયરણ સોલસમે ॥ ૨ ॥

પ્રવચન સારોચ્ચાર પા ૫૬૫-૬

સાવાર્થ—૧ આધાકર્મ—કોઈ ખાસ સાધુનો મનમા સ કલ્પ કરીને, તેના નિમિત્તે સચિત વસ્તુને અચિત બનાવવી, અચિતને રાધવી તે આધાકર્મ કહેવાય આ દોષ ચાર પ્રકારથી લાગે છે ‘પ્રતિસેવન’ આધાકર્મી આહારનું સેવન કરવું, ૨ પ્રતિશ્રવણ આધાકર્મી આહારને માટે નિમંત્રણ સ્વીકારવું ૩ સવસના આધાકર્મી આહાર જોગવનાર સાથે રહેવું, ૪ અનુમોદન આધાકર્મી આહાર જોગવનારની પ્રશ્ન સા કરવી

૨, ઔદેશિક-કોઈ ખાસ સાધુને માટે બનાવવામાં આવેલો આહાર, તે સાધુ લે તો, તેને માટે આધાકર્મી આહાર બને છે, બીજા લે, તો તે આહાર ઔદેશિક બને છે.

૩ પૂતિકર્મ-શુદ્ધ આહારમાં આધાકર્મીદિનો અશ ભળે તો તે પૂતિકર્મ બને છે.

૪ મિશ્રજાત-ગૃહસ્થે પોતાના અને સાધુને માટે, એકી સાથે રાધેલા આહારને મિશ્ર કહે છે

૫ સ્થાપન-સાધુને આપવાની ઈચ્છાથી અમુક સમય માટે, આહારને જુદો રાખી મૂકવો તે સ્થાપન છે

૬ પ્રાભૃતિકા-સાધુને ખાસ ખોરાક આપવા માટે, જમણુવાર કે મહેમાનોના નિમત્રણના સમયમાં ફેરફાર કરવો તેને પ્રાભૃતિક કહે છે

૭ પ્રાદુષકગણુ-આપવાની વસ્તુ અધારામાં હોય અને તેથી અગ્નિ, દીવો વગેરેથી અજવાળું કરીને કે ખડકી વગેરે ખોલીને વસ્તુને પ્રકાશમાં લાવવી અથવા આહાર વગેરેને અધારાવાળી જગામાંથી પ્રકાશવાળી જગામાં લાવવો તે આહાર પ્રાદુષકગણુ છે

૮ કીત-સાધુને માટે, પૈસા આપીને આહાર લાવવામાં આવ્યો હોય તે આહાર કીત દોષવાળો બને છે

૯ પ્રામિત્ય-(પામિશ્વ) સાધુને માટે, ઉધારે વસ્તુ લાવવામાં આવે તેને પ્રામિત્ય કહે છે

૧૦ પરિવર્તિત-સાધુને માટે અદ્વાસદા (અદલો બદલો) કરીને આહાર લાવવામાં આવે તેને પરિવર્તિત કહે છે

૧૧ અભિહૂત—(અમિદ્દહે) સાધુને માટે, શ્રદ્ધસ્થ દ્વારા એક સ્થાનમાંથી બીજા સ્થાનમાં લાવેલા આહારને અભિહૂત આહાર કહે છે

૧૨ ઉદ્દિશિન્ન—સાધુને ઘી વગેરે આપવા માટે, વાસ-જીવું મીઠા (ઢાકણ) ટોડીને (ખોલીને) સાધુને ઘી વગેરે આપવું તે ઉદ્દિશિન્ન કહેવાય છે

૧૩ માલપહૂત—સીડી નીસરણી વગેરે મૂકીને માળિયા ઉપરથી ઉતારેલી વસ્તુ માલપહૂત કહેવાય છે

૧૪ આચ્છેદ્ય—અધિકારી વગેરે સખળ પુરુષથી, નિર્ભળના ઘેરથી છીનવાઈ લવાયેલ વસ્તુ આચ્છેદ્ય કહેવાય છે.

૧૫ અનિસ્પૃષ્ટ—એક જ વસ્તુના, એક કરતા વધારે માલિક હોવાથી, તે સઘળાની ઈચ્છા વિના તે વસ્તુ આપવી તેને અનિસ્પૃષ્ટ કહે છે.

૧૬ અધ્યવપૂરક—સાધુ આવે છે એમ સાબળતાજ રસોઈમાં વધુ ચીજોનું, સાધુને માટે, જિમ્મરણ કરવું—એમકે દાળભાતના આધણુમાં વધારે દાળભાત ચોરવા વગેરે, એવા આહારને અધ્યવપૂરક કહેવામાં આવે છે

ઉદ્દગમનના આ સોળ દોષો ગૃહસ્થ દ્વારા લાગે છે એ માટે સાધુએ પોતાની પ્રતિજ્ઞા ટકાવવા માટે પૂર્ણ તપાસ કરી, નિર્દોષ આહારની ખાત્રી મેળવીને જ શિક્ષા શ્રદ્ધ કરવી જોઈએ. તે કેવી રીતે બળવું તેનો ઉપાય ભગવાને બતાવ્યો છે—

‘ ભગમં સે અ પુચ્છિજ્જા, કસ્સઘા કેણ વા કદ્ધ ।

સુચ્ચા નિસ્સકિયં સુદ્ધં પઢિગાહિજ્જ સંજણ ॥૫૬॥

જ વૈ ૦ જ પ. ૫-૭

સાવાર્થ — ગૃહસ્થના ઘેર આહાર, પાણી વગેરે જોઈને લિહુને શકા થાય કે—આ આહારની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ હશે ? આ આહાર દેખાતા માટે બનાવાયે હશે ? આવી આવી શકાઓનું પૂરેપૂરું સમાધાન કરી ગ્રહા બાદ જ તે શુદ્ધ લિહુ હોય તો સચમી લિહુએ, લિહુના સ્વીકાર કરવો, અન્યથા નહિ.

ગ્રહભૈષણા (ઉત્પાદના)ના ૧૬ દોષ.

ધાર્દ દુર્દ નિમિત્તે આજીવવળીમમે તિગિચ્છાય ।

કોદ્દે માણે માયા લોમે ચ હવન્તિ દસ દોસા એ ॥૧॥

પુત્તિવં પચ્છા સયવ, વિજ્ઞા મતે ચ તુણ્ણ જોમે ચ ।

ઉપ્પાયણાઢ દોસા, સોલસમે મૂલ્લકમ્મે ચ ॥ ૨ ॥

પ્રવચનમારોહાર મા ૫૬૭

સાવાર્થ — ૧ ધાત્રી—ગૃહસ્થના સત્તાનને, ખવગવવાનું ખીવડાવવાનું વગેરે ધાત્રીનું કામ કરીને, અથવા કોઈ ધાયની નોકરી લગાવીને આહાર લેવો એ ધાત્રી દોષ છે.

૨ દૂતી—એક બીજાના સંદેશા-ગ્રહ કે પ્રગટ રૂપમાં એક બીજાને પહોંચાડવાનું, દૂતનું કામ કરીને આહાર લેવો એ દૂતી દોષ કહેવાય છે.

૩ નિમિત્ત-ભૂત અને ભવિષ્યતુ શુભાશુભ નિમિત્ત બતાવીને આહારાદિક લેવો તે નિમિત્ત દોષ કહેવાય છે

૪ આશ્ચર્ય-સ્પષ્ટ કે અસ્પષ્ટ રૂપમા પોતાની ભતિ કુલ વગેરે બહાર કરીને આહારાદિક લેવો તે આશ્ચર્ય દોષ કહેવાય છે.

૫ વનીપક-શ્રમણ, શાક્ય, સન્યાસી વગેરેમા જે માણસ (જે ગુરુને માનતો હોય) જેનો ભક્ત હોય, તેની સામે તેની પ્રશસા કરે અથવા દીનતા બતાવીને આહાર લેવો તે વનીપક દમ કહેવાય છે

૬ ચિકિત્સા-ઔષધિ કરવી કે ઔષધિ બતાવવી અને ચિકિત્સક તરીકે કામ કરીને આહાર લેવો તેને ચિકિત્સા દોષ કહેવામા આવે છે

૭ ક્રોધ-ક્રોધ કરીને અથવા ગૃહસ્થને શાપ વગેરેનો ભય બતાવીને આહાર લેવો તેને ક્રોધ દોષ કહેવામા આવે છે

૮ માન-અભિમાનથી પોતાની ભતને પ્રતાપી, તેજસ્વી, બહુશ્રુત બતાવવી, પોતાનો પ્રભાવ જમાવીને આહાર લેવો તેને માન દોષ કહેવામા આવે છે

૯ માયા-વચના કરીને અથવા (કોઈને) છેતરીને આહાર લેવો તે માયા દોષ કહેવાય છે

૧૦ લોભ-આહારમા લોભ કરવો, અર્થાત્ ભિક્ષા લેવા જતી વેળા, છાકની લાલચને વશ થઈને, એમ વિચા-

‘ જગમં સે અ પુચ્છિજ્જા, કસ્સઠા કેણ વા કઠ ।

સુચ્ચા નિસ્સકિયં સુદ્ધં પઢિગાદિજ્જ સંજણ ॥૫૬॥

દ વૈ ૦ અ પ. ૫-૭

સાવાર્થ — ગૃહસ્થના જેવે આહાર, પાણી વગેરે બોધને લિધુને શકા થાય કે—આ આહારની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ હશે ? આ આહાર કેના માટે બનાવાયો હશે ? આવી આવી શકાઓનું પૂરેપૂરું સમાધાન કરી રહ્યા બાદ જ તે શુદ્ધ લિક્ષા હોય તો સચમી લિધુએ, લિક્ષાનો સ્વીકાર કરવો, અન્યથા નહિ.

અહણૈષણા (ઉત્પાદના) ના ૧૬ દોષ.

ધાર્ઁ દુર્ઁ નિમિત્તે આજીવવણીમમે તિગિચ્છાય ।

કોહે માણે માયા લોમે ચ દવન્તિ દસ દોસા ણ્ણ ॥૧॥

પુત્તિ પચ્છા સયવ, વિજ્જા મતે ચ ચુણ્ણ જોમે ચ ।

ઉપ્પાયણાઢ દોસા, સોલસમે મુલ્લકમ્મે ચ ॥ ૨ ॥

પ્રવચનસારોદ્ધાર ગા ૫૬૭

સાવાર્થ — ૧ ધાત્રી—ગૃહસ્થના સત્તાનને, ખવગવવાનું પીવડાવવાનું વગેરે ધાત્રીનું કામ કરીને, અથવા કોઈ ધાયની નોકરી લગાવીને આહાર લેવો એ ધાત્રી દોષ છે.

૨ દ્વૈતી—એક બીબના સંદેશા ગ્રામ કે પ્રગટ રૂપમાં એક બીબને પહોચાડવાનું, દ્વૈતનું કામ કરીને આહાર લેવો એ દ્વૈતી દોષ કહેવાય છે.

૩ નિમિત્ત-ભૂત અને લવિષ્યતુ શુભાશુભ નિમિત્ત બતાવીને આહારાદિક લેવો તે નિમિત્ત દોષ કહેવાય છે

૪ આજીવ-સ્પષ્ટ કે અસ્પષ્ટ રૂપમા પોતાની જાતિ કુલ વગેરે જાહેર કરીને આહારાદિક લેવો તે આજીવ દોષ કહેવાય છે.

૫ વનીપક્ષ-શ્રમણ, શાક્ય, સન્યાસી વગેરેમા જે માણસ (જે ગુરુને માનતો હોય) જેનો ભક્ત હોય, તેની સામે તેની પ્રશસા કરે અથવા દીનતા બતાવીને આહાર લેવો તે વનીપક્ષ ક્રમ કહેવાય છે

૬ ચિકિત્સા-ઔષધિ કરવી કે ઔષધિ બતાવવી અને ચિકિત્સક તરીકે કામ કરીને આહાર લેવો તેને ચિકિત્સા દોષ કહેવામા આવે છે

૭ ક્રોધ-ક્રોધ કરીને અથવા ગૃહસ્થને શાપ વગેરેનો ભય બતાવીને આહાર લેવો તેને ક્રોધ દોષ કહેવામા આવે છે

૮ માન-અભિમાનથી પોતાની જાતને પ્રતાપી, તેજસ્વી, બહુશ્રુત બતાવવી, પોતાનો પ્રભાવ જમાવીને આહાર લેવો તેને માન દોષ કહેવામા આવે છે

૯ માયા-વચના કરીને અથવા (કોઈને) છેતરીને આહાર લેવો તે માયા દોષ કહેવાય છે

૧૦ લોભ-આહારમા લોભ કરવો, અર્થાત્ ભિક્ષા લેવા જતી વેળા, જીભની લાલચને વશ થઈને, એમ વિચા-

રહું કે નિશ્ચય કરવો કે, આજ તો અમુક વસ્તુ જ ખાઈશ, અને જો તે વસ્તુ અનાયાસ ન મળે તો અહીં તહીં તેની શોધ કરવી, તથા દૂધ વગેરે મળે તો જીભ સ્વાદને તાજે થઈને માકર વગેરે માટે અહીં તહીં ભટકવું—આ બધો આહાર દોષ પ્રકારનો કહેવાય છે

૧૧ પ્રાકૃપશ્ચ ત્વન્સ્તવ—(પુલ્લિપક્ષ્યાસંથવ) આહાર લેતા પહેલાં કે પછી આપનાર (દાતા)ની પ્રશ્ન સા કરવી

૧૨. વિદ્યા—દેવાગનાથી અધિષ્ઠિત, અર્થવા જપ, હવન વગેરે સિદ્ધ થવા વાળી અક્ષરોની રચનાને વિદ્યા કહેવાય છે એને બતાવીને કે શિખવાડીને આહાર લેવો તેને વિદ્યા દોષ કહેવામા આવે છે

૧૩ મત્ર—દેવતા દ્વારા આધિષ્ઠિત, અક્ષર રચના, કોઈ વાર પાઠ માત્રથી સિદ્ધિ થઈ જાય, તો તેને મત્ર કહેવામા આવે છે મત્રના પ્રયોગ વડે લેવાયેલો આહાર મત્ર-ચિંત છે અને મત્રદોષ કહેવામા આવે છે

૧૪. ચૂર્ણ—અદૃશ્ય કરવાવાળા સુરમા વગેરેનો પ્રયોગ કરીને જે આહાર લેવામા આવે તે ચૂર્ણદોષ કહેવાય છે

૧૫ યોગ—પગ વગેરે પર લેપ આદિ લગાવીને સિદ્ધિ બતાવીને આહાર લેવો તેને યોગચિંત કહેવામા આવે છે. તે આહારને યોગદોષ કહેવાય

૧૬ મૂલકર્મ—ગર્ભસ્ત ભ, ગર્ભાધાન, ગર્ભપાત વગેરે અસાગ સાગરમા બ્રમણ કરાવનાર સાવધ પ્રયોગ કરવો

તે મૂલકર્મ છે એમ કરીને આહાર લેવો તે મૂલકર્મ દોષ છે

આ સોળ દોષ સચમને હાનિકારક છે એ દોષો માટે ભાગે સાધુને લાગે છે એનું નિમિત્ત સાધુ છે એટલા માટે મોક્ષમાર્ગનું આરાધન કરવા માટે એ દોષોને અવશ્ય દૂર કરવા જોઈએ

ગ્રહભૈષણાના દસ દોષ.

લોજનાદિ ગ્રહભૈષ કરવા તેને ગ્રહભૈષણ કહે છે એના દસ દોષો છે એ દસે દોષોને જાણીને શ્રમભૈષ નિર્ગ્રન્થે અવશ્ય એમનો ત્યાગ કરવો જોઈએ

“ સત્ત્વિય મક્ત્વિય, નિત્ત્વિય, પિત્ત્વિય, સાહારિય,
દાયગુમ્મીસે ।

અપરિણયહિન્ત હૃદ્વિય, પસણા દોસા દસ હવન્તિ ॥

પ્રયત્ન સારોદ્ધાર દદત

ભાવાર્થ—૧ શક્તિ આહારમા આધાકર્મ વગેરેના દોષોની શકા હોવા છતાં પણ (આહાર) લેવો તેને શક્તિ દોષ કહે છે

૨ અક્ષિપ્ત—સચિત-પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ વગેરે સહેજ પણ શરીરના અવયવ હાથ વગેરે પર જમા થયેલ હોય અથવા ગૃહસ્થની થાળી કે ખાલા આદિ કચરાથી ભરેલા હોય છે, અથવા એવી અવસ્થામા રહેલા આહારને સ્વીકારવો તે અક્ષિપ્ત દોષ છે

૩. નિર્દક્ષિણ—આપવાની વસ્તુ સચિત ઉપર રાખી હોય અને તેના પરથી લઈને સાધુને વહોગવે તો તે આહાર નિર્દક્ષિણ દોષવાળો ગણાય છે.

૪. વિહિત—આપવાની વસ્તુ, સચિત, વસ્તુથી ઢાકી હોય, અને તે વસ્તુને હઠાવીને સાધુને આહાર વગેરે વહો-
રાવવું તેને વિહિત દોષ કહેવામા આવે છે

૫ સાહચરિય—જે વાસણોમા સચિત આદિ વસ્તુ પડી હોય તેમાથી વસ્તુ કાઢી લઈને તેજ વાસણમા દેવા યોગ્ય અચિત વસ્તુ લઈને સાધુને આહાર આપવામા આવે તો તે આહાર સાહચરિય દોષવાળો બને છે

૬. દાયક—ખિલકુલ નાના છોકરાના હાથે-કે જે આહાર વહોગવવા માટે અનાધિકારી લેખાય-જે ખોરાક આપવામા આવે તે દાયક દોષ કહેવાય છે જે આહાર યોગ્ય અધિકાર હાથથી વહોરવામા આવે તો તે દાયકદોષ-
વાળો ગણાતો નથી દાન આપવા માટે અનાધિકારીના ૪૦ લેહ અથકારોએ બતાવ્યા છે તેમાથી હુ થોડા અત્રે જણાવું છું.

૧ ખાળ, વૃદ્ધ, મત્ત (શરાળી) ઉન્મત્ત (ધમડી કે પાગલ) કપમાન, જ્વરિત (તાવવાળા) અધ, પ્રગલિત (કોઢિયો) આરૂઠ (જોડા વગેરે પહેરેલા હોય તેવો) બદ્ધ (હાથમા હાથકડી પગમા બેડી વગેરેથી બધાયેલો હોય) છિન્ન (હાથ, પગ વગેરે કપાયેલ હોય) ત્રૈરાશિક (નપુંસક) ગર્ભિણી, બાળવત્સા (ધાવતા બાળકને છોડીને આહાર વહો-
રાવનાર સ્ત્રી), ભુબ્બના (ભોજન કરતા કરતા કે કાચા

પાણીથી હાથ ધોઈને ભિક્ષા આપે તે) ૧ પટકાયવ્યગ્રસ્તા, ૨ નિક્ષિપન્તી, ૩ અવગાહમાના, ૪ સઘટ્ટ્યન્તી, આ ચાર છ કાયની વિરાધના રૂપ હોઈને ત્યાજ્ય કે વર્જનીય છે. વિમ્ભસ્તા, વિમ્ભાત્રા (ચીકણા પદાર્થથી વિમ્ભ પાત્ર)

૭ ઉન્મિશ્ર—અચિતની સાથે સચિત કે મિશ્ર આહાર ભળ્યો હોય, મિશ્ર કે સચિતની સાથે અચિત આહાર ભળ્યો હોય તો તે આહાર ઉન્મિશ્ર દોષવાળો અને છે

૮ અપરિણત—વસ્તુ નિર્જીવ અને તે પહેલાં તેને લઈ લેવી, અથવા જેમા શસ્ત્રપૂર્ણ પરિણત ન થયું હોય એવા આહારવાળી વસ્તુનો સ્વીકાર કરવો તે અપરિણત કહેવાય છે

૯ વિમ્ભ—ગૃહસ્થનુ ઘર થોડીવાર પહેલાં જ ધોયું હોય અને ત્યાં જઈને કે આવીને આહાર લેવો કે દેવો તે આહાર વિમ્ભ દોષવાળો કહેવાય છે

૧૦ છર્દિત—સાધુને આપવા ચોગ્ય આહાર, પાણી વગેરે અચત્ના હોય, ઉચેથી પડતી હોય કે પડી હોય એવી આહારની વસ્તુ લેવામા આવે તો તે છર્દિત દોષ કહેવાય

આ દોષોનું અહિંસા ધર્મને અભાધિત, અખડિત રાખવા માટે વિધાન કરવામા આવ્યું છે આ માટે મુમુક્ષોએ અવશ્ય આ દોષોને દૂર કરવા અને સચમસાધક આહાર ગ્રહણ કરવો

ગ્રાસૈષણાના પાંચ દોષો.

૧ સચોજના—ઉત્કર્ષતા પેદા કરવા માટે, એક

દ્રવ્યને-વસ્તુને બીજી વસ્તુની સાથે ભેળવવી એને સંયોજન કહે છે જેમકે રમલોહપતાના કારણથી રૂઢ, સાકર, ઘી વગેરે પદાર્થોના સ્વાદ માટે સંયોગ ભેળવવો.

૨. અગાર—સ્વાદિષ્ટ સરસ આહાર કરતા કરતા આહારની કે દાતાની પ્રશંસા કરવી તે અગાર દોષ છે. ખાદ્ય પદાર્થ અને પદાર્થના દાતા તરફ રાગદષ્ટિ થાય તો, શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે, રાગરૂપ અગ્નિએ ચારિત્રને દોષલાભમાન બનાવ્યું છે.

૩ ધૂમ્ર—વિરસ (અરાબ રસનો) આહાર કરતા કરતા, આહારની કે દાતાની દેષભાવને વશ થઈને નિંદા કરવી તે ધૂમ્રદોષ છે ખાદ્ય પદાર્થ અને દાતા પર દેષ કરવો તેને માટે શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે એમ કંવાથી ચાગ્રિ ધૂમ્રરૂપ બની જાય છે.

૪ અપ્રમાણ—સ્વાદના લોભથી ભોજનને પરિમાણનું અતિક્રમણ કરીને અધિક (વધારે) ખાવું તે અપ્રમાણ દોષ છે.

૫ અકારણ—સાધુઓને, છ કારણથી આહાર લેવાની આજ્ઞા કરવામા આવી છે (એ છ કારણો સિવાય શરીરબળ, વીર્યોદ્દિષ્ટ વગેરેની વૃદ્ધિ માટે આહાર કરવો તે અકારણ દોષ છે.)

આ પાંચ દોષોથી સ્વહિંસા (આત્મશુભોનો ઘાત થાય છે) થાય છે એ માટે મોક્ષાર્થી શ્રમણાનિર્થન્યોએ પૂર્ણ ઉપયોગ ગણવો જોઈએ “જય મુજતો માસંતો

પાપકર્મ ન ઘન્યદ્ " ઉપયોગપૂર્વક ખાનારને અને ખાલનારને પાપકર્મ બાધતા નથી

અત્રે ૪૭ દોષોનો માત્ર સક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે એ વિના આચારગ, ભગવતીશુ, દશવૈકલિક, કિત્તરાધ્યયન, પ્રશ્નવ્યાકરણ, નશીથ આદિ સૂત્રો બોવાથી વિશેષ વસ્તુ મળી રહેશે શુભાસુખ્યોએ તે વાચી લેવા.

— — —

પ્રકરણ ૯ મું.

સર્વાવસ્થામાં ત્યાગ

જૈનશ્રમણ નિર્ઋન્થોના આહાર (ખોગક) વિધિમાં શુ દેવુ, શુ ન દેવુ એ વિષયમાનોઈએ તો જે વસ્તુઓ જણાઈ આવે છે . માંસ અને મદિરાનો ત્યાગ બધી અવસ્થામાં થવો જોઈએ અર્થાત્ શુદ્ધબુદ્ધમાં હોય કે સકારણ હોય કે નિષ્કારણ હોય, એવા કોઈ પણ બહાના નીચે શ્રમણે દારૂ પીવો નહિ તથા માંસ ખાવુ નહિ એને જ સાચો જૈનશ્રમણ કહેવામાં આવે છે. આમ હોય તો જ તેની સાથે, શ્રમણમધના કાનૂન સુજળ વિધિપૂર્વક વદના વગેરેનો વ્યવહાર કરવામાં આવે છે—અન્યથા નહિ મદિરા, માંસ ખાનાર અસાધુ છે, સાધુ નહિ વર્તમાન-કાળમાં જેટલા આગમ ઉપલબ્ધ છે તેમાં શ્રમણ (સાધુ) શ્રમણી (સાધ્વી)ઓની સહ્યા બતાવવામાં આવી છે કે—

“ ચૌવીસી જિનની, મુની સંખ્યા અઠાવીસ લાખ ।

“ સહસ્ર અઢતાલીસ ઉપર મૂત્ર પરંપરા માંખ ॥ ”

ચૌવીસી જિનનો, સાધ્વી નો પરિવાર ।

“લાખ સેતાલીસ, આઠસો સિતેર હજાર ॥”

“એક લાખ કેવલી, ચમોત્તર હજાર ।

વલી નવસે ઉપર, ચોવીસી નો પરિવાર ॥”

“વહો સાધુવદના”

વર્તમાન અવસર્પિણી કાળમા ઋષભદેવ ભગવાનથી માડીને મહાવીર સ્વામી પર્યંત ચોવીસ તીર્થંકર સાધુઓની સંખ્યા ૨૮ લાખને ૪૮ હજારની થઈ સાધ્વીઓની સંખ્યા ૪૭ લાખ, ૭૦ હજાર ૮ સોની થઈ (૪૭૭૦૮૦૦) દેવળીઓની સંખ્યા ૧ લાખ ૭૪ હજાર ૯ સો (૧૭૪૯૦૦) ની થઈ આમા અમુક સાધુ-સાધ્વીએ, માસ ખાધુ એવો ઉલ્લેખ કોઈ પણ શાસ્ત્રમા મળતો નથી જેમ ગધેડાના કે સસલાના માથા ઉપર શિંગડા હોય છે એમ કયાય પ્રમાણુ મળતુ નથી, તેમ જૈન શ્રમણત્વમા રહીને જૈન-શ્રમણે માસ ખાધુ એવુ પ્રમાણુ કયાય મળતુ નથી. હા, જે સાધુઓના નામ મળે છે-જેમણે બિમારીમા ચિકિત્સકો દ્વારા દારુ (શરાબ) દવાને નામે પીધો હતો. એકનુ નામ “કંઠરિક”, બીજાનુ નામ “શૈલકરાજ ઋષિ”. આ બન્નેનો સક્ષિપ્ત પરિચય કથાનક રૂપમા આગળ કહેવામા આવશે એ પહેલા એ બતાવવામા આવ્યુ છે કે ન્યારે કંઠરીક મુનિએ બિમારીમા દારુ (શરાબ) પીધો ત્યારે સાબળ થઈને પણ તેમણે પ્રાયશ્ચિત વિધિ કરી નહિ, તેથી જૈનશ્રમણ સંઘે તેમની સાથે વિધિ વ્યવહાર કરવાનું છોડી દીધુ અર્થાત્ તે કંઠરિક મુનિને શ્રમણસંઘની બહાર

કાઠી મૂક્યા અન્તે તે કંડરિક મદિરા, માસ, કામલોગમા લુપ્થ બનીને મરણ પામ્યા ને સાતમી નરકમા ગયા. બીજા શૈલકરાજ ઋષિએ પણ બિમારીમા ચિકિત્સકો દ્વારા શરાબ પીધો બિમારીનો અત આબ્યો તો પણ તેમણે પ્રાયશ્ચિત વિધિ કર્યો નહિ અને મદિરાદિક પ્રમાદ છોડ્યા નહિ, ત્યારે શ્રમણસઘે તેમનો ત્યાગ કર્યો અને તેમના ઠલ્લ શિષ્યો તેમને છોડી અન્યત્ર ચાલ્યા ગયા પછી જ્યારે શૈલકરાજ ઋષિએ શુદ્ધ થઈને મદિરા પ્રમાદનો ત્યાગ કર્યો અને પુનઃ પ્રાયશ્ચિત કર્યું ત્યારે તેમના ઠલ્લ શિષ્યો ફરીવાર તેમની પાસે આવ્યા ને મળ્યા, શ્રમણસઘે તેમનો પૂર્ણ સત્કાર કર્યો, અને શૈલકરાજ ઋષિ શુદ્ધ, તપ, સયમ પાળીને મોક્ષમા ગયા.

હે પાઠકો ! જૈનસિદ્ધાંતમા, જૈનશ્રમણ-શ્રમણો દારૂ કે માસ લેતા નથી મદિરા પીનાર અને માસ ખાનારને જૈન સાધુ-સાધ્વી કહેવા (સાધુ સાધ્વી તરીકેની શ્રદ્ધા દાખવવી) તેને મિથ્યાત્વ છે આ વિષયક મૂલ આગમમનુ પ્રમાણ બતાવવું ઉચિત છે. હે પાઠક ! નીચેનું કથન જરા ધ્યાનથી વાંચો—

“ સુધ્ધે સળિયા, અતાહારા, પંતાહારા, અરસાહારા, વિરસાહારા, હુહાહારા, તુચ્છાહારા, અતજીવી, પંતજીવી, આયંબિલિયા, પુરિમદ્વિયા, નિન્વિગદ્યા, અમજ્જમંસા-સિણો, જો ણિયામરસમોર્ડ ”

ભાવાર્થ—શુદ્ધ આહારની (અસણુ, પાણુ, ખાઈમ, સાઈમ) ગવેષણા કરનાર, અન્તઆહાર-જઘન્ય અર્થાત્ જે આહાર બહુ ગરીબ લોક લેતા હોય એવા અણુ વગેરે લેનાર, પ્રાન્ત-આહાર બચાવેલો આહાર લેનાર, અરસ આહાર-મીઠું મરચુ વગેરે વિનાના રસ વિહીન ખોરાક લેનાર, વિરસ આહાર જેનો રસ આદ્યો ગયો હોય એવા જૂના ધાન્ય કે ભાત વગેરેનો આહાર લેનાર, રુક્ષઆહાર-બહુ સૂકો આહાર લેનાર, તુચ્છ આહાર-તુચ્છ સત્ત્વરહિત નિ સાર ભોજન કરનાર, અન્તાહારથી જીવનયાત્રા નિભાવનાર, પ્રાતાહારથી જીવનયાત્રા નિભાવનાર, આય બિલિયા-દિવસના જે પ્રહર બાદ લૂખુ ભોજન પાણીમા નાખીને એક જ આસન પર બેસીને (તપ વિશેષ) ભોજન કરનાર, સર્વ દિન જે પ્રહર બાદ ભોજન કરનાર, સદા સર્વદા મદ્ય (શરાબ) માસનો ત્યાગ કરનાર, સદા સરસ આહારને ન ખાનાર, વગેરે નિર્ઞંથ માટેના લક્ષણો છે

હવે બીજી પ્રમાણ પ્રશ્ન વ્યાકરણમા પ્રથમ સવર દ્વારા બેઈએ તેમા લખ્યું છે કે શ્રમણ નિર્ઞંથ કદાપિ માસાહાર કરવાવાળો હોતો નથી

“ સુધ્વેસણિર્ણિ, સરવાદતિર્ણિ દિઢુલામેર્ણિ, અદિઢુલામેર્ણિ, પુઢુલામેર્ણિ, આયાવિલિર્ણિ, પરિમિદિર્ણિ, એકાસણિર્ણિ, નિચ્વદ્દર્ણિ, મિત્રપિઢ્વાર્ણિ, પરિમિયાપિઢ્વાર્ણિ, અન્તાહારેર્ણિ, પતાહારેર્ણિ, અરસાહ-

હારેહિં, વિરસારારેહિં, લૂઠાહારેહિં, તુચ્છાહારેહિં, અંતજી-
વિહિં, પતજીવિહિં, લૂઠજીવિહિં, તુચ્છજીવિહિં, ઉચ્ચસંત-
જીવિહિં, પસંતજીવિહિં, વિવિતજીવિહિં, અક્ષીરમહુસ-
પ્પિણ્હિં, અમજ્જમંસસિણ્હિં, ઠાણાણ્હિં, इत्यादि

પ્ર વ્યા સ્તવર ૧

ભાવાર્થ — અહિંસા ભગવતી—એવા મહાપુરુષોથી સેવાઈ
છે કે જેઓ શુદ્ધ નિર્દોષ, એષણિક આહાર ગ્રહણ કરનાર,
રોટલી અને કડછી (ચમચા)ની સખ્યા પ્રમાણથી આહાર કર-
નાર, દેખાતી વસ્તુને ગ્રહણ કરનાર, નહિ દેખાતી (હાડલા
વગેરે) આપેલી વસ્તુને ગ્રહણ કરનાર, સદૈવ બે પ્રહર ખાદ્ય
ભોજન કરનાર, સદૈવ એકવાર ભોજન કરનાર, સદૈવ વિકૃતિ
રહિત આહાર કરનાર, જે આહાર અલગ કાઢીને રાખ્યો
હોય તેમાથી આહાર કરનાર, પરિમિતપિન્ડાણત્તિ—થોડા
ભોજન પ્રમાણ સહિત લેનાર, અન્ત-આહાર, રુક્ષ આહાર,
તુચ્છ આહાર લેનાર, અન્ત, પ્રાન્ત અને તુચ્છ આહાર
લઈ, પોતાના સચમ જીવનને ગુજારનાર, ક્રોધ, માન, માયા,
લોભ કષાયને ઉપશાન્ત કરીને જીવનાર, વિવિકતજીવી—સર્વ
પ્રકારની આશા, તૃષ્ણા રહિત બની સચમ જીવન જીવનાર
હોય છે

મધ (મદિરા શગબ) અને માસનું કદાપિ પણ સેવન
નહિ કરનાર, સ્થિર આસનવાળા પદ્મિમદ્ધાણ્હિં સાધુની બાર
પડિમા (પ્રતિજ્ઞા) નું યથાર્થ પાલન કરે છે અર્થાત્ ઉપ-
રોક્ત ગુણશાળી પુરુષોએ જ અહિંસા ભગવતીનું યથાર્થ

પાલન કર્યું છે પાઠક આ ઉપરથી સમજી લ્યો કે ‘ મધ માસ લેવાવાળા અહિંસા ભગવતીનું આરાધન કરી શકતા નથી ’ મધ માસનું સેવન નહિ કરનાર જ ભગવતીનું યથાર્થ આરાધન કરી શકે છે અહિંસાના નિયમ પાળવાથી જ જૈન શ્રમણ-શ્રમણી કહેવાય છે

પ્રિય પાઠકો ! હવે ત્રીજા પ્રમાણને માટે દશવૈકાલિક સૂત્રની ચૂલિકા જોઈએ, તેમા પણ લખ્યું છે કે, જૈન શ્રમણ-અમદ્યપેથી અમાસાશી હોય છે, જુઓ

“ અમજ્જમસાસિ, અમચ્છરીઆ, અમિક્કલ્લણં નિવ્વિ-
ગઈ ગયાઅ । અમિક્કલ્લણ કાઉસ્સગ્ગકારી, સજ્ઞાયાજોને
પયઓ દ્વિવજ્જા ॥

વશં દ્વિતીય ચૂલિકા ગા ૭

સાવાર્થ-જૈન શ્રમણનું સ્વરૂપ બતાવતા જીનેશ્વર ભગવાને કરમાવ્યું છે કે, અમદ્યપેથી-જેમા નરો ચઢે, કેદ ચઢે એવા શરાણાદિ પદાર્થો નહિ પીનાર, જળમા ચાલનાર જળચર (માછલા વગેરે)નું, સ્થળ (જમીન)મા ચાલનાર તમામ જાતિઓના પશુઓનું, આકાશમા ઉડનાર તમામ પ્રકારના પક્ષિઓનું માસ નહિ ખાનાર, કોઈની હિંસા નહિ કરનાર, વાર વાર પૌષ્ટિક પદાર્થ દૂધ, ઘી, વગેરેનું સેવન નહિ કરનાર, વાર વાર પ્રતિદિન કાયોત્સર્ગ કરનાર (એથી કાયોત્સર્ગમા સ્વાત્મચિંતન અને ધર્મધ્યાનથી આત્મા નિર્મળ બને છે) સદા સ્વાધ્યાય (વાચનું, પૂછવું, પરિચક્તના, અણુ-પેહા અને ધર્મકથા)મા લીન બનનાર, (એમ કરવાથી

જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે અને ચિત્તમા આત્મસ્થિત્તા આવે છે) સ્વાધ્યાય ધ્યાનમા લીન રહેનાર શ્રમણ નિર્ઘન્ય બને છે.

પ્રિય પાઠકો ! આપ લોકો ખૂબ જ ધ્યાનથી વાંચો કે, મુનિ મધ્ય માસના લોગી તો નથી જ, ઉપરાત જ્યાં જે મહોદલામા કે કોઈ ગૃહસ્થની વસ્તી વિભાગમા માસ અથવા મન્થળી વગેરે અલક્ષ્ય લોગન હોય ત્યાં શ્રમણોને જ્યાં આવવાની પણ મનાઈ કગવામા આવી છે એનું વિધાન આચારાગ સૂત્રમા ઠીક ઠીક રીતે કહેવામા આવ્યું છે તે ભાવાર્થની સાથે આ રીતે છે

“ સે મિક્ખુ વા મિક્ખુણી વા જાવ પવિટ્ઠે સમાણે સેજ્જં પુણ જાણેજ્જા, મંસાડય વા, મચ્છાડય વા, મસખલ વા, મચ્છમ્બલ વા, આદેણં વા, પદેણ વા, ઢિંગોલ્લં વા, હિરમાણં વા, સંપેદાપ, અંતરાસે મગ્ગા વહુપાણા, વહુવીયા, વહુહરિયા, વહુ ઓસા, વહુ ઉદયા, વહુ ઉત્તિગ, પળગદગમટ્ટિયમકકહાસતાળગા, વહવે તત્થ સમણ માણ્ણ અતિહિ કિવળ મળીમગા ઉવાગતા । ઉવાગમિસ્સતિ તત્થ ણ્ણા વિત્તિણો પળ્ણસ્સ નિવસમણવેસણાપ વાયણાપુચ્છળ પરિયટ્ટણાણુપેદાપ, ધમ્માણુઓગચિન્તાપ સર્વે ણત્થા તહ-પ્પગાર પુરે સક્કલ્લિ વા પચ્છા સક્કલ્લિયાપ ણો અમિ-સંધારેજ્જા ગમણાપ ॥

ભાવાર્થ — શાસ્ત્રકારોએ જૈન ભિક્ષુ-શબ્દની વ્યુત્પત્તિ કરતા લખ્યું છે કે “ યમ નિયમ વ્યવસ્થિત ક્રમકારિકાનુ-મોદિત પરિહારેણ મિક્ષતે હૃદયેશ્વશીલો ભિક્ષુ ” અર્થાત્ સાધુ સખધી યમ, નિયમમા સ્થિત, હિંસા કરવી, કરાવવી અને હિંમાનુ અનુમોદન એ ત્રણેનો પરિહાર-ત્યાગ કરીને ભિક્ષા માગે છે ભિક્ષા માગનામા જેને આચાર છે, તેને ભિક્ષુ કહે છે

‘ સ્વારંભત્યાગાત ધર્મકાર્યપરિપાલનાય મિક્ષણશીલો ભિક્ષુ ” અર્થાત્ છઠાય જીવેની હિંમા ૩૫ આગ લેને ત્યાગ કરીને, ધર્મકાર્ય (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાત્મક) પાળવાને માટે ભિક્ષા માગવાના સ્વસાવવાળો સાધુ કહેવાય છે એવા આચારવાળા સાધુ સાધવીઓને ગૃહસ્થના ઘેર ભિક્ષા લેવા જતા એમ માલમ પડે કે, અમુકને ત્યા અથવા એ ગસ્તામા, વિવાહના નિમિત્તે અથવા મૃત્યુના કારણે, માસ અથવા મઠજીનું ભોજન છે, અથવા માસ તથા માછલાઓના ચામડા છે, અને એવા રસ્તા પર કોઈ, સાધુ કે સાધવીને લઈ જવા, માગે તો ત્યા ગૃહસ્થના ઘર પર કે તે રસ્તા પર જવાની લેશ માત્ર ઈચ્છા સાધુએ કરવી જોઈએ નહિ, કેમકે તે સ્વધર્મબાધક છે તે ગસ્તામા ઘણા જ પ્રાણી, ખીજ, લીલી લીલોત્રી, ઓમનુ પાણી, અથવા સાક્ષાત્ પાણી, ખારીક જીવ જતું હોય છે અને શ્રમણો, બુદ્ધધર્મી પ્રાણણો, મુસાફરો, ગક, ભિક્ષુ, ભાટ ચારણો આગ્યા હોય છે અથવા આવવાના હોય છે, એથી ઘણી જ લીડ થાય છે, એ માટે જૈન મુનિ-ઓનો સ્વધર્મ નાશ પામે છે, અને તેથી આપત્તિઓ આવે છે વળી શાસ્ત્રવાચનમા, પૃચ્છના, પરિચક્તના, અણુપેહા, તથા

ધર્માનુચિતા વગેરેમા લયકુ વિધનકર્તા બને છે આમ જાણીને માસ મચ્છીનુ લોજન હોય તે ઘર કે રસ્તામા જૈનયતિએ જવાની જરાપણ ઈચ્છા કરવી નહિ એમ કરનાર (નિયમો પાળનાર) મુનિ મોક્ષ માર્ગનો સાચો આગધક બની શકે છે કહ્યું છે કે—

‘ एयं खलु तस्स भिक्खुरस्स वा भिक्खुणी वा सामगिय’

આચાર્ય ૨ શ્રુ અ ૧ ૩ ૬

હવે પાઠકોને એ બતાવવું જરૂરી છે કે કોઈ જૈન ભિક્ષુ ઉપરોક્ત સૂત્રાનુસારની અવજ્ઞા કરીને એ રસ્તા પર જાય તો તે સાધુ પ્રાયશ્ચિત્તનો ભાગીદાર થાય છે પ્રમાણુ માટે જુઓ—

“ જે ભિક્ષુ વા ભિક્ષુની વા, મંસાદિયં વા મચ્છાદિય વા, મસખલં વા, મચ્છાલ વા, આહેણ વા પહેણ વા, સમેલ વા, હિંગોલ વા, અન્નવર વા, તહપ્પગારં વિરૂવરૂવ હીરમાણ પેઠાણ તાણ આસાણ, તાણ પિવાસાણ, તાણ તરયસિ અણ્ણત્ય ઉવાઝણા વે ઉવાયણાવંતે વા સાહજ્જહ ”

નકીત્ય સૂત્ર ઉદે ૭૭ સ્ ૧૮૫

ભાવાર્થ—જે સાધુ સાધ્વી માસનું લોજન, મચ્છીનું લોજન, માસ લોજનનો ઢગલો કર્યો હોય, મત્સ્ય લોજનનો ઢગલો કર્યો હોય, કોઈ ઘરમાથી લઈ આવ્યા હોય, કોઈના

ઘેર લઈ જતા હોય, જેનાથી તેમના સ્વજન વગેરે સન્માન કરતા હોય, ચક્ષાદિકની યાત્રા માટે તૈયારી કરતા હોય તેમને માટે તથા માત્રસમત્યાદિક એ પ્રકારના વિરૂપ રૂપ (અગળ) વાળા અન્ય આહાર જોઈને, વગેરે કારણો જોઈને તેને ગ્રહણ કરવાની આશાથી, એને ગ્રહણ કરવાની પિપાસાથી, તૃષ્ણાથી (જેન સાધુ) પોતાનું સ્થાન છોડીને અન્ય માસ મત્સ્યવાળા સ્થાન તરફ ખૂદ જાય, કોઈ બીજાને મોકલે અને જનાગ્ને - સારો સમજે તે સાધુ સાધ્વીને પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે છે

“ ત સેવમાણે આવજ્જહ્ ચરમ્માસિય પરિહારઠાણં
અણુઘાડય ”

નશીત્ય ઉદે ૧૯૮

ભાવાર્થ—પ્રાયશ્ચિત કેટલું આવે અને કેટલું આપવું તે મર્યાદાલોપકના ભાવોને જોઈને, ગીતાર્થ ગુરુ (આચાર્ય) ઔમાસિક પ્રાયશ્ચિત આપવાનું વિધાન છે પચાધીનપણાથી ખિનઉપયોગથી ઉપરના દોષ વાળો તો જઘન્ય ૪ ઉપવાસ, મધ્યમ ૪ છઠ્ઠ ઉત્કૃષ્ટ ૧૨૦ ઉપવાસ આતુગ્તાથી લાગે કે બાણતા લાગે તો જઘન્ય ૪ છઠ્ઠ તથા ૪ દિવસનો છે, મધ્યમ ૪ અઠૂમ તથા ૭ દિવસનો છે, ઉત્કૃષ્ટ ૧૨૦ ઉપવાસ તથા ૧૦૮ દિવસનો છે મોહનીય કર્મોદયથી, મૂર્છાભાવથી દોષ લાગે તો જઘન્ય ૪ અઠૂમ તથા ૭ દિવસનો છે, મધ્યમ ૧૫ છઠ્ઠ તથા ૪૦ દિવસનો છે ઉત્કૃષ્ટ ૧૨૦ ઉપવાસ, પારણે આયખિલ તથા ૧૨૦ દિવસનો છે નશીત્ય સૂત્ર ૩ ૧૭

પ્રિય પાઠકો ! હવે આપની સામે એક વધુ, જૈન સાધુઓના પ્રાચશ્રિતની વાત કહેવાની ઇચ્છા થાય છે ઉપર પ્રમાણેથી, એ તો સાબિત થઈ ગયું કે જૈન શ્રમણ માસાહારી હોતા નથી અને શાસ્ત્રથી નિષેધ ગણાયેલા કાર્ય પણ તેઓ કરતા નથી જો કોઈ રાજા રજવાડામાં કે ગૃહસ્થને ત્યાં માસ મત્સ્યનું લોજન હોય અને એની સાથે એમને ત્યાં નિગમિષ (માસ રહિત) લોજન (અસણુ, પાણુ, ખાઈમ, સાઈમ) હોય, તો જૈન સાધુ એમ વિચાર ન કરી શકે કે, ચાલો ! અહીંથી, અલક્ષ્ય માસ મત્સ્યનું લોજન છોડી દઈને, નિરામિષ (અસણુદિ ચારે પ્રકારનો આહાર) લોજન લઈ આવું અગર જો કોઈ સાધુ જિનાસા વિરુદ્ધ મામ, મત્સ્ય લોજનવાળા (ગૃહસ્થ કે રાજરજવાડા વગેરે) ને ત્યાં જાય તો તે સાધુ જરૂર પ્રાચશ્રિતનો ભાગીદાર અને છે

“જે મિક્ષુ વા મિક્ષૂની વા રગ્ણો સ્વત્તિયાણ જાવ મિસીત્તાણ મસક્રવાયણં વા, મચ્છક્રવાયણ વા, છવિયક્રવાયણ વા, વહિયા નિગયાણ અસર્ણં વા પાર્ણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમ વા જા સાહજ્જહ”

નશીય સુત્ર ઉદે ૧ સુ ૧૦

ભાવાર્થ — ક્ષત્રિય, ગણ, મહાગણ વગેરે જેઓ મૃગાદિ માસ લક્ષણ કરનાર છે તેમને ત્યાં કે જળચર-માછલા વગેરે ખાનારને ત્યાં ખેતર વાડીઓમાં પાકેલા ઈંડા હોવા વગેરે ખાનારને ત્યાં, માસ મત્સ્ય વગેરેનું લોજન જ્યાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું હોય ત્યાં, ઘર કે ગામની બહાર

ચારે પ્રકારનો આહાર ખનાવ્યો હોય ત્યા, જૈનસાધુ સાધ્વીએ એ (આહાર) લેવાની ઈચ્છાથી જુ પુ જોઈએ નહિ, ખીબ કોઈને ત્યા મોકલવો નહિ અને જનારને સારો લેખવો નહિ આ મર્યાદાનો ભગ કરી તે જાતે જાય, ખીબને મોકલે કે જનારને સારો લેખે તો તે માધુ પ્રાયશ્ચિતનો અધિકારી અને છે પ્રાયશ્ચિતનો વિધિ અને એનુ પ્રમાણ ઉપર ખતાવવામા આવ્યું છે

પ્રિય પાઠકો! વ્યવહાર મર્યાદાવાળાઓ માટે તથા ધર્મ મર્યાદાવાળાઓ માટે પણ, મહાન ઉપયોગી એવું, શાસ્ત્રકારોનું એક સૂત્ર હું અહીં ખતાવવા માગુ છું એ સૂત્ર એમ છે કે—

“ જુષ પસત્તસ્સ ઘનસ્સ નાસો, મસે પસત્તસ્સ દયાપ નાસો ।
મજ્જે પસત્તસ્સ જસસ્સ નાસો, વેસાપસત્તસ્સ કુલસ્સ નાસો ” ॥

ગૌતમકુલક ના ૧૭

ભાવાર્થ — જુગાર ખેલવામા જે આસક્ત છે તેના ધનનો નાશ થાય છે, માસ ખાવામા જે આસક્ત છે તેના દયાધર્મનો નાશ થાય છે, મદિગ (શરાબ) પીવામા જે આસક્ત છે તેના યશનો નાશ થાય છે, અને વેશ્યાની સાથે ભોગ ભોગવવામા જે આસક્ત છે તેના કુલનો (વશનો) નાશ થાય છે — ૧૭

આ ગાથાના ખીબ ચરણના ખાગમા હું એ ખાત્રી-પૂર્વક મમજાવવા માગુ છું કે ‘ મસે પસત્તસ્સ દયાપ નાસો ’ જે કોઈ માસ ખાય છે તેની દયાનો નાશ થાય છે જ્યા દયાનો નાશ થાય છે ત્યા ધર્મ કયાથી ગહે ? અને જ્યા

દયા ધર્મ નથી ત્યા દયા ધર્મ વિના આત્મિક સુખ પણ કયાથી મળી શકે ? (અર્થાત્ મળતુ નથી). આટલા માટે માસ ખાનાર નિરતર દયાના અભાવથી આત્મસુખથી વચિત ગહે છે આથી સર્વ અવસ્થામા માસ ત્યાજ્ય છે

જૈન સાધુઓ માટે માસ તો સદાને માટે અભક્ત્ય છે. પણ તે ઉપગત, જન સાધાગ્રણને ખાવા લાયક સચિત પૃથ્વીકાય, (મીઠું વગેરે) વનસ્પતિ (કદ, મૂળ, ફળફૂલ વગેરે) અને પીવા લાયક સચિત પાણી વગેરે પણ અભક્ત્ય ને અપેય છે—અર્થાત્ જૈન શ્રમણ સચિત ભોજન તથા પાણીનો ભોગ કરી શકે નહિ

‘ સોવચ્ચલે સિંધવે લોણે, રોમાલોણે ચ આમણ ।
સામુદ્ધે પસુસ્વારે ય, કાલાલોણે ય આમણ ’ ॥ ૮ ॥

વશ અ ૩

ભાવાર્થ — ખાણતુ સચળ લુણ, મૈંધવલુણ, સામાન્ય લુણ, સમુદ્રતુ લુણ, ખાગે, કાલાલુણ, વગેરે અનેક પ્રકારના પૃથ્વીકાયના તરવાને સચિત ગ્રહણ કરે તો સચમી નિર્ઘ્રથ મહર્ષિઓ માટે તે અનાચીર્ણ (અયોગ્ય) બને છે ‘ સધ્ધમેવ મળાહન્ત નિગ્ગન્થાણ મદ્દેસિણ ’ એ વચન પરથી ઉપગેહત વસ્તુ સ્પષ્ટ થશે વળી કહ્યું છે કે—

“ સીઓદગ ન સેવિજ્જા, સિલાવુદ્ધં હિમાણિ અ ।
ઉસિણોદગ તત્તપામ્મુઅ, પહિગાદિલ્લ સજણ ” ॥ ૯ ॥

વશ વ૦ અ ૮

ભાવાર્થ — સચમી ભિક્ષુએ ઠંડું (ઝાચુ, સચિત) પાણી, શિલાનું પાણી, સચિત ખગ્નનું પાણી ન પીવું જોઈએ પરંતુ અગ્નિથી ખૂબ તપાવેલું અથવા ધોવાણનું નિર્જીવ પાણી જ પીવું જોઈએ—અહણ કરવું જોઈએ અને એના વડે જ સચમસ્થાપનનો નિર્વાહ કરવો જોઈએ

આ જ વસ્તુ ‘ઉત્તરાધ્યયન’ માં ખીજા અધ્યયનની ૪થી ગાથામાં કહેવામાં આવી છે ‘સીશ્રોદગં ન સેવિજ્જા, ધિયડસ્સે સળચરે’ અર્થાત્ ઠંડા પાણીનું સેવન કરવું નહિ પરંતુ નિર્દોષ અર્થાત્ પાણીનું જ સેવન કરવું જોઈએ

“મૂલ્લં સિંગવેરે ચ, ઉચ્છુલ્લહં અનિબ્બુદે ।

કન્દે મૂલે ચ સચ્ચિત્તે, ફલે વીણ ચ આમણ ॥ ૭ ॥

દશ અ ૩-

કદ મૂલં પલવ વા, આમ છિન્ન ચ સન્નિર ।

તુવાગ સિંગવેર ચ, આમગ પરિવજ્જણ ॥ ૭૦ ॥

દશ વે અ ૫ ૭ ૭

સાહુઅ વા ત્રિરાલિય, કુમ્મુઅ ઉપ્પલનાલિય ।

મુણાલિઅ સાસવનાલિઅ, ઉચ્છુલ્લહં અનિબ્બુદ ॥ ૭૮ ॥

તરુણગ વા પવાલ વા, રુકલ્લસ્સ તળગસ્સ વા ।

અન્નસ્સ વા વિહરિઅસ્સ, આમગ પરિવજ્જણ ॥ ૭૯ ॥

દશ૦ વૈકા૦ અ ૫ ૭ ૨

ભાવાર્થ — સચિત મૂળા, અચિત આદુ, સચિત ઉસ આ પ્રકારના અચિત મૂળા આદિ કદ, સચિત,

પ્રકરણ ૧૦મું

શૈલક રાજર્ષિ અને કંકરીક

શૈલકપુરના રાજાનું નામ શૈલક હતું એને પથક વગેરે ૫૦૦ પ્રધાન હતા એ સમય થાવર્યા નામના મહા મુનિ સહસ્ર શિષ્યોની સાથે શૈલકપુર નજીક સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનમાં આવ્યા. શૈલકરાજા પોતાના પથક આદિ પ્રધાનો સહિત, મુનિને વદન કરવા ગયો. મુનિએ ધર્મદેશના સભાળાવી શૈલક રાજાએ શ્રાવક યોગ્ય દ્વાદશવ્રતરૂપ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો એકદા એ થાવર્યા મુનિનો શિષ્ય શુકદેવ સન્યાસી જૈન દીક્ષિત બન્યો. તે હજાર શિષ્યો સહિત શૈલકપુરમાં આવ્યો. તેની ધર્મદેશના સભાળીને (શૈલકને) વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેને દીક્ષા લેવાનો ભાવ ઉત્પન્ન થયો. શૈલક રાજાને પદ્માવતી રાણીથી મહુક નામનો પુત્ર હતો. તે મહુકને રાજ્યધૂરા સોંપીને પથક વગેરે ૫૦૦ પ્રધાનો સહિત જૈન સાધુ બન્યો. જૈનમુનિ બન્યા બાદ ૧૧ અંગોનો સૂત્રાભ્યાસ કર્યો તેનાથી તે તત્ત્વજ્ઞ બન્યો. શુરુ આજ્ઞા લઈ પોતાના પથક વગેરે ૫૦૦ શિષ્યો સહિત ધર્મોપચારાર્થે અલગ વિહાર તેણે કર્યો. શૈલક રાજર્ષિને સાધુયોગ્ય અન્ત, પ્રાન્ત, તુઝ્છ, રુક્ષ, અગ્નિ, વિરસ, શીત, ગરમ, વખત બે વખત ભોજન (લેવાના) ડાંગળે

(શૈલક મહર્ષિને) શરીરમા ખુબ્બી અને પિત્તદાહ જવરની ભારે વેદના ઉત્પન્ન થઈ તેણે સમાધિ ભાવથી, સારી રીતે સહન કરવા માડ્યું વિહાર કરતા કરતા મુનિ શૈલકપુરમા આવ્યા બિમાર ઋષિને જોઈને મહુક રાજાએ વિનંતિ કરી કે, હે શુરુદેવ ! મારા રાજવૈદો દ્વારા આપના શરીરની ચિકિત્સા કરવાની મારી ઈચ્છા છે આપ મને એટલી સેવા કરવાનો લાભ આપો મુનિની ઈચ્છા હોવાથી વૈદ શાસ્ત્રમા કુશળ વૈદોદ્વારા ચિકિત્સા થરુ થઈ

તર્ણં તિગિચ્છયા મહુર્ણં રણા એવ વૃત્તા સમાણા
દ્વતુદ્વા સેલપસ્સરાપરિસીસ્સ, અહાપવિત્તેહિ ઓસહમે-
સજ્જેણ મત્તપાણેહિં તિગિચ્છ-આડટેઈ, મજ્જપાણય ચ સે
ઉવદિસતિ ॥૭૨॥

જ્ઞાતા ચ ૫

અર્થાત્—ચિકિત્સકોએ મહુક રાજાના વચન હર્ષ પૂર્વક તથા આદરથી સાંભળીને રોગ મટે એવી પ્રવૃત્તિ હાથ ધારણ કરી ઔષધ, દોષનય, ભત્તપાણીથી ચિકિત્સા ચાલુ કરી અને મધપાન કરવાનું કહ્યું

જૈન મુનિ માટે માસની જેમ મદિરાપાન પણ નિષિદ્ધ છે એ શૈલકરાજ ઋષિને માલમ હોવા છતાં, તે રોગથી આતુર બનીને, ચિકિત્સકોને તેણે કહ્યું—એમા શુ ? એમ કરવાથી (મદિરા પીવાથી) તેનો રોગ દૂર થયો પણ—

“તર્ણં સે સેલપ તસિ રોયાયંકસિ ઉવસંતસિ સમાણંસિ
તસિ વિહલં, અસણ, પાણં, સ્વાદમ, સાદમ, મજ્જપાણપ

ય, મુચ્છિણ, ગદિણ, ગિદ્ધે, અજ્ઞોવચન્ને પાસત્યે, પાસત્ય-
વિહારી, એવં વસન્નેકુસીલે, પમત્તે, સસત્તે, સસત્તવિહારી
ઉવલહ્મપીઠફલગસેજ્જા સથારણ પમત્તેયાવિ વિહરઈ ॥ ”

જ્ઞાતા અ ૫ સુ ૭૪.

અર્થાત્—એનો રોગ દૂર થયો તો પણ (શાન્ત
થયો તો પણ) અશન, પાન, આદિમ, સ્વાદિમ, મધ-
પાનમા મૂર્ચ્છિત, આસક્ત થઈને, પાર્શ્વસ્થ પાર્શ્વસ્થવિહારી
બહુ દોષવાળો થઈને પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયાઓ છોડી,
સંયમ માર્ગમા શિથિલને પ્રમાદી બની ત્યા જ રહેવા
લાગ્યો.

શિષ્યોએ વિનયસહિત એને ખૂબ જ સમજાવ્યો પણ
એણે કોઈનું કંઈ માન્યું નહિ એથી એની પામે એક પથકને
રાખીને ૪૯૯ શિષ્યો, ગુરુને છોડી અન્યત્ર ચાલી ગયા
ત્યારબાદ પથકે પોતાની ચૌમાસિક પ્રતિક્રમણની ક્રિયા
પૂરી કરી, ગુરુદેવને વદન કરવા ચરણમા માથું નમાવ્યું.
ગુરુને ક્રોધ આવ્યો. પથક મુનિએ ક્ષમા ધારણ કરી.
ગુરુને ફરીવાર સંયમનું ચથાર્થ લાન થયું પ્રાયશ્ચિત લઈને
ગુરુ શુદ્ધ થયા ૪૯૯ શિષ્યો ફરીવાર ગુરુને આવી મળ્યા
શૈલક રાજર્ષિ સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષને પામ્યા. અને
એમના ૫૦૦ શિષ્યો પણ મોક્ષ પામ્યા.

— કંડરીકની કથા —

પૂર્વ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા પુષ્કલાવતી વિજયમાં

પુડરીકિણી નામની નગરી હતી તેના રાજા મહાપદ્મને
 એ પુત્રો હતા મોટાનું નામ પુડરીક અને નાનાનું નામ
 કડરીક હતું. મહાપદ્મ રાજાએ પુડરીકને રાજા બનાવીને
 તથા કડરીકને સુવરાજ પદ આપીને જૈનભાગવતી દીક્ષા
 ગ્રહણ કરી એક વાર ત્યાં ધર્મઘોષ આચાર્ય આવ્યા
 એમની વાણી સાંભળી પુડરીક રાજાએ શ્રાવક યોગ્ય બાળ
 મત ધારણ કર્યાં કડરીકે દીક્ષા લેવાનો વિચાર કર્યો મોટા-
 ભાઈએ કડરીકને ઘણો જ સમજાવ્યો પણ કડરીકે સુવરાજ
 પદ છોડીને દીક્ષા લીધી કડરીક મુનિને શૈલકરાજર્ષિની
 માફક અન્ત, પ્રાન્ત, લોજનાદિથી ખુજલી અને દાહ પિત્ત
 જ્વરનો રોગ થયો પુડરીકિણી નગરીમા તે આવ્યો પુડરીક
 રાજાએ, મદૂક રાજાની માફક ચિકિત્સકો પાસે નાના ભાઈ
 કડરીકની ચિકિત્સા કરાવી રોગ નાશ પામ્યો ત્યાથી કડ-
 રીકે વિહાર કર્યો પણ સારા સારા આહાર, પાણી વગેરેનો
 આહ, મોહ, લાગવાથી કડરીક માટે સયમ પાળવો મુશ્કેલ
 બન્યું. ફરીવાર તે પોતાની નગરીમા આવ્યો પૂર્વ ધાય-
 માતાએ કડરીકના હાવભાવથી સમજી લીધું કે કડરીક
 માટે સયમ પાળવો મુશ્કેલ છે હવે તે સયમ પાળી શકશે
 નહિ કડરીક મુનિને તેણે ઘણા જ વિનય અને ભક્તિથી
 સમજાવ્યો પણ મોહના ઉદયનું પ્રબળ જોર કડરીક પર
 જામેલું હોવાથી, તે સમજ્યો નહિ રાજ્ય લેવાની કડરીકની
 ઈચ્છા પુડરીકે જાણી, એટલે તરત જ તેણે પોતાનું રાજ્ય
 કડરીક મુનિને સુપ્રત કર્યું અને પોતે સાધુ બન્યો કડરીકે
 રાજાનો વેશ પહેરી રાજગાદી સંભાળી-ગળા થયો

કડરીકે અયોગ્ય લોજન કર્યું એથી તેને, અતિ
 સારની લયકર બિમારી લાગુ પડી રાજ્ય તથા કામો-
 પલોગમા અત્યંત લિપ્ત બનવાથી એ જ લાવમા એનું
 મરણ થયું. મરીને તે સાતમી નરકમા ગયો. આ તરફ
 પુડરીક મહાત્માને પણ, એકદમ રાજ્ય છોડીને અત, પ્રાત,
 તુચ્છ, રક્ષ, અરસ, વિરસ, આહાર લેવાના કારણથી રોગ
 ઉત્પન્ન થયો. રોગને સમભાવથી સહતા તેનું મરણ થયું.
 મરીને તે સર્વાર્થસિદ્ધિ મહાન વિમાનમા ૩૩ સાગરના
 આયુષ્ય પ્રમાણવાળો દેવ થયો ત્યાંથી મનુષ્યભાવ ધારણ
 કરી તે મોક્ષમા જશે

પ્રકરણ ૧૧ મું.

જૈન ગૃહસ્થ માંસાહારી નથી

જૈન આગમોનુ સમ્યક્ અવલોકન કરવાથી જણાશે કે જૈન તત્ત્વોના સંસ્કારવાળા ગૃહસ્થનો ખોરાક માંસાહારી નથી અથ્થ આરબવાળા ખોરાકથી જ તે પોતાનું જીવન નિભાવે છે.

જૈન ગૃહસ્થની બે કોટી છે એક અમતી સમ્યક્ દષ્ટિ અને બીજી દેશવતી સમ્યક્દષ્ટિ સમ્યક્ દષ્ટિનું સ્વરૂપ બતાવતાં કહ્યું છે કે—

“જીવાજીવ ય વન્વો ય, પુણં પાવાસવો તદા ।
સવરો નિજ્જરા મોક્ષો સન્તેષ તદિયા નવ ॥૧૪॥
તદિયાણં તુ માવાણં, સન્ભાવે ઉવણસણ ।
માવેણં સદ્દહન્તસ્સ, સમ્મત્ત ત ચિયાહિ અ ॥ ૧૫॥

ઉત્ત અ ૨૮

છાયા—

જીવા અજીવા ચ વવચ્ચ, પુણં પાપાસવૌ તથા
સવરો નિર્જરા મોક્ષઃ, સન્ત્યેતે તથ્યા નવ ॥૧૪॥
તથ્યાનાં તુ માવાનાં મદમાવ ઉપદેશનમ્ ।
માવેન શ્રદ્દધતઃ સમ્યક્ત્વ તદ વ્યાખ્યાતમ્ ॥૧૫॥

ભાવાર્થ—સમકૃત્વ અર્થાત્ આત્મભાન થવું, તથા સર્વજ્ઞ જીનેશ્વર ભગવાને કહેલ જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સવર, નિર્જરા, બધ અને મોક્ષ, એ તત્ત્વોના યથાર્થ સ્વરૂપનો અનુભવ થવો એને સમ્યક્ત્વ કહે છે. સ્વાભાવિક રીતે (જાતનું જાતિસ્મરણ, જ્ઞાન ઇત્યાદિથી) “ સદ્સમદ્વયાપ ” “ પરવાગરણેજ, અર્ણોસિ, યતિપ વાસો-ક્ત્વા ” ર્હતિ વચનાત્ । આત્મા પ્ર શ્રુ અ ૧૩૨ અથવા તીર્થ-કરારિક કેવળીની વાણીથી અથવા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, તત્ત્વના જાણકાર તે સમ્યક્ દષ્ટિ આત્મા પાસેથી સાભળીને અથવા ઉપદેશ વડે ઉક્ત સમસ્ત નવ પદાર્થોની ભાવપૂર્વક શ્રદ્ધા કરવી તેને સમક્ષિત સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે આ પ્રકારની દષ્ટિ ધારણ કરનારને સમદષ્ટિ કહેવાય છે સમ્યક્ દષ્ટિ, જૈન નિર્જન્યને, પ્રવચનને જ શ્રેષ્ઠ માને છે એની શ્રદ્ધા, મહાજ્ઞાનીની શ્રદ્ધા સમાન હોય છે કહ્યું પણ છે કે—

“ ઇણમેવ નિગંથ પાયયણ, સચ્ચ, અણુત્તર કેવલિય પદિપુન્ન, નેયાઉય, સમુદ્ધ, સલ્લકત્તણ, સિદ્ધિમગ્ગ, મુત્તિમગ્ગં, નિજ્જાણમગ્ગ, નિવ્વાણમગ્ગ, અવિત્તહમવિસ દિદ્ધ, સવ્વદુક્ખપહોણમગ્ગ, રૂપઠિયાજીવા, સિજ્જંતિ, ચુજ્જંતિ, મુચ્ચતિ, પરિવિવ્વાયતિ, સવ્વદુક્ખા-ણમંત કરતિ, ત ધમ્મ સદ્દામિ, પતિયામિ, રોયામિ ”

આવશ્યક સૂત્ર

ભાનાર્થ—આ નિર્જન્ય પ્રવચન (નવ તત્ત્વરૂપ) સત્ય છે સર્વથી જિયુ છે એની સરખામણીમા ખીબુ કોઈ પણ નથી સંપૂર્ણ છે (હેય, જોય, ઉપાદેયના સ્વરૂપથી પૂર્ણ છે) ન્યાય છે અત્યંત શુદ્ધ છે મિથ્યાત્વાદિના શલ્યને (કાટાને) દૂર કરનાર છે સિદ્ધિનો માર્ગ છે નિર્લોભતાતુ દર્શક છે કર્મનો અત લાવનાર માર્ગ ભરોબર છે આ નિર્જન્ય પ્રવચન સ્વરૂપ ધર્મમા સ્થિત જીવ સિદ્ધ બને છે સર્વજ્ઞાની બને છે કર્મોમાથી છુટી બાય છે પૂર્ણ શાન્ત સ્વરૂપ બને છે હુ આ ધર્મની શ્રદ્ધા કરૂ છુ, આ ધર્મ પરત્વે હુ પ્રતીતિ સેવુ છુ, અને પૂર્ણ રુચિ ધરાવુ છુ

સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ, તમામ તત્ત્વોને જાણવાની કૌશિલ્ય કરે છે સમજવાની કૌશિલ્ય (ઉદ્યમ, પરાક્રમ) કરતા કરતા કર્મજોગ બુદ્ધિથી તત્કાળ ન સમજી શકે તો આ પ્રકારનો નિશ્ચય જાહેર કરે છે કે, જિનેશ્વર ભગવાને કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શનમા જે જાણ્યો છે, જેખ્યો છે, કહ્યો તે તત્ત્વરૂપ ધર્મ સત્ય છે નિસશ્ચય છે

પ્રશ્ન—સે નૂળ બન્તે । તમેવ સચ્ચં જિસ્સક જં જિણેહિં પવેડય ।

ઉત્તર—હતા ગોયમા । તમેવ સચ્ચ જિસ્સક જં જિણેહિં પવેડય ।

પ્રશ્ન—સે નૂળ બન્તે ? એવ મળં ધારેમાણે એવ પકરેમાણે,

एवं चिह्नेमाणे, एवं संवरेमाणे, आयाए, आराहाए भवति ।

उत्तर-इता गोयमा । एवं मण धारेमाणे जाव मवइ ॥

મગવતી શતક ૧ ૭ ૩

ભાવાર્થ—હે ભગવન્ ! એ સત્ય અને નિશઠ છે કે જે જીનેશ્વરે બતાવ્યું ને પ્રરૂપ્યું છે ?

હા, ગોતમ ! એ સત્ય અને નિશઠ છે કે જે જીનેશ્વર ભગવાને દ્રરમાવ્યું છે

હે ભગવત્ ! આ પ્રકારે (જે સત્ય અને નિશઠ છે તથા જે જીનેદ્રોએ કહ્યું છે) મનમા ધાગ્ય કરનાર, અને સવરતો જીવ, વીતરાગની આજ્ઞાનો આરાધક બને છે ?

હા. ગોતમ ! એ પ્રકારનો જીવ જ વીતરાગનો આરાધક બને છે

આ સમ્યગ્ દષ્ટિનું સામાન્ય સ્વરૂપ બતાવ્યું છે જીવની ૧૪ ગુણશ્રેણી (ગુણસ્થાનક) બતાવવામા આવી છે એમાથી ચોથા ગુણસ્થાનકથી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ગણાય છે

સમ્યગ્ દષ્ટિ મનુષ્ય (નર-નાગી) મામાન્ય જૈનશ્રાવક- (શ્રમણોપાસક) કહેવાય છે

એમના ખાસ ખાસ કર્તવ્ય નીચે મુજબ છે

૧ તીર્થંકરોની, કેવલજ્ઞાનીઓની, માધુ-માધ્વીઓની, મન, વચન, કાયાથી એવા, મુશ્રુપા, લક્ષિત કરવી

૨. નિર્ઝન્ય પ્રવચન અહિંસા-દયા ધર્મનો તન, મન, ધનથી પ્રચાર, ફેલાવો કરવો.

૩ સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકાને માટે, રાત દિન હિતને ચાહવાવાળા, સુખ ચાહવાવાળો, પચ્યને ચાહવાવાળો, એમની દરેક પ્રકારે અનુકંપા કરવાવાળો, સદા તેમના કલ્યાણ ચાહવાવાળો, (હોય છે) કહ્યું છે કે—

“વહૂણ સમણાણ, વહૂણ સમણીણ, વહૂણં સાવયાણ વહૂણ સાવિયાણં, હિયકામણ, સહુકામણ, પત્યકામણ, અણુકપિણ, નિસ્સેયસિણ, હિયસુહ (નિસ્સેયસિણ, નિસ્સેસ કામણ) इति वचनात् ।

મગધતી શ, ૩. ૩ ૭.

આનો ભાવાર્થ ઉપર આવી ગયો છે

૪ જો રાજ્યપદ લોગવતો હોય તો ન્યાયનીતિનું કોઈ દિન ઉલ્લંઘન ન કરવું

૫ પરસ્ત્રીને માતા ખરોખર જોવી, તેની સાથે શિષ્ટ વહેવાર કરવો—અશિષ્ટતાથી વર્તવું નહિ

૬ વિના હકે, ખીજની સ્થાવર કે જંગમ મિલકત લેવી નહિ અથવા કોઈ મતલબ વિના નષ્ટભ્રષ્ટ કરવી નહિ

૭ નીચ સરકારવાળા અને મિથ્યાદષ્ટિવાળાનો અતિ સસર્ગ સેવવો નહિ

૮ શિષ્ટ પુરુષોએ બાધેલી (નક્કી કરેલી) મર્યાદાનો લોપ કે ભંગ કરવો નહિ

૯. ધર્મસ્થિત પ્રજાનુ ચથાર્થ શક્તિથી પાલન કરવું

૧૦. શુભીજન, વડીલોનો વિનય કરવો.

૧૧ ધન લોભપતાનેવશ છુત-જુગાર રમવો નહિ

૧૨ માસ ખાવું નહિ માસ, પચેન્દ્રિયના વધથી ઉત્પન્ન થાય છે પોતાની રસનેન્દ્રિય (જીભ)ને, તાળે થઈને, કારણ વિના, પચેન્દ્રિય જીવનો વધ કરનાર, માસ ખાનાર, અવશ્ય નરક ગતિને પામે છે

૧૩ શરાબ પીવો નહિ શરાબ પીવાથી શુદ્ધબુદ્ધ નાશ પામે છે સદ્બુદ્ધિનો લોપ થવાથી ધર્મ કર્મની મર્યાદા જળવાતી નથી અને ધર્મ કર્મ મર્યાદાથી રહિત (જીવ)ની દુર્ગતિ થાય છે

૧૪ વેશ્યાને સાથે, કામવાસનાને તાળે થઈને, કામ-લોભ કરવા નહિ.

૧૫ વિનોદ કે જાતિકૂળના અભિમાનમા આવીને, તમોશુભી, ખોટી બહાદુરી બતાવવા માટે, કોઈ પણ પ્રાણીના શિકાર કરવો નહિ

૧૬ ચોર, ધાડપાડુની કલ્લાના અધિકારી ખની, ચોરી કરવી નહિ ધાડ કે લૂટ કરવી નહિ શાસ્ત્રકારોએ એકમત થઈને કહ્યું છે કે-

“ ઘૃત ચ માંસં ચ મુરા ચ વેશ્યા,

પાપાર્થિર્ચીય પરદારસેવા ।

एतानि सप्त व्यसनानि लोके,

घोरातिवोरे नरके पतन्ति ॥ ૧ ॥

એનો ભાવાર્થ ઉપર સમજાવ્યો છે સમ્યક્ દષ્ટિ આત્માના કર્મ નરકગામી હોતા નથી એના બધા કર્મો સ્વર્ગગામી હોય છે સમ્યક્ત્વમા રહેનાર સમક્ષિત જીવ, સાત જોલોના આયુષ્ય કર્મ બાધતો નથી, એમ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે એ સાત જોલ આ મુજબ છે

૧ નરકાયુષ્ય, ૨ તિર્યચાયુષ્ય, ૩ સ્ત્રી વેદનુ, ૪ નપુસક વેદનુ, ૫ ભવનપતિ દેવનુ, ૬ અતર દેવનુ, ૭ જ્યોતિષ દેવનુ આ સાત જોલો છોડીને માત્ર વૈમાનિક દેવનુ જ આયુષ્ય બાધે છે એથી જ અમલી સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યની ગતિ એક વૈમાનિક દેવની બને છે કહ્યું પણ છે કે (ભગવતી સૂત્ર શ ૩૦ ૩૧ મા આ વિષય વિષે બહુ લખાણથી આપેલ હોવાથી તે અત્રે આપેલ નથી તે વિના સસતિકા ચૂર્ણ, પચસગ્રહ કર્મઅન્ધનો અવ્યાસ કરવો)

“ અણુન્વયમહાવ્રણહિય, બાલતપોઽકામ નિજ્જરાણ ચ ।
દેવાઉય નિવચ્છ. સમદિદ્ધિ ય જો જીવો ॥ ૧ ॥

છાયા—અણુવ્રતમહાવ્રતૈશ્ચ બાલતપોઽકામનિર્જરયા ચ ।
દેવાયુનિર્વઘ્નાતિ, સમ્યગ્દષ્ટિશ્ચ યો જીવ ॥ ૧ ॥

મગ શ ૧ વ્દે ૨ ટીકા

ભાવાર્થ —અણુવ્રતી શ્રાવક, મહાવ્રતી સાધુ, બાળ-તપસ્વી, અકામ-નિર્જગવાળો અને સમદષ્ટિ, એ બધા ઉપરોક્ત ગુણોમા રહીને દેવનુ આયુષ્ય બાધે છે

૧૭ જો વેપાર કરે તો મહા આરભવાળો (જેમાં

પચ્ચેન્દ્રિયાદિક છ કાયની ઘોર હિંસા થાય છે) વ્યાપાર ન કરવો.

૧૮ અતિ ધનેષ્ટા ન કરવી. અર્થાત્ જે વેપારથી અનેક વેપારીઓની રોજી, આજીવિકાને નુકશાન પહોંચે, એમને, એ માટે મહાઆત્ધ્યાન, ગૌરવ ધ્યાનમાં પડવું પડે એ પ્રકારની મહાપરિશ્રદ્ધવાળી વૃત્તિ કરવી નહિ, કેમકે શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે—મહારણી, મહાપરિશ્રદ્ધી, નરક ગતિમાં જાય છે.

૧૯ પોતાનું માંસ લોહી વધારવા ખીજાનું માંસ ને લોહી ન ખાવું કે પીવું.

૨૦ પોતાના રસોડામાં ભૂલચૂકથી પણ માંસ, મચ્છી, ઇંડા વગેરે ન આવવા દેવા, એથી દયાનો નાશ થાય છે કહ્યું છે કે—

“સ્વમાંસ પરમાંસેન, યો વર્દયિતુમિચ્છતિ ।

નાસ્તિ ક્ષુદ્રતરસ્તસ્માત્, સ નૃશસતરો નરઃ ॥ ૧ ॥

માંસાશનાત્ પ્રણયન્તિ, દેહશ્રી. સુમતિઃ સુખમ્ ।

શૌચ સત્ય યજ્ઞઃ પુણ્ય, શ્રદ્ધા વિશ્વાસસદ્ગતિઃ ॥ ૨ ॥

“માંસાશિનો નાસ્તિ દયાઽસુમાજા, દયા વિના

નાસ્તિ જનસ્ય પુણ્યમ્ ।

પુણ્યં વિના યાતિ દુરન્તદુઃખ, સસારકાન્તારમલમ્બ-

પારમ્ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — ખીજ પ્રાણીના માસથી, પોતાના માસની વૃદ્ધિ કરનાર મનુષ્ય, હલકામા હલકો મનુષ્ય છે તે ઘોર પાતકી છે એ માટે માસ ખાવું બોધ્યું નહિ — ૧

માસ ખાવાથી દેહકાન્તિ, લક્ષ્મી, સુમતિ, સુખ, પવિત્રતા, સત્ય, યશ, પુણ્ય, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને સફળતિ આ બધાનો નાશ થાય છે — ૨

માસ ખાનારનો, પ્રાણીઓ પ્રત્યેનો દયાભાવ નાશ પામે છે દયાહીનનું પુણ્ય નાશ પામે છે પુણ્યહીન બનવાથી દુરન્ત (ઘણું મોટું) દુ ખ પ્રાપ્ત થાય છે દુ ખ ભોગવવા માટે અપાર સસાર સમુદ્રમા રખડવું પડે છે — ૩.

મહાપુરુષોનો આ સિદ્ધાંત અનુભવજન્ય સત્ય છે

૨૧ ન્યાય કરવો—ન્યાયનો પક્ષપાત કરવો, ડાચું કરવામા પહેલા ન્યાય જાતિનો વિચાર કરવો

૨૨ ખુદ્ધિ અને મનમા પ્રથમ (શાંતિ) રાખવો

૨૩ બંધનથી મુક્તિ મેળવવાનો ચત્ત કાયમ જારી રાખવો

૨૪—ઈદ્રિયોના વેગને રોકવાની કોશિષ હરવખત ચાલુ રાખવી અમાનુષ કર્મ થવા ન દેવું

૨૫—અનાથ અને દુ ખીઓના દુ ખોનો નાશ કરવા ચથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવો

૨૬—દાન આપવાના સમયે, નીચે બતાવેલા સિદ્ધાંતો ભૂલવા નહિ, જે ભવ્યશ્રવેના લાભાર્થે (હિત માટે)

ગૌતમ સ્વામીએ (ભગવાનને) પૂછેલ અને ભગવાને
દયાથી કહેલ—

અદ્યાયુષ્ય

પ્રશ્ન—કળ ણં મન્તે ! જીવા અપ્પાયુયન્તાણ કમ્મ
પકરેતિ ?

ઉ—ગોયમા ! તિહિ ઠાણેહિ, તજઠા—પાણે અણ્ણાણ્ણા,
સુસંવણ્ણા, તહારૂવં સમણં વા મહાણં વા, અકાસુણ્ણ, અણે-
સણિજ્જેણ, અસણપાણસામસામ્ણેણ, પહિલાભેસા, एवं
સલ્લ જીવા અપ્પયાણ્ણાણ કમ્મં પકરેતિ ”

દીર્ઘાયુષ્ય

પ્રશ્ન—કહણ મન્તે ! જીવા દીઠાણ્ણાણ કમ્મં પકરેતિ ?

ઉ—ગોયમા ! તિહિ ઠાણેહિ ત જઠા—નો પાણે અણ્ણા-
ણ્ણા, નો સુસંવણ્ણા. તહારૂવ સમણ વા મહાણ વા, કાસુ-
ણ્ણસણિજ્જેણ, અસણપાણસામસામ્ણેણ, પહિલાભેણ, एवं
સલ્લ જીવા દીઠાણ્ણાણ કમ્મં પકરેતિ ” ।

ભાવાર્થ—પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! અદ્ય આયુષ્યના (ઘણું
દુર્લભ આયુષ્ય) કારણભૂત આયુષ્ય કર્મ જીવ કયા
પ્રકારે બાધે છે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! ત્રણ સ્થાનો (કર્મ)થી જીવ
અદ્ય આયુષ્ય કારણભૂત આયુષ્ય કર્મ બાધે છે તે આ
છે ૧ પ્રાણાતિપાત જીવહિંસા કરવાથી ૨ અસત્ય બોલ-

વાથી અને તથારૂપ-શ્રમણપ્રાદાણને મચિત (જીવસહિત) દોષયુક્ત, અન્ન, પાણી, ખાદ્ય, મુખવાસ પદાર્થોનું નિમત્રણ આપીને પૂર્વોક્ત કર્મ બાધે છે-અર્થાત્ આ ત્રણ કારણોથી જીવ અદ્યજીવવાના કારણ ભૂત કર્મ બાધે છે

પ્રશ્ન-હે ભગવન્ ! જીવ દીર્ઘાયુ લાખા સમય સુધી જીવવાના કારણભૂત કર્મ કઈ રીતે બાધે છે ?

ઉત્તર-હે ગૌતમ ! ત્રણ ન્યાનોથી જીવ દીર્ઘ કાળ સુધી જીવવાના કારણભૂત કર્મ બાધે છે તે આ પ્રકારના છે પ્રાણાતિપાત-(પચેન્દ્રિયવધ) જીવહિંસા ન કરવાથી, અસત્ય નહિ બોલવાથી, તથારૂપના શ્રમણ પ્રાદાણને અચિત (જીવસહિત) દોષગ્રહિત, અશન, પાણી, ખાદ્ય, સ્વાદિમ, પદાર્થોનું નિમત્રણ આપીને-લાખા કાળ સુધી જીવવાના કારણભૂત કર્મ બાધે છે

અશુભનીદીર્ઘાયુષ્ય—

પ્રશ્ન-કહણ મતે ! જીવા અમુખદીહાણચાણ કમ્મ પકરેતિ ?

ઉત્તર-ગોયમા ! પાણે અહવાણ્ણ, મુસવહ્ણ, તહારૂવ્ણ સમણં વા માહણં વા, હીલિણ્ણ, નિંદિણ્ણ, સિંસિણ્ણ, ગરહિણ્ણ, અવમન્નિણ્ણ, અન્નયરેણ, અમણુન્નેણ, અપીતિકારણેણ, અસણપાણસાહમસાહમેણ, પહિલામેણ, એવ સ્વલ્લ જીવા અમુખદીહાણચાણ કમ્મ પકરેતિ.

શુભદીર્ઘાયુષ્ય—

પ્રશ્ન—કહણં મન્તે ? જીવા સુમદીહાઉચ્ચાણ કમ્મં પકરેતિ ।

ઉત્તર—ગોયમા ! નો પાણે અહ્વાહત્તા, નો મુસં વહ્ત્તા, તદારૂવં સમણં વા, માહણ વા, વંદિત્તા, નમસિત્તા, જાવ પજ્જુવાસિત્તા, અન્નચરેણં, મણુન્નેણ, પીઠ્ઠકારણ, અસણ-પાણલાહમસાહમેણ પહિલામેત્તા, એવ સલ્લ જીવા સુમદીહા ઉચ્ચાણ પકરેતિ । ”

મગવતો સૂત્ર શતક ૫ ઉદ્. ૬

ભાવાર્થ—હે ભગવન્ ! જીવ અશુભ પ્રકારથી લાખા કાળ સુધી જીવવાના કારણભૂત કર્મને કઈ રીતે બાધે છે ?

ઉત્તર.—હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિયાદિ જીવોનો પ્રાણ-તિપાત કરીને, અસત્ય બોલીને અને તથાદિપ શ્રમણ નિર્જન્યની, પ્રાણલોની હીલના (મશ્કરી) કરીને, નિંદા કરીને એમની જ સામે એમની ગ્રહીણા (તિરસ્કાર) કરીને તથા કોઈ એક અપ્રીતિના કારણે અમનોદ્ધ (ખરાબ) અન્ન, પાણી, બાધ, સ્વાદ્ય માટે નિમગ્ન આપી, જીવાત્મા નિશ્ચય અશુભ દીર્ઘાયુષ્યના કારણભૂત કર્મ બાધે છે

પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! જીવ શુભ પ્રકારથી, લાખા કાળ સુધી જીવવાના કારણભૂત કર્મ કઈ રીતે બાધે છે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! પ્રાણીને નહિ મારવાથી, અસત્ય

નહિ બોલવાથી, તથાદ્ય શ્રમણ નિર્જન્યો ને બ્રાહ્મણોને વદન નમસ્કાર કરીને-સેવા સુશ્રુષા કરીને તથા કોઈ એક કારણથી મનોરૂપ પ્રીતિકારક, અશનાદિ ચાર પ્રકારનો આહાર આપવાથી મતધારી શ્રાવક જીવ શુભ દીર્ઘાયુષ્ય બાધે છે

મિત્ર પાઠકો ! એ ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવું કે જૈન સમદષ્ટિ શ્રાવકને માટે પચેન્દ્રિયનો વધ કરવો, અને માસ ખાવું, એ સાફ સાફ શબ્દોથી મના કરવામાં આવ્યું છે. જે પોતાની જીભ (સ્વાદ) ને માટે પ્રાણીવધ કરીને માસ ખાય છે તેને સમદષ્ટિ ગણવામાં આવતો નથી, કારણ કે સમદષ્ટિને દેવની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે અને પ્રાણીવધથી મળેલ માસ ખાનારને નરકની ગતિ થાય છે એના વિશે વધુ ખુલાસો આગળના પ્રકરણમાં બતાવવામાં આવશે

ખીજી પણ એક વાત ન બૂલવી કે સમદષ્ટિ, જૈન શ્રમણ નિર્જન્યોને પ્રાસુક (નિર્જીવ), નિર્દોષ, ચાર પ્રકારનો આહાર આપે તેવું વિધાન છે આ વાત ભગવતી સૂત્રમાં સત્ય સાબિત થાય છે

હવે સમક્ષિત સહિત મતધારી શ્રાવકના આચાર, વિચાર, નિયમ, ઉપનિયમ એ ચર્ચાનો વિષય હોવાથી, અત્રે ખીજકુલ સહોપમાં બતાવવામાં આવ્યા છે એનાથી વિશેષ ખાનપાન સબંધી વિષયોને ધ્યાનમાં લેવા, તેના પર સમદષ્ટિના કર્તવ્ય-વ્યાકર્તવ્યનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે

૧ અપારંપા—અદ્ય ચાર ભવાળો—જેમાં અત્યધિક (વધારે) હિંસા થાય તેવા કાર્ય નહિ કરનાર

૨. અપરિગ્રહા—થોડી મમત્વ-મૂર્છાવાન-જેમા અત્યંત મમત્વમૂર્છાભાવ વધે એવી ચીજોનો સંગ્રહ નહિ કરનાર

૩ ઘમ્પિયા—ધાર્મિક જીવન જીવનાર.

૪ ઘમ્માણુયા—ધર્મને (દષ્ટિ) સન્મુખ રાખીને ચાલનાર. (જીવન વિતાવનાર)

૫ ઘમિટ્ઠા—ધર્મ-ઈષ્ટ લોકોત્તર આત્મધર્મ જીવન જ જોને ઇષ્ટ છે.

૬ ઘમ્મકચ્છાઈ—ધર્મને કહેનાર

૭ ઘમ્મપ્પલાઈ—ધર્મને હુગ્ધડી અવલોકનાર

૮ ઘમ્મપલજ્જના—ધર્મનું પાલન કરનાર.

૯ ઘમ્મલમુદાયારા—ધર્મકરણી કરીને સદા આનંદી રહેનાર

૧૦ ઘમ્મેણ સેવ વિત્તિ કાપેમાણા—ધર્મ માર્ગમા રહીને આજીવિકા (શુભરાત્ન કરનાર) ચલાવનાર

૧૧ સુસીલા—ઉત્તમ આચારવાળો

૧૨ સુવ્વયા—સારા કાર્યમા (સત્કૃત્યમા) દ્રવ્ય વગેરે વાપરનાર

૧૩ સુવ્વહિયાણંદા—સારા કર્તવ્ય કરીને આનંદ પામનાર

૧૪ સાહુ—શિવ, સુદર અને સર્વપ્રિય શુણ્ણથી સાધુ સમાન જીવન ધારણ કરનાર.

૧૫- 'થૂલાઓ પાળાવાયાઓ ઘેરમળં' સ્થૂલ ત્રસણવ,
દિન્દ્રિય, તીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને પચેન્દ્રિય એ જીવોને
(વિના અપરાધે) મારવા રૂપ હિ સાથી નિવૃત્ત (મુક્ત)
રહેનાર

શ્રાવકના, અહિ સા પરમોધર્મ, પ્રથમ મતને ધ્યાનમાં
રાખીને શાસ્ત્રકારોએ હિ સાના ચાર ભેદ બતાવ્યા છે

૧ સારમજા-ચૂલો, ઘ ટી, પાણિયાડ, ખાણિયો સાવ-
રણી એમા થતી હિ સા

૨ હઘોગજા-ખેતીવાડીના હળ વગેરે ઓળશેથી,
બળદ ગાડી વગેરે ચત્રોથી, વેપારીને યોગ્ય વેપાર કરવાથી,
કરાવવાથી ધણીના હુકમથી નોકરીના કામોથી થતી હિ સા

૩ વિરોધી-પૂવે વેર લેવાવાળી હિ સા

૪ સંકલ્પજા-માંસાહારી, શિકારી, માસનો વેપારી
અને બિનશુનેગારને, મારવાની બુદ્ધિથી, સંકલ્પ કરનાર હિ સા.

સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણરૂપ મત લેનાર શ્રાવકને
૩ વિરોધી અને ૪ સંકલ્પની એ પ્રકારની હિ સા બંને
કરવી ભેદએ નહિ, બીજા પાસે કરાવવી ભેદએ નહિ.
(મન વચન કાયાથી)

૧૬ "થૂલાઓ મુસાવાયાઓ ઘેરમળં" મોટું અસત્ય
બોલવું નહિ, બીજા પાસે બોલાવવું નહિ, જે જુદું
બોલવાથી રાજ્ય તથા સાતિપચના અપરાધના ભાગીદાર
થવાય એવા પ્રકારના અસત્ય ભાષણથી નિવૃત્ત રહેનાર.

૧૭ શૂલાઓ અદિન્નાદાણાઓ વેરમણ—સ્થૂલ (મોટી) ચોરી કરવી નહિ, કરાવવી નહિ જે ચોરી કરવાથી શ્રેષ્ઠ જનોમા નિંદિત અને અવિશ્વાસને પાત્ર થવું પડે તથા રાજ્યના અપરાધી બનવું પડે એવી ચોરીનો ત્યાગ કરનાર.

૧૮ “ શૂલાઓ મેઘુણાઓ વેરમણ ” દેશ, કાળ અનુસાર વિવાહિત સ્ત્રી સિવાય (સ્ત્રીને પુરુષ સિવાય) પરસ્ત્રીનો (પરપુરુષનો) ત્યાગ કરનાર

૧૯ શૂલાઓ પરિગ્રહાઓ વેરમણ—ઇચ્છા પરિભાણ ક્ષેત્ર, જમીન જાગીર, હિરણ્ય, સુવર્ણ, ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી, ચતુષ્પદ—ભેંસ આદિ પશુ, કુવિય—ઘર, વખારો કુચ્ચનીચર, સામાન, આ વસ્તુઓની જીવનમા જરૂર હોય એટલા પ્રમાણમા મર્યાદા નક્કી કરવી જીવનની જરૂરિયાતથી વધારે સંગ્રહ કરવાથી કલેશ પેદા થાય છે અને પોતે (મનુષ્ય) આત્મીય ધર્મથી વચિત રહે છે આ કારણથી, ઇચ્છાની તૃપ્તિ માટે સંગ્રહ નહિ કરનાર, પરંતુ ઇચ્છાને રોકવાને માટે મર્યાદા (નક્કી) કરનાર

૨૦ વિમિલ્લય—પૂર્વોદ્ધિક છ દિશાની મર્યાદા (નક્કી) કરનાર મર્યાદાનો અર્થ અહીં સમજી લેવો જોઈએ જે ક્ષેત્રમા પોતાનો આર્ય ધર્મ ટકી શકે એનું નામ મર્યાદા, જ્યાં પોતાના આર્યધર્મને નભાવવામા હુકત આવે એવી દિશા કે ક્ષેત્રનો ત્યાગ કરવો માનવજીવન ધર્મને માટે છે—નહિ કે ભૌતિક લોગોપલોગ લોગવવાને માટે

૨૧ ઉવમોગપરિમોગપરિમાણ—આ મતમા શ્રાવક માટે

શારીરિક સખધી લોગોપલોગની છઞ્વીસ વાતોના નિયમ રૂપ વિધિની મર્યાદા છે જેમા ખાવા પીવાને માટેના ખોલ છે તેની જ ચર્ચા અને લખવી ઉચિત છે

૧૨ પેજ્જવિદિ-પીવા યોગ્ય પદાર્થોની મર્યાદા નક્કી કરવી

૧૩ મયદક્ષણવિદિ-લોજન માટે પકવાનની મર્યાદા કરવી.

૧૪ ઓદ્ધણવિદિ-રાધેલા ચોખા (ભાત) થૂલી, ખીચડી વગેરે પદાર્થોની મર્યાદા નક્કી કરવી

૧૫ સૂત્રવિદિ-મગ્ન, ચણા આદિની દાળની મર્યાદા કરવી.

૧૬ વિગયવિદિ-શરીર પુષ્ટિ દ્વારા ઇન્દ્રિયોને ઉત્તેજિત બનાવનાર પદાર્થોને 'વિગય' કહે છે ઠણાગ સૂત્રમા નવમાં ઠાણામા, અને આયશ્વક સૂત્ર હરિમહીય ટોક્કામા ભગવાને 'વિગય' ની નવ સખ્યા બતાવી છે જેમા પાચ સાધારણ 'વિગય' કહી છે અને ચારને 'મહાવિગય' કહી છે એના નામ આ પ્રકારે છે

૧ દ્વધ-ખકરી ઘેટુ લેસ, અને ઊંટડી વગેરે, આ પાચ પ્રકારના દ્વધ મનુષ્યના લોગમા આવે છે

૨ દહી-એ ચાર પ્રકારના છે ઊંટડીનું દહી બમતુ નથી.

૩ માખણ-એ પણ ચાર પ્રકારનું છે (એને મહા-વિગયમા ગણવામા આવ્યું છે)

૪. ધી-(ઘૂત) એના પણ ચાર પ્રકાર

૫ તેલ-તલ, અળસી, ખસખસ અને સરસવ વગેરેનું તેલ ખાવા લાયક હોય છે બાકીના મસજવાના કામમા આવે છે

૬. ગોળ-ગોળમાથી બનેલી સાકર, ચિની, ખાડવગેરે.

૭ મધુ-માખીઓ દ્વારા એકઠું થયેલ મધ, એની ગણતરી પણ મહાવિગયમા કરવામા આવેલ છે

૮ મધ-મધ શરાબ એના અનેક પ્રકાર છે એને પણ મહાવિગયમા ગણવામા આવેલ છે

૯ માસ-જળચર, સ્થળચર, ખેચર અને મનુષ્યનુ માસ આ માસને પણ વિગયમા ગણવામા આવ્યું છે

શ્રાવકને માટે પણ મુનિ મર્યાદા મુજબ, મધ, માસનો સર્વથા ત્યાગ કરવાનુ વિધાન કરવામા આવ્યું છે એને છોડવાનુ કારણ સમ્યક્ત્વના ૧૯-૨૦ બોલમા બતાવવામા આવ્યું છે તે પ્રમાણે જાણવુ.

મદિરા, માસ, ખાનાર નરકમા જાય છે અને એનો ત્યાગ કરનાર (ત્યાગ વ્રતને પાળનાર) વૈમાનિક દેવલોકમાં જાય છે. કહ્યું છે કે-

“ અવિરાહિયસજમાસજમાણ જહણ્ણેણ સોહમ્મે કપ્પે
ઉક્કોસેણં અચ્ચુણ કપ્પે । વિરહિયસજમાસજમાણં જહણ્ણેણં
ભવણનાસિસુ, ઉક્કોસેણ જોઈસિણ્ણ ॥

મગવત્તી ૦ શત ૦ ૧ ઉદ્દે ૨

ભાવાર્થ—‘ અવિરાહિય ’ જે દિવસથી વ્રત લીધું તે દિવસથી દેશવ્રતી શ્રાવકને આજ રિત વ્રતનો ‘ અવિરાહિક ’ કહે છે ‘ અને વ્રત લીધા બાદ પ્રમત્તપણાથી, અસાવધાનીથી વ્રતમા દોષ આવે (લાગે) તો એની વિધિપૂર્વક આલોચના,

શર્હણા, નિદા, પ્રતિકમણાદિ કરનાર દેશવતી આવક
“ આરાધિક ” કહેવાય છે એની ગતિ જઘન્ય દેવલોક,
અને ઉત્કૃષ્ટ બારમા અચ્યુત દેવલોકમા થાય છે વળી
વિરાધિક વ્રતમા દોષ લાગે છતાં આલોચનાદિક નહિ કરનાર
આવક દેવલોકમા જાય છે, જઘન્ય લવનપતિના ઉત્કૃષ્ટ
જ્યોતિષ દેવલોકમા જાય છે

પ્રિય પાઠકો ! જેટલા જૈન આવક છે તે અધા જ
ખિનમાસાહારી હોય છે દેવલોકગમનાત્ :

૧૭ સાગવિદિ-શાકલાણની મર્યાદા કરવી

૧૮ માદ્વયવિદિ-પાકેલા ફળની મર્યાદા કરવી

૧૯ જૈમણવિદિ-ભૂખને સતોષવા લેવાતા પદાર્થો-
રોટલી વગેરેની મર્યાદા કરવી

૨૦ પાણિવિદિ-પીવાને માટે પાણીની મર્યાદા નક્કી
કરવી

૨૧ મુદ્ધવાસવિદિ-સોજન બાદ મુખ શુદ્ધિને માટેની
વસ્તુઓની મર્યાદા નક્કી કરવી

૨૨ ઝળત્યવ્વણ્ઢવૈરમણ-ઘવજ્ઞાણચરિય- આત્મધાત્ત
કરવો, અનર્થ ઠહનો ત્યાગ કરવો

૨૩ સામાદય-પ્રત્યાખાનાત્તક, ઉપયોગાત્મક, સામા-
યિક વ્રત કરવું

૨૪ સચિતવિદિ-ખાવા પીવાના છવવાળા (કાચી
વનસ્પતિ, કાચુ પાણી) પદાર્થોની મર્યાદા કરવી

૨૫. દબ્બવિહિ-ખાવા પીવાના-સચિત અચિત પદાર્થોની મર્યાદા નક્કી કરવી અહીં દ્રવ્યને સ્વાદના અર્થમા જાણવો.

પ્રિય પાઠકો ! એક વાત એ પણ ધ્યાનમા રાખવી કે આત્મભાવનામા ગત (લીન) રહેનાર શ્રાવક, સચિત વસ્તુને ખાતો કે પીતો નથી. એ વાતનો ખુલાસો, સાતમા ભોગો પશોગ વ્રતના અતિચાર જોવાથી થાય છે કે—

‘સચિતઝાહાર-જીવસહિત સચિત આહાર કર્યો હોય
‘સચિતપડિવદ્ધાહાર-સચિત વૃક્ષાદિક સાથે સખધ રાખનાર’
(મિશ્ર) આહાર, પાણી લીધા હોય તો.

અપક્કઔષધિમક્ષણ અગ્નિમા પકાવ્યા વિનાની ઔષધિ,
ધાન્યનો આહાર કર્યો હોય.

દુષ્પક્કઔષધિમક્ષણ-ખરાખ રીતે પકાવેલી ઔષધિ ને
ધાન્યનો આહાર લીધો હોય.

‘તુલ્લઔષધિમક્ષણ-તુલ્લ-અસાગ ઔષધિનું ભક્ષણ
કર્યું હોય

ઉપલક્ષણથી ઉખરફળ, ગુલરફળ, વડ તથા પીપળાના
ટેટા કે જેમા ખહુ ત્રસ જીવ હોય છે તેવા ફળો શ્રાવકો
માટે ત્યાજ્ય છે

૨૪ વેસાવયાસિય-છટ્ટા વ્રતમા રાખેલ (નક્કી કરેલ)
દિશાને તથા સાતમા ભોગોપશોગ વ્રતના નિયમોને દિન
પ્રતિદિન સક્ષિપ્ત કરવા અથવા ૧૪ નિયમોને ધારણ કરવા.

૨૫ પોસદ્દોષવવાસે—આત્મપુષ્ટિને કાળે ઉપયોગી
ઔષધ-ઉપવાસ વ્રતને પાળનાર.

૨૬ અતિહિસવિમાગે-લોજનના વખત પર અતિથિ, સાધુ, સાધ્વીઓને દાન આપવાની ઇચ્છાથી ભાવના કરવી અને યોગ્ય (સાધુ) મળ્યે, પ્રાસુક અને નિર્દોષ આહાર વગેરે આપવું

“ સમગ્રે નિગમયે ફાસુપ્પણિજ્જેણ અસણં, પાણ, સ્વાદમ, સાદમ, વત્થપદિમ્મહકમ્બલપાયપુચ્છણં, પદિહારે પીદ ફલમસિજ્જાસથરણ ઓસહમેસજ્જેણ પદિલાભેમાણે વિદ્દરામિ । ”

આવશ્યક સુત્ર ।

ભાવાર્થ—શ્રમણ નિર્જન્યોને માટે પ્રાસુક (અચિત) એષણિક—દોષરહિત અશનાદિક ચાર પ્રકારનો આહાર, વસ્ત્ર, કાબળી, રત્નેહરણ, ‘ પદિહારે ’ સાધુને જરૂર હોય ત્યાં સુધી રાખે અને એને લોગવ્યા બાદ તે જે હાતાની (વસ્ત્ર) હોય, તેને પાછી સોપી દે અને ગૃહસ્થ તે લે, એને ‘ પદિહાર ’ કહે છે એ વસ્તુ છ પ્રકારની છે પાટ—સુવાની પાટ, ઉપાશ્રય—ધાસ વગેરેની પથારી (સથારક), ઔષધ—(દવા) લેખલ્ય—જેમા અનેક દવાનું મિશ્રણ હોય તે, આ બધાનો પ્રતિલાભ દેતી વેળા વિચાર કરનાર

પ્રિય પાઠકો ! શ્રાવકોને ત્યાથી જે આહાર મળતો હોય તે પણ પ્રાસુક અને નિર્દોષ ચાર પ્રકારનો જ હોય

૨૭ પરમોદાર્યવૃત્તિ—ઉત્કૃષ્ટ ઉદાર વૃત્તિવાળો

આમા શ્રાવકોના ઘરમા શુ શુ પકાવાય છે અને

૨૫ વસ્ત્રવિદિ-ખાવા પીવાના-સચિત અચિત પદાર્થોની મર્યાદા નક્કી કરવી અહીં દ્રવ્યને સ્વાદના અર્થમાં બાણવો.

પ્રિય પાઠકો ! એક વાત એ પણ ધ્યાનમાં ગ્રાખવી કે આત્મભાવનામાં રત (લીન) રહેનાર શ્રાવક, સચિત વસ્તુને ખાતો કે પીતો નથી એ વાતનો ખુલાસો, સાતમા ભોગો પક્ષોગ વ્રતના અતિચાર બેવાથી થાય છે કે—

‘સચિત્તમાદાર-શુભસહિત સચિત આહાર કર્યો હોય.
‘સચિત્તપદિવદ્ધાદાર-સચિત વૃક્ષાદિક સાથે સખધ રાખનાર (મિશ્ર) આહાર, પાણી લીધા હોય તો.

અપક્વઔષધિમક્ષણ અગ્નિમાં પકાવ્યા વિનાની ઔષધિ, ધાન્યનો આહાર કર્યો હોય.

તુષ્પક્વઔષધિમક્ષણ-ખરાબ રીતે પકાવેલી ઔષધિ ને ધાન્યનો આહાર લીધો હોય.

‘તુચ્છઔષધિમક્ષણ-તુચ્છ-અસાધ્ય ઔષધિનું ભક્ષણ કર્યું હોય

ઉપલક્ષણથી ઉચ્ચન્દ્રજ, ગુલરન્દ્રજ, વડ તથા પીપજાના ટેટા કે જેમાં બહુ ત્રસ શુભ હોય છે તેવા ફળો શ્રાવકો માટે ત્યાજ્ય છે

૨૪ વેસાવયાસિય-છટ્ઠા વ્રતમાં રાખેલ (નક્કી કરેલ) દિશાને તથા સાતમા ભોગોપક્ષોગ વ્રતના નિયમોને દિન પ્રતિદિન સંક્ષિપ્ત કરવા અથવા ૧૪ નિયમોને ધારણ કરવા.

૨૫. પોસહોષવવાસે—આત્મપુષ્ટિને કાળે ઉપયોગી ઔષધ-ઉપવાસ વ્રતને યાજનાર.

૨૬ અતિદ્વિસંવિમાગે-લોજનના વખત પર અતિથિ, સાધુ, સાધ્વીઓને દાન આપવાની ઈચ્છાથી ભાવના કરવી અને યોગ્ય (સાધુ) મળ્યે, પ્રાસુક અને નિર્દોષ આહાર વગેરે આપવું

“ સમણે નિમ્મયે ફાસુપ્પસણિજ્જેણં અસણ, પાણ, સ્વાદમ્, સાદમં, વત્થપદિમ્મહકમ્બલપાયપુચ્છણં, પદિહારે પીઠ ફલગસિજ્જાસથરણ ઓસદ્દમેસજ્જેણં પદિલાભેમાણે વિહરામિ । ”

આવશ્યક સુત્ર ।

ભાવાર્થ—શ્રમણ નિર્ઘ્ન્યોને માટે પ્રાસુક (અચિત) એષણિક-દોષરહિત અશનાદિક ચાર પ્રકારનો આહાર, વસ્ત્ર, કાબળી, રજોહરણ, ‘ પદિહારે ’ સાધુને જરૂર હોય ત્યાં સુધી રાખે અને એને લોગવ્યા બાદ તે જે કાતાની (વસ્તુ) હોય, તેને પાછી સોપી દે અને ગૃહસ્થ તે લે, એને ‘ પદિહાર ’ કહે છે એ વસ્તુ છ પ્રકારની છે પાટ-સુવાની પાટ, ઉપાશ્રય-ધાસ વગેરેની પથારી (સથારક), ઔષધ-(દવા) લેખલ્ય-જેમા અનેક દવાનું મિશ્રણ હોય તે, આ બધાનો પ્રતિલાભ ફેટી વેળા વિચાર કરનાર

પ્રિય પાઠકો ! શ્રાવકોને ત્યાથી જે આહાર મળતો હોય તે પણ પ્રાસુક અને નિર્દોષ ચાર પ્રકારનો જ હોય

૨૭ પરમોદાર્યવૃત્તિ-ઉત્કૃષ્ટ ઉદાર વૃત્તિવાળો

આમા શ્રાવકોના ઘરમા શુ શુ પકાવાય છે અને

કોને કોને કયો કયો લાભ મળે છે તે પણ જરા વિચારી લઇએ. “ ઉત્સુતા પરિઘા મૌદાર્યાનિશયાત્ અતિશયદાનિ ત્વેન ભિક્ષુકાણાં પ્રવેશાર્યમનર્ગલિત ગૃહદ્વારઃ ” અર્થાત્ શ્રાવક અતિ ઉદાર વૃત્તિવાળો હોય છે એનું ઘર તમામ ભિક્ષુઓ વગેરે માટે ખુલ્લું રહે છે જેને જે જોઇએ તે અશનાદિ મળે છે “ શ્રાવકેણ ત્રિવિધં માસં ત્યાજ્યમ્ ” “ માસં ચ ત્રિઘા-જલચરસ્થલચરસ્થેચરજન્તુદ્ભવમેવાત્ ચર્મઠધિરમાસમે વાદ્વા ” તન્નક્ષણમપિ મહાપાપમૂલત્વાત્ વર્જ્યમ્ ।

ભાવાર્થ—માસ ત્રણ પ્રકારનું છે ૧ જલચર પ્રાણીઓથી ઉત્પન્ન થયેલું, ૨ સ્થલચર પ્રાણીઓથી ઉત્પન્ન થયેલું ૩ ખેચર પ્રાણીઓથી ઉત્પન્ન થયેલું આ ત્રણે પ્રકારના માસને શ્રાવકે છોડી દેવું જોઇએ અથવા ચામડું, લોહી, માસભેદના ત્રણ પ્રકારના માસને છોડવું સાથે સાથે એનું ખાણું પણ મહાપાપનું મૂળ હોવાથી છોડવું જોઇએ કારણ કે—

“ પંચિન્દ્રિયવહ્નુમ્, મંસં દુગ્ધમસુરૂચીમચ્છં ।

રક્તપરિતુલિયમક્ત્વ મામયજળય કુગડ્મૂલમ્ ॥૧॥

આમાસુ અ પકાસુ અ, વિપચ્ચમાણાસુ મંસપેસીસુ ।

સયયં ચિઅ ઉત્તવાઓ, મણિઓ અ નિગોઅ જીવાણં ॥૨॥

અધિધાનરાજેન્દ્રકોષ

ભાવાર્થ—પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓના વધથી ઉત્પન્ન થયેલ માસ, ૧ દુર્ગંધ, ૨ અશુચિ, ૩ ખીભત્સ, ૪ રોગ-જનક, ૫ દુર્ગતિનું મૂળ છે એ ખાનાર પણ રાક્ષસ સમાન ગણાય છે

જ્યારે પ્રાણીનો વધ કરવામા આવે છે ત્યારે અનંત નિગોદ જીવોની સતત નિરંતર ઉત્પત્તિ થાય છે—પછી તે માસ કાચુ હોય કે પાકુ, તે અનંત જીવોનું પિંડ (ભોજન) બને છે એ માટે શાસ્ત્રકારોએ, જૈનધર્મનું પાલન કરનાર કોઈ પણ હોય—(સાધુ હોય, સાધ્વી હોય, શ્રાવક હોય, શ્રાવિકા હોય અથવા સમ્યક્દષ્ટિ નરનારી હોય) એ બધાને માટે કાલકૂટ ઝેરની જેમ માસ વર્જનીય અને ત્યાજ્ય ગણ્યું છે યોગશાસ્ત્રમા પણ કહ્યું છે કે —

“સઘઃ સમ્પ્રિચ્છિતાનત જંતુસંતાનદૂષિતમ્ ।

નરકાધ્વનિ પાથેય, કોડશ્રીયાત્ પિશિત સુધીઃ ॥૩૨॥

ભાવાર્થ —પ્રાણીઓના મર્યા બાદ, તત્કાલજ ઉત્પન્ન થનાર અનંત સમુચ્છિન્ન નિગોદ જીવોથી યુક્ત (દૂષિત) અવાથી નરકના માર્ગના પાથેય (ભાથા તુલ્ય) માસ કયો બુદ્ધિમાન મનુષ્ય ગ્રહણ કરે—અર્થાત કોઈ પણ બુદ્ધિમાન માણસ માસ ગ્રહણ કરે નહિ

પ્રિય પાઠકો ! આ વસ્તુ આગમોમા સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે કે, જૈન ગૃહસ્થને ત્યા માસનો અભાવ હોવાથી તેને ઘેરથી માસ મળી શકે નહિ (હોઈ શકે નહિ) પરંતુ સાધુને યોગ્ય નિર્જીવ અને નિર્દોષ ચાર પ્રકારનો આહાર, ઔષધ, લેષજય મળી શકે

ખીજુ, જ્યા જૈનશાસ્ત્રના સંસ્કાર રહિત, માસ લોભુ-પતાવાળાને ત્યા માસ હોય છે ત્યા બિંશા લેવાના સમય પર, સાધુને ખખર પડે કે, અમુક મહોદ્દવામા, અમુક

ગૃહસ્થને ત્યાં માસ રધાર્થ રહ્યું છે તો સાધુને તે તરફ જવાની મનાઈ કરવામાં આવી છે. એ આગળના પ્રકરણમાં, આગમ પ્રમાણથી, બતાવવામાં આવ્યું છે.

જો કોઈ દુર્બુદ્ધિમાન મનુષ્ય, અચાનક સાધુના પાત્રમાં અકલ્પનીય વસ્તુ નાખી દે તો તે ખાવી નહિ અથવા પીવી નહિ, પરંતુ એને વિધિપૂર્વક ફેંકી દેવી જોઈએ—એવું શાસ્ત્ર-કારોનું ફરમાન છે

*

પ્રકરણ ૧૨ મુ

અકલ્પનીય જોગવણ નહિ.

જૈનાગમોને જોવાથી માલુમ પડે છે કે જૈન ભિક્ષુ, ભિક્ષુણી નિરતર જાગૃત હોય છે, અને ગૃહસ્થને ત્યાં ભિક્ષા લેવા જતી વેળા આ પ્રકારનો તર્ક કરે છે કે—કયાક સદોષ, અકલ્પનીય, આહાર, પાણી ન આવી જાય

ગૃહસ્થના હાથમા કે પાત્રમા અકલ્પનીય તથા સચિત, સદોષ, આહારને જુએ કે તરતજ તે બોલે છે—

“ત મવે મત્તયાણ તુ, સજયાણ અકલ્પિઅ ।

દિતિઅ પદિઆફ્ફલે, ન મે કલ્પઇ તારિસ ॥

વશ અ ૫ :

ભાવાર્થ —અકલ્પનીય, સચિત તથા સદોષ (દોષ-વાળો) આહાર, પાણી, સચતી (જૈન સાધુ સાધ્વી) માટે અકલ્પનીય (વહોરવા યોગ્ય નહિ હોવાથી) હોવાથી, આપનાર દાતાગને તેણે (સાધુએ) કહેવું જોઈએ કે, આ પ્રકારના આહાર પાણી મને ખપતા નથી (મારે માટે અગ્રાહ્ય છે) માટે હું નહિ લઉં આ પ્રકારના અકલ્પનીય સદોષ આહારને ખતાવતા સૂત્રો ઘણા છે પરંતુ તેનો વિસ્તાર-પૂર્વક ઉલ્લેખ કરવો, એ આ નાના ગ્રંથમા ઉચિત નથી...

જિજ્ઞાસુ ને સુસુક્ષ્માએ એ સબધમા વધારે જાણવું હોય તો દશવૈકાલિકના પાત્રમા અધ્યયને અને આચારગસૂત્ર ના દશમા અધ્યયને જુઓ જેથી આ વસ્તુની પૂર્ણ પ્રતીતિ થઈ જશે. અસાવધાનીથી તથા અકસ્માતથી આવી ગયેલા આહારને ૧૨ પ્રકારે (પરઠવાની) ફેંકી દેવાની આજ્ઞા છે

૧ આધાકર્મી, ૨ ઔદેશિક, ૩ પૂતિકર્મ, ૪ મિશ્રજાત, ૫ અન્નિજજ, ૬ અણ્ણિસિદ્ધ, ૭ અધ્યયપુરિત, આ સાત પ્રકારનો અર્થ આગળ બતાવી દેવામા આવ્યો છે

૮ કાલાઈકન્તે—પ્રથમ પ્રહરમા લાવેલ આહારને ચોથા પ્રહરમા નહિ લોગવવો (ખાવો) જો ચોથા પ્રહર થઈ જાય તો, ચારે પ્રકારના આહાર પાણીને ફેંકી દેવા જોઈએ—એને ખાવા જઈએ નહિ (વૃહસ્પત્યસૂત્ર ઉદે ૪ સુ ૧૧)

૯ મગ્ગાઈકરમે—માર્ગાતિકાન્ત—જો કોસથી વધુ માર્ગ લઈ જઈને આહાર પાણી લેવા જોઈએ નહિ જો કોસ બાદ એને ફેંકી દેવો જોઈએ (વૃ ક ઉ. ૫ સુ ૧૨)

૧૦ ખેતાઈકન્તે—સાધુ જો ક્ષેત્રમા રહે તે ક્ષેત્રમાં સૂર્યોદય પહેલા કે સૂર્યાસ્ત બાદના બ્રમણથી આવેલ (લાવવામા આવેલ) આહાર નાખી દેવો જોઈએ. (વ ક ઉ ૫)

૧૧ શૈયાતર—(મકાન માલિક)ની આજ્ઞા બાદ આહાર પાણી મળે તો તેનો લોગ કરવો નહિ—તે ફેંકી દેવા.

૧૨ શ કાકારી તથા અશુદ્ધ-સચિત્તાદિક શ કાથી
યુક્ત આહાર ખાવો નહિ-દેહી દેવો

અશુદ્ધ માટે જુઓ—

“ નિમ્મિથસ્સ ય ગાહાવડ્ઙ્કલ પિન્હવાયપહિવાપ અણુ-
પવિદ્વિસ્સ અંતો પહિર્ગર્હસિ દણ વા દગરણ વા દગ્ગુસિણ
વા પરિયાવજ્જેજ્જા સેય ઉસિણમોયણ જાણ પરિમોતવ્વે
સિયા, સેયસીયમોયણજાણ ત નો અપ્પણા મુજેજ્જા, નો
અન્નેસિ અણુપ્પદેજ્જા, એગ તે બહુફામુણ થદિલ્લે પહિલ્લે-
હિત્તા પમજ્જિત્તા, પરિદ્વનેયયવ્વેસિયા ॥ ”

શ્લોક ૦ ૩ ૫

સાવાર્થ—સાધુ-સાધ્વી, ગૃહસ્થના ઘર પર આહાર,
પાણી ગ્રહણ કરવા ગયા આહાર પાણી પાત્રમાં ગ્રહણ
કર્યા, એટલામાં અકસ્માત એમાં કાચુ પાણી પડી ગયું;
અથવા કાચા પાણીનું ટીપું પડી ગયું જો ગ્રહણ કરેલો
આહારપાણી, એ સમયે (ગ્રહણ કરવાના સમયે) ગરમ હોય
અને એમાં પડેલા પાણીનું ટીપું અચિત્ત ખની ગયું, એ
નિશ્ચય હોય તો, તે આહારને ખાઈ લેવો તથા તે આહાર
પાણી ઠંડા હોય અને એમાં પડેલ પાણી અચિત્ત ન હોય
તો તે આહાર-પાણીનો પોતાની જાતને માટે, ઉપયોગ ન
કરવો, ખીજ સાધુને પણ તે (આહાર પાણી) ન આપવા,
પરંતુ એકાન્ત પ્રાસુક (નિર્દોષ) જગા જોઈને તેને દેહી
દેવા જોઈએ

પ્રિય પાઠકો ! હવે સમુચય (સમુચય) જીવ-મિશ્રિત આહાર પાણીના સબધી વિધિ-નિષેધનું સૂત્ર બતાવું છું.

કોઈ પણ ગૃહસ્થ, સાધુને દેવા લાયક આહારપાણી લઈને આવે ને સાધુને માલમ પડી જાય કે, તે જીવમિશ્રિત છે, તો તે આહાર, ગૃહસ્થના હાથમા કે પાત્રમા જોઈને, દેવાનો નિષેધ સાધુએ કરવો જોઈએ-અર્થાત્ તે આહાર ન લેવો જોઈએ.

“ સે મિક્ષુ વા મિક્ષુણી વા, ગાહાવઙ્કુલં પિન્દ-
પટિયાણ અણુપવિટ્ઠેસમાણે સૈજ્જ પુણ જાણેજ્જા, અસણં
વા, પાણં વા, સ્વાહમં વા, સાહમં વા, પાણેહિં વા, પળણેહિં
વા, વીણેહિં વા, હરિણેહિં વા, મસત્ત, ઉમ્મીસ્સં, સીઓદ-
ણં વા, ઉસિત્ત, રસયાદા, પરિધાસિય, તહપગારં અસણ
વા પાણં વા સ્વાહમ વા સાહમં વા, પરહત્થસિ વા. પરપા-
યંસિ વા અફામ્મયં અણેસણિજ્જંતિ મણ્ણમાણે લાભે વિ-
સંતે નો પહિગાહેજ્જા । ”

॥૫૨૩॥ આચાર્યગણ

દ્વિતીય અ ૧૦ ઉ ૧

“ સેય આહશ્ચ પહિગાદિણસિયા, સેતં આયાણ ઇગન્ત-
મવક્કમેજ્જા, ઇગતમવક્કમિત્તા, અહેઆરામંસિ વા અહે
ઉવસ્સયસિ વા, અપ્પઢે, અપ્પયાણે, અપ્પવીણ, અપ્પહરિણ,
અપ્પોસે, અપ્પોદણ, અપ્પુત્તિંગ પળગ દ્વગ, મહ્ઘિયમકઢા-
સંતાણણ, વિગિંચિય, ઉમ્મીસં નિસાહિયરત્તઓ સજયા-

મેવ શ્રુજિજ્ઞ વા પીડજ્ઞ વા । જં ચ ણો સચાણ્જ્ઞા મોત્તણ
વા, પાણ્તેણ વા, સે તમાયાણ, ઇતમવક્કમિત્તા અહેજ્ઞામ
યદલસિ વા, અદ્ધિરાસિસિ વા, કિટ્ટરાસિસિ વા, તુસરા-
સિસિ વા, ગોમયરાસિસિ વા, અગયઈંસિ વા તદ્દપ્પગારસિ
ચંદિલસિ પહિલેહિય ૨ પમજ્જિય ૨ તઓ સંજયામેવ
પરિવ્વેજ્ઞા । ”

આચાર્ય દ્વિ અઃ ૧૦ ડ ૧ સૂ ૫૨૪

ભાવાર્થ — કોઈ સાધુ સાધ્વી આહાર પાણી દેવા
ગૃહસ્થને ઘેર જાય અને ત્યાં એને માલમ પડે કે-અહીં
અશન, પાણી, આદિમ અને સાદિમરૂપ આહાર ખારીક
જન્તુઓથી, પાત્ર પ્રકારના લીલા ફૂલોથી, (લીલફૂલ)
ખીજથી, વનસ્પતિથી મિશ્રિત થયેલ છે અથવા કાચા
પાણીથી ભીજાયેલ છે કે ધૂળ વગેરેથી ખરાબ થયેલ છે
ને તે પ્રકારનો આહાર ગૃહસ્થ, હાથમા કે પાત્રમા લઈને,
તે સજીવ તથા મુનિમાર્ગને અયોગ્ય આહાર સાધુને આપવા
જાય તો મુનિએ તેને ગ્રહણ કરવો જોઈએ નહિ (૫૨૩)

કોઈ ભૂલ ચૂકથી, અસાવધાનીથી, સાધુના પાત્રમા
(આહાર) આવી ગયો તો શુ કરવું ? તે આહાર લઈને
મુનિએ નિર્જન સ્થાનમા જઈને ત્યાં જીવ, જન્તુ, વનસ્પતિ
તથા સિનાશ ગદિત સ્થળ દેખીને, પોતાને મળેલ આહાર
પાણી (ખરોખર) જોવા અને જોવાથી જણાય કે એમાં
અમુક અમુક જીવજતુ નીકળી શકે તેમ છે તો, તે ખહાર
ઠાઠી શકાય તેવા જતુઓને, યત્નપૂર્વક વીણી વીણીને ખહાર

કાઠવા, ત્યારબાદ આહાર પાણી ખાવા લાયક કે પીવા લાયક હોય તો ખાઈ લેવા કે પી લેવા અને કોઈવાર એમ જણાય કે એમાથી ન તો જીવ જતુતુ મશોધન શક્ય છે કે ન તો જીવ જતુઓ બહાર કાઢવા શક્ય છે, તો તે આહારને એકાન્ત નિર્જન સ્થળમા જઈને, યત્નપૂર્વક ફેંકી દેવો જોઈએ તે નિર્જન નિર્જીવ પ્રદેશ હાડકોઓના સમૂહવાળો હોય, લોખંડ વગેરેથી વ્યાપ્ત હોય, અથવા છાણુ, ભૂસાવાળો હોય કે સડો યા ગારાવાળો હોય (તો તે જગા પસંદ કરવી નહિ) એના સિવાય કોઈ પણ પ્રકારનો નિર્જન નિર્જીવ પ્રદેશ હોવો જોઈએ. એવા સ્થળને સાધુએ પ્રામાર્જની વડે સાફ કરી, બરોબર જોઈને યત્નપૂર્વક આહાર ફેંકી દેવો જોઈએ. પરં

પ્રિય પાઠકો ! આ ઉપરથી જણાય છે કે જૈન શ્રમણ, ‘અહિંસા પરમો ધર્મ,’ ને ધારણ કરનાર, એને સહેજ પણ ખરિત થવા દેતા નથી

ઉપરના સૂત્રમા એ બતાવવામા આવ્યું છે કે સચિત જીવમિશ્રિત આહારપાણીનો ઉપભોગ કરવો નહિ અથવા કોઈપણ સાધુ સાધ્વી ખાવાપીવામા ભૂલ કરે અને સૂક્ષ્માતિ સૂક્ષ્મ અનંત કાયના જીવ (નિગોદ) સહિત ભોજન કરે તો તેને પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે છે. કહ્યું છે કે—

“જે મિકસ્ટ અણંતકાયમિસંસંજુત આહાર, આહારેઈ, આહારતં વા સાહજ્જઈ ॥ ૫ ॥

નશોયસૂત્ર ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ—જો સાધુ-સાધ્વી અતત કાચ (નિગોદ, કદ, મૂળ, લીલોતરી, ફૂલ)થી મિશ્રિત આહાર કરે, ખીબા પાસે કરાવે અથવા એવો આહાર કરનારની પ્રશ્ન સા કરે તો તેને પ્રાયશ્ચિત કરવુ પડે છે

“ ત સેવમાણે અવજ્જહ ચરમાસિય પરિહારણ અણુઘટયં ”

નક્ષીયસૂત્ર ૩ ૧૦

ભાવાર્થ—ઉપર કહેલા કોઈ પણ દોષ સ્થાનતુ સેવન કરનાર સાધુ સાધ્વીને, ગુરુ ઔમાસિક પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે છે ગુરુચતુર્માસિક પંચશપથે, ઉપયોગ વિના લાગે તો જઘન્ય ૪ ઉપવાસ, મધ્યમ ૪ છક્ર ઉત્કૃષ્ટ, ૧૨૦ ઉપવાસ આતુરતાથી ઉપયોગ સહિત લાગે તો જઘન્ય ૪ છક્ર, તથા ૪ દિનનો છેદ, મધ્યમ ૪ અઠમ તથા ૬ દિવસનો છેદ, ઉત્કૃષ્ટ ૧૨૦ ઉપવાસ તથા ૧૦૮ દિનનો છેદ મોહ-નીયકર્મોદય મૂર્છાભાવ કરવાથી લાગે તો જઘન્ય ૪ અઠમ તથા ૬ દિનનો છેદ, મધ્યમ ૧૬ અઠમ તથા ૬૦ દિનનો છેદ, ઉત્કૃષ્ટ ૧૨૦ ઉપવાસ, પારણામા આયબિલ તથા ૧૨૦ દિનનો છેદ આ પ્રકારે શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે

જૈન શ્રમણ પોતાની મર્યાદાવાળા ગૃહસ્થને ત્યા ગોચરી ગયો ને (આહાર પાણી લેવા માટે) ત્યા કોઈ પણ સ્ત્રીપુરુષ અનાર્ય બુદ્ધિથી, સાધુના પાત્રમા લોજનને બદલે માસ નાખે તો, અથવા માસથી બરેલ પાત્રમા ખિનમાસ લોજન (માસ વિનાનુ લોજન) લાવીને નાખે તો તે સમગ્ર લોજ-

કાઢવા, ત્યારબાદ આહાર પાણી ખાવા લાયક છે પીવા લાયક હોય તો ખાઈ લેવા છે પી લેવા અને કોઈવાર એમ જણાય છે એમાથી ન તો જીવ જતુનું સંશોધન શક્ય છે કે ન તો જીવ જતુઓ બહાર કાઢવા શક્ય છે, તો તે આહારને એકાન્ત નિર્જન સ્થળમા જઈને, ચત્તપૂર્વક ફેંકી દેવો જોઈએ તે નિર્જન નિર્જીવ પ્રદેશ હાડકોઓના સમૂહવાળો હોય, લોખંડ વગેરેથી વ્યાપ્ત હોય, અથવા છાણ, ભૂસાવાળો હોય કે સડો યા ગારાવાળો હોય (તો તે જગા પસંદ કરવી નહિ) એના સિવાય કોઈ પણ પ્રકારનો નિર્જન નિર્જીવ પ્રદેશ હોવો જોઈએ. એવા સ્થળને સાધુએ પ્રામાર્જની વડે સાફ કરી, બરોબર જોઈને ચત્તપૂર્વક આહાર ફેંકી દેવો જોઈએ પરંતુ

પ્રિય પાઠકો ! આ ઉપરથી જણાય છે કે જૈન શ્રમણ, ‘અહિંસા પરમે ધર્મ,’ને ધારણ કરનાર, એને સહેજ પણ અડિત થવા દેતા નથી

ઉપરના સૂત્રમા એ બતાવવામા આવ્યું છે કે સચિત જીવમિશ્રિત આહારપાણીનો ઉપભોગ કરવો નહિ અથવા કોઈપણ સાધુ સાધ્વી ખાવાપીવામા ભૂલ કરે અને સૂક્ષ્માતિ સૂક્ષ્મ અનંત કાયના જીવ (નિગોદ) સહિત ભોજન કરે તો તેને પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે છે. કહ્યું છે કે—

“જે મિક્સ અણંતકાયમિસંસંજુતં આહાર, આહારેઈ,
આહારતં વા સાહજ્જઈ ॥ ૫ ॥

નશીયસૂત્ર ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ—જો સાધુ-સાધ્વી અનત કાય (નિગોદ, કદ, મૂળ, લીલોતરી, ફૂલ)થી મિશ્રિત આહાર કરે, બીજા પાસે કરાવે અથવા એવો આહાર કરનારની પ્રશસા કરે તો તેને પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે છે

“ ત સેવમાણે અવજ્જહ ચરમાસિય પરિહારઠાણ અણુખદયં ”

નશીયસૂત્ર ૩ ૧૦

ભાવાર્થ—ઉપર કહેલા કોઈ પણ દોષ સ્થાનનું સેવન કરનાર સાધુ સાધ્વીને, ગુરુ ચૌમાસિક પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે છે ગુરુચતુર્માસિક પન્વશપણે, ઉપયોગ વિના લાગે તો જઘન્ય ૪ ઉપવાસ, મધ્યમ ૪ છક્ર ઉત્કૃષ્ટ, ૧૨૦ ઉપવાસ આતુરતાથી ઉપયોગ સહિત લાગે તો જઘન્ય ૪ છક્ર, તથા ૪ દિનનો છેદ, મધ્યમ ૪ અકૂમ તથા ૬ દિવસનો છેદ, ઉત્કૃષ્ટ ૧૨૦ ઉપવાસ તથા ૧૦૮ દિનનો છેદ મોહ-નીચકર્મોદય મૂર્છાભાવ કરવાથી લાગે તો જઘન્ય ૪ અકૂમ તથા ૬ દિનનો છેદ, મધ્યમ ૧૬ અકૂમ તથા ૬૦ દિનનો છેદ, ઉત્કૃષ્ટ ૧૨૦ ઉપવાસ, પારણામા આયબિલ તથા ૧૨૦ દિનનો છેદ આ પ્રકારે શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે

જૈન શ્રમણ પોતાની મર્યાદાવાળા ગૃહસ્થને ત્યા ગોચરી ગયો ને (આહાર પાણી લેવા માટે) ત્યા કોઈ પણ સ્ત્રીપુરુષ અનાર્ય બુદ્ધિથી, સાધુના પાત્રમા ભોજનને બદલે માસ નાખે તો, અથવા માસથી ભરેલ પાત્રમા બિનમાસ ભોજન (માસ વિનાનું ભોજન) લાવીને નાખે તો તે સમગ્ર ભોજ-

નને તથા માસને એકાન્તમા ચત્નપૂર્વક ફેફા દેવા કેમકે એને શાસ્ત્રકારોએ અશુદ્ધ તથા અભક્ષ્ય કહ્યા છે

“ જમ્મિ પગરણે યંસં આસાદિણ દિજ્જતિ પચ્છા
ઓદણાદિ તં મસાદિ મણતિ ” इति वचनात् ॥

આ પ્રકારે શાસ્ત્ર નિષિદ્ધ આહારાદિકનો પરિત્યાગ કરનાર જૈન શ્રમણ-શ્રમણીત્વનો આરાધક છે તેનો ભોગ કરનાર નહિ અશુદ્ધ આહાર ત્યાગ કરવા લાયક છે, એ વિષયમા વિધાયક સૂત્રો ઘણા છે પરંતુ અહીં આટલો જ નમૂનો બતાવવો ઉચિત છે આગળ માસાહાર વિશે વિસ્તૃત ચર્ચા કરીશું.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

માંઆહાર કરનારની કંઈ ગતિ ?

માસ ખાનાર લોકો અનાયૈ છે, બાલ (અજ્ઞાની) છે રસલોહુપી છે અને અનાયૈધર્મી છે એ ચાર વિશેષ-જોમા માસલોજનની સર્વથા નિહનીયતા આવી બાય છે. ધુદ્ધિમાન પુરુષો તો એની ઈચ્છા પણ કરતા નથી માસનુ પ્રતિપાદન કરતી વાણી પણ મિથ્યા છે આ પ્રકારનું પ્રમાણ સૂચગડાગ સૂત્ર જોવાથી મળી રહે છે સૂચગડાગનામક બીજા શ્રુતુસ્કંધના છઠ્ઠા અધ્યયનમા બૌદ્ધ અને આર્દ્રકુમારનો સવાદ છે બૌદ્ધ માસલક્ષણને કર્મબંધનનું કારણ માનતા નથી આર્દ્રકુમાર એમને કહે છે કે—

“ત મુંજમાણા પિસિત પમૂત,

જો ઉવલિણામો વય રણ ।

ઇચ્છેવમાહસુ અણજ્જધમ્મા,

અણારિયા બાલરસેસુ ગિદ્દા ॥ ૩૮ ॥

જે યા વિ મુંજતિ તહપગાર,

સેવતિ તે પાવમજાણમાણા ।

મણ ન પય કુસલા કરેતિ,

વાયા વિ એસા બુદ્ધિયા ઉમિચ્છા ॥ ૩૯ ॥

ટીકા--પિશીતાશનોઽનાર્યાં બાહ્યા રસમૃદ્ધા અનાર્ય-
ધર્માણ્ણિતિ, વિશેષણચતુષ્ટયેન માંસાશનસ્યૈકાન્તનિન્ધચ્ચક્રં
દર્શિતમ્ । કુશલ પુરુષાસ્તુ તદિચ્છિંમપિ ન કુર્વન્તિ ।
માંસસ્ય નિર્દોષચ્ચપ્રતિપાદનપરા વાણ્યપિ મિથ્યૈવેત્યે
તત્સર્વં વર્ણન માંસાહારનિષેધાયાહમસ્તિ ।

ભાવાર્થ—અમે પ્રભૂત-પુષ્કળ માંસલક્ષણ કરવા
છતાં પણ કર્મોથી લિપ્ત થતા નથી, અમે કર્મોથી અલિપ્ત
રહીએ છીએ, આમ બૌદ્ધોનું કથન છે આના ઉત્તરમાં
આર્દ્રકુમાર (જૈનયતિ) કહે છે કે, જેઓ અનાર્ય ધર્મવાળા
છે, સ્વયં અનાર્ય તથા બાહ્ય છે અને જેઓ રસમા-
ઓસક્ત છે આમ તેઓ કહે છે કે, ૩૮

જેઓ માંસ આદિનો લોગ કરે છે તેઓ, યથાર્થતાને
નહિ બાણવાથી પાપનું સેવન કરે છે કુશળ મનુષ્ય
એની ઈચ્છા પણ કરતો નથી માંસનું સમર્થન કરનાર
વચન પણ મિથ્યા છે ૩૯

ટીકાનો અર્થ આ પ્રકરણના પ્રારંભમાં આપી દીધો
છે. ઠાણાગ સૂત્રમાં માંસાહારીની ગતિ નરક બતાવી છે—

“ ચલ્હિં ઠાણેહિં જીવા ણેરહ્તાણ કમ્મં પકરેંતિ,
તં જહા મહારંભઆણ મહાપરિગ્ગહયાણ, પંચિન્દ્રિયવહેણ,
કુણિમાહારેણ ”

ઠાણાર્યગ ઠાણા ક્ષ

ભાવાર્થ.—જીવ, ચાર સ્થાનોથી (કારણોથી) નર-
કના આયુષ્યરૂપ કર્મ ખાધે છે

૧ મહાઆરભ (પચેન્દ્રિયાદિ છ કાય જીવોની હિંસા)

૨ મહાપરિગ્રહ (અતિધનની ઇચ્છાથી લક્ષ્મી ભેગી
કરવી)

૩ પચેન્દ્રિય જીવોના વધથી (બ્રૂણ હત્યાથી માડીને
તે ઇંડા, મચ્છી, પશુ, પક્ષી, મનુષ્ય વગેરેનો વધ કરવાથી)

૪ કુણ્ઠિમાહાત્મ-માસના આહારથી (રુધિર, માસ, હાડકાં
વગેરેના આહારથી) આ ચાર કારણોથી નરકના આયુરૂપ
કર્મ, જીવ ખાધે છે.

ભગવતી સૂત્રમા આ પ્રકારનો પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ
પૂછ્યો છે કે—હે ભગવન્ ! નરકના શરીરના પ્રયોગખંધ કેવી
રીતે થાય છે ? અર્થાત્ કયા કારણોથી જીવ, નરકના શરીર
ખનાવે છે એના ઉત્તરમા ભગવાન કરમાવે છે કે—

“ ગોયમા ! મહારમાણ, મહાપરિગ્રહાણ, કુણિ-
માહારેણ, પચેન્દ્રિયવહેણ, નરકયાતકમ્માસરીરળ્પઓગ-
નામાણ કમ્મસ્સ ઉદણ્ણ નેરયાતયકમ્મસરીરં જાવ
પઓગવંવે ”

મગં સ. જ ૮ ઉદે ૧ સ્ ૮૦

ભાવાર્થ.—હે ભગવન્ ! નરકાયુષ્ય કર્મણુ શરીર
પ્રયોગખંધ કેમ થાય છે ? ઉત્તર—હે ગૌતમ ! મહા આર-
ભથી, મહાપરિગ્રહથી, માસ ખાવાથી અને પચેન્દ્રિય જીવોનો

વધ કંવાથી નરકાયુષ્ય-કાર્મણ્યશરીર પ્રયોગ નામ કર્મનો ઉદય થાય છે અને એનાથી નરકાયુષ્ય કાર્મણ્યશરીર પ્રયોગ અંધ થાય છે

ઔપચાતિક સૂત્રમા શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે પોતાના પ્રવચનમા કુમાળ્યુ છે કે-

“ एव खलु चवर्हि ठाणेहि जीवा णेरइयत्ताए कम्मं पकरेंति, णेरइयत्ताए कम्म पकरेंता णेरइएसु उव-
वज्जति त जंहा-महारंभयाए, महापरिग्गहयाए, पंचे-
न्द्रियवरेणं, कुणिमाहाहेण ”

उववाइ देशनाधिकार-

આનો ભાવાર્થ ઉપર આવી ગયો છે

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા, અનેક સ્થળે માસાહારી મનુષ્યને હુ ખ અને દરિદ્રતાજનક દુર્ગતિનો બંધ થાય છે, ઇત્યાદિ ક્ષણ બતાવવામા આવ્યા છે

“ हिंसे बाले मुसावई, माइल्ले पिमुणे सढे ।

भुंजमाणे सुर मंसं, सेयमेय त्ति मन्नइ ॥ ९ ॥

उत्त अ. ५

ભાવાર્થ —હિંસક, બાલ (અજાની) મૃધાવાદી (અસત્ય બોલનાર) માયાવી (અપચક) યુગલીખોર અને શઠ (દુરયો) મનુષ્ય, મદિગ અને માસનો લોગ, ત્રયસ્ક (લાભકર્તા) માને છે ઉપર જણાવેલા કર્મો કરનારનુ બાળ મગ્ણુ થાય છે (ટૂકી નિંદગી હવે છે) અર્થાત્ માસ ખાનાર અલ્પા-

યુધી હોવાથી, અનત જન્મભરણુ ભોગવે છે એથી માસા-
હારને દુર્ગતિનુ કારણ કહે છે

“સ્ત્રી વિસયાગિદ્ધે ય, મહારંમપરિગદ્ધે ।

મુજમાણે સૂરે મસં, પરિવૂઢે પરદમે ॥ ૬ ॥

અયકકર મોહ્ય, તુદિલ્લે ચિય લોહિષ ।

આડય નરણ કલે, જરા ઇસં વ ઇલણ ॥ ૭ ॥

વત્ત અ ૭

આવાર્થ — સ્ત્રી વગેરે વિષયો (કામભોગો) મા ગૃહ
(આસક્ત) મહાઆરણી, મહાપરિગ્રહી, બીજાને પીડા પહો-
ચાડનાર, મદિરા, અને માસનુ સેવન કરનાર, પાપ કરવામા
ખૂબ પ્રુષ્ટ, (પાપી,) બકરા આદિનુ માસ ખાનાર, મોટા પેટ-
વાળો, કુપથ્ય ખાઈને (કડકડ કરતુ માસ ખનાવી ખાનાર)
શરીરમા રક્તવૃદ્ધિ કરનાર, આવો અધર્મી જીવ, જેમ તે
પ્રુષ્ટ બકરા, અતિથિ (માસાહારી અતિથિ) ની રાહ જુએ
છે તેમજ તે નરક ગતિની રાહ જુએ છે—અર્થાત્ માહાહાર
કરનાર ઉપર અતાવેલ દોષ, પાપનુ સેવન કરનાર, નરકમા
જાય છે

આ સિવાય ઉત્તરાધ્યયનના ૭ મા અધ્યયનમા પણ
માસાહારથી નરકગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ અતાવ્યુ છે
હિંસાદિ ક્રૂર કર્મ કરનાર, તથા માસ ખાનાર જે જે નરક-
સ્થાનમા જાય છે તે તે નરકસ્થાનનુ અને નારકીનુ થોડું
સ્વરૂપ અહીં અતાવલું ઉચિત છે નરક અને નારકીજીવોની
ચાતનાનુ સ્વરૂપ શ્રી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ

ખહુ પ્રમાણુમા ખતાન્ચુ છે જે જિજ્ઞાસુ તથા મુમુક્ષુને તે વિશે વધુ જાણવાની ઇચ્છા હોય, તેમણે મગવતીસૂત્ર, પ્રશ્ન વ્યાકરણ, વિપાકસૂત્ર, જીવાભિગમસૂત્ર, ઇત્યાદિ અથા જોઈ લેવા અહીં માત્ર પ્રશ્નવ્યાકરણના સૂત્રનું નિદર્શન કરવું ઉચિત ગણાશે.

નરપ્પુ દુલિય મહાલપ્પુ વયરામયકુહુરુદનિસધિ-
 વારં વિરહિયનિમદ્વધુમીતલલ્લરામસવિસમનિરયધરચાર
 પ્પુ મહોસિણ સયયતત્તદુગ્ગધવિસ્સ ઉવ્વયણગેપ્પુ, વિમત્થ
 દરિસણિજ્જેપ્પુ ણિચ્ચં હિમપટલ સીયલ્લેપ્પુયકાલામાસેપ્પુય,
 મીમગમીરલોભહરિસણેપ્પુ, ણિરભિમાણેપ્પુ, નિપ્પડિયાર
 વાહિરોગજરાપિલિપ્પુ, અર્ધવણિચ્ચધયારતમિસેપ્પુ,
 -પતિમપ્પેપ્પુ, વવગણ ગહચદમૂરનક્વત્તજોડસેપ્પુ મેય
 વગ્ગામસપટલપુચ્ચદપૂટરુધિરક્કિણ વિલીણચિક્કણરસિયા, વાવ
 ણ્ણકુહિયચિક્કલ્લકદ્દમેપ્પુ કુકુલાનલપક્કિચ્ચજાલપ્પમ્મુર-
 અસિચ્ચુરકવત્તધારાપ્પુ નિસિયવિચ્છુયદદ્ધક ણિવાતોવમ્મ-
 ફરસઅતિદુસ્સહેપ્પુ અતાણા, અસરણા, કહુયદ્ધુઃપરિતાવ-
 ણેપ્પુ, અણુવધણિરતરવેદણેપ્પુ, જમપુરિસસકુલેપ્પુ. તત્થ ય
 અન્તો મુહુત્ત લલ્લિ, મવપચ્ચણ વિવત્તેતિય તે સરીર-
 હુદ્ધવિમત્થદરિસણિજ્જ વીહણગ, અદ્ધિહારુણહરોમવજ્જિય,
 અપ્પમગદુક્કલ્લ વિમહતિ તત્તો ય પજ્જતિ મુવગતા ઇન્દિયદ્ધિ
 પંચહિ વેદેતિ અપ્પમાણ, વેયણાણ, ઉજ્જલ લલાવિડલ્લતિ
 સલ્લકલ્લલ્લસ્વરપાસપયદ્ધધોર વીહણગદારુણાણ ॥ ૧૪ ॥

પ્રશ્નવ્યાકરણ પ્રથમ આશ્રવહાર

ભાવાર્થ—પ્રાણીવધ કરવાથી, માસાહાર કરવાથી જીવ
 નરક ગતિમા બળ્ય છે ત્યાં નરકમા, જે પ્રકારના હુ ખો
 ભોગવવા પડે છે, તે પ્રકારના હુ ખોને અત્રે વર્ણવવામા આવ્યા
 છે. એ નરક ક્ષેત્ર, ખીબા ક્ષેત્રથી ઘણું જ મોટું છે ત્યાં
 વજ્રરત્નની ભી ત વિતીર્ણ (અભેદ) અને સધિ રહિત છે.
 તેનું ભૂમિતલ (ભોયતળિયુ) કઠોર, કર્કશ સ્પર્શવાળું, વિષમ,
 ભીચું નીચું છે ચારક ગાય જેવા (પ્રાણી) ઉત્પન્ન થાય
 તેવું તે સ્થળ છે ત્યાં ભી તના ભાગમા નૈરચિકના ઉત્પત્તિ
 સ્થાન રૂપ ખિલ (કાગ) છે તે હ મેથા ઊનુ, તપેલુ, અશુભ,
 દુર્ગંધવાળું, અવશ્ય ચિતા ઉત્પન્ન કરવાવાળું સ્થાન છે
 ઉપરાત ખીલત્સ, અમનોર, અદર્શનીય, સદૈવ હિમના થરથી
 શીતલ સ્થાન છે (જ્યાં ગરમી છે ત્યાં અત્યંત ગરમી છે)
 આ પ્રકારનું તે સ્થાન ડાળા ગંગવાળું, ડાળા તેજવાળું,
 રૌદ્ર, ભયકર, મહાગભીર, જોવા માત્રથી રુવાડા ખડા થઈ
 જાય તેવું અદર્શનીય, અને (ત્યાં) ઉત્પન્ન થયા પછી પૂર્ણ
 આયુષ્ય સ્થિતિ ભોગવ્યા વિના, નીકળી ન શકાય
 તેવું છે ત્યાંના જીવો સદા વ્યાધિ, રોગ, વૃદ્ધાવસ્થાથી
 પીડિત રહે છે ત્યાંનું સ્થાન સદૈવ અધકારમય રહેતું હોવાથી,
 અધાગી શુદ્ધ સમાન ભયકર ઊંચાટ ઉત્પન્ન કરનાર છે
 ત્યાં નરકમા ચંદ્ર, સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્ર, તારા વગેરે જ્યોતિષ
 હોતા નથી નરકસ્થાન મેદ, ચરણી, માસ વગેરે ખગળ
 પદાર્થોના સમૂહથી ભરેલ છે આમ, (માસ) રુધિરથી મિશ્રિત
 છે દુર્ગંધવાળા અત્યંત ચીકણા ગ્સથી વ્યાપ્ત છે મહેલો,
 ખગડેલો દુર્ગંધમય કાદવ (કીચડ) ત્યાં રહેલો હોય છે ત્યાં
 નરકમા, કુભારના નિંસારાની જેવી જાજલ્યમાન આગ તથા

લોભરૂપ રાખથી ઢકાયેલો અજિ હોય છે ત્યાં વૈકિચના ખડગ, છરા, કરવત ઇત્યાદિ શસ્ત્ર અત્યંત તીક્ષ્ણ હોય છે. વીછીની પૂછડી જેવા વાકા ને વિષમય કટકો હોય છે. સાણસી જેવા શસ્ત્રોથી ખેચીને જીવોને નીચે પછાડવામા આવે છે એમને નરકનો સ્પર્શ અતિ દુસ્સહ હોય છે એમનો કોઈ વ્યક્ત કે હુ ખનિવારક હોતુ નથી અત્યંત દુઃખપ્રદ (દુઃખ આપનાર) પરિતાપવાળા, પૂર્વકૃત પાપ કમાઈથી, નિઃતર આવા પ્રકારની વેદના લોગવ્યા કરે છે ત્યાં પરમાધર્મી દેવ પશ્ચિતાપ (ત્રણ નરક સુધી) ઉત્પન્ન કરે છે તે અનેક વિકરાળ રૂપ ધારણ કરે છે-જેવા કે શસ્ત્ર કુશસ્ત્રના રૂપ ધારણ કરી વિવિધ પ્રકારના દુઃખો જીવોને આપે છે આથી નરકના જીવો ઘણા જ આકુલવ્યાકુલ રહે છે

નરકના ઉત્પન્ન થયા પછી, અન્તર્મૂહૂર્તમા એમને વૈકેય લઘિ પ્રાપ્ત થાય છે તેથી તેઓ પોતાના શરીર ખનાવે છે. એ શરીર હું ડક સ્થાનવાળા હોય છે ખીભત્સ, હુંગ ચ્છા, ઉત્પન્ન કરનાર બને છે એમને-સ્વત (પોતાને જ) જ ભયકર દેખાય છે એમનામા (એમણે ધાન્ય કરેલા નવા શરીરોમા) હાડકા, સ્નાયુ, નાડીઓ, વગેરે કશું જ હોતુ નથી અશુભ દુઃખ સહન કરવામા શક્તિવાન હોય છે ત્યાં આહારાદિ છએ પર્યાપ્તિ (૧ આહાર પર્યાપ્તિ, ૨ શરીર પર્યાપ્તિ, ૩ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ ૪ શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાપ્તિ, ૫ ભાષા પર્યાપ્તિ ૬ મન પર્યાપ્તિ) પૂર્ણ બાધ્યા બાદ ત્યાના દુઃખોનો અનુભવ પૂર્ણ રીતે કરે છે હવે ત્યાં કેવી અશુભ તીવ્રવેદના

થાય છે તેનું વર્ણન કરવામા આવે છે એ નરકની જમીન ખડખડાડી, અગ્નિ સમાન તાપ (તપેલી) હું ખ દાયક, ચરણ (પગના) ના સ્પર્શ માત્રથી, મસ્તક સુધી વેદના ઉપડે એવી વીછી જેવા સ્પર્શવાળી છે આ પ્રકારની અનેક ઘોર વેદનાઓનો, જીવ ત્યા અનુભવ કરે છે ત્યા તત્કાળ મૃત્યુ પ્રાપ્ત થાય એવું વિષમ, હું ખમચ ઘોર સ્થાન છે ॥ ૭૮ ॥

પ્રિય પાઠકો ! આ તો નરક સ્થાન અને તેના હું ખનો નમૂનો માત્ર છે હવે એક બીજી વાત અત્રે જણાવવી ઉચિત ગણાશે અહીં આ જીવો, માનવતાના નિયમો છોડીને, અમાનુષ આચરણ કરે છે, તે મધળા અનાચરણોના નામ ગણી ગણીને, તેને હેય ખતાવીને ત્યાના પરમાધર્મી દેવ તેને (જીવને) કહે છે-

“ તુહ પિયાહ મસાહ, રહાહ સોહગાણિ ય ।

સ્વાહઓ મિ સમસાહ, અજ્જિવણ્ણાહજ્જેગસો ॥ ૬૯ ॥

તુહ પિયા સુરા સીહુ, મેરઓ ય મહૂણિ ય ।

પાહઓ મિ જલન્તીઓ, વસાઓ રહિરાણિ ય ॥ ૭૦ ॥

उत्तु अच्च १९

ભાવાર્થ — નરક હું ખનો અનુભવી મૃગાપુત્ર કહે છે કે-ત્યાના (નરકના) પરમાધર્મી દેવ, અનેક પ્રકારના ધાતુનો ગરમ રસનો પ્રવાહી પીવાડતા પીવાડતા કહે છે દે-હે અનાર્થ કાર્ય કરવાવાળા ! તને પૂર્વ ભવમા માસ ઘણું જ પ્રિય હતું, તો હે આ માસપિંડ, એમ કહીને તેણે અગ્નિથી તપાવેલ

ચીપીયા વડે, મારા શરીરને ઘોચી ઘોચીને માસ બહાર કાઢ્યું અને એને અગ્નિ પર તપાવીને, મારા મુખમા અનેક વાર નાખ્યું ૬૯

(તથા મને) પૂર્વ ભવમા ગોળ અને મહુડા વગેરેથી અનેલ શરાબ ખૂબ પ્રિય હતો તેથી, લે પી, શરાબ, એમ કહીને તે અનેકવાર મારા શરીરમાથી લોહી ને ચરબી બહાર કાઢી, તેને તપાવીને મને પીવડાવતો હતો ૭૦

પ્રિય પાઠકો ! ઉપરના આ સિદ્ધાંતો પરથી માલમ પડે છે કે માસાહાર અને મદિરાપાનને પરમાધર્મીદેવ (યમદેવતા) પણ નિંદનીય માને છે, તો સુખાર્થી, મોક્ષાર્થી જીવ, પરમાધર્મી દેવના મહિમા યોગ્ય, માસાહાર કેમ કરીને કરી શકે ? અર્થાત્ સુખાર્થી જીવ માસને સર્વથા હેય (ત્યાજ્ય, ત્યાગ કરવા લાયક) સમજીને છોડી દે છે

પ્રિય પાઠકો ! શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ પોતાના આગમમા આ પ્રકારનું બ્યાન કર્યું છે કે- જૈનકુલમા જન્મ લેવા માત્રથી, તથા જૈનની માથે મળધરાખવાથી આત્મકલ્યાણ થતું નથી પરંતુ જે અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, નિષ્કાચન વ્રતોનું અગમર, યથાર્થ પાલન કરે છે તે જ સાચો આત્મકલ્યાણ કરવાવાળો બને છે, તે માસ, મદિગ આદિને અલક્ષ્ય, દુર્ગતિના કાળુ સમજી સર્વથા છોડી દે છે અથવા ત્યાગ કરે છે

રાજગૃહી નગરીમા શ્રેણિક ગણ જે સમયે ગાજ્ય કરતા હતા, તે સમયે તે શહેરમા મહાશતક નામનો એક

ધનાદય ગૃહસ્થ રહેતો હતો એની પાસે ચોવીસ કરોડ સોનામહોરો અને એ ચી હજાર ગાયો હતી એ ઉપરાત પણ, તેની પાસે બીજી અનેક વસ્તુઓ હતી આ મહા શતક ગૃહસ્થ યોગ્ય નીતિ અને રીતિનું યથાર્થ પાલન કરતો હતો તેને તે ગૃહસ્થોએ, મોટા આદરપૂર્વક, પોતાની એક એક કન્યા પરણાવી અર્થાત્ મહાશતકને તે પત્નીઓ હતી સૌથી મોટી પત્નીનું નામ રેવતી હતું રેવતીને, તેના માતા પિતાએ એક કરોડ સોનામહોરો અને એક ગોકુલ ગાયો કરિયાવરમા આપી હતી એ મિવાય પણ બીજો ઘણો કરિયાવર તે લાવી હતી બીજી બાર પત્નીઓ તેમના પિયેચ્છી એક એક કરોડ સોનામહોરો અને એક ગોકુલ ગાય લાવી હતી આ પ્રકારના કથન ને કામિનીઓ સાથે ભોગ ઉપભોગો ભોગવતો, મહાશતક નીતિમય જીવન ગાળતો હતો.

મહાશતકને એક વેળા મહાવીર સ્વામીનો ઉપદેશ સામળવા મળ્યો ઉપદેશ સામળીને તમામ ચરાચર (સ્થાવર ને જંગમ) ન સારપદ્ધતોનું તેને યથાર્થ જ્ઞાન થયું સ સારમા વાસ્તવિક સુખ નથી, આત્મધર્મમા જ યથાર્થ સુખ રહેલું છે, તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો સાચો ઉપાય તપ અને સયમ છે, ન પૂર્ણ રીતે સયમનું આરાધન કરવું એ મહાશતકને માટે મુદ્કેલ હતું એણે ભગવાનને કહ્યું હમણા હું શ્રાવક યોગ્ય ૧૨ વ્રત ધારણ કરૂ છું હું એનું યથાર્થ પાલન કરીશ ભગવાને મહાશતકની ઈચ્છા અનુસાર તેને સ્વીકારની પ્રતિજ્ઞા આપી ધર્મપ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરતા તે

દેવ પ્રિયધર્મી બન્યો.

શ્રેષ્ઠિક રાજાને એક વાર દયા ધર્મનું પૂર્ણ સ્વરૂપ સમજાયું કે, સ્વયં પ્રાણીદયા કરવી, બીજા પાસે કરાવવી અને દયા કરનારને સહર્ષ અનુમોદન આપવું એ મોક્ષમાર્ગ છે; આ ભવમા તથા પરભવમા પરમ સુખનું કારણ છે આ પ્રકારના ધર્મરહસ્યને શ્રી મહાવીર ભગવાન પાસેથી સમજીને, તે પર શ્રદ્ધા કરીને સારાચે રાજ્યમા “ અમારી ઘોષણા ” નો અમલ દાખલ કર્યો આ પ્રકારના દયાભાવના પ્રતાપથી રાજા શ્રેષ્ઠિક આવનાર ચોવીસી (ભાવિમા થનાર ચોવીસી) ના પ્રથમ તીર્થ કરતું પદ પ્રાપ્ત કરી મોક્ષમા જશે.

મહાશતકની મુખ્ય પત્ની દેવતી, છાની રીતે માસ ખાતી હતી તે ઉપરાત દારૂ-મદિરા પણ પીતી હતી એથી તે કામાધ ને મોહાધ હતી મહાશતકની બીજી બાર સ્ત્રીઓને તેણે મારી નાખી-છ સ્ત્રીઓને ઝેર આપીને અને છ સ્ત્રીઓને શસ્ત્ર વડે

રાજ્યમા “ અમારી ઘોષણા ” (અહિંસાની ઘોષણા) પ્રવર્તતી હોવાથી દેવતીને કોઈ પણ જગાએથી માસ મળતું નહોતું આથી તે પોતાના પિયેરથી જે ગાયો લાવી હતી તેના વાછરડાઓનો શુભ રીતે, પોતાના નોકરો માર-ફત વધ કરાવીને માસનું ભક્ષણ કરતી હતી, અને મદિરા પીતી હતી મહાશતક શ્રાવક, જીવનના પાછળના દિવસો હોવાથી ધર્મોપાધન અધિક રીતે કરવા લાગ્યો તેણે પોતાના

મોટા પુત્રને ઘરનો સઘળો કારભાર સોંપીને શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમા (પડિમા) ધારણ કરી કથાયની ઉપશાંતિ અને કર્મોનો ક્ષય થવાથી તેને અવધિજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ

રેવતીએ, કામાન્ધ થઈને, તેને (મહાશતકને) ભોગ ભોગવતો બનાવવાના હેતુથી, ઘણો જ હેરાન કર્યો તેમ છતાં મહાશતકે પોતાના મન પર અત્યંત ધીરજ રાખી અને ક્ષમા ધારણ કરી બ્યારે રેવતીએ તેને ખૂબ જ હેરાન કર્યો ત્યારે તેણે પોતાના જ્ઞાનબળથી રેવતીને જણાવી દીધું કે તારા આવા કર્મોના પરિણામે તું આજથી સાતમે દિવસે મરીને નરકમાં જઈશ મહાશતકના કદાચ મુજબ જ બન્યું. તે મરીને નરકમાં ગઈ માસાહાર, પચેન્દ્રિયના વધથી, ૮૪ હજાર વર્ષ સુધી નરકયાતના તે ભોગવતી રહેશે એક દહાસી, પ્રિયધર્મી રહીને, શ્રાવકના સહયોગ મા રહીને, માસ મહિરાનો ભોગ કરનાર નારકીમાં ગઈ, તેનું આ ઉદાહરણ છે

તે મહાશતક નિરામિષ ભોજન અને ધર્મોપાધનથી તમામ પાપોનું આલોચન કરીને, પહેલા સ્વર્ગમાં ચાર પદ્યોપમ આયુષ્યવાળો દેવ થયો ત્યાંથી મનુષ્ય અવતાર ધારણ કરીને મોક્ષમાં જશે માસાહારથી આવી આવી યાતનાઓ ભોગવનારના ઘણા ઉદાહરણો છે એ વિશે જે મને વધારે જાણવાની ઇચ્છા હોય તેમણે ‘વિયાકસૂત્ર’ નેનું એના અભ્યાસથી આ વસ્તુનું વધુ સ્પષ્ટિકરણ થશે

પ્રિય પાઠકો! ‘લમ્બ્હીપ પ્રશ્નસૂત્ર’ માં એ મહા-સૂત્ર છે કે—

“ તેણ મતે મણુયા ણિમ્મીલા, ણિવ્વયા, ણિમ્મેરા, ણિગુણા, નિપચ્ચક્કાણ, પોસહોવવાસા ઉસણ્ણં, મંસાહારા, મચ્છાહારા, સુહ્ઠાહારા, કુણિમાહારા કાલં માસે, કાલં કિચ્છા કહિં ગચ્છિં હિતિ કહિં ઉવવજ્જિં હિતિ ? ગોયમા ! ઉસણ્ણં નરગતિરિક્ક વોણિણ્ણુ ઉવવજ્જિંહિતિ ” ॥૭૧॥

જમ્વ૦ પ્ર૦

ભાવાર્થ—ગૌતમ સ્વામી, ભગવાન મહાવીર સ્વામીને આ પ્રકારનો પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભગવન્ ! જે મનુષ્યો શીલ, સદાચાર રહિત, દયાદિગુણ રહિત, વિનયદિ મર્યાદા રહિત, પાપના પ્રત્યાખ્યાન રહિત, પૌષ્ઠ ઉપવાસ રહિત, પ્રાય (મોટે ભાગે) માસનુ લોજન કરનાર, માછલાનો આહાર કરનાર, ક્ષુદ્ર પ્રાણીનો આહાર કરનાર, કુણિમ (જેવા તેવા માંસ) નો આહાર કરનાર અકાલે કાળ કરીને (મરણ પામીને) કયા જાય છે ? કયા ઉત્પન્ન થાય છે ? એના ઉત્તરસા ભગવાન કહે છે હે ગૌતમ ! તે મનુષ્ય મોટે ભાગે નરક-તિર્યંચ ગતિમા જાય છે—ઉત્પન્ન થાય છે.



પ્રકરણ ૧૪ મું

ઉપદેશ

નરકના કારણભૂત માસને મદિરાના અનિષ્ટ ફલ બતાવતા જૈનાચાર્યોએ આજીવન, તેમની ભાષાદ્વારા બહુ ઉપદેશ કર્યો છે એ બધો ઉપદેશ અત્રે ઉતારવો શક્ય નથી કેમકે મહાવીર સ્વામીને થઈ ગયા આજે અઢી હજાર વર્ષ થયા એ સમય દરમિયાન અનેક જૈન વિદ્વાનો થઈ ગયા એ બધાએ એકમત થઈને, માસાહારનો નિષેધ કર્યો છે અને પોતાની શક્તિ અનુસાર, તેમણે ઉપદેશ આપીને લાખો, કરોડો માણસોને માસ મદિગામાથી છોડાવી સદાચારી બનાવ્યા છે આજે પણ જૈનાચાર્યો માણસોને માસ મદિરાદિ અભક્ષ્ય, અપેયમાથી છોડાવી રહ્યા છે અને એમ કરીને તેઓ માણસોને સદાચારી બનાવી રહ્યા છે

અહીં અમે એ બતાવવા માગીએ છીએ કે જેને માનવતા પ્રાપ્ત કરવી છે તેણે માસ મદિરાને સર્વથા હેય (તજવા લાયક) ગણીને છોડી દેવા જોઈએ એનું સેવન કોઈપણ પ્રકારે કરવું જોઈએ નહિ

“ માસ મક્ષયિતાઽમુત્ર, यस્ય માંસમિહાધ્યહમ્ ।

एतन्मासस्य मांसत्वं, प्रवदन्ति मनीषिणः ॥૧॥

યોઽત્તિ યસ્સ ચ તન્માંસ-શ્રુમયો પસ્યન્નાન્તરમ્ ।
 એકસ્ય ક્ષણિકા તૃપ્તિરન્યઃ પ્રાણૈર્વિયુજ્યતે ॥૨॥
 શ્રત્વા દુઃસ્વપરંપરામતિષ્ઠાંઃ માંમાસિનાં દુર્ગતિં
 યે કુર્વન્તિ શુભોદયેન વિરતિ, માંસાદનસ્યાદરાત્ ।
 સદ્દીર્ઘાયરદૃષિત ગદરુજા, સંભાવ્ય યાસ્યન્તિ તે
 મત્યેષુદ્ધટભોગધર્મમતિષુ, સ્વર્ગાપવર્ગેષુ ચ ॥૩॥

સૂત્રકૃતાગ ટીકા.

ભાવાર્થ—આ લોકમા જેનુ માંસ હુ ખાઉ છું
 તે મને પરલોકમા ખાશે આ માંસની માંસતા છે અર્થાત્
 એ માટે તેને માંસ કહે છે (મા=મને, સ્વ=તે)—૧

માંસ ખાનારનુ અને તે જેનુ માંસ ખાય છે, તે
 બંનેના અંતર નિહાળો એકની (ખાનારની) તો ક્ષણિક
 તૃપ્તિ થાય છે અને બીજાને (પ્રાણીને) પ્રાણુથી છુટા પડવું
 પડે છે—અર્થાત્ મરણ પામે છે—૨.

માંસ ખાનારની અત્યંત મુલ્હાસ્પદ અને હું ખદાયક
 દુર્ગતિ સાબળીને જે પુરુષ, પુષ્પના ઉદયથી, માંસ ખાવાનું
 છોડી દે છે તે દીર્ઘાયુષ્યવાળો બને છે, નીરોગી બને છે,
 ખૂબ ભોગોપભોગ અને ધર્મ પ્રાપ્ત કરનાર મનુષ્યોમા સ્થાન
 પ્રાપ્ત કરી કેમશ સ્વર્ગ અને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે.

“ન हि मांसं तृणात्काष्ठादुपश्लाद्वापि जायते ।
 इत्वा जतु तवो मांसं, तस्माद्दोषस्तु मक्षणे ॥१॥

અર્થાત્—માસ, પૃષ્ઠ (ધાસ) કાષ્ઠ (લાકડું) પથ્થરથી ઉત્પન્ન થતું નથી, પરંતુ પચેન્દ્રિય જીવોને મારવાથી જ માસ મળે છે. આથી જ માસસંકલ્પ દોષિત છે

“યદિ ચેત્સ્વાદકો ન સ્યાન્ન તદા ઘાતકો મવેત્ ।

ઘાતક સ્વાદકાર્યાય, તદ્ ઘાતયતિ વૈ નરઃ ॥૨॥

અર્થાત્—જો દુનિયામાં માસ ખાનાર ન હોય, તો ઘાતક પણ હોય નહિ; માસ ખાનાર માટે જ ઘાતક હોય છે અને જીવોનો (તે) ઘાત કરે છે

મક્ષ્યન્તિ માંસાનિ, ભૂતાના જીવિતૈષિણામ્ ।

મક્ષ્યન્તૈ તેઽપિ ભૂતૈસ્તૈરિતિ યે નાસ્તિ સમ્યયઃ ॥૩॥

જે, જીવવાની ઇચ્છા રાખવાવાળા પ્રાણીઓતુ માસ ખાય છે તે પ્રાણીઓ પણ, તેતુ માસ જરૂર ખાય છે, એમાં અને સમ્યય નથી

“ગૃહાસક્તસ્ય નો વિદ્યા, નો દયા માંસમોજિન ।

દ્રવ્યલુબ્ધસ્ય નો સત્ય, સ્ત્રીણસ્ય ન પવિત્રતા ॥૪॥

જે ગૃહ કાર્યમાં આસક્ત છે, તેને વિદ્યા (હોતી) નથી, જે માસ ખાનાર છે તેનામાં દયા (હોતી) નથી, જે દ્રવ્યનો લોભી છે તેનામાં સત્ય (હોતું) નથી, જે સ્ત્રીઓ સાથે વ્યભિચાર કરવામાં આસક્ત છે તેનામાં પવિત્રતા (હોતી) નથી—૪.

“સ્વમાંસં પરમાંસેન, યો વર્દયિતુમિચ્છતિ ।

નાસ્તિ છુદ્રતરસ્તસ્માત્ સ નૃશંસતરો નરઃ ॥૫॥

ખીબના માસથી પોતાના માસની વૃદ્ધિ કરવાની ઇચ્છા રાખનાર, છુદ્રતર (હલકામા હલકો) તથા નૃશંસ (હત્યારો ફૂર) મનુષ્ય છે ૫

“કુલશીલવતા, તસ્માન્માંસં ત્યાજ્યં સદૈવ હિ ।

ઈલોકઽવ્યશુચિતા, પરલોકે નરકે વ્રજેત્ ॥૬॥

માસ, આ લોકોમા અશુચિતા અને પરલોકમા નરક લાવે છે અર્થાત્ માસ ખાનાર, આ લોકમા અપવિત્ર છે અને પરલોકમા નરક હુ ખ લોગવનાર છે આ માટે, કુલવાન અને શીલવાન (મહાચારી) માસને ત્યાજ્ય ગણે છે.

“નિન્દ્ય પાપકર પરં શુચિહર, દુઃસ્વસ્ય મૂલં પલમ્ ।

ત્યાજ્યં મન્યજનૈર્વિવેકસહિતૈ, લોકદ્વયે નિન્દિતમ્ ॥૭॥

લાવ્યાત્માઓ વિવેકપૂર્વક, આ લોકમા તથા પરલોકમા નિન્દિત માસને છોડી દે છે શ્રેષ્ઠજનોમા માસ (નિંદાલાયક) છે, અધોઃ પાપનુ કારણ છે પવિત્રતાનો નાશ કરનાર ને હુ ખનુ મૂળ છે તેથી તેને છોડી દેવુ જોઈએ — ૭

“માંસાદનાત્પ્રણયન્તિ, દહેશ્રીઃ સુમતિઃ સુખમ્ ।

શૌચ સત્ય યશઃ પુણ્ય, શ્રદ્ધા વિશ્વાસ સદ્ગતિ ॥૮॥

માસ ખાવાથી દેહની લક્ષ્મી, સુમતિ, સુખ, (અનુ-

કુલ અવસ્થા) પવિત્રતા, સત્ય, યશ, કીર્તિ, પુણ્ય, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને સફળતિ—આ બધાનો નાશ થાય છે આથી માસ ખાવું જોઈ એ નહિ —૮

“ પાપકર્મઘટે પૂર્ણે, રૌદ્રધ્યાનવશ ગતે ।

માંસભુગ્ મરણ પ્રાપ્ય, વ્યથા સહતે દુર્ગતેઃ ॥ ૯ ॥

માસ ખાનાર, પાપનો ઘડો ભરાઈ જવાથી, રૌદ્ર-ધ્યાન (ભયકર વિચાર)ને વશ થઈને, મરણ પામી, દુર્ગતિની મહાન વ્યથા, વ્યાધિ, દુ જોને તે (માસાહારી) ભોગવે છે —૯

સા રેવતી યા નરકે પ્રવિષ્ટા, માંસાદનાત્ ભીષકુર્મ-
કર્ત્રી ॥

શ્રીશ્રેણિકેનાપિ પલાશનાચ્ચ, પ્રાપ્તા હિ પીઢા નરકસ્ય
તોત્રા ॥ ૧૦ ॥

ભયકર કુકર્મ કરનાર, મહાશયતકની મુખ્ય પત્ની રેવતી માસ ખાવાના કારણે નરકમાં ગઈ એ પ્રમાણે, શ્રેણિક ગળા જ્યારે જૈન નહોતા ત્યારે, માસ ખાવાના કારણે, તેમણે પણ નરકના અતિશય કષ્ટ ભોગવ્યા હતા—૧૦

“ માંસાશિનો નાસ્તિ દયાઽમુભાર્જા

દયા વિના નાસ્તિ જનસ્ય પુણ્યમ્ ॥

પુણ્યં વિના યાતિ દુરન્ત દુઃખં,

મસારકાન્તારમલમ્બપારમ્ ॥ ૧૧ ॥

માસ ખાનાગમા, પ્રાણીઓ પ્રત્યેની તલમાત્ર પણ દયા હોતી નથી, દયા વિના પુણ્યનો ઉદય થતો નથી, પુણ્ય નહિ હોવાથી દુરન્ત દુ ખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને (તેને) દુ ખમય સ સારમા પરિશ્રમણ કરવું પડે છે ૧૧

“વરં વિષ ભક્ષિતમુગ્રદોષ ચદેકવાર કરતેઽમુનાશમ્ ।

માંસં મહાદુઃસ્વમનેકવારં, દધાતિ જગ્ધ મનસાઽપિ
પુંસાં ॥ ૧૨ ॥

ઉગ્ર દોષવાળું ઝેર ખાવાથી, એક જ વાર પ્રાણનો નાશ થાય છે, એથી ઝેર ખાવું સારું છે, પરંતુ માંસ ખાવું કોઈ રીતે સારું નથી, કેમકે માંસ ખાનારને અનેક વાર જન્મ મરણનું દુ ખ ભોગવવું પડે છે આથી હાહા માણસો મનથી પણ માંસ ખાવાની ઇચ્છા કરતા નથી. મન, વચન, કર્મથી માંસને વળ્થઈ ગણવું જોઈએ — ૧૩

“કરોતિ માંસં બલમિન્દ્રિયાણા, તતોઽભિવૃદ્ધિમદનસ્ય
તસ્માત્ ।

કરોત્વયુક્તિ પ્રવિચિન્ત્ય બુદ્ધા ત્યજંતિ માસ ત્રિવિધેન
સંતઃ ॥ ૧૩ ॥

સ તલોકો ત્રણ રીતે (મન, વચન, કાયાવડે) માંસનો ત્યાગ કરે છે, કારણ કે માંસ ખાનાગઓની ઇન્દ્રિયોમા કામ વિકાર ઉત્પન્ન કરનાર મિથ્યા બળ વધે છે, એથી મદનની અભિવૃદ્ધિ થાય છે એથી બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરીને,

યુક્તિપૂર્વક માસનો ત્યાગ દરેક જણે, સતોની જેમ કરવો
જોઈએ -૧૩

“ હતા પલસ્ય વિક્રેતા, સસ્કર્તા મક્ષકસ્તયા ।

ક્રેતાઽનુમન્તા'દાતા ચ, ઘાતકા એવ યન્મનુ ॥ ૧૪ ॥

માસને માટે મુનિજને સાત હિંસક ગણાવ્યા છે
૧ ગ્રાણીને મારનાર, ૨ માસ વેચનાર, ૩ માસ રાધનાર,
૪ માસ ખાનાર, ૫ માસ ખરીદનાર, ૬ માસ માટે અનુ-
મતિ આપનાર, ૭ માસ આપનાર (વહોરાવનાર) આ બધા
સ્વ-પર ગ્રાણુઘાતક ગણાય છે આ બધા પાપોમાથી બચવા
માટે માસનો ત્યાગ કરવો જોઈએ -૧૪

“ સર્વ શુક્ર મરેદ્ બ્રહ્મા, વિષ્ણુર્માંસ મવર્તેતે ।

ઈશ્વરોઽસ્થિનિસઘાત, તસ્માન્માસ ન મસયેત્ ॥ ૧૫ ॥

પુરાણકાર કહે છે કે બધા શુક્ર એ બ્રહ્મા છે માસ
એ વિષ્ણુ છે અસ્થિનો સમૂહ ઈશ્વરરૂપ છે એ માટે માસ
નહિ ખાવું જોઈએ તાત્પર્ય એ છે કે માસ ખાનાર, બ્રહ્મા,
વિષ્ણુ, ઈશ્વરનું અપમાન કરે છે અને માસનો ત્યાગી
એમનો ભક્ત બની સન્માન કરે છે

“ મસયિત્વાઽપિ ચો માંસ પશ્ચાદપિ નિવર્તેતે ।

તસ્યાપિ મુમહાન્ ધર્મો, ય પાપદ્વિનિવર્તેતે ॥ ૧૬ ॥

અજ્ઞાન અવસ્થામા માંસ ખાધું હોય પણ સમજણ
થતા માંસમાથી નિવૃત્ત થાય અને મહાધર્મને પ્રાપ્ત કરે

તો તે બધાં પાપમાથી છૂટે છે. આથી માસ ખાનારે બોધ લેવો જરૂરી છે કે, માસનો ત્યાગ કરી નિરામિષ ભોજન લેવું ફાયદાકારક છે.

ઉપરના બધા શ્લોક સુભાષિત સંગ્રહ છે. આ પ્રકારના સુભાષિત હજારો છે અહીં તો તેમાથી માત્ર થોડા જ બતાવવામા આવ્યા છે

હવે મહિરાપાન સબધી થોડું કંઈક કહેવું ઉચિત બનશે આ વિષય ઘણો જ વિશાળ ને વિસ્તૃત છે માટે અહીં તો એ સબધી થોડી ચર્ચા કરીશું



અકરણ : ૧૫મું

મદિરાના દોષ

ચિત્તભ્રાન્તિજાયતે મદ્યપાનાત્
ચિત્તભ્રાન્તેઃ પાપચર્યામુપૈતિ ।

પાપ કૃત્વા દુર્ગતિં યાન્તિ મૂઢા
સ્તસ્માન્મદ્ય નૈવ પેયં ન દેયમ્ ॥૧॥

દાડ પીવાથી ચિત્તની ભ્રાન્તિ થાય છે ચિત્ત ભ્રાન્તિથી
મિથ્યાત્વાદિકની પાપચર્યા પ્રાપ્ત થાય છે—અર્થાત્ અનેક પાપ
(તે) કરે છે અને પાપથી દાડ પીનાર મૂઢ દુર્ગતિમા જાય
છે માટે દાડ પીવો નહિ અથવા કોઈને પીવા માટે
આપવો પણ નહિ

“ મજ્જં વિસયકસાયા, નિદ્ધા વિગદા પચમી મણિયા ।
एए पच पमाया, जीव पाडेंति ससारे ॥ १ ॥

માંસ જીવસસક્તિ નિમિત્તં, મદ્ય પુનઃ પ્રમાદાક્ષમ્ ।

પ્રમદન પ્રમાદોઽશુભજીવ પરિણામ વિશેષસ્તસ્યાક્ષ
કારણ ”

અર્થાત્—માંસ એ જીવોનો પિંડ (આહાર) છે અને ક્ષણે
ક્ષણે જીવ પેદા થવાના કારણે તે ત્યાજ્ય છે આ વસ્તુ

આગળ ખતાવી દેવામા આવી છે હવે મધ-મદિગ-દાર્ણ-
પાન કરવું એ પ્રમાદનું અગ હોવાથી તથા અશુભ પરિણામ
વિશેષનું અગ હોવાથી, માસની જેમ એને પણ (દાર્ણ-
પીવાનું પણ) સર્વથા છોડી દેવું જોઈએ. કાચુ કે શાસ્ત્ર-
કારોએ કહ્યું છે કે-મધ (દાર્ણ પીવો તે) પાચ ઇંદ્રિયોના
તેવીસ વિષય, ક્રોધાદિક ચાર કષાય, નિદ્રા, વિકંઠા (સાત
પ્રકારની જ્ઞાન-ઘાતિની, દર્શન ઘાતિની, આન્ત્રિ ઘાતિની,
સ્ત્રી, ભક્ત, દેશ, રાજકથા) આ પાચ કાચુથી શુભ દુર્ગતિ
રૂપ સંસારમા પડે છે

“મદ્યં પુનઃ પ્રમાદાગ તથા સચ્ચિત્તનાશનમ્ ।

સધાનદોષવત્તત્ર, ન દોષ इति माहसम् ॥ ૧ ॥

આ શ્લોકનો ભાવાર્થ ઉપર કરી દેવામા આવ્યો છે.
દાર્ણ પ્રમાદનું અગ છે જ્ઞાન સ્વરૂપ સચ્ચિત્તનો નાશક છે
દોષોનો ખજાનો છે આમ હોવા છતાં પણ લોકો દાર્ણ
પીવાના કર્મને દોષ માનતા નથી એ તેમની ધૂટતા છે
સાહિત્યકારોએ કહ્યું છે કે-

“વૈરુપ્ય વ્યાધિપિષ્ઠઃ સ્વજનપરિભવકાર્યકાલાતિપાતો
વિદ્વેષો, જ્ઞાનનાશ, સ્મૃતિમતિહરણં. વિપ્રયોગશ્ચ સન્ધિ ।

પારુપ્ય નીચસેવા કુલવલ્લભના ધર્મકામાર્થદ્વાનિ
કષ્ટ મો ષોદશૈતે, નિરુપચયકરા મદ્યપાનસ્ય દોષાઃ ॥૨॥

દાર્ણ પીનાર નીચે જણાવેલા ૧૬ દોષોનો અગ્રહ કરે
છે. એથી દાર્ણ પીવો તે નિર્દોષ છે કે, માડું છે તે જગપણ

સાચુ નથી એ ૧૬ દોષ આ પ્રમાણે છે ૧ ખરાબ રૂપ ધારણ કરવું, ૨ શરીરમાં અનેક રોગોની ઉત્પત્તિ થાય, ૩ સ્વજન, આદરણીય પુરુષો પ્રત્યે અનાદર થાય, ૪ કાર્યનો અતિપાત થાય, ૫ કાલના અતિપાત થાય અર્થાત્ જે કાર્ય જે કાળમાં થવું જોઈએ તે કાળમાં તે કાર્ય ન થાય, ૬ દરેકની સાથે દ્વેષ થાય, ૭ જ્ઞાનનો નાશ થાય, ૮ સ્મૃતિ અને મતિનો નાશ થાય, ૯ સત્પુરુષોની સાથે વિપરીત વર્તોવ થાય, ૧૦ ખરાબ બોલવાનું થાય, ૧૧ નીચ પુરુષોની સગત થાય, ૧૨ કુલની સર્વથા હાનિ થાય, ૧૩ બળની સર્વથા હાનિ થાય, ૧૪ ધર્મની સર્વથા હાનિ થાય, ૧૫ કામની (કાર્યની) સર્વથા હાનિ થાય, ૧૬ અર્થની સર્વથા હાનિ થાય, આ બધા દોષો કષ્ટ આપનારા છે માટે દારૂ પીવો જોઈએ નહિ

મદ્યેડપિ પ્રકટોડપિ દોષઃ, શ્રી હીનાશાદિરેહિકઃ ।

સઘાવનજીવમિશ્રચ્વાન્મહાનામ્બુખિકોડપિ ચ ॥ ૧ ॥

માસ ખાવાની જેમ દારૂ પીવાના પણ દોષ પ્રકટ છે (બાણીતા છે) લજ્જા અને લક્ષ્મીનો નાશ, તે ઉપરાંત વિવેક, વિનય, સદ્ વિચાર વગેરેનો પણ આ લોકમાં નાશ થાય છે પરલોકમાં જીવોની ઉત્પત્તિનું ધામ હોવાથી અનેક - દુઃખ (દારૂ પીનારને) ભોગવવા પડે છે માટે દારૂ હરામ છે -

દશવૈકલિક મૂત્રમાં ભગવાને કહ્યું છે કે, દારૂ પીનાર બધાથી નિંદનીય છે અને ને ધર્મનો આરાધક નથી, આથી

એ વસ્તુ સ્પષ્ટ છે કે જૈન શ્રમણ મધ-માસાશી (દારૂ પીનાર કે માસાહારી) નથી.

સુર વા મેરગં વાવિ, અન્ન વા મજ્જગ રસં ।

સસક્કવ ન પિવે ક્કવમિ, જસં સારક્કવમપ્પણો ॥૩૬॥

પિયણ ઇગ્ગઓ તેણો, ન મે કોઈ વિઆણહ ।

તસ્સ પસ્સહ દોસાહ, નિયઢિ ચ સુણેહ મે ॥૩૭॥

વઢ્ઢહ સુઢિઆ તસ્સ, માયામોસ ચ ખિક્કણો ।

અયસો અ અનિવ્વાણ, સયય ચ આસાહુઆ ॥૩૮॥

નિચ્ચુવ્વિગ્ગો જહા તેણો, અત્તકમ્મેહિં દુમ્મઈ ।

તારિસો મરણ તે ત્વિ, ન આરાહેહ સવર ॥ ૩૯ ॥

આયરિણ નારાહેહ, સમણે આવિ તારિસો ।

ગિહત્થા ત્વિ ણ ગરિઢિતિ જેણ જાણંતિ તારિસ ॥૪૦॥

एव तु अगुणप्पेही, गुणाण, च विवज्जए ।

तारिસो मरणं ते त्वि, ण आराहेह संवर ॥४१॥

दशवेकाऽ अध् प च २

જ્ઞાવાર્થ — જોના ત્યાગમા (સચમમા) કેવળ જ્ઞાની પુરુષોની સાક્ષી છે એવા સચમી ભિક્ષુ પોતાના સચમરૂપી યશસ્વ ગુણ કરતા, કોઈ પ્રકારની મદિગા, માદક પદાર્થ (ચાહે તે દેશી બનાવટ દ્રાક્ષાસવ હોય કે વિદેશી બનાવટથી જોળ મહુડામાથી બનાવ્યો હોય) નુ સેવન કરતો નથી, કેમકે માદક પદાર્થ પીવાથી આત્મબળગૃતિનો નાશ થાય છે માટે દારૂ પીવો જોઈએ નહિ ૩૬

‘ મને આહી કોઈ જોતુ નથી ’ એમ સમજીને કોઈ બિલ્લુ એકાન્તમાં, ચોરીછુપીથી ઉક્ત પ્રકારનો માદક રસ (દારૂ) પીએ તો, તેને માયાચારી તથા દોષિત ગણવો હું એતુ વર્ણન કરૂં છું સાબળો આમ લગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું છે —૩૭

મદિગદિદ માદક પદાર્થો પીનાર સાધુની, પૌદ્ગલિક પદાર્થરૂપ વિષયો પ્રતિ આસક્તિ વધતી જાય છે અને એને કારણે તેનામાં છળ, કપટ, તથા અસત્ય વગેરે દોષોની વૃદ્ધિ પણ વધતી જાય છે જેથી કરીને તે આ લોકમાં અપકીર્તિ અને પરલોકમાં અશાન્તિને પ્રાપ્ત કરે છે વળી સાધુત્વથી વચિત ખની હું મેશા અસાધુતાને પ્રાપ્ત કરે છે સાધુ દારૂ પીવે તો તેની આ દશા (હાલત) થાય છે તો ખીજા (સામાન્ય માણસ) ની તો દશાતુ વર્ણન જ શું કરવું ? —૩૮

જેમ ચોર પોતાના દુષ્કર્મથી હું મેશા ડગ્ને લીધે અસ્થિર ચિત્તવાળો રહે છે તેમ આવો દુર્બુદ્ધિ બિલ્લુક પણ પોતાના દુષ્કર્મોના કારણે, અસ્થિર ચિત્તવાળો ખની જાય છે આવો અસ્થિર ચિત્તવાળો મુનિ પોતાના મૃત્યુ સુધી પણ, સવર ધર્મ (પાપકર્મોને રોકનાર)ની આરાધના કરી શકતો નથી સવર ધર્મ વિના મોક્ષાદિ નિર્જરા થઈ શકતી નથી અને એ વિના, અનંત દુઃખમય સમારમાં પરિભ્રમણ તેને કરવું પડે છે—૩૯

માત્ર વેપધારક સાધુ પોતાના આચાર્યની અથવા અન્ય શ્રમણોની પણ આરાધના કરી શકતો નથી મહા—

એ વસ્તુ સ્પષ્ટ છે કે જૈન શ્રમણ મધ-માસાગ્રી (દારૂ પીનાર કે માસાહારી) નથી.

સુર વા મેરગં વાવિ, અન્ન વા મજ્જગ રસં ।
 સસકલ ન પિવે કલમિ, જસં સારકલમપ્પણો ॥૩૬॥
 પિયણ ણગઓ તેણો, ન મે કોઈ વિઆણઈ ।
 તસ્સ પસસહ દોસાઈ, નિયઢિ ચ સુણેહ મે ॥૩૭॥
 વઢ્ઢહ સુઢિઆ તસ્સ, માયામોસ ચ ભિક્ખુણો ।
 અયસો અ અનિવ્વાણ, સયય ચ આસાહુઆ ॥૩૮॥
 નિચ્ચુવ્વિગ્ગો જહા તેણો, અત્તકમ્મેહિં દુમ્મઈ ।
 તારિસો મરણ તે ત્રિ, ન આરાહેઈ સવર ॥ ૩૯ ॥
 આયરિણ નારાહેઈ, સમણે આવિ તારિસો ।
 ગિઢત્થા વિ ણ ગરિઢતિ જેણ જાણંતિ તારિસ ॥૪૦॥
 એવ તુ અણ્ણપ્પેહી, ગુણાણ, ચ વિવજ્જણ ।
 તારિસો મરણં તે ત્રિ, ણ આરાહેઈ સવર ॥૪૧॥

વશવેકાઽ અધ્ય પ ઢ ૨

ભાવાર્થ — જૈના ત્યાગમા (અયમમા) કેવળ જ્ઞાની પુરુષોની સાક્ષી છે એવા અયમી લિલ્લ પોતાના અયમરૂપી યશનુ ગ્ધણ કરતા, કોઈ પ્રકારની મદિગા, માદક પદાર્થ (ચાહે તે દેગી બનાવટ દ્રાક્ષામવ હોય કે વિદેશી બનાવટથી ગોળ મહુડામાથી બનાવ્યો હોય) નુ સેવન કરતો નથી, કેમકે માદક પદાર્થ પીવાથી આત્મજન્યુત્તિનો નાશ થાય છે માટે દારૂ પીવો જોઈએ નહિ ૩૬

‘ મને અહીં કોઈ જોતું નથી ’ એમ સમજીને કોઈ લિલ્લુ એકાન્તમાં, ચોરીછુપીથી ઉક્ત પ્રકારનો માદક રસ (દારૂ) પીએ તો, તેને માયાચાગી તથા દોષિત ગણવો હું એવું વર્ણન કરૂં છું માલજો! આમ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું છે —૩૭

મદિરાદિક માદક પદાર્થો પીનાર સાધુની, પૌદ્ગલિક પદાર્થરૂપ વિષયો પ્રતિ આસક્તિ વધતી જાય છે અને એને કારણે તેનામાં છળ, કપટ, તથા અસત્ય વગેરે દોષોની વૃદ્ધિ પણ વધતી જાય છે જેથી કરીને તે આ લોકમાં અપદ્ધર્તિ અને પરલોકમાં અશાન્તિને પ્રાપ્ત કરે છે વળી સાધુત્વથી વચિત બની હું મેશા અસાધુતાને પ્રાપ્ત કરે છે સાધુ દારૂ પીવે તો તેની આ દશા (હાલત) થાય છે તો યીજા (સામાન્ય માણસ) ની તો દશાનું વર્ણન જ શું કરવું ? —૩૮

જેમ ચોર પોતાના દુષ્કર્મથી હું મેશા હવે લીધે અસ્થિર ચિત્તવાળો રહે છે તેમ આવો દુર્બુદ્ધિ લિલ્લુક પણ પોતાના દુષ્કર્મોના કારણે, અસ્થિર ચિત્તવાળો બની જાય છે આવો અસ્થિર ચિત્તવાળો મુનિ પોતાના મૃત્યુ સુધી પણ, સ્વર ધર્મ (પાપકર્મોને રોકનાર)ની આરાધના કરી શકતો નથી સ્વરધર્મ વિના મોક્ષાદિ નિર્જરા થઈ શકતી નથી અને એ વિના, અનંત હું ખમય સ સારમાં પરિભ્રમણ તેને કરવું પડે છે—૩૯

માત્ર વેષધારક સાધુ પોતાના આચાર્યની અથવા અન્ય શ્રમણોની પણ આરાધના કરી શકતો નથી મહા--

પુરુષોનો ઉપદેશ પણ એના પર કર્યો જ પ્રભાવ પાડી શકતો નથી એથી ગૃહસ્થ પણ તેની નિંદા કરે છે, કારણ કે તેઓ (ગૃહસ્થો) તેના (સાધુના) આ પ્રકારની અસાધુતાને બાણી બાંધે છે — ૪૦

આ પ્રકારના દુર્ગુણોનું સેવન કરનાર (દુર્ગુણો જોનાર) અને ગુણોનો ત્યાગ કરનાર સાધુ, મરણ સુધી સ્વપર ધર્મનું આગધન કરી શકતો નથી.

આ પ્રકારનું વર્ણન સિદ્ધાંતોમા ઘણું જ મળે છે એથી એમ સાબિત થાય છે કે જૈનશ્રમણ કોઈપણ અવસ્થામા, માસ મહિરાનું સેવનકરવાવાળો નથી. કરે તો, તેને અન્તે દુર્ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે



પ્રકરણ ૧૬ મું

ભગવાન મહાવીરનું નિર્દોષ જીવન

મારા આત્મબળ ધુ બુદ્ધધર્મોનુયાયી, ધર્મોનંદ કૌસા-
મ્બીએ “ ભગવાન બુદ્ધ ” (ઉત્તરાર્ધ) મા, પ્રકરણ ૧૧
“ માસાહાર ” મા લખ્યું છે કે-

“ જૈન શ્રમણાયા માસાહાર ’ એ શિર્ષક હેઠળ,
આચાર્ય મૂત્ર અને દશવૈકાલિક સૂત્રના કેટલાક પાઠ પરથી,
અબ્બણ જનતામા એવી શ્રમણા પેદા કરી છે કે જૈનશ્રમણ
માસાહારી હતા આગળ વધીને કૌસામ્બીએ પૃષ્ઠ ૧૦૧ પર
લખ્યું છે કે- ‘ બુદ્ધ મહાવીર કરીત હોતે ’ અથવા બુદ્ધ
મહાવીર સ્વામી માસાહાર કરતા હતા.

કૌસામ્બીજીનું ઉપરનું કથન, મહાવીર સ્વામીના
નિર્દોષ અને પવિત્ર જીવનથી તેઓ અપરિચિત હોવાના
પ્રતિષ્ઠામરૂપ છે આથી આચાર્ય, દશવૈકાલિક સૂત્રના પાઠ
પર ફરી વાર આપણે વિચાર કરીએ પણ પ્રથમ ભગવાન
મહાવીરના જીવન પર થોડો પ્રકાશ યાદવો જરૂરી છે.
કારણ કે ભગવાન મહાવીર સ્વામીના વાસ્તવિક જીવનથી,
જનતા બે વાકેફ બને તો શાસ્ત્રીય મુદ્દાઓ અને કૌસા-
મ્બીજીના કથનમા મેલેલ સત્યાસત્યનું સ્પષ્ટીકરણ થાય

જન્મકાળ—આજથી લગભગ ૨૫૫૩ વર્ષ પૂર્વે, ક્ષત્રિય કુલગામ નગરમાં, સિદ્ધાર્થ રાજાને ઘેર, તૃષ્ણાદેવી રાણીને કુખે, ચૈત્ર સુદિ ૧૩ને દિન જન્મ થયો.

જે સમયે ભગવાન મહાવીર સ્વામી તૃષ્ણા (તૃષ્ણા) દેવીના ગર્ભમાં હતા ત્યારે માતા પ્રતિની ભક્તિને લીધે તેમણે (ભગવાનને) પોતાના અગ, ઉપાગને હલાવવા ચલાવવા બધ કરી દીધા, કાગ્ણુ કે તેમ કરવાથી પોતાની માને દુખ થાય

“ તર્ણ સમણે ભગવં મહાવીરે માહઅણુકપણદ્વાપ નિશ્ચલે નિપ્પન્દે, નિરેયણે, અલ્લીણ પલ્લીણ ગુત્તે આવિ હોત્યા ”

ગર્ભસ્થ મહાવીર સ્વામીએ, માતા પ્રત્યેની ભક્તિને લીધે, હલવા ચલાવવા બધ કરી દીધું તેથી તેમની માતાને ઉલટો વિચાર આવ્યો કે મારો ગર્ભ નાશ પામ્યો છે, મારો ગર્ભ ગળી ગયો છે અથવા કોઈ મારા ગર્ભનું હરણ કરી ગયું છે—કા તો મારો ગર્ભ મરી ગયો છે આવી આવી અનેક આશંકા થવાથી તેમને (તૃષ્ણાદેવીને) ઘણા જ રૂજ થયો, અને તેમણે વિલાપ કરવા માડ્યો. એટલું જ નહિ પણ મહારાજા સિદ્ધાર્થને પણ એથી ઘણું જ દુખ થયું સારાયે રાજ્યમાં એ વાતથી મહાગમગીની છવાઈ ત્યારે ભગવાને પોતાના જ્ઞાનબળથી જાણ્યું કે—

“ તર્ણ સે સમણે ભગવ મહાવીરે માહુય અયમેયારૂપે

અન્નતિથિય મળોગય સકપ્ય સમુપ્પન્નવિયાણિત્તા એગદેસેણ
 ઇયદ્ધ । તણ્ણં સા તિસલા સ્વત્તિઆણી દ્ઢદ્ધત્થં જાવ હિયયા
 એવ વયાસો ॥ નો સ્વલ્લ મે ગમ્મે દ્ઢે જાવ નો ગલિય,
 મે ગમ્મે પુવ્વિ નો ઇયદ્ધ । ઇયાણિ ઇયદ્ધ ત્તિ કર્કુ-દ્ઢ-ત્થ
 જાવ હિયયા એવ ત્રિહરદ્ધ । ”

ભગવાન મહાવીર સ્વામી, ગર્ભમા પણ ત્રણ જ્ઞાનને
 બાણના હોવાથી, તેમણે તે જ્ઞાન વડે, માતાના તમામ
 અભિપ્રાયો જાણી લઈને, પોતાના અંગોને હલાવ્યા અંગ
 હલ્યા એ વસ્તુની જાણ થતા જ તૃષલાગણી બહુ જ રાજી
 થયા અને સારાથે રાજ્યમા ખુશાલી પથરાઈ ગઈ

ગર્ભસ્થ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ પ્રકારેનો
 એક અભિગ્રહ મનમા ધારણ કર્યો

‘ મગવાન્ વીરઃ ગર્ભસ્ય માસષટ્કે વ્યતિક્રાન્તે
 એતેદ્વપમભિગ્રહ ગૃહાતિ સ્મ-ન મમ કલ્પતે માતૃપિતૃષુ
 જીવત્સુ કીક્ષા ગ્રહીતૃમિતિ ”

અર્થાત્—મારા માતા પિતાના જીવિત કાળમા મારે
 કીક્ષા લેવી નહિ કેમકે એમને મારા વિરહથી અધિક
 દુઃખ થશે

ભગવાન મહાવીર સ્વામીની, પાંચ ધાવથી પરિવૃદ્ધિ
 થઈ અનેક બાલ્ય યોગ્ય કીડા અને રમતમા તેમણે વીરત્વ
 યોગ્ય, ચમત્કારી બનાવેથી જનતાને નવાઈ પમાડી સર્વ
 ક્ષણ, કૌશલ્ય વિદ્યામા તેઓ પારગત બન્યા સમરવીર

ગાજવીની કન્યા, સુદક્ષણી, ઓચોગ્ય સર્વગુણ મપત્ર
યશોદાદેવી સાથે તેમનો વિવાહ થયો. ભગવાન મહાવીરને
સુદર્શના નામની એક પુત્રી પણ થઈ તેમણે માતાપિતાની
ચોગ્ય ભક્તિ પણ કરી

“સમણસ્સ ણ મગવઓ મહાવીરસ્સ અમ્માપિયરો
પાસાવચ્ચિજ્જા સમણોવાસગા વા વિ હોત્થા । તેણ વહૂહ
વાસાહ સમણોવાસગપહિયાગં પાલયિત્તા, છન્દ જીવનિકા
યાણ સંરક્ખનિમિત્તં આલોક્કિત્તા, નિદિત્તા, ગરિહિત્તા,
પઢિકમિત્તા, અહારિહ ઉત્તરગુણપાયચ્છિત્ત પઢિવગ્ગિત્તા
કુસસંયારં દુરુદ્ધિત્તા મત્ત પચ્ચક્ખાઈતિ મત્ત પચ્ચક્ખાડ્ઠા
અપચ્છિમાણ મારણતિયાણ સરીરસલ્લેહનાણ મૃસિયસરીરા
કાલમાસે કાલ કિચ્ચા તં સરીર વિપ્પજહિત્તા અન્નુણ
કપ્પે દેવતાણ ઉવવણ્ણા, તઓ ણ આયુક્ખવણ ઠિટ્ઠક્ખવણ
ચુણ ચકિત્તા મહાવિહેહવાસે ચરિમેણ ઉસાસેણ મિઝ્ઝિ
સ્સતિ બુઝ્ઝિસ્સતિ મુચ્ચિસ્સતિ, પરિણિબ્બાઠ્ઠસ્સતિ, સન્ન
દુક્ખાણ અન્ત કરિસ્સન્તિ ॥”

આચાર્ય દિ શ્રુત મ ૨૪

ભાવાર્થ — શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પિતા
સિદ્ધાર્થ ગાજ, માતા તૃપલાદેવી મહાગણી, એ બન્ને ભગ-
વાન પાર્શ્વનાથના શ્રમણોપાસક (ઉપાસિકા) હતા. ઘણા
વચ્ચ શ્રાવકવ્રતનું પાલન કરી, અન્તિમ સયમ પ્રપૂર્ણ
છ કાય જીવેના રક્ષણ નિમિત્ત પાપકર્મોની આલોચના,

નિદના, ગર્હણ (ધિક્ષા) પ્રતિક્રમણ કરીને, યથા યોગ્ય, પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરીને, કુશાસનની શય્યા પર જોડીને સર્વ આહાર પાણીનો તેમણે ત્યાગ કર્યો કષાય અને શરીરની સ્પર્શ ખેલના (પાતળા) કરીને, કાલપ્રાપ્તિના સમયે, કાળ કરીને મનુષ્ય દેહને છોડી, દિવ્ય દેવ સમઘી બારમા દેવલોકમા દેવરૂપથી ઉત્પન્ન થયા ત્યાથી, દેવ સમઘી આયુષ્ય ભવ અને સ્થિતિનો પૂરોપૂરો ભોગ ભોગવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા માનવ ભવ પ્રાપ્ત કરશે અને ત્યારબાદ જિન દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ઘણા વર્ષ, સર્વ વિગતિરુપ ચાગ્રિ પાલન કરી, અતિમ શ્વાસોચ્છવાસમા કેવળજ્ઞાન, કેવલદર્શન પ્રાપ્ત કરીને, સર્વ હુ ખાતક મોક્ષગતિને તેઓ પ્રાપ્ત કરશે

આમ માતાપિતાના મરણ બાદ ભગવાન મહાવીર તરત જ દાન આપી દીક્ષા લેવા માગતા હતા પરંતુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના મોટાભાઈ નદીવર્ધને ખૂબ આગ્રહ કર્યો ત્યારે મોટાભાઈ પ્રત્યેના વિનયના કારણે, બે વર્ષ ઉદાસીન અવસ્થામા વ્રત નિયમોનું પાલન કરતા તેઓ ગૃહ સ્થાશ્રમમા રહ્યા એક વર્ષ તેમણે દાન કરીને, ત્રીજે વર્ષે માર્ગશીર્ષ (માગશર)ની કૃષ્ણ દશમી (૧૬ દશમ)ને રોજ દીક્ષા ગ્રહણ કરી

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે સમય દીક્ષા ગ્રહણ કરી-
(સામાણ્ય સ્નાત્રાવસમિય ચરિત્ત પઢિવન્મસ્સ મળપજ્જવણાજે
નામ જ જે સમુપ્પન્ને) સર્વ પ્રકારે (મન વચન કાયાથી)
સાવધ (પાપ સહિત વ્યાપાર) કર્મથી નિવૃત્ત બની,

આત્મભાવમા મન, વચન, કાયાને લગાવીને વિચરવા લાગ્યા આ પ્રકારની દીક્ષા ધાગણા કરતાની સાથે જ તેમને મન પર્ચાયજ્ઞાન પેદા થયું (જેટલા મનવાળા પ્રાણીઓ છે, તેમના ભૂત, વર્તમાન ભવિષ્યના વિચારોને બાણુવાવાળા બન્યા) ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ દીક્ષા લીધા બાદ સચમપૂર્વક પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કર્યું એ માટે નીચેનું સૂત્ર ધ્યાનમા ગળવા જેવું છે

“ વારસવાસાઈ વોસટ્ઠકાણ ચત્તદેહે જે કેહ ઉવસગ્ગા સમુપ્પજ્જતિ ત જહા દિવ્વા વા માણુમ્સા વા, તેરિન્નિચ્છથા વા તે સવ્વે ઉવસગ્ગે સમુપન્ને સમાણે સમ સઠિસ્સામિ, સ્વમિસ્સામિ અહિયાસઠ્ઠસ્સામિ ॥

આત્મૃદ્ધિ લ્લ ૨૪

જ્ઞાનાર્થ—ખાતર વર્ષ (જ્યા સુધી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યા સુધી) સુધી સ્વશરીરની મમતા કરીશ નહિ, કાયાની સાગ્ગભાળ કરતા, કોઈ પણ દેવકૃત, મનુષ્યકૃત અથવા તિર્યચકૃત (પશુ-પક્ષીકૃત) ઉપસર્ગ, પશ્ચિસહ આવશે તો તે બધા (ઉપસર્ગો) ને સમ્યગ્ચી સહન કરીશ—ક્ષમા કરીશ

“ તઓ જ સમાણે મગવ મહાવીરે વોસટ્ઠચત્તદેહે અણુત્તરેણ આલણ અણુત્તરેણ વિહારેણ, એવ સજમેણ પગ્ગહેણ સંવરેણ, તવેણ વમચેરચામેણ સ્વતીણ મોત્તીણ તુટ્ટીણ સમિતીણ સુત્તીણ ઠાણેણ કમ્મેણ સુચરિયફલનિવ્વાણ-મુત્તિમગ્ગેગ અપ્પાણ ભાવેમાણે વિહરહ્ । એવ વા વિહરમાણસ્સ જે કેહ ઉવસગ્ગા સમુપ્પજ્જતિ દિવ્વા વા માણુમ્સા

વા તિરિચ્છિયા વા, તે મઝ્ઝે ઉવસગ્ગે સમુપ્પન્ને સમાણે
અણાઉલ્લે અવ્વહિણ્ણ અદોણમાણસે તિપ્પિહમણવયગકાય-
ગુત્તે સમ્મસદ્દઠ સ્વમ્મહિ તિત્તિવસ્સહિ અહિયાસેહ ”

સાચાર્ય—શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી, ઉક્ત
પ્રતિજ્ઞા કરી અનુત્તર આલય—‘શ્રમણની સાધના યોગ્ય
મકાન’ અનુત્તર વિહાર—કોઈ પણ પ્રતિબંધથી રહિત, આ
પ્રકારના પ્રત્યક્ષ મયમ નિયમ, સવર, તપ, બ્રહ્મચર્યવાસ,
ક્ષમા, નિર્લોભતા, અતોષ, અમિતિશુષ્ણિ, ને સ્થાનકર્મથી તથા
સાગ ક્ષણવાળા નિર્વાણમાર્ગથી પોતાના આત્માની ભાવના
કર્તા વિચરવા લાગ્યા આ પ્રકારે વિચરતા વિચરતા દેવોએ
કરેલ, મનુષ્યોએ કરેલ અને તિર્યચોએ કરેલ (સર્જિત)
ધણા ઉપસર્ગોને સમ્યગ્ભાવથી સહન કર્યા, ક્ષમાપૂર્વક સહન
કર્યા, કોઈ પણ વાત આકુલતાથી (ગભરાઈ જઈને) દિલમા
દીનતા પેદા ન થવા દીધી અને આત્માથી વચિત થયા
બગર, મન, વચન, કાયાથી એ બધા ઉપસર્ગોને સહન કર્યા

પ્રિય માહકો ! ભગવાન મહાવીર સ્વામીને જે ઉપસર્ગો
ઉત્પન્ન થયા તે બધાનો ઉલ્લેખ અહીં કરવો એ અશક્ય
છે તો પણ થોડા નમૂના આપવાના ઉદ્દેશથી તે વિશે થોડા
પ્રસંગો અત્રે આપવા અનુચિત ગણાશે નહિ

વિહારમાં ભ્રમરાદિનો ત્રાસ.

‘ ચત્તારી સાહિણ્ણ માસે વહવે પાણજાડયા આગમ્મ ।
અમિરુક્કકાય વિહરિસુ, આરુહિયા ન તત્થ હિંસિસુ ॥૩॥

ભાવાર્થ—શ્રી શ્રમણુલગવાન મહાવીર સ્વામીએ સર્વ રાજ્યલોગોપલોગનો ત્યાગ કરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી, એ પ્રસંગે દેવેન્દ્ર, મનુષ્ય, ઇંદ્ર વગેરેએ લગવાનના શરીર ઉપર અતિ સુગંધીવાળા પદાર્થોનો લેપ વગેરે કર્યો હતો એથી ચાર મહિના સુધી, સુગંધપ્રેમી જ્રમર વગેરે જતુઓ, એમના શરીર પર ચોટીને, માસ લોહીને ડશ મારી ચૂમતા હતા. તેમને (લમગઓને) પોતાના (લગવાનના) શરીર પરથી દૂર કરવામા, લમગઓને ત્રાસ થશે, એવા વિચારથી લગવાને પોતાના શરીર પરથી લમગઓને દૂર કર્યા નહિ

નાનાં બાળકો દ્વારા ત્રાસ.

“અદુપોરસિ તિરિયમિત્તિ. ચક્કુમાસજ્જ અંતમોઘ્ઘાઙ્ઘ ।

અહ ચક્કુમીયા સહિયા તે હતા હતા વઢવે કદિસુ । ૬॥

ભાવાર્થ—આધુર્યયાંતુ સેવન કરનાર લગવાન, પુરુષ પ્રમાણુ માર્ગ જોઈને ચાલતા હતા એ વખતે, એમને જોઈને નાના નાના બાળકો (મનમા) લથ પામતા હતા ઘણા છોકરા છોકરીઓ એકઠા મળીને, લાકડી, પથ્થર, કાકરા ધૂળ વગેરેથી, લગવાનને મારીને હેગન કરતા હતા પરંતુ લગવાન, બાળકોના તે કાર્યને જાતિ સ્વભાવના વિનોદરૂપ ગણીને, મમ્યગ્ભાવે સહન કરતા હતા

યુવતીઓદ્વારા લગવાનને ત્રાસ.

“સમણેહિં વિ તિમિસેહિં ડત્થિઓ તત્થ સે પરિન્નાય ।

સાગારિયં ણ સેવડ, ઇતિ સે સય પવેસિયા જ્ઞાતિ ॥ ૬ ॥

ભાવર્થ—કોઈ કોઈ વાર, ભગવાન મહાવીર સ્વામી, ગૃહસ્થ અને અન્ય તીર્થિકવાળી મિશ્ર વસ્તીમાં શ્રેયતા તે વેળા, તેમને જોઈને, શ્રીઓ મલીનભાવથી, કામવામનાની તૃપ્તિ માટે પ્રાર્થના કરતી પરંતુ મહાવીરસ્વામી, શ્રીઓ તથા કામભોગ, શુભમાર્ગ—મોક્ષમાર્ગમાં જનારને માટે અર્ગલારૂપ (આડરૂપ, અવગેધક) છે, એમ જાણતા હોવાથી, તેમનો પગિહાર કરતા—(અસ્વીકાર કરતા), કેમકે તેઓ પોતાના આત્માને વૈરાગ્યમાર્ગમાં લાવી, ધર્મ, ધ્યાન, શુદ્ધ ધ્યાનમાં લીન બનતા

નિદા સ્તુતિમાં સમભાવ.

“જ્ઞો સુકરમેયમેર્ગેતિ નામિમાસે ચ અમિવાયમાણે ।

હયપુવ્વો તત્થ દહેદિં, લૂમિય પુવ્વો અપુન્નેદિ ॥૮॥

ભાવાર્થ—શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની હામા, નિર્દોષતા, સરલતા આદિ અનેક ગુણો પ્રત્યક્ષ જોઈને કોઈ એમની પ્રશંસા સ્તુતિ કરતા, ત્યારે ભગવાન ઉત્સુક થતા નહોતા, અથવા પ્રશંસા કરનારની સાથે તેઓ કંઈ વાતચીત પણ કરતા નહોતા આ પ્રમાણે કોઈ પુણ્યહીન અનાર્થ એમને નિષ્કાંચ કંઈ વગેરેથી મારતા, કુવાકચોથી ગાલિ-પ્રહાન કરતા, ભગવાનના વાળ ખેંચતા અથવા એવા પ્રકારના દુર્ગ ભગવાનને આપતા, તે પણ ભગવાન તેમની ઉપર જરાપણ ગુસ્સે થતા નહોતા આ પ્રકારના અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પ્રસંગો સમયે, આત્મભાવમાં લીન રહેવું તે ખરેખર મહાત્મમર્થ પુરુષોનું કાર્ય છે—ખીજતું નહિ

શુદ્ધ ભોજન આહારી.

અહા કહ નસે સેવે સવ્વસો કમ્મુણા વંધ અદક્ખુ ।

જ કિંચિ યાવગ ભગવ, ત અકુલ્લં ત્રિયડ મુંજિત્થા ॥૧૮॥

ભાવાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કોઈવાર આધાકર્માદિથી દૂષિત આહાર, પાણી લીધા નથી (ખાધા નથી) કારણ કે દૂષિત આહારથી—સર્વ પ્રકારના કર્મ બંધ થાય છે—એમ જોઈને (સમજીને) શુદ્ધ નિર્દોષ, નિર્ભય આહારપાણીને ભગવાન ગ્રહણ કરતા હતા જે જે કાર્યમાં પાપ છે એમ જણાયુ, તે તે કાર્યો ભગવાને કર્યા નહિ

આસક્તિ-પ્રતિબંધ રહિત

“ માયન્ને અસણપાણસ્સ, ણાણુગિદ્ધે રસેસુ અપહિન્ને ।

અચ્છિં પિ ણો પમજ્જિય, ણો વિય કંદૂયયે મુળીગાયા ॥૨૦॥

ભાવાર્થ—“ ગ્રાહ્યસ્ય માત્રા જ્ઞાનાતીતિ મોત્રાજ્ઞ. ”

આહારનુ પ્રમાણ જાણનાર અર્થાત્ આહાર શા માટે, ક્યારે, કેટલો લેવો એ બધુ જાણનારને માત્રાજ્ઞ કહે છે ભગવાન મહાવીર પ્રમાણસહિત અશન, પાનનુ સેવન કરનાર હતા, પરંતુ કોઈપણ પ્રકારના રસમા લોભુપ બની, આસક્તિ કરનાર હતા નહિ કોઈ પદાર્થ આદિનો પ્રતિબંધ કરતા નહિ અને શરીરની મૂર્છા નહિ હોવાથી આખોનુ પ્રમાર્જન અથવા ખુજલી વગેરે પ્રતિક્રિયા કરતા નહિ પરંતુ આત્મભાવમાં જ લીન રહેતા હતા

વિશ્રાન્તિ સ્થળ

આવેસળ સમાપવાસુ, પળિયસાલાસુ એગદા વાસો ।
 અહવા પલિયઠાણેસુ પચ્છાલ પુજેસુ એગદા વાસો ॥૨॥
 આગતારે આરામાગારે, જગરે વિ એગદા વાસો ।
 સુસાણે સુષ્ણગારે વા, રુક્ષવમ્ભે વિ એગદા વાસો । ૩॥
 એતેદિં મુળી સયણેદિં, સપણે આસી પતેરસ વાસે ।
 રાદ દિયપિ જયમાણે, અપ્પમત્તે સમાદિષ દ્વાતિ ॥૪॥

શ્વાવાર્થ—કોઈ વાર નિર્જન ઝુંપડીમાં, ઝુંપડીઓમાં, પાણીના પર્વસ્થળમાં બાંધેલા ઝુંપડામાં—છાપરાવાળી દુકાનોમાં, કોઈ બુહારની કોઠમાં, કોઈ ઘાસની ગણમાં રહીને સચમ ચર્મમાં (મહાવીર સ્વામી) લીન રહેતા હતા

મહાવીર સ્વામી કોઈવાર પરામાં, બગીચામાં, ઘરોમાં, કોઈવાર શહેરમાં તે કોઈવાર સ્મશાનમાં, શૂન્ય (નિર્જન) ઘરમાં, અથવા કોઈવાર ઝાડ નીચે રહેતા હતા—૩

ઉપરોક્ત સ્થળોએ નિવાસ કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર, પ્રમાદને છોડી, સમાધિશાવમાં લીન બની, બરાબર ૧૩ વરસ યવિત્ર ધ્યાનમાં રહ્યા ૪

ઉપરોક્ત સ્થળોમાં ત્રાસ

સયણેદિં તસ્સુવસગ્ગા, નીચા વાસો અણેગરૂવા ય ।
 મસપ્પગાય જે પાણા, અહવા પાક્કિલ્લણો ઉવચરતિ ॥૭॥
 અહવા કુચરા ઉવચરતિ, ગામરક્કલાયસત્તિહત્થા ય ।

અદુ ગામિયા ઉવસગા, ઇત્થો ઇગતિયા પુરિસો વા । ૮॥

ઢહલોડયાઈ પરલોડયાઈ, મીમાઈ અણેગરૂવાઈ ।

અવિઘ્નિમિ દુઘ્નિમિગંધાઈ, સદાઈ અણેગરૂવાઈ ॥ ૯ ॥

અહિયાસણ સયાસમિત્તે, ફાસાઈ વિરૂવરૂવાઈ ।

અરતિં રતિં અભિભૂય રીયન્તે માહણે અવહુવાઈ ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ—ઉપર બતાવેલા સ્થળોમા, ભગવાન મહાવીર સ્વામીને અનેક પ્રકારના ભયકર ઉપસર્ગો (દુ ખો) થયા સર્પ વગેરે પેટથી ચાલવાવાળા જન્તુઓ અને ગીધ પક્ષી વગેરે હિંસક પક્ષીઓ આવીને ભગવાન મહાવીરના શરીરને ખાતા હતા (કોરી ખાતા હતા), એમ થવા છતાં પણ ભગવાન મહાવીર પોતાના કર્તવ્યથી વિચલિત થયા નહોતા.

કોઈ કોઈવાર ભગવાન શૂન્યગૃહમા ધ્યાન લગાવીને ઊભા રહેતા તે સમયે જગ પુરુષ (વ્યભિચારી પુરુષ) કુકર્મ કરવા જતા અને ભગવાનને ત્યાં ઊભેલા જોઈ તેઓ તેમને ઉપસર્ગો આપતા આમગ્ધક હથિયારો વડે ભગવાનને ઉપસર્ગ આપતા અને વિષયની ઇચ્છાવાળા માણુઓ એમની ઉપર મહા ભય કર ઉપસર્ગ કરતા જેમકે ભગવાનને એકલા જોઈને, એમના રૂપ ઉપર મોહિત થઈને, કામાસક્ત સ્ત્રીઓ, વિષય ઉપભોગની પ્રાર્થના કરતી, અનેક પ્રકારની છેડછાડ કરતી બીજા મનુષ્યો પણ તેમને ત્રાસ આપતા હતા ૮, ૯

આ રીતે, મનુષ્ય તથા તિર્યચ મળ ધી અનેક પ્રકારના ભયકર ઉપસર્ગો, અનેક પ્રકારની સુગંધી તથા દુર્ગંધી

વસ્તુઓના, તથા અનેક જાતિના જાયાનક શબ્દોના ઉપયોગોને (અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોને) હું મેશા સમતિ સહિત રહીને સહન કરતા હતાં. સહેજપણુ ચલાયમાન થતાં નહોતાં. વળી હર્ષશોકને હઠાવીને, અલ્પભાષી બની, આત્મમયમના માર્ગમાં વિચરતા હતાં.

આચાર્ય ગ પ્ર શ્રુ અ ૬ ઉ ૨

અનાર્થ દેશમાં ત્રાસ

તળાસે, સીંચાસે તેડાસે ચ દસમસગેય ।

અદિયાસણ સયાસમિણ ફાસાઈ વીરુવરુવાઈ ॥ ૧ ॥

જ્ઞાનાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામી, તૃણ (ધાન)ના સ્પર્શ, હેમતક્ષતુના શીત સ્પર્શ, શ્રીષ્ઠ ઋતુના ગરમ સ્પર્શ, વર્ષાઋતુમાં ડાસ મચ્છર વગેરે ક્ષુદ્ર જીવનના હાનિકારક સ્પર્શ, આ બધાથી થનાર તથા તે સિવાયના બીજા કોઈ પ્રકારે થનાર સ્પર્શોથી થતા સર્વ પરિષદોને સહા સર્વકાળ સહન કરતા હતાં ૧

આ પ્રકારના પરિષદો, આર્થ-અનાર્થ દેશોમાં સમાન હોય છે હવે અનાર્થ દેશમાં કયા પરિષદો મહન કર્યાં તેનું વર્ણન બોધીએ

“ અહ દુચ્ચર લાઢચારી, વજ્જભૂમિ ચ સુબ્ધભૂમિ ચ ।

પત્ત સેજ્જ સેવિંસુ આમણનાઈ ચેવ પતાઈ ॥ ૨ ॥

લાઢેપ્પ તત્સુવસગ્ગા, વઢવે જાણવયા લ્હિંસિસુ ।

અહ લ્હદેસિણ મત્તે, કુકરા તત્થ હિંસિસુ ણિવત્તિંસુ ॥ ૩ ॥

અરપે મળે જિવારેડ, લૂસળણ મુળણ ઉત્તમાળે ।

હુ હુ કારંતિ આઠતુ સમળ કુકુરા ઢસંતુ ॥ ૪ ॥

ભાનાર્થ — ભગવાન મહાવીર સ્વામી, દુર્ગમ્ય લાટ દેશના-(અનાર્થ દેશના) વજ્રભૂમિ અને શુભ્રભૂમિ, બંને વિભાગોમાં જઈ ત્રિચાગવા લાગ્યા ત્યાં એમને બહુ જ હલકી વસતિ મળતી વળી પાટ, પાટલો, આસન વગેરે પણ બહુ જ હલકા મળતા હતા ૨

ઉક્ત અનાર્થ દેશમાં ભગવાનને ઘણું જ કષ્ટ પડ્યું, તેનું પચાન કરવું મુશ્કેલ છે ત્યાંના લોકો તેમને ખૂબ માનતા હતા કુતરાઓ પણ ભગવાનની ઉપર ધસી જઈને ઠરડતા હતા ભગવાનને, ત્યાં લોજન પણ લૂપ્ત ને હલકું મળતું હતું આ પ્રકારના પરિષદો-ઉપસર્ગો તેમણે મમતા ભાવથી સહન કર્યા ૩

જ્યારે ભગવાનને બહુ કુતરાઓ ઠરડવા લાગતા હતા ત્યારે ત્યાં થોડા માણુઓ એવા લેગા થતા કે જેઓ ઠરડતા કુતરાને દૂર કાઢી મૂકતા, તે ઘણા લોકો ત્યાં એવા પણ લેગા થતા કે જેઓ ભગવાનના શરીરને કચડે તે માટે કુતરાઓને ઉત્તેજિત કરતા, એમને ભગવાનના શરીર તરફ ધડેલતા અને કચડાવતા, એમ કરીને તેઓ મનમાં ખૂશ થતા ભગવાન તે આ બધું સમતા ભાવથી સહન કરીને આત્માનંદમાં લીન જ રહેતા

અસહ્ય કષ્ટને હર્ષથી સહન કરનાર

ઉવસંક્રમતમ્પદિન્ન ગામતિયપિ અપ્પત્ત ।

પદિગિલ્લિમિત્તુ હ્લસિમ્મુ 'एता तो पर पछेदि' ॥૯॥

હયપુવ્વો તત્થ દણ્ઠેણ, અદ્દવા મુટ્ઠિણા અદ્દ કુતાઈ ફલેણ ।

અદ્દ લેલુણા કવાલેણ હતાહતા વહવે કદિમ્મું ॥૧૦॥

મસૂણિ ન્છિન્નપુવ્વાઈં ઉટ્ઠવિઆ ઇગયા કાય ।

પગોસદ્દાઈ હુચિમ્મુ, અદ્દવા પમ્મુણા ઉવ્વરિમ્મુ ॥ ૧૧ ॥

ઉન્નાલહય ણિહર્ણિમ્મુ, અદ્દવા આસણાઓ ચલ્લહમ્મુ ।

વોસદ્દકાયપ્પયાસી, દુક્કચ્ચ સહે મગચ્ચ અપહિન્ને ॥૧૨॥

મૂરો મગામસીસે વા, સવુદ્ધે તત્થ મે મહારીરે ।

પદિમેવમાણે ફરુસાઈ અચ્ચલે મગચ્ચં રીયત્થા ॥૧૩॥

ભાવાર્થ —કોઈ કોઈવાર, મહાવીર સ્વામી ચાલતા

ચાલતા બન્ધા સાજ પડે ત્યાજ થોણી જતા હતા

બન્ધા સૂર્યાસ્ત થયા ત્યા જ તેઓ રોકાઈ જતા હતા અને

એ સ્થાનમા તેમને કંઈ સહન કળવાતુ આવે તો, તેઓ

અત્યંત મહન શીલતાથી સહન કરતા હતા કોઈ કોઈવાર

ગામની નજીક જતા હતા પરંતુ ત્યાના અનાર્થ હોકો તેમની

સમક્ષ આવીને તેમને મારતા હતા—પ્રહાર કરતા હતા અને

તેઓ તેમને ઉદેશીને કહેતા હતા કે, તુ અહીંથી દૂર

ચાલ્યો જા ! પરંતુ ભગવાન તો આત્મભાવમા મસ્ત રહીને,

તે બધું સહન કરી લેતા હતા કોઈ પર તેઓ રાગદ્વેષ

કરતા નહિ દ

ઘણી વાર, મહાવીર સ્વામીને, અનાય દેશમા, અનાય દોકો, લાકડીથી મુઠીથી, ભાલાની ચાણીથી, પથ્થરથી, હાડકાથી, વગેરેથી ખૂબ મારતા હતા અને ઉપ-થી જોરથી ખૂબ મારી તેઓ જોલતા હતા કે, દોડો, દોડો, આ અમને મારે છે-પીટે છે ૧૦

કોઈવાર, ભગવાનને નીચે પછાડીને મારતા હતા એમનું માસ કાપીને, તેમના પર ધૂળ ઉગાડીને ઢાકી દેતા હતા વળી એમને જીએ ઉછાળી, નીચે પટકવામા આવતા હતા કોઈ કોઈ વાર તો જ્યાં જ્યાં ભગવાન ખેડા હોય તે આસન પરથી જ તેમને નીચે ફેંકી દેવામા આવતા હતા આમ હોવા છતાં પણ ભગવાન તો નિસ્પૃહ રહેતા હતા શરીરનું મમત્ત્વ રાખતા નહેતા બધા દુ ખો ને કષ્ટોને તેઓ મહન કરતા હતા અને આત્મભાવની અદ્વ મસ્ત રહેતા હતા ૧૧ ૧૨

જેમ શૌર્યવાન પુરુષ, સગ્રામમા આગળ (મોખરે) રહીને, કોઈ દુશ્મનથી પાછો નથી હઠતો, તેમ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પરિષદ ઉપમર્ગોની મેનાની સામે ખડા રહીને, આત્મ ધર્મમા આગળ વધતા હતા કર્મબંધનરૂપ સસારમા પીછે હઠ કરતા નહિ સર્વ પરિષદ, ઉપમર્ગ સહન કરીને મોક્ષ માર્ગમા સ્થિર રહેતા હતા-

આચાર્ય ગ પ્રથમ શ્રુ અ ૯ ઉ ૩

ઓષધિ કરી નહિ

“ ઓમોયરિય ચાવડ, અપુટ્ટેવિ મગવ રોગેહિ ।

પુટ્ટો વસે અપુટ્ટો વા, નો સે સાહજજહ તે રુચ્છ ॥૧૧॥

સ સોઢણ ચ વમણ ચ, ગાયન્ધગણ ચસિણાણ ચ ।

સત્તાઢણં ચ ન સેકપ્પે, ઢન્તપક્કલાલણં ચ પરિન્નાપ ॥૨૧॥

ભાવાર્થ — લોકમા કહેવત છે કે, લાઘણ્ય પરમ ઔષધિ છે રોગમા લાઘણ્ય એ દવાનું કામ કરે છે તથા બહુ ઓછું બાણ તે રોગનો એક પ્રતિકાર છે — ભગવાન મહાવીર સ્વામીને કેવા પ્રકારના રોગ થતા હતા તેનું સ્પષ્ટીકરણ —

“ભગવાસ્તુ પુન રોગૈરસ્પૃષ્ટોઽપિ વાતાદિક્ષોમાવાવેઽન્ય વમૌદર્ય ન્યૂનોદરતા શક્નોતિ કર્તુમ્, લોકો હિ રોગૈરમિદ્રત સસ્તદ્રુપ શમનાયાવમોદરતા વિચિત્રે, ભગવાસ્તુનદમાવેઽપિ વિચિત્રે” इत्यादि.

અર્થાત્-વાતપિત કફ બગડવાથી જે શારીરિક રોગો થાય તે નહિ થવા છતાં પણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ઉશ્વેદની તથા કળ્પમા સમર્થ હતા

“अथवाऽस्पृष्टोऽपि कासश्वासादिभिर्द्रव्यरोगैः” अपि शब्दात् स्पृष्टोऽप्यसद्वेदनीयादिभिर्भावरोर्गन्यूनोदरतां करोति, अथ किं द्रव्यरोगात्क्वा भगवतो न प्रादुष्यन्ति येन भावरोगैः स्पृष्ट इत्युक्तम्! तदुच्यते-भगवतो हि न प्राकृत-स्येव देहजाः कासश्वासादयो भवन्ति, आगन्तुकास्तु शस्त्रप्रहारजा भवेयु इत्यतदेव दर्शयति-स च भगवान् त्वं श्रो वा श्वसक्षणोदिभि अस्पृष्टो वा कासश्वासादिभिनादिसौ

ચિકિત્સામમિલપતિ ન દ્રવ્યોપધાનુપયોગતઃ પીડોપશમં
પ્રાર્થયતીતિ ”

મૂળગાથા ઉત્તરાર્ધમા “ પુઢો વ સે અપુઢો વા ”
એનો, ટીકાકાર ખુલાસો કરે છે કે-ભગવાન કાસશ્વાસાદિ
રોગથી રોગી બનતા નહોતા પરંતુ અસાતાવેદનીયથી,
ભાવરોગથી ઉણોદરી તપ કરતા હતા, આતકાદિ દ્રવ્યરોગ,
ભગવાન મહાવીર સ્વામીને સ્પર્શ પશ્યુ કરતો નહોતો,
પરંતુ અનાર્થ આદિ લોકો શસ્ત્ર પ્રહાર કરતા જેથી તે
વેદનાનો તેઓને અનુભવ થતો હતો વળી કુતરા વગેરે
ભગવાનના શરીરમાથી માસ કાપી લેતા હતા જેથી સ્પર્શ-
રોગ, કાસશ્વાસાદિના સ્પર્શરોગ, (થાય) એ કોઈ રોગની
ચિકિત્સા, દ્રવ્યઓષધ ભગવાન કરતા નહોતા એટલે કે
ઓષધ મારફત રોગ તેઓ શાત કરતા નહોતા ૧

ભગવાન મહાવીર સ્વામી પોતાના શરીરને સ્વભાવતઃ
અશુચિરૂપ જાણીને તેલમાલીસ, સ્નાન, ઉદ્ધર્તન, ચર્મ
(હાથ પગ આદિ શરીરના અવયવોને દબાવવા) દત્ત-
ધાવન, વમન, વિરેચન આદિ શરીરની પચ્ચિર્થાથી નિવૃત્ત
થતા અર્થાત્ ઉપગ્રેહક પ્રવૃત્તિ કરતા નહોતા, નિસ્પૃહ
બનીને સયમભાવથી તેઓ તલલીન રહેતા હતા

ઇન્દ્રિયધર્મને અધીન રહેતા નહોતા.

“ વિરત ગામધર્મ્મેહિ, રીપ હ માહજે અવહુત્ત્વાડ ।

સિસિરંસિ પગયા મગવ, છાયાણ જ્ઞાઈ આસાય ॥૩॥

આયાવડય ગિમ્દાણં, અચ્છડ્ડ ઉક્કુદ્ડુ અમિતાવે ॥ ”

ભાવાર્થ — શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી, શ્રોત્રાદિ પાચ ઈન્દ્રિયોના શબ્દાદિ પાચ વિષયોથી વિરક્ત હતા, અને સ્વયમમાર્ગમા પરાક્રમ બાંડય ઉદ્ધમ કરતા હતા ખૂબ આતપ પડતો હોય ત્યારે ભગવાન, છાયામા ધર્મધ્યાન કરતા હતા ખૂબ તડકે પડતો હતો ત્યારે તેઓ આતપ લેતા હતા. ઉકકડુ, વીર વગેરે અનેક પ્રકારના આસન કરી તેઓ ધર્મ-ધ્યાનમા લીન બનતા હતા.

આઠ મહિના લુપ્ત ભોજન લીધું

“ અદ્વજાવડિત્ય લ્હેણં, ઓયણમત્યુક્કુમાસેણં ।

एताणि तिन्नि पडिसेवे, अट्टमासे य जावए भगवं ”

अविमुइयं वा सुकं वा, सीयपिण्ड पुराणकुम्मासं ।

अदुबुक्कस पुलाग वा, कद्धे पिण्डे अलद्धए दविए ॥૭૩॥

ભાવાર્થ — શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ પોતાના શરીરના નિર્વાણ માટે લૂખા ચોખા (ભાત), મથુ (ઘોરકુટિતું ચૂર્ણ)

उद्ध (अ०५६) ‘ओदनमन्युकुलमाषेण’ ओदनं च — कौद्रवौदनादिमन्यु च—वयरचूर्णादिक कुलमाषाश्च माष-विशेषाः एवोत्तरापथे घान्यविशेषभूताः पर्युषितमाषा वा सिद्धमाषा वा ओदनमन्युकुलमाषमिति समाहारद्वन्द्वः “ तेन आत्मन यापयतीति सवय इति ”

આ ત્રણ પદાર્થો સેવન કરીને આઠ મહિના તેમણે શરીર-
નિર્વાહ કર્યો

ભગવાન, જો આહાર ભીજાયેલ (ચોપડેલ) હોય કે
સૂકો હોય, ઠંડો હોય કે વાસી હોય, “ શીતપિણ્ડ વા
પર્યુષિતમક્તમ્ ’ ઘણા દિવસ પહેલા રાધેલા અડદ વગેરેનું
લોજન હોય તથા પૂરાણા ધાન્ય જવ વગેરે નીરસ લોજન
હોય, તો પણ તેઓ જેવો આહાર મળે તેનો સ્વીકાર કરતા
હતા અને શાતભાવથી આરોગતા હતા. અગર આહાર ન
મળે તો પણ શાતભાવ જ ધારણ કરતા હતા.

“ તદેવંભૂત પિણ્ડમવાપ્ય રાગદ્વેષવિરહાદ્ દ્રવિકો
મગવાન તથાઽન્યસ્મિન્નપિપિણ્ડે લઘ્વેઽલઘ્વે વા દ્રવિક
એવ મગવાનિતિ લઘ્વે પર્યાપ્તે શોભને વા નોત્કર્ષ યાતિ ।
નાપ્યલઘ્વેઽપર્યાપ્તેઽશોભને વ્રાત્માનમાહારદાતારં વા
જુગુપ્સતે ” ઇતિ માવ ।”

ભગવાનનું તપ.

“ અવિઙ્થ એગયા મગવ, અદ્દમાસ અહવા માસ વિ ॥૫॥

અવિસાદિષ્ દુવે માસે, છપ્પિમાસે અહવા વિહરત્થા ।
રાઓવશયં અપહિન્ને, અન્નગિલાયમેગયા મુજે ॥ ૬ ॥

છટ્ટેણ એગયા મુજે, અદુવા અહમેણ દસમેણં ।
દુવાલસમેણ એગયા મુજે, પેહમાણે સપાહિં અપહિન્ને ॥૭॥

ભાવાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામી પદર પદર દિવસની તપશ્ચર્યા, મહિના મહિનાની તપશ્ચર્યા, બપ્પે મહિનાની તપશ્ચર્યા, છ છ મહિનાની તપશ્ચર્યા કરતા હતા પાણી પશુ પીતા નહોતા રાત અને દિવસ નિરુપહ બનીને ધર્મધ્યાન કરતા હતા અને અન્ન પણ ઠંડું અને વાસી (અન્નગિલાય તિ પર્યુષિત સદેકયા મુક્તવાનિતિ) લેતા હતા અને તે પણ ત્રણ ત્રણ દિવસના અતરે, ચાર ચાર દિવસના અતરે, પાંચ પાંચ દિવસના અતરે કરતા હતા (વાપરતા હતા) કોઈ પણ પ્રકારના પ્રતિબંધ અને નિવાન રહિત તેઓ વિચરતા હતા કોઈ પણ દિવસ ભગવાનને મનમા કોઈ પ્રકારની ગ્લાનિ ઉત્પન્ન થઈ નહોતી તેઓ પૂર્ણ આત્મ-સમાધિભાવથી લીન રહેતા હતા

“ ન પુનર્મગવતઃ કયચ્ચિદ્દૌર્મનસ્યં સમુત્પદ્યતે તથા
ઽપ્રતિહ્નઃ, અનિદાન. ’ ઇતિ ।

‘ નવ ચૌમાસી તપ કિયો પ્રમ્નુ એક છમાસી ।

પાંચ દિન ઝળા એક ઝમાસ વિમાસી ॥

એક એક માસી તપ કિયો પ્રમ્નુ ઇદ્દશ વિરિયા ।

બહોત્તર પક્ષ દોયદોય માસ છ વિરિયા કરિયા ॥

દોયબઢાઈ, ત્રીન દોયર્ હમ ઢેહ્ ઢેહ્ માસી દોય ।

મદ્ર મહામદ્ર તપ તપ્યા, હમ સોલહ દિન હોય ॥૨૧॥

મિષ્ટુકી પદ્ધિમા અષ્ટમ ભક્તની દ્વાદશકીની ।

આ ત્રણ પદાર્થો સેવન કરીને આઠ મહિના તેમણે શરીર-
નિર્વાહ કર્યો.

ભગવાન, જે આહાર લીધેલ (ચોપડેલ) હોય કે
સૂકેલ હોય, ઠંડો હોય કે વાસી હોય, “ જીતવિષ્ઠ વા
પર્યુપિતમક્તમ્ ’ ઘણા દિવસ પહેલાં રાધેલા અડદ વગેરેનું
લોજન હોય તથા પૂરાણા ધાન્ય જવ વગેરે નીરસ લોજન
હોય, તે પણ તેઓ જેવો આહાર મળે તેનો સ્વીકાર કરતા
હતા અને શાતભાવથી આરોગતા હતા. અગર આહાર ન
મળે તો પણ શાતભાવ જ ધારણ કરતા હતા.

“ તદેવંભૂત વિષ્ઠમવાપ્ય રાગદ્વેષવિરહાદ્ દ્રવિકો
મગવાન તથાન્યસ્મિન્નપિવિષ્ઠે લઘ્વેલ્લઘ્વે વા દ્રવિક
એવ મગવાનિતિ લઘ્વે પર્યાપ્તે શોભને વા નોત્કર્ષે યાતિ ।
નાપ્યલઘ્વેપર્યાપ્તેશોભને વાત્માનમાહારદાતારં વા
જુગુપ્સતે ” ઇતિ ભાવ ।”

ભગવાનનું તપ.

“ અવિશ્ત્ય એગયા મગવ, અદ્વમાસ અહવા માસં ચિ ॥૫॥

અવિસાદિષ્ દુવે માસે, છપ્પિમાસે અહવા વિહરત્થા ।
રાઓવશયં અપહિન્ને, અન્નગિલાયમેગયા મુજે ॥ ૬ ॥

છટ્ટેણ એગયા મુજે, અદુવા અદ્દમેણં દસમેણ ।
દુવાલસમેણ એગયા મુજે, પેહમાણે સપ્પાહિં અપહિન્ને ॥૭॥

પાસે કગળુ નહોતું અને પાપ કર્મ કરનારને સારો જાણ્યો નહોતો. શુદ્ધ નિર્દોષ જીવન જ તેમણે વીતાવ્યું હતું.

કોઈ પ્રમાદ સેવ્યો નહોતો.

‘ અકસાઈ વિગયગેદિય, સદ્દેવેસુ અમુચ્છિણ સતિ ।

છત્તપત્યે ત્રિવિપરક્કમમાણો, જ પમાય સહિપિ

કુવિત્થા ॥૧૫॥

ભાવાર્થ — ભગવાન મહાવીર સ્વામીને જે સમયે કેવળજ્ઞાન થયું નહોતું તે સમયની અવસ્થાને છદ્મસ્થ અવસ્થા કહેવામા આવે છે એ અવસ્થામા ભગવાન અકષાય-ભાવથી રહેતા હતા. શુદ્ધરૂપ વગેરે ધર્મિયોના વિષયોમા સદા અગૃહ્ણિભાવ (અવિરક્ત ભાવ) થી રહેતા હતા, ‘ મનો ડ્વુકુક્રેષુ ન રાગમુરયાતિ, નાગીનરેષુ દ્વેષવશનોઽમૂદિતિ ’ અનુકુળ વિષયોનો નમાગમ હોવા છતાં પણ ગગરહિત તેઓ રહેતા હતા અને પ્રતિદૂળ વિષયોના સમાગમમા દ્વેષગહિત રહેતા હતા. ધર્મધ્યાન, શુદ્ધધ્યાનમા તેઓ લીન રહેતા હતા, મોક્ષમાર્ગમા, સદા સમ્યક્ પ્રસાદમ, ઉદ્યમ કરતા હતા. કેઈપણ પ્રકારનો પ્રમાદ તેમણે સેવ્યો નહોતો.

“ સ્વય જ્ઞાનથી આત્મજ્યોતિ જગાવી ”

“ સયમેવ અમિસપાગમ્મ આયત્તજોગમાયસોદ્દીર ।

અમિણિવ્વુદ્દે અમાહલ્લે, આવકહ મગવ સમિઆસી ॥૭૬॥

एस विहि अणुकन्तो महाणेण मई मया ।

बहुयो अरदि नेगं मगाया एव रीयंति त्ति वेमि ॥૧૭॥

દોયસોને ઉન્નતીસ છઠ્ઠમ તપ ગિનતી લીની ।

ફગ્યારે વર્ષ છ માસ તપસ્યા કેરા ॥

ફગ્યારે માસ ઉગળીસ દિવસ પારણા મછેરા ।

ફષવિધ સ્વામીજી તપ ષિયોણ, પછે ઉપજો કેવલજ્ઞાન ॥

તીસ વર્ષ ઝળા વિચરિયા, તે દ્રણમ્ વર્ધમાન ॥૨॥

“ પૂજ્યપાદ લાલચંદ્રજી કૃત પ્રભુ (ધીર) સ્તુતિ

પ્રિય પાઠકો ! આ લઘુ નિબંધમા પ્રભુના વિચિત્ર તપનુ વર્ણન વિશદ રીતે કરવું શક્ય નથી ઉપેરોક્ત ઠાવ્યમા નામત તપની સજ્યા ખતાવવામા આવી છે એ પંથી માહુમ રહે છે કે કેમ એ ગૃહત્યાગ કરી દીક્ષા લીધા બાદ પ્રતિદિન લોજન કર્યું નહોતુ તપના પારણાની સજ્યા અગિયાર મહિના ને ઓગણિસ દિવસની થાય છે એમાં પણ આઠ મહિનાના દિવસની સજ્યામા એમણે ઉપર ખતાવ્યા મુજબ ત્રણ લુખા પદાર્થોનુ જ સેવન કર્યું હતુ.

“एत्ताणि तिन्नि पडिसेवे, अट्टमासे य जायए भगवं”
इति वचनात् ॥

“ णच्चाण से महावीरे, नोऽविय पावगं सयमकासी ।
अण्णेहि वा ण कारित्था, कीरंत पि नाणुजाणित्था ॥८॥

સાવાર્થ — ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ દીક્ષા લીધા બાદ જાતે (સ્વય) દોઢપણ પાપકર્મ કર્યું નહોતુ — ખીબ

પાસે કગળ્યુ નહોતું અને પાપ કર્મ કળનાગને સારો જાણ્યો નહોતો. શુદ્ધ નિર્દોષ જીવન જ તેમણે વીતાવ્યું હતું.

કોઈ પ્રમાદ સેવ્યો નહોતો.

‘ અકસાર્હ વિગયમેદિય, સદ્ભવેષ્ઠ અણ્ણિછિર સતિ ।

છરમત્યે વિવિપરક્કપમાણો, જ પમાય સંપિ

કુન્વિત્થા ॥૧૫॥

ભાવાર્થ — ભગવાન મહાવીર સ્વામીને જે સમયે કેવળજ્ઞાન થયું નહોતું તે સમયની અવસ્થાને છદ્ધસ્થ અવસ્થા કહેવામાં આવે છે એ અવસ્થામાં ભગવાન અકષાય-ભાવથી રહેતા હતા. શબ્દરૂપ વગેરે ધર્મિયોના વિષયોમાં સદા અગૃહ્ણિભાવ (અવિરક્ત ભાવ) થી રહેતા હતા, ‘ મનો ડુનુકુલેષુ ન રાગમુદયાતિ, નાવીનરેષુ દ્વેષવશ્ચનોડમૂદિતિ ’ અનુકુળ વિષયોનો નમાગમ હોવા છતાં પણ ગગરહિત તેઓ રહેતા હતા અને પ્રતિદૂળ વિષયોના સમાગમમાં દ્વેષરહિત રહેતા હતા. ધર્મધ્યાન, શુદ્ધધ્યાનમાં તેઓ લીન રહેતા હતા, મોક્ષમાર્ગમાં, સદા સમ્યક્ પ્રસક્ત, ઉદ્યમ કરતા હતા. કોઈપણ પ્રકારનો પ્રમાદ તેમણે સેવ્યો નહોતો.

“ સ્વયં જ્ઞાનથી આત્મજ્યોતિ જગાવી ”

“ સયમેવ અમિસમાગમ્મ આયત્તજોગમાયસોહીર ।

અમિણિવ્વુદે અપાહરહે, આવકહ મગ્ગ સમિઆસી ॥૭૬॥

एस विहि अणुकन्तो महाणेण मई मया ।

नहुमो अरडि-नेगं मगाया एव रोपंति ति वेमि ॥१७॥

હોવાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામી, સ્વયં બુદ્ધ હોવાથી સંસારની અસારતા સમજીને, આત્માની પવિત્રતાથી, મન વચન કાયા દ્વારા પોતાની અનાદિ કાળની કુટેવો પર કાબુ મેળવીને, જીવનભર માચારહિત રહ્યા પવિત્ર આત્મપ્રવૃત્તિમાં રહીને સ્વ-પરનુ (પોતાનુ અને અન્યનુ) કલ્યાણ કર્યું. આ પ્રમાણે ભગવાને નિરપૃહભાવથી સર્વ સહન કર્યું. આત્મશુણેને પ્રગટ કર્યા, બીજા મુનિઓએ પણ એ જ પ્રમાણે વર્તીને જોઈએ એમ સુધર્મા સ્વામીએ પોતાના શિષ્ય જમ્બૂ સ્વામીને ફરમાવ્યું છે—

આચારગ પ્ર. અ ૯ ૩ ૪.

પ્રિય પાઠકો ! ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું ત્યાગમય, તપમય, સચમવાળું, સહન શીલતાવાળું જીવનચરિત્ર ઘણું જ વિસ્તારવાળું છે અહીં તે નામનો જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે એમના જીવનમાં એક પણ એવો પ્રસંગ બન્યો નથી કે જે દોષિત-દોષવાળો હોય ! અર્થાત્ કોઈપણ પ્રકારના દોષ વિના, સચમ પાળી સંપૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય અને મોક્ષની તેમણે પ્રાપ્તિ કરી શાસ્ત્રકારોએ લખ્યું છે કે

સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ—

“ તત્સ જ્ઞં મગવતમ્સ અણુત્તરેણ નાળેણ, અણુત્તરેણ દસળેણ, અણુત્તરેણ ચરિત્તેણ, અણુત્તરેણ આલ્પણ, અણુત્તરેણ વિહારેણ, અણુત્તરેણ વિરિણ, અણુત્તરેણ અઙ્ગવેણ,

અણુત્તરણે મદ્ધવેણ, અણુત્તરેણ લાઘવેણં, અણુત્તરાણ સ્વંતીણ,
અણુત્તરાણ મુત્તીણ, અણુત્તરાણ ગુત્તીણ અણુત્તરાણ તુટ્ઠીણ
અણુત્તરેણં સન્નસજમતત્ર સુચરિઅ સોવચિઅ ફલનિન્વાણ-
મગ્ગેણ, અપ્પાણ ભાવેમાણસ્સ દુવાલસ સવજ્જરાઈ વિફ્ફ-
તાઈ । તેરસમસ્સ સંવચ્છરસ્સ અતરા વટ્ટમાણસ્સ, જે સે
ગિમ્મ્માણ દુચ્ચે માસે ચઉત્થે પક્કલે વડસાહ સુદ્ધ તસ્સણ
વડસાહસુદ્ધસ્સ દસમીપક્કલેણ પાઈણગામિણીણ છાયાણ
પોરિસીણ અભિનિવિટ્ઠાણ પમાણપત્તત્તાણ, સુન્નવણ દિવસેણ
વિજણ મુહુત્તેણ જમિયગામસ્સ નગરસ્સ વહિઆ ઉજ્જુ-
વાલિયાણ નર્હિણ તીરે વેયાવત્તસ્સ ચેઈઅસ્સ, અદૂરસામતે
સામાગમસ્સ ગઢાવડસ્સ કઢ્ઢકરણસિ સાલાપાયવસ્સ અહે-
ગોદોદિઆણ ઉક્કુદિઅનિસિજ્જાણ આયાવણાણ આયાવે
માણસ્સ હટ્ટેણં મત્તેણ અપાણણ ઇત્થુત્તરાહિ નક્કલત્તેણ
જોગમુવાગણજ્ઞાણતરિયાણ વટ્ટમાણસ્સ અણતે અણુત્તરે
નિન્વાણાણ નિવાવરણે કસિણે પહિપુન્ને કેવલવરનાણદસણે
સમુપ્પન્ને ॥

કલ્પસૂત્ર તથા આચાર્ય દ્વિ અ ૨૪

ભાવાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે દિવસથી
સ સાર વ્યવહારનો ત્યાગ કરીને હીક્ષા ગ્રહણ કરી તે દિવસથી
આને મહામોહ, અજ્ઞાન, અવિદ્યાને દૂર કરવાની પ્રતિજ્ઞા
કરી તે ધર્મીથી, એ પ્રતિજ્ઞા અનુસાર અનુત્તર કોટિના
વાસ્તવિક આત્મિક જ્ઞાન, દર્શન, આસ્તિ, સ્થાન, વિહાર,
પરાક્રમ (ઉદ્યમ-પુરુષાર્થ) આર્જવ (સરળતા) કોમળતા,
લાઘવતા, ક્ષમા, નિર્દોષતા, શુભિ (મન, વચન, કાયાના
ચોગોને આત્માની સાથે રોકવા તે) સતોષ, સત્ય, સયમ,

એ બધાનું યથાયોગ્ય આચરણ કર્યું, એ બધાનું પશ્ચિમ દેશ મોક્ષ છે

(સાવચિત્તફલનિવ્વાણમર્ગેણ-સોપચય--પુષ્ટ ફલ મુક્તિલક્ષણં यस્ય एव વિધો પરિનિર્વાણમાર્ગો રત્નત્રયરૂપ-સ્તેનૈમુક્તેન સર્વગુણસમહેન)

ઉપરોક્ત સર્વ સાધનો મારફત, પોતાના આત્માની સાથ, એકીકરણ કરતા (તાદામ્ય સાધતા) સાડા બાર વર્ષ, પદ્મ દિન પસાર થતા, ત્રિમઋતુના બીજ મહિના વૈશાખ સુદ દસમના ચંદ્રની સાથ, ઉત્તર ક્રાંતિની નક્ષત્રનો યોગ થતા, પ્રમાણયુક્ત સુવ્રતક દિન વિજય મૂર્હતના પાછળના દિવસના રોજ ભગવાન અન્નપાણી રહિત, બે દિનના ચૌવિહાર તપથી યુક્ત હતા જ્ઞલિકા નગરની બહાર, ઋણુબાલિકા નામની નદીના કિનારે, વ્યાવૃત્ત નામના પુરાણ ચક્ષુ-મંદિરની પાસે, શ્યામક નામના કાસ્તકારના ક્ષેત્રમાં, શાલીવૃક્ષની નીચે, ઉત્કુટ આસન પર બેસીને સૂર્યનો તડકો (જ્યારે ભગવાન) અનુભવતા ને શુકલધ્યાનમાં લીન હતા ત્યારે (ભગવાનને) મોહકર્મના અકૂરોનો નાશ કરનાર, આવગણરહિત, અનંત, સર્વશ્રેષ્ઠ, સંપૂર્ણ કેવલજ્ઞાન, કેવળ-દર્શન ઉત્પન્ન થયા

કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા બાદ મહાવીર સ્વામી, જિન ભગવાન કહેવાયા સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, દેવસહિત મનુષ્ય, ત્રણે લોકમાં ચરાચર પ્રાણીઓના રૂપી ને અરૂપી (ભાવોમાં જે પર્યાય છે), એ તમામ પર્યાયોને જાણવાવાળા, દેખવા-વાળા (સમજવાવાળા) બન્યા સર્વ લોકમાં, સર્વ જીવોની

આગતિ, ગતિ, આયુસ્થિતિ, જન્મ, મરણ, મનોમાનસિક વિચારણા (તર્ક) કરેલા કર્મો, ભોગવેલા કર્મો, શુભ કર્મો, પ્રગટ કર્મો, જે જે કાળમા, મન, વચન, કાયાયોગ, વર્તમાન સર્વલોકના સર્વ જીવોના સર્વ ભાવ જાણતા, દેખતા, ભૂમડળમા વિચરવા લાગ્યા

કેવળજ્ઞાન થયા બાદ, ભગવાન મહાવીર સ્વામી, દેવ મનુષ્યોમા, પૂરેપૂરી છૂટથી ઉપદેશ આપવા લાગ્યા એમનો ઉપદેશ મુખ્યતઃ એમ હતો કે-જીવો કર્મમા કેમ બધાય છે અને કર્મોથી કેમ છુટી શકે છે કર્મબંધનનું કારણ મિથ્યાત્વ, અવ્રત (છકાય જીવોની હિંસા કરવી, પાપ દ્રવિયો અને મનના વિષયોને વશ રહેવું) પ્રમાદ, કષાય અને યોગ, આ મુખ્ય પાપ આશ્રવોના કારણે જીવ કર્મ બાંધે છે અને જન્મમરણના અનંત, અસંખ્ય દુખ સહન કરે છે સમ્યક્ત્વ, વ્રત, અપ્રમાદ, અકષાય, અને અયોગ (અજોગ શુભયોગ) એનાથી નવીન કર્મો બધાતા નથી, પરંતુ રોકાય છે સયમ અને તપથી, બધા કર્મનો નાશ કરી, જન્મ, જરા, મૃત્યુના દુખથી (જીવ) મુક્ત બને છે. અજર, અમર પદ પામીને અનંત જ્ઞાન સહિત, અનંત વાસ્તવિક સુખનો (જીવ) ભોક્તા બને છે

આથી ભગવાને જે પરમાર્થરૂપ વાણી કહી છે, તેને ગણધરોએ દ્વાદશાંગરૂપ સિદ્ધાંતોમા ગ્રંથસ્થ કરી છે પ્રજા વીતરાગની વાણી સર્વ દોષોથી પર છે એમા જે તત્ત્વ કહેવામા આવ્યું છે તે પૂર્ણ અનુભવથી કહેવામા આવ્યું છે, એ નિઃસંશય છે એનું આરાધન, પાલન કરીને અનંત-જીવ, સસારસમુદ્રને પાર કરી ગયા છે અને આજ પછી એવી આગધના કરી કે જે જીવો સસારસમુદ્રને પાર કરે છે.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

સશયનુ કારણ

આમ પુરુષોની વાણી સશયાત્મક કે પરસ્પર વિરોધી હોતી નથી, કારણ કે પૂર્ણ અનુભવ બાદ, પૂર્ણજ્ઞાન થયા બાદ, તેઓ વાણીનું ઉચ્ચારણ કરતા હતા તેમની વાણીનો ઉદ્દેશ મોક્ષપ્રાપ્તિ હોવાને લીધે, એમની વાણીની રચનારૂપ વાક્યોમા પરસ્પર વિરોધીપણું જોવામા આવતું નથી. જેમ, ધર્મનું લક્ષણ ‘ અહિંસા, સયમ અને તપ ’ બતાવી દીધા પછી, કોઈ પણ જગાએ એની વિરૂદ્ધ, ‘ હિંસા, અસયમ, ઇન્દ્રિયાને અધીન થઈ લોગ કરવો ’ એમ કયાય સૂચન કરવામા આવતું નથી—તેમ જૈનશ્રમણોના દેહનિર્વાહને માટે પ્રાસુક, અને એષણિક, ચાર પ્રકારનો આહાર લેવો, માસ નહિ ખાવું, મદિરા નહિ પીવી, એની વિરૂદ્ધ સચિત અથવા સદ્દોષ આહાર ખાવો, તથા અલક્ષ્ય માસમદિરા વગેરે ખાવાનો ઉલ્લેખ કે વિધાન કયાય મળશે નહિ જૈન મુનિઓ રાતના ભોજન કરતા નથી હિંસા નહિ કરવાથી, અસત્ય નહિ બોલવાથી, ચોરી નહિ કરવાથી, મૈથુન નહિ કરવાથી, મમત્વ નહિ કરવાથી, નિષિદ્ધ ડાર્ય નહિ કરવાથી જૈન-શ્રમણ-શ્રમણી (સાચો સાધુ) બને છે આથી વિરૂદ્ધ, રાત્રી ભોજન કરનાર, હિંસા કરનાર, અસત્ય બોલનાર, ચોરી કર-

નાર, મમત્ત્વ ગળનાર જૈનશ્રમણ શ્રમણી અને છે એવુ વિરુદ્ધ વિધાન ભગવાન મહાવીર સ્વામીની વાણીમા કદાપિ મળશે નહિ

હા એ ખરૂ કે છદ્મસ્થતાના કારણથી છદ્મસ્થાને કોઈ કોઈ તત્ત્વ સમજવામા આવતા નથી તેઓ વિપરીત સમજે છે અને એથી, અનેક પ્રકારની ભ્રાન્તિ પેદા થાય છે પોતે ખુદ ભ્રાન્ત બનીને, બીજામા તેઓ ભ્રાન્તિ ફેલાવે છે કમળો થયેલ માણસ, બીજી વસ્તુને પણ પીળી જુએ અને તે સમજે કે બધી વસ્તુઓ પીળી જ છે કમળાવાળાને એમ જણાવાતુ કારણ તેનો રોગ છે-એનો આત્મા નહિ જ્યારે તે રોગી કોઈ ઔષધિ કે સારા વૈદ્યની ચિકિત્સાથી સાજો બને ત્યારે તેને પોતાની ભૂલ સમજાય છે પછી તે સફેદ વસ્તુને સફેદ જ જુએ છે આજ પ્રમાણે મહાપુરુષોના સિદ્ધાંતો સમજવા અગે છે એ સિદ્ધાંતોને સમજવા માટે વાસ્તવિક સમદષ્ટિને ધારણ કરી, અર્થાત્ પોતાની દષ્ટિને સમ બનાવીને જો બધુ જોવુ, સાબળવુ વાચવુ, કહેવુ, એમ કરવાથી યથાતથ્ય સત્ય મળશે અથવા તેઓ સત્ય સત્ય જ સાબળશે, સત્ય જ કથન કહેશે અને સત્ય જ પ્રાપ્ત કરશે-અસત્યને નહિ

અથવા જેમની દષ્ટિ મિથ્યા છે, તેઓ કમળાના રોગી-ઓની જેમ સત્ય વસ્તુઓને, પોતાની માન્યતા મુજબ અસત્ય જુએ છે, સાબળે છે, વાચે છે, અને કહે છે આચરણ પણ તેવુ જ કરે છે કહ્યું છે કે-

“एवाह मिच्छदिद्विस्स मिच्छित्तपरिगहियाह, मिच्छा-

સુય, ણ્યાઈં ચેવ સમ્મદિદ્ધિસ્સ સમ્મત્તપરિગ્ગહિયાઈ સમ્મસુય,
અહવા મિચ્છાદિદ્ધસ્સ વિ ણ્યાઈ ચેવ સમ્મસુયં કમ્હા ?
સમ્મત્તહેઉત્તળઓ, જમ્હા તે મિચ્છદિદ્ધિયા તેહિં ચેવ
સગણ્હિં ચોહયા સમાણા કેહ સપક્કલદિદ્ધિઓ ચયતિ ”

(નન્દીસૂત્ર શ્રુતહાતાઘિકાર)

ભાવાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહેલ, આચાર્ય
રજ આદિ દ્વાદશાંગી, એને (એ સૂત્રો કે શાસ્ત્રને) મિથ્યા
દષ્ટિથી વાચે, સાલળે તો તે સૂત્રો મિથ્યા માલમ પડશે
અને તેઓ મિથ્યાત્વને ગ્રહણ કરીને, મિથ્યાત્વને જ પુષ્ટ,
બળવાન બનાવશે જેમ—ત્રિદોષની બિમારીવાળાને પૌષ્ટિક
ફૂધ, ઘી વગેરે પદાર્થ એને પાગલપણાની બિમારીઓને
વધારે છે કારણકે બળવાન પ્રકૃતિનો શુભ કદાપિ જતો નથી.
અને અજ્ઞાનીઓએ બનાવેલ જેવા તેવા સિદ્ધાંતો, સૂત્રરૂપ
વાણીને સમ્યગ્ દષ્ટિથી, સમ્યગ્ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરવામાં
આવે, વાચવામાં આવે અને સાલળવામાં આવે તો તેમને
તે (સૂત્રો) સમસૂત્રો જ માલમ પડશે અને તેઓ સમ્યક્ત્વને
જ ગ્રહણ કરશે સમ્યગ્ દર્શન પુષ્ટ અને બલવાન બનાવશે
જેમ નીરોગી માણસ, જેવા તેવા હલકા, લૂખા ખોરાકથી
(ખોરાક ખાવાથી) પણ બલ વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે તે પ્રમાણે
જ સમ્યગ્ દષ્ટિવાળા માણસને વિશે સમજવું

મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના ઉદયથી, અનાત્મ તત્ત્વમાં
આત્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા કરવી તેને મિથ્યાત્વ કહે છે એ દ્વારા જોનાર
અક્રિતને ‘ મિથ્યાદષ્ટિ ’ દષ્ટિવાળાની સખ્યા અનંત છે.

તેમા, કાર્યના કારણના ઉપચાર કરી, કેટલાક ભેદ નીચે બતાવવામા આવ્યા છે

“ અભિગ્મહિ અમણામિગ્મહ ચ તહ અમિનિવેસિઅ વેવ ।

સસહ અમણામોગ, મિચ્છિત પચહા एअं ॥ ૧ ॥

૧-અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ-તત્ત્વની પરીક્ષા કર્યા વિના જ પક્ષપાતપૂર્વક, એક સિદ્ધાંતનો આગ્રહ કરવો અને અન્ય પક્ષનુ ખ ડન કરવુ, તેને ‘ અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ ’ કહે છે

૨ અનભિગ્રહક મિથ્યાત્વ-શુભ દોષની પરીક્ષા કર્યા વિના જ બધા પક્ષોને બરોબર (સગ્રા, સમાન) સમજવા તેને “ અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ ” કહે છે

૩ અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ-પોતાના પક્ષને અસત્ય જાણવા છતાં પણ, એની સ્થાપના માટે દુરભિનિવેશ (દુરાગ્રહ-હઠ) કરવો-સેવવો-એને “ અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ ” કહે છે

૪ સાશયિક મિથ્યાત્વ-આ સ્વરૂપનો દેવ હોવા અને બીજા સ્વરૂપના આ પ્રકારના ગુરુ કે ધર્મ (વસ્તુ સ્વભાવ ધર્મ) ના વિષયમા સંદેહશીલ બનવુ તેને “ સાશયિક મિથ્યાત્વ ” કહે છે - ‘ સંકાસમંવત્તનાંસંદ્ધ સશય્યાત્માચિનંશ્યતિ ઇતિ ષચનાત્ ।

૫-અનાલોગિક મિથ્યાત્વ-વિચાર શૂન્ય પ્રાણીઓનુ તથા વિશેષ જ્ઞાન વિકલ જીવોનુ, જે મિથ્યાત્વ હોય છે તેને “ અનાલોગિક મિથ્યાત્વ ” કહે છે આવા મિથ્યાત્વોથી જેમની દષ્ટિ મિથ્યા બની છે તેઓ તત્ત્વતઃ તે તે નામવાળા મિથ્યા દષ્ટિઓ છે —

સુય, ણ્યાઈં ચેવ સમ્મદિદ્ધિસ્સ સમ્મત્તપરિગ્ગહિયાઈ સમ્મસુય,
અહવા મિચ્છાદિદ્ધિસ્સ ત્વિ ણ્યાઈં ચેવ સમ્મસુયં કમ્હા ?
સમ્મત્તહેત્તળઓ, જમ્હા તે મિચ્છાદિદ્ધિયા તેહિં ચેવ
સગણ્હિં ચોદયા સમાણા કેહ સપક્કવદિદ્ધિઓ ચયતિ ”

(નન્દીસૂત્ર શ્રુતજ્ઞાનાધિકાર)

ભાવાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહેલ, આચાર
ગ આદિ દ્વાદશાંગી, એને (એ સૂત્રો કે શાસ્ત્રને) મિથ્યા
દષ્ટિથી વાચે, સાલળે તો તે સૂત્રો મિથ્યા માલમ પડશે
અને તેઓ મિથ્યાત્વને ગ્રહણ કરીને, મિથ્યાત્વને જ પુષ્ટ
બળવાન બનાવશે જેમ—ત્રિદોષની બિમારીવાળાને પૌષ્ટિક
દૂધ, ઘી વગેરે પદાર્થ એને પાગલપણુની બિમારીઓને
વધારે છે કારણકે બળવાન પ્રકૃતિનો ગુણ કદાપિ જતો નથી.
અને અજ્ઞાનીઓએ બનાવેલ જેવા તેવા સિદ્ધાંતો, સૂત્રરૂપ
વાણીને સમ્યગ્ દષ્ટિથી, સમ્યગ્ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરવામાં
આવે, વાચવામાં આવે અને સાલળવામાં આવે તો તેમને
તે (સૂત્રો) સમસૂત્રો જ માલમ પડશે અને તેઓ સમ્યક્ત્વને
જ ગ્રહણ કરશે સમ્યગ્ દર્શન પુષ્ટ અને બલવાન બનાવશે
જેમ નીરોગી માણસ, જેવા તેવા હલકા, લૂખા ખોરાકથી
(ખોરાક ખાવાથી) પણ બલ વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે તે પ્રમાણે
જ સમ્યગ્ દષ્ટિવાળા માણસને વિશે સમજવું

મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના ઉદયથી, અનાત્મ તત્ત્વમાં
આત્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા કરવી તેને મિથ્યાત્વ કહે છે એ દ્વારા જોનાર
વ્યક્તિને ‘ મિથ્યાદષ્ટિ ’ દષ્ટિવાળાની સખ્યા અનંત છે.

તેમા, કાર્યના કારણના ઉપચાર કરી, કેટલાક ભેદ નીચે બતાવવામા આવ્યા છે.

“ અભિગ્મદ્વિ અમણામિગ્મહ ચ તદ્ અમિનિવેસિઅ ચેવ ।

સસદ્ અમણાભોગ, મિચ્છિત પચહા એઅ ॥ ૧ ॥

૧-અભિગ્મદ્વિ અમણામિગ્મહ ચ તદ્ અમિનિવેસિઅ ચેવ ।
જ પક્ષપાતપૂર્વક, એકે સિદ્ધાંતનો આગ્રહ કરવો અને અન્ય પક્ષતુ ખડન કરવું, તેને ‘ અભિગ્મદ્વિ અમણામિગ્મહ ’ કહે છે

૨ અનભિગ્મદ્વિ અમણામિગ્મહ ચ તદ્ અમિનિવેસિઅ ચેવ ।
૨ અનભિગ્મદ્વિ અમણામિગ્મહ ચ તદ્ અમિનિવેસિઅ ચેવ ।
જ બધા પક્ષોને બરોબર (સગ્ગા, સમાન) સમજવા તેને “ અનભિગ્મદ્વિ અમણામિગ્મહ ” કહે છે.

૩ અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ-પોતાના પક્ષને અસત્ય જાણવા છતાં પણ, એની સ્થાપના માટે દુરભિનિવેશ (દુરાગ્રહ-હઠ) કરવો-સેવવો-એને “ અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ ” કહે છે

૪ સાશયિક મિથ્યાત્વ-આ સ્વરૂપનો દેવ હોવા અને બીજા સ્વરૂપના આ પ્રકારના ગુરુ કે ધર્મ (વસ્તુ સ્વભાવ ધર્મ) ના વિષયમા સદેહશીલ બનવું તેને “ સાશયિક મિથ્યાત્વ ” કહે છે - ‘ સંકાસમંતનાંસદ્ સશયાત્માવિનેશ્યતિ ઇતિ વચનાત્ ।

૫-અનાલોગિક મિથ્યાત્વ-વિચાર શૂન્ય પ્રાણીઓતુ તથા વિશેષ જ્ઞાન વિકલ જીવોતુ, જે મિથ્યાત્વ હોય છે તેને “ અનાલોગિક મિથ્યાત્વ ” કહે છે આવા મિથ્યાત્વોથી જેમની દષ્ટિ મિથ્યા બની છે તેઓ તત્તત્ત્વે તે નામવાળા મિથ્યા દષ્ટિઓ છે —

“તિવિદે મિન્છત્તે, પણત્તે ત જહા-અકિરિયા, અવિણ્ણ
અણ્ણાણે”

સ્થા ૦ અ ૦ ૩ જ ૩

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ, મિથ્યાત્વના સ્વરૂપ
ખતાવતા, મિથ્યાત્વના નીચેના પ્રકાર ગણાવ્યા છે

૧ સમ્યગ્ સવરધર્મ, નિર્જરા ધર્મની ક્રિયા ન કરવી
તથા ઉક્ત ક્રિયાનું ઉચ્છેદ (નિષેધ) કરવો અને વીતરાગી
દેવ ગુરુની માન્યતા, આજ્ઞા વિરુદ્ધ ક્રિયા કરવી, તે આ
ક્રિયા મિથ્યાત્વ કહેવાય છે

૨ શાસ્ત્ર વિહિત દેવ, ગુરુ, ધર્મ, પૂજ્ય પુરુષોનો
વિનય ન કરવો, અને એનાથી વિપરીત, મન, વચન, કાયાથી
વર્તન કરવું તેને અવિનય મિથ્યાત્વ કહે છે

૩ અજ્ઞાન, કુજ્ઞાનમાં તદ્દલીન રહેવું એ અજ્ઞાન
મિથ્યાત્વ છે.

૪ આશાતના મિથ્યાત્વ-ગુરુ આદિના ગુણોને દુષ્ટ-
આશયથી, મન, વચન કાયાના કર્મથી, નીચે પટકવા તેને
આશાતના કહે છે આશાતના તે મિથ્યાત્વ છે. કહ્યું છે કે-

“અવોદિ આસાયણનાત્થિમુક્લ્લો”

દશ વૈ ૧ ૩ ૧ ના ૫

લૌકિક લોકોત્તર મિથ્યાત્વના ભેદ

“દુવિદ્દ લોક્ય મિન્છ. દેવગય ગુરુગયં મુણેયવ્યં ।

લોત્તરિઅં પિ દુવિદ્દં, દેવગયં ગુરુગયં ચેવ ॥ ૧ ॥

ચરમેઅ મિચ્છત્ત, તિવિહ તિવિહેણ જો વિવજ્જેહ ।

અકલક સમ્પત્ત, હોહ ફુહ તસ્સ જીવસ્સ ॥ ૨ ॥

દેવગત અને શુરુગત મિથ્યાત્વ, લૌકિક અને લોકોત્તર લેહથી, ચાર પ્રકારના હોય છે ત્રણ કરણ (કૃત, કારિત, અનુમોદિત) ત્રણ યોગ (મનસા, વચસા, કર્મેણ) થી ઉપરોક્ત ચાર પ્રકારના મિથ્યાત્વથી જે કોઈ આત્મા છૂટે છે તે જીવાત્માનુ સમ્યક્ત્વ નિર્માણ હોય છે

૧ રાગદ્વેષ, મોહ, અજ્ઞાનાદિ દોષોમા યુક્ત, અદેવને દેવ ગણવો, વદન, નમસ્કાર, સન્માન કરવા, અને એમ કરવાથી મને મોક્ષ મળશે, એવા આશયથી અદેવને દેવ માનવો તે મિથ્યાત્વ છે

૨ કાચન, કામિનીને સેવનાર, ચારલી (છ કાચ જીવોની હિંસા કરનાર) સપરિચ્છી શુરુને, આ મારો મોક્ષ-દાતા છે, એ બુદ્ધિથી માનવા, વદન, નમસ્કાર, સત્કાર સન્માન કરવા તે મિથ્યાત્વ છે આ જે લેહ લૌકિક દેવગત, શુરુગતના છે

૩ વીતરાગ દેવની ઉપાસના, ઐહિક ભોગોપક્ષોગોના માટે કરવી તે દેવગત લોકોત્તર મિથ્યાત્વ છે

૪ નિરાચારી, નિષ્પરિચ્છી, કચન કામિનીના ત્યાગી શુરુની ઉપાસના, સેવા, ભક્તિ કરીને, ઐહિક ભૌતિક (પૌદ્ગલિક સુખ) સુખની ઈચ્છા રાખવી તેને લોકોત્તર મિથ્યાત્વ કરે છે અથવા પાસત્યાદિક સાધુને ઉત્તમ સાધુ માનવા

“ તિવિદે મિચ્છત્તે, પણત્તે ત જહા-અકિરિયા, અવિણ્ણ
અણ્ણાણે ”

સ્થા ૦ અ ૦ ૩ જ ૩

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ, મિથ્યાત્વના સ્વરૂપ
અતાવતા, મિથ્યાત્વના નીચેના પ્રકાર ગણાવ્યા છે

૧ સમ્યગ્ સવરધર્મ, નિર્જરા ધર્મની ક્રિયા ન કરવી
તથા ઉક્ત ક્રિયાનું ઉચ્છેદ (નિષેધ) કરવો અને વીતરાગી
દેવ ગુરુની માન્યતા, આજ્ઞા વિરુદ્ધ ક્રિયા કરવી, તે આ
ક્રિયા મિથ્યાત્વ કહેવાય છે

૨ શાસ્ત્ર વિહિત દેવ, ગુરુ, ધર્મ, પૂજ્ય પુરુષોનો
વિનય ન કરવો, અને એનાથી વિપરીત, મન, વચન, કાયાથી
વર્તન કરવું તેને અવિનય મિથ્યાત્વ કહે છે

૩ અજ્ઞાન, કુજ્ઞાનમાં તલ્લીન રહેવું એ અજ્ઞાન
મિથ્યાત્વ છે

૪ આશાતના મિથ્યાત્વ-ગુરુ આદિના ગુણોને દુષ્ટ-
આશયથી, મન, વચન કાયાના કર્મથી, નીચે પટકવા તેને
આશાતના કહે છે આશાતના તે મિથ્યાત્વ છે કહ્યું છે કે-

“ અવોદ્ધિ આસાયણનાત્થિમુક્કલો ”

દશ વૈ ૧ ૩ ૧ ગા ૫

લૌકિક લોકોત્તર મિથ્યાત્વના ભેદ

“ દુવિદ્ધ લોહ્ય મિચ્છ, દેવગયં ગુરુગયં મુણેયવ્યં ।

લોઉત્તરિઅં પિ દુવિદ્ધં, દેવગય ગુરુગયં ચેવ ॥ ૧ ॥

ચતુમેવ મિચ્છત્ત, તિવિહં તિવિદ્દેણ જો વિવજ્જેહ ।

અકલક સમ્મત્ત, હોહ ફુહ તસ્સ જીવસ્સ ॥ ૨ ॥

દેવગત અને શુરુગત મિથ્યાત્વ, લૌકિક અને લોકોત્તર લેદ્ધી, ચાર પ્રકારના હોય છે ત્રણ કરણ (કૃત, કારિત, અનુમોદિત) ત્રણ યોગ (મનસા, વચસા, કર્મણા) થી ઉપરોક્ત ચાર પ્રકારના મિથ્યાત્વથી જે કોઈ આત્મા છૂટે છે તે જીવાત્માનુ સમ્યક્ત્વ નિર્માણ હોય છે

૧ રાગદ્વેષ, મોહ, અજ્ઞાનાદિ દોષોમા યુક્ત, અદેવને દેવ ગણવો, વદન, નમસ્કાર, સન્માન કરવા, અને એમ કરવાથી મને મોક્ષ મળશે, એવા આશયથી અદેવને દેવ માનવો તે મિથ્યાત્વ છે

૨ કાયન, કામિનીને સેવનાર, આરણી (છ કાય જીવોની હિંસા કરનાર) સપરિગ્રહી શુરુને, આ મારો મોક્ષદાતા છે, એ ખુદ્ધિથી માનવા, વદન, નમસ્કાર, સત્કાર સન્માન કરવા તે મિથ્યાત્વ છે આ જે લેહ લૌકિક દેવગત, શુરુગતના છે

૩ વીતરાગ દેવની ઉપાસના, ઐહિક ભોગોપભોગોના માટે કરવી તે દેવગત લોકોત્તર મિથ્યાત્વ છે

૪ નિરારણી, નિષ્પરિગ્રહી, કચન કામિનીના ત્યાગી શુરુની ઉપાસના, સેવા, ભક્તિ કરીને, ઐહિક ભૌતિક (પૌદ્ગલિક સુખ) સુખની ઇચ્છા રાખવી તેને લોકોત્તર મિથ્યાત્વ કરે છે અથવા પાસત્યાદિક સાધુને ઉત્તમ સાધુ માનવા

“દસવિદે મિચ્છત્તે, ણત્તે તં જહા-૧ અધમ્મે ધમ્મસણ્ણા, ૨ ધમ્મે અધમ્મસણ્ણા, ૩ અમગ્ગે મગ્ગસણ્ણા ૪. મગ્ગે અમગ્ગસણ્ણા, ૫ અજીવે સુજીવસણ્ણા, ૬ જીવેસુ અજીવસણ્ણા, ૭ અસાહુસુસાહુસણ્ણા, ૮ સાહુસુ અસાહુ સણ્ણા, ૯ અમુત્તેસુ મુત્તસણ્ણા, ૧૦ મુત્તેસુ અમુત્તસણ્ણા”

ઠાણ ૦ ૧૦.

૧ હિંસાદિક અધર્મમા ધર્મની શ્રદ્ધા કરવી ૨. અહિંસાદિ ધર્મમા અધર્મની શ્રદ્ધા કરવી. ૩ સંસારના માર્ગમા મોક્ષ માર્ગની શ્રદ્ધા કરવી ૪. મોક્ષ માર્ગમા સંસાર માર્ગની શ્રદ્ધા કરવી ૫ પાપભૂતાદિ અણુવમા અણુવની શ્રદ્ધા કરવી. ૬ ઉપયોગ લક્ષણોવાળા જીવોમાં અણુવની શ્રદ્ધા કરવી ૭ અસાધુમા સાધુની શ્રદ્ધા કરવી. ૮. સાધુમા અસાધુની શ્રદ્ધા કરવી. ૯ આઠ કર્મોથી અમુક્તમા (અજર, અમર) ની શ્રદ્ધા કરવી ૧૦ મુક્તમા અમુક્તની શ્રદ્ધા કરવી. આ રીતે દસ પ્રકારના મિથ્યાત્વ છે.

“મિચ્છદિદ્ધિ નિવમા ઉવંદ્દુ પવયણં ન સદ્દહ્દુ ।

સદ્દહ્દુ અસઙ્ગમાવ ઉવંદ્દુ વા અણુવડ્દુ ॥ ૧ ॥

શુરુદેવે કહેલ પ્રવચનના ઉપદેશને નિશ્ચયરૂપથી શ્રદ્ધાથી નહિ જોવા, શુરુકૃત પ્રવચન, ઉપદેષ્ટિ હોય, યા અનુપદેષ્ટિ હોય તેમા અસદ્ભાવ (થોડી શ્રદ્ધા કરવી, અધિક શ્રદ્ધા કરવી યા વિપરીત શ્રદ્ધા કરવી, એ પ્રકારનું પ્રરૂપણ કરવું) ની શ્રદ્ધા દાખવવી તે મિથ્યાદષ્ટિ સ્વભાવ છે

આ પચીસ પ્રકારના મિથ્યાત્વથી સશય થાય છે. અને સત્ય તત્ત્વ સમજાતું નથી.

પ્રકરણ ૧૮ મુ

સ શય કેમ હોઈ ?

માનવને તત્ત્વ વિષયક અશય થાય એ સ્વાભાવિક છે તો પછી સાધારણ માણસની શી વાત કરવી? પરંતુ દોઢોત્તર પુરુષ, ભાવિમા થનાર તીર્થંકર આદિને પણ, વિચિત્ર સ્વભાવ-વાળા જગતનું વાતાવરણ જોઈને, સાબળીને, સ શય થાય છે, એનું નિવારણ કરવા વાસ્તે, તે દોઢો સત્ય તત્ત્વની ખોજ માટે, તમામ આપાત રમણીય વિષયોના, તથા વિષયોની સાથે સંબંધ રાખનાર કુટુંબ પરિવારના અને વિષયોના ઉત્પાદક વાતાવરણ અભ્યાસ, અધ્યાસ, સંસ્કારોનો પરિત્યાગ કરીને, એની ખોજમાં (આત્માની ખોજમાં) લાગી જાય છે—હીન થઈ જાય છે—એનું નામ જ “ સ સાર ત્યાગ ” સચમ એમ કરવામાં તેઓને સ્વ-પરંતુ ચથાર્થ જ્ઞાન થાય છે અને એમને કોઈ પ્રકારની શકા રહેતી નથી તથા ન કોઈ નવી (શકા) ઉત્પન્ન થતી એ માટે એમની વાણીને પૂર્ણ પ્રામાણિક ગણવામાં આવી છે એમણે કહેલા સિદ્ધાંતોને ‘ અત્યાગમ ’ કહેવામાં આવે છે તીર્થંકરોથી પ્રથમ નિર્ણય કરનાર ગણ્યધરોને, તત્ત્વોના વિષયોમાં સ શય થાય છે, અને ત્યારથી તેઓ તેમનાથી યોગ્ય રીતથી નિર્ણય કરી લે છે તેનું પૂર્ણ તથા ચથાશક્તિ મનન, નિદ્ધિ-

“દસવિદે મિચ્છત્તે, ણ્ણત્તે તં જહા-૧ અધમ્મે ધમ્મસણ્ણા, ૨ ધમ્મે અધમ્મસણ્ણા, ૩ અમગ્ગે મગ્ગસણ્ણા ૪. મગ્ગે અમગ્ગસણ્ણા, ૫ અજીવે સુજીવસણ્ણા, ૬ જીવેસુ અજીવસણ્ણા, ૭ અસાહુસુસાહુસણ્ણા, ૮ સાહુસુ અસાહુ સણ્ણા, ૯ અમુત્તેસુ મુત્તસણ્ણા, ૧૦ મુત્તેસુ અમુત્તસણ્ણા”

ઠાણ ૦ ૧૦.

૧ હિંસાદિક અધર્મમા ધર્મની શ્રદ્ધા કરવી ૨. અહિંસાદિ ધર્મમા અધર્મની શ્રદ્ધા કરવી ૩ સસારના માર્ગમા મોક્ષ માર્ગની શ્રદ્ધા કરવી ૪ મોક્ષ માર્ગમા સસાર માર્ગની શ્રદ્ધા કરવી ૫ પાચભૂતાદિ અણુવમાણુવની શ્રદ્ધા કરવી ૬ ઉપયોગ લક્ષણોવાળાણુવોમા અણુવની શ્રદ્ધા કરવી ૭. અસાધુમા સાધુની શ્રદ્ધા કરવી. ૮ સાધુમા અસાધુની શ્રદ્ધા કરવી ૯ આઠ કર્મોથી અમુક્તામા (અજર, અમર) ની શ્રદ્ધા કરવી. ૧૦ મુક્તામા અમુક્તાની શ્રદ્ધા કરવી આ રીતે દસ પ્રકારના મિથ્યાત્વ છે.

“મિચ્છદિદ્ધિ નિવમા ઉવહદ્દુ પવયણં ન સદ્દહદ્દુ ।

સદ્દહદ્દુ અસઙ્ગમાવ ઉવહદ્દુ વા અણુવહદ્દુ ॥ ૧ ॥

શુરુદેવે કહેલ પ્રવચનના ઉપદેશને નિશ્ચયરૂપથી શ્રદ્ધાથી નહિ જ્ઞેવા, શુરુકૃત પ્રવચન, ઉપદેષ્ટિ હોય, યા અનુપદેષ્ટિ હોય તેમા અસદ્ભાવ (થોડી શ્રદ્ધા કરવી, અધિક શ્રદ્ધા કરવી. યા વિપરીત શ્રદ્ધા કરવી, એ પ્રકારનું પ્રરૂપણ કરવું) ની શ્રદ્ધા દાખવવી તે મિથ્યાદેષ્ટિ સ્વભાવ છે

આ પચીસ પ્રકારના મિથ્યાત્વથી સશય થાય છે. અને સત્ય તત્ત્વ સમજાતું નથી

પ્રકરણ ૧૮ મું

સશય કેમ હોઈ ?

માનવને તત્ત્વ વિષયક સશય થાય એ સ્વાભાવિક છે તો પછી સાધારણ માણસની શી વાત કરવી ? પરંતુ લોકોત્તર પુરુષ, ભાવિમા થનાર તીર્થંકર આદિને પણ, વિચિત્ર સ્વભાવ-વાળા જગતનું વાતાવરણ જોઈને, સાક્ષીને, સશય થાય છે, એનું નિવારણ કરવા વાસ્તે, તે લોકો સત્ય તત્ત્વની ખોજ માટે, તમામ આપાત રમણીય વિષયોના, તથા વિષયોની સાથે સબધ રાખનાર કુટુંબ પરિવારના અને વિષયોના ઉત્પાદક વાતાવરણ અભ્યાસ, અધ્યાસ, સંસ્કારોનો પરિત્યાગ કરીને, એની ખોજમાં (આત્માની ખોજમાં) લાગી જાય છે—લીન થઈ જાય છે—એનું નામ જ “ સસાર ત્યાગ ” સયમ એમ કરવામાં તેઓને સ્વ-પરંતુ યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે અને એમને કોઈ પ્રકારની શંકા રહેતી નથી તથા ન કોઈ નવી (શંકા) ઉત્પન્ન થતી. એ માટે એમની વાણીને પૂર્ણ પ્રામાણિક ગણવામાં આવી છે એમણે કહેલા સિદ્ધાંતોને ‘ અત્યાગમ ’ કહેવામાં આવે છે તીર્થંકરોથી પ્રથમ નિર્ણય કરનાર ગણધરોને, તત્ત્વોના વિષયોમાં સશય થાય છે, અને ત્યારથી તેઓ તેમનાથી યોગ્ય રીતથી નિર્ણય કરી લે છે તેનું પૂર્ણતયા યથાશક્તિ મનન, નિહિ-

ધ્યાસ કરીને તેઓ નિસશય બને છે એ ગણધરો દ્વારા શુથાચેલ સૂત્રરૂપ વાણીને “સુત્તાગમ” કહે છે અર્થાત્ તે સૂત્રરૂપ આગમ છે.

ગણધરોના શિષ્યોને ગણધર દ્વારા મળેલ, તત્ત્વજ્ઞાન સ્વરૂપ સૂત્રાર્થને “તદુલયાગમ” કહે છે અર્થાત્ ગણધરોના શિષ્યોને પણ કોઇવાર સશય થાય છે, અને એનો નિર્ણય ગણધરદેવ સૂત્રાર્થ વડે કરે છે એથી શિષ્યનું જ્ઞાન, તદુલયાગમ, કહેવાય છે

આગમ ત્રણ પ્રકારના છે. ૧. આત્માગમ, ૨ અનન્તરાગમ, ૩ પરપરાગમ

૧. તીર્થંકરોનું અર્થાગમ ‘આત્માગત’ છે ગણધરોનું સૂત્રાગમ એમને માટે આત્માગમ છે.

૨ સ્વયં આત્માગમધારી પુરુષોથી પ્રાપ્ત થનાર આગમ—જ્ઞાન અનન્તરાગમ છે એથી ગણધરોને માટે અર્થાગમ અનન્તરાગમ છે જમ્બૂસ્વામી આદિ ગણધરોના શિષ્યોને માટે સૂત્રાગમ અનન્તરાગમ છે

૩. જે સાક્ષાત્ આત્માગમધારી પુરુષોથી પ્રાપ્ત ન થયું હોય, પણ એમના શિષ્ય પ્રશિષ્યાદિ પરપરાથી આવેલ હોય તે “પરપરાગમ” છે—જેમ જમ્બૂસ્વામી આદિ—ગણધર શિષ્યોને માટે “અર્થાગમ” ‘પરપરાગમ’ રૂપ છે, તથા એમની બાદ સર્વને માટે સૂત્ર તેમજ અર્થરૂપ બન્ને પ્રકારના આગમ “પરપરાગમ” છે

— અનુયોગદ્વાર

આત્માગમિઓને એમના આગમોમા સ શય હોતો નથી હવે વાત રહી પરપરાગમની એના જે ભેદ છે (૧) સૂત્રાગમ ઉપલબ્ધ અને ૨ સૂત્રાગમ અનુપલબ્ધ એ બન્નેના તત્ત્વ વિચારવામા સ શય થાય છે સૌથી પ્રથમ ઉપાય એ છે કે તત્ત્વને જાણીને, ગુરુ પાસેથી યોગ્ય ખુલાસો લેવો આ સૌથી સગ્ગ અને સુગમ ગ્સ્તો છે બીજો ઉપાય પુસ્તકાદ્દ તત્ત્વજ્ઞાની સૂત્રાવલી છે આ ઉપાય સાધન-સપત્ર હોવાથી સગ્ગ અને સુગમ પણ છે સાથે સાથે તે જેટલો સગ્ગ ને સુગમ છે તેટલો જ તે વિષમ ને દુર્ગમ પણ છે પુસ્તકાદ્દ તત્ત્વજ્ઞાન સરળ અને સુગમ ક્યારે અને ? અને કોને માટે ? એનો જવાબ એ છે કે જે સાચો-આત્માર્થી, જિજ્ઞાસુ છે તે શ્રદ્ધા, વિશ્વાસથી નિર્ણય કરી, સ શયનો નાશ કરી, નિ સ શય તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે

(ક) આ સૂત્રનો મૂળ કથક (કહેનાર) કોણ છે (ખ) શા માટે કહ્યું (ગ) કોને કહ્યું (ઘ) કોણે પૂછ્યું (ચ) શા માટે પૂછ્યું (છ) શું કારણ હતું (જ) પ્રશ્નકાગ ને સમાધાનકારનો દેશ (ક્ષેત્ર) ને જાણ કયા હતા (ઝ) પ્રશ્નકર્તા તથા સમાધાનકર્તાનું ભાષાજ્ઞાન કેવું હતું (ઞ) એમની ભાષા, સૂત્રબદ્ધ ક્યારે ને કઈ ભાષામા થઈ (ટ) તેનું ભાષાન્તર થયું હોય તો કઈ ભાષામા, કેટલા વર્ષ બાદ, કયા દેશ (ક્ષેત્ર) મા, ભાષાન્તર કરવાનું કારણ શું ? ભાષાન્તર કરનારને કયા વિષયનું કેટલું જ્ઞાન હતું ? એ જ્ઞાન કયા ગુરુની પાસેથી, કયા ભાવથી સ પાદન કર્યું ? આમ પૂર્વોપરનો વિચાર કરીને નિર્ણય કરે તો, આજની કોઈપણ વ્યક્તિ, સ શય મિટાવવા ચાહે તો જરૂર પુસ્તકાદ્દ સૂત્રાવલીથી નિ સ શયી

બની શકે, અને એ ઉપાય પણ સરળ ને સુગમ નીવડે
 ઉપરોક્ત વાતો પરત્વે દુર્લભ સેવીને પુસ્તકાદિ સૂત્રા-
 વલી વાચીને સશયહીન બનવા ચાહે તો તેને માટે આ
 ભારે વિષમ ને દુર્ગમ બને છે સશયહીન બનવાને બદલે
 તે બમણો સશયવાળો બને છે અને અનેકને તે સશયવાળા
 બનાવે છે પરિણામે સત્ય સિદ્ધાંતનો ઊધો અર્થ કરી ભોળી
 અનભિજ્ઞ પ્રજાને શ્રદ્ધાહીન, ધર્મહીન ને નાસ્તિક બનાવે છે

પૂર્વ ઇતિહાસ જોવાથી એ સાબિત થાય છે કે-
 અનેક મત, પથ, સપ્રદાય, દર્શન જોવામા આવે છે સત્ય
 ધર્મ (તત્ત્વ) ના નામે મિથ્યાધર્મ (તત્ત્વ) નો પ્રચાર કરવામા
 આવે છે એથી પ્રતિદિન નવા નવા મતમતાન્તરની વૃદ્ધિ
 થતી જાય છે ધર્મના નામે અનેક પ્રકારના કલેશ વૃદ્ધિ
 પામે છે સસાર પરિવર્તનશીલ હોવાથી, મનુષ્યોના ભાવ,
 ભાષાનુ પણ, કોઈને કોઈ તરહથી હાનિ વૃદ્ધિરૂપ પરિવર્તન
 પામ્યા જ કરે છે

મહાપુરુષોની તત્ત્વરૂપ વાણીની અભિવૃદ્ધિ (વાણીને
 ફેલાવો) થાય, એવા આશયથી વક્તા બ્યાખ્યાન કરે છે,
 અને વિદ્વાન લેખક સૂત્રબદ્ધ તત્ત્વોનો અર્થ વા ટીકા કે
 ભાષ્ય બનાવીને પ્રચાર કરે છે અલબત્ત મૂળગ્રંથકારનો
 આશય ચથાર્થ બતાવવામા, મૂળ લેખક ગુરુપરપરાગમ
 ગુરુમુખથી મૂળસૂત્રદ્વારા જેટલી સફળતા મેળવે તેટલી સફ-
 લતા આ અર્થકાર, ટીકાકાર કે ભાષ્યકારને મળતી નથી;
 તો પણ કેટલેક અશે કાયદાકારક તો જરૂર તે નીવડે છે.



પ્રકરણ ૧૯ મું

ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંત અચળ છે.

ધાર્મિક મુખ્ય સિદ્ધાંતોની (તત્ત્વોની) ચર્ચા કરતા પહેલા, વાદી અને પ્રતિવાદી, બંનેએ નીચેની વાતનો અવશ્ય સ્વીકાર કરવો જોઈએ એમ કરવાથી સિદ્ધાંતકારોનું સહસ્ય (હાઈ) સમજવામા વાર લાગે નહિ અને સર્વ પ્રકારના સર્વ સુખરૂપ ઈષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ થાય ધર્મના મૌલિક સિદ્ધાંત વાચવાનો સમય પર વિચાર કરતા પોતાની સ્થૂળ દૃષ્ટિથી જે વિરૂદ્ધ માહુમ જણાય તો પાઠકને, વિચારકે અને લેખકે આ રીતે વિચાર કે સમાધાન કરવું જોઈએ કે જેથી મૂળભૂત વિચારોનું ખડન ન થાય બલકે ખડન થાય અને એ સિદ્ધાંતોને મજબુતી મળે-સિદ્ધાંતો વધુ દૃઢ બને

ન્યાયકારોનું સર્વસામાન્ય સૂત્ર (મત) એમ છે કે

“વ્યાખ્યાન તો વિશેષપ્રતિપત્તિર્ન हि सन्देहाद्
लक्षणम्”

અર્થાત-શાસ્ત્રના અર્થમા જ્યા સશય ઉત્પન્ન થાય ત્યાં શ્રેષ્ઠ પુરૂષોદ્ધારા કહેવાયેલ અર્થથી (વ્યાખ્યાનથી) વિશેષ અર્થનો નિશ્ચય કરવો જોઈએ કોઈને શાસ્ત્રીય બાબતોમા

સ શય થવાથી તેથી શાસ્ત્ર અલક્ષણરૂપ બનતુ નથી, અર્થાત્ તે શાસ્ત્ર માનવા લાયક નથી, એમ સમજવુ નહિ, પરતુ તે માન્ય છે તેમ સમજવુ મહર્ષિ મનુ કહે છે—

“ આર્ષ સંદધીત્ ન તુ વિઘટયેમ્ ”

આર્ષ પુરૂષોત્તુ વાક્ય, પોતાની મતિ દોષથી તૂટતુ હોય તો એનો પૂર્વાપર સંબંધ જોઈને, અનુસધાના કરી લેવો પણ તેને (વાક્યને) કાટવુ (બુદ્ધી રીતે જોવુ) નહિ

પ્રસિદ્ધ વૈશ્યાકરણ હરિ ‘ વાક્યપ્રદીપ ’ મા કહે છે કે

“ ન ચાગમાદતે ધર્મસ્તર્કેણ વ્યવતિષ્ઠતે ।

ઋષીણામપિ યજ્ઞાન તદપ્યાગમદેતુકમ્ ॥ ૧ ॥

ધર્મસ્ય ચાવ્યવન્નિચ્છન્ના પન્થાનો યે વ્યવસિયતાઃ ।

ન તાલ્લોકપ્રસિદ્ધત્વાત્, કશ્ચિત્ તર્કેણ વાધતે । ૨ ॥

અવસ્થા દેશકાલાનાં મેદાત્ મિન્નામુ શક્તિષ્ઠ ।

માવાનામનુમાનેન, પ્રસિદ્ધિરતિ દુર્લભા ॥ ૩ ॥

વાક્ય પૃ ૧-૩૦ ૩૨

ભાવાર્થ—આગમ (શાસ્ત્ર) ના વિના, કેવળ તર્કથી ધર્મની વ્યવસ્થા થઈ શકતી નથી, અર્થાત્ અદૃષ્ટ પ્રયોજના (ક્રૂણ) કર્મોનો સ્વભાવ, જ્ઞાન કેવળ તર્કોથી થઈ શકતા નથી એ માટે ધર્માધર્મનો નિશ્ચય, આગમ (આપવાણી) થી જ નક્કી કરાય છે ઋષિ, મુનિઓને જે જ્ઞાન હોય છે તે આગમથી જ થાય છે. એ માટે ધર્મનો માર્ગ, પરંપરા-વશથી અવિચ્છિન્ન, (અખડ) લોકપ્રસિદ્ધ હોવાથી,

કેવળ તર્કથી કોઈ તેને બાધિત કરી શકતું નથી, કેમકે પદાર્થોની શક્તિ, અવસ્થા, દેશ અને કાલ, એ ભેદથી ભિન્ન ભિન્ન હોય છે એ માટે આ પદાર્થોનું કેવળ અનુમાનથી મડન કરવું અત્યંત દુર્લભ છે મનુ બીજી એક જગાએ કહે છે કે—

“ આર્ષ ધર્મોપદેશ ચ લોકશાસ્ત્રાવિરોધિના ।

યસ્તર્કેણાનુસંધત્તે, સ ધર્મ વેદ નૈતર ॥ ”

આર્ષવચન, સત્ય, અહિ સાદિ ધર્મોપદેશને, લોક અને શાસ્ત્રથી અવિરોધી તર્ક મારફત જે અનુસંધાન કરે છે તે જ ધર્મને બોલે છે—બીજા નહિ

“ અચિન્ત્યાઃ સ્વલ્પ યે ભાવા, ન તાંસ્તર્કેણ યોજયેત્ ”

મહાભારત મીષ્મપવ

અચિન્ત્ય પદાર્થોની સિદ્ધને માટે કેવળ તર્કોને જ ન લેવા બોધાને, કારણ કે “ અતર્કાઽપતિષ્ઠાનાત્ ” મનુષ્યોએ કરેલા તર્કોમા સાધર્મ્ય વૈધર્મ્યનો નિર્ણય નહિ હોવાથી, તે (તર્કો) અનિશ્ચયાત્મક હોય છે એ માટે એમા વિશ્વાસ થતો નથી એટલે કે તે વિશ્વસનીય નથી

ઉદાહરણાર્થ—ઉપનિષદ અને સ્મૃતિઓમા વેદાન્તથી વિરુદ્ધ જતી સ્મૃતિ આદિને બોધાને શ્રીમાન્ શકરાચાર્ય જેવા પ્રસિદ્ધ તાર્કિક પોતાના બ્રહ્મસૂત્ર શાકર ભાષ્યમા આમ લખે છે—

તસ્માત્તદ વિરોધેન વેદાન્તા વ્યાખ્યાતવ્યાઃ ”

વેદાન્તને વ્યાખ્યાન શ્રુતિ અને સ્મૃતિ, એ માટે જે

રીતે વિરુદ્ધ ન બને એ રીતથી કરવું જોઈએ (સમજવું જોઈએ) આ પ્રકારના લખાણ ઘણા છે અને એ બધા અહીં ઉતારી શકાય તેમ છે પણ બુદ્ધિમાનો માટે એક ઈશારો, સૂચન જ બસ છે તેમને અધિક કહેવું જરૂરી નથી.

અમે આ લેખમા આગળથી જ જણાવી દીધું છે, છતાં પણ ફરીવાર જણાવીએ છીએ કે ‘ પ્રત્યેક ધર્મ સંસ્થાપક (ધર્મપ્રવર્તક) નું જે મોક્ષદાયી, અચલ અને શાશ્વત સિદ્ધાંત રૂપ વચન છે, તે ત્રણે કાળમાં એક જ સરખું રહે છે એ સિવાયના અન્ય વચન, સમયના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવને લક્ષમા લઈને જે કહેવાય છે અને તે ઘણાં લખા સમય બાદ, એ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવો બદલી જવાથી, વર્તમાન કાળના દ્રવ્ય, ક્ષેત્રાદિની સાથે અનુસધાન કરવામાં ન આવે તો બદલાઈ જાય છે આમ બને તો તે વેળા શું કરવું ? એ વેળા આ નિયમને છોડવો નહિ કે, એના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને લક્ષ્યમા ગળીને વચન સમજવું અને એનો એ રીતે અર્થ કરવો અને એમ કરતા, કોઈ વાર બરોબર અર્થ ન બેસે તો એમા આપણી બુદ્ધિની ન્યૂનતા સમજવી, અને મૌન સેવવું કિન્તુ મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનો ઘાત (અનર્થ) થાય એવો અર્થ કરવો નહિ—સમજવો નહિ, એ વેળા નીચેના મહાવાક્યને વારંવાર યાદ કરવું—

“ તમેવ સચ્ચ ણિસ્સંક, જ જિણેઠિં પવેદ્યં ”

જીનેશ્વર ભગવાને જે ફરમાવ્યું છે તે સત્ય છે, નિશક છે

“ સમ્મદિદ્ધિ જીવો, ઉવહં પવયણં તુ સદ્દહ ”

સમ્યગ્દિદ્ધિ જીવ તે છે કે જે જીનેશ્વર ભગવાને જે કહ્યું છે તે પર શ્રદ્ધા કરે છે

ધર્માનંદ કૌસામ્બીના વિચારો

પ્રિય પાઠક વૃન્દ ! હવે આપની સમક્ષ એ ચર્ચા આવે છે કે જેને માટે આ બધું લખવું પડ્યું છે. આપ પાછલા પ્રકરણો અને હવે પછીના પ્રકરણોનો ધ્યાનપૂર્વક અભ્યાસ કરશો ને એમાં કરાયેલ તત્ત્વની ચર્ચાનો ચર્ચાર્થ મમં સમજશો તો આપને સત્ય વસ્તુ કંઈ છે એનો સમગ્ર ને સાચો ખ્યાલ આવશે, એ વિશે અમને સહેજ પછુ થકા નથી.

મારા આત્મબધુ પુદ્ગાનુયાયી ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીએ, વૃદ્ધાવસ્થામાં “ ભગવાન પુદ્ગ ” એ નામની એક ચોપડી ‘ મરાઠી ભાષામાં લખી છે એ ચોપડીના ઉત્તરાર્ધ વિભાગમાં પ્રકરણ ૧૧ માં “ માસાહાર-પુદ્ગ ભગવાનનો માસાહાર ” લખવામાં આવ્યું છે કે—

મરાઠી—પરિનિર્વાણાચ્યા દિવશીં બુદ્ધ મગવતાનેં ચુન્દ લાહારાચ્યા ધરીં દુક્કરાચેં માંસં સ્વાહેં આણિ આજ્ઞ-કાલચેં બૌદ્ધ મિહ્લુ દેસ્વીલ કમ્મીજાસ્ત પ્રમાણાનેં માંસાહાર કરતાત, તેવ્હાં અસા પ્રશ્ન ઉપસ્થિત હોતો કિં અહિંસેલા પરમધર્મ સમજણાન્યા બુદ્ધાચે આણિ ત્યાન્યા અનુયાયાંચેં વર્તેન ક્ષમ્ય કાય ? યા પ્રશ્નાવો ચર્ચાકરણેં યોગ્ય વાટવેં”

મગવાન બુદ્ધ પૃ ૧૫

આનો અર્થ એમ છે કે ભગવાન ખુદે ચુંદ લુહારને ઘેર સુવર (ભૂડ)નું માસ ખાધું અને ખુદના અનુયાયી માસ ખાય છે. તો પ્રશ્ન એ થાય છે કે ‘અહિંસા પરમો ધર્મ’ માનનાર ખુદ અને એમના અનુયાયીઓને માસ ખાવું યોગ્ય છે ?

ભગવાન ખુદ પૃ ૯૫

કૌસામ્બીજી લખે છે કે આ પ્રશ્નની ચર્ચા કરવી યોગ્ય છે ખુદે સુવરનું માસ ખાધું એને, ખુદ ઘોષાચાર્યની ટીકાનો આધાર લઈ ‘સૂકરમદ્વ’ ઠરાવે છે, અને એના ત્રણ અર્થ કરે છે ૧ સૂકરમદ્વ-મ્હળજે ફાર તરુણ નવ્હેં વ ફાર વૃદ્ધ નવ્હેં, પણ જો અગર્વી લહાન પારાહૂન વયાનેં મોઠા બશા હુકરાવેં માસ-અર્થાત્ મોટી ઊમરના (વૃદ્ધ) મોટા સુવરનું માસ, ૨ સૂકરમદ્વ-પંચ ગોરસાને તયાર કેલેલયા મુદુ બન્નાવેં નાવ અદ્દે-અર્થાન્ ભગવાન (દૂધમાથી) એક વિશિષ્ટ પ્રકારની બનાવેલી એક મિઠાઈનું નામ છે ૩ સૂકરમદ્વ-નાવાવેં યક રસાયન હોતે અર્થાત્ એ નામનું એક રસાયન (ધાતુમય દવા) છે આ સિવાય સૂકરમદ્વ ના બીજા બે અર્થ કૌસામ્બી કરે છે એના પ્રમાણ માટે તેઓ ઉદાનમ્હ કથા બતાવે છે

૧ સૂકરમદ્વ મ્હળજે હુકરાવેં માસ નવ્હેં, હુકરાની તુઢવિલેલ્યાવેલ્લાતો મોઢ અર્થાત્ સૂકરમદ્વ એટલે વાંસનો અકૂર

૨ દુસરે મ્હળતાત-હથુરાની તુઢવિલેલ્યા જાગીં ડગ

ઘણેલે અઠગે અર્થાત્ એક વિશેષ પ્રકારની વનસ્પતિ-ધાસ

આમ સૂક્ષ્મદ્વય ના પાત્ર અર્થ થયા ૧ સુવસ્તુ
માંસ ૨ પકવાન, ૩ વસાયન ૪ વાસનો અદૂર, ૫ વનસ્પતિ
(વિશેષ પ્રકારની)

કૌસાખીણએ ખૂબ શોધખોળ કરીને, સુવરના માંસનો
કઈ જુદો અર્થ બતાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ ભૂતકાળમાં
બુદ્ધસંહિત બુદ્ધઅનુયાયી વર્ગ અને આજનો બુદ્ધવર્ગ પ્રાય
માસાહારી હોય છે. આ વાતને છુપી રાખી શકાય
તેમ છે જ નહિ આખરે તેઓ કહે છે કે—

“ તથાપિ ભગવાન બુદ્ધ સૂક્ષ્મ માંસ ખાતે હોતા,
ચાલા અગુત્તર નિકાયાન્યા પચ્ચક નિપાપાંત આધાર
સાપદ્ધતો, ઉગ્ગ ગહપતિ મ્હણતો—મદન્ત ઉત્તમ હુકરાવે
ઉત્કૃષ્ટ રીતિને શિજવૂન તયાર કેહેલે હે માંસ આદે, તે
માફવાવર કૃપા કરૂન ભગવન્તાને ધ્યાવે ”

આનો અર્થ એમ છે કે—ભગવાન બુદ્ધ માંસ ખાતા
હતા ‘અગુત્તર નિકાય’ ના પાત્રમાં નિપાતનો આધાર
લઈને કહે છે કે ઉગ્ગ ગૃહપતિ ભગવાન બુદ્ધને પૂછે છે કે—
ભગવન્! આ સારા સુવરને સારી રીતે પકાવીને તૈયાર
કરેલું માંસ છે, કૃપા કરીને આપ સ્વીકારો. ભગવાન બુદ્ધ
તેના પર કૃપા કરીને તે માંસ લીધું અને ખાધું કૌસા-
ખીણએ આ સાબિતી આપીને બતાવ્યું છે કે બુદ્ધ માંસા-
હારી હતા અને છે, પરંતુ પ્રશ્નકારનો પૂછવાનો હેતુ તે—

સર્વશ્રેષ્ઠ તપસ્વી હોવા છતાં પણ, જૈન સપ્રદાયમા શ્રમણ (સાધુ) માસાહાર કરતા હતા આચાર્ય સૂત્રના ઉતારા પરથી તે વસ્તુ સ્પષ્ટ થશે

પ્રિય પાઠકો ! આચાર્ય સૂત્રનો ઉતારો આપ કમી-વાર જોઈને, એના પર ચથાર્થ વિચાર કરશો તો, આપ બુદ્ધિમાન માણસ તરતજ સમજી જશો કે વાસ્તવિક તથ્ય (સત્ય) શું છે ? એ પહેલાં ઉપગના મુદ્દા પર વિચાર કરીએ

જૈનશ્રમણોની સર્વશ્રેષ્ઠ તપશ્ચર્યાનું વર્ણન બૌદ્ધશ્રેયમા આગ્ય છે તેમા લખ્યું છે કે— ' માસાહાર સુતા વગેરે પદાર્થ ઘેતનસે ' આ ફકરો (મહાવાક્ય) બુદ્ધ ધર્માનંદ કૌસમ્બીએ જ પ્રસ્તુત ' મગધાન બુદ્ધ ' ના પૂર્વાધમા પાના ૬૨ પર ૨૦-૨૧ લીટીમા લખ્યું છે આથી બૌદ્ધધર્મશ્રેયથી પણ એ વાત સાબિત થઈ ચૂકી કે જૈનશ્રમણ મત્સ્ય, માસ, સુરા આદિ, શ્રમણત્વનો (સાધુપણનો) નાશ કરનાર અલક્ષ્ય પદાર્થ ખાતા નહોતા આથી મારે ફરીવાર જણાવવું પડે છે કે, મારા પ્રિય આત્મજનુ ધર્માનંદ કૌસમ્બી-જીએ પોતાના સત્યને વેગળું કરીને, પોતાની માસ ખાવાની આદત અથવા બૌદ્ધોની માસ ખાવાની પ્રથાનો હિસાતમક ખોટો આક્ષેપ (જૈનો પર) લગાવ્યો છે

પ્રિય પાઠકો ! હવે જ્યાં કૌસમ્બીજીએ, પૂર્વાધમા પ્રકરણ ૩ બના ૬૧મા પાના પર, જૈનોની સર્વશ્રેષ્ઠ તપશ્ચર્યાનો વિષય આલેખ્યો છે. તેમાથી યોગ્ય વાક્ય લઈને તમારી સમક્ષ કેટલાકે વિચારો હું રજુ કરીશ

પ્રકરણ ૨૧ મું.

તપશ્ચર્યાના નિયમે.

‘ બુદ્ધચ્યા વેળો સર્વાંત મોઠે શ્રમણ સઘ સહાચ
હોતે આણિ ત્યાંત દેસીલ નિગ્રન્ય શ્રમણાચ્યા સાંપ્રદાયા
ચા નવર પહિલા લાગતો યા પથાચા ઇતિહાસિક સંસ્થા-
પર્ક પાર્શ્વમુનિ હોય ત્યાં પેરિનિર્વાણ બુદ્ધાચ્યા જન્માં-
પૂર્વી ૭૧૩ વ્યા વર્ષી ક્ષાલેં અસેં અનુમાન કરતાયેતેં ત્યા
પૂર્વી ૪૦-૫૦ ચાલીસ, પક્ષામ વર્ષેં તરી પાર્શ્વ તોર્યકર
આપલ્યા ધર્માચા ઉપદેશ કરીત અસાવા ’

આનો મતલબ એ છે કે બુદ્ધ મહાત્માના સમયમા
અનેક ધર્મના મત, પથ, સપ્રદાય હતા એમા છ મોટા
શ્રમણ સઘ હતા.

એ બધા શ્રમણ સઘોમા નિર્ગથ શ્રમણનો (જૈનધર્મ)
સપ્રદાયx પ્રથમ નળર હતો, એમ અમને જણાય છે એ
સપ્રદાયના ઐતિહાસિક સંસ્થાપક (પ્રચારક) પાર્શ્વમુનિ હતા.
એ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના નિર્વાણ બાદ, બુદ્ધનો જન્મ ૧૯૩

xજે લોકો જૈનધર્મને બુદ્ધ ધર્મની શાખા માને છે એ વાત
ગલત અસત્ય છે જૈન ધર્મ સ્વતંત્ર અને સનાતન છે

વર્ષે થયો.* આમ અનુમાન કરવામા આવે છે પાર્શ્વનાથ ભગવાને ૪૦-૫૦ વર્ષ, જૈન ધર્મનો પ્રચાર કર્યો હોવો જોઈએ.

‘ યાચ્યા આણિ ઇતરશ્રમણસંઘનાયકાંચ્યા મતાચા વિચાર પુઢે કરણ્યાંત યેઈલ સધ્યાં યા છોકાંચ્યા તપશ્ચર્યેમેં પ્રકાર કોળતે હોતે, હેં નિર્દિષ્ટ કરણેં ઇટ્ટ વાટતેં કાં કીં ત્યામૂલે તાપસાંચ્યા તપશ્ચર્યેચા દેસ્વીલ અલ્પ સ્વલ્પ બોધ હોઉ શકેલ ”

ઠોસામ્બીજી લખે છે કે એનો અને અન્ય શ્રમણ સંઘના નાયકોવિશે વિચાર આગળ ઉપર કરવામા આવશે. અત્યારે તો એ જૈન લોકોની તપશ્ચર્યાના પ્રકારો કેવા હતા, એનો નિર્ણય કરવો ઉચિત ગણાશે, કારણ કે તપસ્વીઓની તપસ્યાનો થોડો ઘણો બોધ તેમ કરવાથી મળી રહેશે

“ શ્રમણાંચ્યા તપશ્ચર્યેચે પ્રકાર અનેક સુત્તાંત સાંપઢતાત, પણ ત્યાપૈકીં, મજ્ઞિમ નિકાંયાતીલ મહાસીંહ નાદ સુત્તાંત આલેલેં તપશ્ચર્યેચેં વર્ણન વિશેષ મહત્વાચેં વાટલયાનેં ત્યાચા ગોષવારા યેથેં દેત આહે ”

ઠોસામ્બી લખે છે કે-જૈન શ્રમણોની તપશ્ચર્યાના પ્રકારો અનેક બૌદ્ધસૂત્રોમાથી મળે છે એમા ‘મજ્ઞિમ નિકાય’ ના મહા સીહનાદ સૂત્રમા આવેલ તપશ્ચર્યાના પ્રકારો બહુ જ મહત્વના માલુમ હોવાથી તેનો સારાશ માત્ર અત્રે આપવામા આવે છે

*પાર્શ્વનાથ અને મહાવીર સ્વામીમા ૨૫૦ વર્ષનો ગાળો હતો.

શુદ્ધથી ભગવાન મહાવીર મોટા હતા

બુદ્ધ શાસ્ત્ર

- ૧ નાગવા રહાત અસે
- ૨ લૌકિક આચાર પાળીત નસે
- ૩ હાતાવર મિક્ષા ઘેડન રહાત અસે
- ૪ મદન્ત ! ફકટે યા અસે કોળી મ્હટલ તર તેં એકત નસે
- ૫ મદન્ત ! ડમા રહા અસે કોળી મ્હટલે તર તેં એકત નસે
- ૬ વસલયા ઠિકાળીં આણૂન દિલેચ્યા અન્નાચા, મલાદદેશૂન તયાર કેલેલ્યા અન્નાચા, આણિ નિમત્રણા-ચા મી સ્વીકાર કરીત નસે
- ૭ જ્યાત અન્નશિજવિલેં, ત્યાંચ માડયાતૂન અન્ન આણૂન દિલેં તર, તેં ઘેત નસે
- ૮ દોઘેં જેવીત અસતાંના એકાનેરૂન દિલેલી મિક્ષા મી ઘેત નસે

જૈન શાસ્ત્ર

૧-૩ “ સમણે ભગવ મહા-વીરે સવચ્છર સાહિય માસં ચીવરધારી હુત્યા તેણં પર અવેલણ પાણિપટિ-ગાહિણ ”

કલ્પ પ્ર અ આચા ૯

૬ ૧ ગા ૪

શ્રી શ્રમણુ લગવાન મહાવીર સ્વામીએ ઈન્દ્ર દ્વારા, દીક્ષાના સમય પર, અપાયેલ વસ્ત્ર, તેર મહીના પહેર્યું અને તે બાદ અચેલ (નગ્ન) રહ્યા, અને તેઓ કરપાત્ર (હાથમા બિક્ષા લેધને ખાતા) હતા

૩ ‘ સવ્યત્થ સમય પાવ । તમેવ ઉવતિ કમ્મ एस महं विवेगे वियाहिण ”

આ પ્ર અ ૮ ૬. ૧

જૈન શ્રમણુ અને શ્રમ-ણનાયકોનો આ વિવેક છે કે-અસયમીઓના તમામ કાર્યમા પાપ રહેલ છે, એ માટે અમે લૌકિક આચાર

૯ ગર્ભિણી, મુલાલા પાજનારી, કિંવા પુરુષાર્થીં
एकांतांत असणारी अशा
स्त्रियां कडून भिक्षा घेत
नसे

૧૦ મેઢયાંત આણિ
जत्रेत तयार केलेल्या
अन्नाची भिक्षा घेत नसे

૧૧ જેયે કુત્રા ઉભા
असेल किंवा माशांची गर्दी
आणि गोंगाट असेल, तेथે
भिक्षा घेत नसे

૧૨ મત્સ્ય, માસ, મુરા
वगैरे पदार्थों घेत नसे

૧૩ ઇકાચ ઘરાંત મિશ્તા
घेउन एकाच घासांवर भी
रहात असे किंवा दोन
घासावर या प्रमाणें सात
दिवस वाढवीत जाऊन सात
घास खाऊन रहात असे

૧૪ પઢામરચ અન્ન ઘેત
असें या प्रमाणें सात दिवस

છોડીને સયમ માર્ગમાં
प्रवृत्ति કરીએ છીએ, એ
અમારો વિવેક (જ્ઞાન) છે.

૪-૫ ગૃહસ્થાદિક ભગ-
વાનને કહે કે હે ભગવાન !
અહીં આવો અને અહીં
ઊભા રહો, ત્યારે તેમના વચ્ચ-
નનો અનાદર કરીને તે
પોતાના સ્વાધ્યામા-ધ્યાનમાં
મસ્ત રહે. અણિસિયા વુચ્ચં-
તિ સાહુણો इति वचनान्-
કોઈથી નિશ્ચય (તાવે) નહિ
તે સાથે સાધુ

૬-૭ સે મિકસૂ પર-
कमेज्जा वा चिट्ठिज्ज वा,
નિસીણ્જ્જ વા તુય-
ट्टेज्ज वा, मुसाण सि वा,
मुन्ना गारंसि वा, गिरि-
गुहसि वा, रुक्खमूलसिवा,
कुमारायणाणंसि वा, हुत्था
વા કઠિંચિ ત્રિહરમાણ, તં,
भिक्षुं उवसकमि तु गाहा-
વતી બૂયા ” ” આડસતો
સમણા ? અહિં સ્વલ્પ તવ
अट्ठाए असण वा पाणं वा,

वाढवीत जाऊन सात पळे
वेऊन त्यावर निर्वाह करीत
असे

१५ एका दिवसा आढ
जेवीत असे

१६ दोन दिवसा आढ
जेवीत असे या प्रमाणें उपा-
साची मर्यादा वाढवीत
जाऊन सात दिवसा आढ
किंवा पंधरवड्यातून एक
दिवस जेवीत असे

१७ दाढी, मिशा, आणि
केस उपटून काढीत असे

१८ उमा राहून तपस्या
करीत असे

१९ उधड्याने तपस्या
करीत असे

२० अनेक वर्षांच्या
घुळीने माझ्या अंगावर
मळाचा थर चढला होता

खाइमं वा, साइमं वा, वत्थ
वा, पडिग्गह कंवळ वा,
पायपुच्छण वा, पाणाइं
भूयाइ, जीवाइं सत्ताइ समा-
रम्भसमुद्दिस्स कीयं, पामि-
च्च अच्चेज्ज, अणिसट्ठ,
अभिहट्ठ आहट्ठ वेतेमि आव-
सहं, वा समुस्सिणासि से
भुजह वसह ” ४०६

आउसतो समणा ! भिक्षु
त गाहावति समण स सप
डियाइक्खे ‘ आउसथो !
गाहावड णो खल्ल ते वयणं
परिजाणेमि, जो तुम मम
अट्ठाए असण वा ४ वत्थं
वा ४ पाणाइं वा ४ समा-
रम्भ समुद्दिस्स कीय पामि-
च्चं अच्चेज्जं अणिसट्ठं अमि-
हट्ठ आहट्ठ वेएसि. आव-
सह वा समुस्सिणासि । से
विरतो आउसो गाहावती !
एयस्स अकरणयाए ” ४०७

आचा प्र अ २८ उ

२१ जसा एखादा तिन्दु-
कवृक्षाचा सोद अनेक वर्षां-
च्या धुळीनें माखला जातो.
तसा माझा देह झाला होता.
पण मला असें वाटत नव्हतें
कीं, हा धुळीचा पापुद्रा मी
स्वतः किंवा दुसऱ्या कोणी
तरी हातानें झाडला. अशी
माझी रूक्षता होती

१२ एखाद्या भयानक
अरण्यांत रहात असें जे
कोणी अधीतरागी त्या
अरण्यांत प्रवेश करीत,
त्यांचा अंगावर कांटा उभा
रहावयाचा इतकें ते भयकर
होते

२३ षिवाळ्यांत भयकर
हिमपात होत असतां भी
मोकळ्या जागीं रहात होतों

लावार्थ—मुनि तथा
मुनिनायक स्मशानभां
अथवा अन्यधरमा अथवा
पर्वतनी शुद्धा, वृक्ष नीचे के
कुलारना धरमा इतरां होय,
जिला होय, सूता होय
अथवा पहार कयाय पक्षु
विचरता होय अने अने
जेधने, कोर्ध गृहस्थ पासे
आवीने कडे (निमत्रण करे)
—अहो आयुष्यमन् !
हु आपने माटे अशन,
पाणी, पाद्विभ, स्वादिभ,
वस्त्र, पात्र, कापणी, रज्जुकरण,
प्राणीआने आल करीने
(डिंसा करीने) अनावीने,
अरीह करीने, उधार लधने,
कोर्ध पासेथी छीनवीने,
जीवनी मालिकीने, अने मारा
धर के ज्या मुनि छे त्याथी
आपनी साभे लावी डाजर
कडु छु तथा आपने माटे
मकान अनावु छु, साकसूक्ष्
करावुं छु अे आप आव,
अहो, अने लोग करे ”

आणि दिवसा जंगलात शिरत होतों

२४ वन्हाळयाच्या शेवट लया महिन्यांत दिवसा मोकळ्याजागीं रहात असें आणि रात्रीं जंगलात शिरत असें

२५ स्पर्शानांत माणसाची हाढे उशाला वेऊन निजत असें

२६ गात्रदळ लोक येऊन माझ्यावर युक्त, लघवी करीत, धूळ फेळीत, अथवा माझ्या कानात काढत्या घालीत, तथापि त्यांच्या विषयीं माझ्या मनात कधीं ही पापबुद्धि उत्पन्न झाली नाही

“ हे आयुष्यमनू साधुओ! ये मुनिओये पोताना जनपिछानवाणा हे भित्र गृहस्थोने आ प्रकारे कडेवु हे, हे आयुष्यमनू गृहस्थ! तमारा आ कडेला निमत्रबुने आमे स्वीकार करता नथी, कणूल राखता नथी, अने अने पालन पळु करता नथी (लघु नहि, भाष्टु नहि, रहीशु नहि) तो पछी, शा भाटे आमावे वास्ते आग्लादिक (हि सा करीने) करीने वखादिनी भटपट करे छो ? अने मकान जनावो छो ? हे आयुष्यमनू गृहस्थ ? आ सर्व प्रकारना पापकार्य नहि करवा भाटे तो आमे त्यागी जन्हा छीओ ४०

हे प्रिय पाठको ! आ प्रकारना गृहस्थ, साधुने भाटे जनावे (जोराक, पख वगेरे) अथवा जनेला भाटे (तैयार करेल आधार वगेरे) निमत्रबु

૨૭ સદરાસાહી આલેલી
તપશ્ચર્યા નિર્ગ્રંથ (જૈનસાધુ)
કરીત અસત આજલાહી
કેસ ઉપટચ્યાચી ઉપાસ, તા-
પાસ, કરણ્યાચા વગેરે પ્રથા
ત્યાંચ્યાંત ચાલૂ આહે ।

મગધાન યુદ્ધ પૂર્વાર્ધ-પૃ ૬૬

આપીને કે સામે લાવીને
આપે તો શ્રમણ ભગવાન
મહાવીર સ્વામી તથા તેમના
અનુયાયી શ્રમણ નિર્ગ્રંથોએ
ઉક્ત પ્રકારનો આહાર લેવો
નહિ, આ જ એમની ઉત્કૃષ્ટ
તપશ્ચર્યા છે

દુષ્ઠં તુ યુજમાણાણ ઇગો તત્ય નિમંતપ્ ।

દિજ્જમાણં ન ઇચ્છિજ્જા, છદં સે પહિલેહાપ્ ।

દુષ્ઠં તુ યુજમાણાણં દોભિ તત્ય નિમંતપ્ ।

દિજ્જમાણં પહિચ્છિજ્જા, જત્યે સણિય મવે ॥૩૮॥

ભાવાર્થ—ઠઠાચ, કોઈવાર જે ગૃહસ્થ લોજન કરતાં
હોય, અને એમાંથી કોઈ એક આદમી (ગૃહસ્થ) સાધુને
લિક્ષા લેવા આમત્રણ આપે, તો મુનિએ તે આહાર-પાણીની
ઈચ્છા નહીં કરવી જોઈએ, કિન્તુ ખીજ આદમી (ગૃહસ્થ)
ના અભિપ્રાયની રાહ જોવી

ઠઠાચ, કોઈવાર જે આદમીઓ લોજન કરતા હોય
અને તે બેચ જણા મુનિને લિક્ષા માટે નિમત્રણ આપે તો
તે સમયે જ (આહાર) એષણિક, નિર્દોષ હોય તો મુનિ
તેનો સ્વીકાર કરે ૪૮

ગુન્ધિનીએ સ્વપ્નત્ય, વિવિદપાણ મોઝણં ।
 મુજમાણ વિ વજ્જિજા, મત્ત સેસ પદિજ્જણ ॥૩૯॥
 સિયાણ સપ્પણદ્વાણ, ગુન્ધિનીકાલમાસિણી ।
 સદ્ધિયા યા નિસીદ્ધજ્જા, નિસન્ના વા પુણદ્વાણ ॥૪૦॥
 ત મવે મત્તપાણ તુ, સજયાણં અકપ્પિઅ ।
 દિંતિઅ પદિઆદ્ધક્ખે નમે કપ્પદ તારિસ ॥૪૧॥
 થળગ પિજ્જમાણી, દારગ વા કુમારિઅં ।
 ત નિક્ખિવિત્તુગેઅત આહાર પાણમોઝણ ॥૪૨॥
 ત મવે મત્તપાણં તુ, સજયાણં અકપ્પિઅ ।
 દિંતિઅં પદિઆદ્ધક્ખે નમે ઉપ્પદ તારિસ ॥૪૩॥

વચ્ચ ૦ અ ૫ ઉ ૧

ભાવાર્થ—ભિક્ષાર્થી મુનિ, ગર્ભવતી સ્ત્રીને માટે
 અનાવેલ જુદા જુદા પ્રકારના લોજન-પાણીનો, પછી ભલે તે
 ઉપયોગમાં આવેલો હોય કે આવવાનો હોય, ગ્રહણ કરે
 નહિ, કિંતુ એનો ઉપયોગ થઈ ગયા બાદ, જો તેમાંથી
 કંઈક વધે તો તેને તે ગ્રહણ કરે ૩૬

કોઈ કોઈ વાર એવા પણ પ્રસંગ આવે છે કે શ્રમણ
 ભિક્ષુકને ભિક્ષા આપવાને વાસ્તે, પૂર્ણ ગર્ભવતી સ્ત્રી જાણી
 હોય અથવા બેઠી હોય, એવી સ્થિતિમાં ધર્મિય સંયમી
 સાધુને માટે એના (ગર્ભવતી સ્ત્રી દ્વારા) અશન, પાણાદિ

પ્રહણ કરવા ઉચિત નથી આ કારણથી ભિક્ષા દેનાર તે બાધને તે કહે કે, આ પ્રકારની ભિક્ષા અહણ કરવી મને અકલ્પ્ય છે—(અહણ કરવા લાયક નથી)—૪૦-૪૧

ગોદમા બાળક કે બાળિકા લઈ દૂધ પીવરાવતી (ધવરાવતી) કોઈ સ્ત્રી, તે બાળક કે બાળિકાને રોતુ છોડીને ભિક્ષુકને વહોરાવવા માટે ભોજન પાણી આપે તો તે આહારપાણી સયમીને માટે અકલ્પ્ય (અગ્રાહ્ય) છે એ માટે દાન કરનાર સ્ત્રીને તે કહે છે કે આ પ્રકારની ભિક્ષા મને અકલ્પ્ય છે (અગ્રાહ્ય) છે ૪૨-૪૩

આ પ્રમાણે ગૃહસ્થ સભધી કોઈ કાર્ય કરતી હોય તો તેના હાથનું ભોજન લેવું નહિ, આ શ્રમણ નિર્જન્યોની તપશ્ચર્યા છે

૧૦-સે મિક્ષુ વા મિક્ષુણી વા, ગાહાવડકુલ પિંડવાય પડિયાણ અણુપવિદ્ધે સમાણે સેજ્જ પુણ જાણેજ્જા, અસણં વા ૪ સમવાણસુ વા, પિંડણિયરેસુ વા ડન્યમહેસુ વા, સ્વંદમહેસુ વા, ણાગમહેસુ વા. ધૂમમહેસુ વા, મૂતમહેસુ વા, ચેડ્યમહેસુ વા, રુક્ષમહેસુ વા, ગિરિમહેસુ વા, દરિમહેસુ વા, અગદમહેસુ વા, તઢાગમહેસુ વા, દદમહેસુ વા, ણદિમહેસુ વા, સરમહેસુ વા, સાગરમહેસુ વા, આગરમહેસુ વા, અણ્ણતરેસુ વા, તદ્દપ્પગારેસુ તિરૂવરૂવેસુ, મહામહેસુ વટ્ટમાણેસુ વહવે સમણમાદ્ધણ અતિહિકિવણવણીમણ

પગાઓ ઉઠવાતો પરિણસિજ્જમાણે પેહાણ દાર્હિ જાવ સણિહિ
સંણિચિયા તો વા પરિણસિજ્જમાણે પેહાણ તહપ્પગાર
અસણ વા પાણ વા રાહમ વા સાહમં વા અપુરિસતરકહં
જાવ ખો પહિગ્ગાહેજ્જા ॥

આવા દ્વિ અ ૧૦-ઉ ૨.

ભાવાર્થ—હરેક જૈન સાધુ સાધ્વી નીચે જણાવેલ
લોજન, ભિક્ષા લેવા જતી વેળા, ગ્રહણ કરવું જોઈએ.
ગૃહસ્થના ઘર પર (કોઈ પણ જગાએ) મેળો ભરાયો હોય
અથવા પિતૃ લોજન હોય, ઈન્દ્રનો સ્કન્દ, રુદ્ર, બળદેવ,
ભૂત, યક્ષ કે નાગનો મહોત્સવ હોય, વૃક્ષ, ગિરિ કૂપ,
તળાવ, નદી, સરોવર, સાગર અથવા આગરનો કે એ
પ્રકારનો કોઈ પણ ઉત્સવ હોય, તે ઉપરાત ન્યા
બહુ શાક્યાદિ શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, અતિથિ, કૃપણ, દીન, ભાટ,
આરણ્યોને, એક કે ઘણા વાસણોથી લોજન લેવા દેવામાં
આવે, અને તે લોજન માલિકે હાથથી બનાવ્યું હોય, તે
હજી સુધી તે લોજનને ગૃહસ્થે ખાધું પીધું ન હોય, તો
તે આહાર પાણી અશુદ્ધ ગણી, તેને મુનિ લે નહિ આ
પ્રકારના લોજનનો ત્યાગ તે એક મોટી તપસ્યા છે-

૧૧-પલ્લગ દારગ સાણં, વચ્છગ વા વિકુટ્ટણ ।

ઉલ્લઘિયા ન પવિસે ત્રિહિતાણ ચ સજણ ॥૨૨॥

ન ચરેજ્જ વાસે વાસતે મહિયાણ વ પહિતિણ ।

મહાવાણ વ વાયતે, તિરિચ્છ સંપાહમેસુ વા ॥૮॥

ભાવાર્થ—સયમી મુનિએ, ગૃહસ્થના ઘરમા, બાળક બકરો, કુતરો, અથવા ગાયનો વાછરડો વગેરે હોય તો તેને ટપીને અથવા તેને એક તરફ હઠાવીને ઘરમા પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહિ અથવા ગૃહસ્થ એને બળાત્કારથી હઠાવીને મુનિને લિક્ષા વહોરાવે તો, એ લિક્ષાનો લિક્ષુકે સ્વીકાર કરવો જોઈએ નહિ.

વરસાદ પડતો હોય, ધુમ્મસ પડતું હોય, અથવા આધી હોય કે ખૂબ ધૂળ ઊડી રહી હોય તથા માખી, મચ્છર, પતંગિયા વગેરે અનેક પ્રકારના જીવો આમતેમ ઊડી રહ્યા હોય તો, એવા રસ્તે પણ એ સયમી પુરુષોએ કદાપિ જવું જોઈએ નહિ.

*૧૨ “મત્સ્ય, માસ સુરા વગેરે વદાર્યં દ્યેત નસે” જૈનસાધુ, મત્સ્ય, માછલા, માસ, દારુ વગેરે કોઈપણ પદાર્થ લેતા નહોતા, આ જૈનશ્રમણ નિર્ઝન્યનાયક અને એના અનુયાયીઓની મહાન તપશ્ચર્યા છે, આમ બૌદ્ધશાસ્ત્ર કપૂલ કરે છે, અને ધર્માનંદ કૌસામ્બી પણ એમ લખે છે આ વિષયમા જૈનસાધુ માસાહારી, મત્સ્યાહારી નથી આ વિષયનું સ્વતંત્ર પ્રકરણ “સ્વાવસ્થામા ત્યાગ” લખવામા આવ્યું છે એને પાઠકો ગૌરવથી વાંચે તો સાચો ખ્યાલ આવશે. કૌસામ્બીજી અને કૌસામ્બીજી જેવા જૈનધર્મના અજ્ઞાત અભ્યાસીઓએ વનસ્પતિવાચક અર્થને લક્ષમા રાખીને, મત્સ્ય, માસ, કપોત, માર્જાર અને કુકુડ એ વાક્યોનો

ભાવાર્થ—સચમી મુનિએ, ગૃહસ્થના ઘરમા, બાળક બકરો, કુતરો, અથવા ગાયનો વાછરડો વગેરે હોય તો તેને ટપીને અથવા તેને એક તરફ હઠાવીને ઘરમા પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહિ. અથવા ગૃહસ્થ એને બળાટકાથી હઠાવીને મુનિને લિલ્લા વહોગવે તો, એ લિલ્લાનો લિલ્લુકે સ્વીકાર કરવો જોઈએ નહિ.

વરસાદ પડતો હોય, ધુમ્મસ પડતું હોય, અથવા આધી હોય કે ખૂબ ધૂળ ભીડી ગઈ હોય તથા માખી, મચ્છર, પતંગિયા વગેરે અનેક પ્રકારના જીવો આમતેમ ભીડી ગયા હોય તો, એવા રસ્તે પણ એ સચમી પુરુષોએ કદાપિ જવું જોઈએ નહિ.

*૧૨ “મત્સ્ય, માંસ સુરા વગેરે પદાર્થ ગ્રેવ નસે” જૈનસાધુ, મત્સ્ય, માંસ, માખ, દારુ વગેરે કોઈપણ પદાર્થ લેતા નહોતા, આ જૈનશ્રમણુ નિર્ગ્રન્થનાયક અને એના અનુયાયીઓની મહાન તપશ્ચર્યા છે, આમ બૌદ્ધશાસ્ત્ર કબૂલ કરે છે, અને ધર્માનંદ કૌસામ્બી પણ એમ લખે છે આ વિષયમા જૈનસાધુ માંસાહારી, મત્સ્યાહારી નથી. આ વિષયનું સ્વતંત્ર પ્રકરણ “સ્ર્વોવસ્થામા ત્યાગ” લખવામા આવ્યું છે એને યાદકે ગૌરવથી વાંચે તો સાચો ખ્યાલ આવશે. કૌસામ્બીજી અને કૌસામ્બીજી જેવા જૈનધર્મના અજ્ઞાત અભ્યાસીઓએ વનસ્પતિવાચક અર્થને લક્ષમા ગણીને, મત્સ્ય, માંસ, કપોત, માળાર અને કુકુડ એ વાક્યોનો

પૂર્વાપર વિસ્તૃત વિચાર કર્યા વિના લાખી હીધુ કે “ જૈન શ્રમણ માસાહાર કરતા હતા” અફમોસ ! આ મિથ્યાક્ષેપના પરિહાર અગે એક પ્રકરણ આગળ લખવામા આવશે એ વાચીને ખરી વસ્તુ શી છે તે સ્પષ્ટ થશે

* એકજ ઘરથી ભિક્ષા લઈને તથા એક જ કોળીઓ લઈને અણોદરી તપ કરતા હતા અથવા એક એક દિવસે એક કોળિયો વધારીને સાત દિવસ સુધી સાત ઘરેથી ભિક્ષા લઈ અણોદરી તપ કરતા હતા આ વિષયમા ઘણાજ સૂત્રો હોવાથી વિશેષ લખવું ઉચિત નથી બીજા અણોદરી તપનું બ્યાન જુઓ —

૧૪—“ સત્તમ સત્તમિઅ મિક્ષુપડિમં ઉવસપજ્જિ ત્તાણ ત્થિરતિ ત જહા—પદમે સત્તપ્પ એકકે મોયણસ્સ દત્તિઓ પડિગ્ગાહેતિ એકેકં પાણયસ્સ પડિગ્ગાહેતિ, દોચ્ચા સત્તપ્પ દો દો મોયણસ્સ દો દો પાણયસ્સ પડિગ્ગાહેતિ, ત્તચ્ચા સત્તપ્પ તિણિ મોયણપાણ ચઉત્થ ચઉ, પંચમે પંચ, છટ્ઠ છ, સત્તમ સત્તપ્પ સત્ત ૨ દત્તિઓ મોયણસ્સ પડિગ્ગાહેતિ સત્તપાણસ્સ ”.

અન્તરૂત સૂત્ર ઘર્મ ૮

બાવાર્થ—મોક્ષાર્થી શ્રમણ તથા શ્રમણ નાયક, જ્યારે ભિક્ષુ પ્રતિજ્ઞા વિશેષ લે છે ત્યારે એક દિવસ એકદરી સોજન, અને એકદરી અન્નપાણી લઈને આત્મધ્યાનમા લીન

રહે છે. આ પ્રમાણે બીજે દિવસે દ્વિહત્તી અન્ન પાણી લઈ, ત્રીજા દિવસે ત્રણ ત્રણ, ચોથે દિવસે ચાર અને પાંચમા દિવસે પાંચ તથા છઠ્ઠે દિવસે છ, છેલ્લે સાતમે દિવસે, સાત દત્તી અન્ન તથા સાતદત્તી પાણી લઈને આત્મધ્યાનમાં દિનરાત લીન રહે છે આ પ્રકારના તપ ઉપરાત પણ બીજા અનેક તપ છે જિજ્ઞાસુઓને એ વાતની સ્પષ્ટતા દશાશ્રુત વાચવાથી મળી ગઈશે.

×૧૫-૧૬-ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે તપશ્ચર્યા કરી છે એનો ઉલ્લેખ આપણે આગળ કરી ગયા છીએ, તે પશુ ફરીવાર અત્રે લખવું ઉચિત છે

“ एक षण्मासक्षपणं, द्वितीय षण्मासक्षपण पचदिन
न्यून, नवचतुर्मासक्षपणानि, द्वे त्रिमासक्षपणानि, षट् द्वि-
मासक्षपणानि, द्वे सार्द्धैकमासक्षपणे, द्वादश मासक्षपणानि,
द्वासप्ततिः पक्षक्षपणानि, भद्रप्रतिमा दिनद्वयमाना, महा
भद्रप्रतिमा दिनचतुष्कमाना, सर्वतोभद्रप्रतिमा दशदिनमाना,
एकोनत्रिंशदधिकं शतद्वय षष्ठाः, द्वादश अष्टमा, एको
नपचाशदधिक शतत्रय, पारणानां दीक्षादिनम् ॥ ततश्चेंदं
जातम् ॥

“ बारह चैत्र य बासा, मासां छच्वेव अद्रमास च ।
वीरवग्स्स भगवओ, एसो छ उमत्थपरियाओ ॥ १ ॥

બાવાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે દિવસ દીક્ષા ગ્રહણ કરી, તે દિવસે જ ઉપવાસ હતા એવા જ ઉપવાસની તપશ્ચર્યા બસો ઓગણત્રીસ (૨૨૯) વાર તેમણે કરી બાર વાર ત્રણ ત્રણ દિવસના ઉપવાસની (અઠ્ઠમ) તપશ્ચર્યા કરી ભદ્રપતિજ્ઞાના જે દિવસ, મહાભદ્ર પ્રતિજ્ઞાના આગ દિવસ, સર્વતો ભદ્ર પ્રતિજ્ઞાના દસ દિવસ, આ ત્રણ પ્રતિજ્ઞાના કુલ સોળ દિવસની તપશ્ચર્યા તેમણે કરી બોતેર (૭૨) વાર પદ્મ દિવસની તપશ્ચર્યા કરી બાર વાર માસક્ષ-પણ તપ કર્યું છ વાર જે માસક્ષપણ કર્યું જે વાર ત્રણ માસક્ષપણ કર્યું એક વાર છ મહિનાનું, બીજા છ મહિ-નાના પાંચ દિવસ ઓછા-નું તપ કર્યું મહાવીર સ્વામીએ ૩૫૦ વાર પારણા કર્યા અર્થાત્ જોગન લીધું ત્યારબાદ તેમને અપૂર્ણજ્ઞાન પેદા થયું એ પ્રકારનું વિશિષ્ટ તપ ભગવાન મહાવીર સ્વામી, તેમના શિષ્યો, પ્રશિષ્યો, શ્રમણ, શ્રમણિકાઓ વગેરેનું હતું આજે પણ એ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના અનુયાયી વર્ગ—ચારે તીર્થમાં મહાન તપ થઈ રહ્યું છે

૧૭ “કેલલેમો ય વારુણો” દુનિયા કેશ લોચનને મહા દારુણ દુખ સમજે છે કિન્તુ જૈન શ્રમણ તેને મહાન તપ સમજીને દાઢી, મૂંછ, મસ્તકના વાળોનો વિધિપૂર્વક લોચ કરે છે કહ્યું છે કે—

“લોચકદ મુંદત, મુંદત્તે હોઈ નિન્વિયાસ્ત ।

તો નિન્વિયારકરણો ય ગાહિત્તર પરકમઈ ॥૧॥

બાવાર્થ—લોચથી મસ્તક સાફ બને છે (વાળ વિનાનું) મસ્તક મુડવાથી મન નિર્વિકાર તત્ત્વને પેદા કરનાર

અને છે નિર્વિકાર મન હોવાથી આદ્ય તપ સયમમા શોભનીય પરાક્રમ (ઉદ્યમ) અને છે. એ માટે કેશલોચને તપ ગણવામા આવે છે

“ સિસિરમિ એકદા મગવં, છાયાણ જ્ઞાઈ આસિયા ।

માયાવર્ઈ ગિમ્હાણ, અત્યતિ ઉક્કુહુણ અમિતાવે ॥

આચા પ્ર અ ૧ ઉદ ૪

અર્થાત્ ભગવાન શિયાળામા, ઠંડી છાયામા ઊભા રહીને, અથવા બેસીને ધ્યાન કરતા હતા ઉનાળામા ઉત્કુટક આસન લગાવી તપ કરતા હતા ને સૂરજનો તડકો લેતા હતા (સહન કરતા હતા) આ સિવાય પણ તેઓ અનેક આસન કરતા હતા.

“ ઠાણદ્વિઈ, ઉક્કુહુઆસણિઈ, પઢિમટ્ટાઈ, વીરા-સણિયાઈ, નેસજ્જિઈ દઢ્ઠાઈ, લહ્હસાઈ, આયાવઈ, અવાહઈ, અકહુઈ, અણિટ્ટહઈ, સન્નવાયપરિકમ્મ વિમ્મુક્કે ”

ઓપપાત્તિક છત્ર

અર્થાત્ ઉક્કુહુ આસનથી, પદ્માસનથી, વીરાસનથી, દહાસનથી, લહ્હાસનથી, ઊભા રહેવું, ઉનાળામા (ગ્રીષ્મ) તાપ સહન કરવો, શિયાળાની ઠંડીમા ઊભા રહેવું, ખૂજલી નહિ ખણવી, થૂકવું નહિ, શરીરની તમામ વિભૂષા વગેરે કોઈ પણ પ્રકારનું પરિક્રમ નહિ કરવું, આ શ્રમણનાયક અને શ્રમણોની મહાન તપશ્ચર્યા છે

૨૦-૨૧ જૈન શ્રમણ આત્મવાદી (આત્મ સિદ્ધિ માત્પર રહેનાર) હોવાથી કોઈપણ પ્રકારની શરીરની સુશ્રુષા (ખરદાસ, ચાકરી) વિભૂષા કરતા નથી એથી શરીર પર ધૂળ ચઢે છે ને તેથી તેમનો દેખાવ વિચિત્ર જણાય છે. મુનિ હ મેશા અસ્નાની (સ્નાન લેતા નથી) હોય છે. કહ્યું છે કે-

બાહિઓ વા અરોગી વા, સિનાણ જોડ પત્થણ ।
 વુક્કન્તો હોડ આયારો જદો દવ્વ સંજમો ॥૬૭॥
 સતિ મે સુહુમા પાણા વસામુ મિલગામુઅ ।
 જે ય મિક્કુ સિનાયતો, વિયદેણુપ્પિલાવણ ॥૬૮॥
 તમ્હા તેણ ન સિનાયતિ સીણણ ઉસિણેણ વા ।
 જાવાજીવં વય ધોર, અસિનાણ મહિટ્ઠગા ॥૬૯॥
 સિનાણ અહવા કકં, હુદ્ધ પત્થગણિઅ ।
 ગાયસ્સુવ્વટ્ઠણદ્દાણ, નાયરતિ કયાઈ વિ ॥૭૦॥

દશ અ. ૬

ભાવાર્થ—રોગિષ્ઠ અથવા નિરોગી, કોઈપણ બિંદુ જો સ્નાનની પ્રાર્થના કરે (સ્નાન કરવા આડે) તો તેથી તેના આચાર (સચમ ધર્મ) તુ ઉદ્ભવન થાય છે, અને તેના વ્રતમા ક્ષતિ આવે છે, આમ માનવુ જોઈએ-૬૧

કેમકે ક્ષાન્તભૂમિ અથવા એવા પ્રકારની ખીજ કોઈપણ ભૂમિ પર અસંખ્ય અતિસૂક્ષ્મ પ્રાણી વ્યાપ્ત (અસ્તિત્વ

ધરાવે છે) હોય છે આ માટે ભિક્ષુ જો ગરમ પાણીથી સ્નાન કરે તો તે, જીવોની વિરાધના કર્યા વગર ગહેતો નથી-૬૨

આ કારણથી ઠંડા કે ગરમ (સજીવ અથવા નિર્જીવ) કોઈપણ પ્રકારના પાણીથી, દેહભાનથી દૂર રહેનાર સાધુ સ્નાન કરતા નથી અને જીવન પર્યંત આ કઠિન વ્રતનું પાલન કરે છે. ૬૩

સયમી સાધુએ સ્નાન, સુગંધ, ચદન, લોઘ, કેકે, પક્ષકેસર વગેરે સુગંધી પદાર્થોને કદાપિ પોતાના શરીર પર લગાડવા જોઈએ નહિ અને એ પદાર્થોનું મર્દન પણ કરવું જોઈએ નહિ. ૬૪.

આ પ્રકારના સ્નાન વગેરે નહિ કરવાથી શરીર પર ધૂળ વગેરેના થર ચઢે છે, એને જૈનસાધુ મહાન તપસ્યા સમજીને નિરપૃહ રહેતા.

૨૨ ભગવાન મહાવીર સ્વામી મોટા મોટા ભયકર વનોમા આવીને નિર્ભય રીતે ધ્યાન ધરતા હતા મયમ સાધનામાં લીન રહેતા હતા ત્યાં કોઈ પ્રકારના અનાર્થ-લોકો ભગવાનને જે પરિષદો-ઉપસર્ગો આપતા, તે એટલા બધા ત્રાસદાયક ને ભયકર હતા કે તે બધાનું સવિસ્તર વર્ણન કરવું અમારે માટે મુશ્કેલ છે તેમ છતાં તેના નમૂના રૂપ નીચે લખીએ છીએ

“ તાદ્દે સામિસ્મ ઉવરિ ધૂલિં વગ્ગિસં વરિસદ્દ ” પ્રભુ ઉપર ધૂળ વરસાવી, ચાખૂંકો ફટકાર્યા, પગમા આગ લગાવી, કાનોમા ખીલા ઠોક્યા, કાન આખોમા અનેક વિટબનાઓ

આપી, આમ છતાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ મેરુ પર્વ-
તની જેમ અચલ રહીને બધું જ સહન કર્યું આ શ્રમણોની
મોટી તપસ્યા છે

૨૫—સ્મશાન વગેરે સ્થળોમા, ભગવાન જ્યારે
નિવાસ કરતા ત્યારે નિદ્રા લેવાની ઈચ્છા વગર ત્યાજ લોટી
જતા અને ત્યાના હાડકા, તેમના માથા નીચે આવવા છતાં,
તેમને ન તેની સૂગ હતી કે ન તેનો ભય હતો

૨૬—જ્યારે ભગવાન અનાર્થ દેશમા ગયા ત્યારે
ત્યાના લોકોએ અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો ભગવાનને આપ્યા.
પ્રભુ જ્યારે ધ્યાનમા હોય ત્યારે કેટલાક અજ્ઞાન લોકો
તેમની ઉપર પેશાબ કરતા અને ધૂળ નાખતા કાન
વગેરે શરીરના અવયવો પર લાકડી વગેરેથી પ્રહારો કરતા
અને માર મારતા પરંતુ ભગવાન તો તે લોકોનું
સદા હિત જ વિચારતા હતા તે લોકો પર તેઓ દ્વેષની
લાગણી ધરાવતા નહિ એ જ પ્રભુની પ્રભુતા કે મહાન
તપસ્યા છે

૨૭—મારા આત્મબધુ કૌસામ્બીજી ખુલાસો કરે
છે કે આ પ્રકારના લક્ષણોવાળી તપસ્યા, એ જૈન સાધુની
તપસ્યા છે (અથવા આવી તપસ્યા જૈનસાધુ કરે છે)
આજે પણ તેઓ (જનશ્રમણો) કેશ લોચન વગેરે તપસ્યા
કરે છે મરાઠીમા લખે છે કે—

‘મો, માદ્મો, માદ્મ્યાવર’ એ પ્રકારના શબ્દોથી એમ
ન માની લેવું કે ‘બુદ્ધ મહાત્માને માટે આ વર્ણન છે
ભગવાન બુદ્ધ પૂર્વાર્ધ પા ૬૬ પરિવ્રજેદ-૪.

પ્રકરણ ૨૨ મું

આચાર ગ સૂત્રનો પાઠ

પ્રિય પાઠકો-આચાર ગ સૂત્રના બે શ્રુતસ્કન્ધ છે.
પહેલા શ્રુતસ્કન્ધમા નવ અધ્યયન છે

૧-પહેલા અધ્યયનમા આત્માનુ સ્વરૂપ અને કર્મ-
બંધના હેતુનો વિચાર કરવામા આંચો છે પૃથ્વી, પાણી,
અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસકાય એ જીવોના સ્વરૂપની
સાથે હિંસા-અહિંસાનુ સુદર વર્ણન કરવામા આવે છે

૨-બીજુ અધ્યયન લોક વિજયનું છે, અર્થાત્ સ સાર
અને એના પરના વિજયનુ છે માતા, પિતા વગેરે પરિવારનો
મોહ જીતીને, અરતિ (દ્વેષ) દૂર કરીને, અભિમાન તથા
રોગજનક ભોગોને ત્યાગી, મમતા છોડીને સયમપાલન
કરવુ, તેનુ વર્ણન કરવામા આંચુ છે

૩-ત્રીજા અધ્યયનુ નામ શીતોષ્ણીય છે મુનિઓએ
ઠંડી તથા ગરમી સમભાવથી સહન કરવાની છે પાપનો
પરિત્યાગ કરી મુનિ જાગૃત રહે છે એ ભાવમા સ્થિત બની
અન્તઃકરણથી સયમનુ પાલન કરવુ જોઈએ

૪-ચોથુ અધ્યયન સમ્યક્ત્વનુ છે અનાત્મીય મિથ્યા-
મતમતાતરોથી બચીને, તપ અનુષ્ઠાન કરતા, સત્યસ્વરૂપ,

સત્યવાદ અને સચમમા સ્થિર રહેવું, એનું વર્ણન કરવામા આવ્યું છે

૫-પાપમા અધ્યયનમા લોકસારનું વર્ણન છે પ્રાણી હિંસા કરનાર, વિષયોમા આસક્ત રહેનાર, મુનિ હોતો નથી પણ હિંસા આદિ પાપોથી નિવૃત્ત અને કોઈપણમા આસક્તિ નહિ રાખનાર જ મુનિ (સાચો મુનિ) હોય છે, (ગણાય છે) રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરવો અને સદા સદાચારનું યથાર્થ પાલન કરવું જોઈએ. આવા પ્રકારનું વર્ણન તેમા આપવામા આવ્યું છે.

૬-છટા અધ્યયનનું નામ ધૂત છે પાપકર્મોને ધોવા-અથવા દૂર કરવા સ્વજન સખધીઓને છોડી આત્મધર્મમા લીન રહેવું કર્મોને આત્માથી દૂર કરવા અલ્પ ઉપાધિવાળા બની, સકટોથી ડર્યા વિના, પૌદ્ગલિક મુખોમા મૂર્ચ્છિત અન્યા વિના, સચમ સમાધિમા રહેવું

૭-સાતમું પ્રકરણ મહાપરિણાનું છે-અનુપલબ્ધ છે

૮-આઠમા અધ્યયનનું જ નામ વિમોક્ષ કે વિમોહ છે એમા કુળીલપરિત્યાગ, લોકના ધ્રુવાધ્રુવનો વિચાર અકલ્પનીય વસ્તુ તથા મિથ્યાશકા નિવારણ કરી પરિહૃદ સહન કરવા વિશેનું વર્ણન જોવામા આવે છે આત્મા સ્વભાવમા લીન બની સચમ જીવન જીવવું અને સમાધિ પૂર્વક વિધિથી મરવા વિશેનું વિવેચન તેમા કરવામા આવ્યું છે.

૯-નવમા અધ્યયનમા ભગવાન મહાવીર સ્વામીની મહાન તપસ્યાનું વર્ણન આપવામા આવેલ છે.

ખીજા શ્રુતસ્કન્ધમાંનાં અધ્યયનો

૧૦-પિ કેષણા અધ્યયન, તેમા લિક્ષાચરીના નિયમો તથા સદોષ, નિર્દોષ આહારનુ વિવેચન છે એના ઉદ્દેશ ૧૧ છે:

૧ ગૃહસ્થના ઘરમા પ્રવેશ કરવાની વિધિ, કેવો કેવો આહાર લેવો ને કેવો ન લેવો ?-તેનુ વર્ણન.

૨ અશુદ્ધ આહાર કદાપિ ન લેવો

૩ જમણુવારમા જવાથી થતી હાનિ

૪ જમણુવારમા ન જવુ જોઈએ

૫ સદોષ આહાર નહિ લેવો-નિર્દોષ આહાર લેવો.

૬ ગ્રાહ્ય, અગ્રાહ્ય, અગેના નિયમો

૭ આહાર કેમ લેવો ને કેમ છોડવો ?

૮. પાણી, ફળ, ફૂળ તથા ખીજા પ્રકારનો આહાર કેમ લેવો ને કેમ છોડવો ?

૯ સચમ યોગ્ય આહાર લેવા અને અયોગ્ય આહાર ન લેવા

૧૦ આહાર પાણી લાવવામા કેમ વર્તવુ જોઈએ ?

૧૧. આહાર પાણીના વિષયમા અભિગ્રહ તથા વિશેષ છે

૧૨ અગિયારમા અધ્યયનમા, મુનિઓએ કેવી વસતિમા રહેવુ, કંઈ વસતિમા ન રહેવુ, પાટ, પાટલી, પથારી વગેરેની વિધિ-નિષેધનુ વર્ણન છે

૧૩ મુનિના માટે ગમનાગમનના, ધર્મોપથિક સમિતિનુ કેમ પાલન કરવુ જોઈએ એનુ વર્ણન કર્યું છે

૧૩-આ અધ્યયન મુનિની ભાષાસમિતિ અગેનુ છે
કેવી ભાષા, કેમ બોલવું, કેવું ન બોલવું, એ વગેરેનો
વિચાર કરવામા આવ્યો છે

૧૪ વસ્ત્રૈષણાનુ વર્ણન મુનિએ કેવા વસ્ત્રો લેવા,
કેવા ન લેવા

૧૫ પાત્રૈષણા-મુનિએ પાત્ર કેવા લેવા, કેવા ન લેવા

૧૬ અવશ્ય હ પ્રતિમા-સાધુએ યોગ્ય ઉપાશ્રય જોવો,
ઉપાશ્રય જોવાની વિધિ તેમા વર્ણવેલી છે

૧૭ સ્થાન-ઊભા રહેવાના સ્થાનની વિધિ

૧૮ નિશીથિકા-અભ્યાસ કરવા માટે કેવું સ્થાન હોવું
જોઈએ તેનું વર્ણન

૧૯ ઉચ્ચાર પાસવણ-મળમૂત્ર પરિસ્થાપન માટે કેવી
જગ્યા જોઈએ, કેવી ન જોઈએ-તેનું વર્ણન

૨૦ મુનિએ શબ્દમા મોહિત થવું જોઈએ નહિ.

૨૧ મુનિએ રૂપમા મોહિત થવું જોઈએ નહિ

૨૨ પરક્રિયા-મુનિના શરીરમા કોઈ ગૃહસ્થ કર્મ-
બંધનવાળી ક્રિયા કરે તો કેમ વર્તવું તેનું વર્ણન

૨૩ અન્યોન્ય ક્રિયા-મુનિઓએ, અરસ્પરસ થતી
કર્મબંધની ક્રિયાઓમા કેમ ગહેવું તેનું વર્ણન

૨૪ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું છવનચરિત્ર, અને
તેમના ચારિત્રની ભાવનાનું સ્વરૂપ

૨૫ વિમુક્તિ-હિત શિક્ષાનું વર્ણન

આચાર્ય સૂત્રનો મુખ્ય સાર ઉપર મુજબ છે જો
મનુષ્ય સમ્યગ્દષ્ટિ બની, ગુરુ પાસેથી તેનો અભ્યાસ કરે

તો આમા કયાય પણ વિવાદ ઉપસ્થિત થવા સભવ નથી, પરંતુ સમ્યક્ દષ્ટિને છોડીને, તેને જોવામા આવે તો આ શુ, તમામ શાઓ વિદ્વાદ્વસ્ત બને છે

મારા આત્મબધુ ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીએ, માસાહારને માટે, આચાર્ય સૂત્રના દસમા અધ્યાયના દશમા ઉદ્દેશનો આધાર લીધો છે આ માસાહાર સિદ્ધિને માટે નથી, કેમકે વનસ્પતિ આહારની અધિકારીવાળો હોવાથી માસાહાર કોઈ પણ હાલતમા સિદ્ધિ કરાવતો નથી.

કૌસામ્બીજીએ પોતાને ઈષ્ટ માસાહારની સાબિતીને માટે આચાર્ય સૂત્રના સૂત્ર આધાર રૂપથી કદાચ આપ્યો હોય પણ તે પહેલા જો એ સૂત્રને, તે સૂત્ર સાથેનો સબંધ પણ જોયો હોત જરૂર તેમને આવી જ્ઞાતિ થઈ ન હોત ! કેમકે પહેલા સૂત્રમા જે વનસ્પતિના નામનો ઉલ્લેખ કરી, અપ્રાસુક નાખી દેવા યોગ્ય કહ્યો છે. આ સૂત્રમા તે વનસ્પતિ વાચક છે છતા પણ તે ત્યાજ્યને નાખી દેવા કહેલ છે પાઠક કદાચ કોઈ તર્ક કરે કે જો બન્ને સૂત્રોમા ત્યાજ્ય અને નાખી દેવા યોગ્ય ભોજનનો સબંધ છે તો તે અલગ અલગ સૂત્રો કેમ બનાવ્યા એના સમાધાનમા એમ છે, કે સૂત્ર સિદ્ધાંતજારોની શ્રેણી વિચિત્ર (વિશિષ્ટ) હોવાથી અને વસ્તુના નામ ગુણમા ફરક હોવાથી, શિષ્યોને સારી રીતે તેનો મર્મ અથવા અર્થ સમજાય એ પ્રકારના લક્ષ્યથી જુદા જુદા પ્રકારની સૂત્રરચના કરવામા કોઈ આપત્તિ જણાતી નથી હવે અત્રે પાઠકોની જાણ માટે તથા મારા આત્મબધુ કૌસામ્બી તથા તેમના જેવા મિત્રા

આક્ષેપરૂપ શ્રદ્ધા રાખનારના મનના સમાધાન માટે ત્યાં
સૂત્રાર્થ લખ્યું છે પાઠક તટસ્થ રહીને તે વાચે ને વિચારે

પૂર્વ સૂત્ર—

સે મિવસૂ વા મિવસૂળી વા સેજ્જ પુણ જાણેજ્જા
અતરુચ્છય વા ઉચ્છુગહિયં વા, ઉચ્છુયોયગં વા, ઉચ્છુ
મેરગ વા, ઉચ્છુસાલગ વા, ઉચ્છુહાલગ વા, સિવલિ વા,
સવલિવાલગ વા, અસિં સ્વલ્લ પઢિગ્ગહિયસિ અત્પે સિયા
મોયળાજાણ, ઉચ્છિયધમ્મહે, તદ્દપ્પગાર અતરુચ્છય જાવ
સંવલ્લિ વાલગ વા અફામ્મય જાવ ણો પઢિગ્ગાહેજ્જા ”

૬૨૨ આચાર્ય દ્વિતી અ ૧૦ ડ ૧૦

ભાવાર્થ—ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા લેવા ગયેલ, સાધુ
સાધ્વીએ એ ધ્યાનમાં રાખ્યું કે ઇક્ષુ (શેઝી) નો મધ્ય
વિભાગ, ઇક્ષુનો ખડ, ઇક્ષુની છાલ, ઇક્ષુનો અગ્રભાગ
(આગળનો ભાગ) ઇક્ષુની શાખા, ઇક્ષુનો પ્રદેશ (એક વિભાગ)
મળના ફેતરા, એવા જ તલ વગેરેના ફેતરા વગેરે કે
જેમાં ખાવા લાયક એછો પદાર્થ છે ને ફેડી દેવાનું વિશેષ
છે, એમ સમજાય તો એવા પ્રકારના આહારને અપ્રાસુક
(દોષિત) માનીને ગ્રહણ કરવો નહિ

પ્રિય પાઠકો ! આ સૂત્રમાં ઇક્ષુ વગેરે વનસ્પતિ પદાર્થોમાં, ખાવાનો પદાર્થ એછો અને નાખી દેવાનું વિશેષ
હોવાથી એને ગ્રહણ કરવો નહિ, એ જ પ્રમાણે કાઠાવાળી
વનસ્પતિ તથા બહુ ગાઠાવાળા ફળનો ગલ્લ (અદરનો

માવે) ગ્રહણ કરવે નહિ એ પ્રકારનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે.

વિવાહવાળું સૂત્ર—

“ સે મિક્ખૂ વા મિક્ખૂળી વા સેજ્જં પુગ જાણિજ્જા, વહુઅદ્વિય મસ વા મચ્છ વા વહુકટગં અસિ સ્વલ્લ પઢિગા-
હિતસિ અપ્પેસિયા મોયણજાણ વહુઉજ્ઞિયધમ્મિણ તદ્દપ્પગારં
વહુઅદ્વિય મંસં મચ્છં વા વહુકટગ લાભે સંતે જાવ ણો
પઢિગાહિજ્જા ”

માત્રા દ્વિતો અ ૭ ૩ ૧ સ્ ૬૨૨

ભાવાર્થ—ગૃહસ્થને ઘેર લિક્ષા માટે ગયેલ સાધુ-સાધ્વી-
ઓએ સમજી લેવું જોઈએ કે—ખડું ગાંઠવાળા કુળનો ગર્ભ
(માવે) તથા માછલીની આકારવાળી વનસ્પતિ કે, જેમા ખડું
કાટા હોય (ખડુંજ કઠિન ભાગવાળી વનસ્પતિ) એવા પ્રકારનું
લોજન ગૃહસ્થના પાત્રમા તથા ગૃહસ્થના હાથમાં જોઈને,
એમા ખાવાનું ઓછું, ન ફેડી દેવાનું વિશેષ છે, એમ
સમજીને એ પ્રકારનો આહાર મળે તો પણ ગ્રાહ્ય નથી—
સ્વીકારવા યોગ્ય નથી ૬૨૬

“ સે મિક્ખૂ વા મિક્ખૂળી વા ગાહાવશ્કુલ પિઢવાય
પહિયાણ અણુપ્પવિદ્દે સમાણે સિયાણ પરો વહુઅદ્વિય
મમેણ મચ્છેણ ઉવણિમંતેજ્જા. ” આડત્તતો સમણા અભિ-
ક્તવંસિ વહુઅદ્વિય મમં પહિગાહિત્તણ, ઇયપ્પગાર ણિગ્ગેસ
સોશ્વા ણિસમ્મ સે પુન્નમેવ આલોણ્જ્જા, આડસોચિ વા

મણીતિ વા ણો મ્હલુ મે કપ્પહ્ વહુઅદ્ધિય મસ પઢિગાદે-
ત્તણ, અભિક્ખસિ સે દાહં જાવડયં તાવહ્ય પોગ્ગલ દલયાદિ
મા અદ્ધિયાહ્ ”

પૂર્વાર્ધ સૂત્ર

ભાવાર્થ—ગૃહસ્થના ઘેર ભિક્ષા લેવા ગયેલા સાધુ-
સાધ્વીને ગૃહસ્થ બહુ ગાઠવાળા ફળનો ગર્ભ (માવો) તથા
મન્થ નામની વનસ્પતિના લોજનને માટે નિમત્રણ આપે
કે હે આયુષ્યમાન શ્રમણ ! તમે બહુ ગાઠવાળા ફળનો ગર્ભ
લેવા ચાહો છો ? ગૃહસ્થના મુખના આ પ્રકારના શબ્દો
સાભળી, બરોબર નિશ્ચય કરી, ગૃહસ્થ સાધુના પાત્રમા
(લોજન) નાખે તે પહેલાં સાધુએ કહી દેવું જોઈએ કે, હે
આયુષ્યમાન ભાઈ ! (અગર ખડેન) હું નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું
કે તે (લોજન) મને અકલ્પ્ય (અસ્વીકાર્ય) છે, કેમકે બહુ
ગાઠ સહિત ફળનો ગર્ભ, અમારા માટે અકલ્પ્ય છે અગર
જો તમારી ઈચ્છા મને આપવાની જ હોય તો એમા જેટલો
ગર્ભ છે એટલો જ આપો ગાઠવાળો ભાગ નહિ હું એનો
ગર્ભ લઈ શકું છું આ ઉપરના પૂર્વાર્ધ સૂત્રનો મૂલાર્થ છે.

“ સે સૈવ વદન્તસ્સ પરો અભિહટ્ઠ અન્તો પઢિગહં
સિ વહુઅદ્ધિયં મસ પરિમાહિત્તા ણિહદુ દલાણ્જ્જા, તહ્ણ-
ગાર પઢિગહ્ણ પર હત્થસિ વા પરપાયસિ વા અફામ્મય
અણેણિજ્જ લાભેમતે જાવણો પઢિગાદિણ, સિયા ત ણો
' હિ ' ત્તિ વણ્જ્જા ણો ' અણહિ ' ત્તિ વણ્જ્જા સેત્તમાયાણ

માવે) ગ્રહણ કરવે નહિ એ પ્રકારનું વિધાન કુવામાં આપ્યું છે.

વિવાદવાળું સૂત્ર—

“ સે મિક્ખૂ વા મિક્ખૂણી વા સેજ્જં પુણ જાણિજ્જા, વહુઅદ્વિયં મસં વા મચ્છં વા વહુકટગં અસ્સિ સ્વલ્લ પઢિગ્ગા-
હિતસિ અપ્પેસિયા મોયણજાણ વહુઉજ્જિયધમ્મિણ તહપ્પગારં
વહુઅદ્વિય મસં મચ્છં વા વહુકટગં લાભે સંતે જાવ ણો
પઢિગ્ગાહિજ્જા ”

માત્રા દ્વિતો અ ૭ ૩ ૧ સૂ ૬૨૨

ભાવાર્થ—ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માટે ગયેલ સાધુ—સાધ્વી-
ઓએ સમજી લેવું જોઈએ કે—ખડું ગાઠવાળા કળને! ગર્ભ
(માવે) તથા માછલીની આકાશવાણી વનસ્પતિ કે, જેમા ખડું
કાટા હોય (ખડુંજ કઠિન ભાગવાળી વનસ્પતિ) એવા પ્રકારનું
ભોજન ગૃહસ્થના પાત્રમાં તથા ગૃહસ્થના હાથમાં જોઈને,
એમા ખાવાનું ઓછું, ન ફેડી દેવાનું વિશેષ છે, એમ
સમજીને એ પ્રકારનો આહાર મળે તો પણ ગ્રાહ્ય નથી—
સ્વીકારવા યોગ્ય નથી ૬૨૬

“ સે મિક્ખૂ વા મિક્ખૂણી વા ગાઠાવડ્ઢકુલ પિઢવાય
પઢિયાણ અણુપ્પવિદ્ધે સમાણે સિયાણ પરો વહુઅદ્વિયણ
મસેણ મચ્છેણ ઉવણિમતેજ્જા, ” આડસતો સમણા અભિ-
ક્ત્વંસિ વહુઅદ્વિય મસં પઢિગ્ગાહિત્તે, ઇયપ્પગાર ણિગ્ગેસ
સોચ્ચા ણિસમ્મ સે પુન્નમેવ આલોપજ્જા, આડસોત્તિ વા

મરણીતિ વા ણો ચ્વલુ મે કપ્પહ વહુઅદ્વિય મસ પઢિગાદે-
ત્તપ્, અધિક્કસિ સે દાઉ જાવહ્ય તાવહ્ય પોગ્ગલ દલયાદિ
મા અદ્વિયાહ ”

પૂર્વાર્થ સૂત્ર

ભાવાર્થ—ગૃહસ્થના ઘેર ભિક્ષા લેવા ગયેલ સાધુ-
સાધ્વીને ગૃહસ્થ બહુ ગાઠવાળા ફળનો ગર્ભ (ભાવો) તથા
મચ્છ નામની વનસ્પતિના લોજનને માટે નિમત્રણ આપે
કે હે આયુષ્યમાન શ્રમણ ! તમે બહુ ગાઠવાળા ફળનો ગર્ભ
લેવા ચાહો છો ? ગૃહસ્થના મુખના આ પ્રકારના શબ્દો
સાભળી, બરોબર નિશ્ચય કરી, ગૃહસ્થ માધુના પાત્રમાં
(લોજન) નાખે તે પહેલા સાધુએ ઠીક દેવુ બેઠાએ કે, હે
આયુષ્યમાન ભાઈ ! (અગર બહેન) હું નિશ્ચયપૂર્વક કહુ છું
કે તે (લોજન) મને અકલ્પ્ય (અસ્વીકાર્ય) છે, કેમકે બહુ
ગાઠ સહિત ફળનો ગર્ભ, અમારા માટે અકલ્પ્ય છે અગર
જો તમારી ઈચ્છા મને આપવાની જ હોય તો એમાં બેટલો
ગર્ભ છે એટલો જ આપો ગાઠવાળો ભાગ નહિ હું એનો
ગર્ભ લઈ શકું છું આ ઉપરના પૂર્વાર્થ સૂત્રનો મૂલાર્થ છે

“ સે સેવ વદન્તસ્સ પરો અપિહદ્ અન્તો પઢિગાહં
સિ વહુઅદ્વિયં મંસ પરિમાહિતા ણિહદુ દલાપ્પજ્જા, તહ્પ-
ગાર પઢિગહગ પર હત્થસિ વા પરપાયસિ વા અફામ્મયં
અણેણિજ્જ લામેસતે જાવણો પઢિગાદિ, સિયા તં ણો
‘ હિ ’ ત્તિ વણ્ણજ્જા ણો ‘ અણહિ ’ ત્તિ વણ્ણજ્જા સેત્તમાયાણ

एगंतमवक्कमेज्जा अवक्कमेत्ता अहे आरामसि वा अहेउ-
वस्सयसि वा, अप्पंड जाव अप्पसंताणए मंसम मच्छगं
मोच्चा अट्ठियाइं कंटए गहाय से तमायाए एगंतमवक्कमेज्जा,
अहेज्झाम थंडिलसि वा, जाव पमज्जिय पमज्जिय
'परिट्ठवेज्जा "

उत्तरार्धं सूत्र आ द्वि अ, १ उ ९-

ભાવાર્થ - મુનિના સાફ સાફ કહી દેવા છતાં પણ
કદાચિત્ ગૃહસ્થ, ઘરમાથી બીજો (આહાર) લાવી, પાત્રમા
બહુ ગાઠવાળા ફળનો ગર્ભ (પાત્રમા) નાખવા ઈચ્છે તો
ગૃહસ્થના પાત્રમા તથા હાથમા અપ્રાસુક, અનૈષણિક,
(ભોજન) છે એમ બાણીને સાધુએ તે (ભોજન) લેવું નહિ
કદાચિત્ ગૃહસ્થ, સાધુના કહેવા છતાં પણ સાધુના પાત્રમા
બહુ ગાઠવાળા ફળનો ગર્ભ નાખી દીધો, તો સાધુએ, એ
નાખનાર ગૃહસ્થને સારો કે ખરાબ કહેવો જોઈએ નહિ,
કિંતુ પોતાનું પાત્ર ઉઠાવી, એકાન્તમા જઈને, જીવન તું
રહિત બગીચામા કે ઉપાશ્રયના નીચેના ભાગમા બેસી
એનું પ્રતિલેખન કરવું જોઈએ કદાચ એ નાખી દીધેલા
ભોજનમાથી ગાઠ કે કાટા નીકળી શકે તેમ હોય તો તેને
કાઢીને, તે ફળનો ગર્ભ ચત્તનપૂર્વક ખાઈ લેવો જોઈએ.
અને પેલી ગાઠો તથા કાંટાને, જે સ્થળ બહુ હાડકાઓથી,
ઇટોથી, લોઢાથી, તથા કોઈ પ્રકારના કીટ (બળી ગયેલા)
કાટમાળના ઢગલાથી, દાળ વગેરે પદાર્થોથી અને છાણના
ઢગલાથી, આવા કોઈ પણ અન્ય પદાર્થોથી, અચિત થયેલ

હોય (નિર્જીવ થયેલ હોય) એવા સ્થળને ખરોખર તપાસીને, પરિમાર્જન કરીને ચત્તપૂર્વક નાખી દેવું બોધ્યું (આ વિવાદગ્રસ્ત ઉત્તરાર્ધ સૂત્રનો અર્થ)

પ્રિય પાઠકો ! આચાર્ય સૂત્રના દશમા અધ્યયનના દશમા ઉદ્દેશના ત્રણ સૂત્રો (૬૨૮-૨૯-૩૦) અત્રે આપેલ છે આ ત્રણ સૂત્રો વનસ્પતિના આહાર વિષયક છે ૬૨૮-૨૯ એ સૂત્રો નિષેધાત્મક છે ૬૩૦ એ સૂત્ર બે વિભાગમાં આપવામાં આવેલ છે એમાં પછુ બે મુદ્દાઓથી નિષેધાત્મક છે અને એક મુદ્દાથીએ માખિત થાય છે કે સાધુ મનાઈ કરે તે છતાં પછુ ગૃહસ્થ જળરજ્જ્વીથી સાધુના પાત્રમાં (આહાર) નાખી દે તો આપત્તિકાલ (અપવાદ) થી ખાવા યોગ્ય ખાઈ લેવું અને નહિ ખાવા યોગ્ય ગાંઠો તથા ઠાટા-વગેરે ફેંકી દેવા

પ્રિય પાઠકો ! વિવાદગ્રસ્ત સૂત્રોમાં જૈન સિદ્ધાંતોના મર્મને નહિ બાણનાર જનતાને ભ્રમ ઉપજાવનાર ચાર શબ્દો છે ૧. બહુઅદ્વિત્ય, ૨. મર્સ વા, ૩. મચ્છ વા, ૪. બહુકટગ

આ સૂત્રમાં હાકડું, માસ, મચ્છ, ઠાટા આ ચાર શબ્દો ત્રસકાય (પ્રાણીઓ)ના અવયવ નથી, એ વનસ્પતિના છે એની ખાત્રી આ સૂત્રથી મળે છે કારણ કે આ સૂત્રમાં આબ્ય છે કે—

“મસગ, મચ્છગ, મોચ્છા અદ્વિયાફ કટર્ ગઢાઈ”

ઈત્યાદિ— ગૃહસ્થ સાધુના પાત્રમાં ઉક્ત ભોજન નાખે તો તેને લઈ, ખજીયામાં કે ઉપાશ્રયમાં આવી “ મસગ,

મચ્છા, મોચ્ચા ” માસ અને મચ્છ ખાઈને, કાટા અને હાડકાને ફેંકી દેવા, આવો અર્થ કૌસામ્બીજીએ કર્યો છે

“ ત્યાને તે પાત્રાત ટાકલે, તર एका बाजूला घेऊन जावें, आणि आरामांत किंवा उपाश्रयांत प्राण्याचीं अहीं तुरळक असतील आशाठिकाणी वसून मांस, आणि मासा वेवढा खाउन हाडेंनि काटे घेउन एका बाजूका जावें. ”

ઇત્યાદિ આ પારમાર્થિક દષ્ટિએ જીવું છે-કેમકે મારા આત્મખંધુ કૌસામ્બીજી અને તેમના જેવી શ્રદ્ધા ધરાવનાર એનો અર્થ પ્રાણીના અવયવ માસ, મચ્છ કરે છે-વનસ્પતિના અવયવનો કરતા નથી આ પ્રકારનો અર્થ લગાતાર જૂઠો અને અસત્ય છે તેના બે કારણો છે (૧) એક તો, લિક્ષા લઈ આવનાર જૈન શ્રમણ-શ્રમણી, એને (જે લિક્ષા લાવે છે તેને) વિધિપૂર્વક ક્રિયા કર્યા બાદ જ ખાય છે આ ક્રિયામા સ્વાધ્યાય કુવો પડે છે અને સ્વાધ્યાય પણ અસ્વાધ્યાયના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ લાવના અભાવમા જ કરે છે જે મુનિ અસ્વાધ્યાયના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, લાવના સદ્ભાવમા સ્વાધ્યાય કરે છે તે પ્રાયશ્ચિતનો અધિકારી બને છે અને ત્રસકાય (પચેન્દ્રિય પ્રાણી)ના માસ અને હાડકાને અસ્વાધ્યાયનું દ્રવ્ય માન્યુ છે, અને જ્યાં માસ અને હાડકા હોય તે ક્ષેત્ર પણ અસ્વાધ્યાય રૂપ છે આ જગાએ તેઓ સ્વાધ્યાય કરી શકતા નથી, અને સ્વાધ્યાય કર્યા વિના તેઓ ભોજન કરી શકતા નથી પ્રસ્તુત સૂત્રમા તો “ મંસંગં મચ્છગ મોચ્ચા અદિશદ્

વટપ ગઢાપ ' એ સાફ વિચારથી લખેલ છે માટે કૌસા-
મ્પીણ્યે કહેલ પ્રાણીઓના અવયવરૂપ માસ, મચ્છી, હાથી
વગેરે અર્થ અસત્ય ઠરે છે જૈનશાસ્ત્રકારોના મત અનુસાર
' बहुवृद्धि मसं वा मच्छ वा, बहुकंटगं ' એનો અર્થ વન-
સ્પતિના અવયવરૂપ લેવાનો છે વનસ્પતિના અવયવોનો
અર્થ લેવાથી, સૂત્રમા જે દોષ આવે છે (જણાય છે) તે
આવતો નથી તે સૂત્ર નિર્દોષ બને છે ઉક્ત શબ્દોનો અર્થ
આ પ્રમાણે છે बहुवृद्धि=बहु બહુ, अट्टि=गाढ, मस=
वनस्पति ફળનો ગર્ભ, ખાવા યોગ્ય નરમ ભાગ મચ્છવા=
મચ્છનામક-એક વનસ્પતિ અથવા મચ્છના આકારવાળી
વનસ્પતિ, बहुकंटग बहु=બહુ, કટગ=કાટા અથવા વનસ્પ-
તિનો ન ખવાય તેવો કઠણ ભાગ આમ અર્થ લેવાથી,
વનસ્પતિનો અર્થ અસ્વાધ્યાયનુ દ્રવ્ય નથી મુનિ તે સ્વાધ્યાય
કર્તા બાદ બાદ શકે છે એથી મુનિ, કોઈ પણ પ્રકારે
દોષિત ઠરતો નથી

(૨) બીજુ કારણ-શ્રમણ નિર્ચન્થ-સાધુ-સાધ્વી, જ્યા
ચાલે છે, જ્યા ઊભા રહે છે, જ્યા બેસે છે, જ્યા સૂવે છે,
જ્યા ખાય છે, ત્યા કોઈ પરઠવા જેવી ચીજ હોય (અક-
લ્પનીય, અયોગ્ય, આહાર, પાણી, વસ્ત્ર, પાત્ર મૃતકલેવર-
શબ, મળ મૂત્રાદિક) તે તેને પરઠતા પહેલા તે બારીક
નજરથી તપાસ કરી લે છે કે અહી- ' अण्णदण जाव संता
ण' " અલ્પ શબ્દ, થોડા અર્થના ખોલવાવાળા, અને અભાવ
અર્થના ખોલવાવાળા છે અલ્પ ઇડા-આ શબ્દમા બેન્દ્રિ-
યાદિક પ્રાણી, પાત્ર પ્રકારની લીલ, એવાળ, અનતકાય
નિગોહ, બીયા, લીલા અકુરો, લીની થયેલ જગા આદિનો
સમાવેશ થાય છે આ ઉપર જણાવેલ દોષોથી જગા મુક્ત

હોય, અથવા અલ્પ હોય, ત્યાં ઉક્ત કાર્ય કરવું (આહાર પરઠવો), અર્થાત્ ચાલવું, ઊભા રહેવું, સૂઈ જવું, બેસવું, સ્વાધ્યાય કરવો, ખાવું, પીવું, મળમૂત્રાદિ કરવા, પરઠવું, આદિ કર્મો મુનિ કરી શકે છે—અન્યથા નહિ હવે પાઠકો પોતે જ વિચાર કરે કે જે સાધુ ગાઠ, કાટા વગેરે નિર્જીવ પદાર્થો નાખી દેતા પણ આવી વસ્તુઓની તપાસ કરે છે, (એ નિર્જીવ પદાર્થોમા કોઈ જીવ તો છે નહિ) એવો સૂક્ષ્મ વિચાર કરનાર જૈન શ્રમણ—નિર્ઘન્યોએ એક મતથી માસને અનત જીવોનો પિંડ માની લીધું તો એ અનત જીવોનું ભક્ષણ કરી, એક મામુલી ગાઠ, કાટા નાખતી—ફેકતી વખતે, આવો વિચાર કરી ફેકવા એમ કહેવું તે જૈન સાધુની મૂઠતા જ લેખાય એવી ભારે મૂઠતા કોઈ જૈન સાધુ કરી શકેજ નહિ એ માટે, કૌસામ્બીજી તથા એમના જેવા મિથ્યા શ્રદ્ધાવાળાઓએ જે અર્થ ઘટાવ્યો છે તે પ્રસ્તુત સૂત્ર વિભાગથી અસત્ય ઠરે છે એ માટે વહુમ ઢિંગ મસ વા મચ્છ વા, વહુકટગ વા ' એનો અર્થ બહુ ગાઠવાળા, વનસ્પતિના ફળનો ગર્ભ, મચ્છીના આકારવાળી તથા મચ્છનામક કાટાવાળી વનસ્પતિ જ છે, બીજા પ્રાણીના અવયવ માસાદિ નહિ આ અર્થના સમર્થન માટે અનેક પ્રાચીન કોષાદિક પ્રામાણિક સૂત્ર—સિદ્ધાંત મોજૂદ છે એના પ્રમાણ સ્વરૂપ પ્રકરણ સ્વતંત્ર રીતે આગળ બતાવવામા આવશે પહેલા અમે જે વાતનો સંકેત કર્યો હતો કે, જૈનશ્રમણોએ આહાર કરતા પહેલા વિધિ અવશ્ય કરવી જોઈએ એ વિધિનો ઉલ્લેખ જરૂરી હોવાથી સ્વાધ્યાય—અસ્વાધ્યાયના સ્મરણરૂપ લેખ લખવો જરૂરી છે

પ્રકરણ ૨૩ મુ.

વિધિપૂર્વક ભોજન કરવું

ધિણ્ણ પવિસિ ત્તા, સગાસે ગુરુણો મુળી ॥
ઈરિયાવહિયમાયાય, આગઓ અ પઢિકમે ॥ ૮૮ ॥
આમોરેત્તાણ નીસેસં, અહઆર ચ જહકમ ।
ગમણાગમ્મણે ચેવ, મત્તપાણે વ સંજણ ॥ ૮૯ ॥
ઉજ્જુપ્પન્નો અણુવિગ્ગો, અવક્કિત્તેણ ચેઅસા ।
આલોણ ગુરુસગાસે, જ જહા ગહિય મવ ॥ ૯૦ ॥
ન સમ્મમાલોહઅ હુજ્જા, પુર્વિ પચ્છા વજકદં ।
પુણો પઢિકમેતસ્સ, વોસદ્ધો ચિન્તણ ઇમ ॥ ૯૧ ॥
અહો જિણેહિં અસાવજ્જા, વિત્તિસાહૂણ દેસિયા ।
મુક્કસાહૂણદેહસ્સ, સાહુદેહસ્સ ધારણા ॥ ૯૨ ॥
ગમ્મકારેણ પારિત્તા, કરિત્તા જિનસથવં ।
સજ્ઞાય પઠુવિત્તાણ વીસમેજ્જસવ્વં મુળી ॥ ૯૩ ॥
વીસમતો ઇમ ચિન્તે, હિયમદ્ધ લામમદ્ધિયો ।
જહ મે અણુગમહ કુજ્જા, સાહુહુજ્જામિ તારિઓ ॥ ૯૪ ॥

સાહવો તો ચિઅત્તેણં, નિમંતિજ્જ જહકમં ।

જડ તત્થ કેડ્ઝ ઇચ્છિજ્જા, તેહિં સદ્ધિં તુ ભુંજણ ॥૯૫॥

અહ કાડ્ઝ ન ઇચ્છિજ્જા, તઓ ભુજિજ્જ એકઓ ।

આલોણ ભાયણે સાહુ, જયં અપરિસાહિઅ ॥ ૯૬ ॥

વશ વૈ અ પ ડ ૧

સાવાર્થ —શ્રમણ નિર્ઝન્યોતુ ભોજન કરવાનું સ્થાન ને કોઈ ઉપાશ્રય વગેરે હોય તો, ત્યાં ભિક્ષા લાવનાર સાધુ-સાધ્વીએ વિનયપૂર્વક ('નિસીહી તથા ગુરુઆદિ જ્યેષ્ઠ સાધુ હોય તો 'મત્થપણ વદામિ એમ બોલીને) પ્રવેશ કરવો. જોઈએ ગુરુ વગેરે સાધુ હોય તો લાવેલી ભિક્ષા ત્યાં રાખીને, ફરીવાર માર્ગ સખ ધી દોષોતુ નિવારણ કરવા ધર્મપથિક સમિતિનું ગ્રહણ, ધરિયા પથિક ક્રિયાનો કાર્યો-ત્સર્ગ કરવો. જોઈએ ૮૮.

એ સમયે સાધુને આહાર લેવા જતી વખતે અથવા પાછા ફરતી વખતે, અને આહાર પાણી લેતી વેળા જે કોઈ અતિચાર (દોષ) થયો હોય, તે બધા અતિચારોને તેણે (મુનિએ) ક્રમસર યાદ કરવા જોઈએ ૮૯.

આ પ્રકારનો કાર્યોત્સર્ગ કરીને પ્રાચશ્રિત લઈ નિવૃત્ત બનીને, સરલ, શુદ્ધિમાન, શાન્ત ચિત્તવાળા એ મુનિએ, આહાર પાણીની પ્રાપ્તિ દેવી રીતે થઈ ઇત્યાદિ સર્વ બાળ-સ્વાદ, વ્યાકુળ બન્યા વિના, ગુરુ સમક્ષ આલોચના (નિવે-

દન) કરવી જોઈએ જે પ્રમાણે આહારાદિક લીધું હોય તેનું નિવેદન કરવું જોઈએ ૯૦

પહેલા કે પછી થયેલા દોષોની, કદાચિત્ એ સમય પર આલોચના ન થઈ તો, ફરીવાર તેનું પ્રતિક્રમણ કરે અને એ સમય કાર્યોત્સર્ગ (દેહભાન બૂલીને) કરીને “ ઘોસદ્દો ચિંન્તય હમ ” એમ ચિંતન કરે કે-૯૧

અહો ! શ્રી જીનેશ્વરદેવોએ, મોક્ષના સાધનરૂપ, સાધુ પુરુષના શરીરના નિર્વાહ કરવા માટે કેવી નિર્દોષ બિક્ષા-વૃત્તિ બતાવી છે ! નિર્દોષ આહાર પાણી લેવાથી સયમના સાધનભૂત આ શરીરનું પાલન થાય છે ને મોક્ષની સાધનામા પણ લેશમાત્ર હરકત આવતી નથી ૯૨

કાર્યોત્સર્ગમા ઉપરોક્ત ભાવપૂર્વક ચિન્તન કરી, નમસ્કાર મત્ર (જમો અરિહંતાણં, જમો સિદ્ધાણ, જમો આયરિયાણ, જમો ઉવજ્ઞાયાણં, જમો લોપ સઘ્વસાદ્ધણં) નું ઉચ્ચારણ કરી, કાર્યોત્સર્ગથી નિવૃત્ત થઈ તે જિનેશ્વર દેવોની (લોગસ્સ ઉજ્જોયગરેઽઞ્જાવ સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ વિસતુ) સ્તુતિ કરે અને ફરીવાર સ્વાધ્યાય (ધમ્મો મંગલ મુક્કિદ્ધ ઈત્યાદિ મૂળ સૂત્ર) બોલે અને ક્ષણવાર બિક્ષુ વિશ્રામ લે

સ્વાધ્યાય બાદ વિશ્રામ લઈ, નિર્જગરૂપી લાભને ઈચ્છુક એ સાધુ, પોતાના કલ્યાણ માટે, આ પ્રકારનું ચિંતન કરે કે-બીજા મુનિવર, મારા પર અનુગ્રહ કરી, મારા આ

આહારમાથી થોડો પણ (આહાર) ગ્રહણ કરે તો હું આ સસાન્સમુદ્રમાથી પાર થાઉં ૯૪

આ પ્રકારનો વિચાર કરી, વિનયપૂર્વક, પ્રથમ પોતાનાથી વડી દીક્ષાવાળા વૃદ્ધને, ત્યારબાદ તેનાથી ઉતરતા મુનિને એ પ્રકારે ક્રમસર સર્વ સાધુઓને આમત્રણ કરવું જોઈએ. આમત્રણ આપતી વેળા જો કોઈ સાધુ આહાર કરનાર હોય તો તે બધાની સાથે સમભાવથી જોડીને આહાર કરવો જોઈએ ૯૫

જો કોઈ સાધુ આહારનો ઇચ્છુક ન હોય તો સાધુએ એકલા જ, રાગદ્વેષ દૂર કરીને પહોળા મુખવાળા, પ્રકાશવાળા પાત્રમાં, ચત્તપૂર્વક, નીચે ન ફેલાય, ન પડે, એ રીતે તપ સચમની ભાવનાથી આહાર પાણી લેવા જોઈએ (ખાણ જોઈએ) ૯૬

પ્રિય પાઠકો ! આપની સમક્ષ મુનિના આહારપાણીની વિધિ સક્ષિપ્તમા રજૂ કરવામા આવી એમા હૃદયી ગાથામા “ સ્વજ્ઞાય પદ્મ વિત્તાળ ” એ નિયમને ધ્યાનમા રાખીને, જે અવશ્ય સ્વાધ્યાય કરે છે તેઓને અસ્વાધ્યાયનું કારણ ન હોય તો પણ સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ. અસ્વાધ્યાયના અનેક લેહ બતાવવામા આવ્યા છે એમાથી થોડા નીચે આપવામા આવ્યા છે આકાશમા થનાર અસ્વાધ્યાય ૧૦ પ્રકારના છે

૧ સક્ષાપાત—(ઉલ્કાપાત) પૂછડાવાળા તાગ વગેરે ખરવાથી (પડવાથી) થતો ઉલ્કાપાત

- ૨ વિસિદ્ધાદ્—દિશાઓમા દાવાનળ થવો
- ૩ ગર્જિતે—ગર્જિત—આકાશમા ભેરથી ગર્જના થવી
- ૪ વિજ્જુતે—વિજળી ચમકવી
- ૫ નિગ્ધાયે—આકાશમા ભેરથી કડાકો થવો.
- ૬ જૂયતે—(યૂપક) સવાર, સાજ, લાલ દિશાઓ ભેવી
- ૭ જલ્લાલિત્ત—કોઈ કોઈ વાર વિજળી જેવો કોઈ દિશામા પ્રકાશ થવો
- ૮ વૃમિકા—ધૂમ્મસનું પડવું
- ૯ મહિકા—તુષાર, ઝાકળ કે કરાનું પડવું
- ૧૦ રચક્રવાતે—આકાશ ધૂળથી આગ્રહાદિત બને તે આનો શાસ્ત્રવિહિત વખત ત્યજીને સ્વાધ્યાય કરવો ભેઈએ.

ઠાણાયગ ૧૦ ઠાણા

ઔદારિક શરીર સળધી ૧૦ અસ્વાધ્યાય છે.

૧ અસ્થિ, ૨ માસ, ૩ શોષિત, આ ત્રણ વસ્તુઓ મનુષ્ય તથા તિર્યચ (પ્રાણીઓના) શરીરમા મળે છે ઉપ-લક્ષણથી આમડું પણ સમજી લેવું તિર્યચના અવયવ હાડકું વગેરે ૬૦ હાથના અતરની અંદર અને મનુષ્યનું હાડકું વગેરે અવયવ ૧૦૦ હાથના અતરની અંદર હોય તો તે અસ્વાધ્યાય હાડકા વિશે એમ બધુવું કે ભે હાડકું બળેલું ન હોય તો બાર વર્ષ સુધી હાડકાને અસ્વાધ્યાય સમજવું અગ્નિમા સળગેલું હોય કે પાણીમા વહેલું હોય તો તેને

અસ્વાધ્યાયનું કારણ માનવું નહિ. ૪. અશુચિ સમાન મનુષ્યની વિદ્યા પડી હોય કે એની દુર્ગંધ આવતી હોય તો તે અસ્વાધ્યાય સમજવું પણ સ્મશાન-સ્મશાનમાં શબ બળતું હોય તો તેનાથી ૧૦૦ હાથના અંતર સુધીની મર્યાદા ભૂમિને અસ્વાધ્યાય જાણવી ૬ ૭-ચંદ્ર, સૂર્ય ચંદ્રણ, ૮ પ્રહર ૧૨ પ્રહર ૧૬ પ્રહર અસ્વાધ્યાય. ૮ પતન-રાજાદિ વગેરે કર્મચારીનું મરણ થયું હોય ને જ્યાં સુધી આજ્ઞાનો નવો પ્રબંધ ન થાય ત્યાં સુધી તે ક્ષેત્રમાં અસ્વાધ્યાય જાણવો. ૯. રાજવિગ્રહ-જે ક્ષેત્રમાં ભય કરે રાજયુદ્ધ ચાલતું હોય તે ક્ષેત્રમાં અસ્વાધ્યાય છે ૧૦ મૃત ઔદારિક શરીર-ઉપાશ્રયમાં કે ઉપાશ્રય નજીક પચેન્દ્રિયનું શરીર પડ્યું હોય (મૃત શરીર) તો તે અસ્વાધ્યાય જાણવું

પ્રિય પાઠકો ! ઔદારિક શરીર સળધી દસ અસ્વાધ્યાયનો સમય ત્યજીને સ્વાધ્યાય કરવાનું વિધાન છે

હવે આપને માલુમ થયું હશે કે હાડકું, માંસ અને મૃતકદેવર એ ત્રણ અસ્વાધ્યાયના કારણ છે તો મારા આત્મબંધુ કૌસામ્બીજીએ તથા તેમના જેવી શ્રદ્ધા ધરાવનારાઓએ “મહુર્મદિયે, મેસ વો, મર્લ્લ વા મહુર્કટંગ” એ ત્રણ પદોનો, પ્રાણીના અવયવ હાડકું, માંસ વગેરે અર્થ કર્યો એ અસ્વાધ્યાયના કારણ હોવાથી, આગમ વિરુદ્ધ છે. અગર કોઈ પણ જૈન શ્રમણ અસ્વાધ્યાયમાં સ્વાધ્યાય કરે તો નર્શીય સૂત્રમાં, એને દોષિત સમજીને પ્રાયશ્ચિત આપવાનું કહેલ છે

“ જે પિક્કવું અસજ્ઞાયં સજ્ઞયં કરેતિ, કરત વા
સાઙ્ગઙ્ગ ॥ ૧૭ ॥

નશીથ ૩, ૭૨

અર્થાત્—જે અસ્વાધ્યાયના કારણે બતાવ્યા છે તે કારણોમા—અસ્વાધ્યાયમા બાતે સ્વાધ્યાય કરે, બીજા પાસે સ્વાધ્યાય કરાવે અથવા સ્વાધ્યાય કરનારને સારો ગણે તો તે પ્રાયશ્ચિત છે

“ ત સેવમાણે આવચ્ચઙ્ગ ચાહમાસિયં પરિહારઠાણં
ઉગ્ધાઙ્ગ ॥ ૩૧ ॥

નશીથ ૩ ૧૯

ઉક્ત અસ્વાધ્યાયમા સ્વાધ્યાયનો દોષ એવનારને લઘુ શ્રૌમાસીનું પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે છે જો ઉક્ત દોષ પરવશ પણાથી, વિના ઉપયોગથી હોય તો જઘન્ય ૪ આયખિલ, મધ્યમ છ નીવી ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ ઉપવાસ જો આતુરતાથી ઉપયોગ સહિત લાગે તો જઘન્ય ૪ ઉપવાસ, મધ્યમ છ અઠમ ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ ઉપવાસ, પારણામા ધાર ખિગાય બધા ?

અને જો મોહનીય કર્મોદય મૂર્છાભાવથી હોય તો જઘન્ય ૪ છટું, મધ્ય ૪ અઠમ, ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ ઉપવાસ પારણામા આયખિલ આ પ્રકારનો નશીથ સૂત્રનો ભાવ છે

પ્રિય પાઠકો! આપની સમક્ષ વિવાદસ્પદ આચારગ સૂત્રમા ‘ ઘટુમદ્વિય મસં વા, મચ્છ વા, ઘટુકટ્વગ ’ એ ચાર શબ્દોનો પ્રાણી અવયવ રૂપ અર્થ નથી તે જણાવવામા આવ્યું એનો અર્થ—ખડું ગાઠવાળા કળનો ગર્ભ અને કાટાવાળી માછલીના આકારની અથવા મગ્ગ નામક વનસ્પતિ શાક છે

પ્રકરણ : ૨૪મું

દશ વૈકાલિક સૂત્રનો પાઠ

મારા આત્મબધુ ધર્મોદ્દ કૌસામ્બીજીએ ‘ ભગવાન
બુદ્ધનો માસાહાર’ પ્રકરણને આગળ વધારતા પૃષ્ઠ ૯૯ પર
લખ્યું છે કે,

“ યાચાચ અનુવાદ દશ વૈકાલિક સૂત્રાંતીલ લાલીલ
ગાયાંત સંક્ષેપાનેં કેલા આદે ”

એનો ભાવાર્થ એમ છે કે-એનો જ અનુવાદ દશ
વૈકાલિક સૂત્રમા, નીચેની ગાથામા સંક્ષેપથી કરવામાં
આવ્યો છે

પ્રિય પાઠકો ! પ્રથમ આપને દશ વૈકાલિક સૂત્રનો
પરિચય કરાવવા ઇચ્છું છું

જૈન ધર્મના ઉત્કૃષ્ટ પુરુષ, તીર્થંકર ભગવાન હોય છે
તેઓ પોતાની સતત ઉત્કૃષ્ટ સાધના માર્ગને સાધીને, કેવળ-
જ્ઞાન, કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કરી લે છે ત્યારબાદ જનકલ્યાણ
માટે વાણીની અમૃતધાર વહાવે છે એથી અજ્ઞાન રૂપી
તાપથી તમ પ્રાણીઓને અત્યંત શાંતિ, સુખની પ્રાપ્તિ થાય
છે. એ વાણીનો લાભ, પ્રત્યેક યુગમા ભવ્યાત્માઓને મળવો
જોઈએ એ આશયથી એમના મુખ્ય ગણધર શિષ્ય, નિર્દોષ

સૂત્રની રચના કરે છે તેને ગણિપીઢિકા-દ્વાદશાગી કહે છે
 “ આચારંગ, સૂત્રકૃતાંગ, સ્થાનાયંગ, સમવાયંગ વિવાહપ્રવૃત્તિ
 (મગધતી) ન્યાયધર્મકથા, ઉપાસકદશાંગ અંનકૃતદશાંગ,
 અનુત્તરોપપાતિક, પ્રશ્નવ્યાકરણ ઘિપાક અને દષ્ટિઘાદ ”
 આમાં તમામ વિષય સ્વરૂપ ચારેય અનુયોગોનો સમાવેશ
 થઈ જાય છે. ગણિતાનુયોગચરણકરણાનુયોગ, ધર્મકથાનુ-
 યોગ ” આ ચાર અનુયોગ કહેવાય છે

કોઈવાર કોઈ આચાર્યને કોઈકારણસર જરૂર જણાય
 તો તેઓ ઉક્તા શાસ્ત્રના અનુભવી એ, દ્વાદશાગીમાથી,
 જરૂરી વિષયનું ઉદ્ધરણ કરીને નવીન સૂત્રનામ રાખી શકે
 છે અને તે પ્રામાણિક અગોથી ઉદ્ધૃત થયેલ હોવાથી
 આગમપૂર્ણ પ્રામાણિક છે

ભગવાન મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ બાદ, પ્રથમ
 આચાર્ય સુધર્માસ્વામી, પછી આચાર્ય જખૂ સ્વામી, તેમના
 બાદ પ્રભવસ્વામી, તેમના બાદ શયભવસ્વામી આચાર્ય થયા
 શયભવ સ્વામીએ પોતાના પુત્ર મનકનું (જ્યારે તે દિક્ષિત
 થઈને તેમનો શિષ્ય બન્યો ત્યારે) આયુષ્ય છ મહિના
 બાકી છે એમ જ્ઞાનબળથી જાણી લીધું મનકેમુનિના આત્મો-
 દ્ધાર માટે, દ્વાદશાગી (ચૌદ) પૂર્વમાથી સાત સાર (મુખ્ય
 મુખ્ય) તત્ત્વજ્ઞાન ગાથાનું ઉદ્ધરણ કર્યું પદાત્મક, ગદ્યા-
 ત્મક રૂપમાં, બે પ્રકાર બાદ, ઉદ્ધરણ રચનાત્મક સૂત્ર શરૂ
 કર્યું થોડા દિવસ બાદ તે પૂરું કર્યું, તેના દશ અધ્યયન
 બન્યા-એટલે તેનું ‘ દશ વૈકાલિક ’ એમ નામ રાખ-
 વામાં આંચું

આત્મપ્રવાહ પૂર્વમાથી, “ છત્રીવર્ણીય અધ્યયન ” કર્મ-પ્રવાહમાથી “ પિણ્દેષણા ” સત્ય પ્રવાહમાથી-વાક્યશુદ્ધિ ” અધ્યયન, પ્રથમ અધ્યયનાદિ તમામ અધ્યયન નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુથી ઉદ્ધત કરવામા આવ્યા દશ અધ્યયન-જો ચૂલિકા છે.

૧ લા અધ્યયનમા અહિંસા, સત્યમ, તપથી મોક્ષ, સાધ્ય, સાધક અને સાધનાનુ સ્વરૂપ બતાવ્યું છે

૨જા અધ્યયનમા વાસના અને વિકલ્પોમા અધીન રહીને, કંઈ સાધુતાની આગધના થઈ શકે? ત્યાગી, અત્યાગીનું લાક્ષણિક સ્વરૂપ, આત્મામા ખીજરૂપથી છુપાયેલ વાસનાઓથી ચિત્ત ચચલ થાય છે, અધૃતિ વધે છે, ધૃતિ કેમ રાખવી? રાજમતીનો આદર્શ વગેરે આવે છે

૩જામા બાવન અનાચાર સેવનાર સાધુ, ઋષિ, મુનિ થતો નથી સાધુતાનુ સ્વરૂપ અને એની સાધનાથી મોક્ષ-વગેરેનું વર્ણન

૪થામા છ કાય જીવોનુ સ્વરૂપ, મહાત્મોનુ સ્વરૂપ, દયાનુ પાલન કેવી રીતે કરવું, પાપવૃત્તિને કંઈ રીતે રોકવી, અને સંપૂર્ણ સિદ્ધિ કંઈ રીતે મેળવવી, સુગતિ, દુર્ગતિ કોને કહે છે તેનું વર્ણન

૫મા અધ્યાયમા પિંડેષણા-પ્રથમ ઉદ્દેશ-લિક્ષાની વ્યાખ્યા, લિક્ષાના અધિકારી, લિક્ષાની ગવેષણાની વિધિ, કયા માર્ગમા કંઈ રીતે જરૂં આવવું, ચાલવું, ચાલવાવાળાએ અધિક્રિયામા કેટલા આવધાન રહેવું, કયાથી કેવા

પ્રકારની બિદ્યા પ્રાપ્ત કરવી, ગૃહસ્થને ત્યાં કઈ રીતે ઊભા રહેવું, નિર્દોષ બિદ્યા કેને કહે છે, કયા દાતા પાસેથી ગ્રહણ કરવી, કયા પ્રકારે ભોજન કરવું, પ્રાપ્ત ભોજનમાં સતુષ્ટ રહેવું, ઇત્યાદિ બહુ સુંદર વર્ણન છે બીજા ઉદ્દેશમાં બિદ્યાના સમયે જ બિદ્યા લેવા જવું, કેઈ પ્રકારનો સગ્રહ કરવો નહિ નિષ્કપટ ભાવથી મોક્ષના આરાધક થવું વગેરેનું વર્ણન આવે છે

૬૬મા-મોક્ષ માર્ગનું સાધન શું? શ્રમણ જીવન માટેના આવશ્યક ૧૮ નિયમોનું માર્મિક વર્ણન છે એનું નામ-ધર્મચક્રમાધ્યયન છે

૭ અધ્યયનમાં વાક્યશુદ્ધિ-વચનશુદ્ધિની આવશ્યકતા. વાણી શી ચીજ છે? વાણીના અતિવ્યયથી થતી હાનિ જ્ઞાપાનો વ્યાવહારિક પ્રકાર, કઈ ભાષા શા માટે ન બોલવી? અને કઈ બોલવી, તેનું વર્ણન છે

૮મા અધ્યયનમાં આચારપ્રશ્નિધિ-સદ્ગુણોની સાચી લગની કેને લાગે છે? સદાચાર માર્ગની કઠિનતા, એ કઠિનતાને પાર કરવાનો રસ્તો, આત્મિક શત્રુઓને કઈ રીતે જીતવા, માનસિક, વાચિક તથા કાયિક બ્રહ્મચર્યની રક્ષા, અભિમાન કેવી રીતે દૂર કરવું, જ્ઞાનનો સદુપયોગ ઇત્યાદિનું વર્ણન

૯ એમાં વિનય સમાધિ-એના ચાર ઉદ્દેશ છે વિનીત અવિનીતનો વ્યવહાર, અને એના ફળની પ્રાપ્તિ, જીવનમાં પ્રથમ વિનયની જરૂરત અનિવારણીય છે, ઇત્યાદિ સુંદર અને સત્ય સ્વરૂપ છે

૧૦. ભિક્ષુનામ-જૈનભિક્ષુના લક્ષણો ગુણ, કર્મ અને એનું ધ્યેય, તથા ધ્યેયની સિદ્ધિનું વર્ણન

પ્રથમ ચૂલિકા-‘ગતિવાક્ય’ ગૃહસ્થ જીવનની અપેક્ષા, સાધુ જીવન મહત્ત્વપૂર્ણ શા માટે? ભિક્ષુ પૂજ્ય હોવા છતાં તેને નિયમોનું પાલન શા માટે? વાસનાઓમા સસ્કારોની જીવન પર થતી અસર સચમમા ચલિત ચિત્તના અઢાર ઉપાયો, પતિત સાધુની ભયકર પરિસ્થિતિ, ઇત્યાદિ અનેક રમ્ય વિષયોનું વર્ણન છે

બીજી ચૂલિકામા વિવિક્ષિત ચર્ચા, એકાન્ત ચર્ચાની વ્યાખ્યા સાધુ મહિંગ, માસ પી કે ખાઈ શકે નહિ એનો સદા ત્યાગ કરવો, ઇત્યાદિ બહુ ઉત્તમ વર્ણન છે. આ પ્રમાણે દશવૈકાલિક સૂત્રનો સક્ષિપ્ત સાર બતાવ્યા બાદ, કૌસામ્બીજીએ, દશવૈકાલિક સૂત્રની ગાથામાથી જે વ્યર્થ શકા ઊભી કરી છે, તે બારામા વાસ્તવિક સત્ય બતાવવા અર્થે લખીએ છીએ એ આપ પૂર્ણ તટસ્થતાથી વાચશે તો અવશ્ય સત્ય શુ છે તેની સ્પષ્ટતા થશે

પ્રિય પાઠકો! કૌસામ્બીજી ઠીક લખે છે કે “યાચામ અનુવાદ” અર્થાત્ આચાર્ય સૂત્રના દસમા અધ્યાયના દશમા ઉદ્દેશના સૂત્ર નં ૬૨૯-૩૦ નીજ, દશવૈકાલિક સૂત્રની અપાયેલ ગાથાઓ છે

પ્રિય પાઠકો! આપને એ સારી રીતે વિદિત હશે કે આચાર્ય સૂત્રના ઉક્ત અધ્યયન ઉદ્દેશના સૂત્ર ૬૨૯-૩૦ નિષેધાર્થ છે-વિધિ અર્થમા નથી અર્થાત્ વનસ્પતિ અર્થનેજ

બોલના છે અને બન્નેમા, (આચાર્યશબ્દ) અપેક્ષિયા માંગણ જાણ 'વહુવજ્ઞિયધર્મિણ' અર્થાત્ ભોજનની જાત (ખાવા યોગ્ય પદાર્થ) અર્થ છે અને ફેકી દેવાનો ભાગ વિશેષ છે. આ પાઠની બન્નેમા સમાનતા છે

બીજી સમાનતા એ છે કે-આચાર્યમા (૬૨૮-૬૨૯) "નામસંતે જાવ જો પહિગાદેજ્ઞા" અર્થાત્ ઉક્ત પ્રકારની વનસ્પતિનું ભોજન મળે તો આપનાર હાતાને કહી દેવું કે આ મને કદપતુ (ખપતુ) નથી, મને એ આપો નહિ આમ બોલવા છતાં પણ મળે તો, તેને ગ્રહણ કરવું નહિ દશવૈકલ્પિક સૂત્રમા પણ આમ આવે છે કે 'વિન્તિય પહિ-આદક્ષે ન મે કપ્પદ તારિસ' ઉક્ત અકદ્ય વનસ્પતિ ભોજન આપનાર હાતાને સાફ શબ્દોમા કહી દેવું જોઈએ કે, મને આ ખપતુ નથી, એમ કહી તે ભોજન તેણે લેવું નહિ આ પણ બન્નેમા સમાનતા છે

ત્રીજી સમાનતા પણ ધ્યાનમા રાખવી કે આચાર્યમા અને દશવૈકલ્પિકમા 'વહુઅદ્વિય વહુકંટગ, પુગલ વજ્જુલ્લહ-નિર્બલિ વા અણિમિસ વા આ પાઠોની સમાનતા છે પાઠોની સમાનતાની સાથે પાઠોના અર્થની પણ સમાનતા સમજવી. બહુ ગાઠો, બહુ કાટા, પુદ્ગલ, શેરડીના ઢુકડા, ફલિ (અથવા ઉસ સમાન) મચ્છીના આકારની વનસ્પતિનું શાક અથવા મચ્છનામક વનસ્પતિનું નામ આ સિવાય વનસ્પતિનું ભોજન સાબિત કરવા દશવૈકલ્પિકમા 'અત્થિય, નિન્દુય, વિલ્લ, અણિમિસં વા' અર્થાત્ અગથિયાનું ફળ, ટિબરનું ફળ, બિલ્વનું ફળ એ અર્થમા આવેલા શબ્દો છે દશવૈકલ્પિકના

અત્યિય આદિ બધા પાઠ આચારગસૂત્રના છે અને તે બધા પાઠ વનસ્પતિ વાચક છે પાઠકોની જાણ માટે નીચેનો પાઠ ઉતારવો ઉચિત ગણાશે

“ સે ખિલ્લુ વા ૨ જાવ સમાણે સેજ્જ પુણ જાણેજ્જા, અત્યિયં વા, કુમ્પિપક તિન્દુગં વા, ટેમ્બલ્ય વા, વિલુય વા. પલ્લગ વા, કાસવનાલિય વા. અન્નતર વા આમં અસત્યપરિણત જાવ જો પઢિગાહેજ્જા ”

આચાર્ય અધ્ય૦ ૧ ઉદ૦ ૮ ૬૧૩

ભાવાર્થ — ભિક્ષાને માટે, ગૃહસ્થના ઘેર ગયેલ સાધુ-સાધ્વીએ જાણી લેવું જોઈએ કે સાકર વગેરે પદાર્થોમાં નાખીને, ખૂબ પકાવેલ અસ્થિક ફળ, ટેબરૂ ફળ, બિલુફળ, પલ્લગફળ, શ્રીપણીફળ અને એવા બીજી જાતના ફળ લેવા (લેવા યોગ્ય છે) પણ ઉપરોક્ત ફળ કાચા હોય, અગ્નિ વગેરે શત્રોથી ખરોબર-પાક્યા ન હોય (શેકાણા ન હોય) તો તેને અનૈષણિક (લેવા યોગ્ય નહિ) જાણીને કોઈ પણ સાધુ સાધ્વીએ લેવા નહિ

પ્રિય પાઠકો ! ઉપરોક્ત આચારગ સૂત્રનું અવતરણ દશવૈકાલિક સૂત્રમાં પણ છે અને એ બન્ને જગ્યાએ વનસ્પતિવાચક જ છે, અર્થાત્ બધે તે વનસ્પતિવાચકના અવયવ રૂપ ભોજનના વિધાનરૂપ છે, અને તે પણ નિષેધાર્થ છે-ગૃહીતાર્થ નહિ જે તેને પ્રાણીના અવયવરૂપ માસ વગેરેના અર્થમાં લેવા પ્રયત્ન કરે છે તેઓ આગમ પ્રમાણથી અને

લોકપ્રમાણથી વિરુદ્ધ અસત્ય અર્થ ઊભો કરે છે ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીએ અને એમના જેવી શ્રદ્ધા ધરાવનારાઓએ જે વિવાદ માટે દશવૈકલ્પિક ગાથાનું જે અવતરણ આપ્યું છે, તે વાસ્તવિક પ્રમાણિક અર્થ સાથે નીચે મુજબ છે આપ તટસ્થ રહીને તેનું અવલોકન કરો તો તમને સત્ય વસ્તુની પ્રતીતિ થશે

बहुअद्वय पुगल, अणिमिस वा बहुकटय ।

अत्यय, तिन्दुय बिल्ल, उच्छ्रखड व सिंवलि ॥७२॥

अपेमिया भोयणजाण बहुउज्झयधम्मिण ।

दितिय पडिआडक्खे, न मे कर्णइ तारिस ॥७३॥

દશ અ પ. ૩ ૧

ભાવાર્થ—આનો અર્થ ઉપર જણાવી દીધો છે, તે પછુ ફરી વાર તેનો અર્થ આપણે જોઈએ જેથી વાચકોનું મન દૃઢ બને જેમા બહુ ગાંઠો હોય, એવા સીતાફળ, ખજૂર વગેરે ફળ, અનિમિષનામક વૃક્ષના ફળ અથવા મચ્છાકાન વનસ્પતિનું કે મચ્છનામક વનસ્પતિનું શાક, બહુ કાટાયુક્ત અગતિયનું ફળ, ટી બરનું, બેલનું ફળ, શેરડીની કાતળી, સામળી વેલનું ફળ, ઇત્યાદિ કદાચ અચિત હોય તોપણ એમા ખાવા યોગ્ય ભાગ જોઈએ ને નહિ ખાવા યોગ્ય—ફેડી દેવા યોગ્ય ભાગ વિશેષ હોવાથી, દાતાને મુનિએ ઠહી દેવું જોઈએ કે, આ શિક્ષા મને ગ્રાહ્ય નથી, મને તે અપતી નથી ૭૩-૭૩

જઈને, નિર્જીવ સ્થાન ખોળીને, ચત્તનપૂર્વક તે પદાર્થની ગાઠ આદિ વસ્તુને ત્યજી (છોડી કે ફેંકી) દેવી અને ત્યાંથી ધર્મોપશિક્ષક ક્રિયાસહિત પાછા ફરવું જોઈએ—૮૪, ૮૫, ૮૬. આ ૮૫ ગાથામા ‘ અદ્વિય ’ નો અર્થ ગાઠ છે ૨ અદ્વિયં—ગાઠ—ખીજ અર્થ પ્રજ્ઞાપના પ્રથમપદ પૃ ૧૩

“ સેતં કિં રૂક્ષવા ? રૂક્ષવા દુર્વિહા પર્ણત્તા । ત જહા-
ષ્ઠગતિયા ય, બહુવીયગા ય—”

સૂત્ર ૩૧-૬૨. ‘ પક્ષાસ્થિકાશ્ચ વહવોયોજાશ્ચ ।

એકખીજ—(ગાઠ) બહુ ખીજ—ગાઠો,

હો ભગવન્ ! વૃક્ષ કેટલાક પ્રકારના હોય છે ? વૃક્ષ બે પ્રકારના છે. એક ખીજવાળા, બહુ ખીજવાળા પ્રાકૃત શૈલીથી ‘ અદ્વિય ’ અને ‘ અત્યિય ’ એમ બે રૂપ બને છે. ‘ અદ્વિય ’ નો અર્થ ગાઠ (ખીજ), ‘ અત્યિય ’ નો અર્થ અસ્થિક નામની વનસ્પતિ છે જુઓ—

“ સે કિંતં બહુવીયગા-અણેગવિહા ” પ-ત અત્યિય તેન્દુકવિદ્દે અવાહગ માઉલિગ વિલ્લેય । આમલગે ફણિસ—દાલિમ, આસોદ્દે ઉંવરવહે ય ॥ ૧ ॥

પ્ર-પ ૧. પૃ. ૧૬ સૂત્ર ૧૩

ભાવાર્થ.—બહુ ખીજવાળા વૃક્ષો કેટલા પ્રકારના હોય છે ? બહુ ખીજવાળા વૃક્ષો ઘણા પ્રકારના હોય છે, જેવા કે અસ્થિક (અગસ્થિક), તિ હુક—ટિ બર, કવિત્થક (કવિઠકોટા) અખાડક—માતુલિગ (ખીજોરા) બિલ્વ (બિલ્લા) અમલા, ફણસ, દાડમ, અશ્વત્થ (પીપળો) ઉબર,

વડ ઇત્યાદિ, આવા પ્રકારનું વર્ણન જીવાભિગમમા પણ છે.
(પ્રથમ-પ્રતિપત્તિ-૫૪ ૨૬-હૈદ્રાબાદવાળા)

“ સે કિંતિ યગદ્વિયા બહુવીયગા ” એક ગાઠવાળા
(બીજવાળા) બહુ બીજવાળા વૃક્ષો જૈન સાધુ-સાધ્વીએ
પાણી કેમ લેવું, કેમ ન લેવું ? એ વિષયમા, આચાર્ય
સૂત્રમા વર્ણન આપવામા આન્ય છે તેમા પણ-સમઘ્વિય ”
ગાઠ (બીજ) સહિત-ધોવાણુ-પાણી મળે તો ન લેવું એમ
જણાવ્યું છે

પાઠકોની જાણ માટે તે સૂત્ર સંપૂર્ણ રીતે અત્રે
ઊતારવું ઉચિત ગણાશે

“ સે ભિક્ષુ વા (૨) જાત્ર પવિત્રે સમાણે સેજ્જ પુણ
પાણગજાય જાણેજ્જા, ત જહા-અવપાણગ વા, અંવાહ-
પાણગ વા, કવિદ્વપાણગ વા, માતુલિગ પાણગ વા, મુદ્ધિયા-
ણપાણગ વા, દાહિમપાણગ વા, સ્વજ્જુરપાણગ વા, જાલ્હિ-
ચેરપાણગ વા, કરીરપાણગ વા, કોલપાણગ વા, આમલગ-
પાણગ વા, ચિંચાપાણગ વા, અણ્ણતરવા, તહપ્પગાર પાણ-
ગજાય સઅદ્ધિય, સકણુય, સવીયગ અસ્સેજણ ભિક્ષુ
પહિયાણ છબ્બેણ વા, દુસેણ વા, વાલગેણ વા, આવિલિ-
યાણ, પવિલિયાણ, પરિસાદ્યાણ આહદ્દુદ્ધણ્ણેજ્જા, તહપ્પ-
ગાર પાણગજાય અફામુય લામે સતે જો પહિગાદેજ્જા ” ।

ભાવાર્થ—ગૃહસ્થના ઘેર ભિક્ષા માટે ગયેલા જૈન
સાધુ-સાધ્વીને એમ માલમ પડે કે, આ પાણી, (ધોવાણુ-

પાણી) આમખાનુ પાણી, અ ખાડિનુ પાણી, કવિઠા (કાઠખિંડા) ખીજેરા, દ્રાક્ષ, દાડમ, ખજૂર, નાળીએરને ધોયેલ પાણી છે, કેરનુ પાણી, જોરનુ પાણી, ઇમલીનુ પાણી તથા એવા પ્રકારના કોઈ પણ અન્ય જાતનુ પાણી છે, અને એ પાણી “સાસ્થિકં-સદ્વાસ્થિના કુલકેન યદ્વર્તતે તથા વીજેનસદ્ વદ્વર્તતે, આસ્થિવયોશ્ચામલકાદૌ પ્રતીતો વિશેષ, તદેવંમૂતં પાનકજાતમ્” ગાઠ સહિત, ખીજ સહિત, અને ઉક્ત ક્ષોનાં છાલ સહિત હોય, અને ગૃહસ્થ તે, સાધુને માટે વાસની ટોપલીથી, કપડાથી, કેશવાળા (તારવાળા) વાસણથી દબાવી કે છુપાવીને (સતાડીને) મુનિને આપે તો મુનિએ તે પાણીને અપ્રાસુક (દોષિત) અનેષણિક સમજીને ગ્રહણ કરવુ જોઈએ નહિ

પ્રિય પાઠકો ! આ સૂત્રમા જેટલા ક્ષોના નામ ખતાવ્યાં છે તેમા ધોયેલ પાણીનુ ખ્યાન છે આ પ્રકારે આચારગ સૂત્ર (૬૨૯-૩૯) મા અને દશ વૈકાલિક સૂત્રની ગાથા (૭૩-૭૪) મા પણ તે શબ્દો વનસ્પતિ વાચક છે ઉપરોક્ત ‘સમદ્વિયં’ સકળુયં, સર્વોયગં હોવાથી નિષેધાત્મક છે કદાચ સાધુના પાત્રમા અસાવધાનીથી કે જખરજસ્તીથી ગૃહસ્થ (અકલ્પનીય પાણી) નાખી દે તો સાધુએ પીવા યોગ્ય પાણી હોય તો પોતાના પાત્રમા, વસ્રથી, યત્નપૂર્વક ગળીને પી લેવુ અમે ગાઠ વગેરે ચીજોને, એકાતમા જઈને નિર્જીવ જગા પર ફેંકી દેવી આ વાત આચારગ સૂત્રના પાઠ (૬૨૯-૩૦)મા જણાવવામા આવી છે

પ્રિય પાઠક વૃન્દ ! આપની સમક્ષ ચાર સિદ્ધાંતોનો પાઠ રજુ કર્યો છે એ પાઠના ટીકાકાર, અર્થકાર આજ

પર્યંત જેટલા તેના લેખક છે તે અધાએ, વિવાદવાળા આચારગ સૂત્ર (૬૨૯-૩૦)ના ને દશવૈકાલિક સૂત્ર (૭૩-૭૪)ના 'ઘટ્ટમદ્વિય' નો અર્થ વનસ્પતિ કૃષ્ણની "બહુ ગાઠો" કયો છે 'ઘટ્ટમદ્વિય' નો અર્થ અર્થ "બહુ હાડકા" એવો કયો નથી આચારગ સૂત્ર (૬૨૯-૩૦) નો અને દશ વૈકાલિક સૂત્રના 'ઘટ્ટમદ્વિય' અર્થ "બહુ હાડકા" કરનાર પોતાની અજ્ઞાતનાના પરિચય સાથે, પવિત્ર જૈન સિદ્ધાંતો પર, અને તે અનુસાર શુદ્ધ સયમ પાળનાર જૈન શ્રમણ નિર્ગુણો પર મિથ્યા કલક ચઢાવવા વિના બીજું કોઈ તથ્ય જોઈ શક્યા નથી

પ્રિય પાઠક વૃન્દ ! જૈન સિદ્ધાંતોમા જ્યા હાડકા સબધી પ્રકરણ આવે છે ત્યા 'મદ્વિય' શબ્દ જોવામા આવતો નથી ત્યા "મદ્વિ" શબ્દ જોવામા આવે છે અને એના તમામ ટીકાકાર, વ્યાખ્યાકાર તથા અર્થકારોએ "મદ્વિ" શબ્દનો અર્થ 'હાડકું' કયો છે સિદ્ધાંતોમાથી થોડા ઉદાહરણ આપની સમક્ષ રજુ કરે જેથી તમને સાચી પ્રતીતિ થાય

૧ "અદ્વિમિજ્જપેમાણુરાગરતા" ધર્મ ઉપરના પ્રેમ-રાગથી જેની હાડકે હાડકાની મજબૂત રગાઈ ગઈ છે-

મગવતી શત ૨ ઉવે પ

૨ અદ્વિચમ્માણજ્ઞે-મેઘમુનિનુ શરીર તપસ્યાથી બહુ જ દુર્બળ બની ગયું છે એ વખતે તેમના શરીરનો દેખાવ કેવો છે ?-હાડકા ને ચામડીથી બધાએલ હાડપિંજર જેવો લોહી માસ રહિત તેઓનુ (શરીર) થઈ ગયું છે

૩ તથો પિત્તિઅગા પળ્લતા તં “ અદ્વિમિજ્જા કેસમંસુ રોમવહે ” ઠા ૩ ત્રણ પિતાના અગ છે હાડકા મજબ, કેશ, રાશ, દાઢી, મૂછ અને નખ છે.

૪ દસવિદે ઓરાલિય અસજ્સાઓ, પ. ત. અદ્વિ મસ સોળોય, इत्यादि ઠાળા ઠા. ૧

દશ પ્રકારની ઔદગ્ધિક શરીર સખધી અસજ્જાય (અસ્વાધ્યાય) છે એનો વિસ્તૃત વિચાર આપણે આગળ કરી ગયા છીએ આ ‘અદ્વિ’ હાડકાવાચક શબ્દનો પ્રયોગ બહુ આવી ગયો છે

૫ ભગવાન મહાવીર સ્વામી કહે છે કે—ત્રસજ્જવોની હિંસાનો હેતુ સાભળ ! કારણ કે, એ હેતુઓથી, સર્વથા ત્રસકાયની હિ સાથી બચનાર (ત્રસકાયની હિ સા નહિ કરનાર) જ મુનિ બને છે—સચમી બને છે, શાશ્વત સુખનો સ્વામી બને છે

“ સે વામિ—અપ્પેગે અચ્ચાણ હણતિ, અપ્પેગે અજિણાણ વહતિ, એવ પિત્તાણ, વસાણ, તિચ્છાણ, પુચ્છાણ વાલાણ, સિંગાણ, વિસાળાણ, દતાણ, દાઢાણ, નઠાણ જ્ઞારૂળીણ, અટ્ટીણ, અદ્વિમિજ્જાણ, અટ્ટીણ, અણટ્ટીણ, અપ્પેગે, હિંસિમ્મ મેત્તિ વા વહતિ, અપ્પેગે હિંસતિ મેત્તિ વા વહંતિ ” ॥૫૨॥

આચાર્ય પ્રગ જગ પ્ર ઉદે ૬

ભાવાર્થ—ભગવાન મહાવીર સ્વામી કહે છે કે હે આયુષ્યમાન ! કેટલાક લોક, જ તુઓના શરીરનો લોગ

આપવા માટે એમને (જીવોને) મારે છે કેટલાક લોક
ચામડાને માટે એમને મારે છે કેટલાક માસને માટે મારે
છે એ પ્રકારે કેટલાક લોહીને માટે, કેટલાક હૃદયને માટે,
કેટલાક પિત્તને માટે, કેટલાક પિંજને માટે, કેટલાક
પાખને માટે, પૂછડા માટે, નાડીઓ માટે, હાડકા માટે,
હાડકાની મજ્જા (ચરબી) માટે, એમ અનેક પ્રકારના
સ્વાર્થો માટે તે ત્રસપ્રાણીઓને મારે છે કેટલાક નિષ્પ્રયો-
જનથી પણ મારે છે કેટલાક, ' તેણે પહેલા મને માર્યો
હતો એ માટે હું એને માફ છું, મને તે મારે છે માટે
હું તેને માફ છું, તે મને મારશે માટે હું તેને માફ
છું ' એ પ્રકારનો વિચાર કરી, ત્રસજીવોને મારે છે પરંતુ
હે શિષ્ય ! ખૂબ યાદ રાખવું કે કર્મનો બદલો અવશ્ય
ચુકાવવો પડે છે બદલો ભોગવ્યા વિના કોઇની સુક્તિ
થતી નથી આમ અનેક શાસ્ત્રોમા ' મદ્દિ 'નો અર્થ ' હાડકું '
જેવામા આવે છે

હવે આપણે શબ્દકોષની તરફ દૃષ્ટિ કરીએ એક વાત
યાદ રાખીએ કે કોષનો અર્થ બજાનો થાય છે શબ્દકોષ
એક શબ્દનો એક અર્થ, એક શબ્દના અનેક અર્થ અને
એક શબ્દના અર્થોને દેખાડનાર અનેક શબ્દ, પર્ચાય
વાચી શબ્દ.

ખીજી વાત એ ધ્યાનમા રાખવાની કે પ્રકૃત શબ્દને
પ્રત્યય કે ઉપસર્ગ લાગવાથી અર્થમા ફેરફાર થાય છે ત્રીજી
વાત એ યાદ રાખવી જોઇએ કે, દેશભાષા અને ખાસ
દર્શન કે મત પવર્તકની ભાષા, એક ભાષાનો ખીજી ભાષામા

બીજો અર્થ થાય છે. આમ એક દર્શનકારની ભાષાનો શબ્દ, અને બીજા દર્શનકારની ભાષાનો શબ્દ, એ બંનેમાં સ્વરૂપત, અને અર્થત. ફેર પડી જાય છે એ માટે ચાલુ પ્રકરણમાં કયા શબ્દનો કયો અર્થ લેવો-પ્રયોગ કરવો, એ વક્તા, વ્યાખ્યાતા या લેખકને અધીન છે માટે વાચકે સૌથી પ્રથમ એ સમજી લેવું જોઈએ કે લેખક કોણ છે ? કઈ અવસ્થામાં છે ? કયા ધર્મ કે દર્શનને માનવાવાળો છે ? આ ગ્રંથાદિક શા માટે બનાવ્યા છે ? કયા દેશમાં ? તે દેશની ભાષાની મુખ્ય પ્રણાલી કેવી છે ? કઈ સદીમાં તે લખાયેલ છે ? વગેરે ઐતિહાસિક અપેક્ષાથી તે વાચે તો તેમાંથી જરૂર સત્ય, તથ્ય વગેરે મળી શકે છે આટલું કહ્યા બાદ હવે કોષકારોના મત જોઈએ

“ बहुअद्वियं-બહુનો અર્થ પુષ્કળ-ઘણા-સર્વામાન્ય છે.

“ अस्थि (સંસ્કૃત)=૧ A bone હાડકું ૨ The kernel or a stone of a fruit-ગુટલી-ગાઠ-(આપ્ટેક્ટ-સ. અ. ડીકશેનરી. પા. (૧૦૩.)

સંસ્કૃત શબ્દ-‘અસ્થિ’ એનો, માગધી ભાષામાં કોષ-કારોએ-એ શબ્દો લીધા છે-૧ અદ્વિ ૨ અદ્વિઅં ।

૧ અદ્વિ-હાડકું, જૈનાગામ શબ્દ સત્રહ-પાઠ ૩૬

૨ અદ્વિઅં-ગુટલી-ગાઠ “ પાઠ ૩૫

પ્રિય પાઠકો ! ‘बहु अद्वियं’ શબ્દનો અર્થ ‘બહુ જ ગાઠો’ એ પ્રામાણિક, પ્રાચીન સિદ્ધાંત આદિથી માળિત થયેલ છે. આચાર્યગમા આવેલ સૂત્ર-(૬૨૯-૩૦)માં એને

દશવૈકાલિક (૭૩-૪૦) સૂત્રમા “વહુભટ્ટિયં” શબ્દનો અર્થ ગાઠ થાય છે હવે બીજા શબ્દ “મસં” માસનો અર્થ પણ અત્રે આચારાગ સૂત્ર (૬૨૮-૨૯) મા આવેલ “મસં” શબ્દનો અને દશવૈકાલિકની ગાથા (૭૩) મા આવેલ શબ્દ અણિમિસં” નો અર્થ વનસ્પતિ-ફળનો ગર્ભ થાય છે એ માટે પ્રામાણિક પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાથી પ્રમાણ લઈએ જરા ધ્યાનપૂર્વક તે બુઝો “મસં”=ફળનો ગર્ભ ખાવા યોગ્ય અદરનો નરમ ભાગ.

પુસ્સફલ કાલિંગ તુવ તડસેલ વાલુવાલુક ।

ધોસાઢય પઢાલ તિન્દૂય ચેવ તેંદૂસ ॥ ૪૮ ॥

બિટ સમસકઢાહ પ્યાઈં હવન્તિ પગજોવસસ ।

પત્તેય પત્તાઈ, સકેસરમકેસરં મિંજા ॥ ૪૯ ॥

પ્રજ્ઞાપના પદ ૧ ગાથા ૪૯.

અમદાવાદ ૬ મ ૬ હો

ભાવાર્થ—પૂસફળ-પુખ્ત ફળ, કાલિંગડા (તરબૂચ, મતિરા) તુબડી-(કડવી તથા મીઠી) ત્રયુષ (કાકડી) એલ-વાલુક (ચીલકું-મતીરું) વાલુક (કાકડીની જાત) ધોષાતક (સુરિયા-કડવા તથા મીઠા) પઢોલ-(પટોલ) તિફક તિફસ આ બધા ફળ છે આ બધી જાતના ફળોના ડીટીઆ, માસ (ગર્ભ-માવો) અને કટાહ (ઉપરની છાલ) એ ત્રણ (ડીટીયા, માસ અને ઉપરની છાલ) એક જ છે ૪૮-૪૯

પ્રિય પાઠકો ! ઉપરથી ૪૮મી ગાથામા ફળોના નામ આપવામા આવેલ છે અને એમના ગર્ભને સ્પષ્ટ

ખીજો અર્થ થાય છે. આમ એક દર્શનકારની ભાષાનો શબ્દ, અને ખીજા દર્શનકારની ભાષાનો શબ્દ, એ બંનેમાં સ્વરૂપ ત, અને અર્થ ત. ફેર પડી જાય છે એ માટે ચાલુ પ્રકરણમાં કયા શબ્દનો કયો અર્થ લેવો-પ્રયોગ કરવો, એ વક્તા, વ્યાખ્યાતા या લેખકને અધીન છે માટે વાચકે સૌથી પ્રથમ એ સમજી લેવું જોઈએ કે લેખકે કોણ છે ? કઈ અવસ્થામાં છે ? કયા ધર્મ કે દર્શનને માનવાવાળો છે ? આ અથાદિક શા માટે બનાવ્યા છે ? કયા દેશમાં ? તે દેશની ભાષાની મુખ્ય પ્રણાલી કેવી છે ? કઈ સદીમાં તે લખાયેલ છે ? વગેરે ઐતિહાસિક અપેક્ષાથી તે વાચે તો તેમાંથી જરૂર સત્ય, તથ્ય વગેરે મળી શકે છે આટલું કદાચ બાદ હવે કોષકારોના મત જોઈએ

“ बहुअद्वियं—બહુનો અર્થ પુષ્કળ—ઘણા—સર્વામાન્ય છે.

“ अस्थि (संस्कृत)=१ A bone હાડકું २ The kernel or a stone of a fruit—ચુટલી-ગાઠ-(આખેકૃત—સ અ. ડીકશેનરી. પા. (૧૦૩.)

સંસ્કૃત શબ્દ—‘अस्थि’ એનો, માગધી ભાષામાં કોષ-કારોએ—એ શબ્દો લીધા છે—૧ અદ્વિ ૨ અદ્વિમં ।

૧ અદ્વિ—હાડકું, જૈનાગામ શબ્દ સંગ્રહ—પાઠ. ૩૬

૨ અદ્વિમ—ચુટલી-ગાઠ “ પાઠ ૩૫

પ્રિય પાઠકો ! ‘बहु अद्वियं’ શબ્દનો અર્થ ‘બહુ જ ગાઠો’ એ પ્રામાણિક, પ્રાચીન સિદ્ધાંત આદિથી સાબિત થયેલ છે આચાર્યગમા આવેલ સૂત્ર—(૬૨૯-૩૦)માં એને

દશવૈકાલિક (૭૩-૪૦) સૂત્રમા “વહુઅઢિયં” શબ્દનો અર્થ ગાઠ થાય છે હવે બીજા શબ્દ “મસં” માસનો અર્થ પણ અત્રે આચારાગ સૂત્ર (૬૨૮-૨૯) મા આવેલ “મસં” શબ્દનો અને દશવૈકાલિકની ગાથા (૭૩) મા આવેલ શબ્દ અણિમિસ” નો અર્થ વનસ્પતિ-ફળનો ગર્ભ થાય છે એ માટે પ્રામાણિક પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાથી પ્રમાણ લઈએ જરા ધ્યાનપૂર્વક તે બુદ્ધો “મસં”=ફળનો ગર્ભ ખાવા યોગ્ય અદરનો નરમ ભાગ

પુસસફલ કાલિંગં તુવં તડસેલ વાલુવાલુક ।

ધોસાઢય પઢાલ તિન્દૂય ચેવ તેંદસ ॥ ૪૮ ॥

ચિટ સમંસકઢાહ ણ્યાહ હવન્તિ ણગજોવસસ ।

પત્તેયં પત્તાહ, સકેસરમકેસરં મિંજા ॥ ૪૯ ॥

પ્રજ્ઞાપના પદ ૧ ગાથા ૪૯.

અમદાવાદ ૬ મ દ્વ દ્વો

ભાવાર્થ—પૂસફળ-પુખ્ત ફળ, કાલિંગડા (તરબૂચ, મતિરા) તુબડી-(કડવી તથા મીઠી) ત્રપુષ (કાકડી) એલ-વાલુક (ચીલડુ-મતીરૂ) વાલુક (કાકડીની જાત) ઘોષાતક (તુરિયા-કડવા તથા મીઠા) પટોલ-(પટોલ) તિદ્દક તિદ્દસ આ બધા ફળ છે આ બધી જાતના ફળોના ડીટીઆ, માસ (ગર્ભ-માવો) અને કટાહ (ઉપરની છાલ) એ ત્રણ (ડીટીઆ, માસ અને ઉપરની છાલ) એક જીવ છે ૪૮-૪૯.

પ્રિય પાઠકો ! ઉપરથી ૪૮મી ગાથામા ફળોના નામ આપવામા આવેલ છે અને એમના ગર્ભને સ્પષ્ટ

શબ્દમા (માસ) શબ્દનો પ્રયોગ કરી બતાવ્યો છે આ તે “ફળનો ગર્ભ” એ અર્થમા ‘માસ’ શબ્દના પ્રયોગનો એક નમૂનો માત્ર જ આપની સમક્ષ રજૂ કર્યો, પરંતુ બધી જગાની વનસ્પતિ અધિકારમા, આ અર્થમા (ખાવા યોગ્ય) ફળની અંદરનો નરમ ભાગ (ગર્ભ-માવો)જ “માસ” શબ્દનો પ્રયોગ જોવામા આવે છે

વૈદક ગ્રંથોમા પણ માસ શબ્દમા “ફળનો ગર્ભ” એમ અર્થ બતાવ્યો છે તે માટે નીચેનું લખાણ જુઓ

૧ જે પ્રકારે ગર્ભમા અસ્થિ, માસ, આદિ હોય છે, તે પ્રમાણે વનસ્પતિના ફળોમા પણ અસ્થિ, માસ આદિ હોય છે જેમ-આમ્રવૃક્ષના નાના ફળમા માસ-ગાંઠ, મજ્જા, છાલ, કેસર, અકુર અને ડી ટીયુ હોય છે, અને એકી સાથેજ (સમયેજ) ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ નાનામા નાના સ્વરૂપે હોઈ તે જોઈ શકાતા નથી, પુષ્ટ થયા બાદ જ તે જોઈ શકાય છે એ પ્રમાણે ગર્ભમા મનુષ્યના બધા અવયવો એકી વખતે ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ નાના હોવાના કારણે તે જોઈ શકાતા નથી જ્યારે તે મોટા થાય છે ત્યારે નજરે જોઈ શકાય છે.

(ભાવપ્રકાશ-ભાષાતર પ્ર૦ સ્કંદ-પા ૧૫૦)

૨ વાગ્મટમાં જુઓ—

ખિજોરાના ફળના ગર્ભના અર્થમા ‘માસ’ શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે—અને એનું પરિણામ પણ બતાવ્યું છે

“ત્વક્ તિત્તકટુકા, સ્નિગ્ધા માતુલુગંસ્ય વાતજિત્ ।

વૃંહણ મધુરં માંસં, વાતપિત્તહર ગુરુ ॥ ૭૨૯ ॥

લઘુ તત્કેસરં કાસશ્વાસહિધ્મમદાત્યયાન્ ।

આસ્યશોષાનિલશ્લેષ્મવિવન્ધછર્ધરોચકાન્ ॥ ૭૩૦ ॥

ગુલ્માદર્શ શૂલાનિ મન્દાગ્નિત્વ ચ નાશયેત્ ।

વાગ્મટે સૂત્ર સ્થા અ ૬ શ્લો ૧૨૮-૩૦

ભાવાર્થ—માતુલિ ગ-ખીજેરાની છાલ, તિખી, કઠવી, સ્નિગ્ધ, તથા વાતનાશક છે માતુલિ ગનુ માસ (ગર્ભ-માવો) બૃહત્-પોષક, મધુર વાતપિત્તનાશક અને ગુરુ છે એની કૈશર લઘુ છે શ્વાસ-ખાસીથી થયેલ રોગોનો નાશ કરનાર છે મુખનુ સુકાવુ, વાત, પિત્ત, કફ, વમન, અરુચિ, ગુદમ, વવાસીર, શૂળ અને મદાગ્નિનો નાશ કરનાર છે ૧૨૮-૩૦

૩ એ પ્રમાણે સુશ્રુતસ હિતામા પૃ ૩૨૭ પર ખિજેરાના ગુણોનુ વર્ણન કરતા, એના ગર્ભને 'માસ' શબ્દના પ્રમાણ વડે પ્રતિપાદન કર્યો છે

“લ્પ્વક્તિ ક્તા દુર્જરા તસ્ય, વાતકૃમિકાપહા ।

સ્વાદુ શીતં ગુરુ સ્નિગ્ધ માંસ મારુતપિત્તજિત્ ॥

અર્થાત્—ખિજેરાની છાલ તીખી, મુશકેલીથી પચનાર, વાયુ, કૃમિ (પિટના ચરમિયા) તથા કફનો નાશ કરનાર છે એનું માસ (ગર્ભ-માવો) સ્વાદુ, શીત, ગુરુ, સ્નિગ્ધ, વાત અને પિત્તનાશક છે

પ્રિય પાઠકો ! ભાવપ્રકાશ, વાગ્મટ, સુશ્રુતસ હિતા આ ત્રણે ગ્રંથોનુ પ્રમાણ આપની સમક્ષ રજુ કરાયુ એથી ખાતરી થઈ હશે કે 'માસ' શબ્દ વનસ્પતિના ખાવા યોગ્ય નરમ ભાગ (ગર્ભ)ના અર્થમા વપરાય છે

આચારાગ સૂત્ર (૬૨૬-૩૦) માં માંસ શબ્દનો, અને દશવૈકાલિક સૂત્ર (૭૩) ગાથામાં 'ઋણમિત્તં' નો અર્થ પણ ફળનો ગર્ભ-ખાવા યોગ્ય નરમ ભાગ-વનસ્પતિના અવયવ માટે વપરાયેલ છે પ્રાણીના-અવયવ માટે વપરાયેલ નથી

માંસ-(સંસ્કૃત) ૧ Flesh સ્નાયુનો પિંડ

૨ The flesh of fish = માછલીના સ્નાયુનો પિંડ.

૩ The fleshy part of a fruit =

ફળનો ગર્ભ-ગૂદા અથવા નરમ ભાગ (આપટેકૃત સ-અ-ડીકશેનરી-પા ૭૫૩)

Flesh = માંસ-આ શબ્દનો અર્થ નીચે મુજબ છે

1 The muscular part of an animal =

પ્રાણીનો સ્નાયુ

2. Soft pulp substance of a fruit =

ફળનો નરમ ભાગ-માવો.

3 That part of a root, fruit etc which is

fit to be eaten = કદ, ફળ વગેરેનો ભાગ જે

જે ખાવા યોગ્ય છે-એવો પદાર્થ

Eng Dictionary by J Ogilvie L L D

Page 292.

અગ્રેજી વનસ્પતિશાસ્ત્રમાં ફળના નરમ ભાગ-ગર્ભને-

The fleshy part of a fruit કહે છે

પ્રિય પાઠકો ! પ્રામાણિક શાસ્ત્રોને કોષના પ્રમાણથી,

આચારાગ સૂત્ર તથા દશવૈકાલિક સૂત્રમાં જે "માંસ" શબ્દ

આવ્યો છે તેનો અર્થ—વનસ્પતિ કૃણનો ગર્ભ જ છે પ્રાણીના અવયવરૂપ સ્નાયુનો લોચો (પિંડ) એ અર્થ નથી

હવે ‘મચ્છ’ શબ્દના ખારામા વિચાર કરીએ આચાર્ય-રાગસૂત્ર (૬૨૯-૩૦) માં આવેલ ‘મચ્છ શબ્દનો અર્થ મત્સ્ય નામની વનસ્પતિ અથવા મત્સ્ય આકાર જેવી વનસ્પતિ છે જળચર-પાંચેન્દ્રિય મત્સ્ય (માછલુ) એવો અર્થ નથી

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત-‘નિઘન્ટુશેષ’ નિર્ણયસાગરીય-પૃ ૧૧ શાક કાણ્ડમા ‘મત્સ્યાક્ષી’ નામનું શાક બતાવવામા આવ્યું છે અને લતાકાંડમા ‘મત્સ્યા’ નામક વનસ્પતિ કહેવામા આવી છે

“ બ્રાહ્મી વયઃસ્થા મત્સ્યાક્ષી, વ્રહ્મણી સામવલ્લરી ।
સંસ્વતી સત્યવતી, સુખ વ્રહ્મચારિણી ॥ ૩૩૧ ॥

અર્થ—બ્રાહ્મી, વય સ્થા, મત્સ્યાક્ષી, બ્રહ્મણી, સોમ-વલ્લરી, સત્યવતી, સંસ્વતી, સુખ બ્રહ્મચારિણી—આ બધી-તે તે પ્રકારની વનસ્પતિ છે. અને શાક વગેરેમા તેનો ઉપયોગ થાય છે

આ સુખ લતાકાંડમા મત્સ્ય વનસ્પતિનો ઉલ્લેખ છે.

“ કટમ્બરા કાન્ઢરુદા, રાસ્ના, તિલ્લક, રોહિણી ।
તિલ્લરિષ્ઠા કટુર્મત્સ્યા, ચક્રાઢગી શકુનાદની ॥૩૧૫॥

એ શ્લોકના ઉત્તરાર્ધના ત્રીજા ચરણમા એક વનસ્પતિનું નામ “મત્સ્યા” બતાવ્યું છે

પાઠકો ! ઉપરના ૩૩૬ના શ્લોકમા જોટલા નામ આખ્યાં છે તે બધા નારીવાચક છે. સ્ત્રીના નામ સમાન છે અજ્ઞાન માણસો તેનો સીધો અર્થ કહાચ્ય કરે કે “ બ્રાહ્મી લીપી, અથવા ઋષભદેવની પુત્રી, વયસ્થા-સમાનવયમા રહેવાવાળી સ્ત્રી, માછલીની આખો જેવી આખોવાળી સ્ત્રી, બ્રહ્મણી, સોમવલ્લરી, પૌરાણિક ઋષિપત્નીઓના નામ, સરસ્વતી, સત્યવતી, ” એટલે સતી નારી વગેરે મૂર્ખો માટે આમ બનવું સહવિત છે પરંતુ શાસ્ત્ર વિશારદો માટે જે પ્રકરણમા જે પ્રકારનો સબધ હોય તેવો જ અર્થ નીકળે છે- અન્યથા નહિ

અમરકોશમા પણ ‘મત્સ્યાક્ષી’ નામની વનસ્પતિ કહી છે.

“ સ્યાદક્ષગન્ધા છગલા આવેગી વૃદ્ધદારકા ।

જુંગ બ્રાહ્મી તુ મત્સ્યાક્ષી વયસ્થા સોમવલ્લરી ” ॥૭૩૦॥

વનોષધિવર્ગ-

“ મત્સ્યાક્ષીવ પુષ્પમત્સ્યા મત્સ્ય શબ્દ સ્વાધ્યયત્રે ગૌણ, માછલીની આખોના આકાર જેવા પુષ્પોવાળી વનસ્પતિને ‘મત્સ્યાક્ષી’ વનસ્પતિ કહેવામા આવે છે

“ મત્સ્યપિત્તા ” નામની વનસ્પતિ છે

“ મત્સ્યપિત્તા કૃષ્ણમેદી, ચક્રાહગી શકુનાદની ”

અમરકોશ વનોષ વર્ગ શ્લોક ૮૫

• “ મત્સ્યાર્ના પિત્તમિવ તત્સ્વાદુત્ત્વાત્-” માછલીના પિત્ત જેવો જેવો રસ છે, સ્વાદ છે તેને ‘મત્સ્યપિત્તા’ કહે છે

“ ચક્રાકારમઙ્ગામસ્યા. ચક્રાઢગી ” અંગ-ગાત્ર-
શરીરમ્

=ચક્ર જેવા શરીરવાળી વનસ્પતિને ચક્રાગી કહે છે

આ બધા પ્રમાણુથી, આચાર્ય સૂત્ર (૬૨૯-૩૦)મા આવેલ ‘ મચ્છ ’ શબ્દનો અર્થ વનસ્પતિ થાય છે પ્રાણી વાચક-જળચર-મચ્છ-(માછલુ) નહિ

વાદી-તુમ ‘ મચ્છ વા ’ એના શબ્દનો અર્થ માછલાના આકાર જેવા આકારવાળી, માછલાના કાટા જેવી કાટાવાળી, એવી વિશેષ વનસ્પતિ કરો છો તેમા ‘જેવા’ “જેવી” એ અર્થ કયાથી લાવ્યા ?

શાસ્ત્રકાર-મત્ત વા મચ્છ વા ચક્રાકાર એ પદોમા “વા” જે અવ્યય પદ છે, તેનો અર્થ અનેક થાય છે અહી “વા” નો અર્થ “દ્વ” ના અર્થમા અર્થાત્ ઉપમાના અર્થમા છે એથી માછલાના આકાર જેવી, આકારવાળી વનસ્પતિ, માછલાના કાટા જેવા કાટાવાળી, વનસ્પતિ એવો અર્થ થઈ શકે છે

“વા” અવ્યયના અર્થ

૧ ‘ઉપમાયા ચિકલ્પે વા’=૧ ઉપમા, ૨ વિકલ્પ, વાનો અર્થ અમરકોશ નાનાર્થકો ૨૪૯

૨ વા સ્યાદ્વિકલ્પોપમયોર્વિતર્કે પાદપૂરણે-સમુચ્ચયે ચ ” (મેદિના)

૩ વિકલ્પ, ૪ ઉપમા, ૫ પવિતર્ક, ૬ પાદપૂર્તિ,
૭ સમુચ્ચય

૧ કંટક, (સસ્કૃત) A thron, કાટો, ૨ A Fish bone, માછલીનો કાટો

કટક વટગ-કટય-આ ત્રણ રૂપો માગધી ભાષામાં થાય છે.

(જૈનાગમશબ્દસંગ્રહ પા ૨૨૧ (પાદ્મસહમહાવૈવર્ણ્ય પૃ ૨૬૪)

પ્રમાણ સ્વરૂપ ગ્રથોમાથી બુદ્ધા બુદ્ધા પદોના યથાયોગ્ય અર્થે બતાવ્યા બાદ એ નિશ્ચિત થયું કે “વહુઅદ્વિયં મંત્ર વા, મચ્છ વા, વહુવટગ ” એ વાક્યમાં “મંત્ર” એ એક નામ છે અને ‘વહુઅદ્વિય’ તથા ‘વહુકટગ’ એ બે, માસનાં વિશેષણ છે અને “ મચ્છ વા ” એતુ “વહુકટગ” એ વિશેષણ છે તે તેના દષ્ટાંત તરીકે ઉપમાન વિશેષણ છે, આ પ્રકારે લેવાથી-જેવાથી-એ વાક્યોનો અર્થ એમ થાય કે-વનસ્પતિ ફળનો ગર્ભ (ખાવા યોગ્ય નરમ ભાગ-માવો) જેમા બહુ ગાંઠો છે અથવા માછલીની જેમ જેમા બહુ કાટા અથવા કઠિન (કઠણ) ભાગ છે આ પ્રકારનો પ્રામાણિક અર્થનો સ્વીકાર કરીને જ, આચાર્યગસૂત્ર (૬૨૯)નો અર્થ કહેવામા આવ્યો છે આ સૂત્ર અગાઉ આપવામા આવ્યું છે, વાચકે તે જોઈ લેવું

આ સૂત્ર (આચાર્યગસૂત્ર-૬૨૯મા)મા, ઉપર બતાવેલ પ્રામાણિક અર્થ સ્વીકારવાથી એ માખિત થશે કે-આહાર પ્રાસુક (અચિત) નિર્દોષ (એષણિક) હોય, તો પણ તેમા ખાવા લાયક પુણ્નલ ભાગ ઓછો અને ફેકી દેવા લાયક

ભાગ બહુ હોય તો તે લેવામા દોષ લાગે છે, અને એથી એને અપ્રાસુક સમજીને નહિ લેવાની આજ્ઞા, શાસ્ત્રકારોએ કરમાવી છે (આવા પ્રકારનો) આહાર, અચિત, પ્રાસુક અને એષણિક હોય ને કોઈ દાતા બહુ આગ્રહથી કે જબર-જસ્તીથી સાધુને વહોરાવવા માગે તો સાધુએ તેને મનાઈ કરવી મનાઈ કરવા છતાં પણ, સાધુના પાત્રમા તેવો આહાર નાખવામા આવે તો એ પ્રસંગે સાધુએ શુ કરવું, એની વિધિ માટે ૬૩૦ સૂત્ર છે એની થોડી ચર્ચા હવે આગળના પ્રકરણમા જોઈએ



૧ કંટક, (સસ્કૃત) A thorn, કાટો, ૨ A Fish bone, માછલીનો કાટો

કટક ઘટગ-કંટય-આ ત્રણ રૂપો માગધી ભાષામાં થાય છે.

(જૈનાગમશબ્દસંગ્રહ પા ૨૨૧ (પાદ્યસદ્મહાણવો-
પૃ ૨૬૪)

પ્રમાણુ સ્વરૂપ ગ્રથોમાંથી જુદા જુદા પદોના ચથાયોગ્ય અર્થ બતાવ્યા બાદ એ નિશ્ચિત થયું કે “વહુઅદ્વિયં મંસ વા, મચ્છ વા, ઘહુકટગ” એ વાક્યમાં “મંસ” એ એક નામ છે અને ‘વહુઅદ્વિય’ તથા ‘ઘહુકટગ’ એ બે, માસના વિશેષણ છે અને “મચ્છ વા” એનું “ઘહુકટગ” એ વિશેષણ છે તે તેના દષ્ટાંત તરીકે ઉપમાન વિશેષણ છે, આ પ્રકારે દેવાથી-જેવાથી-એ વાક્યોને, અર્થ એમ થાય કે-વનસ્પતિ કળનો ગર્ભ (ખાવા યોગ્ય નરમ ભાગ-માવો) જેમા બહુ ગાંઠો છે અથવા માછલીની જેમ જેમા બહુ કાટા અથવા કઠિન (કઠણ) ભાગ છે આ પ્રકારનો પ્રામાણિક અર્થનો સ્વીકાર કરીને જ, આચારાગસૂત્ર (૬૨૯)નો અર્થ કહેવામાં આવ્યો છે આ સૂત્ર અગાઉ આપવામાં આવ્યું છે, વાચકે તે જોઈ લેવું

આ સૂત્ર (આચારાગસૂત્ર-૬૨૯મા)માં, ઉપર બતાવેલ પ્રામાણિક અર્થ સ્વીકારવાથી એ માનિત થશે કે-આહાર પ્રાસુક (અચિત) નિર્દોષ (એષણિક) હોય, તો પણ તેમાં ખાવા લાયક પુષ્કલ ભાગ આછો અને ફેડી દેવા લાયક

ભાગ બહુ હોય તો તે લેવામા દોષ લાગે છે, અને એથી એને અપ્રાસુક સમજીને નહિ લેવાની આજ્ઞા, શાસ્ત્રકારોએ કરમાવી છે (આવા પ્રકારનો) આહાર, અચિત, પ્રાસુક અને એષણિક હોય ને કોઈ દાતા બહુ આગ્રહથી કે જબર-જસ્તીથી સાધુને વહોરાવવા માગે તો સાધુએ તેને મનાઈ કરવી મનાઈ કરવા છતાં પણ, સાધુના પાત્રમા તેવો આહાર નાખવામા આવે તો એ પ્રસંગે સાધુએ શુ કરવું, એની વિધિ માટે ૬૩૦ સૂત્ર છે એની થોડી ચર્ચા હવે આગળના પ્રકરણમા જોઈએ



પ્રકરણ ૨૬ મું.

૬૩૦ નબરના સૂત્રનો ખુલાસો.

વાદી-આપે “ મસં ઘા ” ‘ મચ્છં ઘા ’ એ પદોમા ‘ ઘા ’ પદનો હવ-ઉપમા અર્થ કર્યો એ બરાબર છે, પરંતુ આચારાગ સૂત્ર (૬૩૦)મા “ બહુભઙ્ગિયેણ ’, ‘ મસેણ ’ મચ્છેણ’, એ પદોમા “ ઘા ” નહિ હોવાથી ‘ હવ- ઉપમા ” અર્થ નહિ થાય તો એના બચાવમા આપ પાસે કયો જવાબ છે?

શાસ્ત્રકાર—પ્રિયબધુ ! જ્યારે આક્રમણ કે રુકાવટ થાય ત્યારે સરક્ષણ કે બચાવનો ઉપાય શોધવો પડે છે, આક્રમણ ન થાય તો ઉપાયની ખોજને માટે, સમયનો વ્યય શા માટે કરવો ? આગળ ચાલવાનું જારી જ રાખો એક વાત તો અમે આગળથી જ કહી છે કે-વીતરાગની વાણી, નિર્દોષ અને પૂર્વાપરમા અવિરુદ્ધ છે

ન ૬૩૦-એ ૬૨૯ સૂત્રના અનુસધાનમા છે આપે કહ્યું કે “ મંસ, મચ્છ ” શબ્દની આગળ, પાછળ, એ સૂત્રમા કયાય પણ ‘ ઘા ’ નો પ્રયોગ નથી તો તેમા એમ છે કે શાસ્ત્રકારોની શૈલી વિવિધતા દર્શાવનારી હોય છે અને બીજું -પૂર્વસૂત્રની અનુવૃત્તિ કરવાની, શાસ્ત્રકારોની પ્રથા હોય છે.

“ સૂત્રેષ્વદૃષ્ટ પદં સૂત્રાન્તરાદનુવર્તનીય સર્વત્ર ।

“ પૂર્વસૂત્રાત્ ક્વચિત્, ઉત્તરસૂત્રાત્ચ ” અનુવર્તનીયમ્

વિવાદ્યસ્ત સૂત્રમા વિવાદાત્મકે પદ નજરમા ન આવે
તો અન્ય સૂત્રથી, એ પદની અનુવૃત્તિ કરી લેવી જોઈએ
અર્થાત્ વિવાદ મિટાડનાર પદને લેવું જોઈએ જ્યાં સુધી
બને ત્યાં સુધી પૂર્વસૂત્રથી જ પદની અનુવૃત્તિ કરવી

કોઈ કોઈ વાર ઉત્તરસૂત્રથી પણ અનુવૃત્તિ કરી શકાય છે

પ્રિય બધુ ! આ નિયમ અનુસાર ૬૨૯ સૂત્રથી “વા”
ની અનુવૃત્તિ લઈ ૬૩૦ સૂત્રનો ઉપરોક્ત અર્થ કરવામા
જરાપણ દોષ નથી. એજ શાસ્ત્રકારોને ઈષ્ટ છે “મચ્છળ”
શબ્દની બાદ “વા” શબ્દ લેવાથી એમ અર્થ થશે કે, હે
આયુષ્માન્ શ્રમણ ! બહુ ગાંઠાવાળી, અથવા માછલીના કાટા
જેવી કાટાવાળી વનસ્પતિનું શાક અથવા ફળનો ગર્ભ (ભાવો)
છે, તે લેશો ? આ શાસ્ત્રકારોને ઈષ્ટ છે

પ્રિયબધુ ! એ પણ યાદ રાખવું કે-ઉક્ત આધાર
લેવાનું ગ્રંથસ્થનું નિમત્રણ સૂણીને સાધુએ સાફ સાફ કહી
દેવું જોઈએ કે “ ગળ સ્ત્રુ મેં કપ્પહ સે વહુમઢિય મેસ
પઢિગાહેત્તપ ” આ સૂત્રમા પણ પાછળના (૬૨૯) સૂત્રથી
“વહુઝ્જિસયધમ્મિપ ” એ પદની અનુવૃત્તિ (૬૩૦)ના સૂત્રની
સાથે કરીને, મુનિએ કહેવું જોઈએ કે, હે બાઈ ! તથા
બહેન ! બહુ જ ગાંઠાવાળા ફળનો ગર્ભ (ભાવો) બહુ ગાંઠ-
વાળો હોવાથી અમને ખપતો નથી પણ તારે આપવાની
ઈચ્છા હોય તો “ જાવહ્ય તાવહ્ય પોગલં ફલયાહિ મા
ચઢિયાહ ” જેટલો ગાંઠો વિનાનો ગર્ભ હોય તેટલો જ
મને આપ, ગાંઠો ન આપ વળી એક બીજી વાત ધ્યાનમા
રાખો કે સૂત્ર (૬૩૦)મા “વહુમઢિયણ ” એ પદ ત્રીજી
વિભક્તિનું એકવચન હોવાથી “મસેણ ” એ પદનું તે

વિશેષણ છે એથી જ “વહુઅઠ્ઠિયણ મંસેણ” નો અર્થ-
બહુ ગાઠોવાળા ફલનો ગર્ભ-અવશ્ય સિદ્ધ થાય છે

પ્રિયબધુ ! જૈન શ્રમણોની એક વિધિ છે કે-કોઈપણ
ગૃહસ્થ, સાધુ ધર્મની વિરુદ્ધ કંઈપણ કહે, કે આપે તો
સાધુ માધ્વી તરત જ એમ બોલે કે “આડસ મો ! જો
સલ્લુ તે વયણ આઢાપમિ જો સલ્લુ તે વયણ પરિજાણેમિ”
આયુષ્યમાન્ ગૃહસ્થ ! નિશ્ચયથી, તારું તે વચન, સાધ-
મર્યાદાનો ભંગ કરવાવાળું હોવાથી, તારા તે વચનનો, ન
તો હું આદર કરું છું કે ન તો તેને સારું ગણું છું

પ્રિય બધુ ! આચાર્યંગના સૂત્ર (૬૩૦)મા, જો પ્રાણી-
અવયવરૂપ માસનો વિષય હોત તો જરૂર મુનિ એમ કરી
દેત કે ભાઈ ! અમે સાધુઓ માસાહારી નથી એમ કહીને
ત્યાથી તેઓ આગળ ચાલી નીકળત પણ કોઈ એવો પ્રસંગ
બનતો નથી ઉક્ત સૂત્રમા વનસ્પતિનું ભોજન હોવાથી
સાધુએ એવા શબ્દો કહ્યા કે “જો સલ્લુ મે કપ્પક, વહુ-
અઠ્ઠિય મસં પઢિગાહત્તપ” આ ભોજનમા ખાવા યોગ્ય
પદાર્થ ઓછો અને ફેફડી દેવા યોગ્ય બહુ હોવાથી, આ
બહુ ગાઠોવાળા ફલનો ગર્ભ હોવો મને યોગ્ય નથી તારે
આપવાની જ ઇચ્છા હોય તો, અમિકંસસિ મે દાડ આવ-
હ્ય તાઘહ્ય પોગલ દલયાદિ મા અઠ્ઠિનાઈ” ગાઠો વિનાનો
ખાવા યોગ્ય પુદ્ગલ હોય એટલા એટલા બુદ્ધ કરીને
મને આપ. ગાઠો ન આપતા આ પ્રકારનું શાસ્ત્ર-
વાક્ય એમ કહે છે કે, આ ૬૩૦-સૂત્રમા અભક્ષ્ય માસનો
ખોરાક નહિ હોવાથી, એકાત નિષેધ કરવા જેવો નહિ
હોવાથી, એકાન્ત નિષેધ કર્યું નથી, કિન્તુ કલ્પ્યાકલ્પ-
(ભક્ષ્યાભક્ષ્ય) કૃણનો ગૃહ ભક્ષ્ય, ગાઠો અભક્ષ્ય હોવાથી

‘ પુણ્નલ ’ આપ અને એમા ગાંઠો ન આપ, આ પ્રામા-
ણિક પુરુષો માટે પ્રમાણ છે સાધુ લોક, ગૃહસ્થના આમ-
ત્રણને માન આપી, ગાંઠો રહિત ફળનો ગર્ભ (પુણ્નલ)
માગે અને સાધુના વચન પર ધ્યાન ન આપતા, ગૃહસ્થ
ચાઠસહિત ફળનો ગર્ભ (સાધુના પાત્રમા) નાખી દે
તો તે (ગૃહસ્થ) મુનિનો મુનિધર્મ બાધિત કહે છે—તો હે
મુનિ ! તારે આવે પ્રસંગે કહેવું જોઈએ કે—“ ત જો
‘ હ્રી ’, ત્તિ ઘણજ્ઞા, જો ‘ ઈણદ્વિ ’ ત્તિ ઘણજ્ઞા ” હે મુનિ !
તું ગૃહસ્થને એમ ન કહે કે તે (ગૃહસ્થ) સારું કામ
કર્યું અને એમ પણ ન જોલ કે, તે ખરાબ કર્યું અર્થાત્
કોઈ પ્રકારનો રાગદ્વેષ થવા ન દેવો સમભાવ ગળીને તારું
પાત્ર ઉઠાવી લે એકાન્તમા જઈને ખાવા યોગ્ય ખાઈ લે
અને નાખી દેવા યોગ્ય ગાંઠો, કાટા, એકાન્ત નિર્જીવ
જગામા ફેંકી દે આમ કરવાથી મુનિધર્મ સુરક્ષિત રહે
છે, એમ સમજવું

આ પ્રકારના ઉપરોક્ત સમાધાનની સાથ, આચાર્ય
સૂત્ર ૬૩૦નો જે અર્થ કયો છે તે સર્વ શાસ્ત્ર પ્રમાણોથી
નિર્દોષ અને પ્રાસુક-નિર્જીવ વનસ્પતિ વિષયક સિદ્ધ થાય
છે—માસાહાર વિષયક નહિ

વાદી—આપના બિક્ષા ભોજનમાં એવી કંઈ વસ્તુઓ
આવે છે કે જેમા ગાંઠો હોય, કાટા હોય તથા જેમા ફેંકી
દેવા યોગ્ય—“ ઉજ્જિયઘમ્મિય ” ચીજ હોય ?

વાદીનું પૂછવું યોગ્ય સ્થાને હોવાથી તે સમાધાન
કારક પણ છે

પ્રકરણ ૨૭ મું

— ફેંકી દેવા યોગ્ય પદાર્થ —

૧ પાકેલા બોરના શાકમા	ગાઠો હોય છે
૨ ગુદાના શાક તથા અથાણામા	"
૩ વરકણના શાક તથા અથાણામા	"
૪ ખારેકના અથાણામા	"
૫ પિંડખજૂરના શાક તથા અથાણામા	"
૬ કરમદાના અથાણામા	"
૭ આમળાના શાક, અથાણા અને મુગ્ગખામા	"
૮ લીંબુના અથાણામા	ખીચા હોય છે
૯ સતરા મોસળી-નારંગીની ચીરમા (અસાવધાનીથી)	"
૧૦ આળલીના શાક ને ચટણીમા	"
૧૧ સરગવાની શીંગોના શાકમા	છોતરા હોય છે
૧૨ ઝાળીવાળી કેરીના શાક ને અથાણામા	"
૧૩ શેકેલ ચોખા, મગ, તુવેરના ફોતરાના અથાણામા	"
૧૪ ચણાના પોપટા શેકેલ-તેમા	"
૧૫ શેકેલ તથા બાફેલ મગફળીમા	"

૧૬ બાજરાના તથા મકાઈના

૨૬ સહિત શેકેલ ડોડામા છોતરા હોય છે

૧૭ શેકેલ તથા બાફેલ શી ગોડામા છાલ તથા કાટા હોય છે

૧૮ છાલ સહિત પાકા કેળામા છાલ હોય છે

૧૯ છાલ સહિત આખાની ચીરમા ”

૨૦ તરબૂચ, એરડા કાકડી, મોસખી,
નારંગી આદિ પાકેલ ફળમા ”

૨૧ ફણસ, તથા બર્મામા પેદા થતા દુરિયનની
બી વિનાની ચીરમા ”

૨૨ શેરડીમા છોતરા હોય છે

૨૩ નારિયેળના ટુકડાની સાથેનો માવો(ગર્લ) કાચલી હોય છે

૨૪ વતાકેના શાકમા છોતરા ને કાટા હોય છે

આવા આવા અનેક પ્રકારના ફળ તથા શાક, અથાણા વગેરેમા, કેઈમા ગાંઠો, કેઈમા નહિ ખાવા યોગ્ય બીજ, કેઈમા છાલ, છોતરા, કાટા આદિ પદાર્થ હોવાથી તે વિધિ પૂર્વક પરઠવા પડે છે.

પ્રિય પાઠકો ! હવે થોડી લોકોપયોગી ચર્ચા કરીએ એ ચર્ચામાથી પણ કંઈ સારુ તત્ત્વ મળશે એ તો અમે પહેલેથી જણાવ્યું છે કે “મર્સ” નું વિશેષણ “બહુઅક્રિય” છે, અને માગધી-પ્રાકૃત ભાષામા અક્રિય” એ શબ્દનો અર્થ “હાડકું” થાય છે અને અક્રિય” નો અર્થ ગાઠ થાય છે એથી વિરુદ્ધ, જૈન સિદ્ધાંતમા કેઈ પણ જગાએ

“મઠ્ઠિ”નો અર્થ ગાઠ અને “મઠ્ઠિય”નો અર્થ હાડકું, કરવામા આવ્યો નથી “વહુમઠ્ઠિય” એ “મસ” નું વિશેષણ હોવાથી કોઈપણ સમજી શકે કે “વહુમઠ્ઠિય મસ” નો અર્થ વનસ્પતિ ફળનો ગર્ભ છે—પ્રાણીના અવયવરૂપ માસ નહિ એથી આ (૬૨૬-૩૦) સૂત્ર વનસ્પતિને માટે છે.

૨ માસ ખાવાવાળા કહે છે કે—ખાવાને માટે તૈયાર કરેલ માછલીના માસમા, હાડકા અને કાટા બહુ થોડા હોય છે, અને માસ ઘણું રહે છે જો સૂત્રમા માસ, મચ્છીનો સબધ હોત તો ‘સમઠ્ઠિય’ ‘સકંટગં’ એમ પદ હોત ‘વહુમઠ્ઠિય’ ‘વહુમંટગ’ એમ પદ હોવાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મત્સ્ય અને માસના અધિકારવાળું આ સૂત્ર નથી, વનસ્પતિ અધિકારવાળું આ સૂત્ર છે.

૩ માસ ખાનાર એમ પણ કહે છે કે, માછલીના માસમા કાટા ગૂંદી જાય છે, અને એ કાટાઓને, ખાતી વેળાએ જ ચૂસીને નોખા—અલગ કરવામા આવે છે ગાઠો જ્યારે જુદી કરવી હોય ત્યારે થઈ શકે છે કાટા પહેલા અલગ થઈ શકતા નથી આથી શાસ્ત્રમા બીજો એ મતલબ સ્પષ્ટ થાય છે કે “પોગલં લલકાદ્દિ મા મઠ્ઠિયાદ્” અર્થાત્ ગૃહસ્થને આગ્રહથી સાધુ કહે છે કે ગાઠો ન આપ, આપવું હોય તો નરમ ભાગ પુદ્ગલ આપ એમા પણ માસનો નિષેધ છે અને વનસ્પતિભોજનાધિકાર સિદ્ધ થાય છે.

૪ પ્રિય પાઠકો ! જૈન સિદ્ધાંતોની અનુકુળ પરિપાટી એ છે કે જ્યારે જૈન સાધુ—સાધ્વી, બિક્ષા લેવા માટે ગૃહ-

સ્થના ઘેર જાય છે ત્યારે મર્યાદાને જાણીને, શ્રાવક-શ્રાવિકા સાધુ સન્મુખ જઈને, વદન કરી, સાધુને લોજનાલય (રસોડા)મા લઈ જાય છે પછી કંઈ પણ બોલ્યા વિના, ગૃહસ્થ ચાર પ્રકારનો આહાર (અશન, પાન, ખાઈમિ, સાઈમિ) આપે છે-અને સાધુ તે લે છે સાધારણ લોજનમા, ન તો સાધુ બોલે છે કે ન તો શ્રાવક બોલે છે અર્થાત્ વડોરા-વાવાળી વસ્તુનું વર્ણન, સાધુની પાસે શ્રાવક કરતો નથી કે સાધુ પણ કોઈ ચીજનું નામ પૂછતો નથી હા, જો કોઈ પ્રસંગ હોય તથા કોઈ વિશેષ લોજન પદાર્થ હોય, તો ગૃહસ્થ તે પદાર્થના ગુણદોષોના ખારામા લોજનને માટે કંઈક કહે છે અને સાધુ પણ, ભક્ષ્યાભક્ષ્ય કલ્પ્યાકલ્પ્યની વિશેષ વાત જણે તો તે અંગે પૂછપરછ કરે છે

આ સૂત્રમા (૬૩૦) ખાસ ‘હ્રુજ્જિયવચ્ચમિષ’ નો પ્રસંગ હોવાથી બન્ને તરફ, મૌનભંગ થયો એક (ગૃહસ્થે) ગાઠસહિત લોજનનું નામ લઈ આમત્રણ આપ્યું, બીજાએ (સાધુએ) ગાઠો વિનાના પુદ્ગલ આપવા કહ્યું આથી એ સારો પ્રસંગ વનસ્પતિનો છે-પ્રાણી અવયવ-માસ માછલીનો નહિ

પ જો જૈન સાધુને માસ ખાવાની છૂટ હોત તો હ્રુધાદિક પરિપહ છૂતવાની કોઈ જરૂરત જ હોત નહિ. પરિપહ શાસ્ત્રનો ઉલ્લેખ વ્યર્થ થઈ જાત આર્યકુળમા ભિક્ષા લેવા જવું, અનાર્ય કુળમા નહિ જવું, સચિત ન લેવું, સદોષ નહિ લેવું, થોડો ખાવા યોગ્ય હોય અને અધિક ફેડી દેવા યોગ્ય હોય એવો પદાર્થ લેવો નહિ, આ

બધું કહેવાની તો પછી શી જરૂરત હતી ? માંસપિંડમાં, સમય સમયમા અનતકાળના અનત જીવો પેદા થાય છે. માંસ અશુચિ છે માસ અસ્વાધ્યાયનું કારણ છે. સ્વર્ગ-ગામી આર્યોનું, માસ ખાવું તે કર્તવ્ય નથી માસ ખાનાર વ્યક્તિ નરકગામી છે. આવી આવી બાબતો, તો પછી, શાસ્ત્રે શા માટે લખત ? જૈન ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી ફલેષ છે. જૈનધર્મ વીરોનો ધર્મ છે.

પ્રકરણ ૨૮ મું

(નિષેધાર્થમા)

વાદી-આચાર્ય સૂત્ર (૬૧૯)ના બારામા કયો ખુલાસો છે

શાસ્ત્રકારનું સમાધાન-આચાર્ય સૂત્ર (૬૧૯) બાઈ ।
એ સૂત્રથી જો કોઈ જૈન શ્રમણને માસાહારી ઠરાવવા ચાહતું
હોય તો તેની એ મોટી ભૂલ છે કેમકે એ સૂત્ર નિષે-
ધાત્મક છે-વિધાનાત્મક નથી

“ સે મિક્ષુ વા (૨) જાવ સમાણે સેજ્જ પુણ જાણેજ્જા,
મસ વા, મચ્છ વા, મજ્જિજ્જમાણં પેહાપ તેહ્ણપૂયયં વા,
આપસાપ ઉવકલ્લિજ્જમાણં પેહાપ ણો સ્વદ્દ સ્વદ્દં ઉવસંક-
મિત્તુ ઓમાસેજ્જા, ણન્નત્યગિલાણ ણીસાપ ” ॥૬૧૯॥

બાચા દ્વિ અ ૭ ઉદ્દે ૧.

ભાવાર્થ — બિક્ષા લેવા ગયેલ સાધુ-સાધ્વીને કઈ
એમ માલમ પડે કે (કોઈના મોએથી સાબળે કે બાણે)
માસ અથવા માછલીને “ મજ્જિજ્જમાણ ” — બન્ન્યમાન કે
પચ્ચમાન જોઈને કે મહેમાનોને માટે તેલમા પૂરીઓ
તળાતી જોઈને ત્યા જલદી જલદી જઈ તેલપૂરીઓ (માલ-
પુઆ) માગવા નહિ પરંતુ કોઈ ગ્લાન, બિમાર સાધુને
માટે (એ સ્થાનમા જવાની જરૂરત હોય તો જઈને બિમારને..

ઉપયોગી વસ્તુ માગવાનો આગાર છે) ણન્તથ' (૧)
આટલું-વિશેષ (૨) આ નહિ કે પેલું નહિ પણ આટલું

(1) So much in particular (2) Not this or
that but this much,

પ્રિય બન્ધુઓ ! આ સૂત્રમા એટલું જ સૂચન કર્યું
છે કે સકારણ હોય તોપણ મુનિએ-ધર્મોપધિક સમિતિનો
ભાગ કરવો જોઈએ નહિ

સે ગામે વા નગરે વા, ગોચરગ્મઓ મુળી ॥૧॥

ચરે મંદમણુવિગ્ગો, અવ્વક્ષિત્તેણ વેયસા ॥૨॥

પુરઓ જુગમાયાણ, પેહમાણો મહિં ચરે ॥૩॥

“ દવદવસ્સ ને ગચ્છેજ્જા ”

૧૪ પ્રથમપદ દશ વૈ અ. ૫ ૭ ૧

ઉતાવળે ઉતાવળે જવાની વિધિ નીચે મુજબ છે

ભાવાર્થ—ગામ અથવા નગરમા ગોચરી નિમિત્તે
જનાર મુનિએ ઉદ્દેગ રહિત બની, અવ્યાકુલ ચિત્તે, મદ
મદ ગતિથી (ઉપયોગ પૂર્વક) ચાલવું જોઈએ ૧-૨

ભિક્ષાર્થી સાધુએ, પોતાની આગળની ચા ૭ હાથ
પ્રમાણ ભૂમિ પર, પોતાની દષ્ટિ ખરોખર ફેલાવીને, આગળ
અવ્યવસ્થિત રૂપથી જોઈ, ઉપયોગ પૂર્વક ચાલવું જોઈએ ૩

સૂત્રનો આશય એ છે કે જલ્દી જલ્દી જઈને ચાચના
કરવી નહિ જલ્દી જલ્દી ચાલવામા અનેક પ્રકારના
અવગુણ થાય છે (૧) ધર્મસમિતિ ભગ (૨) પ્રાણીઓની
વિરાધનાનો સભવ (૩) ઠાકર વગેરે લાગવાથી (આત્મા)

શરીર વિરાધનાનો સંભવ (૪) દાતા અથવા જનતાના મન પર પુરી અસર પેદા થાય છે (૫) લોભુપતા આદિ દોષોની છાપ મુની પર પડે છે એથી મુનિએ, ગોચરીને માટે અથવા બીજા કામ માટે, ઉક્ત વિધિથી જવુ જોઈએ જલ્દી જલ્દી જવુ જોઈએ નહિ આ સૂત્રમા (૬૧૯) “ જન્નત્થ ” શબ્દથી એ સૂચિત થાય છે કે, આટલુ વિશેષ કે-ખિમાર માટે, ખિમારીના ઉપચાર માટે કોઈ પદાર્થ લાવવાનો હોય તો યત્નપૂર્વક જવુ અને ચાચના કરવી ખિમારીના કારણ વિના જવુ નહિ અને કોઈ પદાર્થની ચાચના કરવી નહિ કઈ ચાચના અથવા કઈ નહિ, એતુ કઈપણુ વિધાન સૂત્રમા બતાવ્યુ નથી, પરતુ અનુમાનથી એ અર્થ નિકળી શકે છે કે કોઈ વાર કોઈ ચિકિત્સકએ ગરમ પુરી પથ્ય લોજન બતાવ્યુ હોય તો પુરીની ચાચના કરવી

મુનિનો મુદ્રાલેખ—“ અકપ્પિયં ન જ્ઞિજ્જા, પદ્ધિ માહિજ્જા, કપ્પિય ” ને બૂલવો જોઈએ નહિ-કલ્પનીય હોય તો જ અહણુ કરવો

ગધિયાણુ વેચનાર ગાધીની દુકાને સચિત (ભવવાળી ભવિત), અચિત (નિર્ભવ), કલ્પનીય (ચોગ્ય) અકલ્પનીય (અચોગ્ય) બધી જાતની વસ્તુઓ હોય છે પરતુ મુનિએ કલ્પનીય પદાર્થને જ અહણુ કરવો જોઈએ એ રીતે આ સૂત્ર (૬૧૯)મા પણ, ખિમારીના કારણથી, ખિમારને ચોગ્ય પૂરીની, યત્નપૂર્વક જઈને, ચાચના કરી શકાય છે

જે સ્થાનમા, મુનિને નહિ અહણુ કરવા ચોગ્ય પદાર્થ-

ઉપયોગી વસ્તુ માગવાનો આગાર છે). 'જનન્તથ' (૧)
આટલું-વિશેષ (૨) આ નહિ કે પેલું નહિ પણ આટલું

(1) So much in particular (2) Not this or
that but this much,

પ્રિય બન્ધુઓ ! આ સૂત્રમા એટલું જ સૂચન કયું
છે કે સકારણ હોય તોપણ મુનિએ-ધર્મ્યાપધિક સમિતિનો
સંગ કરવો જોઈએ નહિ

, સે ગામે વા નગરે વા, ગોચરગ્મઓ મુળી ॥૧॥

ચરે મંદમણુવિગ્ગો, અવ્વક્ષિત્તેણ ચેયસા ॥૨॥

પુરઓ જુગમાયાણ, પેહમાણો મહિં ચરે ॥૩॥

“ દવદવસ્સ ને ગચ્છેજ્જા ”

૧૪ પ્રથમપદ દશ વૈ અ. ૫ ૭ ૧

ઉતાવળે ઉતાવળે જવાની વિધિ નીચે મુજબ છે

સાવાર્થ—ગામ અથવા નગરમા ગોચરી નિમિત્તે

જનાર મુનિએ ઉદ્દેગ રહિત બની, અવ્યાકુલ ચિત્તે, મદ
-મદ ગતિથી (ઉપયોગ પૂર્વક) ચાલવું જોઈએ ૧-૨

શિક્ષાર્થી સાધુએ, પોતાની આગળની ચાર હાથ

-પ્રમાણ ભૂમિ પર, પોતાની દૃષ્ટિ ખરોખર ફેલાવીને, આગળ
-વ્યવસ્થિત રૂપથી જોઈ, ઉપયોગ પૂર્વક ચાલવું જોઈએ ૩

સૂત્રનો આશય એ છે કે જલ્દી જલ્દી જઈને યાચના

કરવી નહિ જલ્દી જલ્દી ચાલવામા અનેક પ્રકારના

અવગુણ થાય છે (૧) ધર્મ્યાસમિતિ ભગ (૨) પ્રાણીઓની

વિરાધનાનો સભવ (૩) ઠાકર વગેરે લાગવાથી (આત્મા)

શરીર વિરાધનાનો સંભવ (૪) દ્વાતા અથવા જનતાના મન પર ખુરી અસર પેદા થાય છે (૫) લોભપતા આદિ દોષોની છાપ મુની પર પડે છે એથી મુનિએ, ગોચરીને માટે અથવા બીજા કામ માટે, ઉક્ત વિધિથી જવુ જોઈએ જલ્દી જલ્દી જવુ જોઈએ નહિ આ સૂત્રમાં (૬૧૯) “ જન્નત્ય ” શબ્દથી એ સૂચિત થાય છે કે, આટલુ વિશેષ કે-ખિમાર માટે, ખિમારીના ઉપચાર માટે કોઈ પદાર્થ લાવવાનો હોય તો યત્નપૂર્વક જવુ અને યાચના કરવી ખિમારીના કારણ વિના જવુ નહિ અને કોઈ પદાર્થની યાચના કરવી નહિ કઈ યાચના અથવા કઈ નહિ, એતુ કઈપણ વિધાન સૂત્રમાં બતાવ્યુ નથી, પરતુ અનુમાનથી એ અર્થ નિકળી શકે છે કે કોઈ વાર કોઈ ચિકિત્સકએ ગરમ પુરી પથ્ય લોજન બતાવ્યું હોય તો પુરીની યાચના કરવી.

મુનિનો મુદ્રાલેખ—“ અકલ્પિય ” ન રજિજ્જા, પઠિ ગાદિજ્જા, કલ્પિય ” ને બૂલવો જોઈએ નહિ-કલ્પનીય હોય તો જ ગ્રહણ કરવો

૧ ધિયાણુ વેચનાર ગાંધીની દુકાને સચિત (જીવવાળી જીવિત), અચિત (નિર્જીવ), કલ્પનીય (યોગ્ય) અકલ્પનીય (અયોગ્ય) બધી જાતની વસ્તુઓ હોય છે પરતુ મુનિએ કલ્પનીય પદાર્થને જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ એ રીતે આ સૂત્ર (૬૧૯)માં પણ, ખિમારીના કારણથી, ખિમારને યોગ્ય પૂરીની, યત્નપૂર્વક જઈને, યાચના કરી શકાય છે

જે સ્થાનમાં, મુનિને નહિ ગ્રહણ કરવા

થોનુ અસ્તિત્વ હોય, તે સ્થાનમા, કોઈ કારણવશાત્ મુનિ જાય અને કોઈ કુતાર્કિક કહેવા લાગે કે, મુનિ અયોગ્ય હોવાને માટે જાય છે, તો એમ કહેવું તે તદ્દન મિથ્યા છે.

પ્રિય બધુઓ! એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે, મુનિએ માંસ, મચ્છી તળાતી હોય ત્યાં તો ન જવું જોઈએ, પરંતુ ‘સંસ્ક્રહી’-જમણુવાર, મૃત્યુ બાદ થનાર ભોજન, વિવાહ પ્રસંગમા થનાર ભોજન, પ્રીતિભોજન કે કોઈ તપવિશેષ નિમિત્તનું ભોજન, ઇત્યાદિ મોટા સમારોહની સાથેના જમણુવાર-ભોજનને ‘સંસ્ક્રહી’ કહે છે ભોજન તૈયાર થતું તે સ્થાન (પંઠો)મા પણ ન જવું તે મુનિધર્મ છે, એમ સાબિત થાય છે. એ તરફ કે ત્યાં જવામા અનેક અનર્થ થાય છે એ બારામા, આચારાગ સૂત્રના દશમા અધ્યયનમા બહુ વિસ્તૃત વર્ણન છે જિજ્ઞાસુને જાણવાની ઇચ્છા હોય તો તે જોઈ લ્યે. અલબત્ત એટલો ખુલાસો જરૂર મળે છે કે કોઈ પ્રજ્ઞાવાન સાધુ-સાધ્વીને વિહારાદિક કરવાનું હોય અને બીજા રસ્તે જતા, કોઈ આપત્તિ આવી તો જમણુવાર (સંસ્ક્રહી) ને રસ્તે કોઈ પ્રકારની અચત્ના, અસંયમનું કારણ ન હોય તો તે એ રસ્તે થઈને નીકળી શકે છે-ત્યાં ભોજન હોવાને માટે નહિ

આ પરથી પાઠક સમજી શકશે કે, જૈન સાધુની કેટલી સાવચેતી અને નિઃસ્પૃહતા છે એને નહિ સમજનાર, કોઈ પણ જૈનાગમનો અજ્ઞાન મનુષ્ય, કૃતકોથી મિથ્યા કહે તો સમજવું જોઈએ કે તે પોતાની બાલિશતા (અજ્ઞાનતા)ની જાહેરાત કરી રહ્યો છે

પ્રકરણ ૨૯ મું.

બ્રમણા

મારા આત્મબધુ ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીએ, પ્રકરણ આગળ ચલાવતા પૃ ૧૦૧મા લખ્યું છે કે- ‘સુદ મહાવીર સ્વામી માંસાહાર કરીત હોતે ” ખુદ મહાવીર સ્વામી માંસાહાર કરતા હતા.

પ્રિય પાઠકો ! કૌસામ્બીજીએ આ વિષય અગેનો જૈન સિદ્ધાંત જોયો નથી એથી એમને બ્રમણા ઉત્પન્ન થઈ છે અને એ બ્રમણાથી લખી માર્યું કે, “ભગવાન મહાવીર સ્વામી માંસાહાર કરતા હતા ” તેમને જૈન સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ નથી, એ વિષયમા ખુદ તેમનાજ ઉદ્ધારો જોઈએ.

ઈન્દોર મુકામે ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીની અને ૨૯. સ્થા જૈન ગુરુકુળના આચાર્ય પ શ્રીપૂર્ણચંદ્રજી હંકની મુલાકાત થઈ ચાલતી વાતમા, પડિતજીને કૌસામ્બીજીએ સાફ શબ્દોમા કહ્યું કે, “મે જૈનધર્મના શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો નથી મને જૈનધર્મનું જ્ઞાન નથી મને આપના પડિતોએ આ પાઠ બતાવ્યો છે અને મે એનો “ભગવાન ખુદ” પુસ્તકમા ઉતારો કર્યો છે (જૈન તા ૮ ઓકટો, ૪૪, પૃ ૪૪૪)

જે બુદ્ધિમાન છે તેઓ કૌસામ્બીજીની ભ્રમણા સમજી શકે છે માલમ પડે છે કે માસાહાર પ્રકરણ લખવાના સમયે “પ્રસ્થાન” નામનું માસિક તેમને મળ્યું તેને પ્રબલ પ્રભાવભૂત ગણીને કહે છે કે, “યા સંવધી સવલ પુરાવા સધ્યા પૂઠે આલા આદે” પ્રપચી પેટની પચાયતને અધીન બની, ભૌતિક જીવનની હિમાયત કરનાર આજની અક્ષરી વિદ્યાનું જ જ્ઞાન મેળવી, (એમા એક, શુજરાત વિદ્યાપીઠના સ્નાતક ગોપાળદાસ જીવાભાઈ પટેલ છે) પેટની પૂર્તિ માટે “શ્રી પુજાભાઈ જૈન ટ્રસ્ટમાલા” ના કાર્યકર્તાઓની પક્તિમા લખી ગયા પટેલ ભાઈએ ‘પ્રસ્થાન’ માસિકમા “શ્રી મહાવીર સ્વામીનો માસાહાર” નામનો લેખ લખ્યો એ લેખકને, કૌસામ્બીજીએ “સખળ પૂરાવા” રૂપ માની લીધો.

કૌસામ્બીજીને એ માલમ નથી કે—જૈનોમા કેની વાણી પ્રમાણ છે, અને કેની પ્રમાણ નથી એ બારામા થોડું લખાણ અત્રે લખવું અનુચિત ગણાશે નહિ જુઓ.

“સે કિં ત સમ્મસુય ? સમ્મસુય જ ઇમં અરહતેહિં મગવન્તેહિં ઉપ્પણનાણદસણધરેહિં, તેલલુક નિરિક્તવયમ-મહિયપૂરેહિં, તીયપહુપ્પણમણાગયજાણેહિં, સવ્વણ્ણેહિં, સવ્વદરિસીર્હિં પણીયં દુવાલસંગ ગણિપિહગ । ત જહા-આયારો, સૂયગહો, ઠાણ, સમવાઓ, વિવાહયણત્તી, નાયાધમ્મકહાઓ, ઉવાસગદસાઓ, અંતગહદસાઓ, અણુ-ત્તરોવવાહ્યદસાઓ, પળ્હા વાગરણાં, વિવાગસુયં, દિદ્ધિ-

વાઓ, ઇચ્છેય દુવાલસગ ગણિપિઠગં, ચોદસસ પુન્નિસ્સ
સમ્મસુય, અમિન્ન દસપુન્નિસ સમ્મસુય, તેણ પરં મિણ્ણેસુ
મયણા, સેત સમ્મસુય ”

(નન્દો સૂત્ર)

ભાવાર્થ — શિષ્ય—સમ્યક્ શ્રુત કોને કહેવાય ?

ગુરુ—હે શિષ્ય ! ત્રૈલોક્યને જોનાર, ત્રૈલોક્યના દેવે-
ન્દ્રાદિથી વન્દનીય, પૂજનીય (આરાધનીય) કેવળજ્ઞાન ને
કેવળદર્શનના ધારક, ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાનને જાણનાર,
અરિહંત—ભગવાનદ્વારા કહેવાયત, દ્વાદશાંગી સૂત્ર, આચાર્ય
ભગવાનની શુશ્રુરત્નોની સદુક પેટીને — (સમ્યક્શ્રુત
કહેવાય) એ દ્વાદશાંગીના નામ—આચારાગ, સૂત્રકૃતાગ,
સ્થાનાયગ, સમવાયાગ, વિવાહપ્રજ્ઞપિ, ન્યાયધર્મકથા, ઉપા-
સકદશાગ, અતકૃતદશાગ, અનુત્તરોપપાતિદશાગ, પ્રશ્નવ્યાકરણ
વિપાક અને દષ્ટિવાહ આ દ્વાદશાગ, ગણિપેટી તથા ચૌદ-
પૂર્વથી અભિજ્ઞ દશપૂર્વ સુધીની વાણી (લેખ—અથાદિક)
સમ્યક્ સૂત્ર છે એ સિવાયની વાણી (લેખ—અથાદિક)
ભજન (સમ્યક્ પણ હોય છે ને અસમ્યક્ પણ હોય છે)
હોય છે

પ્રિય પાઠકો ! ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતના કથન અનુસાર
અ ગોપાગને પ્રામાણિક મનાય છે એનો અર્થ એમ નથી
કે આધુનિક લેખકોના સર્વ લેખ (અથાદિક) અપ્રામાણિક
જ છે આધુનિક લેખ પણ પ્રામાણિક ગણી શકાય છે
પરંતુ તે લેખ મૂળ પુરુષની વાણીથી વિરુદ્ધ ન હોય, મૂળ

પુરુષના આચારણથી વિરુદ્ધ ન હોય અને મૂળપુરુષની આજ્ઞા અનુસાર ચાલનાર અનુચારીઓના આચરણ ને કથનથી વિરુદ્ધ ન હોય બદકે ઉક્ત પુરુષોના તત્ત્વોને તથા આચરણને યથાયોગ્ય ખતાવનાર, તેને પુષ્ટ કરનાર હોય આમ હોય તો જરૂર તેને પ્રામાણિક ગણી શકાય તેમ કરવામા કોઈ આપત્તિ નથી, પરંતુ આ બધાથી વિરુદ્ધ અને ખડનાત્મક હોય તો તેને માટે વિચારોના હાઈમા કોઈ પણ જગા (સ્થાન) નથી. વિરુદ્ધ ખડનાત્મક લેખક ગમે તેવા દરજ્જા પર હોય, ગમે તેટલી ભાષાનો અભ્યાસી હોય, ગમે તેટલી સુદર, આકર્ષક ગદ્ય પદ્યાત્મક ભાષામય વાણીથી સુશોભિત હોય પણ તે ઉચ્ચ વિષવાળા મણિયુક્ત સર્પની જેમ ત્યાજ્ય છે.

પ્રિય બધુઓ ! પટેલ ગો જી ભાઈનો લેખ પણ અજ્ઞાનાત્મક જ છે એમનો લેખ, તેમને પ્રિય કે પ્રામાણિક હોઈ શકે કે જેમને માસ ખાવું છે, તથા ધર્માનંદ કૌસામ્થી જેવી વ્યક્તિને

કેમકે જિનની વાણી માત્રમા અહિંસા જ છે, જેના અત કરણમા, આચરણમાં સર્વત્ર અહિંસા ભગવતીનો નિવાસ છે તે હિંસાત્મક માસ ભક્ષણાત્મક, લેખ તથા વાણીને મિથ્યા સમજીને, અપ્રામાણિક ગણીને, ત્યાજ્ય સમજી, ઉપેક્ષા કરી છોડી દે છે

વાદી-ઠીક છે આપ પટેલ ગો જી ભાઈના લેખને ગમે તેવો માનો પરંતુ તેમણે ભગવતી સૂત્રના જે ઉતાગ આપ્યા છે તે આપને મજૂર છે ?

“ ત ગચ્છહ ણ તુમ સીહા મેઢિયગામ નગરં રેવતીણ
ગહાવતિણીણિદે તત્થ ણં રેવતીણ ગહાવતિણીણ મમ અદ્દાણ
દુવેકસોયસરોરા ઉવ્વલ્લહિયા, તેહિં નો અદ્દો । અત્થિ સે
અન્ને પરિયાસિણ મજ્જારકલ્લણ કુક્કુદમસણ, ત આહારાહિ
ણ્ણ અદ્દો ”

(સંદ્ધ ત મ. સ્વ શ ૧૫ પૃ ૩૯૩)

શાસ્ત્રકારનું સમાધાન-પ્રિય બધુઓ ! ઉપરનો પાઠ
લખવાથી કામ ચાલી શકતું નથી પાઠ તો ઠીક જ છે
પરંતુ તેનો જે અર્થ કયો છે અને સમન્વ્યા છે તે બિલકુલ
ગલત અને ખોટો છે કૌસામ્બીજીએ એવી ભૂલ કરી છે
જે એક નોકરે કરી હતી અને જે હાસીને પાત્ર ઠયો તથા
જેણે પોતાની નાલાયકી પ્રગટ કરી.

“ એક શેઠ જમવા બેઠા તેમણે શાક ખાવા માડ્યું.
શાકમાં મીઠું બોધુ શેઠ નોકર તરફ બોલ્યું નોકરે પૂછ્યું,
‘ શેઠજી ! શું કંઈ કામ છે મારું. ’ શેઠ બોલ્યા, “ હા,
સૈન્ધવ લાવ ” નોકર તો ગયો ઘોડાના તબેલામાં ઘોડાને
સાફસૂફ કરી, શેઠની સામે લાવ્યો અહીં શેઠ વિચાર કરે
છે કે હજી સુધી આ મીઠું કેમ લાવતો નથી ? નોકરને
બોધ શેઠ બોલ્યા, “ તું ન લાવ્યો ? ” નોકર બોલ્યો,
“ હાજર તો છે ! સૈન્ધવ (નોકરે ઘોડા તરફ નજર કરીને
કહ્યું) હાજર જ છે ” શેઠ બોલ્યા, ‘ બેવકુફ ! તને ખબર
નથી કે અહીં તો ખાવાનું છે ’ એટલામાં અદરથી કોઈ
એક વાડકીમાં “ સૈન્ધવ ” મીઠું લાવ્યું શેઠે ભોજન ખાધું.

પછી તે દિવાનખાનામાં બેઠા પત્ર વાચતા વાચતા શેઠ બોલ્યા, ‘ એય “ સૈન્ધવ ” લઈ આવ ’ નોકર તો, છ હજુ, કહીને દોડ્યો, અને ગસોડામાંથી વાડકી ભરી મીઠું લઈ આવ્યો ને બોલ્યો, દયો ! ‘ સૈન્ધવ ’ હાજર છે, શેઠ ઉશ્કેરાઈને બોલ્યા, ‘ બેવકુફ, નાલાયક, અહીં શું ખાવાનું છે ? મારે તો બહારગામ જવાનું છે. ખીજા નોકરે ‘સૈન્ધવ’ (ઘોડો) લાવી હાજર કર્યો ઘોડા પર બેસીને શેઠ બહારગામ ગયા

પ્રિય પાઠકો ! સૈન્ધવનો અર્થ ઘોડો પણ થાય છે ને મીઠું પણ થાય છે જે વિચક્ષણ, વિવેકી, બધી રીતે સમજદાર છે તે નોકર ખાવાના સમય પર ‘સૈન્ધવ’ થી મીઠું સમજે છે ને ગામ જવાના સમયે ‘સૈન્ધવ’ થી ઘોડો સમજે છે જ્યાં જે વસ્તુની જરૂર તે વસ્તુ લાવી તે હાજર કરે છે માત્ર તે શબ્દને વળગી રહેતો નથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને પણ તે જુએ છે

ભગવતીજીના ઉક્ત પાઠમાં, પટેલ ગો છ ભાઈએ, પેલા શેઠના નોકર જેટલી જ ભૂલ કરી છે અને એનાથી ડબલ ભૂલ કૌસામખીજીએ કરી, કારણ કે ખિચારા પટેલ ગો ‘છ’ ભાઈ તો પૈસા કમાવાના ચક્કરમાં ચક્રમ ખન્યા હતા ગુજરાત વિદ્યાપીઠ સંસ્થામાં અભ્યાસ કરવા, અમુક અમુક ભાષા યા વિષય ગ્રંથોને, અભ્યાસક્રમમાં ગણ્યા અમુક વર્ષોનો અભ્યાસક્રમ ખનાવ્યો વિદ્યાપીઠને, જો કોઈ વિદ્યારસિક, નિરપૃહ, કનકકામિનીનો ત્યાગી, પરમાર્થની સાધનાને માટે અધ્યાપક મળી જાય તો એનાથી રૂઢી બીજું

શું ! પરંતુ યાદકો ! મને માફ કરજો, મને કહેવા દો કે ભારત વર્ષમા ઉક્ત નિરુપદ, આચાર્ય અધ્યાપકો ઘણા વખતથી મળવા મુશ્કેલ બની ગયા છે હવે તો આ વિલાસમય જમાનામા મોટે ભાગે અર્થપ્રિય અધ્યાપકાચાર્યો રહી ગયા છે અને એમની પાસે, મોટે ભાગે, લણુનાર આજ અભિલાષથી (ઈચ્છાથી) આવે છે કે જલ્દી જલ્દી લણીને કયાક નોકરીમા જોડાઈ જાઉં અને પૈસા કમાઉં અને સાથે સાથે કીર્તિ મળે તો તે પણ લઉં

પટેલ ગો. છ ભાઈની બુદ્ધિ, બુવાનીના ઉકળતા લોહીમા અસ્તવ્યસ્ત થઈ હોવાથી, એમણે જેમતેમ કંઠગો લેખ લખી દીધો પરંતુ મારા આત્મબધુ ધર્માનંદ કૌસામ્બીજી, વૃદ્ધ હોવાથી, થોડો વધુ વિચાર કરી શકે તેમ હતું તેઓ કોઈ જૈનાચાર્ય તથા ગુરુ પાસેથી જૈન તત્ત્વોના અભ્યાસ કરનાર કોઈ અભ્યાસી વિદ્વાનને મળી શક્યા હોત, તો તેમના વિચારોનું યથાર્થ-સત્યાસત્ય-તેમને જરૂર મળી શક્યું હોત ! પણ તેમણે તે કશું જ ન કરતા, માત્ર પટેલ ગો. છ ભાઈને ગુરુ માન્યા ને લખી દીધું કે “ જુદા મહાવીર સ્વામી માસાદાર કરીત હોતે, યા સંઘ ઘી સઘક પુરાવા સમ્યા પુઠે આલા આદે ”

આમને શું કહેવું બાઈ ! એમણે બોલે-“ ભગવાન બુદ્ધ ” પૂર્વાર્ધમા પા. ૬૨ પર લખ્યું છે કે, “ જૈનશ્રમણ મત્સ્ય, માસ, સુરા જગેરે પદાર્થ ઘેત નસે ” આ વાતને પણ તેઓ ભૂલી ગયા ! વૃદ્ધાવસ્થાનું કારણ હો કે કોઈ અન્ય અકારની ખૂનતું કારણ હો ! કૌસામ્બીજી વૃદ્ધાવસ્થાના

પછી તે દિવાનખાનામા બેઠા પત્ર વાચતા વાચતા શેઠ બોલ્યા, ‘ એય “ સૈન્ધવ ” લઈ આવ ’ નોકર તો, છ હજુર, કહીને દોડ્યો, અને રસોડામાથી વાડકી ભરી મીઠું લઈ આવ્યો ને બોલ્યો, લ્યો ! ‘ સૈન્ધવ ’ હાજર છે, શેઠ ઉશ્કેરાઈને બોલ્યા, ‘ બેવકુફ, નાલાયક, અહીં શું ખાવાનું છે ? મારે તો બહારગામ જવાનું છે. ખીજા નોકરે ‘સૈન્ધવ’ (ઘોડો) લાવી હાજર કર્યો ઘોડા પર બેસીને શેઠ બહારગામ ગયા

પ્રિય પાઠકો ! સૈન્ધવનો અર્થ ઘોડો પણ થાય છે ને મીઠું પણ થાય છે જે વિચક્ષણ, વિવેકી, બધી રીતે સમજદાર છે તે નોકર ખાવાના સમય પર ‘સૈન્ધવ’ થી મીઠું સમજે છે ને ગામ જવાના સમયે ‘સૈન્ધવ’ થી ઘોડો સમજે છે જ્યાં જે વસ્તુની જરૂર તે વસ્તુ લાવી તે હાજર કરે છે માત્ર તે શબ્દને વળગી રહેતો નથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને પણ તે જુએ છે

લગવતીજીના ઉક્ત પાઠમા, પટેલ ગો. છ ભાઈએ, પેલા શેઠના નોકર જેટલી જ ભૂલ કરી છે અને એનાથી ડબલ ભૂલ કૌસામ્બીજીએ કરી, કારણ કે બિચારા પટેલ ગો. છ. ભાઈ તો પૈસા કમાવાના ચક્કરમા ચક્રમ બન્યા હતા ગુજરાત વિદ્યાપીઠ સંસ્થામા અભ્યાસ કરવા, અમુક અમુક ભાષા યા વિષય શ્રેણીને, અભ્યાસક્રમમા રાખ્યા અમુક વર્ષોનો અભ્યાસક્રમ બનાવ્યો વિદ્યાપીઠને, જો કોઈ વિદ્યારસિક, નિરપૃથક, કનકકામિનીનો ત્યાગી, પરમાર્થની સાધનાને માટે અધ્યાપક મળી જાય તો એનાથી રૂઠું ખીણું

શું ! પરતુ પાઠકો ! મને માફ કરજો, મને કહેવા દો કે ભારત વર્ષમાં ઉક્ત નિસ્પૃહ, આચાર્ય અધ્યાપકો ઘણા વખતથી મળવા મુશ્કેલ બની ગયા છે હવે તો આ વિલાસમય જમાનામાં મોટે ભાગે અર્થપ્રિય અધ્યાપકાચાર્યો રહી ગયા છે. અને એમની પાસે, મોટે ભાગે, લઘુનાર આજ અભિલાષથી (ઈચ્છાથી) આવે છે કે જલ્દી જલ્દી લઘીને ક્યાંક નોકરીમાં જોડાઈ જાઉં અને પૈસા કમાઉં અને સાથે સાથે કીર્તિ મળે તો તે પણ લઉં

પટેલ ગો. જી ભાઈની ખુદ્દિ, જુવાનીના ઉકળતા હોહીમાં અસ્તવ્યસ્ત થઈ હોવાથી, એમણે જેમતેમ કંઠગો લેખ લખી દીધો. પરતુ મારા આત્મબધુ ધર્માનંદ કૌસામ્બીજી, વૃદ્ધ હોવાથી, થોડો વધુ વિચાર કરી શકે તેમ હતું તેઓ કોઈ જૈનાચાર્ય તથા ગુરુ પાસેથી જૈન તત્ત્વોના અભ્યાસ કરનાર કોઈ અભ્યાસી વિદ્વાનને મળી શક્યા હોત, તો તેમના વિચારોનું યથાર્થ-સત્યાસત્ય-તેમને જરૂર મળી શક્યું હોત ! પણ તેમણે તે કશું જ ન કરતા, માત્ર પટેલ ગો. જી ભાઈને ગુરુ માન્યા ને લખી દીધું કે “ જુદ મહાવીર સ્વામી માંસાદાર કરીત હોતે, યા સંવ ધી સવક પુરાવા સંઘ્યા પુઢે આલા આદે ”

આમને શું કહેવું ભાઈ ! એમણે જાતે-“ ભગવાન ખુદ્દ ” પૂર્વાર્ધમાં પા. ૬૨ પર લખ્યું છે કે, “ જૈનશ્રમણ મત્સ્ય, માસ, સુરા વગેરે પદાર્થ ઘેત નસે ” આ વાતને પણ તેઓ ભૂલી ગયા ! વૃદ્ધાવસ્થાનું કારણ હો કે કોઈ અન્ય પ્રકારની ધૂનનું કારણ હો ! કૌસામ્બીજી વૃદ્ધાવસ્થાના

કારણે એ ભૂલી ગયા કે, ઇસ્વીસન ૧૯૪૧ પહેલાં ‘ભગવાન બુદ્ધનું જીવન ચરિત્ર’ અનેક લેખકોએ અનેક ભાષાઓમાં લખ્યા, પરંતુ કોઈએ પણ, એમ નથી લખ્યું કે જૈન શ્રમણ અથવા શ્રમણનાયક મહાવીર સ્વામી માસ ખાતા હતા પ્રાચીન ઇતિહાસ જોતા માલમ પડશે કે, જૈનો અથવા બૌદ્ધોને પરસ્પર શાસ્ત્રાર્થ થયો હતો એ શાસ્ત્રાર્થોમાં, એક લેખમાં બૌદ્ધોનો માસાહાર અયોગ્ય છે.” એ વિશેની ચર્ચા મળે છે (હરિભદ્રસૂરીનું, ચર્યાત્મક અષ્ટક-પરિશિષ્ટ પ્ર મા જુઓ.) એમાં કોઈ બૌદ્ધ પોતાના બચાવ માટે, એમ ન કહ્યું કે—અમે બૌદ્ધ માસ ખાઈએ છીએ—તેમ જૈનો પણ ખાય છે ! અને એની સાબિતી માટે તમારા શાસ્ત્રમાં સબળ પૂરાવા (પ્રમાણ) છે !

ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીએ, પટેલ ગો જી ના લેખને ચુકુ માનીને “જૈન ધમ્મજાળામાં માંસાહાર” લખવાનું અયોગ્ય ને અનુગતું સાહસ કયું છે આમ કૌસામ્બીજીની ભૂલ ડબલ છે અને એનું કારણ એમની ભ્રમણાજ છે.

પ્રિય પાઠકો ! હવે ભગવતીજીના વિવાહાત્મક પાઠનો વાસ્તવિક (સાચો) અર્થ કયો છે, એ પ્રામાણિક આધારોથી, સમાધાન માટે લખીએ છીએ. આશા છે કે આપ તે ધ્યાનપૂર્વક વાચશો ને તેના તથ્યને ગ્રહણ કરશો.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

મહાવીર સ્વામીએ બીજેરાનો પાક લીધો.

શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ દીક્ષા લીધા બાદ, બે વર્ષ માં મ ખલીપુત્ર ગૌશાલક, ભગવાનના શિષ્ય બન્યા. ભગવાનની સાથે તે છ વર્ષ રહ્યા ત્યારબાદ ગૌશાલક જુદા પડી ગયા અષ્ટાગ નિમિત્તના બળથી, જિન, અહંન, સર્વજ્ઞ, કેવલી, નહિ હોવા છતાં પણ જિન આદિ નામોથી તે (ગૌશાલક) પ્રસિદ્ધ થવા લાગ્યા.

“ તેણ સે ગોસાલે મલ્લિપુત્તે, તેણ અદ્વગસ્સ મહાનિ-
મિત્તસ્સ કેણ્ઠ્ઠલ્લોયમેત્તેણ સાવત્તીણ નયરોણ અજિણે
જિણપ્પલાવી, અણરહા અરહપ્પલાવી, અકેવલી કેવલીપ્પ-
લાવી અસવ્વણ્ણ સવ્વન્નુપ્પલાવી અજિણે જિણસહપગાસે
માણે વિહરે ”

(મગ્ગલો સ ૧૫)

ભાવાર્થ - એ મ ખલીપુત્ર ગૌશાલક, અષ્ટમહાનિમિત્ત (દિવ્ય, ઔત્પાત, આતરિક્ષ, ભૌમ, આગ, સ્વર, લક્ષણ અને વ્યજન) થી, કોઈ એવા ઉપદેશથી શ્રાવસ્તી નગરીમાં, અજિન, હોવા છતાં પણ, હું જિન છું, એમ પ્રલાપ

કરતા કરતા, અર્હત્ નહિ હોવા છતાં પણ, હું અર્હત્ છું, એમ મિથ્યા બકબાદ કરતા કરતા, કેવળી નહિ હોવા છતાં પણ, હું કેવળી છું, એમ નિરર્થક બોલતા બોલતા, સર્વજ્ઞ ન હોવા છતાં પણ, હું સર્વજ્ઞ છું, એમ મિથ્યાવાદ કરતા કરતા અજિન હોવા છતાં જિનનો પ્રકાશ કરતા કરતા વિચરતા હતા.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીને કેવળ જ્ઞાન થયા બાદ, ચૌદ વર્ષમા ગૌશાલક ભગવાનની પાસે આવ્યા, અને ભગવાનથી વાદ (વાદવિવાદ) કરવા લાગ્યા પરંતુ પાછળથી, વિજય પ્રાપ્ત ન થઈ શકવાથી, ભગવાનને મારવાની ઈચ્છાથી તેમણે તેજોલેશ્યા (દાહક શક્તિ વિશેષ) ભગવાન ઉપર ફેંકી અને કહ્યું કે, આથી છ મહિનાની અંદર તું મરણ પામીશ.

“તણં સે ગોસાલે મસલ્લિપુત્તે સણં તેણં અન્ના-
 ઇદ્દેસમાણે સમણં મગવં મહાવીર એવં વયાસી—“તુમં ણં
 આહસો કાસવા ? મમ તવેણ તેણં અન્નાઈદ્દે સમાણે
 અંતો છણ્હં માસાણં પિત્તજ્જરપરિગયમરીરે દાહવકતીણ
 છઝમત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સસિ ”

ભાવાર્થ—તે મળલી પુત્ર ગૌશાલકે, પોતાની તેજોલેશ્યાથી પરાભવ પામીને, ભગવાન મહાવીર સ્વામીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે, ‘હું આયુષ્યમાન કાશ્યપ ! મારી તપોજન્ય તેજોલેશ્યાથી, પરાભવ પામીને, છ મહિનાને અંતે, (તાઝ) શરીર પિત્તજ્વર દાહયુક્ત થશે ને તે ઉક્ત

બિમારીના હુ ખથી હુ ખી થઈને, છદ્મસ્થ અવસ્થામા કાળ (મરણ) પામીશ

મતલબ એ છે કે ગોશાલે, ભગવાન ઉપર તેજોલેશ્યા ફેંકી, પરંતુ એની અસર, ભગવાનનો પ્રાણ લેવા કામચાળ (શક્તિમાન) નીવડી નહિ ભગવાનના શરીરને સ્પર્શ માત્ર જ થયો તે તેજોલેશ્યા, ભગવાનની પ્રદક્ષિણા કરી, અને ગોશાલના શરીરમા પાછી પ્રવેશી ગઈ એથી ભગવાને દયા કરમાવતા ગોશાલને કહ્યું

“તેણં સમાણે ભગવ મહાવીરે ગોસાલ મરણલિપ્ત, एवं वयासी-“ નો જલ્દી અહ ગોસાલ ! તબ ત્વેણ તેણં અન્નાઈદે સમાણે અન્તો છળ જાવ-કાલ કરેસ્સામિ, તુમ શં ગોસાલ ! અપ્પણા ચેવ સણ તેણ અન્નાઈદે સમાણે અન્તે સત્તરસ્સ પિત્તજ્જરપરિગયસરીરે જાવ-છડમત્યે ચેવ કાલ કરેસ્સસિ ”

(મગવતી ઇ ૧૫)

સાવાર્થ—ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ, ‘મ ખલીપુત્ર ગોશાલને આમ કરમાવ્યું કે-ગોશાલક ! હુ તારી તપોજન્ય તેજોલેશ્યાથી પરાભવ પામીને છ મહિનાના અતે મરણ નહિ પામું, પરંતુ આજથી સોળ વર્ષ સુધી, તીર્થંકરત્વ સહિત, ગન્ધહસ્તીની જેમ ભૂમ ઉળમા વિચરીશ પરંતુ હે ગોશાલ ! તુ ખૂદ તારી જ તેજોલેશ્યાથી પરાભવ પામી, સાત રાત્રિના અતે પિત્ત જવરથી પીડિત શરીરવાળો બની છદ્મસ્થ (અજિન) અવસ્થામા જ કાળ (મરણ) પામીશ.

પાઠકો ! કૌસામ્બીજી આ વિષયમા લખે છે કે

“ મહાવીર સ્વામીને ત્યાજી શાપ દિલા કીં-તૂં સાતવ્યા રાત્રીં પિત્તજ્વરાને પીડિત હોઁન મરણ પાવશીલ ત્યાં પ્રમાણે ગોસાલ સાતવ્યા રાત્રીં મરણ પાવજા ”

આનો અર્થ એમ છે કે મહાવીર સ્વામીએ ગોશાલને શાપ આપ્યો કે તુ સાતમી રાત્રીએ પિત્તજ્વરથી પીડિત થઈને મરણ પામીશ, એ પ્રમાણે ગોશાલ સાતમી રાત્રીએ મરણ પામ્યો.

વાચકો ! અજ્ઞાત કૌસામ્બીજી કહે છે કે-મહાવીર-સ્વામીએ ગોશાલને શાપ આપ્યો ! શાપ આપવો એ, તીર્થંકરોને માટે તો શુ, પણ એક સાધારણ જૈનસ્વમા રહેનાર મુનિને માટે પણ અયોગ્ય છે અર્થાત્ સાધારણ જૈનમુનિ પણ શાપ આપી શકતા નથી કારણ કે શાપ આપવો તે સ્વ-પરની મહાહિંસા છે શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે, મુનિએ કેઈને શાપ અથવા આશિષ આપવા જોઈએ નહિ. એ બન્ને ગગદ્વેષના કારણ છે-સ સારવૃદ્ધિના કારણ છે

મહાવીર સ્વામીએ શાપ નહોતો આપ્યો પણ એમણે તેનું ભવિષ્ય-યથાર્થ ભવિષ્ય બતાવ્યું જો ભગવાને તેને મરણનેા વખત-સમય ન બતાવ્યો હોત તો તે તેના અન્તિમ સમયમા સત્-શ્રદ્ધાન (સાચી શ્રદ્ધાવાળો) બનત નહિ અને એનું જીવન પણ સુધરત નહિ કહ્યું છે કે-

“ ત્વણં તસ્સ ગોસાલસ્સ મલ્લિપુત્તસ્સ સત્તરત્તસિ પરિણમમાણંસિ પલ્લિદ્ધસમ્મત્તસ્સ અપમેયારુવે અબ્ભત્તિયે

જાવ સમુપજિત્યા—“ જો સ્વલ્લુ અહ જિણે, જિણપ્પલાવી,
 જાવ જિણસદ્ધ પગાસેમાણે વિહરતિ (વિહરિતે) અહ જ
 ગોસાલે ચેવ મસ્વલિપુત્તે સમણધાણ, સમણમારણ, સમણ
 પહિણીણ, આયરિય ઉવજ્ઞાયાણં અયસકારણ, અવન્નકારણ,
 અકિત્તિકારણ, વહ્દહિં અસન્માવુન્માવણાહિં, મિચ્છત્તામિ
 નિવેસેહિં ય અપ્પાણ વા પર વા, તદુભય વા વુગ્ગહેમાણે
 વુપ્પાણમાણે, વિહરિત્તા, સણં તેણં અન્નાદ્દ સમાણે
 અન્તો સત્તરત્તરસ પિત્તજ્જરપરિગયસરીરે દાહવકતીણ છડ
 મત્થે ચેવ કાલં કરેસ્સ ”

(મગ્ગવતી શ ૧૫ પૃ ૩૯૧)

ભાવાર્થ —હવે તે ગોશાલને, સાતરાત્રિ પસાર
 થતા અમ્યકત્વ-રત્ન પ્રાપ્ત થયું. અને એનો આ પ્રકારનો
 અધ્યવસાય (ભાવ) સકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે-હું ખરેખર
 (વાસ્તવિક-સાચો) જિન નથી, તો પણ હું જિન છું એવો
 પ્રલાપ કરીને વિચરતો હતો હું શ્રમણને (સર્વાનુભૂતિ
 મુનિ-સુનક્ષત્રમુનિ) મારનાર, ઘાત કરનાર, શ્રમણોનો
 (દુશ્મન) વિરોધી, આચાર્ય ને ઉપાધ્યાયનો (મારા ધર્મા-
 ચાર્ય ને ઉપાધ્યાય, શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી)
 અપયશ કરનાર, અવર્ણવાદકારક અને અપકીર્તિ કરનાર,
 મ ખલીપુત્ર ગોશાલકે છું તથા ઘણી અસત્-ભાવનાઓથી
 અને મિથ્યાત્વાભિનિવેશથી, મને, બીજાને અને સ્વપર
 બન્નેને વ્યુદ્ઘાહિત-બ્રાન્ત કરી વિચરીને, મારી જ તેજો-
 લેશ્યાથી પરાભવ પામી, સાતરાત્રિના અતે, પિત્તજ્વરથી

વ્યાપ્ત શરીરવાળો બની, દાહની ઉત્પત્તિથી છદ્મસ્થ અવસ્થામાં કાલ કરીશ લગવાન મહાવીર સ્વામી જિન લગવાન છે તેઓ સત્ય છે લગવાન મહાવીર સ્વામીની પરમદયામયી વાણીથી જ ગોશાલકેતુ અતિમ જીવન સુધર્યું અને એ મરીને ખારમાં અન્યુત નામના દેવલોકમાં, બાવીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થયો અને કાલાન્તરે, યથાર્થ શ્રમણુત્વની આગધના કરી તે મોક્ષમાં જશે, આ લગવાનના સત્સંગનું પરિણામ છે

પ્રિય બધુઓ ! ગોશાલકે લગવાન ઉપર જે તેનેલેશ્યા ફેટી હતી તેની અસર લગવાનના શરીરમાં સહેજ જ થઈ એથી દાહ કળવાવાળો પિત્તજ્વર ઉત્પન્ન થયો ને લોહીવાળા ઝાડા થવા લાગ્યા કહ્યું છે કે—

“ તપ્ય મમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ સરીરગસિ
વિરલ્લે રાગાયકે પાઝભૂણ્ણ વ્જ્જલ્લે જાવ-દુરહિયાસે પિત્ત-
જ્જરપરિગયસરીરે ઢાહવક્કંતીણ, યાત્તિ વિહરતિ, અવિચારં
લોહિયવચ્ચાઈં પિ પકરેંતિ ”

—મગ ૧૫ શતક

ભાવાર્થ —ત્યારે શ્રમણુ લગવાન મહાવીર સ્વામીના શરીરમાં મોટો રોગ પ્રગટ થયો (શરીરમાં તમામ રોગ ગુપ્ત રીતે હોય છે, અનુકૂળ કારણ મળતા તે પ્રગટ થાય છે) તે રોગ, સાધારણ સત્ત્વવાળા માણસને માટે, મહન

કરવો તે મહામુશ્કેલ છે, કેમકે રોગ લયકર છે, મહા પીડાનો અનુભવ કરાવવાવાળો છે ભગવાનના શરીરમાં જે રોગ ઉત્પન્ન થયો હતો તેનું નામ છે-દાહ (જ્વલન)યુક્ત પિત્તજ્વર એનાથી લોહીમિશ્રિત ગ્રાહ થતા હતા.

તીથકરોના શરીર સુદૃઢ હોવાથી, બિમારી વગેરેની, સાધારણ લોકોને ખબર પડતી નથી પરંતુ ભગવાન મહાવીરના રોગની જાહેરાત થવાનું કારણ એ હતું કે લોકોએ ગૌશાલકની વાત સાંભળી હતી કે મહાવીર સ્વામી, જ્વલનયુક્ત પિત્તજ્વરથી છ મહિનામાં મરી જશે કહ્યું છે કે-

“ ચાઉવન્ન વાગરેતિ-“ એવ સ્વલ્પ સમયે ભગવ મહાવીરે ગૌશાલસ્સ મશ્વલિપુત્તસ્સ તવેણં તેણં અન્નાદ્દ-સમાણે અન્તો છન્દ માસાણ પિત્તજ્વરપરિગયસરીરે દાહવ ક્કત્તીણ છઉમત્થે ચેવ કાલ કરેસ્સતિ ”

—ભગવતી શ ૧૫

ભાવાર્થ —ચારે વર્ષના મનુષ્યો કહેવા લાગ્યા કે (એક બીજાને-અરસપરસ) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી, મખલીપુત્ર ગૌશાલકના તપતેજથી, જ્વલનયુક્ત પિત્તજ્વર (જેમાં લોહીમિશ્રિત ગ્રાહ થાય છે) ના કારણે, છ મહિનાને અંતે, હૃદય અવસ્થામાં જ કાળ કરશે (મરણ પામશે) ભગવાન મહાવીર સ્વામી, પોતાનો આત્મા અનંતબલી (અનંત બળવાળો) નિર્મોહી હોવાથી, તે તરફ જરા પર લક્ષ આપતા નહોતા તેઓ જાણતા હતા કે શરીરના રોગ શરીરમાં ઠઈ પણ કરે, એનો મારી સાથે, થોડા સમય-

પૂરતો જ સયોગ છે નિમિત્ત લઈને રોગ પ્રાપ્તિ થઈ છે, નિમિત્ત લઈને, એનો નાશ થશે આ પ્રકારના જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન મહાવીરે સાવત્રી નગરીથી વિહાર કર્યો અનેક ગામ, નગર, ફરતા ફરતા ભગવાન મહાવીર સ્વામી, મેઢીક ગામમા આવ્યા ગામની ખહાર, ‘સાલ (ણ) કોઝક ખગી-આમા અનેક સાધુઓ સહિત પધાર્યા જનતા ભક્તિભાવથી તેમને વદન વગેરે કરવા આવી દર્શન કરી જનતા પ્રસન્ન થઈ વાણી સાલળી આનંદ પામી.

ભગવાન મહાવીરને એક શિષ્ય હતો એનું નામ સિહુ અણુગાર હતું તે ભારે તપસ્વી હતો કર્મક્ષય અર્થે તે નિરતર અઠ્ઠમ અઠ્ઠમની તપસ્યા કરતો હતો અને ઊંચા હાથ કરી, સૂર્યના પ્રખર કિરણોના તાપની ઉષ્ણતાનો અનુભવ કરતો હતો તે મેઢીક ગામથી થોડે દૂર, રમણીય, કુદરતીને શોભાયુક્ત માલુયકચ્છ (વન)મા, તપોભૂમિમા ધ્યાન કરતો હતો.

સિહુ અણુગારના કાને, લોકો મારફત વાત આવી કે, ભગવાન મહાવીર સ્વામી ખહું ખિમાર છે એ ખિમારીના કારણે તેઓ છ મહિનાને અતે છક્કથ જ પામશે.

આ વાતથી સિહુ અણુગારનું મન, ધ્યાનથી વિચલિત બની ગયું અને તે તપોભૂમિથી નીકળી, તે માલુયકચ્છમા આવ્યો અને મોટેથી રડતા, ડૂસકા ભરતા, મનમા ખહું દુઃખ પામતો બોલવા લાગ્યો કે—

“ હમેષં ઇયારૂવેણં મહ્યા મણોમાણસિયણં દુક્કલેણ

અભિમૂળ સમાણે આવાવળભૂમીઓ પચ્ચોરુમદ્ ૨ પશ્વોરુ-
મિત્તા, જેણેવ માલુયાકચ્છણ તેણેવ ઉવાગજ્જહ્, તેણેવ
ઉવાગચ્છિત્તા, માલુયાકચ્છગ અન્તો અણુપવિસદ્, પાલુયા૦
૨ અણુપવિસિત્તા દયા ૨ મસદ્દેણ કુદ્દુકુદ્દુસ્સ પરુન્ને ”

(મગ ૧૫ શતક)

આનો અર્થ ઉપર બતાવ્યો છે

સિંહ અણુગારને, મહાવીર સ્વામી તરફ અત્યંત ધર્મા-
નુરાગ હોવાથી આમ બન્યું. તત્ત્વથી જો જોઈએ તો એ
સારું બન્યું—જૂઠા અપવાદતુ નિરાકરણ થયું સત્યસ્વરૂપ
જગતને જાણ્યું સિંહ અણુગારની ઉક્ત હાલત, ભગવાન
મહાવીર સ્વામીના જાણુમા આવી ગઈ એમણે પોતાની
પાસે ગ્રહેતા સાધુઓને જોલાવી કહ્યું કે—તમે જાઓ ને
માલુયકચ્છમાથી મારા શિષ્ય સિંહઅણુગારને જોલાવી લાવો.
સાધુઓએ ભગવાન મહાવીરના વચનને સહર્ષ સ્વીકાર્યું ને
સિંહ અણુગારને તેઓ તેડી લાવ્યા સિંહ અણુગાર ભાવથી
ભગવાનને વદન કરી નમ્યો ને પછી ભગવાનની પાસે
ઘેઠો ખુદ ભગવાને સિંહ મુનિને તમામ વાત પૂછી સિંહ
મુનિએ કહ્યું કે ભગવન્! સર્વ સત્ય છે આપે બધું જાણ્યું
છે એમજ બન્યું છે

ભગવાને કહ્યું—એ સર્વ વાત ગલત—ખોટી છે હું
હમણા મરવાનો નથી હજી તો હું સાડા પંદર વર્ષ સુધી
વિચરીશ “ અદ્વન્તં અન્નાદ અદ્વસોલસવાસાદ નિજે સુદરથી

વિહરિસ્સામિ” વત્સ સિહ ! આ રોગનો અત આજે જ છે. તુ પ્રસન્ન થઈને અત્યારે રેવતી શ્રાવિકાને ઘેર જાને બીજોરાનો પાક લઈ આવ હું એ ખાઈને નીરોગી બનીશ. રોગ મટવાનું નિમિત્તકાળુ, નિશ્ચય જાણવાથી, એમ ક્રમાબધુ, સિહ ! આ પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે રેવતીએ મારે માટે ખાસ કોળા પાક (કોળાનો પાક) બનાવ્યો છે તે આધા-કમીં દોષવાળો હોવાથી મારે કામમાં આવશે નહિ, પરંતુ બીજો પાક કાલે, માર્ગર નામના વાયુને શાત કરવા માટે, બીજોરાનો બનાવ્યો છે, તે લઈ આવવો.

સિહ મુનિ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું ક્રમાન સાલળી ઘણોજ રાજી થયો તે રેવતીના ઘેરથી બીજોરાનો પાક લાવ્યો. ભગવાને વીતરાગ લાવથી, તે ખાધો તેથી તમામ રોગ નાશ પામ્યા શરીર નીરોગી બન્યું અને એથી બધા રાજી થયા.

પ્રિય પાઠકો ! આટલું પૂર્વકથન કર્યા બાદ, ઉક્ત વિવાદસ્ત ભગવતીજીનો પાઠ જોઈને, એનો અત્રે અર્થ સાચો અર્થ આપવામાં આવે છે. ફરી વાર, એની અર્થ આગળના પ્રકરણમાં ચલાવવામાં આવશે.

તં ગच्छण तुम सीदा ! मेढियगाम नगरं रेवतीए गाहावत्तिणीए गिहे, तत्थणं रेवतीए गाहावत्तिणीए, मम अङ्गुएदुवे कवोयसरीरा उवाक्खवडिया तेहिं नो अहो, अत्थि से अन्ने परियासिए मज्जारकडए कुकुडमसए तमाहारादि एणं अहो ”

બાવાર્થ—હે સિંહ ! તુ મેઢિક આમનગરમા રેવતી ગૃહપત્નીના ઘર પર બા ત્યા રેવતી ગૃહપત્નીએ મારે માટે બે કોળાના કુળનો સસ્કાર તૈયાર કરીને રાખ્યો હશે તેનુ મારે પ્રયોજન નથી—કામ નથી પરતુ તેણે ગઈ કાલે, માર્જાર કૃત—માર્જારનામક વાયુને શાત કરનાર, બીજોરાનો પાક બનાવ્યો છે, તે લઈ આવ, તેનુ મારે પ્રયોજન છે, આ ઉપરોક્ત પાકનો અર્થ છે

“કપોતક.—પક્ષિવિશેષસ્તદ્વયે ફલે, વર્ણસાધર્મ્યાત્ કપોતેક્ષ્માઢ્ઢે, હ્રસ્વે કપોતે કપોતકે, તેચત્તે શરીરે વનસ્પતિજીવદેહત્વાત્ કપોતકશરીરે, અથવા કપોતશરીર ઇવ ધૂસરવર્ણસાધર્મ્યાદેવ કપોતકશરીરે ક્ષ્માઢ્ઢફલે એવ તે ઉપસંસ્કૃતે તેહિં નો અત્યોત્તિ ’વહુપાપત્વાત્ । માર્જારો વાયુવિશેષસ્તદુપશમનાય કૃત સસ્કૃત માર્જારકૃતમ્ । અપરે ઇત્યાહુઃ—માર્જારો—વિઢાલિકામિધાનો વનસ્પતિવિશેષ-તેન કૃત ભવિત યત્તત્તયા કિં તદ્ ? ઇત્યાહુઃ કુર્કુટમાસ-કવીજપૂરક કઢાહ આઢારાહિ ત્તિ નિરવગ્રત્વાત્ । ડતિ

ટીકાનો અર્થ—કપોતક નામ પક્ષિવિશેષ—એના વર્ણ-સાધર્મ્યના કુળ—કૂખાડ (કોળુ) કૂખાડના નાના કુળને કપોતક કહે છે (કપોતક—શબ્દમા કપોત શબ્દના અલ્પાર્થમાં ‘ક’ પ્રત્યય આવેલ છે) કપોતક કે જેનુ આ શરીર છે તેને કપોતકશરીર કહે છે, કેમકે—તે વનસ્પતિ જીવ દેવ છે એ માટે ધૂસરવર્ણ—સાધર્મ્યથી કપોતક (કબુતર)ના શરીરની માફક કપોતક (ક્ષ્માઢ્ઢ)નુ શરીર હોવાથી,

કપોતકશરીર શબ્દથી કૂખાણડ કળનો જ અર્થ ગ્રહણ કરવામા આવે છે

માર્જન નામનો એક વાયુ વિશેષ છે એને શાત કરવા માટે બનાવેલ પાકવિશેષને ‘માર્જનકૃત’ કહે છે બીજા એમ કહે છે કે, માર્જનનામક-ખિડાલિકા નામની વનસ્પતિ વિશેષ છે તેમાથી કરેલ સસ્કાર (પાક)ને ‘માર્જન-કૃત’ કહે છે કુર્કુટકમાલક-ગીજપૂરકમ્ (બીજોગ કળ વિશેષ, એના પાકને તુ લઈ આવ-તે નિરવધ છે)

ભગવાન મહાવીર સ્વામીની આજ્ઞા લઈ, સિહ અણ્ણ-ગાર અત્યંત ખૂશ થયો. ખુશ થઈને, સાધુમર્યાદાનુ અવલંબન પાળી, રેવતાગાથા પત્નીને ઘેર ગયો

શ્રાવક મર્યાદાનુસાર, સિહ અણ્ણગારની, રેવતી શ્રાવિકાએ વિનયભક્તિ કરી વિનયભક્તિ બાદ, મુનિને પૂછ્યું, હે મહાનુભાવ ! આપનું અહીં આવવાનું પ્રયોજન શું છે ?

મુનિએ સર્વ વૃત્તાત કહ્યો-જે ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ તેને કહ્યો હતો તેણે કહ્યું છે કે, આજનો બનાવેલ કોળાનો પાક આખીશ નહિ કેમકે તે, તે ભગવાન મહાવીર સ્વામીને માટે બનાવ્યો છે એ આધાકર્મી દોષવાળો છે. છે પણ ગઈ કાલે, માર્જનવાયુને શાત કરવા જે બીજોરાનો પાક બનાવ્યો છે તે આપ, તે નિર્દોષ છે અને એનાથી ભગવાન મહાવીર સ્વામીનો રોગ નષ્ટ થશે

રેવતી ગાથાપત્નીએ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું ‘મારી આ ગુપ્ત વાત આપે કેવી રીતે બહારી લીધી ?’

મુનિએ કહ્યું ‘ હું જાતે જાણતો નથી, પરંતુ મારા
ધર્મોચાર્ય મહાવીર સ્વામીએ મને તે વાત બતાવી, જેથી
હું જાણું છું ’

આ સામળીને, પ્રસન્ન થતી રેવતી લોજનશાળામા ગઈ
લોજનશાળામા જઈને, વામણ ખોળીને, સિંહ અણગારની
પાસે આવી અને એ સઘળો બીજોરાનો પાક તેણે સિંહ
અણગારના પાત્રમા નાખી દીધો કહ્યું છે કે—

“તણ સા રેવડે ગાહાવતિણી સીહસ્સ અણગારસ્સ
અતિય અયમદ્ધ સોચ્ચા નિસમ્મ દ્ધટ્ઠા જેણેવમત્તવરે
તેણેવ ઉવાગચ્છદ્ધ, તેણેવ ઉવાગચ્છદ્ધિત્તા, પત્તગ મોપત્તિ,
પત્તગ મોદ્ધિત્તા જેણેવ સિંહે અણગારે તેણેવ ઉવાગચ્છદ્ધિત્તા,
સીહસ્સ અણગારસ્સ પઢિગ્ગસિ ત સવ્વં નિસ્સિરતિ ॥ ”

આનો ભાવાર્થ ઉપર આવી ગયો છે તો પણ પાઠકો
એટલું જરૂર ધ્યાનમા રાખે કે બધા પાત્ર ખોલીને રેવતીએ
મુનિને હાન આપ્યું તે દેવ વસ્તુ—(આપવાવાળી વસ્તુ) પાક
હતો આજ પણ એ વાત પ્રસિદ્ધ છે કે—

મુરબ્બો વગેરે પાક ઔષધિ વિશેષને માટે, કોઈ ખાસ
પાત્રમા સુરક્ષિત રીતે રખાય છે “ પત્તંગ મોપત્તા ” એ
પાઠ પણ નિરામિષ, નિર્દોષ પદાર્થની સાબિતી બતાવે છે

પ્રકરણ : ૩૧મું

માંસાથ નથી

પ્રિય પાઠકો ! શ્રમણ લગવાન મહાવીર સ્વામીની બિમારીમા ‘માસ’ અર્થ કઈ રીતે થઈ શકે ? સાધારણ ચિકિત્સક પણ એ જાણે છે કે-બિમારની શરીર પ્રકૃતિ ઉષ્ણ (ગરમ) હોય છે ત્યારે શીતોપચાર કરવામા આવે છે અને શીતપ્રકૃતિવાળા માટે ઉષ્ણોપચાર કરવામા આવે છે

લગવાન મહાવીર સ્વામીના શરીરમા બિમારી હતી તે જગજાહેર હતું “ પિત્તઞ્જરપરિગયસરીરે દાદ્યવક્કન્તીષ ” દાહ (ઉષ્ણ, જવલન યુક્ત) પિત્તજ્વર યુક્ત શરીર હતું. બિમારી ગરમ પ્રકાગ્ની હતી એથી જ ખુન યુક્ત (ઘોહી વાળા) આડા થતા હતા. ઉક્ત બિમારીનાશક બિજોરાપાક યુક્ત બને છે આજ જે ઉપલબ્ધ છે તે પુગતન વૈદક ગ્રંથોમા તે સાબિત થાય છે.

“ માતુલુક (ક:) પુ .

છીલક્રવૃક્ષે । હિ-બીજોરા-ગુણા :

“ સ્યાન્માતુલુક કફવાતહન્તા કૃમીણા જઠરામયઘ્નઃ ।
સ દૂપિતસ્ત્કવિકારપિત્તસદીપનઃ શૂલવિકારહારી ॥ ”

તત્ફલ ગુણા.—શ્વાસકાસારુચિહરં, તૃષ્ણાગ્ન કઠ્ઠશો-
ધનમ્ ।

દીપનં લઘુ રુચ્ય ચ, માતુલુક્કમુદાહતમ્ ॥ ” પૃ. ૭૪૩

અર્થ—ખીજોરા કઠ્ઠ અને વાત નાશ કરનાર, પેટના
કીડાને નષ્ટ કરનાર, દુષિત રક્ત (લોહી) વિકાર મટાડનાર છે.

માતુલુક્ક—ખીજોરાના ક્ષણના શુષ્ક આ પ્રકારના છે

શ્વાસ, ખાસી તથા અરુચિને નષ્ટ કરનાર, તૃષ્ણા
(તરસ)ને નષ્ટ કરનાર અને કઠને શુદ્ધ કરનાર છે દીપક,
લઘુ (હલકું) અને રુચિકારક છે

મુશ્વતમહિતા પૃ ૩૨૭ “વીજોરા”-ખીજોર

“શ્વાસકાસારુચિહર, તૃષ્ણાગ્ન કઠ્ઠશોધનમ્ ।

લઘ્વમ્લ દીપન હ્રદ્ય, માતુલુક્કમુદાહતમ્ ॥

ત્વક્ તિક્તા દુર્જરા તસ્ય, વાતકૃમિકફાપહા ।

સ્વાદુ શીત, ગુરુ, સ્નિગ્ધ માસમારુતપિત્તજિત્ ॥ ”

અર્થ—માતુલુગ શ્વાસ, ખાસી અને અરુચિને હર-
નાર, તૃષ્ણા છીપાવનાર, કઠ શુદ્ધ કરનાર, લઘુ, ખાદ્ય, દીપન
તથા રુચિકર છે એની છાલ તીખી અને પચવામાં કઠિન
(ભારે) છે તે વાત, કૃમિ અને કફને નષ્ટ કરનાર છે એનો
શુદ્ધ (માસ) સ્વાદુ, શીતલ, ગુરુ, સ્નિગ્ધ છે અને વાયુ
તથા પિત્તને નાશ કરનાર છે.

લગવાન મહાવીર સ્વામીને, દોહયુક્ત પિત્તજવરની

ખિમારીનો નાશ કરવા ખીજેરાનો પાક યોગ્ય જણાયો. તેથી ભગવાને સાફ સાફ કહ્યું કે, ‘ હે સિંહ ! કોળાનો પાક લાવીશ નહિ, તે આધાકર્મી દોષવાળો હોવાથી મારે કામનો નથી ખીજેરાનો પાક લાવજે તે નિર્દોષને ઉપયુક્ત છે આ પ્રથમ કારણ છે

હવે ખીજું કારણ જોઈએ રેવતી શ્રાવિકા, સમ્યક્ત્વ-યુક્ત બાર વ્રતને પાળતી હતી એના ઘરમા મામ હોવું તે બિલકુલ અસંભવિત છે અને ત્યાથી માસ મળ્યું (સિંહ માસ લાવ્યો) એમ કહેવું તે તદ્દન અસત્ય છે

ત્રીજું કારણ—શાસ્ત્રકારો લખે છે કે—

“ તણં તીણ રેવતીણ ગાહાવતિણ તેણ દવ્વસુદ્ધેણ,
જાવદાણેણ, સીહે અણગારે પઢિલામિણ સમાણે દેવાઉણ
નિવદ્ધે હહા વિ જયસ્સ જાવ-જમ્મજીવિયફલે રેવતીણ
ગાહાવતિણીણ રેવતીં (૨) । ”

(મગ્ગ ૧૫ શ)

અર્થ—રેવતી ગાથા પત્નીએ, કોઈપણ પ્રકારના ફળની આકાંક્ષા (ઇચ્છા) રાખ્યા વગર, શુદ્ધ દ્રવ્યભૂત-ખીજેરાનો પાક સિંહ અણગારને વહોરાવ્યો, એમા સિંહ અણગાર પણ, શુદ્ધ સાધુભાવમા સ્થિત (હોવાથી), સયમ તપની વૃદ્ધિ માટે, શુદ્ધ, નિર્દોષ પદાર્થ લેનાર છે આથી ખીજેરાના પાકનું દાન સુચાત્રે છે દેય-ખીજેરાનો પાક, પણ શુદ્ધ દ્રવ્ય હોવાથી-દ્રવ્ય શુદ્ધ છે આપનાર-રેવતી ગાથા

પત્ની આકાક્ષા રહિત દાન કરવાવાળી હોવાથી, દાતૃ-શુદ્ધ છે આથી દેવગવિમા જાવા ચોગ્ય, રેવતીએ 'દેવાયુષ્ય' બાધ્યુ ભગવતી સૂત્ર ૧૫મા શતકના પાછલા પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે, " હે ગૌતમ ! પ્રથમ હું માસ ક્ષમણના પાર-ણના દિને, ત તુવાયની શાળાથી નીકળીને, નાલ દાના બહારના ભાગના મધ્ય ભાગમાં થઈને, જ્યાં ગજગૃહ નગર છે ત્યાં આવ્યો રાજગૃહ નગરમાં ઉચ્ચ, નીચ, અને મધ્યકુલમાં આહાર લેવા માટે, કરતા કરતા વિજયનામના ગાથાપતિના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો એ વખત તે વિજયગાથાપતિ, મને આવતો જોઈને, પ્રસન્ન અને સતુષ્ટ થયો આસન પરથી ઉઠીને, સિંહાસનનો ત્યાગ કરી, પાડુકાનો તેણે ત્યાગ કર્યો એક વસ્ત્રથી ઉત્તરાસંગ કરી બે હાથ જોડીને, મારી સામે સાત પગલાં આગળ આવ્યો સામે આવીને, વિધિ, વિનય પૂર્વક નમસ્કાર કર્યો મને રસોડામાં લઈ જઈને, બહુ અશન પાન, ખાઈમ, સાઈમરૂપ આહાર, સત્કારપૂર્વક આમત્રણ આપી વહોરાવ્યા આહાર આખ્યા પહેલાં પણ તે સતુષ્ટ હતો, આહાર આપવાના સમયે પણ તે સતુષ્ટ હતો, આખ્યા બાદ પણ તે સતુષ્ટ હતો આ રીતે, દ્રવ્યશુદ્ધ, દાતાશુદ્ધ ને પાત્રશુદ્ધિથી, મન, વચન ને કાયાની શુદ્ધિથી, તથા ત્રિકલ્પ શુદ્ધિથી મને દાનથી, પ્રતિલાભ કરી તે વિજયગાથાપતિએ દેવાયુષ્ય બાધ્યુ જેને બહુ સસાર પરિભ્રમણ કરવાતું છે તે દાન વગેરે પ્રવૃત્તિથી, સસાર પરિભ્રમણ ક્રમ (ઓછું) કરે, એને સસાન્ગપન્થિ કહેવાય વિજયે પણ સસાર પરિત કયું અને એના ઘરમાં પાત્ર દિવ્ય પ્રગટ થયા ૧

વસુધારાની વૃષ્ટિ, ૨ પત્ર વર્ણીય (પાત્ર રગના) પુષ્પોની વૃષ્ટિ, ૩ વસ્ત્રની વૃષ્ટિ, ૪ દેવદુન્દુભિનાદ, ૫ આકાશમા, આશ્ચર્યકારક દાન આપ્યું, આશ્ચર્યકારક દાન આપ્યું, એવી ઉદ્ધોષણ ત્યારબાદ રાજગૃહના રસ્તે રસ્તે, ગલીએ ગલીએ, નરનારી, મુક્ત કંઠે વિજયગાથાપતિના યશોગાન કરવાં લાગ્યાં. ધન્ય છે વિજયને કે જેણે શુદ્ધ તપસ્વીને દાન આપ્યું ! એનો જન્મ સદૃશ થયો છે ! કૃતાર્થ છે શુભ પુણ્યથી મળેલ દ્રવ્યનો શુભ કાર્યમા ઉપયોગ કર્યો ધન્ય છે ! વિજય ધન્ય છે !

આ પ્રમાણે દેવતીગાથા પત્નીના ઘર પર, ઉક્ત તમામ બનાવ બન્યા તેણે સસારપરિત કર્યું પાત્ર દિવ્ય પ્રગટ થયા મેઢિક ગ્રામનગરમા બહુ યશોગાન થયા

પ્રિય પાઠકો ! આપ ધ્યાનથી અને તટસ્થતાથી વિચાર કરશો. તો જરૂર જણાશે કે-માસને કોઈએ પણ શુદ્ધ કહ્યું નહિ જો માસ શુદ્ધ નથી તો, “ દવ્વસુદ્ધ ” દ્રવ્યશુદ્ધ કેમ હોઈ શકે ? માસ દેનાર દાતા પણ શુદ્ધ કેમ હોઈ શકે ? અને માસ લેનારને શુદ્ધ પાત્ર કેમ કહી શકાય ? અનેક શાસ્ત્રોથી એ સાબિત થયું છે કે, માસ પકાવનાર, લેનાર, દેનાર, ખાનાર વગેરે બધા હિંસક છે

‘ હન્તા પલસ્ય વિક્રેતા, સસ્કર્તા મક્ષકસ્તથા ।

ક્રેતાન્નુમન્તા દાતા ચ ઘાતકા એવ યન્મનુઃ ॥ ”

આનો અર્થ અગાઉ જણાવી દેવામા આવ્યો છે

જોસામીજી આદિ જે લોકોએ, ભગવતીજીના પાઠનું ઉદ્ધરણ આપીને, એનો અર્થ માસ કર્યો છે, તો તેમણે,

મનુના ઉપરોક્ત શ્લોકથી અને શાસ્ત્રના કથનથી, રેવતી મા હન્ટા, સસ્કર્તા, દાતા ને ઘાતકા એ ચાર હિંસક દોષોને માનવા જ પડે બાકી રહેલા દોષો (કેતા, વિકેતા, ભક્ષક, આદિ અનુમાન કરવાથી આવી બાંધ છે)

ભગવાન બુદ્ધ અને એમના અનુયાયી, એમની શ્રદ્ધા અનુસાર ભલે માસ ખાતા હોય પરંતુ યજ્ઞયાગાદિકમ્ય હિંસા કરવાવાળાની અને હિંસા કરી માસ ખાનારની પ્રશંસા તો નથી જ કરી અને મને ખાત્રી છે કે બુદ્ધશાસ્ત્રાનુસાર, અહિંસાને માનવાવાળા કૌસામ્બીજી વગેરે ઉક્ત સાત હિંસકોની પ્રશંસા તો નહિ જ કરે તો પછી રેવતી ગાથાપત્નીના દાનની પ્રશંસા, દેવ વગેરે સારા સારા શિષ્ટ અને ધાર્મિક નરનારીઓએ કરી છે, પાત્ર દિવ્ય પ્રગટ થયેલ છે, દેવાયુષ્ય બાધ્યુ છે, સસારમા રખડપટ્ટી કરવાનું ઓછું થયું છે । આ બધું શું માસાહારી તથા માસઘાતાને માટે બની શકે ? અથવા જો બની શકે તો તમામ શાસ્ત્રો શું બુઠા છે ? કારણ કે માસાહારી નરકનો અધિકારી બને છે તે જ પ્રમાણે પચેન્દ્રિય પ્રાણીનો વધ કરનાર પણ નરકનો અધિકારી બને છે આ બધું શું ઠાણાયગ આદિ સૂત્રોથી વિરુદ્ધ નથી ? અવશ્ય વિરુદ્ધ છે માસાહારી તથા પચેન્દ્રિયનો વધ કરનાર, નરકગામી બને છે અને કોઈપણ શિષ્ટ પુરુષે તેની પ્રશંસા કરી નથી એમ જરૂર કહ્યું છે કે હિંસા કરવાથી પાપ થાય છે પાપથી દારિદ્ર વધે છે દારિદ્રથી કરી પાપ આચરે છે અને પાપના પ્રભાવથી દુર્ગતિમાં ગમનાગમન કરે છે વળી એક વાત તો સોળે સોળ આના

વસુધારાની વૃષ્ટિ, ૨ પચ વર્ણીય (પાચ રગના) પુષ્પોની વૃષ્ટિ, ૩ વસ્ત્રની વૃષ્ટિ, ૪. દેવદુન્દુભિનાદ, ૫ આકાશમા, આશ્ચર્યકારક દાન આપ્યું, આશ્ચર્યકારક દાન આપ્યું, એવી ઉદ્ધોષણા ત્યારબાદ રાજગૃહના રસ્તે રસ્તે, ગલીએ ગલીએ, નરનારી, મુક્ત કંઠે વિજયગાથાપતિના યશોગાન કરવા લાગ્યાઃ ધન્ય છે વિજયને કે જેણે શુદ્ધ તપસ્વીને દાન આપ્યું ! એનો જન્મ સફળ થયો છે ! કૃતાર્થ છે શુભ પુરુષથી મળેલ દ્રવ્યનો શુભ કાર્યમા ઉપયોગ કર્યો ધન્ય છે ! વિજય ધન્ય છે !

આ પ્રમાણે રેવતીગાથા પત્નીના ધર પર, ઉક્ત તમામ બનાવ બન્યા તેણે સસારપરિત કર્યું પાચ દિવ્ય પ્રગટ થયા મેઢિક આમનગરમા બહુ યશોગાન થયા

પ્રિય પાઠકો ! આપ ધ્યાનથી અને તટસ્થતાથી વિચાર કરશો તો જરૂર જણાશે કે-માસને કોઈએ પણ શુદ્ધ કહ્યું નહિ જો માસ શુદ્ધ નથી તો, “ દવ્વસુદ્ધ ” દ્રવ્યશુદ્ધ કેમ હોઈ શકે ? માસ દેનાર દાતા પણ શુદ્ધ કેમ હોઈ શકે ? અને માસ લેનારને શુદ્ધ પાત્ર કેમ કહી શકાય ? અનેક શાસ્ત્રોથી એ સાબિત થયું છે કે, માસ પકાવનાર, લેનાર, દેનાર, ખાનાર વગેરે બધા હિંસક છે

‘ હન્તા પલસ્ય વિક્રેતા, સસ્કર્તા મક્ષકસ્તથા ।

ક્રેતાન્નુમન્તા દાતા ચ ઘાતકા એવ યન્મનુઃ ॥ ’

આનો અર્થ અગાઉ જણાવી દેવામા આવ્યો છે

ઝૈસામ્બીજી આદિ જે લોકોએ, લગવતીજીના પાઠનું ઉદ્ધરણ આપીને, એનો અર્થ માસ કર્યો છે, તો તેમણે,

મનુના ઉપરોક્ત શ્લોકથી અને શાસ્ત્રના કથનથી, રેવતીમા હેન્ટા, સસ્કર્તા, દાતા ને ઘાતકા એ ચાર હિંસક દોષોને માનવા જ પડે બાકી રહેલા દોષો (કેતા, વિકેતા, ભક્ષક, આદિ અનુમાન કરવાથી આવી બાય છે)

ભગવાન બુદ્ધ અને એમના અનુયાયી, એમની શ્રદ્ધા અનુસાર બહો માસ ખાતા હોય પરંતુ ચણ્યાગાદિકમા હિંસા કરવાવાળાની અને હિંસા કરી માસ ખાનારની પ્રશ્ન સા તો નથી જ કરી અને મને ખાત્રી છે કે બુદ્ધશાસ્ત્રાનુસાર, અહિંસાને માનવાવાળા કૌસામ્બીજી વગેરે ઉક્ત સાત હિંસકોની પ્રશ્ન સા તો નહિ જ કરે તો પશ્ચી રેવતી ગાથાપત્નીના દાનની પ્રશ્ન સા, દેવ વગેરે સારા સારા શિષ્ટ અને ધાર્મિક નરનારીઓએ કરી છે, પાપ દિવ્ય પ્રગટ થયેલ છે, દેવાયુષ્ય બાધ્યુ છે, સસારમા રખડપટ્ટી કરવાનુ ઓછુ થયુ છે ! આ બધુ શું માસાહારી તથા માસદાતાને માટે બની શકે ? અથવા જો બની શકે તો તમામ શાસ્ત્રો શું જુઠા છે ? કારણ કે માસાહારી નરકનો અધિકારી બને છે તે જ પ્રમાણે પચેન્દ્રિય પ્રાણીનો વધ કરનાર પણ નરકનો અધિકારી બને છે આ બધુ શું ઠાણાયગ આદિ સૂત્રોથી વિરુદ્ધ નથી ? અવશ્ય વિરુદ્ધ છે માસાહારી તથા પચેન્દ્રિયનો વધ કરનાર, નરકગામી બને છે અને કોઈપણ શિષ્ટ પુરુષે તેની પ્રશ્ન સા કગી નથી એમ જરૂર કહ્યું છે કે હિંસા દગ્ધાથી પાપ થાય છે પાપથી દારિદ્ર વધે છે દારિદ્રથી ક્રૂરી પાપ આવરે છે અને પાપના પ્રભાવથી દુર્ગતિમા ગમનાગમન કરે છે વળી એક વાત તો સોજે સોજ આના

સત્ય છે કે-રેવતી ગાથાપત્નીનું દ્રવ્ય પણ શુદ્ધ હતું ખુદ-
રેવતીનો લાવ શુદ્ધ હોવાથી, દાતા પણ શુદ્ધ ગણાય અને
લેવાવાળો સિદ્ધ મુનિ પણ શુદ્ધ હતો એથી પાપ દિવ્ય
પ્રગટ થયા દેવતાદિક તથા શ્રેષ્ઠ નરનારીઓએ યથાર્થ
શુભ પણ ગાયા દેવાયુષ્ય પણ બધાયું સસારપરિત પણ
થયું આ બધું શુદ્ધ, નિર્દોષ, તીર્થંકર દેવોને શાંતિ આપ-
નાર, બીજોરાપાક (વનસ્પતિ-આહાર) દેવાનું ફળ છે, નહિ
કે કૌસાન્બીજ આદિના માનવા મુજબ 'માસ' આપવાનું

ચોથું કારણ—તે માસ નહોતું એનું એક પ્રબળ
કારણ એ છે કે રેવતીગાથા પત્નીએ, લગવાન મહાવીર
સ્વામીને માટે, સિદ્ધ અણુગારને બીજોરાનો પાક દાનમાં
આપ્યો, એથી રેવતીગાથા પત્નીને પોતાની જિંદગીમાં
મહાન લાભ થયો તીર્થંકરનામગોત્ર નામની કર્મ-પ્રકૃતિ
બાધી જેથી રેવતીએ, લવ છોડીને, દેવલોકમાં દેવત્વ
પ્રાપ્ત કર્યું અને આવતી ચોવીશીમાં (૧૭)માં તીર્થંકર
બનીને, અનેક લવ્ય નરનારીઓને, સસારસમુદ્રથી પાર
કરશે સાથે સાથે પોતે પણ સસાર મમુદ્રને પાર કરશે.
આ બધું શુદ્ધ દ્રવ્યરૂપ દાનનો પ્રભાવ (કારણ) છે

રેવતીગાથા પત્ની, શ્રમણોપાસિકા હતી એક વાત
તો અમે પહેલેથી કહેતા આવ્યા છીએ કે શ્રાવકના ભોગો-
પભોગમાં માસ હોતું નથી, સાર્ત્ત્વિક અમણ, પાણી,
ખાદ્યમ, સાધ્યમ હોય છે અને મુનિગણેને પણ પ્રાસુકે,
એષણિક, અસણ, પાણી, ખાદ્યમ, સાધ્યમ, ઔષધ-આપ-
વામાં આવે છે

શ કા—ભગવતીસૂત્રમા રેવતી ગાથા પત્નીએ તીર્થ-
કર નામ ગોત્ર બાધ્યુ, એવા પ્રકારનો ઉલ્લેખ નથી

સમાધાન—હા, બરોબર, આપનો પ્રશ્ન યોગ્ય સ્થાન
પર છે ભગવતીમા એવો ઉલ્લેખ નથી એવો ઉલ્લેખ
ભગવતીજીના પહેલા, ઠાણાથગસૂત્રના નવમા સ્થાનમા
આવી ગયો છે તેથી ભગવતીજીમા ફરીવાર તે આપવામા
આવેલ નથી જુઓ, ઠાણાથગ સૂત્રનો પાઠ, તેની માથે
અભયદેવીસૂત્રની ટીકા પણ આપીએ છીએ

“ સમણસ્સ ણ ભગવતો મહાવીરસ્સ તિત્થસિ ણવહિ
જીવેહિ તિત્થમરણામગોત્તે કમ્મે ણિવ્વતિતે । સેણિણ,
સુપાસેણ, ઉદાણા, પોદ્દિલેણ અણગારેણ, દઠાડણા,
સલ્લેણ સયણ્ણં, સુલસાપ્, સેવતીપ ”

ઠા ૧ સ્ ૬૧૧ પૃ ૪૫૫

અર્થાત્—શ્રમણુભગવાન મહાવીર સ્વામીના તીર્થમા,
નવ જીવોએ તીર્થકરનામ ગોત્ર કર્મ બાધ્યા ૧ શ્રેણિક
રાણ, ૨ સુપાશ્વ, ૩ ઉદાર્ણુ, ૪ પોદ્દિલ અણગાર, ૫
દઠાડુ, ૬ શખ, ૭ શતક, ૮ સુલસાશ્રાવિકા, ૯ રેવતી
શ્રાવિકા. રેવતીના હાન—સખધી પાઠની ટીકા બસ ધ્યાનથી
વાંચો તે આ પ્રકારે છે .

તત્તો ગચ્છત્વ નગરમધ્યે, તત્ર રેવત્યભિધાનયા ગૃહપતિ
પત્ન્યા મર્દય દ્વેક્ષ્માણ્ડકલશરોરે ઉપસ્કૃતે, ન ચ સામ્યા
પ્રયોજનમ્ । તથાન્યદ્, અસ્તિ તદ્ગૃહે પરિવાસિતં માર્જા-
રાભિધાનસ્ય વાયોર્નિવૃત્તિકારક કુક્કૃટપાંસક વીજપૂરક

કટાહમિત્યર્થઃ । તદાહર, તેન નઃ પ્રયોજનમિત્તિ ॥ "

(ઠાળાયગંસૂત્રે નવમસ્થાને સ્વ ૬૧૭ પૃ. ૪૫૬-૭)

ટીકાર્થ—તુ (સિદ્ધ અણુગારને ઉદ્દેશીને કહે છે) નગરમા બ્ધ અને રેવતી નામક ગૃહપતિપત્નીએ, મારા માટે જે, જે કૂખાણ્ડ (કોળા)નો ફળ સંસ્કાર કરી તૈયાર કર્યો છે, તેનુ મારે પ્રયોજન નથી, કિન્તુ એના ઘરમા, ખીન્ને, માન્નર નામના વાયુની નિવૃત્તિ કરવાવાળો, કુકકુટમાસક અર્થાત્ ખીન્નેગના ફળનો ગણ છે તે લઈ આવ એનુ મારે પ્રયોજન છે.

હે પ્રિય બન્ધુઓ ! આથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે—ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ માસ ખાધુ નહોતુ—ખીન્નેરાનો પાક ખાધો હતો ધર્માનંદ કૌસામ્બીજી અને એમના જેવી શ્રદ્ધા ધરાવનારઓ લખે છે કે “ સ્વદ મહાવીર સ્વામી માસાહાર કરોત હોતે (ખુદ મહાવીર સ્વામીએ માસાહાર કર્યો કર્યો હતો) આ લેખ, કથન તદ્દન અસત્ય છે જેમ ઘોડાને માથે કે સસલાના માથે શિંગડા હોવાનુ જણાવવુ તેના જેવુ આ અસત્ય છે

જે લોકો પ્રાચીન, પ્રામાણિક, યુક્તિયુક્ત, મત્ય, અર્થ માનતા નથી, પોતાના મગજથી પેદા થયેલ ગુપ્ત, તર્કથી કોઈ પરમાર્થ સમજતા નથી, અનેક કાર્યવાચક, એકાદ શબ્દને પકડી, કંઈ પણ ખોલી નાખે, લખી નાખે, અને એ જ સત્ય છે એમ મકોડાના સ્વભાવની જેમ 'મિથ્યાર્થ' પકડી ગએ છે, એવાને માટે ગજર્ષિ ભતૃહરિએ

જે ઉદ્ધાર કાઢ્યા છે તેનું જ અનુકરણ સુર પુરુષોએ કરવું પડે છે, એમ ક્યાં વિના છૂટકો જ નથી

“ અજ્ઞઃ સુખમારાધ્ય સુખતરમારાધ્યતે વિશેષજ્ઞઃ
જ્ઞાનલવદુર્વિદ્ય વ્રહ્માપિ જન ન રજ્જયતિ ॥ ૩ ॥

ની શે

ભાવાર્થ — જે અજ્ઞાની છે, તેને શિખવવાથી સહે-
જમા શીખે છે (તે અજ્ઞ છે, પણ જિજ્ઞાસુ) કેઈ વાર
પડિત હોય તો તે જલ્દી શીખે પરંતુ જે —

“ જ્ઞાનસ્ય લવો લેશસ્તેન દુર્વિદ્યઃ, દુ શબ્દો
દુષ્ટાર્થક દ્વિતાદિત વિવેકશૂન્યત્વેન દુષ્ટ યથા સ્યાત્તથા,
ચતુરઃ જ્ઞાનલેશમાત્રેણાઽઽત્માન પંદિતમન્ય ઇતિ યાવત્
પતાદશ નરં વ્રહ્માઽપિ ચતુર્મુખોઽપિ ન રજ્જયતિ ન સાધ-
યતિ, ન વશીકરાતિ ॥ ”

જ્ઞાનના લેશમાત્રથી, શબ્દ માત્રથી પોતાને પૂર્ણ પડિત
માને છે ને (ધારે છે) કે પોતાના જેવો જગતમા કેઈ
નથી, આ પ્રકારે તે દ્વિતાદિત વિવેકશૂન્ય બને છે તેને
સાધારણ માણસ તો શુ, ખુદ બ્રહ્મા (સર્વેશ) ચાર મુખથી,
આવીને સમજાવે તો પણ તે સમજે નહિ તે પોતાની વાત
છોડતો નથી, ને બીજાની વાત માનતો નથી તે ખૂશ થતો
નથી અને બીજાને વશ પણ થતો નથી

તાત્પર્ય—આનું તાત્પર્ય એ છે કે “દુર્વિદ્યઃ” બ્રહ્મ-
ત્વથી સદા પર છે

પાયમી વાત એ છે કે જ્યાં જ્યાં નરકગતિમા જવાનું કારણ પૂછ્યું છે ત્યાં ત્યાં તમામ શાસ્ત્રોમા એકવાક્યતાથી બતાવવામા આવ્યું છે કે, માસ ખાવાથી નરકમા જવાય છે

આનું પ્રમાણ સ્વરૂપ અમે પહેલા બતાવી દીધું છે

કદાપિ મારા આત્મજંધુ કૌસામ્બીજીના મત મુજબ, “માસાહાર કરીત હોતે” અને કૌસામ્બીજીના જેવી શ્રદ્ધા ધરાવનારાઓના કથન અનુસાર તો, ભગવાન મહાવીર સ્વામી પણ નરકમા ગયા હોત પરંતુ કૌસામ્બી અને એમના જેવી શ્રદ્ધા ધરાવનારાઓ હૃદય-નેત્ર ખોલીને જુએ અને “ભગવાન મહાવીર સ્વામી મોક્ષમા ગયા છે” એ પ્રમાણને યથાર્થ માને તો જરૂર સ્વ-પરના સતોષ તથા શાંતિનું કારણ બને

પ્રિય પાઠકો ! હવે આપને એ વાત ધ્યાનમા આવી ગઇ હશે કે, ઉપરોક્ત પ્રમાણોથી ભગવતી સૂત્રના પાઠનો અર્થ ‘માસાહાર’ નહિ પરંતુ વનસ્પતિ કળનો ગર્ભ બીજોરાનો પાક” એ અર્થ સત્ય છે

વાદી-આ અધુ તો આપે બરોબર લખ્યું પણ ભગવતીના પાઠમા “કુવે કવોયત્તરીશ” “પારિયાસિપ મજ્જાર કહ્વ” “કુકકુહમસપ” એમા “કવોય” “મજ્જાર” “કુકકુહમસપ” એ ત્રણ શબ્દો ગ્રાણીવાચક જ છે ને ? અને એમ હોવાથી જ કૌસામ્બી આદિને ભ્રમ થયો છે

શાસ્ત્રકારનું સમાધાન-એનું પ્રામાણિક અમાધાન હવે આગળના પ્રકરણમા કરીએ

પ્રકરણ ૩૨ મું

છ શબ્દોની અર્થા

પ્રિય સબ્જનો! પ્રસ્તુત પ્રકરણમા સશય ઉત્પન્ન કરવાવાળા છ શબ્દો છે 'શરીર' 'માસ' 'માર્જારુત' 'કપોત' 'કુક્કુટ' એ શબ્દોને એકાન્ત અને એકાર્થથી જો જોવામા આવે તો જરૂર સશય પેદા થાય એમ છે, 'નેકાન્ત દષ્ટિ' શાસ્ત્રકરોની દષ્ટિથી જોવામા આવે તો એ અનેકાર્થવાળા શબ્દો હોવાથી, જ્યાં જે અર્થ બેસતો (ઘટતો) આવે એ જ અર્થ લેવા યોગ્ય બનશે આમ કરવાથી જ ચર્ચાર્થ જ્ઞાન થાય છે

'શરીર' શબ્દ જેમ પ્રાણીના ફેડના અર્થમા પ્રયુક્ત (વપરાય છે) બને છે એ જ રીતે વનસ્પતિના શરીરના અર્થમા પણ વપરાય છે "દુવે કષોયસરીરા" એ પદમા, વનસ્પતિના શરીરને લક્ષમા રાખીને જ અર્થ કરવામા આવ્યો છે, નહિ કે પ્રાણીના શરીરનો અર્થ

એક વાત તો અમે પ્રથમથી જ સ્પષ્ટ કહી ચૂક્યા છીએ "તૈન્વષ" નો અર્થ ઘોડો કે મીઠું બન્ને થાય છે જ્યાં જે અર્થની જરૂર હોય ત્યાં તેનો પ્રયોગ કરવો. જમવાના સમયે મીઠું અને યાત્રા (મુસાફરી) ના સમયે ઘોડો, આનાથી વિપરીત અર્થ કરવો એ મિથ્યા દષ્ટિનો નમૂનો છે

મહાવીર સ્વામી સર્વથા સદાને માટે નિરામિષ નિર્દોષ સોજનાહારી હતા. દાહયુક્ત પિત્તજ્વરની બિમારીના સમયે તેમણે શરીર વનસ્પતિનો જ આહાર લીધો હતો. પ્રાણીનો નહિ. આ બારામા વિશેષ ખુલાસો આગળ કરવામા આવશે.

“ દુવે કવોયસરીરા ’ અહીં શરીર શબ્દનો મતલબ, જે માસ હોય તો ફરીવાર ‘ કવોયમસા ’ એમ પ્રયોગ થવો જોઈતો હતો એવો પાઠ જે હોત, તો ‘ દુવે ’ શબ્દ વૃક્ષા થઈ જાત, કેમકે માસને માટે “જે” વિશેષણ લગાડી શકાય નહિ, જે કોઈ એમ કહે કે “જે” વિશેષણ માસનું નહિ પરંતુ કપોતનું છે ઠીક છે કારણ એમ છે કે અહીં ‘ કપોતશરીર ’ સમાસયુક્ત છે, અને સમાસયુક્ત હોવાથી, શરીરની સાથે જ તેનો (‘જે’ વિશેષણ) અન્યથા ઘટી શકે-કપોત શબ્દની સાથે નહિ.

ખીજી વાત એમ છે કે-‘શરીર’ નો અર્થ માસ થઈ શકે નહિ માસ શરીરની અંદર રહેવાવાળી એક વસ્તુ નહિ -શરીર નહિ શરીરમા માસના અતિરિક્ત રુધિર આદિ અન્ય પદાર્થોનો પણ સમાવેશ થાય છે શરીર અવયવી છે, માસ અવયવ છે અવયવી અનેક અવયવોનો સમુદાય હોય છે એ માટે ઉપર કહ્યું છે કે, પાચ અને (આદિ શબ્દથી) પગ, ચાચ આદિ અંગોના સમુદાયને શરીર કહેવામા આવે છે અને પાળ આદિની સાથે પક્ષીનું શરીર, ન તો કોઈ ખાય છે કે ન તો કોઈ પકાવે છે અર્થાત્ માસ ખાનાર માસજ ખાય છે-પાળ વગેરે નહિ એથી જ ‘શરીર’ શબ્દનો અને ‘દુવો’ શબ્દનો પ્રયોગ જ અત્રે મામાર્થનો બાધક છે-માધક નહિ.

શરીર શબ્દનો પ્રયોગ સાર્થક કયા પ્રકારે છે ? કપોત= કબૂતર પક્ષી, એના રગને મળતા રગવાળું કપોત ફળ, અર્થાત્ કોળા (કૂખાણડ) કેમકે-‘ કોળા ’મા વનસ્પતિ કાય જીવ હોય છે, એથી એને ‘ કપોતશરીર ’ કહે છે

“કપોતક-પક્ષિવિશેષસ્તદ્વયે ફલે વર્ણસાધર્મ્યાત્ તે કપોતે, કૂખ્માણ્ડે’ હ્રસ્વેકપોતે-કપોતકે, તે ચ તે શરીરે વનસ્પતિજીવદેહત્વાત્ કપોતશરીરે, અથવા કપોત-શરીરે इव धूसरवर्ण साधर्म्यादेव कपोतशरीरे-કૂખ્માણ્ડ-ફલે एव ॥”

આતુ વિસ્તૃત વર્ણન અમે આગળ કરી ગયા છીએ કપોત શરીર, એનો અર્થ અત્રે શાસ્ત્રકારોને ‘ કૂખાણડ ફળ ’ (કોળા) જ વિવક્ષિત છે સારાશ—રેવતી ગાથા પત્નીએ બે કબુતરો માર્યા નહોતા પરંતુ વનસ્પતિના ફળ, કોળાનો (કૂખાણડનો) પાક બનાવ્યો હતો

મહાતુભાવો ! હવે આની સાબિતી માટે બીજું પ્રમાણ જોઈએ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત ‘ નિઘનુશેષ ’ નિષ્કૃય સાગરીયના પા ૨ ના શ્લોક ૩૨મા પછી કપોતવર્ણિકા નામક વૃક્ષ છે—

“ કપોતવર્ણિકા તુલ્લા કેરજી બહુલા તુલા ।

સ્થૂલૈલાયાં બૃદ્દેલા, મદ્રૈલા ત્વક્ સુગધિકા ॥૩૨॥

આ કાડમા કપોતતાડ તુલ્ય ફલ નામક વૃક્ષ કહ્યું છે

(પૃ ૫ શ્લો ૧૪૦)

“આરેત સારફલો, મહાપારાવતો મહાન્ ।

કપોતાઢ તુલ્યફલો, તદ્રાક્ષે તુ મહામુનિઃ ॥૧૪૦॥

ફળેવાર આ કાડમા ‘કપોતાઢીનામક’ વૃક્ષ કહ્યું છે પૃ ૨.

શ્રી પુષ્પ શ્રીદ્વય દેવ, પુષ્પં ચન્દનપુષ્પકમ્ ।

નલિકાયાં કપોતાઢિઘ્ન નિર્મધ્યા શુષિરા નદી ॥૧૪૧॥

‘અમરકોષ’મા પણ વનૌષધિવર્ગ, ૪થો કાડ બીજો, શ્લોક ૧૨૯ કપોતાઢિ વનસ્પતિ—વિશેષ કહી છે.

“વ્યાઢાયુધ વ્યાઢનચં, કરજં ચક્રકારકમ્ ।

શુષિરા વિદ્રુમલતા, કપોતાઢિર્નદી નહી ॥ ૧૨૯ ॥

‘અમરકોષ’ના આ કાડમા, આ વર્ગમા ‘પારાવતાંઢિનામક’ વનસ્પતિ કહી છે એ કપોતાઢિના પર્યાયવાચકથી ભિન્ન વનસ્પતિ બતાવી છે

“પારાવતાઢિઃ કટુભી, પળ્યા જ્યોતિષ્મતી લતા ।

વાર્ષિકં પ્રાયમાણા સ્યાત્, ત્રાયન્તી વલ્લભદ્રિકા ॥૧૫૦॥

“પારાવાતઃપક્ષિવિશેષસ્તદંઢિરરિવાઢિસ્યાઃ પારાવતાંઢિઃ

પ્રિય મહાશયો ! ઉપરોક્ત કોષોમા એમ સાફ જોવામા આવે છે કે—

“કપોતઢર્ણિકા વૃક્ષ—કપોતનો પર્યાયવાચક પારાવત શબ્દ

“કપોતાઢતુલ્યફલ—પારાવતાઢિ—વનસ્પતિ

“કપોતાઢિ —મહાપારાવત વૃક્ષવિશેષ

‘મુશ્વતસહિતા’ના પૃ ૩૩૮ના ફલ પ્રકરણમા કહ્યું

છે કે—“ પારાવત-મધુર, રુચિકારક, અગ્નિવર્ધક, અને વાતનાશક છે.

‘ પારાવત સમધુર રુચ્યમત્યગ્નિવાતનુત્ત ’

આ પ્રમાણે સુશ્રુતમા પારાવતવૃક્ષનો ઘણી જગાએ ઉલ્લેખ છે આથી જ ‘કપોત’ શબ્દનો અર્થ વૃક્ષ અથવા એનું ફલ પારાવત-કપોત, એ પરસ્પર પર્યાયવાચક છે અનેનું કૃષ્ણ-કૂષમાડ (કોણુ) ‘વૈદ્યકશબ્દસિન્ધુ’ નામના કોષના પૃ ૧૯૩ પર, કપોત શબ્દનો ‘પારીશ’ નામનું વૃક્ષ, એમ અર્થ કરેલ છે અને એજ અર્થમા પૃ ૩૦૧ પર, પારીશ શબ્દનો પ્લક્ષ (પાકર) અર્થ કહ્યો છે ‘વનૌ-ષ્ઠિદિપ્તિ’ નામના પુસ્તકના પૃ ૪૪૦ પર, પ્લક્ષનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે

“ પ્લક્ષ કષાયઃ શિશિરો બ્રહ્મયોનિગદાપદઃ ।

દાહપિત્તકફામઘ્નઃ શોયહા રક્તપિત્તહત્ ॥”

અર્થાત્—પ્લક્ષ-કસૈલા, શીતલ, વધુ અને યોનિના રોગને દૂર કરનાર દાહપિત્ત તથા કફને મટાડનાર, શોથ રોગ અને રક્તપિત્તને દૂર કરનાર છે

આ પ્રકારે, કપોત શબ્દનો વાચ્ય પ્લક્ષ-ફાલ અને પિત્ત નાશ કરનાર છે આથી સભવ છે કે રેવતી ગાથા-પત્નીએ ભક્તિવશ, ભગવાન મહાવીર સ્વામીના દાહયુક્ત પિત્તજ્વર મટાડવા માટે એનો ઉપયોગ કર્યો હશે. વૃક્ષરૂપ શરીરનું એક અવયવ કૃષ્ણ થાય છે અને એ વૃક્ષથી ભિન્ન ફલ-સ્વતંત્ર અવયવી છે એને શાસ્ત્રકારો

“આસ્થેત સારફલો, મહાપારાવતો મહાન્ ।

કપોતાઙ્ઠ તુલ્યફલો, તદ્રાક્ષે તુ મહામુનિઃ ॥૧૪૦॥

ફરીવાર આ કાડમા ‘કપોતાઙ્ઠીનામક’ વૃક્ષ કહ્યું છે પૃ ૨

શ્રી પુષ્પ શ્રીહય દેવ, પુષ્પં ચન્દનપુષ્પકમ્ ।

નલિકાયા કપોતાઙ્ઠિઘ્ન નિર્મધ્યા શુષિરા નદી ॥૩૬॥

‘અમરકોષ’મા પણ વનૌષધિવર્ગ, ૪થો કાડ ખીલે,
શ્લોક ૧૨૯ કપોતાઙ્ઠિ વનસ્પતિ-વિશેષ કહી છે.

“વ્યાઢાયુધ વ્યાઘ્રનશ્વ, કરજ ચક્રકારકમ્ ।

શુષિરા વિદ્રુમલતા, કર્પોતાંધ્રિર્નદી નલી ॥ ૧૨૯ ॥

‘અમરકોષ’ના આ કાડમા, આ વર્ગમા ‘પારાવતાં-
ધ્રિનામક’ વનસ્પતિ કહી છે એ કપોતાઙ્ઠિના પર્યાયવાચકથી
ભિન્ન વનસ્પતિ બતાવી છે

“પારાવતાંધ્રિઃ કટખી, પળ્યા જ્યોતિષ્મતી લતા ।

વાર્ષિકં પ્રાયમાણા સ્યાત્, ત્રાયન્તી વલ્લભદ્રિકા ॥૧૫૦॥

“પારાવતાઃપક્ષિવિશેષસ્તદંધ્રિરરિવાંધ્રિસ્યાઃ પારાવતાંધ્રિઃ

પ્રિય મહાશયો ! ઉપરોક્ત કોષોમા એમ સાદ્ જોવામાં
આવે છે કે—

“કપોતવર્ણિકા વૃક્ષ-કપોતનો પર્યાયવાચક પારાવત શબ્દ

“કપોતાંઠતુલ્યફલ-પારાવતાઙ્ઠિ-વનસ્પતિ

“કપોતાઙ્ઠિ —મહાપારાવત વૃક્ષવિશેષ

‘મુશ્રુતસહિતા’ના પૃ ૩૩૮ના ફલ પ્રકરણમા કહ્યું

છે કે—“ પારાવત-મધુર, રુચિકારક, અગ્નિવર્ધક, અને વાતનાશક છે.

‘ પારાવત સમધુર રુચ્યમત્યગ્નિત્રાતનુત્ ”

આ પ્રમાણે સુશ્રુતમાં પારાવતવૃક્ષનો ઘણી જગાએ ઉલ્લેખ છે આથી જ ‘કપોત’ શબ્દનો અર્થ વૃક્ષ અથવા એનું ફલ પારાવત-કપોત, એ પરસ્પર પર્યાયવાચક છે અનેનું ફળ-કૂષમાડ (કોણુ) ‘વૈદકશબ્દસિન્ધુ’ નામના કોષના પૃ ૧૯૩ પર, કપોત શબ્દનો ‘પારીશ’ નામનું વૃક્ષ, એમ અર્થ કરેલ છે અને એજ અથમા પૃ ૩૦૧ પર, પારીશ શબ્દનો પ્લક્ષ (પાકર) અર્થ કહ્યો છે ‘વનૌ-પદિદર્પણ’ નામના પુસ્તકના પૃ ૪૪૦ પર, પ્લક્ષનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે

“ પ્લક્ષ કષાયઃ શિશિરો વ્રક્ષયોનિગદાપહઃ ।

દાહપિત્તકફામઘ્નઃ શ્લેષહા રક્તપિત્તહત્ ॥”

અર્થાત્—પ્લક્ષ-કસૈલા, શીતલ, વ્રક્ષ અને યોનિના રોગને દૂર કરનાર દાહપિત્ત તથા કફને મટાડનાર, શ્લેષ રોગ અને રક્તપિત્તને દૂર કરનાર છે

આ પ્રકારે, કપોત શબ્દનો વાચ્ય પ્લક્ષ-દાહ અને પિત્ત નાશ કરનાર છે આથી સભવ છે કે રેવતી ગાથા-પત્નીએ ભક્તિવશ, ભગવાન મહાવીર સ્વામીના દાહયુક્ત પિત્તજ્વર મટાડવા માટે એનો ઉપયોગ કર્યો હશે વૃક્ષરૂપ શરીરનું એક અવયવ ફળ થાય છે અને એ વૃક્ષથી લિપ્ત ફલ-સ્વતંત્ર અવયવી છે એને શાસ્ત્રકારો

શાસ્ત્રમા શરીર કહે છે, ‘જીવાધિગમ’મા વનસ્પતિ આદિના અવયવમા ત્રણ શરીર બતાવ્યા છે. આ સર્વ લક્ષણાવૃત્તિથી વિચાર કરતા ‘દુવે કવોય સરીરા ઉવક્કહિયા, મદથં દ્વે ક્ષમાણ્ઢફલસરીરે ઉપસ્કૃત ” એ કૌળાનો ક્ષણ (પાક) પકાવ્યો છે, એ અર્થ સાચો છે

વિશેષજ્ઞોનો એમ મત છે કે ‘દુવે કાવોઈસરીરા ઉવક્કહિયા’ એ પ્રકારના પાઠમા, શ્રુતિ, અનુશ્રુતિની પર-પરાથી, દેશલેદ્દથી, ઉચ્ચારણલેદ્દથી સભવ છે કે- ‘ઈ’ના સ્થાનમા ‘ય’ થઈ ગયો હોય, કેમકે ‘યુયશાના તાલુ’ ઈંનુ ઉચ્ચારણ સ્થાન તાલુ છે, અને ‘ય’નો પણ ઉચ્ચારણ સ્થાન તાલુ છે લીપિ દોષથી અથવા ઉચ્ચારણદોષથી, એવી બહુ જગાએ ભૂલો બને છે અગર વિશેષજ્ઞોના મત અનુસાર, ‘કાવોઈ’ શબ્દ સિદ્ધ હોય તો લક્ષણા કરવાની પણ જરૂરત નથી. કેમકે કાવોઈ શબ્દ અભિધા શક્તિથી જ ક્ષમાણ્ઢ અર્થનો વાચક છે

‘સુશ્રતસહિતા’થી આ વાત સિદ્ધ છે કે ‘કાપોતી’ શબ્દનો પ્રાચીન કાળથી ‘વનસ્પતિ’ અર્થ થાય છે ઉક્ત અથમા એનો ઉપયોગ, ઉત્પત્તિસ્થાન અને લક્ષણા વિસ્તારની સાથ બતાવવામા આવ્યો છે જુઓ પા ૮૨૯

શ્વેતકાપોતી સમૂલપત્રા મક્ષયિત્વ્યા, ગોનસ્યજગરી, કૃષ્ણકાપોતીનાં સનલ્લમુટ્ટિસ્વપ્પશઃ કલ્પયિત્વા, ક્ષીરેણ-વિપાચ્ય, પરિસ્થિતમમિહુત ચ સકૃદેવોપમુજ્જીવમ્ ઈત્યાદિ શ્વેત કાપોતીના લક્ષણ

‘ નિષ્પિત્ત્રા કનકામાસા મૂછે દ્વાંગુલસમિતા ।

સર્પાકારા હેહિતાન્તા, શ્વેતકાપોતિરુચ્યતે ॥ પૃ. ૮૨૨

પત્રવિહીન, કનકસમાન, મૂળમા બે આગળીના પ્રમા-
ણવાળી, સર્પાકાર, અતમા રક્તવાળી સફેદ કાપોતી હોય છે.

કૃષ્ણ કાપોતીના લક્ષણ

સક્ષીરાં રોમશા મુદ્ધીં રસેનેશ્ચુરસોપમામ્ ।

एव रूपरसां चापि कृष्णां कापोतीमादिशेत् ॥

દૂધવાળી, રોમવાળી, કોમળ, ગન્નેના રસસમાન
રસવાળી કૃષ્ણકાપોતી હોય છે

કાપોતીનું ઉત્પત્તિસ્થાન

कौशिकीसरित तीर्त्वा, सजयन्त्यास्तु पूर्वतः ।

क्षितिप्रदेशो बल्मीकैराचितो योजनत्रयम् ।

विज्ञेया तत्र कापोती श्वेता बल्मीक मूर्धसु ”

પૃ ૮૨૪-૫

કૌશિકી નદીને પાર કરી, સજયન્તીની પૂર્વમા
આબિયોષવ્યાપ્ત ત્રણ યોજન પ્રદેશ છે ત્યાં આબિયો ઉપર
સફેદ કાપોતી થાય છે ‘ કાપોતી ’ શબ્દ સામાન્ય રૂપથી
સફેદ અને કાળી, બન્નેને માટે વપરાય છે (પ્રયુક્ત છે)

શ કા—‘ દુષે કાવોર્દ્ધો ઉવક્ષ્વદ્વિશાધો ’ એ પાઠ છે
તો શરીર શબ્દની જરૂરીઆત—આવશ્યકતા શા માટે ?

સમાધાન—એમ ન કહીએ આ ‘ શરીર ’ પાઠ, જે
જોવામા આવે છે તેની પણ આવશ્યકતા છે ‘ શરીર ’

શાસ્ત્રમા શરીર કહે છે, ‘જીવાધિગમ’મા વનસ્પતિ આદિના અવયવમાં ત્રણ શરીર બતાવ્યા છે. આ સર્વ લક્ષણાવૃત્તિથી વિચાર કરતા ‘દુવે કવોઈ સરીરા સ્વચ્છદ્ધિયા, મર્થ્ય દ્વે ક્ષ્માણ્ઢફલસરીરે ઉપસ્કૃત ” એ કોળાનો રૂળ (પાક) પકાવ્યો છે, એ અર્થ સાચો છે

વિશેષજ્ઞોનો એમ મત છે કે ‘દુવે કાવોઈસરીરા ઉવ વ્ચ્છદ્ધિયા’ એ પ્રકારના પાકમાં, શ્રુતિ, અનુશ્રુતિની પર-પરાથી, દેશભેદથી, ઉચ્ચારણભેદથી સંભવ છે કે- ‘ઈ’ના સ્થાનમાં ‘ય’ થઈ ગયો હોય, કેમકે ‘યુયજ્ઞાના તાલુ’ ર્હતું ઉચ્ચારણ સ્થાન તાલુ છે, અને ‘ય’નો પણ ઉચ્ચારણ સ્થાન તાલુ છે લીપિ દોષથી અથવા ઉચ્ચારણદોષથી, એવી બહુ જગાએ ભૂલો બને છે અગર વિશેષજ્ઞોના મત અનુસાર, ‘કાવોઈ’ શબ્દ સિદ્ધ હોય તો લક્ષણા ઠરવાની પણ જરૂરત નથી. કેમકે કાવોઈ શબ્દ અભિધા શક્તિથી જ ક્ષ્માણ્ઢ અર્થનો વાચક છે.

‘સુશ્રુતસહિતા’થી આ વાત સિદ્ધ છે કે ‘કાપોતી’ શબ્દનો પ્રાચીન કાળથી ‘વનસ્પતિ’ અર્થ થાય છે ઉક્ત અથમા એનો ઉપયોગ, ઉત્પત્તિસ્થાન અને લક્ષણા વિસ્તારની સાથે બતાવવામાં આવ્યો છે જુઓ પા ૮૨૬

શ્વેતકાપોતી સમૂલપત્રા મક્ષયિતવ્યા, ગોનસ્યજગરી,
કૃષ્ણકાપોતીનાં સનસ્રમુષ્ટિરુણ્ઢશઃ કલ્પયિત્વા, ક્ષીરેણ-
વિપાન્ય, પરિસ્રવિતમમિદ્રુત ચ સકૃદેવોપયુજીતમ્
ઈત્યાદિ શ્વેત કાપોતીના લક્ષણ

‘ નિષ્પિત્ત્વા કનકામાસા મૂઢે દ્વાંગુલસંમિતા ।

સર્પાકારા લેહિતાન્તા, શ્વેતકાપોતિરુચ્યતે ॥ પૃ. ૮૨૨

પત્રવિહીન, કનકસમાન, મૂળમા જે આગળીના પ્રમા-
ણવાળી, સર્પાકાર, અતમા રક્તવર્ણી સફેદ કાપોતી હોય છે

કૃષ્ણ કાપોતીના લક્ષણ

સક્ષીરાં રોમશાં મુઢીં રસેનેશ્ચુરસોપમામ્ ।

एवं रूपरसां चापि कृष्णा कापोतीमादिशेत् ॥

હૂધવાળી, રોમવાળી, કોમળ, ગન્નેના રસસમાન
રસવાળી કૃષ્ણકાપોતી હોય છે

કાપોતીનું ઉત્પત્તિસ્થાન

कौशिकीसरित तीर्त्वा, सजयन्त्यास्तु पूर्वतः ।

क्षितिप्रदेशो बल्मीकैराचितो योजनत्रयम् ।

विज्ञेया तत्र कापोती श्वेता बल्मीक सूर्ध्वम् ॥

પૃ ૮૨૪-૫

કૌશિકી નદીને પાર ઠરી, સજયન્તીની પૂર્વમા
બાળિયોષખ્યાત ત્રણ યોજન પ્રદેશ છે ત્યાં બાળિયો ઉપર
સફેદ કાપોતી થાય છે ‘ કાપોતી ’ શબ્દ સામાન્ય રૂપથી
સફેદ અને કાળી, બન્નેને માટે વપરાય છે (પ્રયુક્ત છે)

શકા—‘ દુષ્ણે કાચોર્ધ્વો ઉવક્ષ્ણહિયાઓ ’ એ પાઠ છે.
તો શરીર શબ્દની જરૂરીઆત-આવશ્યકતા શા માટે ?

સમાધાન—એમ ન કહીએ આ ‘ શરીર ’ પાઠ, જે
જેવામા આવે છે તેની પણ આવશ્યકતા છે ‘ શરીર ’

શબ્દને સાથમા હેવાથી જ વિશેષતયા વનસ્પતિ અર્થમાં
'કાપોત' શબ્દની સિદ્ધિ થાય છે

શકા—કેવી રીતે ?

સમાધાન—મૂળ અને પાદહાઓની સાથે જ 'કાપોતી'
વનસ્પતિને, સુશ્રુતમા ઉપયોગી બતાવી છે. સારી કાપો-
તીનો ઉપયોગ થતો હોવાથી, અહીં 'શરીર' શબ્દનો
ઉપયોગ કર્યો છે

કદાચ 'કાપોતી' શબ્દને પક્ષી વાચક માની લઈએ
તો તે અસંગત બનશે આ વાત પહેલેથી બતાવી દેવામા
આવી છે કે 'કપોતશરીર' શબ્દ સમાસયુક્ત છે. અને
સમાસયુક્ત હોવાથી શરીરની સાથે, એનો ('દો' વિશેષણ)
અન્વય ઘટે છે—કપોત શબ્દની સાથે નહિ વનસ્પતિ શરી-
રમા દો નો બ્યવહાર પણ થઈ શકે છે આ રીતે આ
અર્થ સુસંગત બને છે જિનેન્દ્ર લગવાને સૂત્રમા કહ્યું છે
કે, વનસ્પતિમાત્રને ઔદરિક, તેજસ, કાર્મણ, એ ત્રણ
શરીર (અંગ) હોય છે ભાઈઓ ! યદ્યપિ પારાવત,
પ્લક્ષ, અને કાપોતી પિત્ત અને દાહના નાશક છે તો પણ
અનેક અનુભવી આયુર્વેદિક ચિકિત્સકોની સમતિ અનુસાર
આ રોગમા 'કૂષ્માણ્ડફલ જ અધિક ઉપયોગી પ્રતીત
બને છે એથી અમે (જૈન) નિશ્ચિત રૂપથી બળપૂર્વક
કહીએ છીએ કે આ પ્રકારમા વર્તમાનકાલીન પ્રામાણિક
પુસ્તકોમા દુવે કવોયસરોરાઓ 'એમ જોવામા આવે છે
અને એમ સાબળવામા આવે છે એથી આ વાક્યમા
આવેલ 'કવોયસરીર'મા 'કપોત' શબ્દનો કૂખાડ—

(કોણ) અર્થ જ વાસ્તવિક જણાય છે કોઈ કહેશે કે-
'કપોતશરીર' શબ્દનો અર્થ કોઈ પણ કોષમાં પ્રસિદ્ધ
નથી, તો એવી હાલતમાં આ અર્થ કેમ થઈ શકે ?

સમાધાન—કોષો વિના પણ વ્યાકરણ તથા આપ્ત-
વાક્ય વગેરેથી શક્તિઅહણુ ન્યાયશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે

“ શક્તિગ્રહ વ્યાકરણોપમાન-કોપાત્પવાક્યાદ વ્યવ
હારતથ્વ ।

વાક્યસ્ય શેષાદિવૃત્તેર્વદન્તિ, સાંનિધ્યતઃ સિદ્ધપદસ્ય
વૃદ્ધાઃ ”

અર્થ—વ્યાકરણથી, ઉપમાનથી, કોષથી, આપ્ત-
વાક્યથી, વ્યવહારથી, વાક્યશેષથી, વિવૃત્તિથી તથા સિદ્ધ-
પદના સન્નિધાનથી શક્તિતનુ અહણુ થાય છે અહીં આપ્ત-
વાક્યથી કૂખમાં શક્તિઅહ થાય છે

અભયદેવસૂરીનું વાક્ય—‘કપોતક પક્ષિવિશેષસ્તદ્વ
યે ફલે વળેસાધર્મ્યાત્ તે કપોતે-કૂખમાં વગેરે અમે
પહેલા પહેલેથી બતાવી દીધું છે કણુતરના શરીરના રંગની
સમાનતાને કારણે કૂખમાં રૂળમાં એની લક્ષણ કરવી
નેઈએ લક્ષણ પણ શબ્દની એક વૃત્તિ છે—એથી જ
અર્થપ્રતીતિ થાય છે કૂખમાં ગુણુ વૈધકશાસ્ત્રમાં જાણીતા
છે કહ્યું છે કે—

“ પિત્તઘ્ન તેષુ કૂખ્યાન્હ, વાલમધ્ય કફાવહમ્ ।

પક્ લઘૂણ સક્ષાર, દીપન વસ્તિશોધનમ્ ॥”

એમા બાલ અને મધ્યમ કૂખાડ (કોણ) પિત્તનાશક, કફ વધારનાર હોય છે પાકેલ કૂખાડ (કોણ) લઘુ, ઉષ્ણ હોય છે, ક્ષારસંહિત, દીપન, અને મળને સાફ કરનાર છે.

“કૂખાંહ શીતલં વૃણ્યં, સ્વાદુપાકરસં ગુરુ ।

હૃદય રુક્ષ સરસ્યન્દિ, શ્લેષ્મલં વાતપિત્તજિત્ ॥

કૂખાંહપાકો ગુરુ સન્નિપાત જ્વરામશોકાનિલદાહહારી ॥’

અર્થાત્—કૂખાંહ—શીતળ, પૌષ્ટિક, સ્વાદિષ્ટ, પાકરસ, (પચવામા) ભારે, ગચિકારક, રુક્ષ, હસ્તાવર, કમ્પ ઉત્પન્ન કરનાર, કફવર્ધક અને વાતપિત્તનાશક છે કૂખાડ (કોણ) તુ શાક (પચવામા) ભારે છે સન્નિપાત, જ્વર, આમ, સૂજન તથા અગ્નિદાહને મટાડનાર છે “કૃયદેવ નિવશ્કુ” પૃ ૧૧૪

ઉપર આપેલ સ્વમત-પરમત પ્રમાણોથી એ સાબિત થાય છે કે જે જૈન માને છે તેજ અર્થ સત્ય છે.

દુષ્-એ-કવોયસરીરા=કૂખાડફલ-(કોણ) ઉચ્ચત્તરિયા-પકાવેલ, અર્થાત્ દેવતી ગાથા પત્નીએ જે કૂખાડફળનો (કોળાનો) પાક, મહાવીર સ્વામીને માટે બનાવ્યો એ રોગની શાંતિને માટે બરાબર (યોગ્યજ) હતું, પરંતુ-તેમાં આધાકમી દોષ આવવાથી, સિદ્ધ અણુગારને (મહાવીર સ્વામીએ) કહ્યું કે તેણે (કોળાના પાકનું) મારે પ્રયોજન નથી ‘જૈન સિદ્ધાંતોથી અજ્ઞાત મારા આત્મબળ કૌસા-મ્બીજીએ ‘લગવાન ખુદ્ધ’ ના ૧૦૧ પાના પર ‘પારિવાસિષ્

મજ્જારકહપ કુક્કુડમસ' એ પદોનો અર્થ એમ કર્યો છે કે,
'કાલ માજરાને મારલેલ્યા કોંબડીને માસ, તૂ તયાર કેલે
આહેસ, તે ઘઢે વે' એનો અર્થ એમ થાય છે કે કાલે
ખિલાડીએ મારેલ મરઘીના માસને તૈયાર કર્યું છે
તે આપ

સજ્જનો ! કૌસામ્બીણ અને તેમના જેવી શ્રદ્ધા
ધરાવનારાઓ આ પ્રકરણમા જે અર્થ કર્યો છે, એ પરથી
માલમ પડે છે કે તેમણે આતરચક્ષુ ને ચર્મચક્ષુ બધ રાખી-
નેજ અર્થ કર્યો છે, કારણ કે માસાહારી ભગી વગેરે હલકી
કોમના લોકો પણ કુતરા અથવા ખિલાડીએ મારેલ કખૂ-
તર મરઘો, મરઘી, ચકલી વગેરે ખાતા નથી, પરતુ કચ-
રાની પેટીમા નાખી દે છે હું એમ પણ અનુમાન કરી
શકું છું કે બુદ્ધ શાસ્ત્રની માન્યતા અનુસાર કદાચ કૌસા-
મ્બીણ 'માસાહારી' હશે અને એમના ભક્તો તરફથી
ખિલાડીએ મારેલ જનવરોનું માસ તો તેમને નહિ મળતું
હોય અને કદાચ જૂલમા તે આવી ગયું હોય અને પાછળથી
તે વાતની કૌસામ્બીણને જાણ થઈ હોય કે આ માસ
ખિલાડી દ્વારા માર્યા ગયેલ જનવરનું માસ છે, તો હું માનું
છું કે કૌસામ્બીણ જરૂર તે ખાશે નહિ—ફેફા ફેફા શિષ્ટ
જનો અને બુદ્ધિમાન માણસો એક વાત બરાબર જાણે છે
કે કુતરા, ખિલાડાના એકા દૂધ, દહી, રોટલી વગેરેનું
લોજન શિષ્ટજન કે તેમના બાળકો માટે લેવા યોગ્ય નથી.
તેઓ તેવું લોજન લેતા નથી અને જેઓ તેમ કરે છે તેઓ
હિચ્ચ શ્રેણીમા ગણાતા નથી

રેવતીના ઘેર માસ હતું નહિ, તેમ તે ખાતી કે બીજાને ખવડાવતી પણ નહિ. વળી ખાનાગ્ને તે સારો પણ ગણતી નહોતી કેમકે તે ‘અહિ સા પરમો ધર્મ’ ઇત્યાદિ ખાર વ્રતોનું પાલન કરનાર દંઢધર્મી, પ્રિયધર્મી શ્રાવિકા હતી. ‘કુક્કુડમસચ્ચે’ નો અર્થ મરધાનું માસ અને બીજોગનો ગર્ભ (માવો) એમ થાય છે જ્યારે અનેકાર્થી શબ્દનો યોગ્ય અર્થ બાણવો હોય ત્યારે પ્રક્રમણ વગેરે બાણવુ-જરૂરી છે પ્રકરણ જોયા વિના અર્થ કંપામા આવે તો જરૂર અનર્થ પેદા થાય છે.

એક ગૃહસ્થના પુત્રને કલકત્તા જવું હતું પિતાએ કહ્યું, દરવાજાની બહાર એક સીધી સડક બાય છે, તે ઠેક કલકત્તા પહોંચે છે છોકરાએ ‘સડક’ શબ્દજ યાદ ગળી લીધો. દરવાજા બહાર ચોરા પાસે ચાર મડકો લેગી થતી હતી એક કલકત્તા, એક કગાચી, એક મદ્રાસ અને એક ગવળપી ડી એમ ચાર શહેરો તરફ જતી તે ચાર મડકો હતી પેલા ભાઈ તો સીધી સડક પર ચાલવા લાગ્યા પણ તે સડક જતી હતી કરાચી તેણે ન કોઈને પૂછ્યું કે ન કોઈનો સગાથ કયો તેણે ચાલવા માડયું પણ તેથી તે કલકત્તા પહોંચ્યા નહિ.

સત્જનો ! આ છોકરા જેવીજ ભૂલ પોતાને પડિત, વિદ્વાન માનનાર કેટલાક માણસો પણ કરે છે પેલા મુસાફરની ભૂલ તો તેને એકલાને જ નુકશાન કરે છે પરંતુ જૈનશ્રમણ, શ્રમણ નાયકોને માસાહારી ઠગવવા માટે, ભાષાન્તર યા શુવનચન્નિ લખનારની ભૂલનું પરિણામ,

ખિચારા ભલાભોળા, અનપકવ, અર્ધઢગ્ધ, શુષ્કતર્કવાદી, કેવળ તર્ક પરજ આધાર રાખનાર મનુષ્યોને મોટે ભાગે ભોગવવું પડે છે ને તેથી તેઓ ભ્રમિષ્ટ બની, ખોટી ભ્રમ-જ્ઞાના ચક્કરમા ફર્યા કરે છે તેઓ તેમથી નીકળી શકતા નથી.

મનજનો શ્રી અભયદેવસૂરીએ, પૂર્વાપર વિચાર કરીને તેનો જે અર્થ કર્યો છે તે બરોબર (સત્ય) છે તે કોઈ પ્રકારે બાધિત નથી 'મરજારકઢપ' શબ્દનો વનસ્પતિ શાસ્ત્રથી વનસ્પતિના ગુણદોષો સમજીને તેનો જે પ્રકારે અર્થ કર્યો છે.

માર્જારોવાયુવિશેષસ્તદુપશમનાય કૃત સંસ્કૃત માર્જારકૃત્તમ્ ।

(૧) માર્જારનામક વાયુવિશેષનો નાશ કરવા માટે બનાવેલ વનસ્પતિ વિશેષ ઔષધ

(૨) માર્જારો વિઢાલિકાભિયાનો વનસ્પતિવિશેષસ્તેન કૃત ભવિત યત્તત્તયા કિં તદ ? ઇત્યાહુઃ કુર્કુટમાસક બીજપૂરક કટાહ-આહારાદિ તિ નિરવચત્ત્વાત્ ”

અર્થ-માર્જાર-ખિડાલિકા નામક વનસ્પતિ વિશેષ, એનાથી બનાવેલ તે શુ છે ? તો કહે છે કે બીજોગપાક છે. તે લઈ આવ, કારણ કે તે નિર્દોષ ને નિરવધ છે.

પ્રિય પાઠકો ! માર્જાર આદિ જે પ્રાણીવાચક શબ્દ છે તેને તો કૌસામ્બીજી વગેરેએ, જૈન સિદ્ધાંતને દૂષિત કરવાના હેતુથી લીધા છે હવે આપને જૈનસિદ્ધાંતનો નિર્દોષ

અર્થ બતાવનાર વનસ્પતિવાચક શબ્દ પ્રામાણિક જૈનાગમ
અને જૈનેતર કોષો આદિ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ બતાવવા
ઉચિત ગણાશે

બગવતી શ ૨૯ વર્ગ ૭ મા-

“ મજ્જારયાઈ-માર્જારિક માર્જરનામક વનસ્પતિ

“ બિહ્લી-બિહ્લી-બિહ્લી નામની વનસ્પતિ

પ્રજાપના સૂત્ર (વનવળા) પદ ૯ પૃ. ૩૩ ગાથા ૩૭મા-

“ મજ્જારયાઈ-માર્જારિક-માર્જર નામની વનસ્પતિ

“ બિહ્લી-બિહ્લી-બિહ્લી નામની વનસ્પતિ

ઉપર્ય દ્રાચાર્યકૃત, ‘નિધણ્ડુશેષ’ પૃ ૩ શાકકાંડ-માર્જર
નામનું વૃક્ષ છે

ઈન્દુગુધાં તાપસત્તરુ-માર્જાર કણ્ઠકોટકાં ।

વિન્દુકસ્તિક્તમજ્જા ચ પૂતિપુષ્પફલોઽપિ ચ ॥૬૪॥

(૧) માર્જર નામની વનસ્પતિ-બિહાલિ નામની વન-
સ્પતિ તેમાંથી બનાવેલ તે માર્જરકૃત

(૨) માર્જાર-એક પ્રકારનો વાયુવિશેષ, એને શાત
કરવા માટે, જે બનાવેલ, પકાવેલ તે માર્જરકૃત અહીં
(મજ્જારકણ્ઠ) ટીકાકારે જે બિહાલિ નામની વનસ્પતિ
બતાવી છે તે (બિહાલી) ના પ્રકરણમાં માર્જાર શબ્દવાચ્ય
છે અને તે જ અર્થ ઉપયોગી છે

૧-શબ્દાર્થવિન્તામણિ ચતુર્થભાગ-પૃ ૨૩૨

“ વિઢાલી (સી) ભૂમિકૂષ્માળે ”

વૈદ્યકશબ્દસિંધુ પૃ. ૮૮ “ બિહારિકા (શ્રી) ભૂમિકૃષ્માણ્ડે ”

“ વિદારોક્ષુવિદારી સ્યાત્ સ્વાદુકદા વિદારિકા ।

કૃષ્માણ્ડકી કન્દવલ્લી વૃક્ષકદા પલાશકઃ ॥૧૩૯॥

ગજવાજિપ્રિયા વૃષ્યા, સુસ્નિગ્ધા શીતલા ગુરુઃ ।

મધુરા મૂત્રલા સ્વમી સ્તન્યવર્ણ બલપદા ॥૧૪૦॥

પિત્તાનિલાસદાદ્યો જીવનીયા રસાયની ॥ ઇત્યાદિ

અર્થ—વિહારી, ઇક્ષુવિહારી, સ્વાદુકદા, વિદારિકા, કૃષ્મા-
ણ્ડકી, કન્દવલ્લી, વૃક્ષકદા, પલાશક, ગજવાજી પ્રિયા, વૃષ્યા,
વૃક્ષવલ્લી, બિહારિકા, ઇત્યાદિ વિહારીના નામ છે

વિહારી—ગૃહસ્થી—પૌષ્ટિક, સ્નિગ્ધ, શીતલ, ગુરુ, મધુર,
મૂત્ર પેદા કરનાર, સ્વરને સુદર કરનાર, દૂધ, રૂપ અને
બળને વધારનાર છે પિત્ત, વાયુ તથા દાહનો નાશ કરનાર
જીવનીય રસાયન છે એથી આ પ્રકરણમાં ‘ભાજર’ નામક
વનસ્પતિ જ સમજવું—પ્રાણીવાચક નહિ ‘કઠ્ઠય’ એ પ્રાકૃત
ભાષાનો શબ્દ છે એવું સંસ્કૃતમાં “કૃતક” રૂપ થાય છે.
એનો અર્થ ‘ભાવિત’ એમ થાય છે અબચદેવસૂરીએ
પણ ‘ભાવિત’ અર્થ કયો છે કૃત જ કૃતક છે

સારાશ—ભાજર નામક (બિહારી) ભૂમિકૃષ્માણ્ડ શાક-
છે બિહારી (ભાજર) મરઘા વગેરેના નખ કે મુખ દ્વારા
ફાડેલ, ચીરેલ, મારેલ, એવો પ્રયોગ તમામ જગા પર
થાય છે કિન્તુ કૃત-કૃતક નો પ્રયોગ થતો નથી કૃત કે
કૃતક નો પ્રયોગ, વનસ્પતિનો કોઈ પણ પદાર્થ બનાવ્યો
હોય તે અર્થમાં હોવાથી ઉપરોક્ત (ભાવિત) અર્થમાં છે.
એથી માસ અર્થ ગણત કરે છે

“ મહ્જારકહપ ” એનો ખુલાસો કર્યા બાદ હવે ‘ કુક્કુટ મંસપ ’ એ શબ્દનો વિચાર કરીએ.

‘ કુક્કુટ-મંસ ’ કુક્કુટ નો અર્થ કૌસામ્બી વગેરેએ મરધો (કુકડો) એવો કર્યો છે, એ ઠીક છે, પરંતુ ભગવતીમા પ્રસ્તુત પ્રકરણમા ‘ કુક્કુટ ’ પ્રાણીવાચક નથી અહીં (ભગવતી-પ્રકરણમા) બીજોરાનો ગર્ભ (ખાવા જેવો નરમ ભાગવાળો માવો) છે

વનસ્પતિ શાસ્ત્ર જોવાથી, ‘ કુક્કુટ ’ શબ્દનો અર્થ ‘ સુનિષ્ણ ’ નામનું શાક, વનસ્પતિને ‘ સેમલ ’ નું વૃક્ષ થાય છે ‘ કુકકુટી ’ તથા ‘ મધુ કુકકુટી ’ નો અર્થ માતુ લિંગબિજોરા થાય છે અને એ અર્થ ટીકાકારોને પણ અલીટ છે કેમકે ‘ સ્વસ્તિક (સુનિષ્ણ) અત્રે દાહયુક્ત પિત્તજ્વરમા ઉપયોગી નીવડે છે પરંતુ ‘ સુનિષ્ણ ’ એ શાકભાજી (પાદાહવાળી) છે, (તેમા ગર્ભનો અભાવ હોય છે) અને સેમલના ફળમા માસ (ગર્ભ-માવો) પણ હોય છે. પરંતુ તે આ રોગમા લાગુ-કામિયાબ થતું નથી એથી ‘ કુક્કુટ મસ ’ શબ્દમા ‘ મંસ ’ શબ્દ નિરર્થક લાગે છે માતુલિંગ-બિજોરાના ફળમા માસ-ગર્ભ હોવાથી તે સાર્થક જણાય છે

“ કુક્કુટમંસપ ” માર્જારનામક વનસ્પતિની સાથે-બિજોરાપાક કર્યો

‘ કુક્કુટ ’ શબ્દ વનસ્પતિ અર્થમા છે, એવું પ્રમાણ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત ‘ નિઘન્ટુ શેષ ’ શાકકાંડમા ‘ કુક્કુટ ’ નામક શાક છે પૃ ૯૯ શ્લો ૩૫૨

‘ શ્રીવારકઃ સિતિકરો, વિતુન્ન કુકુટસિતિ. ।

મૂલકેતુ મહાકન્દો, રૂવિષ્ણો હસ્તિદત્તક. ॥૨૫૨॥

વૈવકશલ્કસિંધુ—પૃ (૨૫૨)—કુકુટ (ક) પુ
સુનિષણ્ણશાકે

મા. પૂ ૭ મ. શાક વ સુણસુણારાન્ પાઠઃ इति
કોઢકણે “ શાલ્મલિવૃક્ષે ”

કૈયદેવ નિષણ્ડુ પૃ. ૭૪૬—‘સુનિષણ્ણકઃ (સિતિવાર)

સુનિષણ્ણઃ સૂચીપત્રશ્વતુષ્ણત્રો વિતુન્નકઃ ।

શ્રીવારક સિતિવાર. સ્વસ્તિકઃ કુકુટઃ સિતિઃ ॥

ચાગેરિપત્રસદૃશપત્રશૂલ્યા ચ થાયસઃ ॥૬૩૩॥

અર્થ—સુનિષણ્ણક, સૂચિપત્ર, વિતુન્નક, શ્રીવારક,
સિતિવાર, સ્વસ્તિક, કુકુટ, સિતિ, શૂલ્યા, થાયસ, આ
સુનિષણ્ણના નામ છે ચગેરીના પાન સમાન તેના પાન
હોય છે—‘ શાલિગ્રામ નિષણ્ડુભૂષણમ્ ’ પૃ ૮૭

સુનિષણ્ણના નામ—સિતિવાર, સિતિવર, સ્વસ્તિક, સુનિ-
ષણ્ણ, સૂચિપત્ર, પર્ણાક, કુકુટ, વગેરે

સુનિષણ્ણના ગુણો—

‘ સુનિષણ્ણો લઘુગ્રાંહી, વૃષ્ણોઽગ્નિકૃત ત્રિદોષહા ।

મેધારુચિપ્રદો દાહજ્વરહારી રસાયનઃ ॥ ’

સુનિષણ્ણક—લઘુ, ગ્રાહી, પૌષ્ટિક, અગ્નિવર્ધક, ત્રિદોષ-
નાશક, મેધા, ને રુચિવર્ધક, દાહજ્વરનાશક ને રસા-
યન છે વૈદક શબ્દસિંધુ—પૃ ૮૫૨

શુણુ-પૌષ્ટિક, બલકાન્ક, સ્વાદિષ્ટ, શીત, કસેલ, હલકું, સ્નિગ્ધ, વીર્ય ને કફની વૃદ્ધિ કરનાર છે આહી ને કસેલ એ રસના શુણુ છે. એના ફળ, ફૂલના શુણુ તેની માફકજ છે. ઘી અને મીઠામાં સાધેલ તેનું ફળ પ્રદરનો નાશ કરે છે. રસ તથા પાકમાં મધુર, કષાય, ગુરુ, શીતલ, આહી તથા વાતકારક છે. (ભા. વ. ૧ ભ શાકવર્ગ) કૃમિ તથા પ્રમેહનાશક, રુક્ષ, ઉષ્ણ, પાકમાં કઠુ, લઘુ, વાત ને કફનો નાશ કરનાર (સુ મૂ ૮૬ અ)

કુક્કુટી-કુક્કુટનો તે સ્ત્રી વાચક શબ્દ છે અને એ પ્રમાણે-મધુ-કુક્કુટીકા-શબ્દ બીજપૂરક (બીજેરા) વૃક્ષનો પર્યાયવાચી શબ્દ છે અપિ-શબ્દથી સુનિષ્ણુ-આદિનો અર્થ ગ્રહણ કર્યો. ‘મધુ કુક્કુટિય’ શબ્દમાં ‘મધુ’ વિશેષણ કાઢી નાખતા ‘કુકકુટિકા’ વધે ‘કુકકુટી’ શબ્દને ક પ્રત્યય લગાડતા, અને હ્રસ્વ કરતા ‘કુકકુટિકા’ શબ્દ બન્યો. જેમ-મધુકુકકુટિકા’ નો અર્થ ‘બીજેરા’ છે તેમ કુકકુટ શબ્દનો અર્થ પણ ‘બીજેરા’ થાય છે

વૈદક શબ્દસિધુ’ મા કુક્કુટી (પુ) મધુકુક્કુટિકા (તી) (સ્ત્રી) માતુલુગવૃક્ષે-જમ્બીરમેદ । મહુર ઇતિ ભાષા ।

ગુણા-મધુકુક્કુટીકા શીતા, શ્લેષ્મલાઽઽસ્યપ્રસાદની ।

રુચ્યા સ્વાદુર્ગુરુઃ સ્નિગ્ધા, વાતપિત્ત વિનાશિની ॥

શ ૩૫. ૭૦૮

“ સ્યાન્માતુલુગ કફવાતહન્તા, કૃપીણા જઠરામયણ્ઃ ।
સદ્વિતરક્તવિકારપિત્તસન્દીપન શુલવિકારહારી ॥ ”

તત્ફલગુણાઃ-શ્વાસકાસરુચિહર, તૃષ્ણાપ્ન કઠશોધનમ્ ।
દીપનં લઘુ રુચ્યં ચ, માતુલુહ્નગમુદાહતમ્ ॥ પૃ. ૭૪૨

અર્થ-ખિન્નેરા-કંઈ અને વાતનો નાશ કરનાર, પેટના કીડાને નષ્ટ કરનાર, દુષિત રક્ત વિકાર મટાડનાર છે

માતુલુગ-(ખિન્નેરા)ના શુભ આ પ્રકારના છે

શ્વાસ, ખાસી, તથા રુચિનો નાશ કરનાર, તૃષ્ણાનો નાશ કરનાર, કંઠને શુદ્ધ કરનાર, દીપન, લઘુ તથા રુચિ-કારક છે. સુશ્રુતસંહિતામા-પૃ. ૩૨૭-ખીન્નેરા-શ્વાસકાસ-રુચિહર' ઇત્યાદિ એ શ્લોક ને એનો અર્થ અમે આગળ કહી દીધો છે

‘વાગ્બટે સૂત્રસ્થાન’ અ ૬ શ્લો ૧૨૯-૧૩૧

ત્વક્ તિક્તા કદુકા સ્નિગ્ધા, માતુલુહ્નસ્ય વાતજિત્ ।

બૃહ્ણં મધુર માંસ, વાતપિત્તહરં ગુરુ ॥

લઘુતત્કેસર કાસશ્વાસહિધ્મમદાત્મયાન્ ।

આસ્યશોષાનિલશ્લેષ્ય વિવચ્છર્ધરોચકાન્ ।

ગુલ્માદરાર્શઃ શૂલાનિ મન્દાગ્નિત્ત્વં ચ નાશ્યેત્ ॥

ખીન્નેરાની છાલ, માસ (ગર્ભ) અને કેસરનો પૃથક્ પૃથક્ ઉપયોગ દેખાડેલ હોવાથી તેના શુભો પશ્ચ પૃથક્ પૃથક્ જણાવેલ છે

માતુલુગની છાલ-તીખી, કડવી, સ્નિગ્ધ, તથા વાત-નાશક છે માતુલુગનું માસ (ગર્ભ-માવો) ઘૃહણ્ય-પૌષ્ટિક, મધુર, વાત ને પિત્તનાશક છે તેની કેસર લઘુ, શ્વાસ,

ગુણ-પૌષ્ટિક, બલકાન્ક, સ્વાદિષ્ટ, શીત, કમેલ, હલકું, સ્નિગ્ધ, વીર્ય ને કફની વૃદ્ધિ કરનાર છે ગ્રાહી ને કસેલ એ રસના ગુણ છે. એના ફળ, ફૂલના ગુણ તેની માફકજ છે. ઘી અને મીઠામા સાધેલ તેતુ ફળ પ્રદરનો નાશ કરે છે. રસ તથા પાકમા મધુર, કષાય, ગુરુ, શીતલ, ગ્રાહી તથા વાતકારક છે. (ભા. વ. ૧ ભ. શાકવર્ગ) કૃમિ તથા પ્રમેહનાશક, રુક્ષ, ઉષ્ણ, પાકમા ઠંડુ, લઘુ, વાત ને કફનો નાશ કરનાર (સુ. મૂ. ૮૬ અ.)

કુક્કુટી-કુક્કુટનો તે સ્ત્રી વાચક શબ્દ છે અને એ પ્રમાણે-મધુ-કુક્કુટીકા-શબ્દ બીજપૂરક (બીજેરા) વૃક્ષનો પર્યાયવાચી શબ્દ છે. અપિ-શબ્દથી સુનિષ્ણણ-આદિનો અર્થ ગ્રહણ કર્યો. ‘મધુ કુક્કુટિય’ શબ્દમા ‘મધુ’ વિશેષણ કાઢી નાખતા ‘કુકકુટિકા’ વધે ‘કુકકુટી’ શબ્દને ક પ્રત્યય લગાડતા, અને હ્રસ્વ કરતા ‘કુકકુટિકા’ શબ્દ બન્યો. જેમ-મધુકુકકુટિકા’ નો અર્થ ‘બીજેરા’ છે તેમ કુકકુટ શબ્દનો અર્થ પણ ‘બીજેરા’ થાય છે

વૈદક શબ્દસિધુ’ મા કુક્કુટી (પુ) મધુકુક્કુટિકા (સ્ટી) (સ્ત્રી) માતુલુગવૃક્ષ-જસ્ટીરમેદ । મહુર ઇતિ માપા ।

ગુણ-મધુકુક્કુટીકા શીતા, શ્લેષ્મલાઽઽસ્યપસાદની ।

રુચ્યા સ્વાદુર્ગુરુ સ્નિગ્ધા, વાતપિત્ત વિનાશિની ॥

શ ૩૫ ૭૦૮

“સ્યાન્માતુલુગ કફવાતહન્તા, કૃમીણાં જઠરામયઘ્નઃ ।
સદ્વિતરક્તવિકારપિત્તસન્દીપન. શુભવિકારહારી ॥”

તત્ફલગુણાઃ—શ્વાસકાસરુચિહર, તૃષ્ણાપ્ત કઠશોધનમ્ ।

દીપન લઘુ રુચ્ય ચ, માતુલુલ્લગમુદાહતમ્ ॥ પૃ. ૭૪૨

અર્થ—ખિન્નેરા—કફ અને વાતનો નાશ કરનાર, પેટના કીડાને નષ્ટ કરનાર, દુષિત રક્ત વિકાર મટાડનાર છે

માતુલુલ્લગ—(ખિન્નેરા)ના શુભ આ પ્રકારના છે

શ્વાસ, ખાસી, તથા રુચિનો નાશ કરનાર, તૃષ્ણાનો નાશ કરનાર, કઠને શુદ્ધ કરનાર, દીપન, લઘુ તથા રુચિ-કારક છે સુશ્રુતસહિતામા—પૃ ૩૨૭—ખિન્નેરા—શ્વાસકાસ-રુચિહર ' ઇત્યાદિ યે શ્લોક ને એનો અર્થ અમે આગળ કહી દીધો છે

‘ વાગ્બટે સૂત્રસ્થાન ’ અ ૬ શ્લો ૧૨૯—૧૩૧

ત્વક્ તિક્તા કટુકા સ્નિગ્ધા, માતુલુલ્લસ્ય વાતજિત્ ।

વૃહણ મધુર માસં, વાતપિત્તહરં શુર ॥

લઘુતત્કેસરં કાસશ્વાસહિધ્મમદાત્મયાન્ ।

આસ્યશોધાનિલશ્લેષ્ય વિવચ્છર્ચરોચકાન્ ।

શુભાદરાશઃ શૂલાનિ મન્દાગ્નિત્વ ચ નાશયેત્ ॥

ખિન્નેરાની છાલ, માસ (ગર્ભ) અને કેસરનો પૃથક્ પૃથક્ ઉપયોગ દેખાડેલ હોવાથી તેના શુભો પશુ પૃથક્ પૃથક્ જણાવેલ છે

માતુલુલ્લગની છાલ—તીખી, કડવી, સ્નિગ્ધ, તથા વાત-નાશક છે માતુલુલ્લગ માસ (ગર્ભ—માવો) બૃહણ—પૌષ્ટિક, મધુર, વાત ને પિત્તનાશક છે તેની કેસર લઘુ, શ્વાસ,

ખાસીથી થનાર રોગોનો નાશ કરે છે મુખની રુક્ષતાને, વાત, કફ, વમન, અરુચિ, શુદ્ધ, બવાસીર, શળ ને મદાગ્નિનો નાશ કરનાર છે. ઉપરના-પ્રમાણોથી ' કુક્કુડમસપ ' નો અર્થ બીજેરાના ફળનો ગૃહ્- (માવો) જ છે.

સિહ અણુગારને (મહાવીર સ્વામીએ) પહેલુ વાક્ય આ કહ્યું હતું કે- ' મમ અદ્દે તુવ્વે કવોયસરીરા ઉવક્ક-હિયા, તેહિં નો અદ્દો ' મારે માટે કોળાનો પાક પકાવ્યો છે, તે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી, કારણ કે તે આધાકમી હોવાથી સંદોષ છે

સિહ અણુગારને બીજું વાક્ય આ કહ્યું હતું કે- ' અત્થિ સે અન્ને પારિયાસિપ મગ્ગારકહવ કુક્કુડ-મંસપ તમાહારાવિ '

બિરાલિના કદ્દારા સસ્કાર કરેલ બીજેરાનો ખર્ (નરમ ભાગ-માવો) રેવતી ગાથાપત્નીના ઘેર, કાઢે, પકાવ્યો છે, તે લઈ આવ, તે નિર્દોષ છે.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

માંસ રોગને વધારે છે.

માંસનો સ્વભાવ ઉષ્ણ છે. એનાથી પિત્તનો પ્રકોપ થાય છે મગમા હોહી પડવામા અધિકતા આવે છે એ માટે, માંસ તે રોગની હવા થઈ શકતું નથી

શીતજન્ય રોગોની હવા ઉષ્ણ સ્વભાવવાળી હોય છે. શીત સ્વભાવવાળી નહિ આ રીતે ગરમીથી ઉત્પન્ન થયેલ રોગની પણ હવા શીત સ્વભાવવાળી હોય છે, ગરમ સ્વભાવવાળી નહીં. ઉષ્ણ સ્વભાવવાળી હવા તો તે રોગને વધારનાર બને છે

વૈદક શબ્દસિદ્ધિ કોષ પૃ ૭૦૧ મત્સ્ય શબ્દ પ્રસંગે, ૭૩૬ પૃ મા માંસ શબ્દ પ્રસંગે—“મત્સ્યમાંસસ્ય, સાધારણ માંસસ્ય ચ, રક્તપીત્તજનકત્વેનોષ્ણ સ્વભાવત્ત્વમ્-તથા સ્વોષ્ણરોગાણાં વર્ધકમેવ માંસં ભવતિ, ન તુ શામકમિતિ ”

માંસ શબ્દના પ્રસંગમા મત્સ્યમાંસ અને સાધારણ માંસ, રક્તપિત્તજનક હોવાથી ઉષ્ણ સ્વભાવવાળું ઠહું છે. એથી એ વાત સાબિત થાય છે કે માંસ ઉષ્ણ રોગોનું વર્ધક છે-નાશક નહિ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના શરીરમા, પિત્તજ્વર, રક્તપાત અને દાહ, આ બધા ઉષ્ણ સ્વભાવવાળા

રોગ હતા ઉષ્ણ સ્વભાવવાળા રોગો, માસથી ઘટે કે ઉલટાના વધે ? એનો નિર્ણય તો સહજતાથી જ આપી શકાય તેમ છે !

મારા આત્મબધુ ધર્માનંદ કૌસામ્બીજી, પોતાની અયોગ્ય, આક્ષેપક કલમને થોડીવાર થોભાવીને, જરા-વિચાર કરે તો જરૂર તેમને માલમ પડશે કે, પિત્તનો પ્રકોપ હોવાથી તથા લોહીની (ગાડામા) અધિકતા હોવાથી, કોઈ પણ પ્રકારનું ‘માસ’ ઔષધ (આહાર) થઈ શકે નહિ અને મરધાનું માસ તો અતિશય ગરમ હોય છે, તે માસ ખાનાર જાણે છે.

એમ જણાય છે કે-કૌસામ્બીજી-‘જૈન શ્રમણોનો માંસાહાર’ એ પ્રકરણ લખતી વેળા, શાત સ્વભાવી, સૌમ્ય મૂર્તિવાળા મહાત્મા બુદ્ધના આદર્શને સદંતર ભૂલી ગયા છે, અને ‘પ્રસ્થાન’ માસિકમાના એક લેખના લેખકને, ગોપાળદાસ જીવાભાઈ પટેલને જ ગુરુ તરીકે માન્ય કરી કલમ ચલાવી છે. એના પરિણામે કૌસામ્બીજીની વૃદ્ધાવસ્થામા, તેમણે આ નિહનીય કામ કર્યું. અસ્તુ ! જે બની ગયું તે બની ગયું ભૂલ તો, સર્વજ્ઞ વિના, બધાયથી થાય છે. એથી કૌસામ્બીજીએ ભૂલ કરી તે કોઈ મોટી વાત નથી મોટી વાત તો એ બનશે કે આ ‘જૈન શુદ્ધાહાર વિચાર’ પુસ્તકને વિચારપૂર્વક, બુદ્ધિને સ્થિર કરીને, મધ્યસ્થ રહી વાંચીને, સત્ય ગ્રહણ કરી, સત્ય કહી દે-સત્ય લખી દે કે-જૈનશ્રમણ માંસાહારી નથી.

વાદી-આ પ્રકારનું માસાર્થને બાધક પ્રમાણ મોબૂદ હોવા છતાં પણ, ટીકાકારે એ પક્ષનું ખડન કેમ કર્યું નહિ ?

શાસ્ત્રકારનું સમાધાન-ભાઈ ! ખડન કરવાથી કંઈ ચાદ મળી જતા નથી ટીકાકારે ઉત્તરપક્ષ વિસ્તૃત લખીને અને 'શ્રુયમાણમેવાર્થે કેવિન્મન્યન્તે' એમ કહીને ખડનજ કર્યું છે મડન તો વનસ્પતિ આહારનું જ છે

અભયદેવસૂરીએ પ્રથમ હાણ્યાયગ સૂત્રની ટીકા લખી છે. નવમા હાણ્યામા રેવતી ગાથા પત્નીના તીર્થંકર નામ ગોત્ર બાધવાના કારણે સ્વરૂપ, મહાવીરને માટે સિદ્ધ અણુગારને આપેલ દાન મળ્યું પાડેનો અર્થ આમ કહ્યો છે કે- 'તતો ગચ્છત્વં મગરમધ્યે, તત્ર રેવત્પમિધામયા ગૃહપતિપત્ન્યા મદયં દ્વે કૂષ્માઘ્નફલશરારે સપસ્કૃતે' इत्यादि ।

આનો અર્થ આગળ કહી દેવામા આવ્યો છે

આ પ્રકારની સત્ય ટીકા જ્યારે પ્રસિદ્ધિમા આવી ત્યારે કોઈ શુષ્ક તર્કવાદીએ, પૂર્વાપર વિચાર કર્યા વિના તથા શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો વિના, 'ફલોય' 'મજ્જાર' 'કુક્કુટ' એ ત્રણ શબ્દોનો ફક્ત પ્રાણીવાચક અર્થ જ ગ્રહણ કર્યો અને પોતાની અજ્ઞાનતાનું પ્રદર્શન કર્યું ત્યારે તેમને વાસ્તવિકતાથી સમજાવવા માટે, ભગવતીશ્વર પંચની, અભયદેવસૂરીની ટીકા વિસ્તૃત સ્વરૂપે લખાઈ છે (આ બાત પાછળના પ્રકરણો જોવાથી સમજાશે)

પ્રિય પાઠકો ! એ ચાદ રાખવું જોઈએ કે અન્યેત્વાહુ એમા અન્યથી બીજો મત, અને ખુદ અભયદેવસૂરી, પોતાની પહેલાના તમામ જૈનાચાર્ય અને તેમના સમકાલીન તમામ જૈનોનો મત કહે છે એનું પ્રબળ પ્રમાણ એ છે કે જે મૂળ પુરુષની માન્યતા તથા આચરણ હોય છે, તે એમના

અનુયાયીઓમા પણ ઓછેવત્તે પ્રમાણુમા જરૂર હોય છે. અને એનો ઉલ્લેખ યુગ યુગના પુરુષો દ્વારા લખાયેલ ગ્રંથોમા, પ્રાતીય લાખાઓમા જરૂર મળે છે

જો મહાવીર માસાહાર કરતા હોત તો, આજસુધી અવિચ્છિન્ન પરપરામા, એમના સિદ્ધાંતોના પ્રચારાર્થે હજારો ખડકે લાખો ગ્રંથો લખાયા છે, લખાઈ રહ્યા છે તેમાના કોઈ પણ ગ્રંથમા તેમના માસાહાર વિશેનો ઉલ્લેખ જરૂર મળ્યો હોત. પરંતુ તેવો ઉલ્લેખ ક્યાય મળતો નથી

આજ, કર્મ ને કાળના દોષથી એકજ મહાવીરને માન-વાવાળા જૈનોમા વિક્ષિન્નતા, વિવિધતા જોવામા આવે છે, કિન્તુ 'સમસ્ત જૈન માસાહારી નથી' એજ એક પ્રખળ પ્રમાણ છે.

અમે પૃથ્વી પર અનેક પથ જોઈએ છીએ એમના મૂળ પુરુષોએ જે આચરણ કર્યું તે, કોઈને કોઈ અશમા, તેમના અનુયાયી-એ આચરણ કરનારાઓમા મળેજ છે-જેમકે ખૌદ્ધ વગેરે.

જૈનની મુખ્ય બે શાખાઓ છે-(૧) શ્વેતામ્બર (૨) દિગમ્બર શ્વેતામ્બરમા કોઈ એક સમયે, ૮૪ ગન્ધહતા વર્તમાનમા લોગાગચ્છ, આચલગચ્છ, પાચલગચ્છ, તપોગચ્છ, ખરતરગચ્છ, કમલગચ્છ, યતિ સપ્રદાય, સ્થાનકવાસી, સાધુ માર્ગી, બાવીસ સપ્રદાય, તેગપથી, વીગપથી, કવિપથી, સોનગઢપથી વગેરે વગેરે છે

દિગમ્બરમા પણ અનેક લોદ છે કાષ્ઠસઘ, મૂલસઘ,

માથુરસઘ, ગોખ્યસઘ, વીસપથી, તેરાપથી, તારણપથી, પરિતપાટી, બાણુપાટી વગેરે વગેરે ઉપરોક્ત આ બધાજ મત, પથ, સપ્રહાય, માસ-મહિરાને અલક્ષ્ય-અપેય માને છે આમા કોઈ માસાહારી નથી અને જેઓ માસાહાર કરે છે તેઓ જૈનધર્મની ગણનામા નથી 'જૈનશ્રમણ માસાહારી નથી અને નહોતા' તેનું આ જીવતું બગતું પ્રમાણ છે.

‘શ્રુયમાણમેઘાર્થ કેચિન્મન્યન્તે’ એ પ્રકારના શબ્દ પ્રયોગમા ‘શ્રુયમાણ’ શબ્દથી નિશ્ચયમત સાબિત થતો નથી, તોપણ ‘કેચિન્મન્યન્તે’ એનો નિરાસ કરવા, ભગવતીના પાઠનો ખુલાસો કરવા, વિસ્તૃત ટીકા છે તે ફરીવાર, પાઠકોની સમક્ષ મૂકવી ઉચિત છે ખૂબ ધ્યાનપૂર્વક પાઠક વાચે

અન્યેત્વાહુઃ-કપોતકઃ પક્ષીવિશેષસ્તદ્વયે કાલે વર્ણ સાધર્મ્યાત્તે કપોતે-કૂષ્માણ્ડે, હ્રસ્વે કપોતકશરીરે, અથવા કપોતકશરીરે ઇવ ધૂસરવર્ણસાધર્મ્યાદેવ કપોતકશરીરે કૂષ્માણ્ડફલે એવ, તે ઉપસસ્કૃતે-સંસૃતે, તે હિ નો અત્યેતિ મહુપાપત્વાત્ ” । માર્જારો વાયુવિશેષસ્તદુપશ્મનાયકૃતં સંસ્કૃત માર્જારકૃતમ્ ।

અપરે ઇત્યાહુઃ-માર્જારો બિદાલિકામિથાનો વનસ્પતિ વિશેષઃ તેન કૃત માવિત યત્તત્તથા, કિં તત્ । ઇત્યાહુઃ કુર્કુટક માંસકમ્-ધીજપૂરકમ્, કટાદમાહરાહિતિ ’ નિરવધત્વાદિતિ ।

પ્રકરણ ૩૪ મું.

પૂ. ગુલાબચંદ્રજીનું મંતવ્ય

મારા આત્મબધુ ધર્મોનદ કૌસામ્બીજીએ, જૈનશ્રમણ માસાહાર કરતા હતા, તે વાત સાબિત કરવા, સત્ય સમજ્યા વિના, આચાર્ય દશવૈકાલિક, ભગવતી સૂત્રના ઉત્તારા આપી દીધા પરંતુ એ ત્રણે સૂત્રો, માસાહારના વિધાયક સૂત્રો નથી તે સૂત્રો વનસ્પતિના નિર્દોષ આહારના વિધાયક છે

‘ભગવાન બુદ્ધ’ના ઉત્તરાર્ધના પૃ ૯૯મા લખ્યું છે કે—
‘માંસાદ્યારાવિષયી પ્રસિદ્ધ જૈનસાધુર્ષે મત, ’ આ પ્રકારના મથાળા નીચે સરાસર, અસત્ય ફેલાવીને લખે છે કે—

સ્થાનકવાસી વૃદ્ધ ગુલાબચંદ્ર સાધુ કાંદીં અતરાંવર બસલે હોતે. તે તેધૂનચ આપલ્યા શિષ્યાલા મ્હણાછે—
‘યા મ્હસ્થાનેં દોન ઉતાચ્યાંચા જો અર્થ લાવલા, તો ચ બરોબર આહે આધુનિક ટીકાકારાનીં કેહેલે અર્થ ઠીક નવ્હત. હ્યા દોન ઉતાચ્યાં શિવ્રાય વત્યાચ ટિકાળીં જૈન-સાધુ માસાહાર કરીત હોત, યાલા આધાર સાંપડતાત.”

આનો મતલબ એમ છે કે—કોઈ જૈન પડિતની સાથે, કૌસામ્બીજી, અમદાવાદમા આતુર્ભાસ સ્થિત જૈનાચાર્ય

પૂજ્ય શ્રી ગુલાબચંદ્રજી મહારાજ અને એમના પ્રસિદ્ધ શિષ્ય બારતભૂઝણ પ ૨ શતાવધાની શ્રી રત્નચંદ્રજી મહારાજની પાસે ગયા તેમની સાથે કેટલીક પ્રાસંગિક વાતચીત થઈ

પ્રિય પાઠકો ! બા બૂ. પ ૨ શ રત્નચંદ્રજી મહારાજની સાથે કેટલોક વખત, કોઈને કોઈ વિષય પર વાતચીત થઈ તે વિશે કૌસામ્બીજીએ વધુ લખ્યું નથી માત્ર એટલું લખ્યું છે કે, તે (રત્નચંદ્ર સાધુ) મ્હણાલે-તુમ્હો આમચે પ્રાચીન માણુ માસાહાર કરીત હોતે, અલે લિહન આમચ્યા ધર્માદર આઘાત કેલાન-હેં ઠીક નવ્હેં ' એનો સારાશ એમ છે કે-રત્નચંદ્રજી સાધુ બોલ્યા કે, તમે લખ્યું છે કે -પ્રાચીન સાધુ માસાહાર કરતા હતા એમ લખીને અમારા જૈન ધર્મ પર મિથ્યા આક્ષેપ કર્યો, તે ઠીક કર્યું નથી

ગુલાબચંદ્રજી મહારાજ રત્નચંદ્રજી મહારાજના ગુરુ વર્ધ છે એમણે પણ, જે રત્નચંદ્રજી કહે છે તેમ કહ્યું હતું પરંતુ પૂ ગુરુએ જે કહ્યું તેનાથી ઉલટું લખી માર્યું કે આ ગૃહસ્થે જે ઉતારાનો જે અર્થ કર્યા છે તે ખરોખર ઠીક છે, -આજકાલના ટીકાકારોએ કરેલો અર્થ ઠીક નથી આ જે ઉતારાઓ સિવાય બીજા પણ સારા સારા સ્થળે, જૈન સાધુ માસાહાર કરતા હતા, તે માટેના આધાર મળે છે

ગુલાબચંદ્રજી મહારાજનું નામ લઈને કહેવાથી, કૌસામ્બીજીનો સર્વ લેખ મિથ્યા પડે છે અને ભગ્વીનોની

અજ્ઞાન જનતાને ધોકા દેવા સિવાય તેમા કશું જ તથ્ય નીકળતું નથી .

આચાર્ય શ્રી ગુલાબચંદ્રજી મહારાજ હાલ કાઠિયાવાડમા કાઠી ગામ જેતપુરમા વિરાજે છે. એમને કૌસામ્બીજીના ઉક્ત લેખ વિશે પૂછ્યું તો પૂજ્યશ્રીએ જે કહ્યું તે નીચે મુજબ છે .

“ મે (પૂજ્ય શ્રીએ) ૧૯૮૫મા અમદાવાદમા માસાહાર સખધી વાત કરી હોય તેવું મારા લક્ષમા નથી. ઉપરાન્ત જૈન શ્રમણો માસાહાર કે દારૂ વગેરેનું લક્ષણ કદી નથી કરતા. ત્યાં આ છૂટ કયાથી હોય ? માસાહાર બાબતથી હું તદ્દન વિરુદ્ધ છું ધર્માનંદ કૌસામ્બીએ ‘ ભગવાન ખુદ ’ નામના પુસ્તકમા જે છપાવ્યું છે તે વાત વજૂદ વગરની છે તે વાત સાથે હું સમત નથી તે માસાહાર વાળી વાત મને મજૂર નથી એ મારો ખુલાસો છે.

સજ્જનો ! પૂજ્ય ગુલાબચંદ્રજી મહારાજને સાફ કહ્યું છે કે, કૌસામ્બીજીએ જે માસાહારની બાબત જૈનો માટે લખી છે તે ખોટી છે—પ્રમાણ રહિત છે સાધારણ જૈન અથવા જૈન શ્રમણ કોઈપણ વાર, માસાહાર કરતા નથી

મહાનુભાવો ! આ પૂજ્ય શ્રી ગુલાબચંદ્રજી મહારાજના સુશિક્ષિત ભારતભ્રમણ ૫૨ શતાવધાનીજી મહારાજે, ‘ રેવતીદાન સમાલોચના ’ નામના પુસ્તકમા, જે માસાહારના વિષયમા, જૈનશાસ્ત્રોના અજ્ઞનોએ ભ્રમણાત્મકવાદ ફેલાવ્યા છે, તે અંગે સપ્રમાણ, મચોટ ખુલાસો કર્યો

છે, શું એમના દિક્ષિત, શિક્ષિત ગુરુ, ‘ માસાહાર ’નું વિધાન કરે ? આ વાત કેઈ પણ અસંપૂર્ણ, માનવાને તૈયાર નહિ થાય

પ્રિય પાઠકો ! આપ ‘ રેવતીદાન સમાલોચના ’ જરૂર વાંચો તો આ ‘ જૈન શુદ્ધાહાર વિચાર ’ પુસ્તક સમજવામા તે મદદકર્તા થઈ પડશે



પ્રકરણ : ૩૫મું

ખોટી આશંકા

મારા આત્મબધુ ધર્માનંદ કૌસાર્થીજી, એક અસત્ય
- આશંકા કરીને, ' જૈન શ્રમણોનો માસાહાર ' મિથ્ય કરવા
- માગે છે, પરંતુ એમની આશંકા નિર્મૂલ છે

પૃ ૧૦૬ મા લખે છે કે,

“ તે પૂર્વકાલીન તપસ્યાંપ્રમાણે જંગલાંતીલ પઢાંમુઢાંવર
નિર્વાહ કરૂન ન રહાતાં લોકાંનીં દિલેલ્યા મિલેવર
અવલબૂન રહાત. આણિ ત્યાકાલીં નિર્માસમત્સ્ય મિલ્લા
મિલ્ળેં અશક્ય હોતે બ્રાહ્મણ યજ્ઞાંત દ્વારોં પ્રાણ્યાંચા વધ
કરૂન ત્યાંચેં માંસ આજૂવાજૂચ્યા લોકાંના વાટીત છેદયાં-
તીછ લોક દેવતાંના પ્રાજ્યાંચેં વલિદાન કરૂન ત્યાંચે માંસ
ચાત યા શિવાય ચાટીક લોકધર ચૌકાત ગાર્હલા
મારૂન તિચેં માંસ વિકાવયાસ વસત અશાસ્થિતોત પક્ષ
અન્નાચ્યા મિલેવર અવલબુન રહણાચ્યા શ્રમણાના માંસા-
શિવાય મિલ્લા મિલ્ળેં કસે શક્ય હોતે ? ”

આનો મતલબ નીચે મુજબ છે કે તે લોહો, પૂર્વ-
- કાળમા, તપસ્વીઓની માફક જંગલના ફળ, ફૂલ પોતાની

વગેરેથી આજીવિકા કરતા નહોતા પરંતુ લોકોએ આપેલી ભિક્ષાનું અવલંબન કરીને, આજીવિકા કરતા હતા. પરંતુ તે કાળમાં માસ મત્સ્યથી રહિત ભિક્ષા મળવી મુશ્કેલ હતી કેમકે બ્રાહ્મણ લોકો યજ્ઞોમાં પ્રાણીઓનો વધ કરી, તેમનું માસ લોકોને આપી દેતા હતા. નાના નાના ગામડાઓમાં પણ લોકો દેવીને, પ્રાણીઓનું બલિદાન આપતા હતા ને તેમનું માસ ખાતા હતા એ સિવાય ખાટકી (કસાઈ) મેદાનમાં ચોપાટીની ઉપર ગાયોને મારીને માસ વેચતા હતા. એવે સમયે પકાવેલ અન્ન પર રહેવાવાળા શ્રમણોને માસ વિનાની ભિક્ષા મળવી કેવી રીતે શક્ય હોય ?

આ પ્રકારની શકાશીલ ગોલમાલ લખીને, અજ્ઞાન જનતાને તેઓ એમ બતાવવા માગે છે કે, જ્યાં ત્યાં હિંસા થતી હતી માસ પુષ્કળ મળતું હતું પકાવેલું અન્ન - (માસરહિત) મળતું નહોતું.

કૌસામ્બીજીએ આ શકા, જૈન શ્રમણોને ધ્યાનમાં રાખીને જો કરી હોય તો કહેવું પડશે કે કૌસામ્બીજી પોતાની અજ્ઞાનતાનું પદ્ધતિન માત્ર કરી રહ્યાં છે, કારણ કે જૈન સાધુ જગલમાં રહે છે, ને તપશ્ચર્યા કરે છે. વસતિમાં નહિ, એમ કહેવું એના કરતા વધુ સાચું છે કે જૈન શ્રમણ કોઈ કોઈવાર જગલમાં પણ રહે છે, ને કોઈ કોઈવાર વસતિમાં પણ રહે છે સ્મશાન, શૂન્યગૃહ ઇત્યાદિમાં પણ રહે છે.

જગલમાં રહેનાર કે બગીચામાં રહેનાર સાધુ, ભિક્ષાચરીને માટે, મોટે ભાગે વસતિમાં આવતા હતા.

અવસર્પિણીકાલમાં ભરતક્ષેત્રમાં આઘ ધર્મપ્રવર્તક ઋષભદેવના શાસનમાં ધર્મરુચિ મહામુનિનો અધિકાર છે કે- ધર્મધોષ નામના મહામુનિ આચાર્યદેવ ફરતા ફરતા ચ પાનગરીમાં આવ્યા સુરભિ નામના ઉધાનમાં નિવાસ કર્યો એમના શિષ્ય ઘેર તપસ્વી તથા રૂપ મહાત્મા ધર્મરુચિ મહામુનિ, માસક્ષમણ (એક મહિનાની તપસ્યા બાદ) ના પારણામાં ગુરુદેવ પાસે આજ્ઞા માગે છે કે-

“ તદ્દા સે ધમ્મરુદ્ધ અણગારે માસસ્વમણપારંગસિ પદમાણ પોરસીણ સજ્ઞાયં કરેત્તિ ૨ ત્તા વીયાણ પોરસીણ પર્વં જહા ગોયમસામી તદેવ ઉગ્ગાહેતિ ૨ ત્તા તદેવ ધમ્મ- ઘોસં થેરં, આ પુચ્છઈ ૨ ત્તા, જાવ ચંપાનયરી ઉચ્ચનીચ- મજ્જમકુલાર્દ જાવ અદમાણે જેણેવ નાગસિરીણ માહ્ણીણ ગિહે તેણેવ અણુપવિદ્ધે ”

જ્ઞાતા સ ૧૬

હે ગુરુદેવ ! આપની આજ્ઞા હોય તો આજ, એક મહિનાના પારણા હોવાથી હું આ ચ પા નગરીના ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુલમાં સામુદાયિક લિક્ષા લેવા બાદ ગુરુએ આજ્ઞા આપી કે યથાસુખ બન્યો ધર્મરુચિ મુનિ નગરીમાં ફરવા લાગ્યા. ફરતા ફરતા નાગેશ્રી બ્રાહ્મણીના ઘર પર આવ્યા બ્રાહ્મણીના ઘેરથી તુભડીનું શાક લીધું.

ખુદ ઋષભદેવ ભગવાન બાર મહિના સુધી લિક્ષાટન કરતા રહ્યા વર્ષને અન્તે શ્રેયાસ રાબાને ત્યાથી શેરડીના સાહાનો રસ લાવીને તેમણે પારણુ કર્યું પરંતુ કદાપિ તેમણે, મનથી અભક્ષ્ય વસ્તુની ઈચ્છા કરી નહિ તેમના ઘણા

શિષ્યો ભૂખ્યા સથારો કરી મરણને શરણ થયા, તોપણ તેમણે અબક્ષ્ય માસ ખાધું નહિ ભગવાનના કેટલાક શિષ્યો પતિત થઈને કદ-મૂલાહારી બન્યા, પરંતુ માસ તો તેમણે ખાધું જ નહિ આ વાત, જૈન સિદ્ધાતોમા પ્રસિદ્ધ છે ઋષભદેવની પરપરામા અસખ્ય સાધુ-સાધ્વી થઈ ગયા એ પ્રમાણે અજિતનાથ ભગવાનથી મારીને આજ સુધી, જૈન શાસનમા એક પણ ઉદાહરણ એવું નથી કે જે કૌસા-મ્બીજીની અસત્ય શકા સત્ય બનાવે

ખાવીસમા તીર્થંકર ભગવાન નેમિનાથના, અણ્ણિક સેનાદિક, સમાન આકૃતિવાળા, મુનિઓ, બબ્બે બબ્બેની ટોળીમા, કૃષ્ણ વાસુદેવની માતૃશ્રી દેવકી મહારાણીને ત્યાં ક્ષિક્ષાને માટે ગયા. દેવકી મહારાણીએ મુનિઓને વિધિ-પૂર્વક મિથાન્ન મોઢકો વહોરાવ્યા છેલ્લા બે મુનિઓને પણ તેવી જ ભિક્ષા આપી, જેવી પહેલા ચાર મુનિઓને આપી હતી મહારાણી દેવકીને શકા થઈ એ શકાના નિવારણ માટે તેણે મુનિને વિનયપૂર્વક પૂછ્યું કે-

તય્રાણ તરચણ તથે સઘાઢે વારવડનગરીણ સ્વચ્ચનીય જાવ પહિલામેત્તિ ૨ ત્તા એવં વયાસી કિણ્હં દેવાણુપ્પિયા ?
 કિણ્હવાસુ દેવસ્સ ઇપ્પીસે વાર વતીપનગરીણ વારસ્સ જોયણ આયામે જાવ ૦ પચ્ચક્ક વેવલોકમૂયાણ સમણા ણિગ્ગથાણં સ્વચ્ચનીય જાવ અહ્મમાણા મત્તપાણં નો લપત્તિ, તઓણં તાહ વેવ કુલાઈં મત્તપાણા મુજા ૨ અણુપવિસત્તિ ॥ ૧૦ ॥

તણ તે અણગારા દેવદેવીણ એવં વયાસી, નો સ્વલ્લ

દેવાણુપિયા ? કળ્હં વાસુદેવસ્સ ઇમીસે વારવલીણ નગરીણ
જાવ અહમાણા મત્તપાણે નો લભ્મહ । (અપિ તુ લભ્મહ)
નો ચેવ ણં તાહં ચેવ કુલાહં દોચ્ચપિ તથ્થપિ મત્તપાણીણ
અણુપવિસંતિ ॥૧૧॥

અંતકૃત વર્ગ ૩ મ ૮

ભાવાર્થ—પ્રત્યક્ષ દેવલોક સમાન, આ દ્વારકા
નગરીમા સુખસપ્ત, ઋદ્ધિસપન્ન અનેક હુન્નરો દાતાઓ
રહે છે. તો શુ એમને ત્યાથી શ્રમણુનિર્જીથોને લોજન
પાણીની ભિક્ષા નથી મળતી કે જેથી મુનિઓને વારવાર
આ (એક જ) જ કુળમા ભિક્ષાને માટે જવું પડે છે.

દેવકીના સશયનુ નિવારણ કરવા મુનિ કહે છે કે,
હે દેવની દેવી ! તારા કૃષ્ણ વાસુદેવની રાજધાની, પ્રત્યક્ષ
સ્વર્ગ જેવી દ્વારકા નગરીમા અનેક હુન્નરો દાતાઓ છે.
અને શ્રમણોને ઉચ્ચ, નીચ, ને મધ્યમ ગોત્રમાથી ભિક્ષા
(અન્ન, પાણી) સુલભ રીતે મળે છે નથી મળતા એવી
કોઈ વાત નથી શ્રમણુ નિર્જીથોને પણ એક જ કુળમા
વારવાર જવું પડતું નથી તમને સશય થવાનું કારણ
જુદું છે.

લલિતપુગ્ના નાગગૃહસ્થના છ પુત્રો, સમાન આકૃતિ,
વય, રંગ, રૂપ વગેરેથી સરખા જણાઈએ છીએ. અમારી
માતા સુલસા છે ભગવાન અરિષ્ટ નેમિનાથની વાણી
સાંભળીને, સ સાગ્ને અનિત્ય જાણી અમે સર્વત્યાગ કર્યો
ને ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી જે દિવમથી દીક્ષા લીધી તે

દિવસથી, કર્મનો ક્ષય કરવા માટે, અમે છઠ્ઠી છઠ્ઠી તપસ્યા કરીએ છીએ આજે છઠ્ઠી પારણ હોવાથી ભગવાનની આજ્ઞા લઈ, દ્વારકા નગરીમા જીવ નીચ ને મધ્યમ ગોત્રમા ભિક્ષા લેતા લેતા તમારે ત્યાં આવ્યા છીએ જે પહેલાં જે મુનિઓ આવ્યા હતા તે અમે નહોતા અને અમે પહેલાં આવ્યા નહોતા અમારી ત્રણે ટોળીના સાધુઓ ભિન્ન ભિન્ન છે

પાર્શ્વનાથ તીર્થંકરના શ્રમણ નિર્થ થોની સખ્યા પણ હબરોની હતી એમના શિષ્યોમા કેશીશ્રમણ પ્રખ્યાત છે તે મહામુનિ, રાજા પ્રદેશીને પ્રમોદ દેવા માટે ગયા રાજા પ્રદેશી બહુ જ હિંસક હતો રાજાનો બાઈ ચિત્તસારથી દયાળુ હતો તે રાત્રિનિ મનમા એક જ વિચાર કર્યા કરતો હતો કે, મારો બાઈ હિંસા છોડી ક્યારે દયાધર્મી બને ? કોઈ રાજાના કામ અગે ચિત્તસારથીને શ્રાવસ્તી નગરીમા જવું પડ્યું ત્યાં પારસનાથ ભગવાનના શિષ્ય કેશી મુનિના દર્શન થયા એમનો ઉપદેશ સાંભળી ચિત્તસારથી શ્રાવક બન્યો ચિત્તસારથીએ (મુનિને) શ્વેતાશ્વિનકા નગરીમા આવીને, રાજા પ્રદેશીને ઉપદેશ કરવાની વિનંતિ કરી. જવાબમા મુનિએ કહ્યું કે-તારો બાઈ દુષ્ટસ્વભાવી છે ત્યાં શ્રમણપ્રાહ્મણોને કષ્ટ આપવામા આવે છે ચિત્તસારથીએ કહ્યું કે, ભગવન્ પ્રદેશીથી શુ કામ છે ?

તણં સે ચિત્તસારહી કેસીકુપારસમણ एव वयासी,
किन्ति भन्ते ! तुम्ह पणसिणा कायन्व ! अत्थि ण भन्ते !
सेवियाए नयरीए अन्ने वहषे ईसर तलवर जाव० सत्य-

વાહપ્પમિયા, જેણ દેવાણુપ્પિણ વંદિસ્સતિ નમંસંતિ, જાત્ર
પજ્જુવાસિંત્તિ, વિત્તલેણં અસણ પાણ સ્વાહમ સાહમેણ પઢિ
લામિસ્સંતિ, પઢિહારિણ પીઠફલ્લગસેજ્જા સંચારણ
ઉવનિમંતિસ્સતિ ॥

(૨૨ રાજગ્રન્થીય)

અર્થ—ચિત્તસારથી શ્રમણોપાસક કહે છે કે હે ભગવન્ !
આપને રાજ પ્રદેશીથી શુ કામ છે ? શ્વેતામ્બિકા નગરીમા
ઘણા ઈશ્વર (ગૃહપતિ) કોટવાલ, રાજ, મહારાજ, શેઠ,
શાહુકાર છે તે બધા, આપની સેવા સુશ્રુષા, ભક્તિ, વક્ત્ર,
નમસ્કાર વગેરે કરશે આપ સર્વ શ્રમણ નિર્જીયેને બહુ
અન્ન, પાણી, ખાદ્ય, સ્વાદ્ય વગેરે ભક્તિપૂર્વક ભિક્ષામા
આપશે અને પાટ, પાટલા, શય્યા, સથારાઓ પણ મળશે

પ્રિય પાઠકો ! હૂં રાજ પ્રદેશીની નગરીમા
પણ સુનિચ્છેને નિર્દોષ, શુદ્ધ, આહારપાણી મળતા હતા
એ સિદ્ધાંતથી સાબિત છે

કેશીકુમાર શ્વેતામ્બિકા નગરીમા આબ્યા રાજને
ઉપદેશ આપ્યો. જીવ કાયા, બન્ને એક છે—ભિન્ન
ભિન્ન નથી, સ્વર્ગ નરક આદિક પણ નથી, આ પ્રકારની
માન્યતા રાજ માનતો હતો ને તે રીતે તે નાસ્તિક હતો.
રાજ પ્રદેશી ને કેશી શ્રમણ વચ્ચે ઘણી જ ચર્ચા ચાલી.
આખરે રાજ પ્રદેશી બધા પાપ છોડી, અહિંસાદિ બાર
મતધારી શ્રાવક બન્યો.

એણે પોતાના રાજ્યની આવકના ચાર ભાગ કર્યા
એક ભાગમાથી તેણે દાનશાળા ઊભી કરી ને તમામ દાન

લેવાવાળાને અન્નદાન દેવા માડયું વળી શ્રમણ નિર્થક થોને પ્રાસુક, એષણિક, ચૌદ પ્રકારના દાન દેતા, સામાયિક, યૌષધવ્રતાદિ કરીને, તે પોતાની જિંદગીને સાર્થક કરવાવાળો બન્યો.

एणेणं भारेण महइमहालियं कूडागारसाल करिस्सामि ।
तत्थण बहुहिं पुरुसेहिं दिणमत्तिमत्तवेयणेहि, विउलं
असण पाण स्वाइम साइमं उवक्खवावेत्ता बहुण समणं
माहाण भिक्खुयाणं पंथिय पहियाणय परिभाएमाणे २
बहुहिंसी लवय पच्चक्खाण पोसहोक्खासेहिं जाव विहरि-
स्सामि । तिकहु जायेव दिसि पाउभूए तामेव दिसि पडि-
गए ॥ तएण से पएसी राया कल्लं पाउ जाव तेयसा
जलते सेयविया पमोक्खाइ सत्तगामतहस्साइ चत्तारि
भाए करेइ, एग मागं बल वाइणस्स दलयति, जाव कूडा-
गार साल करेति तत्थ णं बहुहिं पुरुसे, जाव उवक्खवा-
वेत्ता बहुण समणमाहाणाण जाव परिभाएमाणे विहरति ॥
(राजमञ्जीय ८३)

અર્થ—શ્રીકેશી શ્રમણનો ઉપદેશ સાંભળી, શુરુદેવની સમક્ષ, આ પ્રકારનો નિશ્ચય બાહર કર્યો કે—મારા શ્વેતાશ્ચિકા સહિત સાત હજાર ગામોની જે આવક છે તેનો ઉપયોગ આ પ્રકારે થશે એક વિભાગ—બબ્બનામાં, એક વિભાગ—ચીજો ને અન્ત પુરના ખર્ચમાં, એક વિભાગ—રાજ્યની વ્યવસ્થામાં, એક વિભાગ—અનેક મનુષ્યોને વેતન આપી, અન્નક્ષેત્ર (દાનથાળા) ખોલવામાં ખર્ચો કરવામાં

આવશે તેમાથી લોજનાથી, શ્રમણ (શાક્ય વગેરે) બ્રાહ્મણ, ભિક્ષાચરી, અતિથિ, કૃપણ, અનાથ, અપંગ, પથિક, અસાહાય્ય, વગેરે જેને અન્ન, વસ્ત્રની જરૂર હશે તેમને અન્ન વસ્ત્ર આપવામા આવશે

રાજા પ્રદેશીએ ગુરુ સમક્ષ જે પ્રકારનો નિશ્ચય કર્યો તેનો અમલ તેણે ખીળ દિવસથી જ કર્યો.

હવે ખુદ રાજા પ્રદેશી અનેક શીલ, મત, પૌષધ, ઉપવાસ ધર્મકરણી કરવા લાગ્યો અને શ્રમણ નિર્થયાને પ્રાસુક, ઇષણિક, અસંગ, પાણં, સ્વાદમં, સાદમં, વત્ય પદિગદ્ધ કમ્બલ, પાયપુચ્છણ, પદિહારિણ, પીઢફલગસેજ્જા-સંચારદ્ધ ઉસદ્ધમેસજ્જેણં પદિલાભેમાણે વિહરઈ ”

રાજા પ્રદેશી ઉક્ત ધર્મકરણીથી કર્મક્ષય કરીને, સૂર્યાભિદય નામક દેવ થયો ત્યાથી માનવતાને પ્રાપ્ત કરી તે મોક્ષમા જશે કૌસામ્બીણએ લખ્યુ કે-“ શ્રમણાંના માંસા શિવાય મિદ્ધા મિલ્લણં કસે દોતે ” આમ લખવુ તે કેટલું અજ્ઞાનાત્મક છે એનો વિચાર પાઠક પોતે જ કરે

આ તો પાર્શ્વનાથ ભગવાન સાધુની વાત થઈ, હવે આગળ મહાવીર ને તેમના શાસનની વાત સાલજો

શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ત્યા સુધી કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થયુ ત્યા સુધી ઘોર તપશ્ચર્યા કરી. તેની સખ્યા અગાઉના પ્રકરણમા આપી દીધી છે તેમણે રોજ, પ્રતિદિન તો લોજન લીધુ જ નહોતુ બ્યારે પારણું

હોય, પારણાનો દિવસ હોય ત્યારે જ તેઓએ લોજન લીધું હતું. ૩૪૯ પારણા થયા જેમા ૨૮૦ દિવસ તો માત્ર હુખા ભાત, ખોરકુટીનું ચૂર્ણ અને અડદ એ ત્રણ ચીજોનું જ લોજન કર્યું હતું છે કે—

“અદુજાવર્ઙ ત્ય લૂહેનં, ઓયણ મંથુ કુમ્માસેણ ।

ણ્તાણિ તિન્નિ પદિસેવે, અદ્દમાસેય જાવણ મગગ્ગં ॥૫૧૩॥

(આ પ્ર અ ૫ ૩ ૭)

આનો અર્થ ઉપર કહી દેવામા આવ્યો છે

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે દિવસના ઉપવાસ સહિત દીક્ષા લીધી હતી. એ તપનું પ્રથમ પારણું—‘કેલ્લાક-સનિવેશ ’ ગામના રહાશબહુલ પ્રાકાશનના ઘેર થયું પારણામા લોજન ‘પાયસ’ ખીર હતી ફાનની મહત્તાથી વસુધારા વૃષ્ટિ થઈ

‘કોલ્લા બહુલે છદ્દસ પયસ વસુધારા ‘કોલ્લાક-સનિવેશે બહુલો નામ વ્રાહ્મણઃ ષષ્ઠસ્ય તપોવિશેષસ્ય પારણે પાયસમુપનીતવાન્, તદ્ગૃહે વસુધારા પતિતેતિ”

इति वचनात् ।

ભગવાનની પદર દિનની તપસ્થાનું પારણું ઉત્તર-વાયાલ ગામમા નાગસેનના ઘેર, ખીરના લોજનથી થયું

‘તઓ સોમી ઉત્તરવાચાલગઓ, તત્થ પક્કલ્લક્કલ્લમણ-પારણતે અતિગઓ તત્થ નાગસેણગિહવડ્ડણા સ્વોરમોયણેણ પદિલામિઓ, પચ દિવ્વાણિ પાઠમ્ભૂયાણિ ”

इतिवचनात् ।

આવશે તેમાથી ભોજનાર્થી, શ્રમણ (શાક્ય વગેરે) બ્રાહ્મણ, ભિક્ષાચરી, અતિથિ, કૃપણ, અનાથ, અપંગ, પથિક, અસાહ્ય, વગેરે જેને અન્ન, વસ્ત્રની જરૂર હશે તેમને અન્ન વસ્ત્ર આપવામા આવશે.

રાજા પ્રદેશીએ ગુરુ સમક્ષ જે પ્રકારનો નિશ્ચય કર્યો તેનો અમલ તેણે ખીળ દિવસથી જ કર્યો.

હવે ખુદ રાજા પ્રદેશી અનેક શીલ, વ્રત, પૌષધ, ઉપવાસ ધર્મકરણી કરવા લાગ્યો અને શ્રમણ નિર્ગથાને પ્રામુક, ષણિક, અસળં, પાળં, સ્વાઈમં, સાઈમં, વત્ય પઢિગઢ કમ્બલ, પાયપુચ્છણ, પઢિહારિણ, પીઢફલગસેજ્જા-સંચારહ ઉસહમેસજ્જેણં પઢિલાભેમાણે વિહરઈ ”

રાજા પ્રદેશી ઉક્ત ધર્મકરણીથી કર્મક્ષય કરીને, સૂર્યો-ભિદ્ય નામક દેવ થયો ત્યાથી માનવતાને પ્રાપ્ત કરી તે મોક્ષમા જશે કૌસામ્બીજીએ લખ્યુ કે-“ શ્રમણના માંસા શિવાય ભિક્ષા મિલળે કસે હોતે ? આમ લખવુ તે કેટલું અજ્ઞાનાત્મક છે એનો વિચાર પાઠક પોતે જ કરે

આ તો પાર્શ્વનાથ ભગવાન સાધુની વાત થઈ, હવે આગળ મહાવીર ને તેમના શાસનની વાત સાલળો.

શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જ્યાં સુધી કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થયુ ત્યાં સુધી ઘોર તપશ્ચર્યા કરી. તેની સખ્યા અગાઉના પ્રકરણમા આપી દીધી છે તેમણે રોજ, પ્રતિદિન તો ભોજન લીધુ જ નહોતુ જ્યારે પારણ

હોય, પારણાનો દિવસ હોય ત્યારે જ તેઓએ લોજન લીધું હતું ૩૪૯ પારણા થયા જેમા ૨૮૦ દિવસ તો માત્ર લુખા ભાત, ખોરકુટીનું ચૂર્ણ અને અડદ એ ત્રણ ચીજોનું જ લોજન કર્યું કહ્યું છે કે—

“અદ્વજાવર્કે ત્ય લૂહેનં, ઓયણ મંથુ કુમ્માસેણ ।

ચૂતાણિ તિન્નિ પઢિસેવે, અદ્વમાસેય જાવણ મગવં ॥૫૧૩॥

(આ પ્ર અ ૫ ૩ ૭)

આનો અર્થ ઉપર કહી દેવામા આવ્યો છે

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ બે દિવસના ઉપવાસ સહિત દીક્ષા લીધી હતી. એ તપનું પ્રથમ પારણુ—‘કોલ્લાક-સનિવેશ’ ગામના રહાશખહુલ ગ્રાહ્યણના ઘેર થયું પારણામા લોજન ‘પાયસ’ ખીર હતી દાનની મહત્તાથી વસુધારા વૃષ્ટિ થઈ

‘કોલ્લા બહુછે છદ્રસ્સ પયસ વસુહારા ‘કોલ્લાક-સનિવેશે બહુલો નામ બ્રાહ્મણઃ પશ્વસ્ય તપોવિશેષસ્ય પારણે પાયસમુપનીતવાન્, તદ્ગૃહે વસુધારા પતિતેતિ”

इति वचनान् ।

ભગવાનની પછર દિનની તપસ્થાનું પારણુ ઉત્તર-વાચાલ ગામમા નાગસેનના ઘેર, ખીરના લોજનથી થયું

‘તઓ સોમી ઉત્તરવાચાલગઓ, તત્થ પક્કલક્કલમણ-પારણતે અતિગઓ તત્થ નાગસેણગિહવડ્ડણા સ્વોરમોયણેણ પઢિલામિઓ, પચ દિવ્વાણિ પાઞ્ચભૂયાણિ ”

इतिवचनान् ।

દીક્ષા લીધા બાદ બીજા વર્ષનું ચોમાસુ રાજગૃહ નગરીમા હતુ ચાર માસખમણુ તેમણે કર્યું પ્રથમ પારણુ વિજયગૃહપતિના ઘર, પર, ચાર પ્રકારના લોજનથી થયુ. બીજુ પારણુ આનંદ ગૃહપતિના ઘર પર ચાર પ્રકારના લોજનથી થયુ ત્રીજુ પારણુ સુનંદ નામના ગૃહપતિના ઘર પર, સર્વ પ્રકારના ચાર પ્રકારના આહારથી થયુ ચોથુ પારણુ ‘કોદ્ધાક સનિવેશ’મા બહુલ પ્રાદ્યણુના ઘર પર થયુ. પરમાનંદ લોજન પદાર્થો હતા આ ચાર પારણુ રાજ ગૃહનગર તથા તેની આસપાસના ગામોમા થયા બધાને ઘેર દ્રવ્યશુદ્ધ, દાતાશુદ્ધ, પાત્રશુદ્ધ (દાન) હોવાથી પાત્ર દિવ્ય પ્રગટ થયા એનું વર્ણન અમે આપી દીધું છે એ વિશેનો વધુ ખુલાસો ભગવતીના પદરમા શતકમાથી મળી ગ્હેશે ભગવાન મહાવીર સ્વામી ‘જળુસડ’ ગામ આવ્યા ત્યા સિદ્ધાર્થના ઘર પર ‘ખીન્કર’થી પારણુ કર્યું. કંઈ છે કે—

“તતો મગવં જમ્બૂસદં નામ ગામ ગઓ, અચ્છારિયા મત્ત તદ્દેવ નવર તત્થ સ્વીરકૂરે તેહિ વિ તિહેવ ઘરિસિઓ જિમિઓ અ “ઈતિ વચનાત્ ॥”

પ્રભુ મહાવીરને છ મહિના સુધી સગમદેવે ભારે ઉપસર્ગ કર્યો ગોકુલ ગામમા આવીને પ્રભુએ ‘વત્સવાલ’ વૃદ્ધાના ઘર પર પમાન્નથી પારણુ કર્યું.

“તાહે સામી વિત્તીય દિવસે તત્થેવ ગોડલે દિદ્ધતો વચ્છવાલ યેરિણ દોસીણેણ પાયસેણ પહિલામિઓ, તતો પંચદિવ્વાણિ પાઠભૂયાણિ । ઇતિ વચનાત્ ।”

ભગવાન મહાવીર સ્વામીને મહાન્ ઉચ્ચ અભિયંત્રરૂપ તપ હતુ તેને પાચ મહિના પચીસ દિવસ થઈ ગયા હતા। કૌસારમ્બી નગરીમા ધનશેઠના ઘર પર ચઢનખાળાના હાથથી અડદના બાકળાથી પારણુ કયું

“ સામિળા પાળી પસારિઓ, ચલ્લિ દોડિ પુણો અમિગ્ગહો પચદિલ્લાણિ તે લાલાતય વત્થા ચેવ જાયા ઇત્યાદિ ”

પ્રિય બધુઓ ! ભગવાન મહાવીર સ્વામીને જે જે લોજન મળ્યુ તે તે આપની સમક્ષ બતાવ્યુ છે તેનુ સંપૂર્ણ વર્ણન તો અત્રે અશક્ય છે

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આર્યદેશમા તેમજ અનાર્ય દેશમા વિહાર કર્યો બધી જગાએ નિર્દોષ ભિક્ષાન્નથી જ પ્રભુએ તપોમય જીવનનો નિર્વાહ કર્યો કોઈ પણ જગાએ કોઈ દુષ્ટ માસાહારનુ નિમત્રણ પણ ન કયું

ઉપરના લેખથી આપને ખાતરી થશે કે પ્રાક્ષણોના ઘર પર ભિક્ષા લેવા ગયા ને ત્યાંથી ખીર પરમાન્નની પ્રાપ્તિ થઈ તે જગજહોર છે

કૌસારમ્બીજીને જૈનશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ ન હોવાથી લખી માર્યું કે—

“ અશા પરિસ્થિતીત પક્વાન્નચ્યા મિક્ષેવર અવલબુન રહનાચ્યા અમળાના માંસા શિવાય મિક્ષા મિલળે કસે શક્ય હોતે । ”

એ વાત તો બધા જ સમજી શકે છે કે જેવું આચરણ હોય છે તેવી કલ્પના હોય છે અને એ કલ્પના વડે જ તેઓ જગતને નિરખે છે પોતાના આચરણ કરતા કોઈપણનું શ્રેષ્ઠ, ઉત્કૃષ્ટ, આચરણ જુઓ તો તેને ખરાબ બતાવવાની જ તે ચેષ્ટા કરે છે સારી વસ્તુને ખરાબ બતાવવામાં જ તેમનો ઘણોખરો સમય વ્યતિત થાય છે. જેમ સીતા સતીને માટે, લોકોએ ખોટી આશંકા કરી કે, રાવણને ત્યાં સીતા, આટલા દિવસ રહી, તો તે બળવાન રાવણથી કેમ બચી હોય ? વગેરે.

આ તો કૌસામ્બીજીએ કબૂલ કર્યું છે કે “બૌદ્ધ મિશ્રુ દેસ્સોલ કમીજાસ્ત પ્રાપ્પાણાનં માંસાહાર કરતાન ” તે ઉપરાંત પૃ ૧૦૩ પર લખે છે “બુદ્ધ સમકાલીન કાંઠી તપસ્વી લોક માંસાહાર નિષિદ્ધ સમજત ” એથી અને બીજા ઘણા બૌદ્ધ ધર્મગ્રંથોમાં બુદ્ધલોક માંસાહાર કરતા હતા ને તેમને માંસાહારીને ત્યાંથી માંસાહાર મળતો હતો આ પગથી પોતાના આચરણનો રંગ, જૈનો પર પણ લગાડવા ચાહે, પણ તે કેમ થઈ શકે ? જૈન શ્રમણ પોતાની મૂળ પ્રતિજ્ઞાથી વિરુદ્ધ કાર્ય કેમ કરે ? તે તો સતત એક જ ધૂનમાં રહે છે

“જાઈ સદ્ધાઠ નિક્કલ્લતો પરિયાયઠાણમ્મુત્તમ ।

તમેવ અણુપાલિજ્જા, ગુણે આયરિયસમણ ॥ ” ॥૬૭॥

અર્થ—પૂર્ણશ્રદ્ધા, (આત્મ વિશ્વાસ) તથા વૈરાગ્ય-લાવથી પોતાનું ઘર છોડીને, ઉત્તમ ત્યાગને પ્રાપ્ત કરનાર

ભિક્ષુ જેવી શ્રદ્ધાથી, ત્યાગ દેવ વૈરાગ્યથી, મહાપુરુષો માર-
ફત દર્શાવેલ ઉત્તમ ગુણોમા (મૂલ ગુણ-ઉત્તર ગુણ) તદ્દલીન
રહીને સયમ ધર્મનું પાલન કરે છે

‘કરણ સત્ત્વેણ વદ્યમાણે જીવે જહાવાઈ તદાકારી
યા વિ ભવઈ’

(ઉત્તરા અ. ૨૬)

સત્ક્રિયામા વર્તમાન જીવ, (મુનિ) જેમ બોલે છે
તેમ કરે છે

જૈન શ્રમણુત્પન્ન (દીક્ષા ધારણ કરવાનું) કારણ એ
છે કે એમને શુદ્ધ પશુ સ્વરૂપી આત્માને શરીરબંધનથી
સ્વર્વથા મુક્ત કરવો તે છે-પેટ ભરવું તે નહિ

અલબત્ત જ્યાં સુધી ઉપરોક્ત કાર્યની સિદ્ધિ થઈ
નથી અને જીવિત રહેવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે, તો શરીરના
નિર્વાહને માટે નદોષ, નિર્જીવભિક્ષા જૈન શ્રમણોએ ગ્રહણ
કરવી જોઈએ પ્રાણ બાલે જાય પરંતુ અભક્ષ્ય, માસનું તો
ભક્ષણ નહિ જ કરવું જોઈએ આ જ સાચો સયમ છે,
આ જ આત્મબલ છે, આ જ ત્યાગ છે, આ જ તપ છે.
આવી દેહ પ્રતિજ્ઞાવાન જ સાચો જૈનશ્રમણ છે

મારા આત્મબળ ધુ કૌમાર્યીજીનું ઉક્ત લાખાણુ બિલ-
કુલ અસત્ય છે અને જૈન સમાજને કલ કિત કરવા સિવાય
તેમા બીજું કશું જ તથ્ય નથી

જૈન સિદ્ધાંતોમા (ભગવતી, અતકૃત, દશાગ, અનુ-
ત્તરોપવાઈ આદિ) આ પ્રકરનો ઉલ્લેખ છે કે જૈનસાધુ

સાધ્વી જે નિર્દોષ મળતુ હતુ તેને ગ્રહણ કરતા હતા. સદોષને કદાપિ લેતા નહોતા. આથી કહેવામા આવ્યુ છે કે 'મત્ત લઘ્મદ્ ણો પાણ લઘ્મદ્, ણો મત્ત લઘ્મદ્' કોઈ કોઈ વાર તો કયાકથી ભોજન મળ્યુ પણ પાણી ન મળ્યુ. કોઈ વાર પાણી મળ્યુ તો ભોજન ન મળ્યુ જે કઈ પણ શુદ્ધ અન્ન જળ મળી ગયુ તો તેમા જ સતોષ માનીને આત્મ-સાધનામા તેઓ દીન બનતા હતા ઉક્ત કથન પર ઉત્ત-માતિઉત્તમ કથાનક છે ધન્નામુનિ, અર્જુન અણુગાર આદિના જીવન ચરિત્ર છે જિજ્ઞાસુ ઉક્ત શાસ્ત્રો જરૂર વાચે

જૈન શ્રમણોનો એક પરમ સિદ્ધાંત આપની સામે હવે રજુ કરવામા આવે છે તેથી જરૂર ખાત્રી થશે કે જૈન શ્રમણ સાચેજ પોતાની પ્રતિજ્ઞામા દૃઢ હોય છે ને અહિં-સાનુ ખંડન કરતો નથી

સફાલે ચરે મિકસ્વ કુજ્જાપુરિસકારિયં ।

‘અલામો’ ત્તિ ન સોઝ્જા, ‘તવો’ ત્તિ અદિયાસણ ॥

(દશ અ પ ડ ર ગા દ)

અર્થાત્—લિક્ષાનો સમય થયો હોય તો લિહુએ લિક્ષાને માટે જવુ જોઈએ લિક્ષાના સમુચિત સમય પર નીકળવા છતાં પણ કદાચિત્ લિક્ષા ન મળી તો મુનિએ ખેદથી ખિન્ન, દીન, હીન બનીને શોક કર્યો જોઈએ નહિ કિન્તુ મનમા એમ સમજવુ જોઈએ કે, ચાલો, સારુ થયુ, આ સ્વયમેવ, કુદગતી જ તપસ્યા થઈ આમ માનીને સમ ભાવપૂર્વક એ હુધાબન્ધ કદને સહન કરવુ જોઈએ

સજ્જનો ! કૌસામ્બીજીના લેખ અનુસાર, જૈન શ્રમણ, લોકો દ્વારા કપાયેલા માસ લેતા હોત તો આ સૂત્ર શાસ્ત્રકારોએ કેમ બનાવ્યું હશે ? સૂત્રમાં સર્ફ કાલે ચરે મિકલૂ-ભિક્ષાના સમયે સાધુએ ભિક્ષા લેવા જવું જોઈએ, કુજ્જા પુરિસકારિય-ભિક્ષાને માટે પરાક્રમ, ઉદમ કરવા જોઈએ અલામો ત્તિ ન સોજ્જા-ભિક્ષા ન મળે તો ચિતા, કીકર ન કરવા, હીન, હીન, ન થવું તથો ત્તિ અદિ યાસવ ' સહજ જ તપ આવ્યું એમ ભાવ લાવી, ક્ષુધાજન્ય કષ્ટને સમ્યક્ સહન કરવું જોઈએ

આમ લખવાની કશી જ જરૂરત હતી નહિ, કેમકે જ્યાં માસનો અહો હોય ત્યાંથી લઈ આવે અને ખૂબ ખાચ પણ માસ ખાવું તો ફર રહ્યું, પણ જ્યાં માસની આપલે થાય છે તે તરફ, તે રસ્તેથી પણ જૈનશ્રમણ જઈ શકે તો નથી અથવા જો તેનાથી તે રસ્તે જવાયું તો તેને પ્રાયશ્ચિત્ત ઠરવું પડે છે એ વિશે અગાઉના પ્રકરણમાં અમે વિસ્તૃત સ્વરૂપે જણાવી દીધું છે

પ્રકરણ ૩૬ મું.

માંસ દુર્લભ બન્યું

શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી અને તેમના શ્રમણસઘ દ્વારા સચોટ, સક્રિય, અહિંસાના પ્રયાગ્થી, હજારો યજ્ઞોમા જે પશુવધ થતો હતો તે બંધ થયો. યજ્ઞોના આચાર્ય ઇન્દ્રભૂતિ વગેરે ૪૪૦૦ બ્રાહ્મણોને હિંસામાંથી છોડાવી, પૂર્ણ અહિંસક બનાવાયા. તેમાંથી અગિયાર પડિ તેને જૈન સચાલકોનો પૂર્ણ અધિકાર આપીને, તેમની મારફત અનેક જગા પર થતી હિંસા, ખલિદાન, વગેરેનો ત્યાગ કરવાયો. આ સિવાય ખીજા મોમિલ બ્રાહ્મણ વગેરે અને યોગિઓને હિંસામાંથી છોડાવી નિરામિષદોષ બનાવાયા. જયઘોષ, વિજયઘોષ, વારાણસીના બ્રાહ્મણ, અનેક પ્રાત ને શહેરોના પ્રસિદ્ધ યોગિઓને જૈન બનાવાયા તેનો ઇતિહાસ બહુ મોટો છે તેનો સમાવેશ અત્રે શક્ય નથી.

ગજગૃહ નગરીના મગધેશ રાજા શ્રેણિકને જૈન બનાવવામાં આવ્યો. તે ગજા શ્રેણિકના તાબામાં ૨૬૯ ૧૭૨૦૦૦૦૦ (એક કરોડ એકોત્તર લાખ) ગામોમાં અમારી (અહિંસા) ઘોષણા કરવામાં આવી. માગ રાન્યમાં કાઠએ પશુ પચેન્દ્રિયનો વધ કરવો નહિ જે વધ કરશે તે રાન્યનો ગુનેગાર લેખાશે, તેને સજા કરવામાં આવશે તેથી માસા-

હારીને માંસ દુર્લભ બન્યું જેતું ભાવિ નરકગામી હતું તેઓ ચોરી છુપીથી માંસ ખાતા હતા રાજગૃહ નગરવાળી 'મહાશતકની પત્ની રેવતી' તેના વિશે અગાઉ કહી દેવામાં આવ્યું છે

શ્રેષ્ઠિક રાજાનો પુત્ર કૌશ્લિક, કૌશ્લિકનો પુત્ર ઉદયન રાજા, સિંધુ સૌવીના સોળ દેશોના રાજા ઉદયન, વિશાલ નગરીના મહારાજ ચેટક, ઉબ્બૈનના રાજા ચદ્રપ્રધોતન, ચંપાનગરીના રાજા ઠધિવાહન, પાચાલદેશના રાજા કરકડું મહારાજ, વિદેહદેશ મિથિલા નગરીના મહારાજ નમિ રાજર્ષિ, વારાણસી નગરીના અલક્ષ રાજા, પાવા પુરીના હસ્તિપાલ રાજા, કાશીકૌશલ દેશના નવમલ્લી, નવલચ્છી, ૧૮ દેશ દેશના ગણરાજા, એ સિવાય ઘણા રાજા મહારાજાઓએ જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો અને પોતપોતાના રાજ્યમાં હિંસાપર પ્રતિબંધ મૂક્યો આ બધા કારણોથી માંસાહારીઓને માંસ મળવું દુર્લભ બન્યું

અનાજ ને સાત્ત્વિક ખોરાક ઘણો મળતો હતો કારણ કે જે જે રાજા મહારાજાઓ જૈન શ્રાવક બન્યા હતા તેમણે પોતાની પ્રથમ ક્ષરણ એ માની કે, કોઈપણ અન્નાર્થી ભિક્ષુ વગેરે આવે તો તેને જે જોઈએ તે મળવાનો પ્રબંધ હોવો જોઈએ તેમને માટે ચોવીસે કલાક અમારા દરવાજા ખુલ્લા છે 'અવગુચ્છવારા' માથી આ પ્રકારે આનંદ, કામદેવ, શબ્દ, પોષણ, તુમિકા નગરીના શ્રાવક, આલભિકા નગરીના શ્રાવક, હજારો બલ્કે લાખો શ્રાવકોનો, એ સાધારણ ધર્મ થઈ ગયો કે, અમારા ઘરથી જેને જે અન્ન વસાદિ-

જોઈએ તેને તે મળશે. તમામ વાચકોને માટે અમારા દ્વારા ખુલ્લા છે રાજ્ય પ્રદેશી જેઓ વાતો સ્વતંત્ર દાનશાળા ખોલીને, અહિંસક ખોરાક આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો આ બધા કાળોથી માસાહારીઓને માસ મળવું હુલ્લ બન્યું અન્નાદિ મળવું સુલભ બન્યું

એક વાત ખાસ વિચારની છે કે જેટલા જેટલા મહાવીર સ્વામીની હયાતીમા પ્રસિદ્ધ શ્રાવક થયા તેમને બધાને ત્યાં અવસ્ય ગાયો હતી અને શકડાલ કુલાજેવા શ્રાવકને ત્યાં ઠસ હજાર ગાયો ને મહાશયતક શ્રાવકને ત્યાં બે લાખ એસી હજાર ગાયો હતી હવે જો વિચારકની દૃષ્ટિથી જોઈએ તો વીસ વીસ ગાયોની વ્યવસ્થાને માટે વ્યવસ્થાપક તરીકે એક મનુષ્યને રાખે તો ઠસ હજાર ગાયો-વાળા શ્રાવકને ઘેર પાચ નોકર થાય અને મહાશયતક શ્રાવકને ઘેર ચતુર્દશ હજાર નોકરો થાય આથી શ્રાવકના ઘર પર કેટલા માણસો ભોજન ખાતા હતા હશે

કેટલા દૂધ, દહી, છાશ ઘી વગેરે ગોરસ પદાર્થ અને ગોરસ પદાર્થની સાથે પાત્ર ધોવા વગેરે માટે કેટલું ગરમ પાણી ને ધોવા માટેનું પાણી જોઈતું હશે અને એ શ્રાવકોને ત્યાંથી શ્રમણ નિર્વ્રથોને પ્રાપ્તક (નિર્જીવ) અને ઐશ્વર્યક નિર્દોષ સાત્ત્વિક આહાર પાણી મળતા હતા આ બધાનો વિચાર કરતાં કૌસામ્બીજીની શકા નિર્મૂળ ને ખોટી છે, જૈન સમાજને કલકિત કરવાવાળી છે પાઠકોએ તે વિશે હવે જાતે જ વિચાર કરવો જોઈએ

પ્રકરણ ૩૭ મું

જૈન ઉપાસકને ત્ય' માંસ ન હોય.

જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોથી અબણુ ધર્મોનક કૌસામ્બીજી
પૃ ૧૦૭ પર એક વાત એમ લખે છે કે—

“જન ઉપાસક, શેત નાગરિત, ધાન્ય પેરીત,
આણિ, તેં શિજવૂન અન્ન તયાર કરીત, યા કૃત્યાંત પૃથ્વી,
અપ્, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ આણિ ત્રસ, યા સહાદી પ્રકા-
રચ્યા જીવાંચા સહાર હોતે અસે, પૃથ્વી નાગરીત અસતાં
પૃથ્વી પરમાણુવ નહુ હોતાત, અસેં નવ્હેં તર કીઢે મુગ્યા
ઇત્યાદિક ચારીક સારીક છાલોં પ્રાણી મરતાત. ધાન્ય
શિજવિતાંના વનસ્પતિકાય, અપ્કાય, અગ્નિકાય, વ
વાયુકાય યા સર્વ પ્રાણ્યાંચા ઉચ્છેદ હોતો. અસેં અસતાં
ત્યા અન્નાચી ખીક્ષા જૈન સાધુ ઘેતાતચ । તરમગ એકાદ્યા
જૈન ઉપાસકાને તયાર કેછેલી માંસા મિક્ષા વેળ્યાલા
પ્રાચીન જૈન શ્રમણાંના હરકત કોણતી હોતી ?

આનો બાવાર્થ એમ છે કે જૈન શ્રાવક હજી હાકતા,
ધાન્ય વાવતા અને એને વારવાર રાધીને અન્ન તૈયાર
કરતા હતા એમ કરવામા પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ

વનસ્પતિ અને ત્રસ કાય, એ છ કાયના જીવોની હિસા થતી. ધાન્ય પકાવતા વનસ્પતિ, પાણી, અગ્નિ, વાયુકાયના સર્વ પ્રાણીઓનો નાશ થાય છે જ્યાં એવી હિસા થતી હોય ત્યાં પણ જૈનસાધુ એ અન્નની ભિક્ષા લેતા જ હતા તે પછી એકાદ જૈનશ્રાવકે તૈયાર કરેલ માસ ભિક્ષા લેવામાં હરકત શી ? પ્રાચીન સાધુઓને હરકત શી હતી ?

મહાશયો ! હિસા ચાર પ્રકારની છે. ૧ આરભની, ૨. ઉદ્યોગની, ૩ વિરોધી, ૪ સકલ્પની આ ચાર પ્રકારની હિસાઓમાં ૧-૨ પ્રકારની હિસા શ્રાવકોમાં ચાલુ છે. ૩-૪ પ્રકારની હિસાથી તેઓ મુક્ત છે એનું વિશેષ વિવેચન આગળના પ્રકરણમાં ખુલાસાથી બતાવી દેવામાં આવ્યું છે જૈન શ્રમણોપાસક, જીવાદિક નવ પદાર્થોના તત્ત્વ-જ્ઞાનથી વિવેકી બને છે. સાધુઓને માટે તેઓ સ્થાવરકાયની હિસાજન્ય અન્નભિક્ષા પણ તેઓ આપી શકતા નથી અને એવી ભિક્ષા સાધુઓ ગ્રહણ પણ કરી શકતા નથી બન્નેને માટે તેમ કરવું તે પાપસમાન છે જેમ સૂર્યમંડળ અધિકાર પેદા કરી શકે નહિ અને એના મંડળમાં અધિકાર મળી શકે નહિ તેમ જૈન શ્રાવક કુળ માસ તૈયાર કરી શકે નહિ અને શ્રાવક કુળમાં માસ મળી શકે નહિ

જૈન ધર્મમાં હિસા ત્યાજ્ય, અહિસા ઉપાદેય છે. આ નિયમ ત્રણે કાલમાં એકરૂપ છે એજ પ્રમાણે શ્રાવક શ્રાવિકા, સાધુ-સાધ્વી, એમના માટે માસ અલક્ષ્ય છે એ નિયમ પણ ત્રણે કાળને માટે એકરૂપ છે કૌસામ્બીજીની આ શકા ને પ્રશ્ન અસ્થાને છે. જો શ્રાવક માત્ર રાધવાની

ક્રિયા જ ન કરી શકે તો તો પછી એ સવાલ જ કયા રહે છે-કે 'પકાઘા જન ઉપાસકાને તયારી કેલેલી માંસ મિક્ષા ઘેખ્યા લા પ્રાચીન જૈનશ્રમણાના હરકત કોણતી હોતી ?

જૈન શ્રમણોની જે ગતિ હોય છે ૧ મોક્ષગતિ અને ૨ દેવલોકગતિ જૈન શ્રમણોની ગતિ એક દેવલોકની હોય છે જો જૈન શ્રમણ માંસ ખાઈ લે, અને જૈન ઉપાસક જૈન સાધુઓને માંસ ખવડાવે, તો તે બન્ને જણ પોતપોતાના પદ્ધતી (શ્રમણત્વ, શ્રાવકત્વથી) પતિત બને છે માંસ ખાનારની જે ગતિ થાય છે તેજ ગતિ તેની (શ્રાવકની) પણ થાય છે

સ્વર્ગ અને મોક્ષના મહાન સુખથી વચિત બનવું એ વિના મહાન હરકત મુનિઓ-શ્રમણોને માટે કઈ હોઈ શકે ? અર્થાત્ એજ હરકત સૌથી મહાન છે

જૈન-શ્રાવકોને ત્યાંથી જૈન શ્રમણોને ખાવા પીવા માટે અસણુ, પાણુ, ખાંચ, સાવધ ઔષધ, લૈપત્ય જ મળે છે અને સયમને માટે વસ્ત્ર, પાત્ર, કાળજ, રજોહરણુ જ મળે છે જે સ્થળમા શ્રમણુ રહે, તે સ્થળમા સૌને જેસવાને માટે પાટ, પાટલા, શૈર્યા (ઉપાશ્રય) સથારા વગેરે મળે છે શ્રમણુ સ્થળાતર કરી ત્યાંથી નીકળી બીય ત્યાર પછી પાટ, પાટલા ઉપાશ્રય, સથારો શ્રાવકને ત્યાં પાછા આવે છે આ દાન લેવાની પ્રથા-પ્રણાલિ, ત્રણે કાળમા એકરૂપ જ છે એનાથી વિરુદ્ધ પ્રકારની દાનની પદ્ધતિ જૈન-શાસનમા જોવામા આવતી નથી

જૈન શ્રમણોપાસકોના અત કરણમા પ્રતિદિન એકજ

ભાવના ગહે છે કે, ક્યારે આરંભની, ઉદ્યોગની, સકલ્પની, આદિ તમામ પ્રકારની હિંસા ને હિંસાજન્ય આગ લ પરિ-
ગ્રહ (મમત્વમૂર્છા) નો સ્વર્થા, ત્રણ યોગોથી ત્યાગ કરું,
બધાનો ત્યાગ કરી ક્યારે પરમ કલ્યાણુ દિન પ્રાપ્ત કરું !
સર્વ કર્મ, કર્મજન્ય સર્વ શરીર શ્વાસોચ્છવાસનો વ્યાપાર
પણ છોડીને, કેવળ જ્ઞાન, દર્શન, આગ્નિમા મારા આત્માનું
ક્યારે ભરણું કરું, અને ક્યારે સમાધિપૂર્વક અતિમ
મરણુ (ફરીવાર જન્મ ન થાય તેવું મરણુ) પામું, આવી
ઉત્તમ ભાવના વિના તેના મનમાં ખીજી કોઈ પણ ભાવના
પેદા થતી નથી

જૈન શ્રમણોના અત કરણુમાં પ્રતિદિન આ જ ભાવના
રહે છે કે અપૂર્વ તત્ત્વજ્ઞાનના સૂત્રસિદ્ધાંતોના અભ્યાસ,
મનન અને નિદિધ્યાસ (તદ્વપકાર્યમાં પરિણતિ) થાય
અને પરમ કલ્યાણુ દિન ક્યારે પ્રાપ્ત થાય ! સ્વર્થા રાગદ્વેષ
રહિત બનીને, સાધુપ્રતિજ્ઞા સહિત કેવળ આત્મભાવમાં
વિચરું મારા માટે એ જ પરમ કલ્યાણુનો દિન છે. સર્વ
પ્રકારની શરીરાદિ ઉપાધિઓના પરિત્યાગ વડે, શુદ્ધ જ્ઞાન,
દર્શન આગ્નિથી આગધના કરતા કરતા સમાધિમરણુ-
અર્થાત્ અતિમ મરણુ (જેની પછી જન્મ થતો નથી)
પામું, એ પરમ કલ્યાણુ દિન પ્રાપ્ત કરું

સજ્જનો ! જૈન શ્રમણોપાસક અને જનશ્રમણોની
ભાવના એ હોય છે કે—આ શરીર પ્રપચરહિત ક્યારે
બનશે ? આવી ઉત્તમ ભાવનાવાળો શ્રાવક, પ્રાણીઓનાં
પ્રાણુ હરી, તેમના ખૂન, માસથી પોતાનું શરીર વધારવાની

ધૃત્તિ કેવી રીતે રાખી શકે ? તેઓ કદાપિ તેમ કળતા નથી જેઓ અન્નાદિક, અગતિના કારણથી ખાય છે) તેઓ પણ તે છોડવાને માટે, અથવા સયમ, તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગની આરાધના માટે, ખાય છે એ વિશે અમે આગળના પ્રકરણમાં જણાવી દીધું છે આ બધા જૈનશ્રમણોના તથા જૈન શ્રાવકોના સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ, જો કૌસામ્બીજીને હોત, તો ઉક્ત આશંકા અને અસત્ય આક્ષેપ તેઓ કરી શકત નહિ કૌસામ્બીજીએ ‘ભગવાન બુદ્ધ’ના ઉત્તરાર્ધ પ્રકરણમાં ૧૧ માં પાના પર, “જૈન શ્રમણોનો માસાહાર”માં માસાહારાવિષયી પ્રસિદ્ધ જૈન સાધૂજ્ઞ મત” ‘મહાધીર સ્વામી’-જ્યાં માસાહારા બહલ વાક” આ પ્રકારના મથાળા આપીને, એમાં જે કંઈ લખ્યું છે તે બધું જ અસત્ય ને હડહડતું બુદ્ધ છે જૈન સિદ્ધાંતોને નહિ જાણવાનું તે પરિણામ છે

હવે મારા આત્મબધુ ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીને કહું છું કે—આંખ જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનો યથાર્થ અભ્યાસ કરો, મનનપૂર્વક વિચાર કરો તો જરૂર આપને, આપનો ઉક્ત લેખ (જૈનશ્રમણાંશ્ચ માસાહાર) અસત્ય જણાશે અને ખૂબ આપ આપનો જ લેખ બદલશે અને કહેશે કે જૈનશ્રમણો માસાહારી નથી જૈનશ્રમણ સદા સર્વત્ર નિરામિષ નિર્દોષ લોજન કરવાવાળા છે જો કૌસામ્બીજીને સંપૂર્ણ જૈનસિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરવાનો વખત ન હોય તો તેમના નિર્મિતથી લખાયેલ આ પુસ્તક “જૈન શુદ્ધાહાર વિચાર” વાચે ને તટસ્થતા ધારણ કરી, શાત ચિત્તથી એકાન્તમાં વિચારપૂર્વક વાચે તો જરૂર તેમણે લખેલ તેમનો

ભાવના રહે છે કે, ક્યારે આરભની, ઉદ્યોગની, સકલ્પની, આદિ તમામ પ્રકારની હિ સા ને હિ સાજન્ય આગ લ પરિ-
ગ્રહ (મમત્વમૂર્છા) નો મર્વથા, ત્રણ યોગોથી ત્યાગ કરું,
અધાનો ત્યાગ કરી ક્યારે પરમ કલ્યાણ દિન પ્રાપ્ત કરું !
સર્વ કર્મ, કર્મજન્ય સર્વ શરીર શ્વાસોચ્છવાસનો વ્યાપાર
પણ છોડીને, કેવળ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમા માગ આત્માનું
ક્યારે ગમણું કરું, અને ક્યારે સમાધિપૂર્વક અતિમ
મરણ (ફરીવાર જન્મ ન થાય તેવું મરણ) પામું, આવી
ઉત્તમ ભાવના વિના તેના મનમા ખીજી કોઈ પણ ભાવના
પેદા થતી નથી

જૈન શ્રમણોના અત કરણુમા પ્રતિદિન આ જ ભાવના
રહે છે કે અપૂર્વ તત્ત્વજ્ઞાનના સૂત્રસિદ્ધાંતોના અભ્યાસ,
મનન અને નિદિધ્યાસ (તદ્રૂપકાર્યમા પરિણુતિ) થાય
અને પરમ કલ્યાણ દિન ક્યારે પ્રાપ્ત થાય ! સ્વર્થ રાગદ્વેષ
રહિત બનીને, સાધુપ્રતિજ્ઞા સહિત કેવળ આત્મભાવમા
વિચરું. મારા માટે એ જ પરમ કલ્યાણનો દિન છે. સર્વ
પ્રકારની શરીરાદિ ઉપાધિઓના પરિત્યાગ વડે, શુદ્ધ જ્ઞાન,
દર્શન ચારિત્રથી આરાધના કરતા કરતા સમાધિમરણ-
અર્થાત્ અતિમ મરણ (જેની પછી જન્મ થતો નથી)
પામું, એ પરમ કલ્યાણ દિન પ્રાપ્ત કરું

સજ્જનો ! જૈન શ્રમણોપાસક અને જૈનશ્રમણોની
ભાવના એ હોય છે કે—આ શરીર પ્રપચરહિત ક્યારે
બનશે ? આવી ઉત્તમ ભાવનાવાળો શ્રાવક, પ્રાણીઓના
પ્રાણ હરી, તેમના ખૂન, માસથી પોતાનું શરીર વધારવાની

ધૃષ્ટા દેવી રીતે રાખી શકે ? તેઓ કદાપિ તેમ કૃતા નથી જેઓ અન્નાદિક, અગતિના કારણથી ખાય છે) તેઓ પણ તે છોડવાને માટે, અથવા સયમ, તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગની આરાધના માટે, ખાય છે એ વિશે અમે આગળના પ્રકરણમાં જણાવી દીધું છે આ બધા જૈનશ્રમણોના તથા જૈન શ્રાવકોના સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ, જો કૌસામ્બીજીને હોત, તો ઉક્ત આશંકા અને અસત્ય આક્ષેપ તેઓ કરી શકત નહિ કૌસામ્બીજીએ ‘ભગવાન બુદ્ધ’ના ઉત્તરાર્ધ પ્રકરણમાં ૧૧ માં પાના પર, “જૈન શ્રમણોનો માસાહાર”માં માસાહારાવિષયી પ્રસિદ્ધ જૈન સાધૂજ્ઞ મત” ‘મહાવીર સ્વામી-ચ્યા માંનાહારા વહલ વાક’ આ પ્રકારના મથાળા આપીને, એમાં જે કંઈ લખ્યું છે તે બધું જ અસત્ય ને હડહડતું બુદ્ધ છે જૈન સિદ્ધાંતોને નહિ જાણવાનું તે પરિણામ છે

હવે મારા આત્મબંધુ ધર્માનંદ કૌસામ્બીજીને કહું છું કે—આંખ જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનો યથાર્થ અભ્યાસ કરો, મનનપૂર્વક વિચાર કરો તો જરૂર આપને, આપનો ઉક્ત લેખ (જૈનશ્રમણાંશ માસાહાર) અસત્ય જણાશે અને ખૂદ આપ આપનો જ લેખ બદલશે અને કહેશે કે જૈન-શ્રમણો માસાહારી નથી જૈનશ્રમણ સદા સર્વત્ર નિરામિષ નિર્દોષ ભોજન કરવાવાળા છે જો કૌસામ્બીજીને સંપૂર્ણ જૈનસિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરવાનો વખત ન હોય તો તેમના નિમિત્તથી લખાયેલ આ પુસ્તક “જૈન શુદ્ધાહાર વિચાર” વાંચે ને તટસ્થતા ધારણ કરી, શાંત ચિત્તથી એકાન્તમાં વિચારપૂર્વક વાંચે તો જરૂર તેમણે લખેલ તેમનો

લેખ તેમને અસત્ય જણાશે કેમ કે પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં જે કંઈ લખવામાં આવ્યું છે તે બધું પ્રમાણભૂત આધારો લઈને લખવામાં આવ્યું છે, -અર્થાત્ પક્ષપાત રહિત ને સત્યસનાતન પ્રમાણયુક્ત લખવામાં આવ્યું છે. હું આશા રાખું છું કે આપને જરૂર થશે કે આપે આપના લેખમાં બૂલ કરી છે. જો આપને આ વાતની પ્રતીતિ થાય તો આપ તમારી કીર્તિ વધાવવા જાહેર કરો કે ' ભગવાન યુદ્ધ ' નામક પુસ્તકમાં ઉત્તરાર્ધના પ્રકરણમાં " જૈન ધ્રમણાચા માંસાહાર " એ આક્ષેપ તદ્દન ખોટો છે અને જૈન શ્રમણો માંસાહારી હોતા નથી

બસ ! આપ આટલું જાહેર કરો અથવા ' ભગવાન યુદ્ધ 'ની ખીણ આવૃત્તિમાં એટલું લખી દો કે જૈન શ્રમણો માંસાહારી નથી જો આપ આમ લખશો તો જરૂર આપના આત્માને પણ શાંતિ થશે અને આપના નાનકડા લેખથી જેમને આપના તરફથી અશાન્તિ થઈ છે તેમને તેથી શાન્તિ થશે અને મારો સર્વ પરિશ્રમ સાર્થક બનશે

પરિશિષ્ટ : ૧

પ્રાણીના નામવાળી વનસ્પતિ

કેટલાક માણસો શાસ્ત્રકારોની શાસ્ત્રરચના શૈલી નહિ સમજવાના કારણે એમ બોલી દે છે કે શાસ્ત્રકારોએ આ સ્વદેહ ઉત્પન્ન કરનાર શબ્દ રાખ્યો જ કેમ ? એવી શબ્દ-રચના ન કરી હોત તો વાદવિવાદ ઉભો થવાની ઠોઈ તક જ રહેત નહિ, ઇત્યાદિ

ભાઈઓ ! સશય અને શકા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શાસ્ત્રકારની રચનાનો દોષ નથી, કિન્તુ આત્મા આત્માને નહિ સમજવો તે દોષ છે આત્મામા રહેલી અજ્ઞાનતા જ દોષ છે શાસ્ત્રકાર આપ્ત પુરુષ સદા નિર્દોષ હોય છે તેમની વાણી નિર્દોષ, સાદી ને સરળ હોય છે તત્કાલીન તદ્દેશીય આબાલવૃદ્ધની સમજમા જલ્દી આવી જાય અને તેમને ક્ષયોપશમ અનુસાર લોક ગ્રંથો કરી શકે-તેવી હોય છે. જગતમા પદાર્થ માત્ર બે હોય છે (૧) જીવન શક્તિવાળા જીવ પદાર્થ (૨) જીવન શક્તિ રહિત જડ (અજીવ) પદાર્થ જડચૈતન્યના નામ, મનુષ્યોને તેમનો વ્યવહાર ચલાવવા માટે રાખવામા આવે છે-તે પણ ગુણકર્મથી જે જે પદાર્થોમા જે જે ગુણો, મનુષ્યને પોતાની દૃષ્ટિથી જણાય તે

મુજબ તેણે તેમના નામો નક્કી કર્યા એક જ પદાર્થના નામ ભિન્ન ભિન્ન દેશથી, પ્રાતથી અને કાલથી, ભિન્ન ભિન્ન હોય છે કર્મ સ્થિતિના ‘ શુભ, શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ’ પરિવર્તનશીલ હોવાથી તેમા વિવિધતા આવી જાય છે તેથી નામમા પણ પરિવર્તન આવી જાય છે

વિશેષ શુભના કારણથી લૌકિક, લોકોત્તર શાસ્ત્રોમાં જિન પદાર્થોના જે નામ શાસ્ત્રકારોની ભાષામા નિબદ્ધ બની જાય છે, તે નામ બહુ કાળ પર્યંત જડાઈ રહે છે કિંતુ વન-સ્પત્યાદિક પદાર્થોમા દેશકાલના સહવાસથી શુભોમા સ્વાભાવિક ફેરફાર થઈ જાય છે.

આમ પુરુષોથી ભાષિત જે મૂળ સિદ્ધાન્ત, એનું પઠન-પાઠન વગેરેને સમજવા માટે તત્કાલીન ભાષા, ટીકા, ભાષાન્તરનો આશ્રય લેવો જરૂરી છે જો તે લેવામા ન આવે તો તે સમજવામા મોટી હરકત ઊભી થાય છે ને અર્થનો અનર્થ થઈ જાય છે,

જો તે સિદ્ધાંતોનું પઠન-પાઠનનો શુરુક્રમ છૂટી જાય તો ગ્રાહકધારણા બુદ્ધિમા ફરક પડી જાય છે તો તેના પર અનેક વાદીઓના હુમલાઓ વધવા લાગે છે તેવા પ્રકારનું વિવેચન સંપૂર્ણ ગણી શકાતું નથી કેટલાક વાદી સમ્યગ્ દષ્ટિ હોય છે, તેઓ તત્ત્વજિજ્ઞાસુ હોય છે, તેઓ તેનો રક્ષણાત્મક પ્રચાર કરવાને માટે અનેક યોજનાઓ કરે છે, વિવિધ ભાષામા તેના પર ટીકાદિક રચના યા વ્યાખ્યાન કરે છે

આચાર્યસૂત્રમા એક મહાન વાક્ય છે કે—“ ઉદ્દેસો પાસગસ્સણસ્થિ ” જે, તત્ત્વોને બાણીને જોવાવાળો છે તેને માટે તત્ત્વોનો ઉપદેશ હોતો નથી જે અજ્ઞાન છે તેને માટે ઉપદેશની જરૂર છે તેથી અજ્ઞાનીને માટે વિશેષ વિવેચનની આવશ્યકતા છે—તે પણ તે સમયના દેશ, કાળ, લોકવ્યવહાર આદિનું અન્વેષણ કરીને જ તેમ કરતા મહા-પુરુષોના સિદ્ધાંતો ન તૂટે, લોકવ્યવહારનો ભગ ન થાય તે બંને બાબતોને લક્ષમાં રાખીને વ્યાખ્યા કે વિવેચન કરવું જોઈએ

આમ કરવાથી સુશ્રુત સિદ્ધાંત સ્વપરના કલ્યાણ માટે અબાધિત રહે છે, પરપરા માટે કલ્યાણમાર્ગ ખુલ્લો બની શકે છે

હવે તે મહાપુરુષોના સિદ્ધાંતોને કોઈ મિથ્યાવાદી, વિત્તહાવાદી દુષિત કરવા લાગે અને જનતામાં અનેક ભ્રમણા ઊભી કરવા લાગે તો તત્ત્વજ્ઞોની ફરજ છે કે તે સિદ્ધાંતોને અદુષિત રાખવા માટે, યથાસાધ્ય પ્રયત્ન કરે, જેથી જનતા નિર્મોહાંત બની પોતાનું સત્ય સાધી શકે

આટલું લખ્યા બાદ પ્રાચીન શાસ્ત્ર તથા કૌષમાં પ્રાણીઓની નામાવલીમાં વનસ્પતિ વાચક નામ અને વન-સ્પતિવાચક નામાવલીમાં પ્રાણીવાચક નામ છે તેમાથી થોડાં અત્રે જણાવવામાં આવે છે

પ્રાણીઓના નામાવલીઓનો કેપ

૧	કનક	વનસ્પતિ	સોનુ અને રાજપુત્ર
૨	કુંડા	,,	પર્વતશિખર, જુર્જુ, બોલાનાર માણસ
૩	વિમા	,,	વિમા ક પનીનુ નામ પણ છે.
૪	ચંડા	,,	ક્રોધવાળી સ્ત્રી, દેવગતિનુ નામ.
૫	સર	,,	સરોવર, બાણ, ગાનારનો સ્વર
૬	તિમિર	,,	અધકાર, રોગનુ નામ
૭	સતપોરગ	,,	એક વ્યક્તિનો વશ, શબર મૂળના અર્થમા
૮	સેડિય	,,	પૃથ્વીભેદ.
૯	અન્નજુષુ	,,	૫ ડુરાનનો તૃતીય પુત્ર—સુવર્ણ.
૧૦	સિખ્ય	,,	કારીગર શિલ્પી
૧૧	પોરગ	,,	મરાઠીમા છોકરા
૧૨	મન્નજારાઈ	,,	બિલાડી
૧૩	બિલ્લી	,,	મિલ્કડી
૧૪	દંબિ	,,	શાકાદિક લેવાદેવાની કડછી
૧૫	તુલસી	,,	ભક્ત તુલસીદાસ
૧૬	અન્ન	,,	આર્યા—સાધ્વીનુ નામ

ઉપરોક્ત નમૂનાને યાદ રાખી ભગવતી સૂત્ર ૨૯ મું

શતક જુઓ

૧	પિતૃ	વનસ્પતિ	કુતરાનુ બચ્ચુ
૨	નાગ	,,	હસ્તિ, સર્પ
૩	સામા	,,	સ્ત્રીનુ નામ—શ્યામા

૪ ચૈત્રાવત	વન	હસ્તિ, ઇન્દ્રનો હાથી
૫ સુભગા	"	સુભગા સ્ત્રી
૬ વાણલિકા	"	વાણલા, ચર્મ, ચામાચિડિયુ
૭ અધ્મિત્ત	"	રાજકુમાર, મહાવીરનો શિષ્ય
૮ જયતિ	"	સ્ત્રીનું નામ, મહાવીરની શ્રાવિકા
૯ ગોપાલી	"	ગોપાલગના, ગાયોની રક્ષિકા
૧૦ વત્સાહની	"	રાક્ષસી, વાછડા ખાનાર
૧૧ ઉદ્ધમે	"	પાણીનું નામ, ઉદક, પેડાલ પુત્ર
૧૨ અનુર્ન	"	પડુપુત્ર
૧૩ આષાઢક	"	આષાઢ માસમા જોનો જન્મ તે
૧૪ રોહિતાશ	"	રાજપુત્ર
૧૫ ક્ષીર	"	દૂધ
૧૬ મહુકી	"	દેડકી
૧૭ કચ્છ	"	દેશવિદેશ
૧૮ રોહિણી	"	રાજરાણી, નક્ષત્ર
૧૯ અસ્સકન્તી	"	છાપન અતર દિપનો મનુષ્ય
૨૦ સિ હકન્ની	"	"
૨૧ પઉમા	"	સ્ત્રીનું નામ
૨૨ ચડી	"	એક દેવી
૨૩ કૃમિરાશિ	"	કીડાઓનો ઢગલો
૨૪ પુત્તશુવ	"	પુત્રનો શુવ
૨૫ માઉલીગ	"	ખીન્નેરા, માટીનું વાસણ
૨૬ પિપ્પલિયા	"	કીડીઓ

આ ઉપરોક્ત નામ પન્નવળા (પ્રજ્ઞાપના) સૂત્રના પ્રથમ વનસ્પતિ અધિકારમાથી નમૂના માત્ર બતાવ્યા છે આચાર્ય સૂત્રના ‘પિરૈષણા’ અધ્યયનના ૮ મા ઉદ્દેશમાં ‘કોલપાણગં વા’ કોળાનું ઘોચેલ પાણી કોલા શબ્દ પ્રાણી-વાચક પણ છે, ને કોલ-નોલ તેના પર્યાય છે

અમરકોષ-દ્વિતીય કાંડ વનૌષધિ વર્ગ ૪

શ્લોક ૧૨ અગ્નિનાયક વનસ્પતિ પ્રાણીના પગને અગ્નિ કહે છે

”	૧૮ અશ્વત્થ	”	ઘોડેસ્વાર
”	” જમ્બવ	”	જમ્બવ, રાજપુત્ર
”	” ચમરિક	”	ચમરી ગાયનું વાછરું
”	૨૧ વરુણ	”	દેવવિશેષ
”	૨૫ પુનાગ	”	શ્રેષ્ઠનર
”	૨૫ કેસર	”	ઘોડા કે’ સિહના રક્તધના વાળ

”	” દેવવદલભ	”	બકરો
”	૩૩ ગાલવ	”	ગાલવશ્વપિ
”	૩૩ શાબર	”	ભીલપુત્ર
”	૩૪ કૌશિક	”	વિશ્વામિત્ર
”	૩૫ રાજદન	”	રાક્ષસવિશેષ
”	૩૭ વ્યાઘ્રપાદપિ	”	સિહનો પગ
”	૩૮ ઐરાવત	”	ધ્રુવનો હાથી
”	૩૯ કાકપીલુક	”	કૌવાનું બચ્ચું
”	૪૪ અશ્વકર્ણકા	”	ઘોડાના કાન જેવું માછલું
”	૫૦ અગ્નિલેદ	”	હરમનનો લેદ

શ્લોક નંબર નામ	વન
૫૭ શુકનાસ	સૂડાનુ નાક
૬૩ કંપીતન	વાદરાનુ શરીર
૭૮ માતુલ	મામા
૮૩ વિશલ્યા	ઋષિપત્ની
૮૪ ગોકર્ણી	ગાયના કાન જેવી
૮૭ મર્કટી	વાદરો
૮૮ મૂષિકાપર્ણી	ઉંદરના કાન જેવી
૯૦ મદૂકપર્ણી	દેડકાના કાન જેવી
૯૮ શ્વેદબદ્રા	કુતરાના દાત
૯૯ ગોકટક	ગાયનો કાટો
૧૧૧ મયૂર	મોરપક્ષી વિશેષ
૧૧૨ ગોપી, શ્યામા	સ્ત્રીનું નામ
૧૧૩ રબા	અખસરા
૧૧૪ સિહ	સિહની સ્ત્રી
૧૧૫ બુગાક્ષી	સાપની આખ સમાન
૧૧૬ ભાગ્દાણ	ઋષિ કુટુંબ
૧૧૬ „ ગી	શિંગડાવાળા પ્રાણી
૧૧૭ અવા	માછલી
૧૧૯ ગોણબ્હા	ગાયની જીભ
૧૨૮ રાક્ષસી	રાક્ષસી
૧૩૦ શુક્તિ	છીપ, પ્રાણી વિશેષ
૧૩૦ શુકો	પોપટ, રાવણનો સત્રી
૧૩૮ તપસ્વિની	સાધવી

,, ૧૩૪ જટા	,, જટા
,, ૧૩૮ કંબોજી	,, કંબોજ દેશની ઘોડી
,, ૧૪૨ મધુ	,, મધુગજ, શહિદ
,, ૧૪૩ વિમલા	,, દિશાનુ નામ-સ્ત્રી

ઉપર થોડા નમૂના જ આપ્યા છે. આપણા દેશમા પણ હાલમા, એવા બન્ને અર્થમા વપરાતા ઘણા શબ્દો મળી આવે છે

લેદથી ત્રણ પ્રકારના માસને છોડવું જોઈએ માથે સાથે તેનું ભોજન પાપનું મૂળ હોવાથી તે પણ છોડવું જોઈએ, કાગણ કે પચેન્દ્રિય પ્રાણીઓના વધથી ઉત્પન્ન થયેલું માસ ૧ દુર્ગન્ધ, ૨ અશુચિ, ૩ બીજત્વ, ૪ રોગ-જનક, ૫ કુગતિનું મૂળ છે એને ખાનાર ગદ્ગદ સમાન છે જે સમયે જન્તુઓનો વધ કરવામા આવે છે, તે સમયે, માસમા અનંત નિગોદરુપ જન્તુઓની પુન પુન ઉત્પત્તિ થાય છે તે માટે માસ દૂષિત છે શાસ્ત્રનિષિદ્ધ છે, કહ્યું છે કે-

“ પર્વિદિયવહ્મૂઅ મંસ દુર્ગંધસુડ્વીમચ્છ ।

રક્તપરિતુલિઅમકલ્પગ-મામયજળય કુગડમૂલા

આમાસુ અ પકાસુ અ વિપચ્ચમાણાસુ ।

સયય ચિઅ ઉવ્વાઓ, મણિઓ અ નિર્ગેજ

યોગ શાસ્ત્રો પણ

સઘ સંમૂર્ચ્છિતાનન્ત જન્તુસતાનદૂષિતમ્ ।

- નરકાધ્વનિ પાથેય કાઽશ્રીયાત્ પિશિતં ૫

આમ હોવા છતાં પણ પોતાની જીભને કાણુમા ન રાખવાવાળા, મહાન તર્કટ બૌદ્ધ, માસને નિર્દોષ માનીને, સબ્બજનોને ભક્ષ્ય કહે છે અને તે માટે યુક્તિ બતાવે છે કે જેમ ઓદનાદિ પદાર્થોને (જે એકેન્દ્રિય પ્રાણીઓના અવયવ રૂપથી પ્રસિદ્ધ છે) ભક્ષ્ય સમજીને ખાવામા કોઈ પણ દોષ માનવો જોઈએ નહિ કોઈ પ્રકારની ઘૂણા માનવી નહિ માસ પણ પ્રાણીઓનું અંગ છે તો પણ તે ખાવામા દોષ કેમ ગણવો જોઈએ ! ઘૂણા કેમ કમગ ? બન્નેમા પ્રાણ્ય-કુગતત્ત્વ સમાન હોવા છતાં પણ, ઓદનાદિને ભક્ષ્ય અને માસને અભક્ષ્ય માનવું તે શું બુદ્ધિશાલી માણસનું લક્ષણ છે અને તો જોઈએ છીએ કે જે જે પ્રાણીઓના અંગ છે તે તે ભક્ષ્ય છે-જેમ ઓદનાદિ પદાર્થ છે માસ પણ તે પ્રમાણે પ્રાણીઓનું અંગ હોવાથી વિદ્વાન પુરુષોને ભક્ષ્ય છે !

‘ મક્ષણીય સત્તા માસં, પ્રાણ્યજ્જત્ત્વેન હેતુના । ઓદના વિષત્ ॥ ૧ ॥ આ પ્રકારનો બૌદ્ધે ઉઠાવેલ મિથ્યાત્વમૂલક-તર્કને અપ્રમાણુભૂત (પ્રમાણમાસ-તત્કીમાસ) ઠેરાવવા માટે ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય, ગમ્યાગમ્યની વ્યવસ્થા શાસ્ત્ર (આત્મ-વચન) તથા લોક વ્યવહારથી થાય છે કેવળ લોક વ્યવહાર તેની સિદ્ધિમા અનવસ્થા કરનાર છે તે પ્રકારના સિદ્ધાંતના જે પ્રકારના વિકલ્પોને લઈને સ્થાપન કરે છે ‘ માંસ મક્ષ્યં પ્રાણ્યજ્જત્ત્વાત્ ’ એ અનુમાનમા ‘ માસ ભક્ષ્ય છે ’ એ સિદ્ધ કરવા માટે, આપેલ ‘ પ્રાણ્યજ્જત્ત્વ ’ હેતુ ૧ સ્વતંત્ર (સ્વશાસ્ત્ર)મા પ્રસિદ્ધ છે અથવા ૨ પ્રસંગ સિદ્ધ કરવા-

„ ૧૩૪ જટા	„ જટા
„ ૧૩૮ કબોણ	„ કબોજ દેશની ઘોડી
„ ૧૪૨ મધુ	„ મધુરાજ, શહિદ
„ ૧૪૩ વિમલા	„ દિશાનુ નામ-સ્ત્રી

ઉપર થોડા નમૂના જ આપ્યા છે. આપણા દેશમા પણ હાલમા, એવા બન્ને અર્થમા વપરાતા ઘણા શબ્દો મળી આવે છે

લેહથી ત્રણ પ્રકારના માસને છોડવું જોઈએ સાથે સાથે તેનું લોજન પાપનું મૂળ હોવાથી તે પણ છોડવું જોઈએ, કાચુ કે પચેન્દ્રિય પ્રાણીઓના વધથી ઉત્પન્ન થયેલું માસ ૧ દુર્ગન્ધ, ૨ અશુચિ, ૩ ખીસત્સ, ૪ રોગ-જનક, ૫ કુગતિનું મૂળ છે એને ખાનાર રાક્ષસ સમાન છે જે સમયે જન્તુઓનો વધ કરવામા આવે છે, તે સમયે, માસમા અનત નિગોદરુપ જન્તુઓની પુન પુન ઉત્પત્તિ થાય છે તે માટે માસ દૂષિત છે શાસ્ત્રનિષિદ્ધ છે, કહ્યું છે કે-

“ પર્વિદિયવહ્મૂઅ મસ દુર્ગંધસુદ્વીમચ્છ ।

રક્તવપરિતુલિઅભક્ત્વગ-મામયજળય કુગડમૂલમ્ ॥૧॥

આમાસુ અ પક્કાસુ અ વિપચ્ચમાણાસુ મંસપેસીસુ ।

સયય ચિઅ ઉવવાઓ, મણિઓ અ નિગોઅજીવાણ ॥૨॥

યોગ શાસ્ત્રો પણ

સઘ સમૂર્ચ્છિતાનન્ત જન્તુસતાનદૂષિતમ્ ।

-નરકાધ્વનિ પાથેય કાઽશ્રીયાત્ પિશિત સુધીઃ ॥ ”

આમ હોવા છતાં પણ પોતાની જીભને કાપુમા ન રાખવાવાળા, મહાન તર્કટ ઔદ્ધ, માસને નિર્દોષ માનીને, સજ્જનોને ભક્ષ્ય કહે છે અને તે માટે યુક્તિ બતાવે છે કે જેમ ઓદનાદિ પદાર્થોને (જે એકેન્દ્રિય પ્રાણીઓના અવયવ રૂપથી પ્રસિદ્ધ છે) ભક્ષ્ય સમજીને ખાવામા કોઈ પણ દોષ માનવો જોઈએ નહિ કોઈ પ્રકારની ઘણા માનવી નહિ માસ પણ પ્રાણીઓનું અંગ છે તો પણ તે ખાવામા દોષ કેમ જણવો જોઈએ ! ઘણા કેમ કગાય ? ખન્નેમા પ્રાણ્ય-કગતત્ત્વ સમાન હોવા છતાં પણ, ઓદનાદિને ભક્ષ્ય અને માસને અભક્ષ્ય માનવું તે શું બુદ્ધિશાલી માણસનું લક્ષણ છે અમે તો જોઈએ છીએ કે જે જે પ્રાણીઓના અંગ છે તે તે ભક્ષ્ય છે—જેમ ઓદનાદિ પદાર્થ છે માસ પણ તે પ્રમાણે પ્રાણીઓનું અંગ હોવાથી વિદ્વાન પુરુષોને ભક્ષ્ય છે !

‘ મક્ષણીય સતા માસં, પ્રાણ્યજ્ઞત્વેન હેતુના । ઓદના વિષત્ ॥ ૧ ॥ આ પ્રકારનો ઔદ્ધે ઉઠાવેલ મિથ્યાત્વમૂલક-તર્કને અપ્રમાણભૂત (પ્રમાણામાસ-તત્કોમાસ) ઠેરાવવા માટે-ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેચાપેચ, ગમ્યાગમ્યની વ્યવસ્થા શાસ્ત્ર (આત્મ વચન) તથા લોક વ્યવહારથી થાય છે કેવળ લોક વ્યવહાર તેની સિદ્ધિમા અનવસ્થા કરનાર છે તે પ્રકારના સિદ્ધાંતના બે પ્રકારના વિકલ્પોને લઈને સ્થાપન કરે છે ‘ માંસ મર્સ્ય પ્રાણ્યજ્ઞત્વાત્ ’ એ અનુમાનમા ‘ માસ ભક્ષ્ય છે ’ એ સિદ્ધ કરવા માટે, આપેલ ‘ પ્રાણ્યજ્ઞત્વ ’ હેતુ ૧ સ્વતંત્ર (સ્વશાસ્ત્ર)મા પ્રસિદ્ધ છે અથવા ૨ પ્રસંગ સિદ્ધ કરવા-

માટે પરત્ર (પરશાસ્ત્ર)માથી ઉઠાઓ છે પ્રથમ પક્ષમા
 'ઓદનાદિવત્ત' એ દષ્ટાત સાધન વિકલ બને છે કારણ
 કે પરત્રપતિ વગેરે એકેન્દ્રિય પ્રાણીઓને બૌદ્ધતત્ત્વમા પ્રાણી-
 રૂપ માનવામા આવતા નથી તે માટે 'પ્રાણ્યજ્ઞત્ત્વ' હેતુને
 લઈને 'માસ લક્ષ્ય છે' એમ સિદ્ધ કરવા માટે ઓદન
 વત્ત' એ દષ્ટાત બૌદ્ધ લઈ શકે નહિ તેથી તેમના સિદ્ધાત
 અનુસાર 'પ્રાણ્યજ્ઞત્ત્વ' હેતુ 'ઓદનવત્ત' એ દષ્ટાતમા ન
 હોવાથી સાધનવિદલદષ્ટાન્ત' નામનો દોષ આવે છે સાથે
 સાથે 'અસિદ્ધાન્વય' નામનો હેતુદોષ પણ આવે છે
 કેમકે ઓદનાદિ દષ્ટાત પ્રાણ્યજ્ઞત્ત્વ રૂપ સાધનથી વિકલ
 (રહિત) હોવાથી સાધનના (પ્રાણ્યજ્ઞત્ત્વના) સાધ્યની (માસ
 લક્ષ્યત્વની) સાથે વ્યાખ્યત્વથી સિદ્ધ થતુ નથી. અને સાધ-
 નના સાધ્યની સાથે વ્યાખ્યત્વ-અવિનાશાવ અન્યથાનુપપત્તિ '
 સિદ્ધ થયા વિના સાધન, સાધ્યની સિદ્ધિ માટે અસમર્થ
 બને છે કેમકે 'અન્યથાનુપપત્ત્યેકલક્ષણો હેતુ " આ હેતુ
 લક્ષણ અનુસાર સાધ્યસિદ્ધિ માટે, હેતુની સાધ્યની સાથે
 અન્યથાનુપપત્તિ અત્યંત આવશ્યક છે તેના વિના સાધનમા
 સાધ્યસિદ્ધિ કરવાનુ સામર્થ્ય આવતુ નથી અને ઉક્તા-
 નુમાનમા હેતુના સાધ્યની સાથે વ્યાખ્યત્વ (અન્યથાનુપપત્તિત્વ)
 સિદ્ધ થતુ નથી માટે 'અસિદ્ધાન્વય' નામનો દોષ પણ
 પ્રાપ્ત થાય છે તેથી પ્રથમ પક્ષ દોષયુક્ત હોવાથી અત્યંત
 અનુચિત છે ૨-જો પ્રસંગને સિદ્ધ કરવા પરત્ર હેતુ
 લેવામા આવે તો લક્ષ્ય-ઓદન વગેરે, અલક્ષ્ય-મધ, માસ,
 કાદા વગેરે, પેય-દૂધ, શેરડીનો રસ વગેરે, અપેય-ગાળો,

શરાખ વગેરેની વ્યવસ્થા, જગતમા શાસ્ત્ર (આપ્તવચન) અને લોકવ્યવહાર—એ બેથી થઈ ગઈ છે પ્રાણ્યજ્ઞ અને પ્રાણ્યજ્ઞોતરત્ત્વ માત્રથી ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય, ગમ્યાગમ્ય ઇત્યાદિની વ્યવસ્થા માનવાથી જ વિધિ-નિષેધાત્મક સર્વ વ્યવહાર સિદ્ધ થઈ શકે છે અન્યથા—પ્રાણ્યજ્ઞા અને પ્રાણ્યજ્ઞોતરત્ત્વથી ભક્ષ્યાભક્ષ્યાદિની વ્યવસ્થા અને અનવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે એ માટે પરત્રની ભક્ષ્યાભક્ષ્યની નિષ્કૃત્યપદ્ધતિને વધુ ધ્યાનથી જુઓ.

મહ્યનીય સતા માંસ, પ્રાણ્યજ્ઞત્ત્વેન હેતુના ।

ઓદનાદિવત્ ।

આ અનુમાન અનેક દોષોથી દૂષિત અને અવ્યવસ્થાકારક હોવાથી અત્યંત અયોગ્ય છે કેમકે કહ્યું છે કે—

મહ્યામહ્ય-વ્યવસ્થેહ, શાસ્ત્રલોક નિવવના ।

सर्वे व भावतो यस्मात् तस्मादेतदसाम्प्रतम् ॥ २ ॥

ભાવાર્થ —જગતમા ભક્ષ્ય-અભક્ષ્ય, પેય-અપેય, ગમ્ય-અગમ્ય, ઇત્યાદિ સર્વ વ્યવસ્થા પરમાર્થત શાસ્ત્ર, (આપ્તવચન) અને લોકવ્યવહારથી થાય છે તે માટે આ પ્રકારનું અનુમાન દોષોત્પાદક તથા અનવસ્થાને લાવવાવાળું હોવાથી તદ્દન અનુચિત છે કેવળ પ્રાણ્યજ્ઞથી ભક્ષ્યની અને અભક્ષ્યની વ્યવસ્થા માનવામા આવે તો ગાય, માતા, વગેરેનું કેવળ દૂધ જ પેય શા માટે ? રુધિર, માસ,

પુરીવાદિ અપેય, અભક્ષ્ય શા માટે ? બન્નેમા પ્રાણ્યજ્ઞત્વ તો સમાન જ છે ગધેડી, કુતરી, વગેરેનુ દૂધ પણ અપેય શા માટે ? શુ એમની પ્રાણીઓમા ગણત્રી નથી ? આ પરથી વિચારી પુરુષના ધ્યાનમા આવી શકશે કે ભક્ષ્યાભક્ષ, પેયાપેયનો નિર્ણય પ્રાણ્યજ્ઞ અને પ્રાણ્યજ્ઞેતર થી થઈ શકે નહિ હવે એના પરથી કોઈ શકા ઉઠાવે કે ગધેડી, કુતરી વગેરેનુ દૂધ શું તેમના બચ્ચાઓ માટે પેય નથી અર્થાત્ એમને માટે તે પેય હોવાથી તેમા અપેયત્વ ક્યાથી આવે છે ? આ વિશે અમે કહીએ છીએ કે ભક્ષ્યત્વ અને અભક્ષ્યત્વનો વિચાર ધર્માનુષ્ઠાન કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની જેમનામા યોગ્યતા હોય તેવા મનુષ્યોને ઉદ્દેશ બનાવીને કહેવામા આવે છે વિધિનિષેધાત્મક શાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિ કેવળ મનુષ્યોને માટેજ છે જેનામા સારાસાર વિચાર નથી એવા પશુપક્ષીઓ માટે શાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિ હોતી નથી આનો વિચાર કરતા ગધેડી ઇત્યાદિનુ દૂધ અપેય છે કે નહિ એ વિચારશીલ પુરુષના ધ્યાનમા આવ્યા વિના નહિ રહે તેથી આ પ્રકારની શકા ઉઠાવવી તે શાસ્ત્રવિષયક ઘેર અજ્ઞાનને પ્રગટ કરવા બરોબર છે તાત્પર્ય, જે જે પ્રાણ્યહર છે તે તે ભક્ષ્ય અને જે જે પ્રાણ્યહર નથી તે તે અભક્ષ્ય. એ પ્રકારના પ્રાણ્યહરત્વ ને પ્રાણ્યહરતરત્વથી ભક્ષ્ય તથા અભક્ષ્યનો નિર્ણય કરવામા આવે તો, પ્રાણ્યહરત્વ, ઉપર સિદ્ધ કર્યા મુજબ, ભક્ષ્યાભક્ષ્યની સાથ વ્યાપ્ત હોવાથી સાધારણ અનૈકાન્તિક નામનો હેત્વાભાસ થાય છે એથી તે સાધ્યની વિનિ પ્રતી શકાતી નથી તે બન્ને (પ્રાણ્યહર-પ્રાણ્યહરતર)

ભક્ષ્યાભક્ષ્યતુ પ્રયોજન ઝની શકતુ નથી. તે દોષને જ
અતિગ્રાહન કરે છે કે—

“ તત્ર પાણ્યક્લમપ્યેક મક્ષ્યમન્યતુ નો તથા ।

સિદ્ધ ગત્રાદિસત્ક્ષીર-રુઘિરાદૌ તથેક્ષણાત્ ॥ ૩ ॥

તે ઉપગત-જે બુદ્ધને આપ સર્વજ્ઞ અને પૂજ્યતમ
માનો છે. તે બુદ્ધનું માત્ર પશુ, પ્રણયડગ હોવાથી ભક્ષ્ય
બનવા લાગે એ માફક ખાવાને માટે અશક્ય (અભક્ષ્ય)
અસ્થિ (હાડકું) ખરી, શિંગડું પશુ પ્રાણીના અગ હોવાથી
ભક્ષ્ય માનવા પડે

“ મિષ્ટુમાસનિષેધોઽપિ નૈવૈવ યુજ્યતે ક્વચિત્ ।

અસ્થ્યાદ્યપિ ચ મક્ષ્યં સ્યાત્ પ્રાણ્યક્લ્વાવિશેષતઃ” ॥૪॥

તે ઉપરાત ગ્રાહનાદિકમા પ્રાણ્યડગત્વરૂપ સાદૃશ્ય
જોઈને માત્ર ખાવાની પ્રવૃત્તિ માની, તો માતા અને સ્ત્રી,
બન્નેમા સ્ત્રીત્વ સમાન હોવાથી માતાને ભાર્યોની માફક
લોગ્ય, તથા ભાર્યોને માતા માફક પૂજ્ય માનવી પડે.
એથી માતાની પૂજ્યતા અને સ્ત્રીની ઉપલોગ-ક્ષમતા, જે
લોકવ્યવહારમા નિશ્ચિત મનાઈ ગઈ છે-તેમા ખાધા આવશે
ને લોકવ્યવહાર નહ થશે તે ઉપગત મનુષ્ય પ્રવૃત્તિ પશુ,
પશુની સમાન બનશે ને પરિણામે મનુષ્યને પૂછડા ને શિંગડા
રહિત પશુ સમાન લેખવો પડશે

“ एतावन्मात्रासाम्येन, प्रवृत्तिर्यदि चेव्यते ।

जायाया स्वजनन्या च, स्त्रीत्वात्तुल्यैव साऽस्तु ते ॥६॥

આથી કિંચિન્માત્ર સાદૃશ્યને જોઈને પ્રવૃત્તિને માનવી એ પણ વ્યવહારને ઉચ્છેદવા બરોબર છે આ પ્રકારનું અનુમાન, બૌદ્ધોની જિન્હાલૌલ્ય વિના બીજી કશું જ સિદ્ધ કરતું નથી અમે માસને, પ્રાણીનું અંગ હોવાથી અભક્ષ્ય કહેતા નથી પરંતુ અમારા સર્વજ્ઞકથિત શાસ્ત્ર અનુસાર, પ્રાણીના વધને સમયે પણ, માસમા અનંત નિગોદ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે, માટે અભક્ષ્ય કહીએ છીએ.

“ પ્રાણ્યદ્ગત્ત્વેન ન ચ નોઽભક્ષણીયં ત્વિદ મતમ્ ।

કિન્ત્વન્યજીવ માવેન, તથાગ્રાસ્ત્ર મસિદ્ધિત્ ॥ ૫ ॥

આથી બુદ્ધિમાન માણસોએ કોઈ પણ વિધિ-નિષેધાત્મક (પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્ત્યાત્મક) વિધાન લોક વ્યવહાર અને શાસ્ત્રને જોઈને જ કરવું જોઈએ. અન્યથા તેને ઉન્મત્ત કે શક ગણવામા આવે છે તેના પર કોઈ વિશ્વાસ કરતું નથી.

“ તસ્માચ્છાસ્ત્ર ચ લોકં ચ સમાશ્રિત્ય વદેદ્ બુધ્ ।

સવત્રૈવ બુધત્વં સ્યાત્, અન્યથોન્મત્તતુલ્યતા ॥ ૭ ॥

તે ઉપરાત જેના ગગદ્વેષ નષ્ટ થયા છે, એવા સર્વજ્ઞને પોતાના આત્મ બૌદ્ધને પણ લકાવતાર સૂત્રની શરુઆતમા “ ન પ્રાણ્યદગ્નસમુત્પન્ન મોહાદપિ શંસ્રચૂર્ણમગ્રીયાત્ ” એ પ્રકારે માસ ભક્ષણનો નિષેધ કરવામા આવ્યો છે એ માટે માસ ભક્ષણનું સમર્થન કરવું પણ આપના સર્વજ્ઞની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવા બરોબર છે.

इति शम् ॥

આધારભૂત ગ્રંથની સૂચિ.

૧ આચારગ સૂત્ર	૧૭ વૃહતકલ્પ સૂત્ર
૨ સુયગડાગ સૂત્ર	૧૮ આવશ્યક સૂત્ર
૩, ઠાણાયગ સૂત્ર	૧૯ અભિધાનગજેન્દ્ર કોષ
૪ ભગવતી સૂત્ર	૨૦ અમરકોષ
૫ જ્ઞાતાણ સૂત્ર	૨૧ જૈનસિદ્ધાન્ત ધોલસ ગ્રંથ
૬ ઉપાસકદશાગ સૂત્ર	૨૨ નિઘ કુશેષ
૭ અ તગડદશાગ સૂત્ર	૨૩ ભગવાનખુદ્ધ (મરાઠી)
૮ પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર	૨૪ રેવતીદાન સમાલોચના
૯ ઉવવાઈ સૂત્ર	૨૫ જૈનધર્મ અને માસાહાર
૧૦ ગજપ્રશ્નીય સૂત્ર	૨૬ સુશ્રુતસ હિતા
૧૧ છવાભિગમ સૂત્ર	૨૭ વૈદક શબ્દ સિંધુ
૧૨ પન્નવણાણ સૂત્ર	૨૮ કાયદેવ નિઘ કું
૧૩ જ ખુદ્ધિય પ્રસતિ સૂત્ર	૨૯ શબ્દ ચિન્તામણિ
૧૪ દશવૈકાલિક સૂત્ર	૩૦ વાગ્ભટ
૧૫ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર	૩૧ શાલિગ્રામ નિગ કું-
૧૬ નગ્નીય સૂત્ર	ભૂષણમ્

(અહીંથી પાન રફમાત્ર ચર)

પૂ ઉપાધ્યાય શ્રી અમરચંદ્રજી મ નો અભિપ્રાય
(અનમેર)

પડિત મુનિશ્રી ગજપુલાલજી મહારાજે અપને અનયક પરિશ્રમસે, અપની પ્રતિભા સે ઔર અપને લેખન-કૌશલ્યસે ઈસ અન્યકો સરળ, સુબોધ ઔર સર્વ સાધારણ જનલોગ અના દિયા હૈ લેખકકા શ્રમ પ્રશસનીય હૈ.

શ્રી ગજપુલાલજી મહારાજકા ' અધ્યાત્મ પરમામૃત ' અન્ય અધ્યાત્મપ્રેમી પાઠકોકે લિયે અત્યત ઉપયોગી સિદ્ધ હોગા જૈસા મે વિશ્વાસ કરતા હુ

ખા બ્ર પ મુનિશ્રી કેલ્યાણજી મ નો અભિપ્રાય
(બુલીયા)

પુસ્તક ઉપયોગી ઔર પરિશ્રમપૂર્વક તૈયાર કી ગઈ હૈ પઢકર પરમ સતોષ હુઆ નિસ્સંદેહ પ મુનિશ્રી ગજપુલાલજી મ કા શ્રમ પ્રશસનીય હૈ. મુમુક્ષુ પ્રાણીયો કે લિયે પરમ હિતાવહ હૈ

પૂ શ્રી કુલચંદ્રજી મ સા નો અભિપ્રાય
(ઘાટકોપર)

શ્રી આનંદધન ચોગીની કૃતિ અત્યત ગૂઢ, ગૂઢસ્થ-પૂર્ણ અને અધ્યાત્મ ભાવવાહી હોવાને કારણે પ મુનિશ્રી ગજપુલાલજી મહારાજે અનેક અધ્યાત્મમથોનુ મનન કરી ખૂબ ખૂબ વિચાર અને પરિશ્રમ લઈને આ વિવેચન કરેલ છે ધન ચોવીસી ઉપર આવુ સારગર્ભિત અને અપૂર્ણ વિવેચન હજુ સુધી કોઈએ બહાર પાડેલ નથી